VENDIM
Nr. 824, datë 26.12.2024

PËR MIRATIMIN E STRATEGJISË KOMBËTARE TË SPECIALIZIMIT INTELIGJENT (S3) 2025–2030 DHE TË PLANIT TË VEPRIMIT PËR ZBATIMIN E SAJ

Në mbështetje të nenit 100 të Kushtetutës, me propozimin e zëvendëskryeministrit, Këshilli i Ministrave

VENDOSI:

1. Miratimin e Strategjisë Kombëtare të Specializimit Inteligjent (S3) 2025–2030, të planit të veprimit për zbatimin e saj dhe të anekseve, sipas dokumenteve, që i bashkëlidhen këtij vendimi dhe janë pjesë përbërëse të tij.
2. Ngarkohen Zëvendëskryeministri, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit, ministritë e linjës dhe institucionet e tjera përgjegjëse të përcaktuara në strategji, në planin e veprimit dhe në anekset e saj për zbatimin e këtij vendimi.

Ky vendim hyn në fuqi pas botimit në Fletoren Zyrtare.

KRYEMINISTËR
Edi Rama

STRATEGJIA KOMBËTARE E SPECIALIZIMIT INTELIGJENT(S3)
20|20
25|30

Mirënjohje

Ne dëshirojmë të shprehim mirënjohjen tonë të sinqertë për Komisionin Evropian për mbështetjen e tyre thelbësore në zhvillimin e kësaj strategjie.

Falënderojmë të gjitha institucionet dhe organizatat e sektorit publik dhe privat brenda Republikës së Shqipërisë për përkushtimin e palëkundur dhe kontributin e tyre thelbësor në zhvillimin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3). Ne i jemi thellësisht mirënjohës Qendrës së Përbashkët të Kërkimit të Komisionit Evropian për angazhimin e tyre të vazhdueshëm dhe pjesëmarrjen aktive.

Finalizimi i S3, një proces kompleks dhe gjithëpërfshirës që përfshin shumë institucione kombëtare, nuk do të ishte i mundur pa mbështetjen dhe koordinimin e zëvendëskryeministres znj. Belinda Balluku, kryetare e Komitetit Ndërministror të S3, së cilës i shprehim falënderimet tona të veçanta.

Për më tepër, angazhimi i qëndrueshëm dhe ekspertiza e Ekipit Kombëtar të Specializimit Inteligjent kanë qenë vendimtare për finalizimin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3). Vështrimet e tyre të thella dhe të kuptuarit gjithëpërfshirës i dinamikave vendase kanë qenë thelbësore në formësimin e një strategjie që është edhe ambicioze dhe e përshtatur me nevojat dhe aspiratat unike të zhvillimit të Shqipërisë. Falënderime të veçanta shkojnë për ekipin kryesor të S3: ass.prof. Linda Pustina - Drejtuese e Ekipit S3 që nga fillimi i këtij procesi në Shqipëri, pasioni dhe profesionalizmi i së cilës kanë qenë të dobishëm në kontributin dhe shtyrjen përpara të procesit duke u koordinuar me të gjitha institucionet dhe partnerët përkatës; dr. Florensa Haxhi - Eksperte Drejtuese e përfshirë veçanërisht në hartimin e strategjisë dhe planit të veprimit; dhe z. Arben Shkodra – përfaqësues i sektorit privat duke u koordinuar me palët e interesit gjatë gjithë procesit, me fokus të veçantë gjatë fazës së Procesit të Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP).

Pjesëmarrja e tyre e vazhdueshme nënvizon një përkushtim për të siguruar zbatimin e suksesshëm dhe qëndrueshmërinë e nismave S3.

Falënderime të veçanta shkojnë për institucionet/organizatat kombëtare dhe ndërkombëtare që kanë kontribuar në zhvillimin e kësaj strategjie në faza të ndryshme ndër vite:

HYRJE

Në vitet e fundit, vendet dhe rajonet në Bashkimin Evropian (BE) kanë zhvilluar Strategjitë e Specializimit Inteligjent (S3) si një mjet i ri për nxitjen e inovacionit dhe zhvillimit rajonal.[1] Qasja S3, e cila po fiton interes në rritje në mbarë botën, përfaqëson një koncept të politikës së inovacionit të bazuar sipas vendit, i cili synon të identifikojë fushat premtuese, të referuara si fusha prioritare, për ndërhyrje publike dhe private për sa u përket zonave dhe fushave premtuese të inovacionit ku vlera e shtuar e bazuar në njohuri mund të rritet. Ajo thekson potencialin e lidhjeve ndërsektoriale, përveç industrive tradicionale dhe promovon diversifikimin në bazë të këtyre lidhjeve.

Duke qenë një proces gjithëpërfshirës, fushat prioritare nuk përcaktohen nga lart-poshtë vetëm nga politikëbërësit, por përkundrazi dakordësohen përmes një dialogu gjithëpërfshirës midis palëve të interesit të territorit, i quajtur Procesi i Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP), që përfshin politikëbërës nga ministri dhe agjenci të ndryshme qeveritare, palët e interesuara të sektorit privat, akademisë dhe shoqërisë civile ose të ashtuquajturin "Helika e Katërfishtë". Këto fusha prioritare identifikohen bazuar në pikat e forta ekonomike, inovative dhe shkencore të vendit, njohuritë e ekspertëve dhe dialogun me palët e interesit, ku ky i fundit është një nga veçoritë kryesore të procesit strategjik.

Futja e S3 në Ballkanin Perëndimor duhet të shihet në kontekstin e strategjisë së zgjerimit të BE-së, e cila ofron një perspektivë anëtarësimi dhe parashikon mbështetje për disa fusha të politikave, duke përfshirë zhvillimin socio-ekonomik. Si e tillë, S3 u bë pjesë e agjendës rajonale të BP6, si pjesë e shtyllës së rritjes inteligjente në MAP REA 2017–2020 dhe pjesë e Planit të Veprimit për Tregun e Përbashkët Rajonal 2021–2024 në kontekstin e Procesit të Berlinit dhe të Agjendës së BE-së për Ballkanin Perëndimor 2021–2027. S3 është gjithashtu pjesë e kapitullit 20 "Ndërmarrjet dhe politika industriale" dhe kapitullit 25 "Shkenca dhe kërkimi" të *Acquis* të BE-së në kuadrin e integrimit të Shqipërisë në BE.

Për të mbështetur ekonomitë e Ballkanit Perëndimor në hartimin e strategjive të tyre të specializimit inteligjent (S3), Qendra e Përbashkët Kërkimore (JRC) e Komisionit Evropian ka zhvilluar një kuadër të plotë për S3. Ky kuadër përshkruan të gjitha hapat e nevojshëm nga hartimi fillestar deri te drafti përfundimtar i dokumentit strategjik, duke shërbyer si një udhëzues për zbatimin e tij. Ndryshe nga strategjitë tipike rajonale ose sektoriale, kjo strategji e specializuar përdor një metodologji specifike, e cila është miratuar nga JRC dhe Komisioni Evropian. Gjatë gjithë procesit të zhvillimit, Komisioni Evropian ka ofruar ekspertizë thelbësore, ka organizuar seanca të dedikuara trajnimi dhe ka monitoruar e validuar me kujdes çdo fazë të kuadrit strategjik.

Në ditët e sotme, fokusi në politikat e inovacionit është edhe më i domosdoshëm për shkak të nevojës në rritje për t'iu përgjigjur sfidave shoqërore të dekadës së fundit. Shqipëria ndodhet në një udhëkryq, duke u përballur me një botë që po ndryshon më shpejt se kurrë. Është një kohë plot sfida, por gjithashtu e mbushur me mundësi. Duke njohur nevojën për të ecur përpara dhe për të mbetur në hap me zhvillimet, Shqipëria nisi rrugëtimin e saj drejt Specializimit Inteligjent që në vitin 2016 me eventin e parë të titulluar "Eventi Kombëtar për Specializimin Inteligjent", i mbështetur nga TAIEX. Kjo nismë u mbështet zyrtarisht nga TAIEX dhe u regjistrua në platformën S3 të Qendrës së Përbashkët Kërkimore (JRC) të Komisionit Evropian në vitin 2017.

Duke njohur rëndësinë e Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3) për qeverinë shqiptare, u krijua një Komitet Ndërministror për S3 me urdhër të Kryeministrit, i mbështetur nga Ekipi Kombëtar i S3 dhe i drejtuar nga Zëvendëskryeministrja, znj. Belinda Balluku (shih shtojcën 1). Ky komitet ka për detyrë të monitorojë, hartojë dhe zbatojë Strategjinë S3. Detyrat e tij kryesore përfshijnë sigurimin e progresit në hartimin dhe zbatimin e S3, promovimin e koordinimit institucional në nivel të lartë, shqyrtimin e draftit përfundimtar të S3 dhe dokumenteve të lidhura me to, rekomandimin e masave të nevojshme ligjore, koordinimin me iniciativa të tjera të lidhura

---

[1] Ky seksion bazohet në:https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-01/C_2021_9730_F1_AN- NEX_EN_V1_P1_1674689.PDF

me të dhe promovimin e planifikimit financiar për masat S3. Komiteti zhvillon diskutime tematike për të mbështetur hartimin dhe zbatimin e S3.

Ekipi Kombëtar S3 (S3T) është një strukturë e nivelit teknik, e përbërë nga përfaqësues nga institucione/organizata të ndryshme, që i raportojnë Zëvendëskryeministrit dhe kontribuojnë drejtpërdrejt në procesin e zhvillimit të strategjisë duke mbledhur dhe analizuar të dhëna, duke përcaktuar vizionin, objektivat strategjikë, dhe planin specifik të veprimit, dhe sigurimin e zbatimit të të gjithë komponentëve të specifikuar në planin e aktivitetit (udhërrëfyes). Detyrat kryesore përfshijnë hartimin e strategjisë, vlerësimin dhe rishikimin e bazave dhe udhëzimeve ligjore, koordinimin me partnerët ndërkombëtarë dhe vendas dhe pjesëmarrjen në takime kombëtare dhe ndërkombëtare që lidhen me specializimin inteligjent. Drejtuesi i S3T është përgjegjës për komunikimin, organizimin e punës dhe raportimin, dhe mund të angazhojë ekspertë dhe të krijojë grupe teknike pune. S3T fton ekspertë vendas dhe të huaj, shoqërinë civile dhe palë të tjera interesi të marrin pjesë në takime sipas nevojës për procesin e hartimit të strategjisë.

S3T Shqiptar zhvilloi një Udhërrëfyes Kombëtar S3 bazuar në Kuadrin e JRC, duke ruajtur një perspektivë rajonale. E pozicionuar si një strategji ombrellë, S3 ndodhet midis Strategjisë Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim (SKZHI) dhe strategjive sektoriale, që nënkupton se strategjitë sektoriale do t'i referohen dhe do t'i përshtaten si S3 ashtu edhe SKZHI. Në vijim të udhërrëfyesit, Shqipëria përfundoi analizën fillestare të kontekstit përmes hartëzimit sasior dhe cilësor të potencialit ekonomik, inovativ, shkencor dhe teknologjik të vendit, duke identifikuar fushat prioritare për shqyrtim të mëtejshëm gjatë fazës së Procesit të Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP). Që nga fillimi i saj, Shqipëria ka bërë përparim të jashtëzakonshëm në formësimin e kuadrit të saj S3, të udhëhequr nga parimet e përshkruara nga JRC dhe Komisioni Evropian. Krijimi i një ekipi të dedikuar të S3 në vitin 2018, i cili zhvilloi me kujdes një udhërrëfyes S3 në përputhje me kornizën e JRC-së, ishte një hap i rëndësishëm drejt këtij procesi. Ky udhërrëfyes theksoi një perspektivë rajonale, duke e pozicionuar S3 si një ombrellë strategjike që lidh Strategjinë Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim (SKZHI) dhe strategjitë sektoriale.

Ky proces jo vetëm që plotëson, por edhe përforcon qëllimet e strategjisë kombëtare, duke nxitur një mjedis të favorshëm për inovacionin dhe sipërmarrjen. Ai nënvizon rolin jetik të inovacionit në rritjen ekonomike të Shqipërisë dhe përputhet me objektivat e Bashkimit Evropian, duke pasqyruar aspiratat e Shqipërisë për në BE. Strategjia mbështet zhvillimet miqësore me mjedisin dhe ato digjitale sipas udhëzimeve të BE-së, duke udhëhequr investimet strategjike për të adresuar sfidat si mbajtja e profesionistëve të aftë, rritja e iniciativës sipërmarrëse dhe kultivimi i një mjedisi miqësor për sipërmarrjet e reja. Ai bazohet në kornizat ekzistuese për të mbështetur bizneset e vogla, për të nxitur inovacionin dhe për të zhvilluar aftësi për një shoqëri të bazuar te dija. Duke vënë theksin te shërbimet digjitale, qeverisjen transparente dhe mbështetjen ekonomike të drejtuar nga teknologjia, zhvillimi i strategjisë u drejtua nga procesi i zbulimit/identifikimit përmes sipërmarrjes (EDP). Kjo qasje gjithëpërfshirëse, *bottom up* (nga poshtë-lart) angazhoi palë të interesit nga qeveria, akademia, sektori privat dhe shoqëria civile për të përcaktuar një vizion strategjik dhe aktivitete transformuese, duke siguruar që strategjia të përmbushë nevojat unike dhe potencialin ekonomik të Shqipërisë.

S3 mbështetet nga disa prioritete kryesore që synojnë ta transformojnë Shqipërinë në një qendër inovacioni dhe zhvillimi të qëndrueshëm. Midis këtyre 3 fushave kryesore prioritare është identifikuar:

- **Energjia e rinovueshme dhe burimet natyrore:** kjo fushë synon konsolidimin e Shqipërisë si lider në energjinë e rinovueshme dhe menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve. Ajo synon të ndërthuri qëndrueshmërinë mjedisore me rritjen ekonomike, duke u fokusuar në teknologjitë dhe praktikat që ulin ndikimin mjedisor duke rritur sigurinë e energjisë. Zhvillimi i këtij sektori është vendimtar për të ardhmen e Shqipërisë, duke e pozicionuar atë si një palë të përgjegjshme në skenën globale të angazhuar për të luftuar ndryshimet klimatike.

- **Turizmi i qëndrueshëm dhe i larmishëm:** duke përfituar nga peizazhet e saj unike kulturore dhe natyrore, Shqipëria kërkon të ripërcaktohet si një destinacion për turizmin e qëndrueshëm. Ky

prioritet synon të tërheqë një audiencë globale duke ruajtur integritetin ekologjik dhe historik të vendeve të tij. Strategjia mbështet përmirësimet e infrastrukturës, proceset e marketingut dhe projektet e bazuara në komunitet që përmirësojnë përvojat e vizitorëve dhe nxisin zhvillimin ekonomik lokal.

- **Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm:** duke theksuar kalimin drejt bujqësisë organike dhe prodhimin e ushqimit të qëndrueshëm, kjo fushë është në përputhje me tendencat globale për shëndetin dhe qëndrueshmërinë. Ai mbështet adoptimin e praktikave që garantojnë sigurinë ushqimore, përmirësojnë sigurinë ushqimore dhe reduktojnë ndikimin mjedisor të bujqësisë. Duke promovuar këtë sektor, Shqipëria mund të përmirësojë mirëqenien e popullsisë së saj dhe të krijojë një model për praktikat e qëndrueshme bujqësore në rajon.

Për të mundësuar zhvillimin e sektorëve prioritarë, është thelbësore të ndërmerren masa dhe të investohen në disa fusha. Këto veprime janë hapa themelorë për arritjen e objektivave të këtyre sektorëve prioritarë:

- **Zhvillimi i kapitalit njerëzor:** fokusimi në investimin në programet e arsimit dhe trajnimit që rrisin aftësitë në të gjitha nivelet, veçanërisht në fushat prioritare STEM dhe S3, dhe promovimi i të nxënit gjatë gjithë jetës për të adresuar rikualifikimin dhe aftësimin e nevojshëm për ekonominë qarkulluese dhe zhvillimet e AI do të mbështesë përgatitjen e fuqisë punëtore të nevojshme për sfidat e së ardhmes. Duke nxitur një kulturë të inovacionit në shkolla, duke përfshirë diasporën dhe duke ofruar stimuj për rikthimin e profesionistëve të aftë, strategjia do të synojë ruajtjen e talenteve dhe parandalimin e emigrimit.

- **Mbështetja e kërkimit dhe inovacionit:** duke krijuar një mjedis bashkëpunimi midis akademisë, bizneseve dhe qeverisë. Forcimi i marrëveshjeve për praktikat, shkollat e dyfishta të AFP-së dhe panairet e inovacionit është thelbësor. Përmirësimi i proceseve të transferimit të teknologjisë duke zhvilluar qendra inovacioni, parqe teknologjike dhe grupime, të cilat lehtësojnë bashkëpunimin dhe diseminimin e zhvillimeve teknologjike në sektorë të ndryshëm. Nxitja e kulturës së inovacionit, veçanërisht te të rinjtë, do të mbajë individët më të kualifikuar në Shqipëri dhe do të tërheqë talente botërore. Kjo qasje është çelësi për ruajtjen e një avantazhi konkurrues në një botë që ndryshon me shpejtësi.

- **Mbështetja e mjedisit të biznesit dhe inovacionit:** nxitja e një klime miqësore për biznesin, duke theksuar procedurat e thjeshtuara dhe përmirësimet rregullatore, duke parashikuar stimuj për fushat prioritare S3, duke siguruar përputhshmëri me standardet e BE-së. Përmirësimi i qasjes në financa dhe kredi dhe mbështetje financiare, së bashku me mbështetjen e financimit publik të K&I përmes platformave informative dhe komunikimit strategjik, konsiderohen elementë kyç. Nxitja e praktikave të qëndrueshme dhe zgjidhjeve digjitale në sektorë, të mbështetur nga politika të favorshme fiskale dhe korniza rregullatore, do të tërheqë investime dhe do të nxisë rritjen ekonomike.

- **Digjitalizimi dhe lidhshmëria (konektiviteti)**: përshpejtimi i transformimit digjital të sektorit publik dhe privat dhe përmirësimi i lidhshmërisë. Kjo përfshin zgjerimin e infrastrukturës digjitale, rritjen e aksesit në internet dhe promovimin e përdorimit të teknologjive digjitale në industri të ndryshme për të përmirësuar efikasitetin dhe lidhshmërinë, duke përfshirë AI dhe të nxënit e makinerive (*machine learning*).

Strategjia S3 nuk është thjesht një udhërrëfyes, por një angazhim për një të ardhme ku njohuria, inovacioni dhe qëndrueshmëria drejtojnë zhvillimin e Shqipërisë. Kjo qasje synon ta mbajë Shqipërinë me hapin e kohës, konkurruese dhe vizionare mes ndryshimeve të shpejta globale. Në seksionet në vijim, do të eksplorojmë thelbin e Strategjisë Kombëtare S3, duke u fokusuar në sektorët kryesorë jetikë për rritjen e Shqipërisë dhe fushat e identifikuara nga Procesi i Zbulimit/identifikimit përmes Sipërmarrjes. Nga viti 2025 deri në vitin 2030, Strategjia Kombëtare S3 e Shqipërisë do ta udhëheqë kombin përmes sfidave aktuale, duke hedhur një themel të fortë për prosperitetin dhe rritjen e ardhshme.

Seksionet e mëposhtme do të ofrojnë një analizë të detajuar të Strategjisë Kombëtare S3, duke theksuar iniciativat kryesore dhe fushat prioritare jetike për zhvillimin e ardhshëm të Shqipërisë.

Këto seksione do të nxjerrin në pah rrugët inovative të identifikuara përmes Procesit të Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes. Duke u shtrirë nga viti 2025 deri në vitin 2030, Strategjia S3 është krijuar për të adresuar sfidat aktuale dhe për të udhëhequr Shqipërinë drejt një të ardhmeje të begatë dhe të lulëzuar.

Përmbajtja

1. Konteksti dhe tendencat globale
2. Kuadri Strategjik Kombëtar
3. Politika dhe Instrumentet e BE-së
4. Konteksti rajonal
5. Procesi i Specializimit Inteligjent në Shqipëri
6. Hartëzimi i Potencialit Ekonomik
7. Procesi i Zbulimit të Sipërmarrjes
8. Sektorët strategjikë dhe fushat prioritare
9. Plani i Veprimit
10. Korniza Financiare
11. Qeverisja
12. Monitorimi dhe vlerësimi
13. Komunikimi S3
Shtojca 1 – Përbërja e Komitetit Ndërministror dhe Ekipit Kombëtar të S3
Shtojca 2 – Hartëzimi i potencialit ekonomik
Shtojca 3 – Procesi i EDP
Shtojca 4 – *Workshop*-et rajonale
Shtojca 5 – Plani i Veprimit
Shtojca 6 – Plan i komunikimit
Shtojca 7 – Lista e shkurtesave

1. Konteksti dhe tendencat globale

Në peizazhin e sotëm global që ndryshon me shpejtësi, Komisioni Evropian ka identifikuar 14 megatrende globale që po riformësojnë botën që njohim ne. Këto tendenca janë forca të fuqishme transformuese që po ripërcaktojnë mënyrën se si funksionojnë shoqëritë dhe ekonomitë, duke ndikuar në gjithçka, nga zhvillimet teknologjike deri te ndryshimet demografike.[2] Ato paraqesin sfida dhe mundësi, jo vetëm për Evropën, por për kombet anembanë globit, përfshirë Shqipërinë. Këto megatrende janë pjesë e një përpjekjeje të vazhdueshme për të monitoruar dhe analizuar tendencat afatgjata që kanë ndikim të rëndësishëm.

Në kontekstet e politikëbërjes dhe të planifikimit strategjik, duke përfshirë atë të Shqipërisë, këto tendenca ofrojnë një kuadër për të parashikuar sfidat dhe mundësitë e ardhshme, duke formuar kështu përgjigje strategjike afatgjata. Komisioni Evropian luan një rol vendimtar në drejtimin jo vetëm të politikave të BE-së, por edhe në ndikimin e përpjekjeve të planifikimit strategjik të shteteve anëtare dhe vendeve kandidate. Kjo mbështetje është thelbësore për përafrimin e strategjive kombëtare me objektivat më të gjerë të BE-së dhe për sigurimin e zhvillimit koherent të politikave në të gjithë rajonin.

Si hap fillestar në procesin e prioritizimit, është përpiluar një listë e gjatë prioritetesh për të identifikuar fushat socio-ekonomike-teknologjike që mund të paraqesin mundësi ose sfida për Shqipërinë. Kjo përmbledhje merr parasysh megatendencat globale teknologjike, sociale dhe ekonomike, strategjitë përkatëse të politikave të brendshme dhe tendencat e specializimit të shteteve anëtare të BE-së. Tema të tilla si ndryshimet klimatike dhe tranzicioni energjetik, digjitalizimi i proceseve dhe produkteve, ndryshimet në natyrën e punës dhe sistemeve arsimore,

[2] Ky seksion bazohet te https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/tool/megatrends-hub_en

ekuilibrat demografikë dhe migrimet, dhe ndikimi i urbanizimit janë megatrendet kryesore që ndikojnë në peizazhin socio-ekonomik të Shqipërisë.

Tendencat në AI

Inteligjenca artificiale (AI) po përparon me shpejtësi, duke riformuar industritë dhe jetën e përditshme. Një prirje domethënëse është përmirësimi i Përpunimit të Gjuhëve Natyrore (*Natural Languagge Processing - NLP*), duke i bërë sistemet e AI më të mirë në kuptimin dhe gjenerimin e gjuhës njerëzore, e cila është thelbësore për aplikacione si chatbot dhe shërbimet e përkthimit. Në vizionin kompjuterik, AI tanimë është perfeksionuar në analizimin e imazheve dhe videove, me ndikime të dukshme në diagnostikimin e kujdesit shëndetësor, automjetet autonome dhe sigurinë. Një tjetër prirje thelbësore është rritja e Edge AI, e cila përpunon të dhënat në nivel vendor në pajisje, duke reduktuar vonesën dhe duke përmirësuar privatësinë. Llogaritja kuantike gjithashtu ka potencial për zgjidhjen e problemeve përtej aftësive të llogaritjes klasike, me implikime të rëndësishme për zhvillimin e AI. Për më tepër, AI po bën përparime në bujqësi, duke optimizuar rendimentet e të korrave, duke monitoruar shëndetin e tokës dhe duke automatizuar proceset bujqësore për të rritur efikasitetin dhe qëndrueshmërinë. Për më tepër, AI po revolucionarizon kujdesin shëndetësor me përparime në diagnostikimin dhe trajtimet e personalizuara, duke përshpejtuar zbulimin e barnave dhe duke përmirësuar kujdesin ndaj pacientit. Në sektorin e financave, AI është duke u përdorur për zbulimin e mashtrimit, menaxhimin e riskut dhe tregtimin me frekuencë të lartë, duke rezultuar në sisteme financiare më të sigurta dhe efikase, ndërsa në transport, AI po nxit zhvillime te mjetet autonome të transportit, duke optimizuar rrjedhën e trafikut dhe duke parashikuar nevojat e mirëmbajtjes për të siguruar një udhëtim më të qetë dhe më të sigurt. Për më tepër, analitika parashikuese e drejtuar nga AI po bëhet një gur themeli istrategjive të biznesit, duke i lejuar kompanitë të analizojnë sasi të mëdha të dhënash për të parashikuar tendencat dhe për të marrë vendime të mirëllogaritura.

Me zhvillimin e këtyre teknologjive, etika në AI po merr gjithnjë e më shumë vëmendje. Adresimi i (*biases*) në modelet e AI për të siguruar paanësi në të gjithë demografinë është thelbësor. Transparenca dhe shpjegueshmëria janë thelbësore për ndërtimin e besimit, pasi përdoruesit duhet të kuptojnë proceset e vendimmarrjes të AI. Çështjet e privatësisë janë shumë të rëndësishme, duke kërkuar siguri të fortë të të dhënave dhe respektim të rregulloreve si GDPR. Për më tepër, ndikimi i AI në punësim është i rëndësishëm, duke nxitur përpjekje për të rikualifikuar punëtorët larguar për shkak të automatizimit.

Iniciativat arsimore po përqendrohen gjithashtu në integrimin e etikës së AI, duke siguruar që profesionistët e ardhshëm të jenë të pajisur me njohuritë për të naviguar në implikimet etike të teknologjive të AI pasi balancimi i inovacionit me konsideratat etike është thelbësor për të siguruar që përfitimet e tij të ndahen gjerësisht. Për më tepër, AI po përdoret për të mirën sociale, duke adresuar sfida si ndryshimet klimatike dhe kujdesin shëndetësor për të arritur objektivat e zhvillimit të qëndrueshëm.

Ndryshimii i klimës[3]

Bota përballet me sfida të shumta mjedisore të nxitura nga aktivitetet njerëzore. Emetimet e tepërta të gazeve serrë nga djegia e lëndëve djegëse fosile kontribuojnë ndjeshëm në ngrohjen globale. Shpyllëzimi për bujqësinë dhe zhvillimin urban e përkeqëson këtë duke reduktuar numrin e pemëve që thithin dioksidin e karbonit.

Ndotja nga aktivitetet industriale, depozitimi i mbeturinave dhe përdorimi i kimikateve ndot ajrin, ujin dhe tokën, duke ndikuar në ekosistemet dhe shëndetin e njeriut. Përdorimi i tepërt i burimeve natyrore çon në varfërim dhe degradim mjedisor. Humbja e biodiversitetit për shkak të shkatërrimit të habitatit, ndotjes dhe mbishfrytëzimit kërcënon stabilitetin e ekosistemit dhe

---

[3] "Komunikimi i Katërt Kombëtar i Shqipërisë për Ndryshimet Klimatike" -Ministria e Turizmit dhe Mjedisit dhe Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim. (2022). Republika e Shqipërisë: Aktivitete mundësuese për përgatitjen e komuni- kimit të katërt kombëtar dhe raportit të parë të përditësuar dyvjeçar sipas Konventës Kuadër të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike. Fondi Global i Mjedisit.https://www.undp.org/albania/publications/fourth-national-communica- tion-albania-climate-change

mbijetesën njerëzore. Fatkeqësitë natyrore të lidhura me klimën, si uraganet, përmbytjet, thatësirat dhe zjarret po bëhen më të shpeshta dhe të rënda.

Rritja e temperaturave globale po shkrin majat akullnajore dhe akullnajat, duke kontribuar në ngritjen e nivelit të detit dhe duke rrezikuar komunitetet bregdetare. Acidifikimi i oqeanit dëmton jetën detare, veçanërisht koralet dhe butakët. Këto ndryshime prishin produktivitetin bujqësor dhe disponueshmërinë e ujit, duke ndikuar në sigurinë ushqimore dhe duke rritur mungesën e ujit. Migrimi i shkaktuar nga klima është në rritje, duke çuar në presione urbane dhe konflikte të mundshme mbi burimet.

Shqipëria po i adreson këto sfida duke nënshkruar Marrëveshjen e Parisit, më 2016, duke u zotuar të reduktojë emetimet e gazeve serrë dhe të përshtatet me ndikimet klimatike. Strategjia Kombëtare e Shqipërisë për Ndryshimet Klimatike dhe ligji për ndryshimet klimatike miratojnë integrimin e masave klimatike në legjislacionin kombëtar. Strategjia Kombëtare e Energjisë 2018–2030 synon një përmirësim 15% në eficiencën e energjisë dhe Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës (NECP) 2022–2030 i mbështet këto synime. Shqipëria merr pjesë gjithashtu në Programin LIFE dhe në Deklaratën e Sofjes mbi Agjendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, duke promovuar qëndrueshmërinë mjedisore.

Adresimi i këtyre sfidave globale kërkon përpjekje urgjente dhe të koordinuara për të zbutur ndryshimet klimatike, për t'iu përshtatur ndikimeve të tij dhe për të mbrojtur mjedisin për brezat e ardhshëm.

Efikasiteti i energjisë

Efikasiteti i energjisë po shfaqet si një fokus kryesor global, i nxitur nga nevoja urgjente për të luftuar ndryshimet klimatike dhe për të ulur gjurmët e karbonit. Inovacionet në këtë fushë po përparojnë me shpejtësi, me rrjetet inteligjente që udhëheqin rrugën në transformimin e rrjeteve të energjisë elektrike. Këto rrjete përdorin teknologjinë digjitale për të menaxhuar dhe monitoruar rrjedhën e energjisë elektrike në mënyrë efikase, duke rritur besueshmërinë dhe qëndrueshmërinë e shpërndarjes së energjisë. Pajisjet me efikasitet energjie po bëhen normë, me termostate inteligjente, ndriçim LED dhe sisteme të avancuara HVAC që reduktojnë ndjeshëm konsumin e energjisë. Projektet e qëndrueshme të ndërtesave po fitojnë gjithashtu vëmendje, duke përfshirë praktikat e ndërtesave të gjelbra, si izolimi i përmirësuar, dritaret me efikasitet energjetik dhe sistemet e energjisë së rinovueshme për të reduktuar ndikimin mjedisor të strukturave. Shtysa globale për burimet e rinovueshme të energjisë, duke përfshirë energjinë diellore dhe të erës, po forcohet nga Zhvillimet e rëndësishme në teknologjitë e ruajtjes së energjisë. Këto risi sigurojnë që energjia e prodhuar nga burimet e rinovueshme mund të ruhet dhe përdoret në mënyrë efikase, edhe kur dielli nuk shkëlqen ose kur era nuk fryn. Në mbarë botën, politikat që nxisin eficiencën e energjisë po zbatohen, të mbështetura nga investime të konsiderueshme në kërkime dhe zhvillim që synojnë krijimin e zgjidhjeve më të qëndrueshme të energjisë. Ky ndryshim global drejt eficiencës së energjisë jo vetëm që po ndihmon në zbutjen e ndryshimeve klimatike, por gjithashtu nxit rritjen ekonomike përmes krijimit të vendeve të punës dhe industrive të gjelbra.

Tendencat në ushqim

Sektori global i ushqimit po kalon ndryshime transformuese të nxitura nga teknologjia, qëndrueshmëria dhe preferencat në zhvillim të konsumatorëve. Teknologjia bujqësore është në krye të këtij transformimi, duke përdorur AI, dronët dhe Internetin e Gjërave (IoT) për të optimizuar rendimentet e të korrave dhe për të menaxhuar burimet në mënyrë më efikase. Këto teknologji u mundësojnë fermerëve të monitorojnë shëndetin e tokës, të parashikojnë modelet e motit dhe të menaxhojnë kontrollin e dëmtuesve në kohë reale, duke rezultuar në praktika më të qëndrueshme bujqësore dhe produktivitet më të lartë. Ka një zhvendosje të konsiderueshme globale drejt ushqimeve me bazë bimore dhe të kultivuara në laborator, e nxitur nga kërkesa në rritje për konsum të qëndrueshëm dhe etik. Këto alternativa jo vetëm që reduktojnë ndikimin mjedisor të prodhimit të ushqimit, por gjithashtu adresojnë çështjet që lidhen me mirëqenien e kafshëve dhe sigurinë ushqimore. Konsumatorët në mbarë botën po bëhen më të ndërgjegjshëm për zgjedhjet e tyre ushqimore, duke çuar në një rritje të popullaritetit të dietave me bazë bimore

dhe zëvendësuesve të mishit. Për më tepër, teknologjia blockchain po përmirëson gjurmueshmërinë dhe sigurinë e ushqimit, duke siguruar transparencë nga ferma në tryezë. Kjo teknologji i lejon konsumatorët të ndjekin rrugëtimin e ushqimit të tyre, duke verifikuar origjinën e tij dhe duke u siguruar që ai përmbush standardet e sigurisë. Kjo rritje e transparencës po rrit besimin e konsumatorëve dhe po nxit praktika më të qëndrueshme dhe etike të prodhimit të ushqimit në nivel global.

Tendencat në konkurrencë

Në ekonominë globale, konkurrueshmëria ndikohet gjithnjë e më shumë nga transformimi digjital, inovacioni dhe qëndrueshmëria. Vendet dhe bizneset po investojnë shumë në teknologji për të ruajtur avantazhin e tyre konkurrues. Adaptimi i shpejtë i teknologjive të avancuara si 5G, blockchain dhe AI po revolucionarizon industritë, po rrit efikasitetin dhe po krijon mundësi të reja për rritje. Aftësitë digjitale po bëhen thelbësore për fuqinë punëtore, me një theks të fortë në të mësuarit e vazhdueshëm dhe adaptimin. Rritja e punës në distancë dhe industria e koncerteve po riformëson tregjet e punës në mbarë botën, duke theksuar nevojën për fleksibilitet dhe të mësuar gjatë gjithë jetës. Bizneset po fokusohen në përmirësimin e aftësive të punonjësve të tyre për të mbajtur ritmin me përparimet teknologjike dhe për të qëndruar konkurrues në tregun global. Praktikat e qëndrueshme po bëhen gjithashtu një faktor kryesor konkurrues, pasi konsumatorët dhe investitorët gjithnjë e më shumë u japin përparësi kompanive të përgjegjshme për mjedisin. Bizneset që adoptojnë praktika të qëndrueshme, të tilla si ulja e emetimeve të karbonit dhe investimi në energjinë e rinovueshme, po fitojnë një avantazh konkurrues. Ky ndryshim global drejt qëndrueshmërisë po nxit inovacionin dhe po krijon tregje të reja për produkte dhe shërbime të gjelbra.

Sistemet arsimore

Sektori i arsimit po kalon një transformim të rëndësishëm, i nxitur nga disa tendenca kyçe. Të nxënit digjital dhe teknologjia arsimore (EdTech) po revolucionarizojnë mënyrën se si mësojnë studentët, me platforma *online*, burime digjitale dhe aplikacione arsimore që ofrojnë përvoja fleksibël dhe të personalizuara. Të nxënit e personalizuar përshtat arsimin sipas nevojave individuale, lehtësuar nga teknologjitë e të nxënit të përshtatur dhe analitika e të dhënave, ndërsa modelet e të nxënit të përzier kombinojnë të mësuarit tradicional në klasë me të mësuarit *online* për një përvojë arsimore më tërheqëse dhe fleksibël. Inteligjenca artificiale (AI) dhe të nxënit e automatizuar (*machine learning*) po përdoren për të zhvilluar sisteme inteligjente të mësimdhënies, për të automatizuar punët administrative dhe për të ofruar reagime në kohë reale, duke krijuar mjedise mësimore më efikase. Ekziston gjithashtu një theks në rritje në edukimin STEM (Shkencë, Teknologji, Inxhinieri, Matematikë) dhe STEAM (duke shtuar Artet), duke i përgatitur studentët për karrierën e ardhshme në një botë të drejtuar nga teknologjia. Krahas kësaj, fokusi në aftësitë e buta si mendimi kritik, kreativiteti, komunikimi dhe bashkëpunimi po bëhet më i theksuar, duke njohur rëndësinë e tyre për suksesin modern të fuqisë punëtore.

Edukimi i qytetarisë globale po has rritje, duke synuar të zhvillojë qytetarë globalë të informuar dhe të përgjegjshëm duke edukuar studentët për çështjet globale, ndërgjegjësimin kulturor dhe qëndrueshmërinë. Koncepti i të mësuarit gjatë gjithë jetës thekson edukimin e vazhdueshëm dhe zhvillimin e aftësive gjatë gjithë jetës së një individi, thelbësor në një treg pune që ndryshon me shpejtësi. Gjithëpërfshirja dhe aksesueshmëria janë gjithashtu fokuset kryesore, me përpjekjet për ta bërë arsimin më gjithëpërfshirës për studentët me aftësi të kufizuara dhe nga komunitetet e margjinalizuara duke përdorur teknologji ndihmëse dhe praktika mësimore gjithëpërfshirëse. Të mësuarit e bazuar në projekte dhe përvoja, të cilat përfshijnë projekte të botës reale dhe aktivitete praktike, po përmirësojnë përvojën praktike dhe rezultatet e të nxënit. Shkollat po përqendrohen gjithnjë e më shumë te shëndeti dhe mirëqenia mendore, duke përfshirë të nxënit social-emocional (SEL) në kurrikula dhe duke ofruar burime dhe mbështetje për shëndetin mendor. Për më tepër, praktikat e edukimit të gjelbër dhe të qëndrueshmërisë janë duke u përfshirë për të rritur ndërgjegjësimin mjedisor dhe për të nxitur përgjegjshmërinë.

Së fundi, mikrokreditet dhe certifikatat alternative po fitojnë popullaritet, duke njohur aftësi dhe kompetenca specifike dhe duke ofruar opsione fleksibël të të nxënit që i ndihmojnë individët të përshtaten shpejt me ndryshimin e kërkesave të punës. Këto tendenca pasqyrojnë një peizazh arsimor në zhvillim që i jep përparësi përdorimit të teknologjisë, mësimit të personalizuar dhe të përjetshëm, dhe një qasje holistike ndaj zhvillimit të studentëve.

Agjenda digjitale

Agjenda digjitale po transformon ekonomitë, shoqëritë dhe strukturat e qeverisjes në mbarë botën përmes disa tendencave kryesore. Interneti me shpejtësi të lartë dhe rrjetet celulare, duke përfshirë shpërndarjen e 5G, po e bëjnë ndërlidhjen më të aksesueshme globalisht, duke mundësuar aplikacione digjitale të avancuara. Të dhënat e mëdha dhe analitika po revolucionarizojnë industritë duke nxitur vendimmarrjen dhe inovacionin, ndërsa inteligjenca artificiale (AI) dhe *machine learning* po automatizojnë proceset dhe përmirësojnë përvojat e klientëve. Interneti i Gjërave (IoT) po lidh pajisjet dhe sensorët, duke transformuar sektorë si bujqësia, kujdesi shëndetësor dhe qytetet inteligjente me të dhëna në kohë reale dhe sisteme inteligjente. *Cloud computing* ofron burime të shkallëzuara dhe fleksibël, duke mbështetur punën dhe bashkëpunimin në distancë pa investime të rëndësishme paraprake në IT. Financat digjitale, duke përfshirë inovacionet *fintech* dhe teknologjinë *blockchain*, po riformësojnë peizazhin financiar, duke rritur përfshirjen dhe duke mundësuar modele të reja biznesi.

Qeveritë po përdorin teknologji digjitale për të përmirësuar shërbimet publike, për të rritur transparencën dhe për të angazhuar qytetarët përmes iniciativave të qeverisjes elektronike. Megjithatë, rritja e digjitalizimit sjell gjithashtu shqetësime të shtuara për sigurinë kibernetike dhe mbrojtjen e të dhënave, duke kërkuar masa të forta për të ruajtur besimin. Praktikat e qëndrueshme digjitale po fitojnë vëmendje, me përpjekjet për të reduktuar ndikimin mjedisor të teknologjive digjitale dhe për të nxitur një ekonomi qarkulluese. Aftësitë digjitale dhe gjithëpërfshirja mbeten prioritete globale, duke siguruar që të gjithë të kenë aftësitë dhe aksesin e nevojshëm për të marrë pjesë në ekonominë digjitale.

Bashkëpunimi ndërkombëtar është thelbësor për adresimin e sfidave dhe shfrytëzimin e mundësive, me standardet dhe politikat globale që ndihmojnë në harmonizimin e praktikave digjitale përtej kufijve. Ndërsa këto tendenca vazhdojnë të zhvillohen, ato formojnë bashkërisht një të ardhme digjitale elastike dhe gjithëpërfshirëse.

Balancat demografike dhe migrimi

Popullsia e Shqipërisë më 1 janar 2023 ka qenë 2 761 785 banorë, duke pësuar një rënie prej 1,1%, krahasuar me 1 janarin 2022. Zhvillimet e fundit demografike tregojnë gjithashtu se popullsia e Shqipërisë po tkurret dhe po plaket.[4] Kjo është për shkak të një niveli të ulët të lindjeve dhe më e rëndësishmja, migrimit neto negativ. Shumica e studimeve parashikojnë se rënia demografike do të vazhdojë. Popullsia urbane është rritur nga një e treta në fillim të viteve 1990 me një përllogaritje prej pothuajse dy të tretat (62%) në 2020 dhe pritet të vazhdojë të rritet. Qyteti më i madh është Tirana, që nga 1 janari 2022, zinte rreth 32,9% të popullsisë së përgjithshme, duke vazhduar të jetë një nga qarqet më të populluara të vendit, e ndjekur nga Durrësi dhe Fieri me përkatësisht 10,4% dhe 10,0%.

Sipas Raportit të fundit të Zhvillimit Njerëzor, i publikuar në vitin 2020 dhe që pasqyron të dhënat e vitit 2019, Shqipëria renditet e 69-ta mes 189 vendeve me një vlerë të Treguesit të Zhvillimit Njerëzor (HDI) prej 0,795. Tirana (0,820), Vlora (0,802) dhe Durrësi (0,802) kanë "vlera shumë të larta të HDI", të ndjekura nga qarqet si Gjirokastra (0,794), Korça (0,790) me "vlera të larta HDI".

---

[4] Komunikimi i Katërt Kombëtar i Shqipërisë për Ndryshimet Klimatike" -Ministria e Turizmit dhe Mjedisit dhe Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim. (2022). Republika e Shqipërisë: Aktivitete mundësuese për përgatitjen e komuni- kimit të katërt kombëtar dhe raportit të parë të përditësuar dyvjeçar sipas Konventës Kuadër të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike. Fondi Global i Mjedisit.https://www.undp.org/albania/publications/fourth-national-communica- tion-albania-climate-change

Strategjia e Specializimit Inteligjent të Shqipërisë merr në konsideratë këto tendenca dhe sfida globale, nga nevoja urgjente për qëndrueshmëri mjedisore dhe fuqia transformuese e teknologjisë, te peizazhet në zhvillim të punës dhe arsimit, dinamika e rritjes së popullsisë dhe ritmi i shpejtë i urbanizimit. Kuptimi dhe përshtatja me këto tendenca është thelbësore në formimin e një të ardhmeje të qëndrueshme dhe të begatë për Shqipërinë në kontekstin global.

Ndryshimet në natyrën e punës

Mënyra se si puna po ndryshon ndikohet në mënyrë dramatike nga teknologjia, natyra globale e biznesit dhe pasiguritë ekonomike. Automatizimi dhe teknologjitë e reja po riformësojnë rolet e punës dhe aftësitë e kërkuara, duke theksuar rëndësinë e aftësive digjitale dhe teknologjike. Ekziston një nevojë kritike për të përshtatur kurrikulat në të gjitha nivelet e arsimit dhe për t'u fokusuar në përmirësimin dhe rikualifikimin e fuqisë punëtore. Pandemia e COVID-19 ka përshpejtuar prirjen drejt punës në distancë, duke ndryshuar ekuilibrin tradicional midis punës dhe jetës personale. Iniciativat si Marrëveshja e Gjelbër Evropiane po nxisin qëndrueshmërinë në vendet e punës, duke u përafruar me vlerat e brezit të ri në lidhje me pritshmëritë e tyre nga puna e tyre.

Kompanitë po i japin gjithnjë e më shumë përparësi nismave mjedisore dhe po kryejnë punë që i shërbejnë një qëllimi përtej fitimit. Po shfaqen tendenca të reja në organizimin e punës, të tilla si orari fleksibël dhe industria në rritje e koncerteve. Megjithatë, këto marrëveshje moderne të punës paraqesin gjithashtu sfida, të tilla si sigurimi i stabilitetit financiar dhe ruajtja e një ekuilibri të shëndetshëm punë-jetë. Në të ardhmen, puna pritet të shihet më shumë si një mjet për përmbushjen personale dhe një mënyrë për të kontribuar në mirëqenien shoqërore dhe mjedisore. Punonjësit po kërkojnë punëdhënës që i japin përparësi qëndrueshmërisë dhe organizatat e drejtuara nga qëllime të forta janë të gatshme të lulëzojnë.

Në përgjithësi, këto tendenca globale janë duke formësuar të ardhmen e industrive, duke nxitur rritjen ekonomike dhe duke promovuar një botë më të qëndrueshme dhe të barabartë.

2. Kuadri Strategjik Kombëtar

Në kontekstin e zhvillimit të Kuadri Kombëtar për Specializimin Inteligjent (S3) për Shqipërinë, vlen të përmendet se ai është në përputhje strategjike dhe lidhet me një sërë dokumentesh strategjike të përshkruara më poshtë.

Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim Evropian (SKZHIE): SKZHIE 2030 është dokumenti publik strategjik më i rëndësishëm në Shqipëri, vizioni i të cilit për vendin karakterizohet nga cilësia e lartë e jetës, kapitali njerëzor i fortë, institucione të qëndrueshme dhe një ekonomi rajonale dinamike dhe të integruar. Ky model siguron që S3 jo vetëm të përafrojë objektivat e SKZHIE-së, por gjithashtu t'i mbështesë dhe përmirësojë ato në mënyrë aktive.

SKZHIE për 2022–2030 synon të forcojë ndërthurjen e objektivave social-ekonomikë dhe mjedisorë me reformat e përgjithshme të qeverisjes. Ajo përfaqëson një fazë kyçe, veçanërisht teksa Shqipëria punon drejt anëtarësimit në Bashkimin Evropian dhe përballet me sfidat globale si pandemia COVID-19. Strategjia nënvizon angazhimin ndaj reformave të orientuara drejt BE-së dhe fokusohet në fusha si bujqësia, energjia, digjitalizimi, turizmi dhe përpjekjet kundër korrupsionit, me integrimin evropian si parim udhëzues.

Në kontekstin e zhvillimit të qëndrueshëm, Shqipëria ka demonstruar elasticitet dhe përshtatshmëri, e karakterizuar nga rimëkëmbja ekonomike pas pandemisë, strategjitë efektive të shërbimit shëndetësor dhe një avancim i qëndrueshëm drejt objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm (SDGs). Fokusi në të drejtat e njeriut, bashkëpunimi rajonal dhe një sërë nismash nënvizojnë qasjen progresive të Shqipërisë drejt krijimit të një shoqërie më gjithëpërfshirëse dhe më të begatë.

Në përputhje me SKZHIE-në, S3 fokusohet në fusha kyçe si bujqësia, energjia, turizmi, digjitalizimi dhe kapitali njerëzor, thelbësore në rrugën e Shqipërisë drejt anëtarësimit në Bashkimin Evropian dhe tejkalimin e sfidave globale si pandemia COVID-19. Ky përafrim tregon përkushtimin e Shqipërisë ndaj zhvillimit të qëndrueshëm, siç dëshmohet nga rimëkëmbja e qëndrueshme ekonomike dhe progresi i qëndrueshëm drejt objektivave të zhvillimit të

qëndrueshëm (SDG). Për më tepër, S3 përfshin parimet e të drejtave të njeriut dhe bashkëpunimin rajonal, thelbësore për nxitjen e një shoqërie shqiptare më gjithëpërfshirëse dhe më prosperuese.

Në fund të fundit, S3 është parashikuar si një plotësues strategjik i SKZHIE-së. Dizajni dhe përafrimi i tij me SKZHIE-në janë të dobishëm në krijimin e një të ardhmeje ku qytetarët shqiptarë mund të gëzojnë standarde të përmirësuara jetese, mundësi ekonomike gjithëpërfshirëse dhe integrim më të afërt me komunitetin e gjerë evropian.

Përafrimi strategjik do të bëhet edhe me strategji të tjera sektoriale përkatëse për fushat prioritare S3 (Strategjia e Zhvillimit të Energjisë, Strategjia e Turizmit, Strategjia Kombëtare për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural dhe strategjitë e fushave ndërsektoriale) - S3 do të jetë në përputhje me dokumentet strategjike që janë në procesin e zhvillimit lidhur me: tranzicionin e gjelbër, Agjendën Digjitale, Ndryshimet Klimatike, Ekonominë Qarkulluese, zhvillimin e NVM- ve, Promovimin e Eksportit dhe të tjera:

Strategjia e Zhvillimit të Energjisë – Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë në Shqipëri, në përputhje me Strategjinë Kombëtare të Energjisë (2018–2030) dhe rekomandimet e Komunitetit të Energjisë, ka finalizuar draftin për Planin Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (NECP) që mbulon periudhën 2021–2030. Ky plan përputhet me Strategjinë e Specializimit Inteligjent të Shqipërisë (S3), veçanërisht në Zhvillimin e sigurisë së energjisë, integrimin e tregut të brendshëm të energjisë dhe rritjen e eficiencës së energjisë. Ai fokusohet në diversifikimin e burimeve të energjisë, përmirësimin e masave të kursimit të energjisë dhe zhvillimin e teknologjive inteligjente të energjisë. NECP gjithashtu i jep përparësi dekarbonizimit të ekonomisë, duke synuar reduktimin e emetimeve të gazeve serrë në përputhje me Kontributet e Përcaktuara Kombëtare të Marrëveshjes së Parisit. Për më tepër, ai nënvizon rëndësinë e kërkimit, inovacionit dhe konkurrencës në sektorin e energjisë, duke theksuar financimin për kërkimin dhe zhvillimin, thelbësore për rritjen e qëndrueshme të Shqipërisë dhe aspiratat e integrimit evropian.

Strategjia e Turizmit – Ministria Shqiptare e Turizmit dhe Mjedisit po zhvillon Strategjinë e Turizmit 2024–2030, duke vënë theksin në angazhimin e publikut nëpërmjet sondazheve për të ndërtuar një platformë gjithëpërfshirëse, që synon zhvillim, që drejton tendencat e tregut dhe forcon marrëdhëniet e sektorit publik-privat. Kjo strategji fokusohet në krijimin e turizmit elitar, të qëndrueshëm që respekton mjedisin. Reagimet e para tregojnë mbështetje të fortë publike për zhvillimin e turizmit që rrit cilësinë e jetës së banorëve dhe thekson rëndësinë e përfshirjes së komunitetit lokal në vendimmarrjen e turizmit. Strategjia Kombëtare e Zhvillimit të Turizmit 2024–2030 pritet të finalizohet në pranverë, duke synuar nxitjen e rritjes së qëndrueshme, gjithëpërfshirëse dhe inovacionit në sektorin e turizmit në Shqipëri, që përputhet plotësisht me kuadrin e strategjisë S3.

Strategjia Kombëtare për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural – Strategjia Kombëtare për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural 2021–2027, e hartuar nga Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural në kuadër të Instrumentit për Asistencën e Paraaderimit (IPA), fokusohet në modernizimin e bujqësisë, duke rritur zhvillimin rural dhe përafrimin e sektorit bujqësor të Shqipërisë me standardet e BE-së. Elementet kryesore përfshijnë përmirësimin e produktivitetit bujqësor, menaxhimin e qëndrueshëm të tokës, diversifikimin e ekonomive rurale dhe rritjen e cilësisë së jetës në zonat rurale. Kjo strategji përputhet me Strategjinë e Specializimit Inteligjent (S3) nëpërmjet fokusit të saj tek inovacionini, praktikat e qëndrueshme dhe diversifikimin ekonomik, duke kontribuar në rritjen e përgjithshme të Shqipërisë dhe objektivat e integrimit evropian.

Strategjia e Zhvillimit të Investimeve të Biznesit (BIDS) – Strategjia e Zhvillimit të Biznesit dhe Investimeve (BIDS) 2021–2027 është orientimi qendror i Qeverisë Shqiptare për zhvillimin ekonomik afatmesëm me fokus NVM-të dhe investimet. Vizioni i kësaj strategjie është të kemi një ekonomi shqiptare konkurruese, të drejtuar nga inovacioni dhe e bazuar në njohuri, e cila krijon vende të reja pune dhe cilësore, duke shfrytëzuar mundësitë që ofron transformimi digjital dhe transformimi i zinxhirit ndërkombëtar të vlerës, me theks në zhvillimin e qëndrueshëm, integrimin evropian dhe integrimin rajonal.

Qëllimi i politikës ndahet në tre objektiva, si: tërheqja dhe ndërkombëtarizimi i investimeve, zhvillimi i NVM-ve, sipërmarrja dhe inovacioni dhe zhvillimi i kapitalit njerëzor.

Strategjia e Zhvillimit të Biznesit dhe Investimeve (BIDS) 2021–2027 përputhet në mënyrë të përsosur me Strategjinë e Specializimit Inteligjent (S3) duke njohur dhe pranuar kontributin e rëndësishëm që NVM-të mund të japin - si shtylla kurrizore e ekonomisë - dhe *startup*-et për një më ekonomi më inovative dhe të bazuar në dije, krijimi i vendeve të punës cilësore dhe përmirësimi i strukturës ekonomike.

Arsimi si një fushë ndërsektoriale – Strategjia Kombëtare e Arsimit 2021–2026 synon përmirësimin gradual të sistemit arsimor duke ndjekur prioritetet e përcaktuara. Sipas vizionit të Strategjisë, vëmendje e veçantë i kushtohet Arsimit të Lartë, Kërkimit dhe Inovacionit si sektorë që ndikojnë drejtpërdrejt në përmirësimin e sistemit arsimor bazuar në nevojat e tregut të punës. Strategjia e Arsimit dhe Formimit Profesional 2023–2030 synon të përmirësojë performancën e sistemit ekzistues të AFP-së nga këndvështrimi i ofrimit të cilësisë dhe rezultateve arsimore, efektivitetit dhe rëndësisë për nxënësit (të rinj dhe të rritur), si dhe për tregun e punës dhe arsiminin e mëtejshëm.

Agjenda Digjitale – Agjenda Digjitale Shqiptare dhe Plani i Veprimit për 2022–2026 fokusohet në zhvillimin e teknologjive digjitale në informatikë, përpunimin e të dhënave, inteligjencën artificiale dhe sigurinë kibernetike për të rritur konkurrencën globale të bizneseve, administratës publike dhe qytetarëve. Ajo përcakton objektivat për digjitalizimin e shërbimeve qeveritare, zhvillimin e aftësive të sigurisë kibernetike dhe përmirësimin e angazhimit digjital të qytetarëve. Plani thekson rëndësinë e transformimit digjital në të gjithë sektorët, përfshirë arsimin, me fokus zhvillimin e aftësive digjitale. Zbatimi do të matet me indekse globale dhe evropiane, duke siguruar progres në politikën, sigurinë dhe infrastrukturën digjitale. Kjo strategji nënkupton përkushtimin e Shqipërisë për zhvillimin digjital për rritjen ekonomike dhe mirëqenien shoqërore.

Kërkimi shkencor[5] – Strategjia e miratuar lidhur me arsimin e lartë në Shqipëri, e njohur si Strategjia Kombëtare e Arsimit 2021–2026, synon të ofrojë një vizion gjithëpërfshirës për të ardhmen e Shqipërisë. Ky dokument strategjik synon të trajtojë kufizimet e rëndësishme për zhvillimin dhe të përmirësojë cilësinë e jetës përmes përmirësimit të qeverisjes, rritjes ekonomike dhe përfshirjes sociale, duke u mbështetur në strategjitë e mëparshme dhe duke pranuar sfidat aktuale globale si pandemia COVID-19. Ai gjithashtu thekson rëndësinë e përafrimit me standardet e Bashkimit Evropian dhe nxitjes së integrimit të Shqipërisë në ekonomitë rajonale dhe globale. Gjithashtu qeveria ka miratuar edhe Strategjinë Kombëtare të Kërkimit Shkencor, Teknologjisë dhe Inovacionit 2023–2030, e cila i kushton vëmendje të veçantë zhvillimit të arsimit, si një e drejtë themelore kushtetuese dhe përgjegjësi publike, nëpërmjet së cilës synohet të krijohen, zhvillohen dhe të mbrohen dijet përmes mësimdhënies, kërkimit shkencor, formimit të specialistëve të lartë dhe të shkencëtarëve të rinj, në përputhje me prioritetet e zhvillimit të vendit, duke kontribuar në rritjen e standardeve të demokracisë në vend. MAS-i mbështet prioritetet strategjike dhe interesat e zhvillimit të vendit, integrimin e mësimdhënies me kërkimin shkencor dhe nxitjen e bashkëpunimit ndërkombëtar në fushën e arsimit të lartë, në kuadër të zhvillimit ekonomik, social dhe kulturor në nivel kombëtar dhe rajonal.

Shqipëria ka miratuar së fundmi Strategjinë Kombëtare për Zhvillimin e Sipërmarrjes Inovative për të nxitur ekosistemin e saj të *startup*-eve. Kjo nismë, e drejtuar nga ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, bazohet në fushat prioritare të paracaktuara të Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3), me potencial të lartë për inovacion dhe rritje ekonomike, duke siguruar që burimet të shpërndahen në mënyrë efektive në zonat ku Shqipëria ka një avantazh konkurrues. Programi i mbështetjes së *startup*-eve brenda kësaj strategjie është i strukturuar në tri faza: mbështetja e ideve fillestare, zhvillimi i prototipave me bazë klientin, kategorizimin e bizneseve me produkte të konsoliduara si edhe praninë e tyre në treg. Kjo qasje gjithëpërfshirëse

[5] Strategjia Kombëtare e Kërkimit Shkencor, Teknologjisë dhe Inovacionit 2023–2030 dhe Plani Zbatues i Veprimit (miratuar me VKM-në nr. 542, datë 20.9.2023, botuar në Fletoren Zyrtare, viti 2023 – numër 139.

synon të nxisë inovacionin, të nxisë rritjen ekonomike dhe të rrisë aftësitë teknologjike të Shqipërisë në sektorë me rëndësi strategjike.

Strategjia për Diasporën – "Strategjia Kombëtare për Diasporën Shqiptare 2021–2025" përvijon një kornizë gjithëpërfshirëse për angazhimin e diasporës shqiptare në zhvillimin socio-ekonomik të Shqipërisë. Ajo e konsideron diasporën si një aset jetik, duke synuar të forcojë dhe lehtësojë marrëdhëniet e Shqipërisë me vendet pritëse dhe të rrisë rolin e diasporës në zhvillimin e Shqipërisë. Strategjia fokusohet në shfrytëzimin e potencialit të diasporës përmes organizimit dhe integrimit më të mirë, përmirësimit të lidhjeve arsimore dhe kulturore dhe shfrytëzimit më efektiv të remitancave dhe investimeve. Ai synon gjithashtu të mbrojë të drejtat e komuniteteve shqiptare jashtë vendit duke nxitur pjesëmarrjen e tyre në sferat ekonomike dhe sociale të Shqipërisë përmes politikave dhe nismave të synuara. Strategjia siguron që shteti shqiptar t'i përshtatet kushteve globale dhe procesit të integrimit evropian, duke theksuar një qasje sistematike, gjithëpërfshirëse që përfshin rishikimin e strategjive të mëparshme dhe vendosjen e një rruge të qartë, të zbatueshme përpara. Strategjia e Diasporës Shqiptare përputhet në mënyrë të përsosur me Strategjinë e Specializimit Inteligjent (S3) duke nxitur një qasje të ndërlidhur ndaj zhvillimit socio-ekonomik dhe duke shfrytëzuar potencialin e diasporës për të kontribuar tek inovacioni dhe rritja ekonomike e Shqipërisë.

3. Politika dhe instrumentet e BE-së

Ndërsa Shqipëria përafron Strategjinë e saj të Specializimit Inteligjent (S3) me qëllimin kryesor të integrimit në Bashkimin Evropian, ajo merr pjesë aktive në programe të ndryshme të BE-së me fokus inovacionin. Këto programe luajnë një rol vendimtar në formësimin e strategjisë S3, pasi ato ofrojnë platforma për Shqipërinë për të integruar praktikat më të mira evropiane në inovacion, kërkim dhe transformim digjital.

Strategjia e Specializimit Inteligjent të Shqipërisë, në përputhje me politikat evropiane dhe burimet e financimit, shpreh përkushtimin e vendit për të ecur në rrugën e parimeve evropiane të zhvillimit teksa angazhohet plotësisht në këtë rrugëtim. Ky përfaqëson një vizion, jo thjesht një strategji, për integrimin e ekosistemit të veçantë në kuadrin më të gjerë të Zonës Evropiane të Arsimit, Zonës Evropiane të Kërkimit, Zonës Evropiane të Inovacionit dhe Tregut të Përbashkët Evropian. Strategjia e Specializimit Inteligjent (S3) për Shqipërinë është dizenjuar për t'u përafruar me disa politika kyçe të BE-së, duke siguruar një qasje të koordinuar ndaj zhvillimit rajonal, inovacionit dhe rritjes ekonomike. Ja se si S3 kontribuon dhe përputhet me disa nga këto politika[6]:

1. Agjenda e Re Evropiane e Inovacionit: S3 synon të pozicionojë Shqipërinë në krye të inovacionit të thellë të teknologjisë dhe *start-up*-eve, duke zhvilluar teknologji të reja për t'u përballur me sfidat shoqërore dhe për të përmirësuar aksesin në treg.

2. Politika industriale evropiane: nëpërmjet S3, Shqipëria forcon konkurrencën e saj industriale, duke nxitur një ekonomi të qëndrueshme, elastike dhe të digjitalizuar që nxit krijimin e vendeve të punës dhe pozicionon industritë e saj si përshpejtues të inovacionit dhe rritjes.

3. Marrëveshja e Gjelbër Evropiane: S3 mbështet transformimin e Shqipërisë në një ekonomi me burime efikase, në përputhje me objektivat e BE-së për një ekonomi konkurruese dhe të gjelbër.

4. Një Evropë e përshtatshme për epokën digjitale: S3 lehtëson transformimin digjital të Shqipërisë, duke e bërë atë të favorshme për bizneset dhe duke kontribuar në arritjen e një Evrope neutrale ndaj klimës deri në vitin 2050.

---

[6] https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/ https://clustercollaboration.eu/eu-cluster-partnerships
https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/w/interregional-cooperation-and-smart-specialisation-a-lagging-regions-perspective?p_l_back_url=%2Fsearch%3Fq%3DIndërrajonale%2BCcooperation%2Band%2BSmart%2BSpecialization%253A%2Ba%2BLAgging%2BRegions%2BPerspektivë
https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20125/263444/Vademecum_JRC_Fernando%20Merida.pdf/ed3601b7- 7a04-a4e1-eca7-c3607411a9ec?version=170000.
https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20125/263444/Vademecum_Osvaldo%20La%20Rosa_presentation_def. pdf/73a1977b-b4ec-6efe-9156-246c6b906f9d?version=1.1&t=1619520730374

5. Perspektiva e Besueshme e Zgjerimit për Ballkanin Perëndimor: S3 përfshin iniciativa për të nxitur sipërmarrjen, për të mbështetur transferimin e teknologjisë dhe për të nxitur ekonominë qarkulluese, duke rritur angazhimin e BE-së me Ballkanin Perëndimor.

6. Plani Ekonomik dhe Investimeve për Ballkanin Perëndimor: S3 është mjet për nxitjen e rimëkëmbjes ekonomike afatgjatë dhe integrimit ekonomik rajonal, duke mbështetur reformat e nevojshme për integrimin në BE dhe krijimin e vendeve të punës.

7. Agjenda e Ballkanit Perëndimor për Kërkimin dhe Inovacionin dhe Arsimin, Trajnimin, Rininë dhe Sportin: rrit bashkëpunimin me BE-në, duke u fokusuar në specializimin inteligjent. Kjo agjendë mbështet jo vetëm arsimin dhe trajnimin, por edhe kërkimin, inovacionin dhe fusha të tjera të ngjashme, duke promovuar zhvillimin gjithëpërfshirës dhe përafrimin me prioritetet strategjike të BE-së.

8. Plani i Veprimit të Përbashkët Rajonal të Tregut për 2021–2024: S3 rrit konkurrueshmërinë dhe atraktivitetin e rajonit, duke nxitur integrimin me tregun e përbashkët të BE-së.

9. Agjenda e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor: S3 përputhet me objektivat e ekonomisë së qëndrueshme të Marrëveshjes së Gjelbër Evropiane, duke promovuar një ekonomi qarkulluese dhe praktika të qëndrueshme bujqësore.

10. Agjenda Digjitale për Ballkanin Perëndimor: Mbështet tranzicionin e ekonomisë digjitale dhe rrit përfitimet e transformimit digjital në të gjithë Shqipërinë.

11. Plani i Ri i Rritjes për Ballkanin Perëndimor. Plani i Ri i Rritjes përputhet me Strategjinë e Specializimit Inteligjent (S3) për të nxitur rritjen ekonomike dhe për të përgatitur Shqipërinë për anëtarësimin në BE. Fushat kryesore përfshijnë zhvillimin e infrastrukturës ekonomike dhe shërbimeve të avancuara digjitale, përmirësimin e zhvillimit të aftësive dhe edukimit, nxitjen e kërkimit dhe inovacionit, zhvillimin e teknologjisë, zhvillimin e zonave rurale përmes bujqësisë së qëndrueshme, rritjen e turizmit dhe ruajtjen e mjedisit, dhe nxitjen e energjisë së rinovueshme dhe menaxhimit efikas të burimeve. Ky përafrim siguron një qasje gjithëpërfshirëse ndaj inovacionit, konkurrencës dhe zhvillimit të qëndrueshëm.

12. Strategjia e BE-së për Rajonin e Adriatikut dhe Jonit (EUSAIR): synon të mbështesë prosperitetin ekonomik dhe social në rajon. Strategjia e Specializimit Inteligjent (S3) luan një rol kyç në këtë përpjekje duke lehtësuar investimet e synuara dhe duke nxitur inovacionin në sektorët kyç. Duke u përafruar me objektivat e EUSAIR, S3 ndihmon në zbatimin e strategjive të specializuara që nxisin fuqitë rajonale, rrisin konkurrencën dhe nxisin zhvillimin e qëndrueshëm. Kjo qasje e koordinuar siguron që burimet të përdoren në mënyrë efektive për të nxitur rritjen dhe konvergjencën socio-ekonomike në rajonin e Adriatikut dhe Jonit.

13. Agjenda e BE-së për Aftësitë: S3 rrit aftësitë e fuqisë punëtore shqiptare, duke mbështetur të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe arsimin profesional për të përmbushur nevojat e tregut të punës.

14. Agjenda e BE-së për Lëndët e Para Kritike (CRM): S3 përputhet me Aktin Evropian të Lëndëve të Para Kritike, që synon të sigurojë një furnizim të qëndrueshëm dhe të qëndrueshëm të lëndëve të para kritike thelbësore për industritë e Evropës dhe që identifikon një listë të lëndëve të para kritike dhe strategjike thelbësore për teknologjitë për tranzicionin e gjelbër dhe digjital dhe vendos standarde për zinxhirin strategjik të furnizimit me lëndë të para që do të arrihet deri në vitin 2030. Masat e parashikuara në S3 për periudhën 2025–2030 mbështesin agjendën e BE-së për të ulur varësinë nga furnizuesit e një vendi të vetëm dhe për të forcuar qëndrueshmërinë industriale me qëllimin për t'u bërë një partner strategjik i BE-së në sektorin e lëndëve të para.

Instrumentet që mbështesin zbatimin e objektivave të S3

Disa instrumente të BE-së janë vendimtare në zbatimin dhe arritjen e objektivave të S3:

1. Horizon Europe 2021–2027: Si programi më ambicioz i BE-së i Kërkimit dhe Inovacionit, ofron mundësi që përputhen me objektivat S3, duke inkurajuar inovacionin dhe Zhvillimet teknologjike në Shqipëri.

2. Programi LIFE: Mbështet tranzicionin e Shqipërisë drejt një ekonomie të qëndrueshme, qarkulluese dhe neutrale ndaj klimës, e cila është një objektiv kryesor i S3.

3. Programi i Evropës Digjitale (DEP): Lehtëson integrimin e teknologjive digjitale në biznese, gjë që është themelore për qëllimet e transformimit digjital të S3.

4. Evropa kreative: promovon larminë kulturore dhe mbështet sektorët kulturorë në Shqipëri, duke rritur fuqinë soft (digjitale) dhe aspektet e inovacionit kulturor të S3.

5. IPARD: ndihmon Shqipërinë në përgatitjen për anëtarësimin në BE, duke mbështetur zhvillimin rural dhe sektorët e bujqësisë që janë aspekte kyçe të S3.

6. Erasmus+: ofron mundësi arsimimi dhe trajnimi që janë jetike për ndërtimin e kapitalit njerëzor të nevojshëm për të arritur objektivat e S3.

7. Programi i BE-së për Tregun Unik: përmirëson funksionimin e tregut të brendshëm, i cili është thelbësor për zbatimin e suksesshëm të S3 në përafrimin e Shqipërisë me standardet e BE-së.

8. Programet e BE-së për zhvillimin rajonal dhe urban: shpesh përfshijnë komponentë që nxisin inovacionin, duke mbështetur iniciativat e zhvillimit urban dhe rajonal të S3-së.

9. Korniza e Investimeve të Ballkanit Perëndimor (WBIF): Fokusohet në zhvillimin socio-ekonomik, duke mbështetur projektet e inovacionit të lidhura me S3 në energji, mjedis dhe infrastrukturë sociale.

10. Projektet dhe iniciativat e transferimit të inovacionit dhe teknologjisë: lehtësimi i transferimit të teknologjive dhe inovacioneve të reja, kritike për suksesin e S3 në Shqipëri.

11. Shkenca e Hapur në Evropë (NI4OS-Europe): Lehtëson aksesin në informacion, të dhëna dhe burime shkencore, duke përmirësuar ekosistemet e kërkimit dhe inovacionit në të gjithë Shqipërinë dhe duke u përputhur me theksin e S3 mbi parimet e shkencës së hapur.

12. Programet ndërkufitare dhe programet e tjera IPA (Instrumenti për Asistencën e Paraaderimit) specifike për sektorin: luajnë një rol vendimtar në këtë kontekst. Këto programe lehtësojnë bashkëpunimin dhe integrimin rajonal, duke siguruar fonde dhe burime për projekte të përbashkëta në arsim, trajnim dhe zhvillim të aftësive. Për shembull, IPA II mbështet projekte që përputhen me prioritetet e S3 si turizmi i qëndrueshëm, energjia e rinovueshme dhe bujqësia, duke nxitur inovacionin dhe ndërtimin e kapaciteteve përtej kufijve.

13. Programet e BE-së që lidhen me sektorin e lëndëve të para, të tilla si Partneriteti Evropian i Inovacionit për Lëndët e Para dhe Horizon Europe: mbështesin kërkimin, inovacionin dhe praktikat e qëndrueshme në menaxhimin e burimeve.

Kjo përshkruan se si Strategjia e Specializimit Inteligjent (S3) është jo vetëm një politikë e pavarur, por edhe një komponent kritik i përafrimit më të gjerë të Shqipërisë me strategjitë dhe objektivat e Bashkimit Evropian. Nëpërmjet këtyre përafrimeve dhe instrumenteve mbështetëse, S3 është gati të ndikojë ndjeshëm në trajektoren e zhvillimit të Shqipërisë, duke rritur integrimin e saj në BE dhe duke nxitur rritjen e qëndrueshme.

4. Konteksti rajonal

Gjashtë vendet e Ballkanit Perëndimor (BP6) janë në procesin e finalizimit ose kanë filluar tashmë zbatimin e strategjive të tyre S3 dhe kanë identifikuar tashmë fushat prioritare me potencial për specializim inteligjent në vitet e ardhshme. Është e një rëndësie të veçantë që vendet në rajon të përqendrohen në marrjen e iniciativave dhe përpjekjeve bashkëpunuese ndërmjet aktorëve qeveritarë, studiuesve, bizneseve dhe aktorëve të tjerë shoqërorë për të dhënë rezultate novatore që kontribuojnë në zhvillimin e secilës prej ekonomive të Ballkanit Perëndimor dhe rajonit. Procesi i specializimit inteligjent duhet të shërbejë si një mjet për të identifikuar sektorët prioritarë rajonalë në lidhje me ato kombëtarë. Ideja është që çdo vend të specializohet në një fushë ku ka më shumë përparësi dhe potencial për sa u përket burimeve dhe kapitalit njerëzor, duke i mundësuar rajonit të përfitojë dhe të rrisë avantazhin e tij konkurrues.

Bashkëpunimi ndërmjet vendeve të BP6 Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Kosova, Mali i Zi, Maqedonia e Veriut dhe Serbia, u intensifikuan kur liderët e Ballkanit Perëndimor miratuan Planin Shumëvjeçar të Veprimit për Zonën Ekonomike Rajonale në Ballkanin Perëndimor (MAP REA), në Samitin e Triestes të mbajtur më 12 korrik 2017. MAP REA, synonte të mundësonte qarkullim të papenguar të mallrave, shërbimeve, kapitalit dhe fuqisë punëtore të kualifikuar; duke e bërë

rajonin më tërheqës për investime dhe tregti; dhe përshpejtimin e konvergjencës me BE-në, duke sjellë kështu prosperitet për qytetarët e Ballkanit Perëndimor. Më 10 nëntor 2020, drejtuesit e BP6 miratuan në Samitin e Procesit të Berlinit të mbajtur në Sofje, Planin e Veprimit të Tregut të Përbashkët Rajonal (CRM AP) 2021- 2024. Ai bazohet në arritjet e Zonës Ekonomike Rajonale (REA).

Strategjia e Specializimit Inteligjent është përfshirë si në Zonën Ekonomike Rajonale (REA) ashtu edhe në Planin e saj Shumëvjeçar të Veprimit (MAP REA), si dhe në Tregun e Përbashkët Rajonal (CRM AP). Kjo do të thotë se është një prioritet rajonal dhe kombëtar për vendet e BP6 dhe bashkëpunimi ndërmjet tyre gjatë këtij procesi është thelbësor.

Prandaj, është me rëndësi thelbësore që vendet e BP6 të bashkëpunojnë për të mundësuar shkëmbimin e ideve dhe përvojave mbi aspektet kyçe që duhet të përfshihen në Strategjitë S3 për të maksimizuar potencialin e tyre për rritjen e performancës ekonomike të secilit vend dhe rajon. Për më tepër, një theks i veçantë duhet t'i kushtohet rolit dhe rëndësisë së bashkëpunimit ndërmjet secilit prej këtyre vendeve në rritjen e performancës së sektorëve të përbashkët prioritar. Në këtë kontekst, përveç 28 eventeve kombëtare të EDP-së, Ekipi Kombëtar S3, organizoi 3 takime dypalëshe me përfaqësues institucionalë, akademikë dhe të biznesit nga Kosova, Maqedonia e Veriut dhe Mali i Zi me synim promovimin e specializimit të inteligjent, bazuar në identifikimin e prioritetet e interesit të përbashkët me këto vende fqinje me synim zhvillimin e rrugëve të bashkëpunimit[7]. Takimet u organizuan në bashkëpunim me Ekipet Kombëtare S3 të tria vendeve gjatë periudhës qershor – korrik 2023. Qëllimi i tyre ishte identifikimi dhe prioritizimi i aktiviteteve që lidhin inovacionin, kërkimin shkencor dhe zhvillimin ekonomik në fushat e përbashkëta prioritare S3.

Këto *workshop*-e rajonale luajtën një rol kyç në nxitjen e bashkëpunimit ndërkufitar, shkëmbimin e njohurive dhe rritjen e integrimit rajonal. Gjetjet dhe rekomandimet nga *workshop*-e t e çdo takimi do të shërbejnë si kontribut për hartimin dhe zbatimin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent në përputhje me rregulloret e BE-së dhe do të shërbejnë si bazë për marrëveshjet dypalëshe dhe shumëpalëshe në fushat e interesave të përbashkëta. Rekomandimet do të ndihmojnë gjithashtu vendet që të absorbojnë dhe shfrytëzojnë më mirë fondet e BE-së të alokuara për zbatimin e kësaj strategjie përmes rritjes së bashkëpunimit dhe angazhimit në projekte të përbashkëta.

***Workshop*-e dypalëshe Shqipëri–Kosovë:** identifikuar si fusha prioritare të përbashkëta që ia vlen të eksplorohen së bashku fushat e TIK-ut dhe të përpunimit të ushqimit.

***Workshop*-e dypalëshe Shqipëri–Maqedoni e Veriut:** identifikuar si fusha prioritare të përbashkëta të bashkëpunimit: bujqësia, industria e prodhimit, energjia dhe lëndët e para.

***Workshop*-e dypalësh Shqipëri–Mali i Zi:** Identifikuar si fusha prioritare të përbashkëta, bujqësia e qëndrueshme dhe zinxhiri i vlerave ushqimore, energjia dhe mjedisi i qëndrueshëm, turizmi i qëndrueshëm dhe shëndetësor, si dhe teknologjitë e informacionit dhe komunikimit (TIK), si prioritet horizontal.

Sfidat, zgjidhjet dhe propozimet për çdo *workshop* të përbashkët janë paraqitur në detaje në shtojcën nr. 2.

Për ta përmbledhur, potenciali për bashkëpunim i identifikuar përmes tri *workshop*-eve dypalëshe u fokusua kryesisht në:

1. Platformat dhe rrjetet e përbashkëta - zhvillimi i platformave të përbashkëta për kërkimin dhe inovacionin, veçanërisht në TIK dhe përpunimin e ushqimit, për të lehtësuar shkëmbimin e njohurive dhe projektet bashkëpunuese.

2. Marrëveshjet dypalëshe dhe rajonale - vendosja e marrëveshjeve formale për bashkëpunim në arsim, kërkim dhe përdorim të teknologjisë në të gjithë Ballkanin Perëndimor për të përmirësuar përpjekjet dhe për të maksimizuar përdorimin e burimeve.

3. Financimi i BE-së dhe rajonale - shfrytëzimi i fondeve të BE-së dhe programeve rajonale për të mbështetur iniciativat e përbashkëta, zhvillimin e infrastrukturës dhe ndërtimin e kapaciteteve.

[7] https://s3albania.org/wp-content/uploads/2023/10/Raporti-Takimet-Bilaterale-1.pdf

Programet si Agjenda e Ballkanit Perëndimor për Rininë, Sportin, Inovacionin 2021–2027 dhe Plani i Veprimit të Përbashkët Rajonal të Tregut 2021–2024 janë thelbësore.

4. Nxitja e Specializimit inteligjent bazuar në identifikimin e prioriteteve: Përdorim i specializimit inteligjent për të identifikuar prioritetet me interes të përbashkët me vendet fqinje dhe për të zhvilluar shtigje bashkëpunimi.

5. Projektet e Zhvillimit të Qëndrueshëm - Fokusimi në praktikat e qëndrueshme në bujqësi, energji dhe lëndë të para për të siguruar përfitime ekonomike dhe mjedisore afatgjata. Projektet e përbashkëta kërkimore dhe inovative në këto fusha mund të nxisin një rritje të qëndrueshme.

Perspektiva rajonale thekson rëndësinë e fokusimit të Shqipërisë dhe vendeve fqinje në iniciativat dhe përpjekjet e përbashkëta për të arritur rezultate novatore që kontribuojnë për secilën nga ekonomitë e Ballkanit Perëndimor dhe për rajonin në tërësi. Ideja është që çdo vend të specializohet në një fushë ku ka më shumë përparësi dhe potencial, duke i dhënë rajonit përparësi dhe duke rritur avantazhin e tij konkurrues.

5. Procesi i specializimit inteligjent në Shqipëri

Inicimi dhe koordinimi

Procesi i zhvillimit të S3 u iniciua zyrtarisht më 2016 nën përgjegjësinë e Ministrisë së Arsimit dhe Sportit dhe të udhëhequr nga metodologjia e Qendrës së Përbashkët Kërkimore (JRC) të Komisionit Evropian. Vendimi lidhej edhe me reformën e arsimit të lartë, pasi kishte nevojë për një bashkëpunim më të mirë midis institucioneve të arsimit të lartë (IAL) dhe bizneseve për t'u përafruar më ngushtë me objektivat e zhvillimit rajonal dhe kërkesat e tregut të punës. Një event kombëtar i organizuar në dhjetor 2016 me mbështetjen e TAIEX mblodhi së bashku një numër të madh aktorësh dhe institucionesh dhe nga tryezat e rrumbullakëta u formua një grup pune joformal me ekspertë të ndryshëm, i cili punoi për zhvillimin e S3. Në vitin 2017, Shqipëria u regjistrua në platformën S3 të Qendrës së Përbashkët Kërkimore (JRC) të Komisionit Evropian dhe në vitin 2018, me urdhër të Ministrit të Arsimit dhe Sportit, u zyrtarizua grupi informal i punës me përfaqësues nga institucione të ndryshme, përfshirë biznesin dhe akademinë. Më shumë palë të interesit kryesorë u bashkuan, duke krijuar një grup më të gjerë, duke përfshirë Ministrinë e Arsimit, Sportit dhe Rinisë, Ministrinë e Financave dhe Ekonomisë, Zyrën e Kryeministrit, Departamentin për Zhvillim dhe Mirëqeverisje, Agjencinë Kombëtare për Kërkimin Shkencor dhe Inovacion, Unionin e Prodhuesve, Agjencinë e Zhvillimit Rajonal, IAL-të, Bashkinë e Tiranës etj.

Udhërrëfyesi S3 dhe përgatitja e strategjisë

Ekipi Shqiptar i S3 hartoi një Udhërrëfyes S3 bazuar në Kuadrin e JRC për zhvillimin e një Strategjie të Specializimit inteligjent në nivel kombëtar dhe, në të njëjtën kohë, duke mbajtur një perspektivë rajonale.

S3T ka kontribuar drejtpërdrejt në procesin e zhvillimit të strategjisë duke mbledhur dhe analizuar të dhëna, duke përcaktuar vizionin, objektivat strategjikë dhe planin specifik të veprimit, si dhe duke siguruar zbatimin e të gjithë komponentëve të specifikuar në planin e aktivitetit (udhërrëfyes), duke përfshirë përditësimin e këtij plani në bashkëpunim me JRC dhe Komisionin Evropian.

Komiteti Ndërministror, i krijuar me urdhrin e Kryeministrit, u ngarkua me përgjegjësitë thelbësore të monitorimit, hartimit dhe zbatimit të Strategjisë S3. Komiteti i drejtuar nga zv.kryeministrja znj. Belinda Balluku luajti një rol kryesor në sigurimin e Zhvillimit në kuadër të hartimit të S3. Një nga funksionet e tij kryesore ishte nxitja e koordinimit të nivelit të lartë të institucioneve për të drejtuar punën në përputhje me objektivat e strategjisë S3.

Kuadri metodologjik

Duke u mbështetur në kuadrin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3) të Qendrës së Përbashkët Kërkimore (JRC), procesi i zhvillimit të S3 në Shqipëri ndoqi një qasje rigoroze dhe të strukturuar përmes disa fazave të ndryshme. Analiza e kornizës strategjike, shqyrtoi me përpikëri dokumentet ekzistuese strategjike kombëtare për të hedhur një bazë solide. Vendimi fillestar i marrë në përputhje me udhërrëfyesin S3 ishte krijimi i Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3) si një strategji qendrore ombrellë që lidh Strategjinë Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim Evropian

(SKZHIE) dhe strategji të ndryshme sektoriale. Ky pozicionim strategjik siguron që strategjitë sektoriale do të përafrohen dhe do t'i referohen si S3 ashtu edhe SKZHIE-së, duke mundësuar një qasje kohezive dhe të integruar ndaj zhvillimit kombëtar. Ky përafrim lejon një mjedis politikash më koherent ku strategjitë specifike sektoriale janë të harmonizuara me objektivat gjithëpërfshirës të zhvillimit kombëtar, duke rritur efektivitetin dhe sinergjinë e përpjekjeve të planifikimit strategjik të Shqipërisë. Kjo u pasua nga vlerësime të thelluara sasiore dhe cilësore që synonin vlerësimin e kapaciteteve ekonomike, inovative dhe shkencore të vendit. Një qasje e tillë metodike siguroi që zhvillimi i strategjisë të ishte gjithëpërfshirës dhe i bazuar në prova të forta.

Kjo strategji është përshtatur në mënyrë unike me një metodologji specifike të miratuar nga JRC dhe Komisioni Evropian, duke e dalluar atë nga llojet e tjera të strategjive si ato rajonale ose sektoriale. Gjatë gjithë procesit, Komisioni Evropian kontribuoi me ekspertizë thelbësore, lehtësoi sesionet thelbësore të trajnimit dhe kreu monitorim dhe vlefshmëri të vazhdueshme të secilës fazë të udhërrëfyesit të strategjisë. Kjo mbështetje ishte e rëndësishme për të siguruar që S3 t'u përmbahej standardeve të larta të planifikimit dhe ekzekutimit strategjik.

Faza e hartëzimit: identifikimi i fushave prioritare

Në fazën e hartëzimit, u krye analiza sasiore e sektorëve ekonomikë për të identifikuar sektorët potencialë prioritarë për zhvillimin e inteligjent ekonomik të vendit. Është krijuar një ekip analitik S3 i përbërë nga ekspertë të sektorëve të ndryshëm (shih shtojcën nr. 1). Ky proces identifikoi gjashtë fusha prioritare ku Shqipëria ka potencial për t'u specializuar në mënyrë inteligjente: Bujqësia, peshkimi dhe pylltaria; industria e prodhimit; energjia; turizmi; teknologjitë e informacionit dhe komunikimit (TIK); Sektori i Nënkontraktimeve të Shërbimeve të Biznesit (BPO);

Nga një analizë cilësore që pasoi, u morën parasysh për vlerësim të mëtejshëm fushat ndërsektoriale: Ekonomia Blu, Ushqimi i Shëndetshëm, Burimet e Rinovueshme Energjia dhe BPO e Zgjeruar.

Faza e hartëzimit, që përfshin analizën sasiore dhe cilësore, filloi në fund të vitit 2020 dhe zgjati dy vjet. Kjo fazë u përball me disa pengesa, kryesisht për shkak të ndërprerjeve të shkaktuara nga pandemia COVID-19. Vështrime të hollësishme në këtë fazë, duke përfshirë metodologjinë e saj, sfidat e hasura dhe gjetjet e rëndësishme, janë shtjelluar tërësisht në kapitullin 6 të dokumentit. Ky kapitull ofron një përmbledhje gjithëpërfshirëse të mënyrës se si u mblodhën dhe u analizuan të dhënat, ndikimi i pandemisë në zhvillimin e procesit të hartëzimit dhe fushat prioritare fillestare të identifikuara përmes këtyre analizave.

Faza e procesit të zbulimit/identifikimit përmes sipërmarrjes (EDP): Rafinimi i fushave prioritare

Gjatë fazës së EDP-së, e cila filloi në tetor 2022 dhe zgjati deri në korrik 2023, palët e interesit u angazhuan në dialog të strukturuar për të rafinuar dhe vërtetuar fushat prioritare paraprake të identifikuara në fazën e hartëzimit. Nëpërmjet një metodologjie gjithëpërfshirëse konsultimi që u përcaktua nga JRC e KE-së u realizuan tryeza të rrumbullakëta, *workshop*-e, intervista dhe konsultime, palët e interesit nga helika e katërfishtë kontribuan me njohuri mbi trajektoret e rritjes, sfidat dhe mundësitë brenda secilës fushë – analiza SWOT; objektivat strategjikë; vizionin afatgjatë dhe formulimin e politikave. Kjo qasje, e karakterizuar nga një strategji angazhimi nga poshtë-lart, përfshinte 33 evente: 2 evente hapje/mbyllëse, tryeza të rrumbullakëta dhe *workshop*-e (29 evente kombëtare dhe 3 *workshop*-e dypalëshe rajonale) me palët e interesit të helikës së katërfishtë, me gjithsej më shumë se 1650 përfaqësues pjesëmarrës aktivë. Këto ndërveprime dhanë propozime konkrete dhe nxitën bashkëpunimin ndërsektorial, duke kulmuar në një raport themelor të strategjisë, të vërtetuar nga QPK-ja. Kjo përpjekje bashkëpunuese çoi në një përcaktim më të saktë të fushave prioritare, si: bujqësia dhe përpunimi i ushqimit, energjia e qëndrueshme dhe turizmi i qëndrueshëm dhe fusha horizontale, si: mjedisi, digjitalizimi dhe ndërlidhja, inovacioni dhe kërkimi shkencor, arsimi dhe diaspora. Kjo fazë ndihmoi në transformimin e objektivave strategjikë në politika konkrete dhe iniciativa vepruese.

Një event përmbyllës për procesin e zbulimit/identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP) u mbajt më 31 tetor 2023, duke shfaqur rezultatet e EDP dhe duke përshkruar hapat e ardhshëm drejt finalizimit të Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3). Ky event paraqiti një mundësi kritike për të shkëmbyer njohuri nga raporti i EDP dhe për të diskutuar rezultatet nga takimet dypalëshe me vendet fqinje. Më shumë se 260 pjesëmarrës përfshinin një spektër të gjerë aktorësh të përfshirë në fazën e EDP, si përfaqësues nga heliksi i katërfishtë (zyrtarë të qeverisë, akademia, biznesi dhe shoqëria civile), zyrtarë të nivelit të lartë qeveritar, përfaqësues nga Komiteti Ndërministror i S3, drejtuesit akademikë, dhe përfaqësuesit e biznesit dhe shoqërisë civile. Në konferencë morën pjesë gjithashtu ambasadorë, përfaqësues të misioneve diplomatike në Shqipëri, Delegacioni i Bashkimit Evropian në Tiranë dhe përfaqësues nga organizatat ndërkombëtare. Për më tepër, EDP lehtësoi bashkëpunimin e zgjeruar rajonal, duke i lejuar Shqipërisë dhe vendeve fqinje si Kosova, Mali i Zi dhe Maqedonia e Veriut të shkëmbejnë përvoja dhe të zhvillojnë ide konkrete projektesh për përmirësimin e bashkëpunimit. Kjo nismë jo vetëm që nxiti partneritetet rajonale, por gjithashtu u linjëzua me qëllimet më të gjera të S3 duke përfshirë aspekte të bashkëpunimit ndërkufitar në zhvillimin strategjik të Shqipërisë. Më shumë detaje në lidhje me këtë fazë të rëndësishme jepen në kapitullin 7 të kësaj strategjie.

Vështrim i përgjithshëm i angazhimit të palëve të interesit

Ky proces pjesëmarrës ka siguruar që fushat prioritare të përcaktohen përmes dialogut gjithëpërfshirës midis palëve të interesit, duke lidhur në mënyrë efektive inovacionin dhe kërkimin shkencor me rritjen ekonomike. Përpjekjet e angazhimit përfshinin një gamë të gjerë pjesëmarrësish nga akademia, industria, institucionet qeveritare dhe shoqëria civile pjesë e helikës së katërfishtë, duke theksuar rolin vendimtar të sipërmarrjes dhe bizneseve në identifikimin e prioriteteve strategjike të zhvillimit. Për të mundësuar dialogun e palëve të interesit brenda gjashtë fushave tematike të identifikuara si relevante, Ekipi Kombëtar S3 ka organizuar një sërë eventesh, duke përfshirë evente kombëtare, *workshop*-e sektoriale, tryeza të rrumbullakëta dhe takime dypalëshe, duke përfshirë mbi një mijë pjesëmarrës nga sektorë të ndryshëm. Gjatë gjithë EDP, grupet e punës kanë vërtetuar rezultatet nga faza e hartëzimit, të cilat do të përdoren për të hartuar dokumentin përfundimtar S3.

Komentet e marra u kategorizuan dhe analizuan në mënyrë sistematike, duke u fokusuar në temat më të shpeshta dhe sfidat dhe mundësitë më të zakonshme. Analiza ndihmoi në identifikimin e fushave themelore ku palët e interesit mendonin se strategjia ose mund të përmirësohej ose kishte nevojë për të rifokusuar përpjekjet e saj për t'u përshtatur më mirë me peizazhin ekonomik dhe teknologjik të Shqipërisë.

Arritjet kryesore gjatë Procesit S3

Rrugëtimi i Shqipërisë drejt hartimit të Strategjisë Kombëtare të Specializimit të Zgjuar (S3) është shënuar nga arritje dhe momente të rëndësishme. Ky seksion paraqet një pasqyrë gjithëpërfshirëse të progresit dhe sukseseve gjatë procesit të hartimit të S3, duke reflektuar angazhimin e Shqipërisë për të nxitur inovacionin dhe zhvillimin strategjik ekonomik.

Qeverisja dhe koordinimi strategjik: që nga shkurti 2023, zëvendëskryeministri ka udhëhequr procesin S3, duke arritur përmirësim të qeverisjes dhe performancë të lartë. Komiteti Ndërministror, i cili përfshin të gjithë ministrat dhe palët e interesit relevante, mbështet këtë përpjekje. Mandati strategjik është i qartë dhe i gatshëm për zbatim, me marrëveshje të gjerë politike dhe të palëve të interesit, e demonstruar nga pjesëmarrja e lartë në eventin përmbyllës të EDP-së.

Angazhimi, bashkëpunimi dhe rrjetëzimi i palëve të interesit: procesi S3 ka arritur përfshirje të gjerë territoriale dhe interes të lartë nga palët e interesit të helikës së katërfishtë, duke rritur ndërgjegjësimin në nivelet më të larta politike. Përmirësimi i bashkëpunimit përmes rrjeteve institucionale të koordinatorëve të S3 dhe konsultimeve të shumta në tryeza të rrumbullakëta me përfaqësues të industrisë.

Strategjia S3 ka qenë e lidhur me Planin e Rritjes për BP6, duke miratuar një qasje nga poshtë-lart nga JRC që promovon një vizion të ri për përfshirjen e palëve të interesit.

Ide dhe qasje e reja dolën nga takimet e ekipit të S3 dhe koordinatorëve, duke rritur përfshirjen e palëve të interesit në konsultimet e strategjisë.

Reformat sektoriale dhe iniciativat ekonomike: reformat e reja tematike sektoriale, të tilla si lëndët e para, janë konsultuar gjerësisht me palët e interesit dhe janë prioritizuar në bazë të potencialit të identifikuar.

Rritja e numrit të konsultimeve të tryezave të rrumbullakëta me përfaqësues të industrisë, duke rezultuar në rezultate konkrete mbi konkurrencën e biznesit dhe masat ligjore për të mbështetur përdorimin e teknologjive të reja për një gjurmë më të ulët të karbonit.

Vendim për rigjallërimin e Këshillit Ekonomik Kombëtar për të rritur praninë e biznesit në platformat vendimmarrëse dhe të integrimit në BE.

Rishikimi i vazhdueshëm i ligjit për Dhomën e Tregtisë për përmirësimin e funksionimit dhe mekanizmave mbështetës për bizneset, bazuar në praktikat më të mira.

Proceset e derregullimit dhe digjitalizimit të udhëhequra nga qeveria janë duke u zhvilluar me qëllim që të ndihmojnë sektorin e biznesit.

Arsimi dhe formimi profesional (AFP) mbetet një prioritet për qeverinë shqiptare, me bashkëpunim të forcuar rajonal, pjesëmarrje të përbashkët në projekte dhe ide të reja bashkëpunimi rajonal.

Komunikimi dhe vizibiliteti: është krijuar një faqe interneti e dedikuar për S3 (https://s3albania.org/), e disponueshme në shqip dhe anglisht, duke ofruar informacion të plotë mbi procesin e S3, takimet, lajmet, eventet dhe dokumentet përkatëse.

Çdo institucion i lidhur me Komitetin Ndërministror të S3 ka aktivuar një lidhje me faqen e internetit të S3.

S3 është shfaqur dukshëm në media, me programe dhe segmente lajmesh në RTSH dhe rrjete të tjera televizive, duke përfshirë programin e ri televiziv "Smart Albania" në RTSH1, duke shfaqur profesionistë të suksesshëm dhe mundësi për sipërmarrje dhe rritje profesionale në Shqipëri, si dhe programe të tjera televizive kushtuar sektorit të biznesit, të gjitha të krijuara për të informuar publikun rreth mundësive brenda peizazhit ekonomik në zhvillim të Shqipërisë.

Profilet aktive S3 në platformat e mediave sociale, si: Facebook, LinkedIn dhe Instagram rritën më tej dukshmërinë e tij. Ekziston një plan mediatik për të informuar dhe angazhuar palët e interesit, duke adresuar sfidat dhe objektivat nga konsultimet.

Përpjekjet bashkëpunuese dhe zhvillimi i vazhdueshëm: procesi i gjerë i konsultimit gjatë fazës së EDP-së zbuloi nevojën për të forcuar bashkëpunimin midis aktorëve të helikës së katërfishtë, duke mundësuar një strategji fituese dhe duke shtuar vlerën për sektorët prioritarë. Tryezat e rrumbullakëta dhe *workshop*-et kanë qenë vendimtare në bashkimin e aktorëve për të ndarë përvojat, për të identifikuar mundësitë e bashkëpunimit dhe për të propozuar ndërhyrje dhe masa për të lehtësuar këto bashkëpunime.

Masat specifike që lidhen me një proces të vazhdueshëm EDP-je do të përfshihen në strategjinë S3, me disa masa që tashmë po konsiderohen nga aktorë të ndryshëm.

Projekt propozime të shumta dhe sugjerime partneriteti janë dorëzuar si pjesë e përpjekjeve të bashkëpunimit rajonal. Ekipi S3 po merr pjesë aktive në S3 *Community of Practice* (CoP) *Maritime Sustainable Blue BioEconomy.*

Strategjia e Specializimit Inteligjent është një pikë kryesore e agjendës për qeverinë shqiptare, që drejton investimet në sektorët prioritarë dhe avancon një shoqëri të drejtuar nga dija, duke përfshirë të gjithë aktorët dhe rrjetin e Ekipit Kombëtar S3 dhe koordinatorët në çdo ministri dhe institucion.

Inovacioni dhe zhvillimi sektorial: hapa të rëndësishëm janë bërë në zhvillimin sektorial, veçanërisht me hapjen e qendrës rajonale të EIT për lëndët e para në Elbasan, bazuar në marrëveshjen e nënshkruar ndërmjet Ministrisë së Infrastrukturës dhe Energjisë dhe EIT Raw Materials. Ai shënon një moment vendimtar në rrugën e Shqipërisë drejt modernizimit dhe zhvillimit të sektorit të lëndëve të para dhe përgatitjes së tij për sfidat e së ardhmes.

Qendra Shqiptare Rajonale e Inovacionit e EIT Raw Materials, si një qendër për inovacionin, bashkëpunimin dhe praktikat e qëndrueshme, do të jetë një hap i rëndësishëm në transformimin e sektorit të lëndëve të para në Shqipëri, duke përforcuar angazhimin e qeverisë shqiptare për të arritur objektivat e aktit të BE-së për lëndët e para kritike (EU CRM Act) dhe për ta kthyer Shqipërinë në një partner strategjik të BE-së për këtë sektor. Duke pasur parasysh se sektori i lëndëve të para është pjesë e prioriteteve të planit të rritjes për Ballkanin Perëndimor, kjo nismë do të kontribuojë në mënyrë thelbësore në zhvillimin rajonal dhe pozicionimin strategjik të Shqipërisë edhe brenda zinxhirit të vlerës së BE-së. Qendra, e themeluar në dhjetor 2023 dhe e lançuar në prill 2024, simbolizon një hap të madh përpara në rritjen e aftësive të Shqipërisë për lëndët e para dhe menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve.

Studime të ndryshme gjithëpërfshirëse janë përgatitur gjatë viteve në kuadër të procesit S3.

Një studim i njohur, "Raporti mbi ndërhyrjen në vend: vlerësimi i mundësive për zhvillimin e *Cluster*-ave në Shqipëri", i mbështetur nga Policy Answers, projekt i financuar nga BE, fokusohet në zhvillimin e grupimeve, veçanërisht në fushat prioritare të S3. Ky raport thekson rëndësinë e mbështetjes së dedikuar për zhvillimin dhe zgjerimin e *Cluster*-ave, duke theksuar vlerën strategjike që ato sjellin në rritjen ekonomike të Shqipërisë.

Një dokument tjetër domethënës, "Dokumenti i shkurtër i politikave mbi ndërmarrjet dhe instrumentet për politikat industriale në funksion të integrimit të përshpejtuar në kuadër të kapitullit 20 të negociatave të aderimit - ndërmarrjet dhe politika industriale", i mbështetur nga projekti Saneca i financuar nga BE-ja, ofron një analizë gjithëpërfshirëse dhe grup rekomandimesh projektuar për të përmirësuar instrumentet e politikave për sipërmarrjen dhe industrinë në Shqipëri në kuadër të kapitullit 20 të negociatave të anëtarësimit në BE. Ky punim thekson rëndësinë e programeve dhe nismave të ndryshme të financuara nga BE-a, duke shpjeguar modalitetet e aksesit dhe përdorimit të tyre dhe duke ofruar njohuri strategjike për të maksimizuar përfitimet e tyre për integrimin e Shqipërisë në Bashkimin Evropian. Ai shërben si një burim i paçmuar për komunitetin e biznesit në Shqipëri, duke ofruar udhëzime praktike për shfrytëzimin e mbështetjes së BE-së për rritjen ekonomike dhe integrimin e pandërprerë në tregun evropian.[8]

Perspektiva e së ardhmes dhe përmirësimi i vazhdueshëm: procesi i hartëzimit të S3 ka hedhur një bazë solide për nismat e ardhshme, duke përfshirë përmirësimin e vazhdueshëm të strategjisë nëpërmjet përditësimeve të rregullta dhe integrimit të reagimeve nga angazhimet e vazhdueshme të palëve të interesit. Plani i Transformimit Ekonomik (TBI), i cili integron analizën e sfidave sektoriale nga strategjia S3, ilustron angazhimin e qeverisë për të aplikuar qasje novatore dhe transformuese në sektorët prioritarë.

Nisur nga sa më sipër, hartimi i Strategjisë Kombëtare të Specializimit Inteligjent të Shqipërisë ka qenë një proces i shumanshëm që përfshin nivele të larta qeverisjeje, angazhim të palëve të interesit, metodologji novatore dhe zhvillim strategjik sektorial. Këto arritje jo vetëm që demonstrojnë qasjen proaktive të Shqipërisë ndaj sfidave ekonomike dhe sociale, por gjithashtu e pozicionojnë mirë vendin për rritje të qëndrueshme dhe integrim në strukturat më të gjera ekonomike rajonale dhe evropiane.

6. Hartëzimi i potencialit ekonomik

Shqipëria ndërmori hapat fillestarë të analizës së kontekstit, duke ndjekur Kuadrin S3, duke hartëzuar në mënyrë sasiore dhe cilësore potencialin ekonomik, inovativ, shkencor dhe teknologjik të vendit. Të dyja fazat e diagnostikimit sasior dhe cilësor trajtuan sfidat përkatëse që lidhen me disponueshmërinë e të dhënave në rastin e parë, dhe vështirësitë për të kontaktuar me palët e interesit të fushave prioritare të përzgjedhura, për një sërë arsyesh duke përfshirë mosbesimin, pasojat pas COVID-it dhe kufizimet përkatëse, si dhe mungesën e informacionit mbi Specializimin Inteligjent.[9]

---

[8] https://s3albania.org/publications

[9] https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/w/the-identification-of-smart-specialisation-priority-domains-in-albania.-a-map- ping-exercise

Analiza sasiore ka nisur në fund të vitit 2020 dhe ka përfunduar në vitin 2021, e ndjekur nga analiza cilësore që ka përfunduar në fund të vitit 2022.

Metodologjia për hartëzimin e potencialit ekonomik, inovativ dhe shkencor në Shqipëri u bazua në analizimin e treguesve të tillë si punësimi, eksportet për potencialin ekonomik, sipërmarrjet e inovacionit dhe përqindjen e sipërmarrjeve që prezantuan një inovacion produkti. Për të përcaktuar avantazhet krahasuese, u përdor një analizë sasiore shumëdimensionale, duke u fokusuar në sektorët NACE që shfaqnin avantazhe krahasuese. Koeficienti i vendndodhjes (LQ) u përdor si një tregues për të përcaktuar avantazhin krahasues duke llogaritur raportin e peshës së një sektori në ekonominë e vendit me atë të madhësisë të së njëjtës industri në BE27. Përzgjedhja përfundimtare e fushave të mundshme prioritare u bazua në tri kritere:

Masa kritike (CM): masa e përqindjes së të punësuarve në një industri të caktuar krahasuar me numrin total të të punësuarve në një ekonomi.

Koeficienti i vendndodhjes (LQ): mat shkallën e specializimit (ose përqendrimit) të një industrie në një vend në krahasim me të njëjtën industri në një kontekst më të gjerë. Kjo përftohet duke pjesëtuar madhësinë e një industrie specifike (e matur nga punonjësit) në Shqipëri me madhësinë e së njëjtës industri në BE27. BE-ja u zgjodh si referencë pasi strategjia e parashikuar e Specializimit Inteligjent do të fokusohet në nivel vendi dhe jo rajonal.

Indeksi relativ i pagave si paga mesatare (për industri) në raport me pagat mesatare për të gjitha industritë

Masa kritike: vetëm industritë ku madhësia është të paktën 0.10% do të jenë kandidatë potencialë për të pasur një potencial ekonomik; 0.10% përdoret sepse industritë e vogla janë më pak të rëndësishme për politikat ekonomike.

Një industri kalon prirjen për pragun e numrit të punonjësve nëse norma mesatare e rritjes vjetore është të paktën 50% mbi normën mesatare vjetore të rritjes për të gjitha industritë së bashku; është përzgjedhur pragu prej 50% për të lejuar identifikimin e një numri mjaftueshëm të lartë industrish.

Një industri kalon prirjen për pragun e pagave mesatare për punonjës nëse norma mesatare vjetore e rritjes së saj është të paktën 25% mbi normën mesatare vjetore të rritjes për të gjitha industritë së bashku; është përzgjedhur pragu prej 25% për të lejuar identifikimin e një numri mjaft të lartë industrish.

Fushat e shfaqura nga analiza sasiore në Shqipëri, janë:

- *(NACE A) Bujqësia, pylltaria dhe peshkimi:* (A01.6) Mbështetja e aktiviteteve për bujqësinë dhe aktivitetet e kulturave pas vjeljes; (A03.21) Akuakultura detare; (A03.1) Peshkimi;
- *(NACE C) Prodhimi:* (C10.8) Prodhimi i produkteve të tjera ushqimore; (C24.5) Derdhja e metaleve;
- *(NACE I) Akomodimi dhe aktivitetet e shërbimit mbështetës:* (I55.9) Akomodime të tjera;
- *(NACE J) Informacioni dhe komunikimi:* (J61.3) Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor; (J62.09) Teknologji të tjera të informacionit;
- *(NACE N) Veprimtaritë e shërbimeve administrative dhe mbështetëse:* (N82.2) Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (*Call Center*); (N82.9) Aktivitetet e shërbimeve mbështetëse të biznesit.

Për të mbështetur autoritetet kombëtare në aktivitetet vijuese dhe për të plotësuar analizën sasiore, u krye një analizë cilësore. Kjo u mundësoi atyre të gërmojnë më thellë në fushat e parazgjedhura dhe të eksplorojnë perspektivat aktuale dhe të ardhshme për EDP-në, duke mbledhur të dhëna jonumerike mbi faktorët jo të prekshëm.

Analiza cilësore kombinoi një anketë *online* me 60 intervista të thelluara me palët përkatëse të interesit në territor për t'u thelluar në dinamikën e sektorit, si dhe për të vërtetuar rezultatet e mëparshme statistikore dhe për të identifikuar nënsektorët dhe pikat me potencial të lartë për inovacion.

Rezultatet kryesore nga mbledhja cilësore e të dhënave janë sistemuar sipas fushave të identifikuara. Janë zbuluar fusha ndërsektoriale me mundësitë dhe pengesat respektive.

Mbledhja e informacionit/të dhënave është bërë kryesisht nëpërmjet anketave dhe intervistave të thelluara (IDI).

Identifikimi i propozimeve të fushave prioritare për procesin e zbulimit/identifikimit përmes sipërmarrjes EDP:

Analiza cilësore konfirmoi rezultatet e hartëzimit sasior dhe e plotësoi atë me detaje të mëtejshme mbi potencialet. Ajo eksploroi sektorët e mëposhtëm: bujqësia, peshkimi dhe akuakultura; industria prodhuese; energjia; akomodimi dhe aktivitetet e shërbimit mbështetës; informacioni dhe komunikimi; veprimtaritë e shërbimeve administrative dhe mbështetëse.

Në veçanti, mundësi interesante zhvillimi u shfaqën në tranzicionin digjital (me automatizimin e proceseve, riorganizimin e zinxhirëve të furnizimit dhe transformimin digjital që mund të çojë në modele të reja biznesi) dhe në përgjithësi në teknologjitë digjitale (nga aplikimet e inteligjencës artificiale, IoT (interneti industrial i gjërave) sensorë, analitika e të dhënave, deri te robotika). Tranzicioni ekologjik tregoi gjithashtu një potencial të lartë, i cili ka të bëjë, nga njëra anë, me përdorimin inteligjent të burimeve të rinovueshme, zgjidhjet e eficiencës së energjisë, por edhe vëmendjen ndaj modeleve të biznesit që përputhen me standardet dhe kërkesat ndërkombëtare. Po kështu, përvojat në lidhje me turizmin e qëndrueshëm u konsideruan pozitive, veçanërisht kur integrohen me bujqësinë cilësore dhe përpunimin e përgjegjshëm të ushqimit. Në rastin e integrimeve horizontale, përvoja pozitive përfshinte integrimin e shërbimeve BPO me zgjidhjet e IT.

Analiza identifikoi gjithashtu nënsektorët e mëposhtëm si potencialisht interesantë për eksplorim të mëtejshëm gjatë EDP: ekonomia blu; ushqim i shëndetshëm; burimet e rinovueshme të energjisë; BPO të zgjeruara (*business process outsourcing*).

Përmbledhje e rezultateve të hartëzimit cilësor në fushave prioritare

Ky seksion përmbledh gjetjet nga hartëzimi cilësor i çdo fushe të përzgjedhur. Ai nënvizon njohuritë kritike dhe mundësitë e mundshme të identifikuara brenda secilit sektor, duke ofruar një pasqyrë të përmbledhur të fushave strategjike thelbësore për Strategjinë e Specializimit Inteligjent në Shqipëri (S3). Analiza e çdo fushe zbulon faktorët kyç që mund të ndikojnë në rritjen ekonomike dhe inovacionin në të ardhmen.

Bujqësia, peshkimi, akuakultura dhe pylltaria: analiza në bujqësi ka nxjerrë në pah kapacitetin e sektorit për zhvillim teknologjik dhe qëndrueshmëri. Mundësitë për inovacion në praktikat bujqësore mund të rrisin ndjeshëm produktivitetin dhe qëndrueshmërinë mjedisore.

Prodhimi: në sektorin e prodhimit, fokusi ka qenë në integrimin e teknologjive moderne për të rritur efikasitetin e prodhimit dhe cilësinë e produktit, të cilat janë thelbësore për përmirësimin e konkurrencës globale të prodhimit shqiptar.

Energjia: analiza e sektorit të energjisë thekson tranzicionin drejt burimeve të rinovueshme, duke reflektuar një ndryshim strategjik kritik të nevojshëm për qëndrueshmërinë dhe pavarësinë e energjisë.

Turizmi: studime të turizmit tregojnë për shfrytëzimin e trashëgimisë natyrore dhe kulturore në Shqipëri për të promovuar turizmin e qëndrueshëm dhe të larmishëm, i cili mund të tërheqë një treg më të gjerë ndërkombëtar.

Teknologjia e informacionit dhe komunikimit (TIK): për TIK-un, dallohet potenciali për transformim digjital në sektorë të ndryshëm, duke treguar perspektiva të rëndësishme rritjeje përmes aplikacioneve inteligjente dhe përmirësimeve të lidhjes.

Sektorë shtesë: vështrime të ngjashme strategjike janë vërejtur në sektorë të tjerë si kujdesi shëndetësor, arsimi dhe infrastruktura, duke nënvizuar ndikimin ndërsektorial të iniciativave të specializimit të inteligjent.

Për një prezantim të detajuar, ju lutemi referojuni raportit "Identifikimi i fushave prioritare për specializimin inteligjent në Shqipëri, procesi i hartëzimit" në shtojcën 2 që përfshin një hartëzim sasior dhe cilësor. Kjo shtojcë ofron të dhëna të detjuara dhe analiza të hollësishme, duke mbështetur drejtimet dhe vendimet strategjike të përshkruara në këtë dokument.

Ekosistemi i inovacionit në Shqipëri: vështrim i përgjithshëm dhe zhvillimet e fundit

Megjithëse procesi i hartëzimit për identifikimin e fushave prioritare u krye disa vite më parë, janë mbledhur informacione shtesë relevante, veçanërisht në lidhje me potencialin shkencor dhe inovativ të vendit, bazuar në raporte të ndryshme dhe iniciativa të vazhdueshme gjatë viteve të fundit. Të dhënat e reja ofrojnë një analizë më të përditësuar të peizazhit të inovacionit në Shqipëri, duke pasqyruar progresin në fusha të tilla si R&D, pjesëmarrja në programet e BE-së dhe Zhvillimet teknologjike. Disa nga informacionet e mbledhura janë të detajuara më poshtë:

1. Performanca në Tabelën të Rezultateve të Inovacionit (EIS) 2023

Shqipëria është kategorizuar si një "Inovator në zhvillim" në Tabelën Evropiane të Rezultateve të Inovacionit (EIS) 2023, me performancë të dukshme në teknologjitë e lidhura me mjedisin dhe shitjet e produkteve inovative. Megjithatë, ajo mbetet nën mesataren e BE-së në disa metrika të inovacionit, veçanërisht në shpenzimet për R&D dhe asetet intelektuale si patentat. Performanca e saj e përgjithshme e inovacionit është në 41.1% të mesatares së BE-së[10] [11]. Pavarësisht kësaj, progresi është i dukshëm, veçanërisht në arsimin e lartë dhe botimet me citime të larta, gjë që tregon pjesëmarrje në rritje në rrjetet globale të njohurive.[12]

2. Kërkimi shkencor dhe pjesëmarrja në H2020, programet Horizon Europe dhe programe të tjera të BE-së

Përparimi i Shqipërisë në shkencë dhe kërkim, siç përvijohet në Raportin e Progresit të BE-së nën kapitullin 25, shfaq një panoramë jo homogjene. Rritja e pjesëmarrjes në Horizon 2020 dhe përfshirja e diasporës përfaqësojnë hapa të rëndësishëm përpara. Megjithatë, vendi përballet me sfida të vazhdueshme, veçanërisht në rritjen e investimeve në kërkim dhe adresimin e boshllëqeve në pjesëmarrjen e sektorit privat në kërkime.[13]

Pjesëmarrja e Shqipërisë në Horizon 2020 (H2020) ka pasur sukses të moderuar, duke siguruar 13.97 milionë euro në kontributet neto të BE-së në projekte të ndryshme. Pavarësisht nga një normë suksesi prej 8.74%, vendi po bën përparim të qëndrueshëm dhe ka potencial të madh për një rritje edhe më të madhe përpara. Kjo nxjerr në pah nevojën për përmirësim të ndërgjegjësimit dhe mbështetjes për institucionet në proceset e tyre të aplikimit. Përpjekjet për të rritur angazhimin në Horizon Europe janë të vazhdueshme dhe synojnë të rrisin praninë shkencore në nivel global të Shqipërisë.

Për më tepër, ndërsa nismat si Erasmus+ dhe programi *Creative Europe* kanë nxitur bashkëpunimin ndërkombëtar, nevojiten përpjekje të mëtejshme për të zbatuar plotësisht politikat rinore dhe kulturore, veçanërisht në zgjerimin e aksesit në burimet arsimore në të gjithë Shqipërinë.

Programet dhe iniciativat e financuara nga BE-ja mund të mbështesin ndjeshëm integrimin e Shqipërisë në Bashkimin Evropian, duke ofruar burime që i sjellin përfitime të drejtpërdrejta për komunitetin e biznesit duke nxitur rritjen ekonomike dhe duke mundësuar hyrjen më të lehtë në tregun evropian.

3. Iniciativat kombëtare dhe të BE-së për mbështetjen e inovacionit

Shqipëria ka ndërmarrë hapa të rëndësishëm për të nxitur inovacionin dhe për të mbështetur *startup*-et. Një moment historik është miratimi i Strategjisë Kombëtare për Shkencën, Teknologjinë dhe Inovacionin (2023–2030), që synon zhvillimin e kërkimit dhe zhvillimit në vend, duke parashikuar objektivin prej 1% të PBB-së deri në vitin 2030.[14]

Vitet e fundit, qeveria shqiptare është fokusuar edhe në zhvillimin e ekosistemit të inovacionit dhe *startup*-eve. Strategjia për Sipërmarrjen Inovative u miratua dhe tashmë ka filluar zbatimin e saj. Si pjesë e këtyre përpjekjeve, Agjencia për *Startup*-et u krijua për të ofruar mbështetje të

---

[10] https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/euro- pean-innovation-scoreboard-2023_en

[11] https://www.balkaninnovation.com/news/166/european-innovation-scoreboard-2023-western-balkans-innovation-performance

[12] https://european-research-area.ec.europa.eu/documents/country-report-albania

[13] https://european-research-area.ec.europa.eu/documents/country-report-albania

[14] Draft Strategjia kombëtare për kërkimin shkencor, teknologjinë dhe inovacionin 2023-2030

drejtpërdrejtë për *startup*-et. Për më tepër, rreth 300 milionë lekë (3 milionë euro) janë ndarë si grante mbi bazë konkurruese nga buxheti i shtetit për të nxitur rritjen e *startup*-eve.[15]

Ligji i ri për shkencën dhe kërkimin shkencor në Republikën e Shqipërisë ka parashikuar ngritjen e "Qendrave të Ekselencës", me qëllim forcimin e bashkëpunimit ndërmjet institucioneve kërkimore dhe komunitetit të biznesit, duke nxitur në këtë mënyrë komercializimin e kërkimit shkencor.

Duke plotësuar këto iniciativa kombëtare, fondet e donatorëve të programeve të tjera të BE-së ofrojnë mbështetje të vazhdueshme, me një theks të veçantë në forcimin e lidhjeve akademi-biznes, mbështetjen e *startup*-eve dhe NVM-ve për iniciativat e inovacionit, të cilat janë jetike për krijimin e një ekosistemi dinamik inovacioni.

4. Patentat dhe publikimet

Megjithëse aplikimet për patenta në Shqipëri mbeten relativisht të ulëta në krahasim me mesataret rajonale, qeveria po merr masa për të adresuar këtë boshllëk. Ligji i ri për shkencën përfshin dispozita specifike që synojnë rritjen e vlerësimit të njohurive, me fokus në krijimin e një mjedisi më mbështetës për transformimin e rezultateve të kërkimit në risi të prekshme.

7. Procesi i zbulimit/identifikimit përmes sipërmarrjes (EDP)

Metodologjia e EDP-së

Procesi i zbulimit/identifikimit përmes sipërmarrjes (EDP) në Shqipëri, duke shërbyer si një aspekt kryesor i Strategjisë së Specializimit të Inteligjent, përfshiu një sekuencë përpjekjesh dhe dialogësh bashkëpunues që angazhuan palët e interesit nga helika e katërfishtë (qeveria, akademia, sektori i biznesit dhe shoqëria civile). Ky proces mori një rol kritik në përcaktimin dhe përmirësimin e prioriteteve strategjike të Shqipërisë në sektorë të ndryshëm ekonomikë, duke kontribuar në zhvillimin e politikave dhe nismave të synuara novatore dhe me impakt.

EDP[16] u strukturua me kujdes për të nxitur pjesëmarrjen, duke siguruar një angazhim gjithëpërfshirës në gjashtë fushat prioritare potenciale të paraidentifikuara: bujqësia, sektori i nënkontraktimeve të shërbimeve të biznesit (BPO), energjia, TIK, industria prodhuese dhe turizmi. Palët e interesit u zgjodhën me kujdes për të reflektuar mbi ekspertizën dhe pikëpamje të ndryshme, duke rritur kështu dialogun dhe duke siguruar eksplorim të plotë të sfidave dhe mundësive të veçanta të secilit sektor.

Sipas kornizës së S3, përkthimi operacional i këtyre linjave të aktivitetit u krye mbi bazën e një metodologjie në të cilën çdo fazë – si pjesë e një procesi të kalimit në faza – duhet të fillojë vetëm pasi të ketë përfunduar ajo e mëparshme. I gjithë procesi u nda në 7 faza që çuan në projektimin dhe miratimin zyrtar të S3. Procesi i zbulimit/identifikimit përmes Sipërmarrjes ishte faza e pestë në procesin e hartimit të S3. Ai synonte të mblidhte së bashku përfaqësues nga helika e katërfishtë për të diskutuar perspektivat tashmë evidente ose latente të inovacionit në fusha të ndryshme të aktivitetit ekonomik dhe identifikimin e fushave prioritare për ndërhyrje, duke filluar nga një analizë SWOT si bazë për formulimin e një vizioni afatmesëm dhe një ndërthurjeje të masave të politikave respektive.

Në fakt, një aspekt kyç i Strategjisë së Specializimit Inteligjent ishte një qasje pjesëmarrëse nga poshtë-lart e bazuar në përfshirjen e palëve të interesit nga helika e katërfishtë (biznesi, akademia, shoqëria civile dhe qeverisja qendrore dhe lokale) për të diskutuar dhe identifikuar fushat prioritare për ndërhyrje, si kontribut për përkufizimin S3.

EDP përbëhej nga 6 nënfaza:

[15] Përfshirë në Programin Buxhetor Afatmesëm 2025-2027, miratuar nga Qeveria dhe Kuvendi

[16] https://s3albania.org/wp-content/uploads/2023/10/Raport-Final-i-EDP-S3.pdf

Tryezat e rrumbullakëta dhe *workshop*-et, mjete kryesore të EDP-së, lehtësuan diskutimet e thelluara, duke u mundësuar palëve të interesit të nxjerrin njohuri bazuar në përvojën dhe ekspertizën e tyre. Diskutimet u fokusuan në identifikimin e pikave të forta, të dobëta, mundësive dhe kërcënimeve në çdo fushë, duke çuar në një kuptim më të qartë të situatës aktuale të sektorëve dhe mundësitë për specializim inteligjent.

Temat kryesore të konsideruara si rezultate të EDP ishin:

Identifikimi dhe përcaktimi përfundimtar i fushës dhe nënfushave të tij, bazuar në propozime të besueshme dhe dialog bashkëpunues.

Analiza SWOT e kryer në të dyja nivelet, atë të fushës prioritare dhe atë të nënfushës.

- Eksplorimi i mundësive të ndërlidhura të inovacionit, duke theksuar sinergjitë e dukshme midis fushave vertikale dhe horizontale, si dhe mundësitë ndërinovative brenda fushave prioritare vertikale.
- Krijimi i një deklarate vizioni afatgjatë, duke reflektuar konsensus mbi trajektoren e ardhshme të fushës prioritare.
- Formulimi i objektivave strategjikë të rënë dakord për të realizuar vizionin afatgjatë, duke siguruar që ato të jenë INTELIGJENTË: specifike, të matshme, të arritshme, të rëndësishme dhe të kufizuara në kohë.
- Kontributi në ndërthurjen e politikave, duke përfshirë objektiva specifikë në përputhje me qëllimet strategjike (objektivat INTELIGJENTË), veprimet e propozuara të politikave për të mbështetur arritjen e objektivave dhe treguesit kryesorë të performancës për monitorimin e progresit gjatë zbatimit.
- Zhvillimi i një plani veprimi që përshkruan hapat e dëshiruar për zbatimin e ndërthurjes së politikave, ose të paktën identifikimin e veprimeve prioritare.
- Eksplorimi i mundësive të transformimit digjital dhe të gjelbër, katalogimi i aplikacioneve të mundshme që ofrojnë përfitime dhe mundësi në këto fusha.
- Vlerësimi i ndikimit në zhvillimin e qëndrueshëm dhe qëllimet shoqërore, duke përfshirë një matricë që ilustron kontributin dhe ndikimin e objektivave strategjikë në objektivat e zhvillimit të qëndrueshëm ose objektiva të tjerë kombëtarë të shoqërisë.
- Diskutim mbi vazhdimësinë e procesit të EDP-së, duke mbledhur preferencat e palëve të interesit në lidhje me dialogun e vazhdueshëm përtej përfundimit formal të fazës së EDP-së.

Sipas metodologjisë së përshkruar më sipër, përgatitja e dialogut të palëve të interesit (EDP) u bazua në provat që rezultuan nga faza e mëparshme e aktivitetit ("Procesi i i hartëzimit"), i kryer me mbështetjen e JRC në vitin 2022. Rezultatet kryesore të procesit të hartëzimit u paraqitën në një dokument që identifikoi gjashtë fusha të mundshme me prioritet paraprak, për të cilat konsiderohej e rëndësishme të kryheshin njohuri specifike në fazën e EDP-së.

Gjashtë fushat prioritare ishin si më poshtë:

- Bujqësi, pylltari dhe peshkim;
- Sektori i Nënkontraktimeve të Shërbimeve të Biznesit (BPO);
- Energjia;
- TIK;
- Industria prodhuese;
- Turizëm (akomodim dhe shërbime mbështetëse).

Procesi i EDP-së

Identifikimi i palëve të interesit ishte hapi fillestar në ngritjen e një Procesi efektiv të Zbulimit/ Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP). Ai përfshinte përzgjedhjen e palëve përkatëse të interesit për t'u përfshirë në dialog, duke marrë parasysh fushat tematike të identifikuara gjatë fazës së hartëzimit. Kuadri S3 mandatoi që palët e interesit të zgjidheshin nga subjektet më përfaqësuese aktive brenda fushave tematike përkatëse. Aktorët kryesorë në zinxhirin e vlerës së fushës tematike, kompanitë inovative, departamentet universitare, qendrat kërkimore, dhomat e tregtisë, shoqatat e biznesit dhe organet përkatëse qeveritare si ministritë, entet rregullatore dhe agjencitë publike u përfshinë në këtë proces.

Përzgjedhja e palëve përkatëse të interesit u krye nga ekipi kombëtar i S3, duke filluar me një analizë në tavolinë që synoi identifikimin e subjekteve nga akademia, kërkimi, biznesi dhe shoqëria civile.

Një raund i parë i eventeve EDP që mbulojnë fushat e bujqësisë, energjisë dhe turizmit u mbajt nga tetori deri në nëntor 2022. Eventet e mbetura u zhvilluan midis prillit dhe tetorit 2023. Për të nxitur dialogun efektiv me palët e interesit, u përdorën dy mjete të ndryshme: tryeza të rrumbullakëta dhe *workshop*-e. Për të siguruar efektivitetin e çdo eventi, takimet u caktuan për të shmangur mbajtjen e tryezave të rrumbullakëta dhe *workshop*-eve në lidhje me të njëjtin fushë në ditët e njëpasnjëshme. *Workshop*-et u caktuan gjithashtu në mënyrë periodike në javë të ndryshme për të lënë kohë të mjaftueshme për të përpunuar gjetjet nga tryezat e rrumbullakëta dhe për t'i paraqitur dhe vërtetuar ato gjatë *workshop*-eve kombëtare. Për më tepër, tryezat e rrumbullakëta luajtën një rol të rëndësishëm në përhapjen e ndërgjegjësimit se çfarë është S3 dhe në rritjen e njohjes së rëndësisë së tij për zhvillimin e drejtuar nga inovacioni në Shqipëri. Pas tryezave fillestare të mbajtura në vitin 2022, për të rritur vizibilitetin e procesit të EDP-së dhe për të promovuar pjesëmarrjen më të informuar, qeveria shqiptare organizoi një takim fillestar të EDP-së në prill 2023, ku morën pjesë 175 përfaqësues të helikës së katërfishtë. Veprimtaria u zhvillua në Tiranë, ku pjesëmarrës ishin 55 përfaqësues të qeverisë, 49 nga biznesi, 34 nga akademia dhe 37 nga shoqëria civile. Për të nxitur dialogun e palëve të interesit brenda gjashtë fushave tematike të identifikuara si të rëndësishme nga analiza e hartëzimit, gjithsej 33 evente u organizuan nga ekipi kombëtar S3 nga tetori 2022 deri në tetor 2023. Nga këto evente, 28 ishin *workshop*-e dhe tryeza të rrumbullakëta kombëtare, ku morën pjesë 964 përfaqësues, nga të cilët 629 pjesëmarrës në tryeza të rrumbullakëta dhe 335 pjesëmarrës në *workshop*-e. U mbajtën një aktivitet kombëtar hapës dhe një event mbyllës, si dhe u mbajtën 3 *workshop*-e dypalëshe me vendet fqinje. Në total, në procesin e EDP-së morën pjesë 1650 përfaqësues nga palë të interesit të helikës së katërfishtë. Kjo fazë përfshiu përgatitjen e një raporti, i cili formoi bazën për strategjinë dhe u validua përfundimisht nga JRC-ja. Për më tepër, Ekipi Kombëtar i S3 dhe koordinatorët nga institucionet pjesë e Komitetit Ndërministror u mblodhën më 1 shtator 2023, për një takim një ditor për të diskutuar gjetjet dhe për të zhvilluar propozime për Komitetin Ndërministror për S3 në lidhje me prioritetet.

Një event përmbyllës për EDP është mbajtur më 31 tetor 2023, ku rezultatet e EDP-së iu prezantuan të gjitha palëve të interesit që morën pjesë në këtë fazë të EDP si dhe hapat e ardhshëm drejt finalizimit të S3 bazuar në njohuritë nga raporti i përgatitur gjatë fazës së EDP-së dhe rezultatet e takimeve dypalëshe me vendet fqinje. Ky event mblodhi më shumë se 260 pjesëmarrës nga aktorë të të helikës së katërfishtë, ministra dhe zyrtarë të nivelit të lartë të qeverisë dhe përfaqësues të agjencive dhe institucioneve pjesë e Komitetit Ndërministror S3, rektorë dhe përfaqësues të tjerë të akademisë, shoqatave, biznesit dhe shoqërisë civile, morën pjesë në këtë aktivitet gjithëpërfshirës. Në konferencë morën pjesë edhe ambasadorë dhe përfaqësues të misioneve diplomatike në Shqipëri, Delegacionit të Bashkimit Evropian në Tiranë dhe organizatave ndërkombëtare.

Procesi S3 shërbeu gjithashtu si një mundësi shumë e mirë për të forcuar bashkëpunimin rajonal me vendet fqinje, për të shkëmbyer përvojë dhe për të marrë pjesë së bashku në projekte dhe platforma. 3 takimet dypalëshe që patëm gjatë EDP-së me Kosovën, Malin e Zi dhe Maqedoninë e Veriut çuan në ide konkrete për projekte rajonale për bashkëpunim më të mirë. Reagimet e përgjithshme mbi angazhimin e palëve të interesit ishin shumë pozitive, si në aspektin cilësor ashtu edhe në atë sasior. Shumica e të ftuarve iu përgjigjën pozitivisht ftesave dhe konfirmuan pjesëmarrjen e tyre, ku disa sugjeruan që të ftoheshin subjekte të tjera të kualifikuara, duke ndihmuar kështu në përhapjen e ndërgjegjësimit për qasjen S3 midis palëve të interesit.

Për më tepër, EDP-ja nënvizoi rëndësinë e përcaktimit të masave ndërsektoriale që lidhen veçanërisht me përmirësimin e ekosistemit kombëtar të inovacionit. Ai sugjeroi se investimi në kapitalin njerëzor duke rritur aftësitë shkencore dhe teknologjike në të gjitha nivelet ishte vendimtar. Kjo përfshin rishikimin e programeve arsimore dhe të trajnimit për t'u fokusuar në disiplinat STEM dhe kurrikulat specifike që lidhen me prioritetet e S3, dhe investimi më shumë në

të mësuarit gjatë gjithë jetës. Gjithashtu, nxitja e një kulture të inovacionit në shkolla dhe midis brezave të rinj, që synon rritjen e talenteve dhe parandalimin e emigrimit të tyre ishte një tjetër objektiv, që do të ndiqej me veprime politike specifike. Si përmbyllje, ishte e domosdoshme të përcaktohej një kornizë specifike mbështetëse për proceset e transferimit të teknologjisë duke rritur lidhjet midis ofertës së teknologjisë, adoptuesve të teknologjisë dhe ofruesve të shërbimeve mbështetëse ndërmjetëse.

Nisur nga kjo përvojë e vlefshme, qasja bottom-up (nga poshtë-lart) do të shërbejë si metodologjia kryesore e konsultimit me palët e interesit për strategjitë kryesore dhe dokumentet e politikave në Shqipëri në vijimësi.

EDP-ja identifikoi prioritetet e mëposhtme të S3 që janë diskutuar dhe miratuar nga Komiteti Ndërministror i S3-së.

8. Sektorët strategjikë dhe fushat prioritare

Identifikimi i fushave/ndërhyrjeve prioritare kryesore vertikale dhe horizontale u shfaqën gjatë EDP si fusha jetike në fokus për shkak të potencialit të tyre të lartë ekonomik, inovativ dhe kërkimor e zhvillimor duke krijuar vlera të reja të shtuara për ekonominë. Peizazhi i secilit sektor, i plotësuar nga njohuritë e fituara përmes EDP, ofroi një vizion të rafinuar nga kontributet e palëve të interesit.

Fushat prioritare të identifikimit bazuar në procesin EDP[17]

Fusha 1: Energjia e rinovueshme dhe burimet natyrore

Me vendndodhjen e saj të favorshme gjeografike, burimet e bollshme natyrore dhe një angazhim në rritje për kujdesin ndaj mjedisit, Shqipëria ka bërë hapa thelbësorë në shfrytëzimin e energjisë së rinovueshme për të përmbushur nevojat e saj për energji. Për më tepër, sektori i energjisë ka krijuar gjithashtu mundësi edhe më të mëdha për investime, hapje të vendeve të punës dhe rritje ekonomike. Duke njohur rëndësinë strategjike të energjisë së rinovueshme, Shqipëria ka synuar në mënyrë strategjike sektorin e energjisë së rinovueshme si një fushë kyçe për zhvillimin e specializimit inteligjent.

Vizioni: rritja e prodhimit të energjisë së rinovueshme, duke qenë lider rajonal në sektorin e prodhimit të energjisë së rinovueshme dhe lëndëve të para dhe garantimi i shfrytëzimit dhe menaxhimit të përgjegjshëm të burimeve të bollshme natyrore, duke nxitur qëndrueshmërinë mjedisore, sigurinë energjetike, tranzicionin e gjelbër dhe rritjen e konkurrencës së ekonomisë, nëpërmjet investimeve strategjike teknologjive inovative dhe reformave sektoriale që do të krijojnë prodhim të qëndrueshëm dhe të pastër të energjisë në respekt të mjedisit.

Nënsektorët:

Energjia e rinovueshme: rritja e diversifikimit të burimeve të rinovueshme të energjisë për një të ardhme të qëndrueshme, duke kombinuar energjinë diellore, të erës, hidike, gjeotermale dhe të biomasës, duke:

- Nxitur zhvillimin e projekteve të energjisë diellore dhe të erës për të diversifikuar portofolin e energjisë së rinovueshme, duke shfrytëzuar burimet e bollshme të diellit dhe të erës në Shqipëri për prodhimin e energjisë së pastër;
- Inkurajimi i përdorimit të teknologjive që shndërrojnë mbetjet në energji, teknologjive inovative dhe burimeve të biomasës për prodhimin e energjisë së pastër, reduktimin e mbetjeve në landfill dhe promovimin e efikasitetit të burimeve;
- Promovimi i një ndërthurjeje të larmishme të burimeve të rinovueshme të energjisë dhe teknologjive të reja për të ulur varësinë nga një burim i vetëm;
- Ngritja e kapaciteteve dhe kërkimit, duke rritur aftësitë dhe kapacitetet kërkimore duke nxitur partneritetet midis akademisë, industrisë dhe qeverisë;
- Mbështetja e një infrastrukture moderne dhe fleksibël e rrjetit të energjisë dhe atij të ruajtjes së energjisë që mund të trajtojë në mënyrë efikase natyrën e ndryshme të burimeve të energjisë së rinovueshme dhe të mundësojë shpërndarjen ndërrajonale të energjisë.

---

[17] https://s3albania.org/wp-content/uploads/2023/10/Raport-Final-i-EDP-S3.pdf

Lëndët e para: rritja e kërkimit, shfrytëzimit dhe përpunimit të lëndëve të para minerale nga:

- Eksplorimi dhe shfrytëzimi i lëndëve të para duke iu përmbajtur qëllimeve të qëndrueshmërisë si Marrëveshja e Gjelbër Evropiane që përfshin zbatimin e praktikave miqësore me mjedisin. Kjo përfshin minimizimin e ndikimit mjedisor, promovimin e riciklimit dhe sigurimin e menaxhimit të përgjegjshëm të burimeve për të mbështetur një të ardhme më të qëndrueshme;
- Mbështetja dhe promovimi i iniciativave që nxisin bashkëpunimin ndërmjet akademisë, biznesit dhe qeverisë, shkëmbimin e të dhënave, njohurive dhe burimeve, dhe inkurajimin e transferimit të teknologjisë, që çojnë në avancimin teknologjik, rritjen ekonomike dhe menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve, në dobi të shoqërisë dhe ekonomisë;
- Inkurajimi i bashkëpunimit dhe pjesëmarrjes në nxjerrjen, përpunimin dhe përpunimin e zinxhirëve të furnizimit të BE-së dhe organizatave/institucioneve si lëndë e parë EIT.

Ruajtja e mjedisit/menaxhimi i qëndrueshëm i pyjeve: zbatimi i praktikave të përgjegjshme të menaxhimit të pyjeve, duke përfshirë ripyllëzimin dhe prerjen e qëndrueshme të lëndës drusore, për të balancuar përfitimet ekonomike me ruajtjen e mjedisit.

Analiza SWOT për energjinë e rinovueshme dhe burimet natyrore në Shqipëri theksoi disa dobësi që duheshin adresuar për të nxitur zhvillimin e sektorit. Mbështetja në burimet tradicionale të energjisë rezultoi në mospërdorimin e burimeve të bollshme të rinovueshme si biomasa dhe mbetjet organike për shkak të strukturaveve të pamjaftueshme të riciklimit. Infrastruktura për prodhimin dhe transmetimin e energjisë së rinovueshme është ende e kufizuar, duke përfshirë mungesën kritike të sistemeve të ruajtjes së energjisë. Kuadri rregullator është i pamjaftueshëm, i mungojnë stimujt e mjaftueshëm dhe orientimet e qarta ligjore për të promovuar energjinë e rinovueshme. Kishte gjithashtu një mungesë të dukshme të një masterplani gjithëpërfshirës për zonimin dhe zonat potenciale të investimeve, i shoqëruar nga mungesa e të dhënave mbështetëse dhe kategorizimit të tokës për menaxhim efektiv të informacionit.

Për më tepër, sektori i energjisë së rinovueshme ka gjithashtu një mungesë të kapaciteteve të specializuara të fuqisë punëtore të përshtatura për teknologjitë në zhvillim. Programet akademike dhe kërkimet shkencore të dedikuara për energjinë e rinovueshme janë të pamjaftueshme, duke penguar zhvillimin e njohurive dhe aftësive. Mungesa e një tregu energjie, duke përfshirë sistemet inteligjente të matjes, kufizoi konsumin dhe menaxhimin efikas të energjisë. Së fundi, kishte mungesë të stimujve për bizneset dhe qytetarët për të adoptuar praktika më efikase të konsumit të energjisë.

Analiza SWOT për Energjinë e Rinovueshme dhe Burimet Natyrore theksoi pikat e forta, pikat e dobëta, mundësitë dhe kërcënimet e mëposhtme të kësaj fushe:

Pikat e forta

- Burime të bollshme të energjisë së rinovueshme, duke përfshirë diellin, erën, burime hidrike dhe biomasën.
- Rritja e ndërgjegjësimit dhe mbështetjes së publikut për energjinë e pastër.
- Vendndodhja e favorshme gjeografike për prodhimin e energjisë diellore dhe të erës.
- Potenciali për krijimin e vendeve të punës dhe rritjen ekonomike në sektorin e energjisë së rinovueshme.
- Prioritet i nivelit të lartë dhe mbështetje nga qeveria në drejtim të investimeve për rritjen e kapaciteteve (përfshirë licencat për impiantet e energjisë diellore) dhe finalizimin e interkoneksionit (ndërlidhshmërisë).

Pikat e dobëta

- Mbështetja në burimet tradicionale të energjisë për prodhimin e energjisë elektrike, duke rezultuar gjithashtu në nivel të ulët të përdorimit të biomasës dhe mbetjeve organike për prodhimin e energjisë për shkak të mungesës së impianteve të riciklimit.
- Infrastruktura ende e kufizuar për prodhimin dhe transnetimin e energjisë së rinovueshme dhe mungesa e sistemeve të ruajtjes së energjisë.
- Kuadri rregullator dhe stimuj të papërshtatshëm për zhvillimin e energjisë së rinovueshme (duke iu referuar nevojës për më shumë akte ligjore).

- Mungesa e një masterplani për zonimin dhe shënjestrimin e zonave me potencial për investime në energjinë e rinovueshme (përfshirë mungesën e kategorizimit të tokës për menaxhim më efikas të informacionit, edhe si pasojë e mungesës së të dhënave statistikore mbështetëse).

- Mungesa e fuqisë punëtore të specializuar për teknologjitë në zhvillim, shumë dinamike për sektorin.

- Mungesa e programeve të dedikuara akademike dhe kërkimit shkencor.

- Mungesa e një tregu energjie (për shkak edhe të mungesës së sistemeve inteligjente të matësve inteligjente të energjisë për matjen e konsumit).

- Mungesa e stimujve për promovimin e konsumit më efikas mes qytetarëve dhe bizneseve.

Mundësitë

- Kërkesa në rritje për energji të pastër në tregjet e brendshme dhe ndërkombëtare.

- Akses në financimin dhe mbështetjen e Bashkimit Evropian (BE) për projektet e energjisë së rinovueshme.

- Potenciali për transferimin e teknologjisë dhe bashkëpunimin me partnerë ndërkombëtarë.

- Potenciali për Investime/kërkime në rrjetet inteligjente duke aplikuar konceptin e Internetit të Gjërave (shtëpi, ndërtesa, hotele, rrugë etj.).

- Zhvillimi i analizave të tregut të energjisë lidhur me liberalizimin e sektorit dhe krijimin e Bursës Shqiptare të Energjisë ALPEX.

- Rritja e vëmendjes së qytetarëve dhe bizneseve drejt praktikave të përdorimit të energjisë së qëndrueshme.

- Rritja e stimujve për tërheqjen e investimeve dhe zhvillimin e zinxhirit të furnizimit të brendshëm për energjinë e rinovueshme.

- Potenciali për përdorimin e biomasës dhe mbetjeve organike si burim energjie i rinovueshëm.

- Potenciali i aplikimeve të AI dhe teknologjive të reja për zhvillimin e agrovoltaikës.

- Kërkesa në rritje për sigurimin e sistemeve të energjisë së rinovueshme të aplikuara në ndërtesat e reja.

Kërcënimet

- Varësia nga energjia e importuar dhe çmimet e luhatshme për shkak të paqëndrueshmërisë gjeopolitike që ndikon globalisht në sektorin e energjisë.

- Konkurrenca nga vendet fqinje në tërheqjen e investimeve për energjinë e rinovueshme.

- Sfidat teknike që lidhen me integrimin në rrjet dhe ruajtjen e energjisë.

- Kosto e lartë e investimeve fillestare në impiantet e energjisë së rinovueshme.

- Çështjet e sigurisë kibernetike që lidhen me menaxhimin e sistemeve energjetike, për shkak të mungesës së aftësive të specializuara.

- Emigrimi i fuqisë punëtore.

- Kuadri i kufizuar stimulues/subvencionimi vetëm për prodhuesit në shkallë të gjerë.

- Rreziku që vjen nga ndryshimet klimatike për stabilitetin e furnizimit me energji të rinovueshme (përfshirë burimet ujore).

Fusha 2: Turizëm i qëndrueshëm dhe i larmishëm

Turizmi i qëndrueshëm dhe i larmishëm u identifikua si një tjetër fushë jetike për Shqipërinë, duke kontribuar ndjeshëm në rritjen e saj ekonomike dhe duke ofruar mundësi të shumta punësimi dhe zhvillimi rajonal. Trashëgimia e pasur kulturore e vendit, peizazhet e larmishme natyrore dhe vendndodhja strategjike gjeografike e bëjnë atë një destinacion tërheqës për udhëtarët ndërkombëtarë dhe vendas.

Duke njohur potencialin brenda nënsektorëve të veçantë, kuadri S3 thekson investimet strategjike dhe përpjekjet promovuese në fusha të tilla si trashëgimia kulturore dhe traditat, turizmi shëndetësor, kulinaria e kombinuara me bujqësinë dhe sigurinë ushqimore, si dhe turizmin natyror dhe rural, i cili përfshin agroturizmin, turizmin e aventurës dhe atë sportiv.

Vizioni: transformimi i Shqipërisë në një destinacion kryesor turistik të qëndrueshëm, duke ofruar përvoja të ndryshme dhe autentike që manifestojnë trashëgiminë e saj të pasur kulturore, peizazhet e bukura, shijen kulinare dhe modele të mirëqenies që kontribuojnë në mirëqenien e

komuniteteve të saj. Ne parashikojmë një sektor turistik dinamik, të larmishëm, në mbarë vendin, gjatë gjithë vitit, që kontribuon në zhvillimin socio-ekonomik të vendit duke nxitur praktika të përgjegjshme dhe duke ruajtur thesaret tona natyrore dhe kulturore për brezat e ardhshëm.

Nënsektorët:

Turizmi i trashëgimisë kulturore dhe traditës: ruajtja dhe promovimi i vendeve historike dhe kulturore, muzeve dhe traditave të Shqipërisë për të tërhequr entuziastët e trashëgimisë, duke siguruar që trashëgimia kulturore e Shqipërisë do të ruhet, restaurohet dhe promovohet nga:

- Zhvillimi i një politike të re turistike që përputhet me një vizion modern për industrinë.
- Krijimi i narrativave bindëse për Shqipërinë si destinacion turistik.
- Përmirësimi i infrastrukturës, duke përfshirë përmirësimin e lidhjeve rrugore dhe infrastrukturës digjitale në vendet turistike.

Turizmi shëndetësor dhe i mirëqenies: Shqipëria mund të shfrytëzojë bukurinë e saj natyrore dhe burimet terapeutike për të zhvilluar këtë nënsektor përmes:

- Shfrytëzimit të burimeve termale natyrore dhe ujërave të pasura me minerale në Shqipëri.
- Partneritetit me institucionet kryesore shëndetësore dhe ofruesit e kujdesit shëndetësor për të ofruar trajtime dhe operacione mjekësore me cilësi të lartë.
- Promovimit të Shqipërisë si një destinacion i përballueshëm dhe i besueshëm për procedurat mjekësore, si fusha dentare, kirurgjia estetike dhe trajtimet e fertilitetit.
- Zhvillimit të resorteve shëndetësore miqësorë me mjedisin që theksojnë qëndrueshmërinë dhe praktikat e ndërgjegjshme për mjedisin, duke tërhequr turistë të ndërgjegjshëm për shëndetin dhe mjedisin.
- Integrimit të praktikave shëruese tradicionale shqiptare dhe mjekësisë alternative në ofertat e turizmit shëndetësor. Kjo mund të përfshijë produkte shëruese bimore dhe terapi holistike

Agroturizmi dhe përvojat me produktet nga ferma në tryezë: promovimi i turizmit rural duke lidhur vizitorët me fermat lokale dhe aktivitetet agroturistike, duke vënë theksin në prodhimin e qëndrueshëm të ushqimit. Kjo mund të arrihet në mënyra të ndryshme. Shembujt përfshijnë, por nuk kufizohen tek:

- Ofrimi i tureve dhe përvojave në fermë: inkurajimi i fermave që të hapin dyert për vizitorët dhe t'i angazhojnë ata në aktivitete praktike si vjelja, prodhimi i djathit, mjelja etj.
- Ofrimi i të ngrënit të produkteve nga ferma në tavolinë: promovimi i konsumimit të produkteve të freskëta të zonës. Ky është me përfitim të dyfishtë pasi inkurajon ushqimin e kultivuar në vend dhe gjithashtu mbështet fermerët e vegjël. Eksperienca të tilla mund të shoqërohen edhe me *workshop*-e kulinarie.
- Ofrimi i tregjeve agrare dhe agrofestivaleve të fermerëve: organizimi i tregjeve të rregullta të fermerëve dhe agrofestivaleve ku prodhuesit vendas mund t'i shesin mallrat e tyre direkt vizitorëve. Këto evente mund të shoqërohen me shfaqje kulturore dhe *workshop*-e për të pasuruar përvojën.
- Inkurajimi i praktikave të qëndrueshme: inkurajoni fermat të adoptojnë praktika të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin. Certifikimi i fermave që plotësojnë kriteret specifike të qëndrueshmërisë për të tërhequr turistë të ndërgjegjshëm për mjedisin.

Ekoturizmi dhe zhvillimi i qëndrueshëm i turizmit: zhvillimi dhe nxitja e iniciativave ekoturistike që kontribuojnë në zhvillimin dhe mbështetjen e komuniteteve të destinacioneve ekoturistike, duke përfshirë ecjen dhe konservimin e faunës dhe florës së egër, turizmin e aventurës dhe atë sportiv dhe agroturizmin, për të përfituar nga peizazhet dhe biodiversiteti i larmishëm i Shqipërisë. Dhënia përparësi e praktikave të qëndrueshme turistike që minimizojnë ndikimet negative mjedisore dhe sociale. Kjo mund të përfshijë menaxhimin e përgjegjshëm të mbetjeve, ruajtjen e burimeve natyrore dhe zvogëlimin e gjurmës së karbonit. Shembujt përfshijnë, por nuk kufizohen vetëm tek:

- Investimi në menaxhimin e mbetjeve, mbrojtjen e mjedisit dhe bashkëpunimin me autoritetet vendore;
- Sigurimi i të dhënave statistikore të besueshme dhe të kuptuarit e tendencave të tregut, lehtëson planifikimin e informuar në sektorin e turizmit, gjë që kërkon një koordinim të zgjeruar midis

qeverisë, institucioneve të turizmit dhe palëve të interesit të industrisë për të monitoruar në mënyrë efektive performancën dhe për të zhvilluar strategji të qëndrueshme.

Niveli i lartë i interesit për rritjen inteligjente të sektorit të turizmit në Shqipëri çoi në organizimin e gjashtë tryezave të rrumbullakëta të fokusuara në iteneraret e mundshme të inovacionit, duke përfshirë turizmin malor, shëndetësor, turizmin bregdetar dhe agroturizmin, turizmin e diversifikuar dhe zhvillimin e tregut të turizmit dhe mikpritjes. Këto diskutime nxorën në pah disa gjetje të përbashkëta dhe specifike.

Workshop-i kombëtar, i zhvilluar në kontekstin e EDP-së, shqyrtoi këto gjetje për të identifikuar pikat e forta, pikat e dobëta, mundësitë dhe kërcënimet për një rrugëtim të specializimit inteligjent në sektorin e turizmit, duke nënvizuar potencialin e Shqipërisë në nënsektorë të ndryshëm si deti, mali, trashëgimia kulturore, zbavitja dhe ekoturizmi. Duke u fokusuar në mënyrë strategjike në këto fusha dhe duke përdorur zhvillimet teknologjike, Shqipëria synon të rrisë konkurrueshmërinë e saj turistike, të përmirësojë përvojat e vizitorëve dhe të maksimizojë përfitimet socio-ekonomike.

Trajtimi i këtyre dobësive është thelbësor për Shqipërinë, pasi ajo synon të kapitalizojë asetet e saj natyrore dhe kulturore dhe të transformojë sektorin e saj të turizmit në një burim të rritjes së qëndrueshme ekonomike gjatë gjithë vitit.

Analiza SWOT për turizmin e qëndrueshëm dhe të diversifikuar theksoi pikat e mëposhtme të forta, të dobëta, mundësitë dhe kërcënimet e kësaj fushe:

Pikat e forta

- Bukuria natyrore: Shqipëria mund të krenohet se ka 4 lokacione të Trashëgimisë Botërore të UNESCO-s dhe natyra e saj është e pasur me plazhe, male të thyer, parqe kombëtare, burime termale natyrore dhe ujëra të pasura minerale, duke ofruar peizazhe të ndryshme dhe tërheqëse për turistët.
- Trashëgimia kulturore: historia e pasur e vendit, vendet arkeologjike dhe traditat kulturore ofrojnë mundësi unike për turizmin kulturor dhe eksplorimin e trashëgimisë.
- Përballueshmëria: krahasuar me destinacionet e tjera evropiane, Shqipëria ofron kosto relativisht më të ulëta, duke e bërë atë një opsion tërheqës për udhëtarët me buxhet të kufizuar.
- Përvoja autentike: peizazhi turistik relativisht i paeksploruar i Shqipërisë i lejon vizitorët të përjetojnë destinacione autentike dhe të paprekura, duke kontribuar në një ndjenjë aventure dhe zbulimi ("turizëm eksperimental").
- Fokus i lartë strategjik i qeverisë në zhvillimin e sektorit, i cili përkthehet në një politikë fiskale të përkushtuar, një ofertë të skemave financiare mbështetëse dhe në zbatimin e strategjisë së marketingut për të promovuar Shqipërinë si një destinacion turistik ndërkombëtar.
- Pozicioni gjeografik dhe klima e favorshme.
- Perceptimi i Shqipërisë si një destinacion i sigurt turistik.

Pikat e dobëta

- Kapitali njerëzor/fuqia punëtore: kjo përfshin fuqinë punëtore të kualifikuar, mangësitë dhe mospërputhjen e aftësive, punësimin sezonal, trajnimin dhe zhvillimin profesional, aftësitë gjuhësore.
- Përqendrimi sezonal: industria e turizmit në Shqipëri është shumë sezonale, me një shumicë të vizitorëve që mbërrijnë gjatë muajve të verës, duke çuar në nënshfrytëzimin e burimeve dhe mundësi të kufizuara punësimi gjatë gjithë vitit.
- Boshllëqet në infrastrukturë: ndërkohë që janë bërë përmirësime, ka ende boshllëqe në zhvillimin e infrastrukturës, veçanërisht në zonat e thella malore, duke kufizuar aksesin dhe përvojën e përgjithshme të vizitorëve.
- Cilësia e shërbimeve: cilësia e shërbimeve të mikpritjes, duke përfshirë akomodimin, ngrënien dhe objektet turistike, ka nevojë për përmirësim të mëtejshëm për të përmbushur standardet ndërkombëtare dhe pritshmëritë e klientëve.
- Zhvillimi i ulët i shërbimeve digjitale brenda bizneseve dhe për aksesin e shërbimeve turistike.
- Pesha e lartë e tregut informal dhe mungesa e standardizimit të biznesit.

- Mungesa e praktikave të qëndrueshme të turizmit, për sa u përket rregulloreve dhe udhëzimeve për të nxitur turizmin e përgjegjshëm, duke përfshirë sistemet e menaxhimit të mbetjeve, praktikat me efikasitet energjetik dhe iniciativat e ruajtjes për mbrojtjen e trashëgimisë kulturore dhe ruajtjen e ekosistemeve natyrore.

- Zhvillimi jopërshtatshëm i shërbimeve të transportit publik.

- Niveli i ulët i bashkëpunimit ndërmjet sektorit të biznesit, akademisë dhe qeverisë.

- Mungesa e një politike afatgjatë në turizëm, për shkak të kapaciteteve të dobëta planifikuese, duke rezultuar edhe në ndryshime të shpeshta të kuadrit ligjor dhe në mungesë të harmonizimit të rregullave të urbanistikës që nuk i lejojnë kompanitë të planifikojnë investimet e tyre.

Mundësitë

- Investimet në rritje në zhvillimin e infrastrukturës për të mbështetur turizmin, duke përfshirë rrjetet e transportit dhe lidhjet teknologjike, hotelet, resortet dhe qendrat rekreative, për të akomoduar kërkesën në rritje turistike.

- Marketingu digjital dhe prania në internet: shfrytëzimi i platformave digjitale dhe kanaleve të mediave sociale mund të rrisë ndjeshëm vizibilitetin e Shqipërisë, të tërheqë një audiencë më të gjerë dhe të ndërveprojë me turistët e mundshëm.

- Potenciali për diversifikimin e produkteve turistike: turizmi i aventurës, festivalet kulturore, turnetë e gastronomisë dhe qendrat e mirëqenies, mund të tërheqin tregje të veçanta dhe të zgjasin sezonin turistik.

- Bashkëpunimi dhe partneritetet: inkurajimi i partneriteteve publike-private, angazhimi i komuniteteve lokale dhe bashkëpunimi me palët e interesit ndërkombëtare mund të hapë mundësi të reja, të nxisë shkëmbimin e njohurive dhe të mbështesë zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit.

Kërcënimet

- Qëndrueshmëria mjedisore: balancimi i zhvillimit të turizmit me ruajtjen e mjedisit është thelbësor për të ruajtur bukurinë natyrore të Shqipërisë dhe për të parandaluar ndikimet negative të mbipopullimit dhe mbi zhvillimit.

- Destinacionet konkurruese: Shqipëria përballet me konkurrencë nga destinacione të tjera të Mesdheut dhe të Evropës Juglindore që kanë industri turistike të konsoliduara dhe strategji të fuqishme marketingu.

- Faktorët gjeopolitikë: paqëndrueshmëria politike globale ose marrëdhëniet e pafavorshme ndërkombëtare mund të ndikojnë në perceptimet turistike dhe të dekurajojnë vizitorët e mundshëm.

- Shqetësimet mbi sigurinë dhe mbrojtjen: Adresimi i çështjeve të sigurisë dhe sigurimi e një mjedisi të sigurt për turistët është thelbësore për të ndërtuar besimin dhe për të tërhequr udhëtarët ndërkombëtarë.

- Pandemitë dhe krizat globale: goditjet e jashtme, të tilla si pandemitë ose krizat ekonomike globale, më shumë se në sektorët e tjerë, mund të ndikojnë në rritjen dhe stabilitetin e industrisë, duke ndërprerë flukset turistike.

Fusha 3: Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm

Bujqësia luan një rol vendimtar në ekonominë dhe shoqërinë e Shqipërisë, duke shërbyer si bazë për stabilitetin ekonomik, mbrojtjen e trashëgimisë kulturore dhe sigurinë kombëtare të ushqimit. Ai është burimi kryesor i jetesës për një pjesë të konsiderueshme të popullsisë, veçanërisht në zonat rurale, dhe kontribuon në mënyrë të konsiderueshme në PBB-në e vendit (18%) dhe në punësim (një e treta). Duke pasur parasysh rëndësinë e saj thelbësore dhe sfidat e shumëanshme me të cilat përballet – të tilla si parcelat e fragmentuara të tokës, aksesi i kufizuar në teknologjinë moderne dhe në burimet financiare, ndikimet e ndryshimeve klimatike dhe nevojën për t'u përafruar me standardet ndërkombëtare – bujqësia u zgjodh si një fushë prioritare për Strategjinë e Specializimit Inteligjent (S3) për të shfrytëzuar përmirësimet e synuara dhe zgjidhjet inovative për rritje të qëndrueshme.

Vizioni: transformimi i Sektorit të Bujqësisë për të ofruar ushqim të shëndetshëm duke u fokusuar në zhvillimin e zinxhirit të qëndrueshëm ushqimor bazuar në traditën që maksimizon

produktivitetin, rrit vlerën e shtuar dhe nxit rritjen gjithëpërfshirëse, duke siguruar mirëqenien e qytetarëve të saj.

Nënsektorët:

- Bujqësia organike e qëndrueshme dhe certifikimi: nxitja e praktikave të bujqësisë organike dhe certifikimit për të përmbushur kërkesën në rritje për produkte organike, duke:

- Investuar në infrastrukturat e përpunimit të ushqimit, strategjia synon të modernizojë dhe zgjerojë kapacitetin për prodhimin e produkteve ushqimore me vlerë të shtuar;

- Ofruar të ngrënit e produkteve nga ferma në tryezë: promovimi i konsumit të produkteve të freskëta të zonës. Ky është me përfitim të dyfishtë pasi inkurajon ushqimin e kultivuar lokalisht dhe gjithashtu mbështet fermerët e vegjël. Eksperienca të tilla mund të shoqërohen edhe me *workshop*-e kulinarie;

- Ofruar tregje të fermerëve dhe agrofestivale: organizimi i tregje të rregullta të fermerëve dhe agrofestivaleve ku prodhuesit vendas mund t'ia shesin mallrat e tyre direkt vizitorëve. Këto evente mund të përfshijnë shfaqje kulturore dhe *workshop*-e për të pasuruar përvojën.

- Inkurajuar praktika të qëndrueshme: Inkurajimi i fermave që adoptojnë praktika të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin. Çertifikimi i fermave që plotësojnë kriteret specifike të qëndrueshmërisë për të tërhequr turistë të ndërgjegjshëm për mjedisin.

- Përpunimi i ushqimit dhe produktet me vlerë të shtuar: Konsolidimi i Shqipërisë si një lider në sektorin evropian të agroushqimit duke përdorur teknologji inovative dhe praktika të qëndrueshme për të rritur vlerën ekonomike dhe kërkesën globale për ushqimet vendase duke:

- Investuar në objektet e përpunimit të ushqimit, për të modernizuar dhe zgjeruar kapacitetin për prodhimin e produkteve ushqimore me vlerë të shtuar;

- Mbështetur zhvillimin e produkteve me vlerë të shtuar që përdorin produkte bujqësore vendase, për të promovuar markat vendase dhe për të rritur dukshmërinë e produkteve vendase si brenda dhe jashtë vendit;

- Vendosur standarde të rrepta të sigurisë ushqimore dhe të cilësisë së ushqimit, ushqimet e përpunuara vendase garantojnë përmbushjen e standardeve ndërkombëtare, duke rritur konkurrencën e tyre në tregjet globale;

- Ngritja e Sistemit të Njohurive dhe Inovacionit në Bujqësi (AKIS), informacioni jetik, praktikat më të mira dhe zhvillimet teknologjike u shpërndahen palëve të interesit brenda industrisë së përpunimit të ushqimit.

- Peshkimi dhe akuakultura e qëndrueshme: zhvillimi i praktikave të qëndrueshëm të peshkimit dhe akuakulturës dhe përpunimit për të siguruar një furnizim të qëndrueshëm dhe me cilësi të lartë të ushqimeve të detit duke:

- Zhvilluar praktika të qëndrueshme të peshkimit dhe akuakulturës, për të garantuar qëndrueshmërinë mjedisore dhe shëndetin e ekosistemeve ujore;

- Zbatuar teknika të përparuara të përpunimit, për të siguruar ruajtjen e cilësisë së produkteve të detit, duke përmbushur kërkesat e tregut për freski dhe siguri;

- Nxitur përdorimin e teknologjive të akuakulturës që zvogëlojnë ndikimin mjedisor dhe rrisin rendimentin, kontribuohet në furnizimin e qëndrueshëm të ushqimeve të detit me cilësi të lartë.

- Prodhimi i bimëve aromatike medicinale (BAM), vajrave dhe ekstrakteve: pozicionimi Shqipërisë si një qendër ekselence për produkte të qëndrueshme medicinale dhe aromatike me cilësi të lartë, duke:

- Ofruar trajnime dhe mbështetje për fermerët mbi praktikat më të mira të kultivimit, duke u fokusuar në metodat organike, iniciativa rrit cilësinë dhe tregtueshmërinë e produkteve BAM;

- Vendosur standarde dhe procedura të kontrollit të cilësisë, qëndrueshmëria dhe pastërtia e produkteve BAM sigurohen në të gjithë zinxhirin e prodhimit, nga fusha në treg;

- Zbatuar praktika të mira bujqësore, grumbulluese dhe përpunuese, cilësia e produktit ruhet, duke siguruar që produktet BAM të përmbushin standardet vendase dhe ndërkombëtare;

- Lehtësuar formimin e kooperativave ose shoqatave midis kultivuesve dhe prodhuesve të BAM, forcohet prania në treg, burimet ndahen dhe fuqia negociuese në treg rritet.

Për fushën e bujqësisë, u zhvilluan gjashtë tryeza të rrumbullakëta me përfaqësues nga helika e katërfishtë, me fokus bujqësinë, blegtorinë, agropërpunimin, ekonominë blu dhe sigurinë ushqimore, në përputhje me strategjinë bujqësore kombëtare të qeverisë 2021- 2027. Diskutimet zbuluan disa çështje kyçe për t'u marrë parasysh për përcaktimin e një agjende sektoriale të inovacionit, e cila shërbeu si pikënisje për diskutimet në seminarin kombëtar për të identifikuar pikat e forta, pikat e dobëta, mundësitë dhe kërcënimet për zhvillimin e një strategjie të bazuar në inovacion për sektorin bujqësor në Shqipëri.

Analiza SWOT për Zinxhirin e Ushqimit të Shëndetshëm dhe të Qëndrueshëm theksoi pikat e forta, pikat e dobëta, mundësitë dhe kërcënimet e mëposhtme të kësaj fushe:

Pikat e forta

- Burime të bollshme natyrore (përfshirë ujin) dhe biodiversitet dhe cilësi të tokës.
- Tradita të trashëguara bujqësore dhe blegtorale, veçanërisht në kultivimin e bimëve mjekësore, duhanit, ullirit dhe vreshtarisë, me përhapje të gjerë të praktikave organike (të pa certifikuara), duke rezultuar në cilësi të lartë të produkteve.
- Prania e prodhuesve/fermerëve të specializuar në tregti dhe eksport (por duke mos arritur potencialin e tyre të plotë).
- Kushtet klimatike të favorshme për akses të hershëm të produkteve në tregje (në krahasim me vendet e rajonit, koha e pjekurisë të produktit është më e shkurtër).

Pikat e dobëta

- Copëzimi i tokës (ligji 7501) dhe fermat e vogla, duke rezultuar në mungesë të kooperativave bujqësore dhe në përgjithësi mungesë bashkëpunimi dhe dobësi të organizatave që përfaqësojnë sektorin.
- Përvetësimi i ulët i teknologjisë së avancuar, duke përfshirë përdorimin e TIK-ut.
- Infrastruktura e papërshtatshme logjistike, veçanërisht në zonat rurale.
- Bashkëpunim i ulët midis sektorit akademik, industrisë dhe qeverisë.
- Mungesa e aftësive në përputhje me kërkesat e tregut (për shkak edhe të numrit të ulët të shkollave profesionale).
- Kuadri ligjor i pasigurt për shkak të mungesës së politikave afatgjata (p.sh. mungesa e politikave për tokën e papunuar) dhe nevojës për rishikim të legjislacionit sektorial (p.sh. për duhanin) dhe për përmirësime në zbatimin e legjislacionit (p.sh., burokracia për dhënien me qira të tokës nga pushteti vendor), duke rezultuar dhe në Informalitetin e sektorit.
- Kuadri institucional i paqartë, duke rezultuar në nevojën për ndarje më të mirë të roleve dhe bashkëpunimit ndërmjet institucioneve të qeverisjes vendore dhe qendrore.
- Financimi i pamjaftueshëm dhe politikat fiskale (përfshirë skemat e rimbursimit të taksave) për kompanitë që përballen me kosto të larta të prodhimit, si dhe për të nxitur kërkimin dhe zhvillimin e aplikuar në sektorin e bujqësisë dhe ushqimit.
- Përputhshmëri e ulët e produkteve me standardet e cilësisë dhe sigurisë për eksport, duke rezultuar në hapësirë të kufizuar për markën Made in Albania, edhe për shkak të zinxhirit të shkëputur të vlerës (p.sh. ambalazhet që nuk prodhohen në Shqipëri).

Mundësitë

- Trendi i vazhdueshëm i rritjes së kërkesës për produkte organike dhe eksplorimi i tregjeve të reja.
- Potencial i lartë transformues që rrjedh nga përhapja e aplikacioneve të avancuara teknologjike në sektorët e bujqësisë dhe të përpunimit të ushqimit.
- Tendenca e fortë e rritjes së turizmit rural dhe agroturizmit.
- Politika të favorshme të qeverisë, duke përfshirë vëmendjen e shtuar ndaj politikave dhe strategjive kombëtare nxitëse dhe tërheqëse për investimet e huaja direkte dhe politikat për tokën e papunuar dhe efikasitetin në përdorimin e tokës.
- Mundësi për akses të gjerë në financim në ekonominë e gjelbër dhe qarkulluese në nivel ndërkombëtar.
- Potenciali për zhvillimin e akuakulturës në ujërat e ëmbla (liqene, lumenj).

- Potenciali për zhvillimin e kompostimit si një prodhues energjie dhe plehu.

Kërcënimet

- Konkurrencë ndërkombëtare me cilësi më të lartë.
- Ndryshimet klimatike, duke rezultuar gjithashtu në erozion më të lartë dhe degradim të pyjeve.
- Paqëndrueshmëria globale, si pandemia COVID-19 dhe konflikti Rusi-Ukrainë dhe kufizimet tregtare, duke rezultuar gjithashtu në rritjen e çmimit të inputeve.
- Emigrimi dhe shpopullimi i zonave rurale.
- Mosha e vjetër e fermerëve.
- Menaxhimi joefikas i mbetjeve nga prodhimi bujqësor dhe përpunimi i ushqimit.
- Kuadri ligjor që mundëson lehtësisht ndryshimin e statusit të tokës dhe përdorimit të saj për ndërtime.

Fushat ndërsektoriale

U identifikuan masa horizontale dhe ndërsektoriale në lidhje me zhvillimin e kapitalit njerëzor, digjitalizimin dhe ndërlidhjen, si dhe përmirësimin e ekosistemit kombëtar të kërkimit dhe inovacionit. Investimi në kapitalin njerëzor duke rritur aftësitë shkencore dhe teknologjike në të gjitha fushat prioritare vertikale është thelbësor. Kjo përfshin një rishikim të programeve arsimore dhe të trajnimit, bazuar në një analizë të nevojave për aftësi dhe kualifikime, që parashikon një fuqizim të konsiderueshëm të kurrikulave, me fokus në disiplinat STEM dhe kurrikulat specifike që lidhen me prioritetet e S3, harmonizimin e sistemit arsimor me Sistemin e AFP-së, rishikimin e kurrikulave nga arsimi fillor deri në arsimin e lartë dhe krijimin e kurrikulave universitare të afta të shoqërojnë Shqipërinë në tranzicionet digjitale dhe të gjelbra dhe të forcojnë specializimin e ekonomisë kombëtare në fushat prioritare S3. Në të njëjtën kohë, investimi në të mësuarit gjatë gjithë jetës është thelbësor për zbatimin e një programi të gjerë të rikualifikimit dhe riaftësimit të punëtorëve, duke marrë parasysh sfidat e paraqitura nga ekonomia qarkulluese dhe inteligjenca artificiale.

Ndërtimi i kulturës së inovacionit në shkolla dhe midis brezave të rinj që synon rritjen e talenteve dhe parandalimin e emigrimit të tyre është një tjetër synim që duhet ndjekur me veprime politikëbërëse specifike. Së pari, është e rëndësishme të zhvillohet një kontekst i favorshëm që lejon brezat e rinj të qëndrojnë dhe të kontribuojnë në rritjen inteligjente të Shqipërisë. Aktivizimi i portaleve/shërbimeve të informacionit publik të dedikuara për përmirësimin e kurrikulave dhe mundësive të punësimit të lidhura me fushat e specializimit S3 dhe mbështetjen për krijimin e vendeve të dedikuara për inkurajimin e inovacionit të hapur (si laboratorët real/living labs dhe laboratorët digjital të prodhimit) dhe të afta për të shoqëruar kërkesën në rritje për inovacion që vjen nga shoqëria civile dhe inovatorët e rinj duhet të konsiderohen si veprime rëndësishme.

Së dyti, një rol kyç këtu luan përfshirja e drejtpërdrejtë e diasporës. Kthimi i shqiptarëve të talentuar dhe të suksesshëm favorizohet duke dhënë mbështetje financiare të qëndrueshme për kompanitë për punësimin e studiuesve dhe punëtorëve me aftësi dhe eksperienca të larta pune që vijnë nga jashtë, duke ngjallur besim te brezat e rinj drejt rritjes inteligjente, të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse të vendit. Qarkullimi i trurit (*Brain circulation*) dhe përfshirja e diasporës nga vendi i tyre i qëndrimit sjell njohuri dhe aftësi në tregun shqiptar, duke mundësuar gjithashtu ide dhe inovacione të reja, transferim njohurish, partneritete të reja dhe projekte të përbashkëta, si një vlerë e shtuar në ekosistemin e inovacionit dhe duke mbyllur boshllëqet për njohuritë dhe aftësitë e evidentuara nga palët e në helikën e katërfishtë përmes EDP-së.

Është e rëndësishme të përcaktohet një kuadër i shëndoshë i politikës industriale/inovative me qëllim të krijimit të një klime të favorshme biznesi për kompanitë për të zhvilluar kërkimin dhe inovacionin. Kjo kalon përmes një rishikimi të përgjithshëm të skemave nxitëse që synojnë promovimin e fushave prioritare të S3 me masa ndihme specifike, duke përfshirë miratimin e politikave të qëndrueshme fiskale dhe përcaktimin e një kuadri legjislativ dhe rregullator të përafruar me standardet e BE-së dhe që mund të inkurajojë investimet nga kompanitë vendase dhe investimet e huaja, si dhe zhvillimin e *Cluster*-ave. Do të jetë e rëndësishme të arrihet një thjeshtësim

i konsiderueshëm i procedurave për fillimin e investimeve të biznesit dhe një paketë politikash për të mbështetur bizneset në aksesin në fonde publike të dedikuara për R&I, duke përfshirë krijimin e platformave informative dhe një strategjie të dedikuar komunikimi. Forcimi i kuadrit nxitës të R&I duhet të fokusohet gjithashtu drejt prezantimit ndërsektorial të praktikave dhe proceseve të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin dhe drejt adoptimit të zgjidhjeve teknologjike digjitale, si në sektorin privat ashtu edhe në atë publik.

Një rol kyç duhet t'i adresohet forcimit të bashkëpunimit midis akademisë, bizneseve dhe qeverisë dhe një përfshirje në rritje të organizatave që përfaqësojnë shoqërinë civile. Ky bashkëpunim mund të arrihet duke forcuar marrëveshjet ndërmjet sistemit arsimor dhe bizneseve për praktikat e kompanive të studentëve dhe studiuesve, shkollave të dyfishta të AFP-së dhe trajnimit në punë, duke bashkëpunuar në organizimin e forumeve të biznesit dhe panaireve të inovacionit deri në rigjallërimin e diplomacisë ekonomike.

Është gjithashtu thelbësore të përcaktohet një kornizë specifike mbështetëse për proceset e transferimit të teknologjisë (vertikale dhe horizontale) duke «forcuar lidhjet midis ofertës së teknologjisë, adoptuesve të teknologjisë dhe ofruesit të shërbimit mbështetës." Zhvillimi nga universitetet dhe institucionet kërkimore të të ashtuquajturave aktivitete të Misionit të Tretë, duke përfshirë mbështetjen për *spin-off*-et, dhe krijimin e një rrjeti kombëtar ndërmjetësuesish inovacioni si qendrat e inovacionit industrial, parqet teknologjike dhe *Cluster*-at kërkojnë mbështetje specifike publike. Brenda këtyre hapësirave, palët e interesit të helikës së katërfishtë mund të bashkëpunojnë në mënyrë të qëndrueshme, me qëllim që të ofrojnë qasje më të lehtë në KIBS dhe përputhje më të mirë të kërkesës së NVM-ve për inovacion dhe të nxisin diseminimin e inovacioneve teknologjike në sektorë dhe territor.

Zhvillimi i kapitalit njerëzor

Kapitali njerëzor është themeli i konkurrencës së ekonomive dhe i potencialit të inovacionit. Arsimi është një nga faktorët më të rëndësishëm, i cili ndikon drejtpërdrejt në kapitalin njerëzor. Avantazhi aktual konkurrues i një kombi konsiston në aftësinë e tij për sigurimin e vazhdueshëm të burimeve njerëzore të kualifikuara. Ky proces kërkon një vizion afatgjatë dhe planifikim të kujdesshëm, pasi kuadrot e mirëtrajnuar që i nevojiten ekonomisë (veçanërisht në industritë me vlerë të shtuar të lartë), nuk mund të sigurohen lehtë dhe shpejt.

Në zhvillimin e zhvillimit të kapitalit njerëzor në Shqipëri, është thelbësore të njihen ndërvarësitë e kësaj fushe me tre fushat prioritare vertikale të Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3) - bujqësia, energjia dhe turizmi - dhe konkurrueshmëria e përgjithshme e vendit.

Fazat e mëparshme të procesit S3 vunë në dukje:

- Theksin në arsimin dhe trajnimin: duke pranuar se arsimi është thelbësor për zhvillimin e një baze konkurruese dhe inovative të kapitalit njerëzor, ka nevojë për programe të specializuara dhe trajnime me cilësi të lartë për të adresuar aftësitë specifike të kërkuara në industritë me vlerë të lartë të shtuar.
- Ndërvarësinë me sektorët kryesorë: zhvillimi i kapitalit njerëzor është i lidhur ngushtë me fushat prioritare vertikale të bujqësisë, turizmit, energjisë dhe burimeve natyrore, të cilat janë thelbësore për konkurrencën e përgjithshme dhe inovacionin ekonomik të Shqipërisë.
- Përmirësimin e infrastrukturave të kërkimit: për të nxitur inovacionin, ekziston një nevojë kritike për të forcuar infrastrukturat kërkimore, të cilat do të rrisnin bashkëpunimin midis komunitetit të kërkimit dhe sektorit të biznesit, në përputhje me standardet evropiane të kërkimit.
- Investimin në kërkim dhe bashkëpunim rajonal: rekomandimet përfshijnë rritjen e investimeve në infrastrukturat kërkimore, nxitjen e bashkëpunimit rajonal dhe ndërkombëtar në arsimin e lartë dhe përmirësimin e kuadrit ligjor për të mbështetur një ekosistem të fuqishëm kërkimi dhe inovacioni.

Infrastruktura digjitale dhe ndërlidhja (konektiviteti)

Zhvillimi në fushën e digjitalizimit dhe ndërlidhjes është thelbësor për Shqipërinë, pasi ajo ecën në tranzicionin e saj drejt një ekonomie më moderne dhe konkurruese. Si shtylla kurrizore e ekonomisë së sotme globale, një infrastrukturë e fuqishme digjitale dhe sisteme të ndërlidhura jo

vetëm që rrisin efikasitetin operacional, por gjithashtu hapin rrugë të reja për rritjen ekonomike, inovacionin dhe aksesin në tregjet ndërkombëtare. Duke investuar me zgjuarsi në këtë sektor, Shqipëria mund të përshpejtojë integrimin e saj me rrjetet digjitale evropiane, të nxisë një kulturë inovacioni dhe të përmirësojë ndjeshëm shërbimet e sektorit publik dhe privat. Ky zhvillim është thelbësor për krijimin e një ekosistemi digjital të qëndrueshëm që mbështet synimet afatgjata të Shqipërisë për elasticitetin ekonomik, përfshirjen sociale dhe rritjen e transparencës qeveritare.

Fazat e mëparshme të procesit S3 theksuan domosdoshmërinë për:

- Zhvillimin e infrastrukturës: theks i rëndësishëm është vënë në përmirësimin e infrastrukturës digjitale për të mbështetur sektorët ekonomikë në të gjithë Shqipërinë. Kjo përfshin zgjerimin e qasjes së internetit me brez të gjerë dhe modernizimin e mjeteve teknologjike në shërbimet e biznesit dhe qeverisë.

- Integrimi me rrjetet evropiane: ekziston një fokus në harmonizimin e rrjeteve digjitale në Shqipëri me infrastrukturat më të gjera evropiane digjitale dhe të të dhënave për të nxitur një lidhje dhe bashkëpunim më të mirë, gjë që është thelbësore për integrimin ekonomik dhe social me BE-në.

- Rritja e Shërbimeve Publike: Përpjekjet për digjitalizim synojnë gjithashtu përmirësimin e ofrimit të shërbimeve publike përmes shërbimeve të qeverisjes elektronike, të cilat mund ta bëjnë qeverinë më efikase, transparente dhe të aksesueshme për qytetarët.

- Mbështetja për inovacionin dhe *startup*-et: Inkurajimi i rritjes së *startup*-eve digjitale dhe sipërmarrjeve inovative përmes financimit, mentorimeve dhe inkubatorëve identifikohet si një çelës për të çuar përpara ekonominë digjitale të Shqipërisë.

- Masat e sigurisë kibernetike: me rritjen e digjitalizimit, ekziston një nevojë e shtuar për të forcuar masat e sigurisë kibernetike për të mbrojtur të dhënat dhe infrastrukturat, duke garantuar siguri dhe besim në transaksionet dhe komunikimet digjitale.

- Aftësitë dhe kompetencat digjitale: rritja e aftësive digjitale në të gjitha nivelet e arsimit dhe në fuqinë punëtore është thelbësore për të përfituar plotësisht nga mundësitë e transformimit digjital, duke reduktuar kështu ndarjen digjitale dhe duke nxitur një shoqëri digjitale më gjithëpërfshirëse.

Zhvillimi i kërkimit dhe inovacionit për rritje inteligjente

Specializimi inteligjent i Shqipërisë (S3) vë theks të konsiderueshëm në rritjen e kërkimit dhe inovacionit, duke i njohur ato si elemente kryesore për nxitjen e rritjes së qëndrueshme ekonomike dhe nxitjen e konkurrencës kombëtare. Duke pranuar ndikimin transformues të këtyre sektorëve, strategjia miraton një qasje gjithëpërfshirëse të krijuar për të kultivuar një ekosistem që ushqen inovacionin dhe kërkimin shkencor. Duke avancuar kërkimin dhe inovacionin, Shqipëria synon të përafrohet më ngushtë me standardet evropiane të kërkimit, të tërheqë talente globale dhe të nxisë sektorë ekonomikë që mund të çojnë në rezultate me vlerë të lartë të shtuar. Ky fokus strategjik është thelbësor jo vetëm për arritjen e përparimit teknologjik, por edhe për të siguruar që vendi të mbetet konkurrues në një ekonomi globale gjithnjë e më të drejtuar nga njohuria.

Fazat e mëparshme të procesit S3 theksuan domosdoshmërinë për:

- Forcimin e arsimit dhe trajnimit: nevoja për përmirësim thelbësor të kurrikulave me fokus në disiplinat STEM dhe kurrikulat lidhur me prioritetet e S3. Theksi mbi të mësuarit gjatë gjithë jetës përmes programeve të rikualifikimit dhe përmirësimit të aftësive për të përballuar sfidat e paraqitura nga tendencat e reja ekonomike si ekonomia qarkulluese dhe inteligjenca artificiale.

- Kultivimin e kulturës së inovacionit: ndërtimi i kulturës së inovacionit në mjediset arsimore dhe midis të rinjve për të parandaluar ikjen e trurit (brain drain). Kjo përfshin krijimin e portaleve të informacionit dhe hapësirave të hapura të inovacionit si laboratorë realë/*living lab* dhe laboratorë fabrikash për të stimuluar inovacionin lokal.

- Angazhimin e Diasporës: nxitja e rikthimit të talenteve shqiptarë nga jashtë duke ofruar stimuj financiarë për kompanitë që të punësojnë punëtorë me kualifikim të lartë nga diaspora, duke mundësuar kështu transferimin e njohurive dhe aftësive në tregun vendas.

- Kornizën e Politikave për Inovacionin: krijimi i një kuadri të fortë politikash industriale dhe inovative për të krijuar një klimë të favorshme biznesi. Kjo përfshin thjeshtimin e procedurave të

investimit të biznesit, rritjen e aksesit në financimin publik për R&D dhe përfshirjen e zgjidhjeve të qëndrueshme dhe digjitale në të gjithë sektorët.

- Bashkëpunimin ndërmjet akademisë, biznesit dhe qeverisë: Forcimi i lidhjeve midis universiteteve dhe bizneseve përmes praktikave dhe sipërmarrjeve të përbashkëta për të rritur trajnimin praktik dhe mundësitë e punësimit në sektorët e kërkimit dhe zhvillimit.

Pas analizës SWOT dhe formulimit të propozimeve për ndërthurjen e politikave, kapitulli 9 pasues mbi Planin e Veprimit detajon se si njohuritë nga EDP kanë formësuar objektivat dhe masat për ndjekjen e zhvillimeve të parashikuara në fushën prioritare. Për të arritur vizionin, plani i veprimit është fokusuar në zhvillimin e trajektoreve specifike të inovacionit brenda këtyre sektorëve.

9. Plani i Veprimit

Strategjia e Specializimit Inteligjent të Shqipërisë (S3) përfaqëson një angazhim strategjik për të nxitur rritjen socio-ekonomike të udhëhequr nga inovacioni dhe për të forcuar konkurrencën në shkallë evropiane. Ky seksion përshkruan një plan veprimi të hartuar me përpikëri që i transformon vizionet strategjike në rezultate të zbatueshme, duke demonstruar një qasje gjithëpërfshirëse dhe të strukturuar që është edhe aspiruese dhe e zbatueshme.

Në thelb të këtij plani veprimi është një përkushtim ndaj hapave të zbatueshëm dhe të matshëm që përputhen me objektivat e S3. Ky plan jo vetëm që detajon iniciativat praktike, por gjithashtu cakton përgjegjësi të qarta dhe krijon një kuadër të fortë për zbatim. Ai ndërlidh në mënyrë efektive sektorë të ndryshëm, harmonizon përpjekjet në nivele të ndryshme të qeverisjes dhe përfshin palë të interesit kryesore nga akademia, industria, qeveria dhe shoqëria civile, duke formuar një plan koheziv për zhvillimin kombëtar.

I projektuar për të qenë fleksibël dhe i përgjegjshëm, plani i veprimit mund të përshtatet me rrethanat në ndryshim, të përqafojë inovacione të reja dhe të trajtojë sfidat e reja. Ai siguron përafrimin me politikat më të gjera kombëtare dhe rajonale të Shqipërisë, duke përfshirë strategjinë S3 në agjendën e përgjithshme të zhvillimit të vendit si një komponent dinamik dhe sinergjik.

Dokumenti i detajuar i Planit të Veprimit (shtojca 5) përshkruan objektivat, masat, aktivitetet, rolet, përgjegjësitë, shpërndarjen e burimeve, afatet kohore dhe mekanizmat e monitorimit dhe vlerësimit. Ky seksion përmbledh objektivat dhe iniciativat kryesore për çdo fushë prioritare të identifikuar në S3. Bokset me ngjyrë ofrojnë shembuj të ndërhyrjeve gjithëpërfshirëse brenda fushave prioritare, duke shpjeguar konceptin, arsyetimin dhe përfitimet. Këta shembuj ilustrojnë aspekte kyçe, por nuk përfshijnë të gjithë planin e veprimit, i cili përfshin shumë më tepër masa dhe aktivitete të tjera për çdo fushë.

Sfidat e mbetura

Shqipëria përballet me disa sfida ndërsa ecën në rrugën e saj brenda peizazhit ekonomik rajonal, duke u fokusuar në rritjen e cilësisë së të dhënave, mbështetjen e përfshirjes së palëve të interesit dhe sigurimin e shtrirjes strategjike. Përmirësimi i treguesve statistikorë është thelbësore për të kuptuar me saktësi potencialin e inovacionit dhe për të realizuar monitorimin efektiv të fushave prioritare të S3. Angazhimi për të përmirësuar këta tregues mbështet monitorimin dhe vlerësimin efektiv të fushave të S3, duke siguruar që analiza e të dhënave të jetë sa e saktë dhe e cilësisë së lartë.

Mbajtja e një bashkëpunimi të fortë me palët e interesit përmes procesit të vazhdueshëm të zbulimit/identifikimit përmes sipërmarrjes (EDP) është thelbësor. EDP ka qenë novator, duke përfshirë aktorë të shumtë nga të helika e katërfishtë përmes një qasjeje nga poshtë-lart. Sfida tani është krijimi i një sistemi të qëndrueshëm konsultimi që miraton një qasje të vazhdueshme në EDP për S3, duke shërbyer si model për strategji të tjera publike të rëndësishme brenda kuadrit rregullator ekzistues.

Sigurimi që strategjitë sektoriale janë në harmoni me qëllimet kryesore të S3 është një detyrë tjetër themelore. Ky përafrim është kyç për krijimin e një strategjie kohezive dhe efektive si një kornizë ombrellë që udhëheq iniciativat specifike të sektorit.

Masat specifike për adresimin e këtyre sfidave janë përshkruar në planin e veprimit, duke u fokusuar në përmirësimin e metodologjive të mbledhjes së të dhënave dhe rritjen e aftësive analitike. Ka plane për të krijuar një sistem për EDP e vazhdueshme që përfshin konsultime të

vazhdueshme me palët e interesit, duke siguruar që dialogu i helikës së katërfishtë të mbetet dinamik dhe ndikues në formësimin e politikave publike. Specifikat e këtij kuadri të vazhdueshëm EDP, duke përfshirë strukturën e tij operative dhe entet përgjegjëse për organizimin e tij, do të detajohen në seksionin e qeverisjes të strategjisë.

Është kryer një vlerësim i plotë për të siguruar përafrimin me strategjitë sektoriale dhe do të rishikohet periodikisht për ta përafruar me kuadrin e S3. Kjo do të përfshijë ngritjen e mekanizmave koordinues për të integruar iniciativat specifike sektoriale nën ombrellën e objektivave të S3.

Duke i adresuar këto sfida me masat e synuara, qëllimi është të ndërtohet një ekosistem inovativ i fuqishëm dhe i qëndrueshëm që çon përpara objektivat strategjikë. Ky plan veprimi pasqyron angazhimin e Shqipërisë për të përqafuar ndryshimin, nxitjen e inovacionit dhe sigurimin e një të ardhmeje të begatë. Ai detajon një shteg strategjik drejt realizimit të këtyre objektivave – kolektivisht dhe në mënyrë gjithëpërfshirëse, duke hedhur themelet për një eksperiencë transformuese. Me qëllime të qarta dhe strategji të fuqishme, Shqipëria është e gatshme të përballojë sfidat e saj dhe të sigurojë një të ardhme të lulëzuar dhe novatore për brezat që do të vijnë.

PËRMBLEDHJE E OBJEKTIVAVE TË PLANIT TË VEPRIMIT SIPAS SECILËS FUSHË PRIORITARE

Energjia e rinovueshme dhe burimet natyrore

Kjo fushë prioritare përfshin 3 nënfusha:

- Energjia e rinovueshme

- Lëndët e para

- Mbrojtja e mjedisit

Energjia e rinovueshme dhe mbrojtja e mjedisit

Vizioni: Rritja e prodhimit të energjisë së rinovueshme duke qenë lider rajonal në sektorin e prodhimit të energjisë së rinovueshme dhe lëndëve të para dhe garantimi i shfrytëzimit dhe menaxhimit të përgjegjshëm të burimeve të bollshme natyrore, duke nxitur qëndrueshmërinë mjedisore, sigurinë energjetike, tranzicionin e gjelbër dhe rritjen e konkurrencës së ekonomisë, nëpërmjet investimeve strategjike, teknologjisë inovative, dhe reformave sektoriale që do të krijojnë prodhim energjie të qëndrueshme dhe të pastër në respekt të mjedisit.

Bazuar në këtë vizion, plani i veprimit përshkruan disa objektiva strategjikë që ofrojnë një rrugë të strukturuar drejt realizimit të këtyre synimeve ambicioze.

Diversifikimi i portofolit të energjisë (reflekton objektivin strategjik 1.1 "Rritja e investimeve në energjinë e rinovueshme, duke përfshirë liberalizimin e tregut të energjisë." dhe konkretisht objektivin 1.1, M.1 dhe M.2: "Rritja e ndërgjegjësimit për promovimin e investimeve dhe nismave për BRE dhe eficiencë të energjisë... skema mbështetëse dhe alternativa financimi".): Burimet e bollshme të diellit dhe të erës në Shqipëri ofrojnë një mundësi të jashtëzakonshme për zhvillimin e projekteve të energjisë diellore dhe të erës. Objektivi strategjik është shfrytëzimi i këtyre aseteve natyrore për të rritur sigurinë tonë energjetike dhe për të promovuar qëndrueshmërinë mjedisore. Duke ecur përpara, ne planifikojmë të thjeshtojmë proceset e lejeve, t'i integrojmë pa probleme këto projekte në infrastrukturën kombëtare të rrjetit dhe të mbështesim në mënyrë aktive kërkimin dhe zhvillimin në teknologjitë diellore dhe të erës për të avancuar efikasitetin dhe kosto-efektivitetin. Për më tepër, masat për mbrojtjen e mjedisit do të jenë integrale, duke siguruar që këto projekte energjetike të ruajnë biodiversitetin dhe të minimizojnë ndikimet ekologjike.

Inovacion i transformimit të mbetjeve në energji (*reflekton objektivin strategjik 2:*

"Inkurajimi i përdorimit të teknologjive të transformimit të mbetjeve në energji, teknologjive inovative dhe burimeve të biomasës për prodhimin e energjisë së pastër, reduktimin e mbetjeve në landfill dhe promovimin e efikasitetit të burimeve." dhe konkretisht objektivin specifik 2.1:

"Nxitja e përdorimit të biomasës, diellit, lëndëve djegëse alternative, gazit natyror, në konsumin e energjisë në industri"): Duke adresuar sfidat e dyfishta të menaxhimit të mbetjeve dhe prodhimit të energjisë, ne jemi të vendosur të forcojmë përdorimin e teknologjive të transformimit të mbetjeve në energji. Kjo nismë është krijuar për të ulur përdorimin e landfillit dhe për të rritur efikasitetin e

burimeve, duke u përafruar me objektivat tanë më të gjerë mjedisorë. Në vitet e ardhshme, ne do të zbatojmë politika mbështetëse dhe do të ofrojmë stimuj për bizneset që të investojnë në këto zgjidhje inovative energjetike, duke nxitur partneritetet mes bashkive dhe subjekteve private. Do të instalohen sisteme monitorimi mjedisor për të siguruar që këto objekte të funksionojnë brenda standardeve strikte të pajtueshmërisë mjedisore, duke ulur ndjeshëm ndotjen dhe emetimet e gazrave serrë që lidhen me depozitimin e mbetjeve.

Përqafimi i diversifikimit të energjisë (reflekton objektivin strategjik 3: "Promovimi i një ndërthurje të larmishme të burimeve të rinovueshme të energjisë dhe teknologjive në zhvillim për të ulur varësinë nga një burim i vetëm." dhe konkretisht objektivin 3.1, M.1: "Promovimi i integrimit dhe investimeve të reja në BRE."): Në angazhimin tonë për të reduktuar varësinë nga burimet tradicionale të energjisë, ne do të vazhdojmë të promovojmë një sërë burimesh të rinovueshme të energjisë, të tilla si biomasa, gjeotermale dhe hidrike, si dhe teknologjitë në zhvillim. Strategjia jonë kombëtare synon krijimin e një sistemi energjie elastik dhe të qëndrueshëm. Ne do të ofrojmë grante dhe stimuj tatimorë për të inkurajuar adoptimin e këtyre teknologjive dhe për të siguruar integrimin e tyre në ndërthurjen tonë të energjisë, me një fokus të fortë në minimizimin e ndikimit mjedisor dhe ruajtjen e habitatit natyror.

Përmirësimi i infrastrukturës së rrjetit dhe ruajtjes së energjisë (reflekton objektivin strategjik 4: "Mbështetja e infrastrukturës moderne dhe fleksibël të rrjetit dhe ruajtjes së energjisë që mund të trajtojë në mënyrë efikase natyrën e ndryshme të burimeve të energjisë së rinovueshme dhe të mundësojë ndarjen ndërrajonale të energjisë." dhe konkretisht objektivin Specifik 4.1 "Investimi në zhvillimin e rrjeteve inteligjente dhe sistemeve të ruajtjes...."): Për të menaxhuar në mënyrë efektive natyrën e ndryshueshme të energjisë së rinovueshme, është i domosdoshëm zhvillimi i infrastrukturës moderne dhe fleksibël të rrjetit. Qëllimi ynë është të sigurojmë që sistemi ynë energjetik të mund të trajtojë në mënyrë efikase këto burime dhe të lehtësojë ndarjen ndërrajonale të energjisë. Planet përfshijnë investime të konsiderueshme në teknologjitë e rrjetit inteligjent dhe zgjidhje në shkallë të gjerë të ruajtjes së energjisë për të stabilizuar rrjetin. Për më tepër, ne synojmë të përmirësojmë bashkëpunimin ndërkombëtar dhe rajonal për të siguruar një kërkesë dhe ofertë të ekuilibruar për energji, duke përfshirë strategjitë e mbrojtjes së mjedisit për të zbutur çdo ndikim negativ në ekosistem.

Zbatimi i praktikave të përgjegjshme të menaxhimit të pyjeve (reflekton objektivin strategjik 5: "Zbatimi i praktikave të përgjegjshme të menaxhimit të pyjeve, duke përfshirë ripyllëzimin dhe prerjen e qëndrueshme e lëndës drusore..." dhe konkretisht objektivin specifik 5.1 "Praktika të qëndrueshme të përdorimit të energjisë"): Iniciativa të tilla si ripyllëzimi dhe prerja e qëndrueshme e lëndës drusore do të përdoren për të balancuar përfitimet ekonomike me ruajtjen e mjedisit. Politika pyjore shqiptare do të ndryshohet për të nxitur përdorimin e teknikave efikase të prerjes që minimizojnë mbetjet dhe ndikimin në mjedis. Për të arritur këta objektiva strategjikë, plani i veprimit detajon një sërë masash dhe aktivitetesh specifike, secila në përputhje me qëllimet kryesore të rritjes së qëndrueshmërisë dhe nxitjes së inovacionit: Politika dhe Korniza Rregullatore (reflekton objektivin specifik 1.2 "Realizimi i procedurave për lëshimin e lejeve dhe licencave... përmirësimi i kuadrit ligjor dhe rregullator..."): Strategjia thekson nevojën për një politikë të qëndrueshme dhe kornizë rregullatore për të promovuar burimet alternative të energjisë dhe për të rritur efikasitetin e energjisë. Iniciativat kryesore përfshijnë nxitjen e integrimit të investimeve të reja të energjisë së rinovueshme, nxitjen e investimeve nëpërmjet liberalizimit të tregut të energjisë dhe rritjen e likuiditetit brenda tregjeve ALPEX. Përpjekjet fokusohen gjithashtu në rritjen e bashkëpunimit ndërkufitar dhe rritjen e kapaciteteve gjeneruese dhe magazinuese të Korporatës Elektroenergjetike Shqiptare (KESH). Këto masa do të zbatohen nëpërmjet krijimit të një Operatori funksional të BER-it, miratimit të stimujve të qartë për teknologjitë e energjisë së rinovueshme dhe rishikimeve të rregullta të politikave për t'iu përshtatur dinamikës së tregut dhe zhvillimeve teknologjike. Një nga reformat kryesore përfshin bashkimin me *Single Day Ahead Coupling*, duke synuar përfshirjen e tregut të energjisë elektrike të Shqipërisë në rrjetin e BE-së dhe potencialisht përjashtimin e saj nga Mekanizmi i Rregullimit të Kufirit të Karbonit të BE-së.

Infrastruktura e energjisë inteligjente (reflekton objektivin specifik 4.1 "Investimi në zhvillimin e rrjeteve inteligjente dhe sistemeve të ruajtjes."): Ky plan gjithashtu thekson rëndësinë e krijimit të infrastrukturës inteligjente të energjisë, me fokus në zhvillimin e rrjeteve inteligjente, sistemeve të ruajtjes së energjisë dhe mekanizmave për ndarjen ndërrajonale të energjisë. Investimet do të drejtohen drejt vendosjes së teknologjive të rrjetit inteligjent për të rritur besueshmërinë, efikasitetin dhe fleksibilitetin e rrjetit. Zgjidhjet e ruajtjes së energjisë, të tilla si bateritë dhe depozitat pompuese, do të zhvillohen dhe zbatohen për të mbështetur integrimin e energjisë së rinovueshme dhe stabilitetin e rrjetit. Për më tepër, nxitja e bashkëpunimit ndërkufitar do të lehtësojë shkëmbimin e burimeve të energjisë së rinovueshme dhe do të promovojë sigurinë rajonale të energjisë.

Ngritja e kapaciteteve dhe kërkimit (reflekton objektivin specifik 3.2 "Forcimi i partneritetit midis akademisë, bizneseve dhe qeverisë për të kapërcyer hendekun e aftësive." dhe veçanërisht M1 "Promovimi i kërkimit dhe studiuesve shqiptarë. Promovimi i projekteve të BE-së."): Rritja e kompetencave dhe aftësive kërkimore është një tjetër objektiv themelor i planit. Kjo do të arrihet duke forcuar partneritetet midis akademisë, industrisë dhe qeverisë për të identifikuar boshllëqet e aftësive dhe për të zhvilluar programe trajnimi të posaçme. Plani mbështet projekte inovative në fusha si burimet e rinovueshme të energjisë, efikasiteti i energjisë dhe lëvizshmëria elektronike. Veçanërisht, krijimi i Institutit Shqiptar të Eficiencës së Energjisë (AEEI) do të plotësojë hendekun midis industrisë dhe akademisë, duke udhëhequr përpjekjet e Shqipërisë për dekarbonizimin dhe duke nxitur një kulturë inovacioni.

Promovimi i praktikave të qëndrueshme të energjisë (reflekton objektivin specifik 1.1, M.1 "Rritja e ndërgjegjësimit për promovimin e investimeve dhe nismave të BRE-it dhe eficiencës së energjisë."): Së fundi, strategjia fokusohet në promovimin e përdorimit të qëndrueshëm të energjisë përmes iniciativave të ndryshme. Këto përfshijnë nisjen e fushatave të ndërgjegjësimit publik për të edukuar qytetarët dhe bizneset për përfitimet e energjisë së rinovueshme dhe zbatimin e politikave dhe stimujve për të promovuar praktikat e kursimit të energjisë. Investimi në iniciativat për transformimin e mbetjeve në energji do të reduktojë mbetjet e landfillit dhe do të gjenerojë energji të pastër, ndërkohë që mbështetja e praktikave të menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve do të sigurojë një furnizim të qëndrueshëm me biomasë. Këto masa synojnë kolektivisht të kultivojnë një kulturë qëndrueshmërie dhe efikasiteti në të gjithë sektorin energjetik në Shqipëri.

Përmirësimi i cilësisë së ajrit dhe trupave ujorë urbanë në Shqipëri (reflekton objektivin specifik 3.1: "Promovimi i masave mbështetëse për integrimin e burimeve alternative të energjisë."): duke zbatuar praktika gjithëpërfshirëse të menaxhimit dhe monitorimit. Kjo përfshin përditësimin e standardeve, modernizimin e sistemeve dhe sigurimin e pajtueshmërisë me rregulloret e BE-së. Qëllimi është reduktimi i çështjeve shëndetësore të lidhura me ndotjen dhe promovimi i menaxhimit të qëndrueshëm mjedisor.

Zbatimi i politikave të menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve duke siguruar mbledhjen dhe shfrytëzimin efikas të mbetjeve të pyjeve, të tilla si degët, majat dhe lëvorja e mbetur pas prerjes së lëndës drusore. Për më tepër, futja e standardeve të certifikimit të pyjeve është thelbësore për të garantuar menaxhimin e qëndrueshëm të pyjeve. Plani përfshin fillimin e projekteve pilot për certifikimin e pyjeve dhe për zbatimin e plantacioneve të biomasës në zona jopyjore, duke përfshirë kultivimin e llojeve specifike të pemëve për prodhimin e energjisë. Këto masa synojnë të përmirësojnë menaxhimin e qëndrueshëm të pyjeve, të mbështesin prodhimin e energjisë dhe të kontribuojnë në përpjekjet për ruajtjen e mjedisit.

Objektivi i dy nismave të paraqitura në hapësirat ilustruese të mëposhtme është pozicionimi i Shqipërisë si lider në energjinë e qëndrueshme nëpërmjet krijimit të Institutit të Energjisë së Ekselencës Shqiptare (AEEI) dhe zhvillimit të projekteve gjithëpërfshirëse të energjisë së rinovueshme. Duke nxitur inovacionin, duke rritur aftësitë kërkimore dhe duke promovuar përdorimin e burimeve të rinovueshme të energjisë, këto përpjekje synojnë të arrijnë dekarbonizimin, pavarësinë e energjisë dhe rritjen ekonomike.

Iniciativa gjithëpërfshirëse për energjinë e rinovueshme (pasqyron objektivin strategjik nr. 1, 2, 3, veçanërisht objektivat specifikë 1.1, 1.2, 2.1, 3.1 dhe 3.2 të Planit të Veprimit)

S3 nxit një qasje drejt zhvillimit të qëndrueshëm duke shfrytëzuar një gamë të gjerë burimesh të rinovueshme të energjisë, duke përfshirë energjinë diellore, biomasën, eolike dhe hidrike. Duke u përqendruar në uljen e gjurmës së karbonit dhe arritjen e pavarësisë energjetike, Shqipëria synon të integrojë këto burime në rrjetin kombëtar për të përmirësuar stabilitetin dhe qëndrueshmërinë.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Promovimi i energjisë diellore: promovimi aktiv i energjisë diellore përmes incentivave për fermat dhe instalimet diellore, duke nxitur adoptimin e teknologjive diellore në të gjithë vendin.
- Prodhimi i energjisë nga biomasa: transformimi i mbetjeve bujqësore dhe pyjore në energji nga biomasa, duke menaxhuar në mënyrë efikase mbetjet dhe duke prodhuar energji të pastër.
- Zhvillimi i energjisë eolike dhe hidrike: përmirësimi i kapaciteteve për përftimin e energjisë eolike dhe hidrike për të balancuar përzierjen energjetike, duke garantuar një furnizim të qëndrueshëm dhe elastik të energjisë.
- Themelimi i Institutit Shqiptar të Ekselencës së Energjisë (AEEI): kapërcimi i hendekut midis akademisë dhe industrisë, duke udhëhequr kërkimet dhe zhvillimin për të mbështetur përpjekjet e Shqipërisë drejt dekarbonizimit dhe inovacionit në energjinë e qëndrueshme.

Elemente novatore

- Programe incentivuese: zbatimi i programeve incentivuese për zhvillimin dhe adoptimin e teknologjive të energjisë së rinovueshme, duke inkurajuar investimet dhe pjesëmarrjen.
- Kërkimi dhe inovacioni: nxitja e kërkimeve dhe inovacioneve në teknologjitë e energjisë së rinovueshme, duke mbështetur zhvillimin e zgjidhjeve efikase dhe të qëndrueshme të energjisë.
- Sistemet e integruara të energjisë: zhvillimi i sistemeve të integruara të energjisë që kombinojnë burime të ndryshme të rinovueshme, duke optimizuar prodhimin dhe shpërndarjen e energjisë.

Arsyetimi

Strategjia për energjinë e rinovueshme udhëhiqet nga nevoja për të arritur pavarësinë energjetike dhe për të ulur emetimet e karbonit. Duke shfrytëzuar një gamë të gjerë burimesh të rinovueshme të energjisë, Shqipëria synon:

- Uljen e gjurmës së karbonit: ulja e emetimeve të karbonit duke promovuar përdorimin e burimeve të energjisë së pastër dhe të rinovueshme.
- Arritjen e pavarësisë energjetike: Ulja e varësisë nga energjia e importuar përmes zhvillimit të kapaciteteve të brendshme të energjisë së rinovueshme.
- Nxitjen e rritjes ekonomike: nxitja e rritjes ekonomike dhe krijimit të vendeve të punës përmes investimeve në teknologjitë dhe infrastrukturën e energjisë së rinovueshme.

Përfitimet

- Qasje e përmirësuar në energji: Sigurimi i aksesit të besueshëm dhe të qëndrueshëm të energjisë për të gjitha komunitetet, duke rritur cilësinë e jetës dhe mundësitë ekonomike.
- Rritja e konkurrueshmërisë së bizneseve shqiptare duke ulur kostot e energjisë dhe duke nxitur praktika të qëndrueshme.
- Krijimi i mundësive për inovacion dhe përparim teknologjik në sektorin e energjisë së rinovueshme.

Nisma për matjen digjitale dhe përmirësimin e ruajtjes së energjisë (pasqyron objektivat strategjikë nr. 3 dhe 4, veçanërisht objektivat specifikë 3.1 dhe 4.1, të seksionit të energjisë së rinovueshme, në Planin e Veprimit)

Kjo nismë fokusohet në përmirësimin e menaxhimit të energjisë dhe rritjen e sigurisë së sistemit përmes dy projekteve kryesore: instalimi masiv i matësve inteligjentë dhe zbatimi i projektit të depozitimit të energjisë me pompim hidro. Këto projekte synojnë modernizimin e infrastrukturës energjetike të Shqipërisë, promovimin e praktikave të qëndrueshme energjetike dhe garantimin e një furnizimi të qëndrueshëm me energji.

Kjo nismë ka për qëllim pajisjen e ndërtesave rezidenciale dhe komerciale në zonat pilot me matës inteligjentë për të mundësuar monitorimin në kohë reale të përdorimit të energjisë. Kjo

fuqizon konsumatorët të menaxhojnë në mënyrë aktive konsumin e tyre të energjisë, të marrin pjesë në programet e përgjigjes ndaj kërkesës dhe të reduktojnë ndjeshëm kostot e energjisë.

Për më tepër, zhvillimi i një objekti për ruajtjen e energjisë me pompim hidro do të ndihmojë në balancimin e ngarkesave energjetike duke ruajtur energjinë e tepërt gjatë periudhave me kërkesë të ulët dhe duke e çliruar atë gjatë orëve të pikut. Ky objekt është thelbësor për stabilizimin e rrjetit kombëtar dhe integrimin efektiv të burimeve të rinovueshme të energjisë.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore:

- Monitorimi dhe menaxhimi në kohë reale: matësit inteligjentë u ofrojnë konsumatorëve të dhëna të menjëhershme mbi konsumin e energjisë, duke nxitur përdorimin e saj në mënyrë efikase dhe duke mundësuar marrjen e vendimeve të informuara.

- Ruajtja e energjisë dhe stabiliteti i rrjetit: projekti i ruajtjes së energjisë me pompim hidro ofron një zgjidhje të qëndrueshme për ruajtjen e energjisë, e cila është kritike për zbutjen e ndërprerjeve të burimeve të rinovueshme dhe për rritjen e besueshmërisë së rrjetit.

Elemente novatore:

- Përgjigjja ndaj kërkesës dhe incentivat për konsumatorët: integrimi i matësve inteligjentë me sistemet e përgjigjes ndaj kërkesës për të inkurajuar konsumatorët të reduktojnë ose zhvendosin përdorimin e energjisë gjatë periudhave të pikut, duke kontribuar në stabilitetin e rrjetit.

- Mbështetje për energjinë e rinovueshme: projekti i ruajtjes mundëson përdorimin më të madh të energjive të rinovueshme duke ruajtur energjinë e tepërt dhe duke e shpërndarë atë sipas kërkesës, duke mbështetur objektivat e qëndrueshmërisë së Shqipërisë.

Arsyetimi: duke kombinuar teknologjinë e matësve inteligjentë me depozitimin e energjisë me pompim hidro, Shqipëria mund të krijojë një sistem energjetik më adaptiv dhe efikas. Kjo qasje e integruar jo vetëm që plotëson nevojat e konsumatorëve modernë, por gjithashtu mbështet tranzicionin e vendit drejt një modeli më të qëndrueshëm energjetik.

Strategjia e zbatimit:

- Faza 1: Studimi i fizibilitetit dhe planifikimi: zhvillimi i studimeve të thelluara për të përshtatur projektet me objektivat kombëtarë dhe për të garantuar pajtueshmërinë me mjedisin.

- Faza 2: Vendosja dhe ndërtimi: instalimi i matësve inteligjentë dhe fillimi i ndërtimit të objektit të depozitimit.

- Faza 3: Optimizimi dhe zgjerimi: monitorimi i sistemeve për të rafinuar funksionimin e tyre dhe zgjerimi i shtrirjes bazuar në sukseset fillestare dhe të dhënat e mbledhura.

Kjo nismë synon të përmirësojë infrastrukturën energjetike të Shqipërisë nëpërmjet integrimit teknologjik, duke nxitur një mjedis energjetik efikas dhe të qëndrueshëm.

Burimet natyrore – Lëndët e para

Vizioni: Transformimi dhe modernizimi i sektorit minerar në Shqipëri për të nxitur rritjen inteligjente dhe për t'u bërë një kontribues i rëndësishëm në zinxhirin e furnizimit me lëndë të para kritike në Evropë.

Bazuar në këtë vizion, plani i veprimit përshkruan disa objektiva strategjikë që ofrojnë një rrugë të strukturuar drejt realizimit të këtyre synimeve ambicioze.

Zgjerimi i depozitave të mineraleve (reflekton objektivin specifik 1: "Orientimi i sektorit minerar të Shqipërisë për t'u bërë partner strategjik i BE-së dhe një kontribues i vlefshëm në zinxhirin e furnizimit të BE-së me lëndë të para kritike"): Një fokus kryesor i strategjisë sonë të ardhshme përfshin zgjerimin dhe eksplorimin e depozitave minerare duke përdorur teknologji të avancuara. Ne synojmë jo vetëm të zgjerojmë rezervat ekzistuese minerale, por edhe të zbulojmë depozita të reja të lëndëve të para kritike (CRM) dhe lëndëve të para strategjike (SRM). Qëllimi ynë është të pozicionojmë Shqipërinë si një partner strategjik në zinxhirin e furnizimit të BE-së me lëndë të para kritike. Duke menaxhuar në mënyrë strategjike dhe duke përdorur në mënyrë efikase këto burime, ne kërkojmë të rrisim rolin e Shqipërisë në tregun global të materialeve kritike, të cilat janë thelbësore për industri të ndryshme të teknologjisë së lartë dhe të gjelbër.

Përpunimi dhe efikasiteti i mineraleve (reflekton objektivin specifik 3: "Forcimi i përpunimit të mineraleve, rritja e eficiencës së burimeve jo të rinovueshme duke përvetësuar teknologji të reja

pa mbetje, duke u përpjekur për t'iu qasur modelit të ekonomisë së gjelbër dhe qarkulluese" të fushës prioritare të lëndëve të para): Përmirësimi i aftësive të përpunimit të mineraleve mbetet një tjetër objektiv kritik i strategjisë sonë. Ne planifikojmë të rrisim efikasitetin e përdorimit të burimeve jo të rinovueshme duke përvetësuar teknologji të reja pa mbetje. Kjo nismë do të përafrojë praktikat minerare të Shqipërisë me modelet e ekonomisë së gjelbër dhe qarkulluese, duke rritur efikasitetin dhe qëndrueshmërinë e nxjerrjes dhe përpunimit të mineraleve. Kjo qasje jo vetëm që redukton ndikimin mjedisor, por gjithashtu mbështet një sektor minerar më të përgjegjshëm ekologjikisht, duke i hapur rrugën zhvillimit të qëndrueshëm.

Fuqizimi i infrastrukturës dhe kërkimit (reflekton objektivin specifik 4 "Fuqizimi i kapaciteteve infrastrukturore, shkencore dhe njerëzore" të fushës prioritare të lëndëve të para): Për të arritur këta objektiva ambiciozë, strategjia jonë thekson nevojën për të fuqizuar kapacitetet infrastrukturore, shkencore dhe njerëzore të kërkimit në sektorin minerar. Investimi në infrastrukturën moderne dhe nxitja e inovacionit në teknologjitë e minierave janë hapa thelbësorë drejt ndërtimit të një baze të fuqishme kërkimi dhe zhvillimi. Kjo do të mbështesë rritjen e qëndrueshme dhe strategjike të industrisë minerare në Shqipëri. Gjithashtu, ne jemi të përkushtuar të kultivojmë një fuqi punëtore të kualifikuar që mund të çojë përpara ambiciet tona kombëtare në sektorin e lëndëve të para, duke siguruar konkurrencën e Shqipërisë në shkallë ndërkombëtare.

Për të arritur këto objektiva strategjikë, plani i veprimit detajon një sërë masash dhe iniciativash specifike, secila në përputhje me qëllimet kryesore të rritjes së qëndrueshmërisë dhe nxitjes së inovacionit.

Zhvillimi strategjik për sektorin e minierave (reflekton objektivin specifik 1 të fushës prioritare të lëndëve të para, veçanërisht me aktivitetet nën M.1: "Forcimi i bashkëpunimit me institucionet e BE-së/aktorët/organizatat që operojnë në sektorin e lëndëve të para). Për të pozicionuar Shqipërinë si një partner strategjik brenda BE-së, plani ynë përfshin aktivitete dhe masa të detajuara që synojnë nxitjen e bashkëpunimit, modernizimin e kuadrit ligjor dhe optimizimin e përdorimit të burimeve të lëndëve të para të Shqipërisë. Qendra Rajonale e Inovacionit e EIT raw Materials në Elbasan do të luajë një rol kryesor në këtë transformim, duke koordinuar nismat që lidhin zhvillimet vendase me interesat më të gjera evropiane. Kjo qendër është thelbësore për stimulimin e dialogëve teknologjike dhe shkencore dhe përfshirjen e aktorëve shqiptarë në ERMA, duke rritur kështu ndikimin dhe integrimin tonë në sektorin e lëndëve të para të BE-së.

Përafrimi me standardet evropiane për rritjen e ardhshme (reflekton objektivin specifik 1, veçanërisht M.2: "Reformimi i institucioneve dhe optimizimi i ndarjes së përgjegjësive..." dhe

M.4: "Rishikimi i kuadrit ligjor dhe rregullator të sektorit minerar..."): Ne po iniciojmë një vlerësim gjithëpërfshirës të strukturave tona organizative për të përafruar sektorin tonë minerar me standardet evropiane. Ky ristrukturim do të thjeshtojë operacionet, do të qartësojë rolet dhe do të eliminojë mungesën e efikasitetet, duke rritur kështu përputhjen tonë me Marrëveshjen e Gjelbër dhe direktivat e tjera të BE-së. Përmirësimet në rregulloret mjedisore, minerare dhe tatimore janë planifikuar gjithashtu për të promovuar praktika të qëndrueshme dhe efikase të minierave që janë në harmoni me objektivat strategjikë të BE-së, veçanërisht me aktin CRM.

Kërkim proaktiv dhe reforma rregullatore (reflekton objektivin specifik 1, veçanërisht M.3: "Hartimi i një Programi Kombëtar për Eksplorimin e Përgjithshëm me target lëndët e para kritike" dhe M.4: "Rishikimi i kuadrit ligjor dhe rregullator të sektorit minerar"). Programi ynë Kombëtar i Kërkimit është angazhuar të identifikojë dhe zhvillojë në mënyrë të shpejtë depozita të reja të lëndëve të para kritike. Ky program do të përditësojë hartat ekzistuese të mineraleve, do të lançojë fushata gjeokimike dhe do të përdorë teknologjitë më të fundit si dronët dhe eksplorimet gjeofizike ajrore. Njëkohësisht, ne po ndërmarrim një rishikim gjithëpërfshirës të kuadrit tonë ligjor dhe rregullator, duke hartuar një strategji të re kombëtare minerare dhe duke rishikuar legjislacionin për të arritur standarde ndërkombëtare dhe për të përqafuar qëllimet e qëndrueshmërisë mjedisore.

Modernizimi i praktikave tregtare dhe sigurimi i paanshmërisë së tregut. (Pasqyron objektivin specifik 1, veçanërisht M.5: "Trajtimi i praktikave të padrejta tregtare që lidhen me lëndët e para

dhe rritja e zbatimit dhe kontrollit"): Shqipëria është e angazhuar të modernizojë sektorin e saj minerar duke zbatuar mekanizma për të siguruar praktika të drejta tregtare dhe monitorim efektiv të tregut. Këto sisteme të reja do të zbulojnë dhe kundërshtojnë praktikat e padrejta tregtare dhe do të ofrojnë vlerësime të vazhdueshme të dinamikës dhe tendencave të tregut, duke mbrojtur sektorin nga paqëndrueshmëria e çmimeve dhe konkurrenca e pandershme. Sigurimi i financimit të qëndrueshëm dhe monitorimi efektiv (reflekton objektivin specifik 1, në lidhje me ngritjen e mekanizmave të financimit dhe monitorimit të përfshira në aktivitetet e këtij objektivi). Zbatimi i këtyre objektivave strategjikë do të mbështetet nga një ndërthurje e financimit të buxhetit të shtetit, fondeve të BE-së dhe kontributeve nga donatorë të tjerë, duke ofruar mbështetjen e nevojshme financiare dhe strukturore për të arritur këto synime ambicioze. Ne po krijojmë mekanizma të fuqishëm monitorimi dhe vlerësimi për të gjurmuar ecurinë e nismave tona, me tregues specifikë të rezultateve të dizenjuar për të pasqyruar ndikimin strategjik të këtyre përpjekjeve në zhvillimin e Shqipërisë në sektorin minerar.

Objektivi i iniciativave të detajuara në hapësirat ilustruese të mëposhtme është të avancojnë zhvillimin dhe integrimin e teknologjive inovative, veçanërisht të kërkimit (eksplorimeve ajrore dhe me dron) dhe shfrytëzimit inteligjent në sektorin minerar të Shqipërisë. Ky integrim synon të përmirësojë monitorimin, të përmirësojë efikasitetin dhe të sigurojë praktika të qëndrueshme të minierave që i përmbahen rregulloreve mjedisore dhe standardeve të sigurisë.

Integrimi i Vëzhgimeve Ajrore në Eksplorimin e Mineraleve (Pasqyron objektivin specifik 2 në seksionin e lëndëve të para, veçanërisht M.1: Promovimi i Aplikimeve të Teknologjive të Avancuara në Eksplorimin e mineraleve).

Si pjesë e S3, Shqipëria po fokusohet në zhvillimin dhe aplikimin e teknologjive të vëzhgimeve ajrore për aktivitetet e eksplorimit. Këto vëzhgime janë thelbësore për identifikimin dhe vlerësimin efikas dhe me saktësi më të madhe të vendndodhjeve të mundshme minerare. Përdorimi i teknologjive të vëzhgimeve ajrore për të kryer vëzhgime gjeologjike të gjera do të sigurojë të dhëna jetike mbi depozitat minerare dhe të dhënat nëntokësore, që janë thelbësore për planifikimin dhe vendimmarrjen operacionale.

Elementë novatorë:

- Teknologjitë ajrore rrisin saktësinë e studimeve gjeologjike, duke ofruar të dhëna të detajuara dhe të besueshme që mbështesin vendimmarrjen e informuar.
- Mbulim i shpejtë dhe i gjerë i zonës për të identifikuar depozitat e mundshme minerale, duke minimizuar shpenzimet e kohës dhe burimeve në krahasim me metodat tradicionale.
- Kjo metodë mund të përkufizohet si teknologji e gjelbër me ndikim zero në mjedis.

Teknologjitë UAS/UAV (drone) për monitorimin dhe menaxhimin e qëndrueshëm (*Pasqyron objektivin specifik 3 në seksionin e lëndëve të para në planin e veprimit, veçanërisht M.2: Promovimi i modeleve të ekonomisë qarkulluese dhe të gjelbër në sektorin minerar dhe objektivi specifik 4, M.1: Mbështetja e infrastrukturës së hapur të kërkimit për sektorin përfshirë akademinë, qeverinë dhe institucionet kërkimore*)

Përfshirja e teknologjisë së UAV-ve për monitorimin dhe menaxhimin e aktiviteteve minerare përbën një përmirësim strategjik për mbikëqyrjen operacionale brenda sektorit. Kjo nismë synon përdorimin e dronëve të pajisur me sensorë të avancuar dhe aftësi imazherike për të monitoruar operacionet e vazhdueshme të minierave dhe kushtet mjedisore në kohë reale.

Elementet dhe avantazhet novatore:

- Dronët ofrojnë mbikëqyrje të vazhdueshme të operacioneve të minierave, duke mundësuar reagimin e menjëhershëm ndaj çdo ndryshimi operacional ose mjedisor.
- Përmirësohen protokollet e sigurisë duke ofruar gjeodata të zonave të vështira për t'u aksesuar, duke ulur rrezikun për punonjësit.
- Mbikëqyrja e vazhdueshme ndihmon në respektimin e standardeve mjedisore duke zbuluar devijimet në kohë reale dhe duke siguruar masa korrigjuese të menjëhershme.
- Reduktimi i burimeve njerëzore të nevojshme për monitorim.

Integrimi i këtyre teknologjive të avancuara ajrore dhe dronëve adreson nevojën kritike për rritjen e efikasitetit operacional dhe pajtueshmërisë mjedisore në sektorin minerar të Shqipërisë. Përdorimi strategjik i këtyre teknologjive synon:

- Të ofrojë të dhëna gjeologjike më të sakta dhe më shpejt se metodat tradicionale të vëzhgimit.
- Të sigurojë një vlerësim të përgjithshëm të operacioneve, duke përmirësuar menaxhimin dhe reagimin e menjëhershëm ndaj çdo problemi të shfaqur.
- Të sigurojë që aktivitetet minerare të kryhen brenda kornizës së ruajtjes së mjedisit dhe pajtueshmërisë me rregulloret.

Përfitimet:

- Për industrinë minerare: akses në teknologji të avancuar për menaxhimin e përmirësuar të eksplorimit dhe shfrytëzimit, duke çuar në ulje të kostove dhe përmirësim të menaxhimit të burimeve.
- Për mbrojtjen e mjedisit: lehtëson pajtueshmërinë më të mirë me rregulloret mjedisore, duke promovuar operacione të qëndrueshme minerare dhe duke minimizuar ndikimet mjedisore.

Përmes këtyre ndërhyrjeve dhe komponentëve të fokusuar, Shqipëria synon të ngrejë ndjeshëm sektorin e saj minerar, duke kombinuar avancimet teknologjike me një përkushtim ndaj qëndrueshmërisë dhe sigurisë.

Turizëm i qëndrueshëm dhe i larmishëm

Vizioni: Shqipëria si një destinacion kryesor turistik i qëndrueshëm, që ofron përvoja të ndryshme dhe autentike që promovojnë trashëgiminë e saj të pasur kulturore, peizazhet e bukura, kënaqësitë e kulinarisë dhe ofertat e mirëqenies që kontribuojnë në mirëqenien e komuniteteve të saj. Ne parashikojmë një sektor turistik dinamik, të larmishëm, në mbarë vendin, gjatë gjithë vitit, që kontribuon në zhvillimin socio-ekonomik të vendit duke promovuar praktika të përgjegjshme dhe duke ruajtur thesaret tona natyrore dhe kulturore për brezat e ardhshëm.

Bazuar në këtë vizion, plani i veprimit përshkruan disa objektiva strategjikë që ofrojnë një rrugë të strukturuar drejt realizimit të këtyre synimeve ambicioze.

Zhvillimi i një industrie turistike dinamike dhe të larmishme (reflekton objektivin specifik 1 "Përmirësimi i cilësisë së ajrit urban", veçanërisht në M1: Përgatitja dhe rishikimi i planeve të cilësisë së ajrit urban për të arritur objektivat kombëtarë dhe M2: Modernizimi dhe përmirësimi i rrjetit të monitorimit; dhe objektivi specifik 2 në dokumentin "Monitorimi i trupave ujore, veçanërisht nën M1: Rritja e cilësisë së monitorimit dhe M2: Rritja e kapaciteteve për monitorim si dhe objektivi specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative"): Shqipëria është e përkushtuar të transformojë sektorin e saj të turizmit në një industri të gjallë, gjatë gjithë vitit, që shtrihet në të gjithë vendin. Ky objektiv qendror synon të kultivojë një mjedis turistik që është dinamik dhe i larmishëm, që synon të sigurojë qëndrueshmërinë e industrisë dhe të jetë tërheqëse gjatë gjithë vitit. Duke integruar teknologjitë inovative digjitale dhe duke përmirësuar programet arsimore, ne synojmë të pasurojmë përvojën turistike dhe efikasitetin operacional, duke krijuar kështu një forcë punëtore të aftë për kërkesat moderne të turizmit, duke përfshirë aftësitë digjitale dhe të gjelbra. Ky fokus strategjik është krijuar për të ngritur lart sektorin e turizmit në Shqipëri, duke e bërë atë një destinacion elastik dhe tërheqës për turistët nga e gjithë bota, pavarësisht nga sezoni.

Zhvillimi i nënsektorit të Turizmit Shëndetësor dhe të Mirëqenies duke përfituar nga burimet natyrore dhe terapeutike në Shqipëri (Pasqyron objektivin specifik 2 në dokumentin "Monitorimi i trupave ujorë", veçanërisht nën M1: Rritja e cilësisë së monitorimit dhe M2: rritja e kapaciteteve për monitorim; dhe objektivi specifik 1 në dokumentin "Përmirësimi i cilësisë së ajrit urban", veçanërisht nën M2: Modernizimi dhe Përmirësimi i Rrjetit të Monitorimit Për më tepër, përputhet me Objektivën specifike 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative):

Shqipëria po rrit strategjikisht sektorin e saj të turizmit duke zhvilluar itenerare të specializuara që shfrytëzojnë asetet e saj unike natyrore dhe kulturore. Planet e ardhshme fokusohen në krijimin e një nënsektori të njohur të shëndetit dhe mirëqenies, duke përdorur burimet terapeutike të vendit

për të tërhequr vizitorë globalë që kërkojnë përtëritje. Në të njëjtën kohë, Shqipëria është e vendosur të transformojë turizmin e saj kulturor dhe të trashëgimisë përmes teknologjive të avancuara digjitale si realiteti i shtuar dhe virtual, duke i bërë përvojat historike më të detajuara dhe të aksesueshme.

Për më tepër, përpjekjet për të zgjeruar turizmin aventuror dhe rural synojnë të lidhin vizitorët me peizazhet dhe traditat mahnitëse të Shqipërisë përmes praktikave eko- miqësore, duke promovuar turizmin gjatë gjithë vitit dhe zhvillimin e qëndrueshëm rural. Këto nisma do ta pozicionojnë Shqipërinë si një destinacion të larmishëm dhe tërheqës, i gatshëm për të përmbushur kërkesat në zhvillim të turistëve ndërkombëtarë.

Turizëm i qëndrueshëm dhe inteligjent (reflekton objektivin specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht në M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, me fokus në nxitjen e praktikave miqësore me mjedisin dhe miratimin e teknikave më të mira të disponueshme për inovacion; dhe objektivi specifik 4 në dokumentin "Përmirëso inspektimin", veçanërisht nën M1: Rritja e kapacitetet e organeve inspektuese për lejet mjedisore përmes përdorimit të teknologjive të avancuara): Ky objektiv është i fokusuar në krijimin e një industrie turistike dinamike dhe të larmishme në Shqipëri, e cila operon gjatë gjithë vitit dhe në mbarë vendin. Iniciativat kryesore përfshijnë digjitalizimin e sektorit të turizmit, përmirësimin e strategjive të marketingut dhe përdorimin e burimeve elektronike për të përmirësuar aksesin dhe menaxhimin e shërbimeve turistike. Mjetet digjitale si aplikacionet dhe hartat elektronike parashikohen t'u ofrojnë turistëve informacion dhe siguri, duke mbështetur kështu bizneset turistike dhe *startup*-et.

Zhvillimi i produkteve dhe shërbimeve të veçanta turistike me fokus në kulinari (Paraqitet objektivi specifik 2 në dokumentin "Monitorimi i trupave ujorë", veçanërisht nën M2: Rritja e kapaciteteve për monitorim, me theks në promovimin e cilësisë së ujërave të larjes në zonat elitare turistike; dhe objektivi specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e inovacionit Industritë, duke u fokusuar në promovimin e praktikave miqësore me mjedisin dhe proceseve të qëndrueshme bujqësore.): Shqipëria është e gatshme të krijojë një vend të veçantë në tregun global të turizmit duke u fokusuar në zhvillimin e turizmit të kuzhinës. Kjo nismë synon të shfaqë trashëgiminë e pasur të kuzhinës dhe kulturën e larmishme ushqimore në Shqipëri, duke tërhequr entuziastë të ushqimit nga e gjithë bota. Strategjia e ardhshme përfshin partneritetin me shefat e kuzhinës, restorantet dhe artizanët e ushqimit vendas për të krijuar eksperienca unike gastronomike që nxjerrin në pah kuzhinën tradicionale dhe bashkëkohore shqiptare. Përveç kësaj, fokusi është në kombinimin e tureve kulturore me shëtitjet në natyrë, eksperiencat e kuzhinës, kantinat e verës, turnetë në ullishte dhe sportet aventureske. Këto turne dhe evente kulinare jo vetëm që do të rrisin tërheqjen gastronomike në Shqipëri, por gjithashtu do të stimulojnë ekonomitë lokale dhe do të nxisin praktika të qëndrueshme bujqësore.

Zhvillimi i aftësive në turizëm dhe bashkëpunim (pasqyron objektivin specifik 4 në dokumentin "Përmirëso inspektimin", veçanërisht nën M1: Rritja e kapaciteteve të organeve inspektuese për lejet mjedisore përmes përdorimit të teknologjive të avancuara, me fokus në trajnimin dhe ngritjen e kapaciteteve; dhe objektivi specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, duke theksuar përshtatjen e teknikave më të mira të disponueshme dhe nxitjen e inovacionit.): Duke njohur nevojën kritike për profesionistë të aftë në industrinë e turizmit në zhvillim, Shqipëria është e angazhuar për të përmirësuar arsimin dhe trajnimin brenda sektorit. Planet e ardhshme përfshijnë ngritjen e programeve të specializuara të trajnimit që fokusohen në kërkesat moderne të turizmit, si marketingu digjital, praktikat e qëndrueshme të turizmit, ruajtja e trashëgimisë kulturore dhe përsosmëria e shërbimit ndaj klientit. Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve arsimore, aktorëve të industrisë dhe organeve qeveritare do të forcohet për të siguruar që kurrikula të jetë në përputhje me nevojat e industrisë dhe që studentët të marrin përvojë praktike.

Planet e ardhshme përfshijnë krijimin e programeve të specializuara të trajnimit që fokusohen te kërkesat moderne të turizmit, si marketingu digjital, praktikat e qëndrueshme të turizmit dhe përsosmëria e shërbimit ndaj klientit. Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve arsimore, aktorëve të industrisë dhe institucioneve qeveritare do të forcohet për të siguruar që kurrikula të jetë në përputhje me nevojat e industrisë dhe që studentët të marrin përvojë praktike. Një Akademi e Aftësive Turistike do të krijohet për të ofruar trajnime gjithëpërfshirëse për profesionistët e turizmit, duke theksuar aftësitë digjitale dhe të gjelbra. Programet e praktikës dhe të stazheve do të ofrojnë përvojë praktike për studentët, duke i përgatitur ata të shkëlqejnë në një treg konkurrues. Kjo qasje gjithëpërfshirëse synon të pajisë profesionistët shqiptarë të turizmit me aftësitë e nevojshme për të shkëlqyer në një treg konkurrues dhe për të nxitur një mjedis të nxëni dhe inovacioni të vazhdueshëm.

Për të arritur këta objektiva strategjikë, plani i veprimit detajon një sërë masash dhe iniciativash specifike, secila në përputhje me qëllimet kryesore të rritjes së qëndrueshmërisë dhe nxitjes së inovacionit.

Diversifikimi i produktit (pasqyron objektivin specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, me fokus në promovimin e praktikave miqësore me mjedisin në industri; dhe objektivi specifik 2 në dokumentin "Monitorimi i trupave ujore, nën M1: Rritja e cilësisë së monitorimit, duke u siguruar që standarded mjedisore respektohen për të mbështetur zhvillimin e turizmit.) është një gur themeli i këtij transformimi. Shqipëria është e angazhuar të zgjerojë gamën e produkteve turistike të disponueshme, duke siguruar që ato të tërheqin interes gjatë gjithë vitit. Duke zhvilluar një sërë atraksionesh dhe aktivitetesh që tërheqin përgjatë gjithë stinëve, ne synojmë të minimizojmë pikun dhe uljet që lidhen me flukset turistike, duke nxitur një mjedis ekonomik më të qëndrueshëm për bizneset vendase.

Integrimi digjital (reflekton objektivin specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, me theks në përvetësimin e teknologjive digjitale dhe nxitjen e inovacionit në të gjithë sektorët, duke përfshirë turizmin; dhe objektivi specifik 4 në dokumentin "Përmirëso inspektimin", veçanërisht nën M1: Rritja e kapaciteteve e organeve të inspektimit për lejet mjedisore nëpërmjet përdorimit të teknologjive të përparuara, për të mundësuar monitorimin digjital dhe pajtueshmërinë efikase.) luan një rol kyç në modernizimin e qasjes sonë. Qëllimi është futja e teknologjive digjitale në operacionet e përditshme të ofruesve të turizmit dhe shfrytëzimi i tyre për të riformuar strategjitë më të gjera të zhvillimit të sektorit. Nga sistemet digjitale të rezervimeve dhe turnetë virtualë tek aplikacionet që ofrojnë informacion në kohë reale dhe rrisin sigurinë e vizitorëve, teknologjia po përmirëson përvojën turistike duke përmirësuar efikasitetin operacional. Kjo shtytje digjitale gjithashtu mbështet përvojat e personalizuara të udhëtimit, duke i lejuar turistët të përshtatin vizitat e tyre sipas interesave të tyre, duke rritur më tej imazhin e Shqipërisë si një destinacion turistik.

Inovacioni bashkëpunues në turizëm dhe mjedis (reflekton objektivin specifik 3: "Rritja e industrive inovative", veçanërisht M1: "Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, duke mbështetur projektet bashkëpunuese, kërkimin dhe përdorimin e teknologjive të reja në sektorin e turizmit për të nxitur inovacionin"; dhe objektivin specifik 4: "Përmirësimi i inspektimit", veçanërisht M1: Rritja e kapaciteteve të organeve inspektuese për lejet mjedisore, duke mundësuar një bashkëpunim efektiv midis palëve të interesit dhe përdorimin inteligjent të teknologjive të avancuara.): Shqipëria po fillon një udhëtim për të transformuar sektorin e saj të turizmit përmes fuqisë së inovacionit bashkëpunues. Në qendër të kësaj strategjie është krijimi i platformave ndërsektoriale që bashkojnë aktorë nga qeveria, industria, akademia dhe shoqëria civile. Këto platforma do të shërbejnë si inkubatorë për idetë kreative, duke u mundësuar grupeve të ndryshme të bashkëkrijojnë zgjidhje që rrisin përvojën e turizmit. Lançimi i Fondit të Ekosistemit të Inovacionit do të sigurojë fonde thelbësore fillestare për të mbështetur projektet bashkëpunuese dhe *startup*-et që dalin nga këto ndërveprime. Për më tepër, do të organizohen sfida të rregullta të inovacionit, duke përfshirë konkurse (*Hackathon*) dhe kompeticione, për të stimuluar

zgjidhjen krijuese të problemeve. Duke nxitur një kulturë bashkëpunimi, Shqipëria synon të pozicionohet si një qendër e inovacionit të turizmit, duke u mbështetur në ekspertizën kolektive dhe burimet e aktorëve të saj për të nxitur rritjen dhe zhvillimin.

Zhvillimi i një industrie turistike dinamike dhe të larmishme (pasqyron objektivin specifik 1 në dokumentin "Përmirësimi i cilësisë së ajrit urban", veçanërisht nën M1: Përgatitja dhe rishikimi i planeve të cilësisë së ajrit urban, duke rritur cilësinë mjedisore për turizmin; dhe objektivin specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, promovimin e praktikave të qëndrueshme të turizmit, integrimin digjital dhe një shumëllojshmëri produktesh turistike gjatë gjithë vitit.): Shqipëria është e përkushtuar të transformojë sektorin e saj të turizmit në një industri të gjallë, gjatë gjithë vitit, që shtrihet në të gjithë vendin. Në qendër të këtij objektivi është zhvillimi i strategjive të marketingut që nxjerrin në pah Shqipërinë si një destinacion gjatë gjithë vitit, duke vënë theksin tek atraksionet dhe aktiviteteve sezonale. Digjitalizimi i shërbimeve turistike do të luajë një rol vendimtar, me zbatimin e mjeteve digjitale si aplikacionet dhe hartat elektronike për të përmirësuar aksesin dhe menaxhimin e shërbimeve turistike. Për më tepër, përpjekjet për të zgjeruar turizmin aventuresk dhe rural do të lidhin vizitorët me peizazhet dhe traditat mahnitëse të Shqipërisë përmes praktikave ekologjike. Duke integruar teknologjitë inovative digjitale dhe duke përmirësuar programet arsimore, Shqipëria synon të pasurojë përvojën turistike dhe efikasitetin operacional, duke krijuar një forcë punëtore të aftë për kërkesat moderne të turizmit, duke përfshirë aftësitë digjitale dhe të gjelbra. Këto nisma janë krijuar për të ngritur lart sektorin e turizmit në Shqipëri, duke e bërë atë një destinacion elastik dhe tërheqës për turistët nga e gjithë bota, pavarësisht nga stina.

<u>Zhvillimi i produkteve Niche të turizmit</u> (reflekton objektivin specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, duke u fokusuar në promovimin e industrive unike dhe miqësore me mjedisin si turizmi i kuzhinës; dhe objektivi specifik 2 në dokumentin" Monitorimi i trupave ujore", veçanërisht nën M1: Rritja e cilësisë së monitorimit, sigurimi i cilësisë së ujit dhe standardeve mjedisore për zonat turistike, gjë që është jetike për turizmin kulinar dhe të mirëqenies.): Në përpjekjen e saj për të krijuar një vend të veçantë në tregun global të turizmit, Shqipëria po fokusohet në zhvillimin e turizmit të kulinarisë. Ky projekt është krijuar për të nxjerrë në pah traditat e gjera të kuzhinës dhe kulturën e larmishme të ushqimit në Shqipëri, duke tërhequr adhuruesit e ushqimit në mbarë botën. Shqipëria synon të bashkëpunojë me kuzhinierë vendas, restorante dhe artizanë të kuzhinës për të krijuar përvoja të veçanta të ngrënies që shfaqin pjatat tradicionale dhe moderne shqiptare. Për të rritur tërheqjen e Shqipërisë si një destinacion kulinar, do të organizohen turne dhe evente gastronomike, të cilat gjithashtu do të forcojnë ekonomitë lokale dhe do të mbështesin metodat e qëndrueshme të bujqësisë. Fokusi do të jetë në promovimin e produkteve specifike shqiptare për karakteristikat e tyre unike, të lidhura me origjinën e tyre gjeografike si dhe me njohuritë tradicionale. Të njohura si pronë intelektuale, këto produkte u mundësojnë konsumatorëve të besojnë dhe të dallojnë produktet cilësore, duke ndihmuar gjithashtu prodhuesit të tregtojnë më mirë produktet e tyre dhe të luajnë një rol gjithnjë e më të rëndësishëm në negociatat tregtare midis BE-së dhe vendeve të tjera.

Festivalet vjetore të ushqimit dhe programet 'nga ferma në tryezë' do të lidhin turistët me praktikat dhe produktet bujqësore vendase, duke pasuruar më tej përvojën e turizmit të kulinarisë. Nëpërmjet këtyre përpjekjeve, Shqipëria synon të pozicionohet si një destinacion kryesor për turizmin kulinar, duke u ofruar vizitorëve një shijim të traditave të saj të gjalla të kulinarisë.

<u>Turizëm i qëndrueshëm dhe inteligjent</u> (pasqyron objektivin specifik 3 në dokumentin "Rritja e industrive inovative", veçanërisht nën M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, me fokus në praktikat e qëndrueshme të turizmit, transformimin digjital dhe promovimin e teknologjive të gjelbra dhe miqësore me mjedisin dhe të gjelbër dhe objektivi specifik 4 në dokumentin "Përmirësimi i inspektimit", veçanërisht nën M1: Rritja e kapaciteteve të organeve të inspektimit për lejet mjedisore nëpërmjet përdorimit të teknologjive të

avancuara, duke siguruar përputhshmëri me qëndrueshmërinë dhe duke promovuar përdorimin e inteligjent të mjeteve digjitale për menaxhimin e turizmit dhe përmirësimin e përvojës.): Shqipëria është e përkushtuar për të krijuar një industri turistike dinamike dhe të larmishme që operon gjatë gjithë vitit dhe në mbarë vendin, me fokus të fortë në qëndrueshmërinë dhe praktikat e inteligjente.

Iniciativat kryesore përfshijnë transformimin digjital të kompanive turistike nëpërmjet bashkëfinancimit të granteve që mundësojnë adoptimin e zgjidhjeve të avancuara digjitale dhe mjeteve të automatizimit. Zhvillimi i një baze të dhënash të hapura do të mbështesë bashkëpunimet kërkimore dhe biznesore, duke rritur efikasitetin e përgjithshëm dhe aksesueshmërinë e shërbimeve turistike. Për më tepër, do të krijohet një udhërrëfyes gjithëpërfshirës i tregtisë elektronike, duke përfshirë zhvillimin e studimeve të rasteve dhe fushatave ndërgjegjësuese për pagesat digjitale. Iniciativat inteligjente të turizmit do të përdorin mjete digjitale për t'u ofruar turistëve informacion në kohë reale dhe siguri të shtuar, duke mbështetur bizneset turistike dhe startup-et. Duke promovuar praktika të qëndrueshme turistike që minimizojnë ndikimin mjedisor dhe mbështesin komunitetet lokale, Shqipëria synon të krijojë një industri turistike jo vetëm të qëndrueshme ekonomikisht, por edhe të përgjegjshme nga pikëpamja mjedisore dhe sociale. Nëpërmjet këtyre masave, Shqipëria është e gatshme të bëhet lider në turizmin e qëndrueshëm dhe inteligjent, duke tërhequr vizitorë nga e gjithë bota duke ruajtur trashëgiminë e saj natyrore dhe kulturore.

Objektivi i iniciativave të detajuara në hapësirat ilustruese të mëposhtme është rritja e tërheqjes turistike të Shqipërisë nëpërmjet zhvillimit të mjeteve inovative të fokusuara në inovacionin digjital. Duke përdorur realitetin virtual (VR) dhe realitetin e shtuar (AR), duke përdorur teknologji të avancuara për klasifikimin dhe diversifikimin e zonave turistike, promovimin e produkteve lokale dhe agroturizmin, transformimin e të minierave dhe objekteve industriale të vjetra në destinacione turistike dhe përmirësimin e monitorimit mjedisor, këto masa synojnë të ofrojnë përvoja gjithëpërfshirëse dhe tërheqëse për vizitorët, promovojnë turizmin e qëndrueshëm dhe nxisin zhvillimin ekonomik lokal.

Nisma gjithëpërfshirëse për përmirësimin digjital të turizmit (pasqyron objektivin specifik 3 "Nxitja e industrive inovative", veçanërisht M1: Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative; dhe objektivi specifik 4 në "Përmirësimi i inspektimit", veçanërisht M1: Rritja e kapaciteteve të organeve inspektuese për lejet mjedisore përmes përdorimit të teknologjive të avancuara.)

Përmirësimi i përvojës turistike përmes zbatimit strategjik të teknologjive digjitale. Kjo nismë synon të shfrytëzojë fuqinë transformuese të realitetit virtual (RV), realitetit të shtuar (AR) dhe platformave digjitale gjithëpërfshirëse për të pasuruar përvojën e turistëve në nivele të ndryshme. Peizazhet piktoreske dhe trashëgimia e pasur kulturore e Shqipërisë ofrojnë një mundësi unike për të kombinuar turizmin tradicional me teknologjinë moderne. Duke zbatuar teknologji përfshirëse si RV dhe AR, kjo nismë planifikon të sjellë në jetë historinë dhe kulturën e Shqipërisë në mënyra tërheqëse, edukative dhe të aksesueshme për një audiencë globale. Këto teknologji do t'u mundësojnë vizitorëve të përjetojnë ngjarje historike, të eksplorojnë sitet arkeologjike dhe të kuptojnë rrëfimet kulturore në mënyrë të thellë dhe të gjallë, të gjitha përmes një lenteje digjitale. Për më tepër, nisma synon të përmirësojë aksesueshmërinë dhe kënaqësinë e ofertave turistike të Shqipërisë duke zhvilluar harta të zgjuara interaktive dhe aplikacione të dedikuara mobile. Këto mjete digjitale janë projektuar për të ofruar navigim të lehtë nëpër sitet turistike të Shqipërisë, të pasuruara me përmbajtje multimediale si guida audio, klipe video dhe tregime interaktive. Kjo qasje jo vetëm që kujdeset për gjeneratën me aftësi të avancuara digjitale, por gjithashtu e bën turizmin më gjithëpërfshirës për individët me kufizime fizike ose ata që nuk kanë mundësi të udhëtojnë. Përmes kësaj nisme, Shqipëria nuk promovon vetëm turizmin; ajo synon të krijojë një përvojë gjithëpërfshirëse dhe të pasur për vizitorët, që shfrytëzon inovacionin digjital për të theksuar bukurinë natyrore dhe pasurinë kulturore të saj. Qëllimi është ta bëjë Shqipërinë një destinacion të domosdoshëm në hartën digjitale globale, duke tërhequr një audiencë më të gjerë dhe duke nxitur një lidhje më të thellë mes vizitorëve dhe trashëgimisë së pasur shqiptare.

Ky bashkim strategjik i teknologjisë dhe turizmit pritet të nxisë rritjen ekonomike, të përmirësojë ruajtjen e kulturës dhe të transformojë perceptimin e Shqipërisë si një pionier në turizmin digjital.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore:

- Përvoja me RV dhe AR: Zbatimi i teknologjive RV dhe AR në vendet kryesore turistike, përfshirë muzetë dhe lokacionet historike, për të ofruar përvoja ndërvepruese dhe përfshirëse për vizitorët.
- Harta të zgjuara interaktive: zhvillimi i zgjidhjeve të hartave të zgjuara që ofrojnë navigim në kohë reale dhe përmbajtje të pasuruar mbi monumentet kulturore dhe vendet historike.
- Platforma digjitale gjithëpërfshirëse: krijimi i platformave të integruara që përfshijnë ture virtuale, informacion të zgjeruar kulturor dhe historik, si dhe aplikacione turistike të lehta për t'u përdorur.
- Teknologji të avancuara për klasifikimin dhe diversifikimin e zonave turistike: përdorimi i teknologjive të avancuara për të klasifikuar dhe diversifikuar zonat turistike.

Elemente novatore:

- Edukim gjithëpërfshirës dhe tërheqës: përdorimi i teknologjive RV dhe AR për të transformuar vizitat tradicionale në përvoja dinamike dhe ndërvepruese të të mësuarit, duke e bërë historinë dhe kulturën të aksesueshme dhe tërheqëse për të gjitha moshat.
- Aksesueshmëri globale: nëpërmjet platformave digjitale gjithëpërfshirëse, ofrohet akses virtual në atraksionet e Shqipërisë, duke u mundësuar përdoruesve globalë të eksplorojnë dhe të planifikojnë vizitat nga kudo në botë.
- Shërbime të përmirësuara për vizitorët: ofrimi i mjeteve digjitale që thjeshtojnë navigimin, ofrojnë informacione të vlefshme dhe lehtësojnë aksesin në shërbimet e lidhura me turizmi.

Arsyetimi: kjo nismë është krijuar për të rritur tërheqjen e Shqipërisë si një destinacion turistik duke përdorur teknologjinë digjitale për të përmirësuar angazhimin, kënaqësinë dhe aksesin e vizitorëve. Ajo synon të:

- Tërheqë një audiencë të larmishme: t'i drejtohet një audience globale me interesa dhe nevoja të ndryshme, nga entuziastët e historisë dhe studiuesit e kulturës deri te turistët rastësorë.
- Promovojë trashëgiminë kulturore dhe natyrore: përdorimi i inovacioneve digjitale për të ruajtur dhe prezantuar trashëgiminë e Shqipërisë, duke promovuar turizmin e qëndrueshëm dhe mirëkuptimin kulturor.
- Përmirësojë përvojën turistike: ofrimi i përvojave të pasura, edukative dhe të përshtatshme për vizitorët, që nxisin qëndrime më të gjata dhe vizita të përsëritura.

Përfitimet:

- Për vizitorët:
- Përvoja të përmirësuara: vizitorët do të shijojnë mënyra më përfshirëse dhe interaktive për të mësuar dhe përjetuar kulturën dhe historinë e Shqipërisë.
- Komoditet dhe aksesueshmëri: mjetet digjitale të avancuara, përfshirë turet virtuale dhe hartat e zgjuara, do t'ua lehtësojnë turistëve navigimin dhe eksplorimin e ofertave të Shqipërisë, duke pasuruar përvojën e tyre të përgjithshme.
- Vendimmarrje e informuar: aksesi në përmbajtje dhe burime digjitale gjithëpërfshirëse ndihmon vizitorët të planifikojnë udhëtimet e tyre në mënyrë efektive, duke maksimizuar shijimin dhe kënaqësinë e tyre.
- Për komunitetet lokale
- Rritja e turizmit: përvojat e përmirësuara turistike dhe aksesueshmëria globale pritet të tërheqin më shumë vizitorë, duke rritur të ardhurat nga turizmi dhe përfitimet ekonomike.
- Ruajtja e kulturës: mjetet digjitale ndihmojnë në ruajtjen e siteve dhe traditave kulturore duke ofruar përmbajtje edukative që rrit ndërgjegjësimin dhe vlerësimin si te vendasit ashtu edhe te turistët.
- Krijimi i vendeve të punës: rritja e turizmit pritet të krijojë vende të reja pune në teknologji, operacione turistike dhe shërbimin ndaj klientit brenda komuniteteve lokale.

Duke ndërthurur inovacionin digjital në turizëm me mbështetjen gjithëpërfshirëse të vizitorëve, kjo nismë jo vetëm pasuron përvojën turistike, por edhe e pozicionon Shqipërinë si një destinacion mendjehapur dhe vizionar në industrinë globale të turizmit.

Promovimi i agroturizmit nëpërmjet promovimit të produkteve vendase (reflekton objektivin specifik 2 në "Monitorimin e trupave ujorë", veçanërisht M2: Rritja e kapaciteteve për monitorim, duke promovuar standardet e cilësisë për ujërat e larjes dhe zonat agroturistike; dhe objektivin specifik 3 në "Rritja e industrive inovative", veçanërisht M1: Përafroni kuadrin ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative, duke u fokusuar në promovimin e praktikave të qëndrueshme, miqësore me mjedisin në prodhimin e ushqimit, turizëm dhe bujqësi.)

Kjo nismë synon të pasurojë sektorin e turizmit në Shqipëri duke promovuar agroturizmin dhe konceptin "nga ferma në tryezë", i cili thekson konsumin dhe përdorimin e produkteve bujqësore të burimeve lokale. Duke integruar përvojat bujqësore me turizmin, kjo nismë synon të forcojë ekonomitë lokale, të mbështesë praktikat e qëndrueshme bujqësore dhe të ofrojë përvoja autentike të kulturës shqiptare për turistët dhe banorët vendas.

Karakteristikat kryesore:

- Përvoja "Nga ferma në tryezë": Mbështetja dhe nxitja e restoranteve dhe hoteleve për të përfshirë përbërës të burimeve lokale në menutë e tyre. Kjo jo vetëm që promovon freskinë dhe cilësinë e produkteve vendase, por gjithashtu redukton gjurmën e karbonit që lidhet me transportin e ushqimit.

- Vizita interaktive në ferma: zhvillimi i partneriteteve me fermat lokale për të ofruar ture dhe aktivitete që angazhojnë vizitorët në detyra praktike bujqësore si korrja e të mbjellave, prodhimi i djathit dhe kujdesi për kafshët. Këto përvoja ofrojnë një lidhje të prekshme me procesin e prodhimit të ushqimit dhe pasurojnë aspektin edukativ të turizmit.

- Platforma digjitale për agroturizmin: lehtësimi i zhvillimit të aplikacioneve dhe platformave *online* që i bëjnë më të lehtë për turistët dhe vendasit zbulimin dhe rezervimin e përvojave me produktet bio dhe aktiviteteve agroturistike. Këto platforma shërbejnë si një urë lidhëse midis prodhuesve bujqësorë dhe klientëve potencialë, duke përmirësuar aksesin në treg për prodhuesit në shkallë të vogël.

- Tregje vendase dhe agrofestivale: organizimi i tregjeve dhe festivaleve të rregullta të fermerëve që prezantojnë produkte dhe zeje bujqësore lokale. Këto evente ofrojnë një hapësirë për prodhuesit vendas që të shesin mallrat e tyre drejtpërdrejt te konsumatorët dhe shërbejnë si një tërheqje kulturore për turistët.

Elemente novatore:

- Integrimi kulinar: inkurajimi i inovacionit në e kulinari duke integruar metodat tradicionale të gatimit shqiptar me gastronominë moderne, duke krijuar një përvojë të veçantë të ngrënies që vë në pah përbërësit lokalë.

- Mundësi Edukative: Ofrimi i programeve edukative dhe seminare në ferma që i mësojnë vizitorët mbi praktikat e qëndrueshme bujqësore dhe bujqësinë lokale, duke pasuruar përvojën e tyre të udhëtimit.

- Mbështetje Marketingu për Produktet Lokale: Sigurimi i mbështetjes për marketing për fermerët dhe prodhuesit vendas për të rritur dukshmërinë e produkteve të tyre përmes nismave të brendimit që theksojnë cilësinë dhe origjinën lokale.

Arsyetimi: Fokusimi në agroturizëm dhe promovimin e produkteve lokale drejtohet nga nevoja për të diversifikuar ofertat turistike, mbështetur ekonomitë rurale dhe promovuar praktikat bujqësore të qëndrueshme. Duke lidhur turistët me prodhuesit dhe mjediset lokale, kjo nismë synon:

- Të forcojë ekonomitë lokale: mbështetja e fermerëve dhe prodhuesve lokalë duke hapur burime të reja të ardhurash dhe duke reduktuar varësinë nga zinxhirët tradicionalë të furnizimit.

- Të përmirësojë përvojën e turistëve: ofertimi i përvojave unike dhe autentike që thellojnë kuptimin e kulturës dhe traditave shqiptare.

- Të promovojë qëndrueshmërinë: nxitja e modeleve të qëndrueshme të konsumit ndërmjet banorëve dhe vizitorëve, duke mbështetur objektivat mjedisorë të Shqipërisë.

Përfitimet

Për turistët:

- Eksperienca autentike: shijimi i ndërveprimeve të vërteta me komunitetet vendase dhe fitimi i njohurive mbi trashëgiminë bujqësore të Shqipërisë.

- Produkte të freskëta dhe të shëndetshme: ofrimi i vakteve të përgatitura me përbërës të freskët, me burim lokal, që ofrojnë shije dhe përfitime ushqyese të përmirësuara.

Për prodhuesit lokalë:

- Akses i drejtpërdrejtë në treg: mundësi për të pasur akses të drejtpërdrejtë në tregun turistik, gjë që mund të çojë në marzhe më të larta fitimi dhe stabilitet më të madh biznesi.

- Ekspozim i rritur: përfitime nga ekspozimi i shtuar përmes marketingut dhe përpjekjeve promovuese të nxitura nga turizmi.

Kjo qasje strategjike për integrimin e agroturizmit brenda kuadrit të gjerë të zhvillimit turistik dhe ekonomik e pozicionon Shqipërinë si një destinacion kryesor për përvojat e udhëtimit të ndërgjegjshëm dhe të pasur kulturor.

Rivitalizimi i minierave të mbyllura dhe zonave industriale të braktisura dhe zhvillimi i gjeoparqeve (pasqyron objektivin specifik 1 në seksionin e Turizmit në Planin e Veprimit, veçanërisht M2: Promovimi i trashëgimisë minerare dhe vendeve të braktisura industriale si vlerë e shtuar për turizmin.)

Strategjia S3 përfshin masa për të transformuar minierat e mbyllura dhe zonat industriale të braktisura në atraksione kryesore turistike.

Kjo nismë synon të ruajë trashëgiminë minerare dhe industriale të Shqipërisë duke i shndërruar këto zona në auditorë të hapur për qëllime edukative dhe aktivitete rekreative. Gjeoparqet janë territore që shfaqin site gjeologjike, arkeologjike, fetare dhe historike, duke ofruar përvoja edukative dhe rekreative për vizitorët.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Trashëgimia minerare dhe trashëgimia industriale. Transformimi i këtyre strukturave në zona të shërbimit social për evente kulturore, aktivitete shkencore për studentët apo muze të mundshëm për turistët.

- Ruajtja e trashëgimisë: ruajtja e trashëgimisë gjeologjike si një burim natyror i parinovueshëm.

- Infrastruktura turistike: zhvillimi i infrastrukturës turistike për të mbështetur vizitorët, duke përfshirë ngritjen e muzeve të minierave, qendrave të vizitorëve, tureve të udhëzuara dhe programeve edukative.

- Infrastrukturat inteligjente: projektimi dhe zhvillimi i aplikacioneve inteligjente për celulare të dedikuara për turin virtual të gjeositeve dhe parqeve kombëtare.

Elemente novatore

- Programet edukative: ofrimi i programeve edukative dhe tureve të udhëzuara që ofrojnë informacion të thelluar mbi evolucionin gjeologjik të siteve.

- Hapësira rekreative: krijimi i hapësirave që ofrojnë aktivitete si ecje, çiklizëm dhe lojëra eksplorimi të natyrës.

- Turizmi i qëndrueshëm: promovimi i praktikave të qëndrueshme turistike që minimizojnë ndikimin mjedisor dhe mbështesin komunitetet lokale.

Arsyetimi

Transformimi i minierave të mbyllura dhe zonave industriale drejtohet nga nevoja për të ruajtur trashëgiminë industriale të Shqipërisë dhe për të promovuar turizmin e qëndrueshëm. Duke ripërdorur këto zona, Shqipëria synon të:

- Tërheqë turizëm Niche: tërheqë turistë të interesuar në gjeologji dhe trashëgimi industriale.

- Promovojë qëndrueshmërinë: inkurajojë praktikat e turizmit të qëndrueshëm që mbështesin ruajtjen e mjedisit dhe zhvillimin ekonomik lokal.

- Përmirësojë edukimin: ofrimi i mundësive edukative digjitale inteligjente që theksojnë rëndësinë e trashëgimisë industriale dhe gjeologjike të Shqipërisë.

Përfitimet

Për vizitorët:

- Atraksione unike: përjetimi i atraksioneve unike turistike që ofrojnë njohuri mbi historinë industriale dhe gjeologjike të Shqipërisë.
- Mundësi edukative: pjesëmarrja në programe edukative që pasurojnë kuptimin e tyre mbi këto site.

Për komunitetet lokale:

- Zhvillimi ekonomik: nxitja e ekonomive lokale përmes rritjes së aktivitetit turistik.
- Ruajtja kulturore: ruajtja dhe promovimi i trashëgimisë gjeologjike dhe industriale lokale.

Monitorimi i mjedisit dhe reagimi ndaj emergjencave (reflekton objektivin specifik 1 në "Turizëm", veçanërisht M2: Përmirësimi i masave të sigurisë dhe shëndetit turistik, me fokus në zbatimin e sistemeve të monitorimit për sigurinë mjedisore; dhe objektivi specifik 3 M1: Promovimi i praktikave të turizmit të qëndrueshëm, duke theksuar mbrojtjen e mjedisit dhe qëndrueshmërinë në aktivitetet turistike.)

Këto nisma synojnë të avancojnë ndjeshëm monitorimin mjedisor dhe sigurinë e turistëve përmes zbatimit strategjik të teknologjive më të avancuara.

Kjo qasje gjithëpërfshirëse përfshin përmirësimin e aftësive të organeve të inspektimit, me fokus në lejet mjedisore dhe futjen e sistemeve inovative për monitorimin e trupave ujorë, plazheve dhe vijës bregdetare për të mbështetur ekonominë blu dhe turizmin. Gjithashtu, do të prezantohet një aplikacion për llogaritjen e gjurmës së karbonit të aktiviteteve turistike, duke promovuar udhëtimet e qëndrueshme.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Monitorim i avancuar mjedisor: përdorimi i teknologjisë satelitore dhe sistemeve të bazuara në AI për të monitoruar kushtet mjedisore, zbuluar rreziqet e mundshme dhe menaxhuar në mënyrë efektive emergjencat.
- Monitorim i ujërave dhe bregdetit: zbatimi i teknologjive të specializuara për monitorimin e trupave ujorë dhe zonave bregdetare të Shqipërisë, duke siguruar shëndetin dhe sigurinë e këtyre ekosistemeve kritike.
- Aplikacion për gjurmën e karbonit: zhvillimi i një aplikacioni për celularë që ndihmon turistët të llogarisin dhe kuptojnë gjurmën e karbonit të aktiviteteve të tyre, duke inkurajuar zgjedhje udhëtimi miqësore me mjedisin.

Elemente novatore

- Përmes përdorimit të pajisjeve të avancuara të monitorimit, do të mblidhen dhe analizohen të dhëna në kohë reale mbi ndotjen industriale, cilësinë e ujit dhe kushtet e bregdetit.
- Shfrytëzimi i sistemeve të alarmit të bazuara në AI dhe protokolleve të fuqishme të emergjencës për të ofruar një përgjigje të shpejtë ndaj kërcënimeve mjedisore, duke përmirësuar sigurinë e turistëve dhe komuniteteve lokale.
- Ofrimi i burimeve edukative përmes aplikacionit për gjurmën e karbonit dhe platformave të tjera digjitale për të angazhuar turistët dhe vendasit në praktika të qëndrueshme.

Arsyetimi

Integrimi i monitorimit mjedisor me sigurinë e turistëve është thelbësor për ruajtjen e peizazheve natyrore të Shqipërisë dhe sigurimin e një përvoje të sigurt dhe të këndshme për vizitorët. Kjo nismë synon gjithashtu të forcojë aftësitë e organeve inspektuese mjedisore përmes:

- Pajisjes së inspektorëve me teknikat dhe njohuritë më të fundit për përdorimin e teknologjive të reja për monitorim mjedisor.
- Futjes së mjeteve të avancuara për përmirësimin e kohës së inspektimit dhe rritjen e identifikimit të problemeve, duke garantuar përputhjen më të lartë me standardet mjedisore.
- Trajnimit të inspektorëve mbi metodat moderne të marrjes së mostrave dhe përdorimit të pajisjeve mobile në terren.

- Përvetësimit të pajisjeve më të avancuara të monitorimit për ndjekjen e ndotjes industriale dhe mbrojtjen e shëndetit mjedisor.

Përfitimet

Për vizitorët:

- Siguri e përmirësuar: përvoja turistike më të sigurta me sisteme të avancuara monitorimi dhe reagimi ndaj emergjencave.
- Udhëtim i informuar: marrja e informacionit dhe sinjalizimeve në kohë reale për kushtet mjedisore dhe rreziqet e mundshme.

Për komunitetet lokale:

- Mbrojtja e mjedisit: përfitim nga mbrojtja dhe menaxhimi i përmirësuar mjedisor.
- Siguria në komunitet: rritja e sigurisë së komuniteteve lokale nëpërmjet sistemeve efektive të reagimit ndaj emergjencave.

Duke zbatuar këto masa, Shqipëria synon të përmirësojë ndjeshëm sektorin e saj turistik përmes inovacionit digjital, transformimit të siteve të trashëgimisë, përvojave gjithëpërfshirëse turistike dhe monitorimit të avancuar mjedisor. Këto nisma do të nxisin rritjen ekonomike, do të promovojnë qëndrueshmërinë dhe do ta pozicionojnë Shqipërinë si një destinacion kryesor për turistët në mbarë botën.

Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm

Vizioni: transformimi i Sektorit të Bujqësisë për të ofruar ushqim të shëndetshëm duke u fokusuar në zhvillimin e një zinxhiri të qëndrueshëm ushqimor të bazuar në traditë që maksimizon produktivitetin, rrit vlerën shtesë dhe nxit rritjen gjithëpërfshirëse, duke siguruar mirëqenien e qytetarëve të saj.

Bazuar në këtë vizion, plani i veprimit përshkruan disa objektiva strategjikë që ofrojnë një rrugë të strukturuar drejt realizimit të këtyre synimeve ambicioze.

Transformimi i sektorit të bujqësisë në një zinxhir ushqimor të qëndrueshëm dhe tradicional (reflekton objektivin specifik 1.1: "Bujqësia e qëndrueshme dhe certifikimi: Rritja e qëndrueshmërisë ekonomike të fermave për të trajtuar sfidat aktuale dhe të ardhshme (p.sh. ndryshimet klimatike) përmes reduktimit të kostos, prodhimit të qëndrueshëm dhe certifikimit".): Përpjekjet e ardhshme në Shqipëri do të fokusohen në transformimin e peizazhit bujqësor duke përmirësuar qëndrueshmërinë ekonomike të fermave. Strategjia synon të rrisë qëndrueshmërinë ekonomike të fermave duke ulur kostot e prodhimit dhe duke rritur qëndrueshmërinë përmes masave të drejtpërdrejta mbështetëse. Këto masa do të stabilizojnë të ardhurat e fermerëve dhe do të mundësojnë planifikim strategjik dhe investime të qëndrueshme, duke përgatitur sektorin për t'u përballur me sfidat moderne si ndryshimi i klimës.

Adresimi i zbutjes dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike (reflekton objektivin specifik 1.2, veçanërisht M1: "Investimet në rritjen e strukturave të përpunimit dhe tregtimit të produkteve agroushqimore dhe të peshkimit", me synim rritjen e efikasitetit dhe mbështetjen e qëndrueshmërisë në sektorin agroushqimor.): Veprimet e ardhshme do të fokusohen në rritjen e konkurrencës dhe qëndrueshmërisë së sektorëve të bujqësisë dhe peshkimit nëpërmjet investimeve në përpunimin e ushqimit dhe produktet me vlerë të shtuar. Kjo strategji synon modernizimin e infrastrukturës për të rritur efikasitetin dhe cilësinë e produkteve ushqimore, duke mbështetur kështu përpjekjet për zbutjen dhe përshtatjen e ndryshimeve klimatike.

Menaxhimi i qëndrueshëm dhe efikas i burimeve natyrore (reflekton objektivin specifik 1.3: "Peshkimi dhe akuakultura e qëndrueshme", e cila thekson praktikat e qëndrueshme të peshkimit, ruajtjen e burimeve detare dhe mbështetjen e ekonomisë blu.): Strategjia shtrihet në Peshkimin dhe Akuakulturën e Qëndrueshme, duke synuar të mbështesë praktikat e qëndrueshme të peshkimit dhe ruajtjen e burimeve detare. Kjo përfshin grante për të mbështetur ekonominë blu dhe për të zhvilluar turizmin detar, duke diversifikuar burimete të ardhurave për industrinë e peshkimit duke rritur ndërgjegjësimin për ruajtjen e detit.

Punësimi rural dhe zhvillimi i biznesit zhvillimi (reflekton objektivin specifik 1.4: "Prodhimi i bimëve aromatike mjekësore, vajrave dhe ekstrakteve", duke synuar rritjen e

kapaciteteve prodhuese, promovimin e bimëve aromatike mjekësore dhe mbështetjen e praktikave të qëndrueshme bujqësore.): Shqipëria ka vendosur të fokusohet në diversifikimin e sektorit bujqësor dhe shtimin e vlerës, veçanërisht për prodhimin e BAM), vajrave dhe ekstrakteve. Do të bëhen përpjekje për të përmirësuar kapacitetet e prodhimit dhe ruajtjes, thelbësore për ruajtjen e cilësisë dhe efikasitetit të BAM, dhe për të mbështetur adoptimin e praktikave dhe infrastrukturës bujqësore të avancuar.

Zhvillimi i qëndrueshëm në peshkimin detar dhe të brendshëm (reflekton objektivin specifik 1.3: "Peshkimi dhe akuakultura e qëndrueshme", që synon balancimin e rritjes ekonomike me ruajtjen e burimeve detare për praktikat e qëndrueshme të industrisë): Shqipëria është e angazhuar të përmirësojë sektorët e saj të peshkimit detar dhe të brendshëm për të mbështetur zhvillimin e qëndrueshëm rural. Ky angazhim shtrihet në forcimin e punësimit rural dhe zhvillimin e ndërmarrjeve, veçanërisht përmes promovimit të turizmit rural dhe agroturizmit, të cilat janë jetike për përmirësimin e kushteve të jetesës në këto zona. Duke forcuar këta sektorë, Shqipëria synon të mbajë dhe të tërheqë një fuqi punëtore të kualifikuar, thelbësore për rritjen e qëndrueshme dhe prosperitetin e komuniteteve të saj rurale.

Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore (reflekton objektivin specifik 1.3, "Peshkimi dhe akuakultura e qëndrueshme", që synon balancimin e rritjes ekonomike me ruajtjen e burimeve detare për praktikat e qëndrueshme të industrisë.): Strategjia shtrihet në peshkimin dhe akuakulturën e qëndrueshme, duke mbështetur praktikat e qëndrueshme të peshkimit dhe ruajtjen e burimeve detare për të siguruar qëndrueshmërinë afatgjatë dhe qëndrueshmërinë mjedisore të këtyre industrive.

Optimizimi i përdorimit të tokës bujqësore dhe plotësimi i kërkesave të konsumatorëve për ushqim të sigurt dhe të qëndrueshëm (reflekton objektivin specifik 1.1 ", veçanërisht M2: "Menaxhimi gjithëpërfshirës i tokës dhe modernizimi", duke u fokusuar në digjitalizimin e tokave bujqësore, promovimin e bujqësisë organike dhe përmirësimin e konkurrencës në treg.): Duke parë përpara, Shqipëria planifikon të optimizojë përdorimin e tokës dhe të përmbushë kërkesat e tregut për ushqim të sigurt dhe të qëndrueshëm duke përputhur me standardet e BE-së. Kjo përfshin iniciativa si digjitalizimi i tokës bujqësore, promovimi i bujqësisë organike dhe mbështetja e zinxhirëve ushqimorë vendas për të përmirësuar cilësinë e ushqimit dhe qëndrueshmërinë mjedisore. Duke përmirësuar orientimin në treg dhe konkurrueshmërinë, Shqipëria synon të krijojë një sektor të fuqishëm agroushqimor që i përgjigjet në mënyrë dinamike nevojave të konsumatorëve dhe tendencave të tregut global.

Për të arritur këta objektiva strategjikë, plani i veprimit detajon një sërë masash dhe iniciativash specifike, secila në përputhje me qëllimet kryesore të rritjes së qëndrueshmërisë dhe nxitjes së inovacionit.

Rritja e qëndrueshmërisë ekonomike të fermave (reflekton objektivin specifik 1.1: "Bujqësia e qëndrueshme dhe certifikimi", duke theksuar përdorimin e AI dhe bujqësisë precize për menaxhimin e rrezikut nga fatkeqësitë dhe për praktikat e qëndrueshme.): Shqipëria po bën hapa të rëndësishëm për të rritur qëndrueshmërinë ekonomike të fermave të saj, duke u fokusuar në sfida të tilla si ndryshimet klimatike. Vendi po zbaton skema pilot novatore sigurimesh për të zbutur rreziqet nga fatkeqësitë natyrore, duke siguruar stabilitet financiar për fermerët. Kjo nismë plotësohet me adoptimin e teknologjive të bujqësisë precize, si GPS dhe dronët, të cilat mundësojnë monitorimin dhe menaxhimin e saktë të të mbjellave. Këto teknologji optimizojnë përdorimin e burimeve, zvogëlojnë mbetjet dhe rrisin rendimentet, duke shënuar një zhvendosje thelbësore drejt praktikave më të qëndrueshme bujqësore.

Modernizimi i tokës (reflekton objektivin specifik 1.1, veçanërisht M2: "Menaxhimi gjithëpërfshirës i tokës dhe modernizimi", duke u fokusuar në dokumentacionin e saktë të tokës, qartësinë ligjore dhe zhvillimin e një ligji për konsolidimin e tokës.): Një komponent kyç i strategjisë së Shqipërisë është modernizimi i menaxhimit të tokës. Prezantimi i një Programi të Dokumentimit të Pronësisë së Tokës siguron që çdo parcelë e tokës bujqësore të dokumentohet me tituj të qartë pronësie, duke vendosur kështu sigurinë juridike dhe duke inkurajuar investimet. Për më tepër,

hartimi i një ligji për konsolidimin e tokës synon të përmirësojë efikasitetin dhe produktivitetin e ekonomive bujqësore duke mundësuar rishpërndarjen vullnetare të parcelave të tokës.

Zgjerimi i bujqësisë organike (reflekton objektivin specifik 1.1, veçanërisht M3: "Zgjerimi i bujqësisë organike...", duke synuar të mbështesë kalimin në bujqësi organike përmes asistencës financiare dhe teknike dhe përafrimit me standardet globale.): Shqipëria është e angazhuar për zgjerimin e bujqësisë organike, e cila përfshin zhvillimin e skemave të mbështetjes financiare dhe teknike për të ndihmuar fermat tradicionale në kalimin në praktikat organike. Ky zgjerim përfshin masa për të mbështetur fermat në marrjen e certifikimit global GAP, duke përafruar produktet vendase me standardet globale të cilësisë dhe sigurisë. Zhvendosja drejt bujqësisë organike jo vetëm që rrit qëndrueshmërinë e praktikave bujqësore, por gjithashtu rrit konkurrueshmërinë dhe orientimin drejt tregut të sektorit agroushqimor. Rritja e konkueshmërisë në bujqësi (reflekton objektivin specifik 1.1, konkretisht M4: "Rritja e konkurrueshmërisë dhe orientimi drejt tregut të sektorit agroushqimor", duke u fokusuar në optimizimin e përdorimit të tokës, qëndrueshmërinë dhe përafrimin me kërkesat e tregut.): duke optimizuar përdorimin e tokës dhe duke harmonizuar prodhimin me kërkesat e konsumatorëve për ushqim të sigurt dhe të qëndrueshëm, Shqipëria kërkon të transformojë peizazhin e saj bujqësor. Këto përpjekje synojnë të rrisin mirëqenien e qytetarëve të Shqipërisë dhe të pozicionojnë vendin si lider në prodhimin bujqësor të qëndrueshëm dhe konkurrues në nivel global. Qasja gjithëpërfshirëse për përmirësimin e praktikave bujqësore nënvizon angazhimin e Shqipërisë për të nxitur qëndrueshmërinë ekonomike dhe qëndrueshmërinë brenda sektorit.

Objektivi i iniciativave të përshkruara në hapësirat ilustruese të mëposhtme është përdorimi i teknologjive më të fundit për të revolucionarizuar sektorët e bujqësisë dhe peshkimit në Shqipëri. Duke përdorur mjete novatore të bujqësisë precize, teknologji IoT dhe sisteme digjitale të menaxhimit të tokës, Shqipëria synon të rrisë produktivitetin, qëndrueshmërinë dhe efikasitetin në të gjithë këta sektorë.

Bujqësia precize dhe teknologjitë IoT (Internet of Things) (pasqyron objektivin specifik 1.1 në seksionin e bujqësisë në planin e veprimit, veçanërisht M1: Përmirësimi i produktivitetit dhe qëndrueshmërisë bujqësore duke zbutur rreziqet nga fatkeqësitë natyrore dhe duke optimizuar përdorimin e burimeve përmes teknologjisë, dhe M5: Përmirësimi teknologjik për qëndrueshmërinë bujqësore.)

Shqipëria, përmes Strategjisë së saj të Specializimit Inteligjent (S3), synon të revolucionarizojë sektorët e bujqësisë dhe peshkimit duke integruar mjetet e bujqësisë precize dhe teknologjitë IoT (Internet of Things). Këto inovacione janë të dizenjuara për të rritur produktivitetin dhe qëndrueshmërinë, duke krijuar një peizazh bujqësor më efikas dhe miqësor ndaj mjedisit.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Vendosja e sensorëve dhe sistemeve të automatizuara për të optimizuar menaxhimin e burimeve, duke përfshirë ujin, mbetjet dhe pesticidet.
- Përdorimi i dronëve për monitorim të saktë, menaxhimin e të mbjellave dhe proceset që lidhen me pesticidet dhe mbetjet etj., duke mundësuar mbledhjen dhe analizimin e të dhënave në kohë reale.
- Përdorimi i pajisjeve IoT për të lidhur proceset e ndryshme bujqësore, duke mundësuar integrimin dhe menaxhimin pa ndërprerje të të dhënave.

Elemente novatore

- Sensorët dhe pajisjet IoT mundësojnë kontroll të saktë mbi përdorimin e burimeve, duke reduktuar humbjet dhe duke rritur prodhimin.
- Dronët ofrojnë aftësi monitorimi në kohë reale, duke u mundësuar fermerëve të reagojnë shpejt ndaj ndryshimeve në kushtet e të mbjellave.
- Teknologjitë IoT lehtësojnë mbledhjen dhe analizimin e të dhënave, duke mbështetur marrjen e vendimeve të informuara dhe përmirësuar menaxhimin e përgjithshëm të fermave.

Arsyetimi

Integrimi i mjeteve të bujqësisë precize dhe teknologjive IoT drejtohet nga nevoja për të rritur produktivitetin dhe qëndrueshmërinë e sektorit bujqësor të Shqipërisë. Duke adoptuar këto teknologji të avancuara, Shqipëria synon:

- të optimizojë përdorimin e burimeve dhe të fuqisë punëtore, duke përmirësuar menaxhimin e të mbjellave për të arritur prodhime më të larta me më pak inpute;
- të reduktojë ndikimin mjedisor duke minimizuar përdorimin e ujit, mbetjeve dhe pesticideve;
- të pozicionojë Shqipërinë si një lider në inovacionin bujqësor, duke tërhequr investime dhe nxitur rritjen ekonomike.

Përfitimet

Për komunitetet vendase:

- Rritja e produktivitetit bujqësor, duke siguruar sigurinë ushqimore dhe mbështetur ekonomitë lokale.
- Promovimi i praktikave bujqësore miqësore ndaj mjedisit, duke ruajtur burimet natyrore për brezat e ardhshëm.

Për fermerët:

- Optimizimi i burimeve: përdorimi i mjeteve të avancuara për të optimizuar përdorimin e burimeve, duke ulur kostot dhe rritur fitimet.
- Monitorim i përmirësuar: përfitimi nga monitorimi në kohë reale dhe njohuritë e bazuara në të dhëna për të përmirësuar menaxhimin e të mbjellave dhe prodhimin.

Në nivel kombëtar:

- Vendosja e Shqipërisë si një lider rajonal në inovacionin dhe qëndrueshmërinë bujqësore.
- Nxitja e rritjes ekonomike përmes rritjes së produktivitetit bujqësor dhe konkurrueshmërisë.

Nisma AKIS (pasqyron objektivin specifik 1.2 në seksionin e bujqësisë në planin e veprimit, veçanërisht M2: Praktikat inovative dhe të qëndrueshme bujqësore dhe të mbjelljes dhe M3: Transferimi i njohurive dhe Inovacionit në Sektorin Bujqësor dhe Zhvillimin Rural.)

Nisma për sistemet e njohurive dhe inovacionit në bujqësi (AKIS) fokusohet në integrimin e një rrjeti gjithëpërfshirës informacioni dhe shërbimesh mbështetëse në sektorin bujqësor. Ky sistem synon të përmirësojë marrjen e vendimeve duke ofruar informacion të besueshëm dhe në kohë për palët e interesuara, si dhe duke nxitur inovacionin dhe transferimin praktik të njohurive.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Zhvillimi i një rrjeti të fuqishëm që lidh fermerët, institucionet kërkimore dhe shërbimet këshillimore, duke lehtësuar shkëmbimin e njohurive dhe praktikave më të mira.
- Sigurimi i qasjes së fermerëve në këshilla dhe mbështetje nga ekspertët, duke i ndihmuar ata të zbatojnë zgjidhje inovative dhe të përmirësojnë produktivitetin.
- Lidhja e fermerëve direkt me institucionet kërkimore, për të promovuar zbatimin praktik të rezultateve dhe inovacioneve kërkimore.

Elemente novatore

- Lehtësimi i transferimit të njohurive praktike dhe inovacioneve nga institucionet kërkimore te fermerët, duke mbështetur përmirësimin dhe përshtatjen e vazhdueshme.
- Ofrimi i shërbimeve mbështetëse gjithëpërfshirëse, duke përfshirë trajnimet, ndihmën teknike dhe burimet e informacionit, për të përmirësuar marrjen e vendimeve dhe menaxhimin e fermave.
- Angazhimi i palëve të interesuara në të gjithë sektorin bujqësor, për të nxitur bashkëpunimin dhe për të drejtuar përparimin kolektiv.

Arsyetimi

Nisma AKIS udhëhiqet nga nevoja për të krijuar një komunitet bujqësor më të informuar dhe më të lidhur. Duke integruar një rrjet gjithëpërfshirës informacioni dhe shërbimesh mbështetëse, Shqipëria synon të:

- Sigurojë informacion të besueshëm dhe në kohë për fermerët, për të mbështetur marrjen e vendimeve të informuara.
- Nxisë inovacionin dhe transferimin praktik të njohurive, duke lidhur fermerët me institucionet kërkimore dhe shërbimet këshillimore.

- Shtyjë përmirësimet në produktivitet dhe qëndrueshmëri, përmes qasjes më të mirë në informacion dhe mbështetje.

Përfitimet

Për fermerët:

- Qasje në rezultatet më të fundit të kërkimit dhe praktikave më të mira, duke rritur produktivitetin dhe qëndrueshmërinë.
- Përfitim nga këshillat dhe mbështetja e ekspertëve, duke ndihmuar në zbatimin e zgjidhjeve inovative dhe përmirësimin e menaxhimit të fermave.

Për institucionet kërkimore:

- Promovimi i zbatimit praktik të rezultateve kërkimore, duke nxitur inovacionin dhe ndikimin në botën reale.
- Angazhimi në projekte bashkëpunuese me fermerët dhe shërbimet këshillimore, duke nxitur një mjedis kërkimor dinamik.

Transformimi digjital i menaxhimit të tokës (pasqyron objektivin specifik 1.1 në seksionin e Bujqësisë në Planin e Veprimit, veçanërisht M2: Menaxhimi gjithëpërfshirës i tokës dhe modernizimi.)

Transformimi digjital është në krye të modernizimit të praktikave të menaxhimit të tokës në Shqipëri. Futja e regjistrave digjitalë të tokës dhe sistemeve të hartëzimeve të bazuara në GIS synon të rrisë efikasitetin dhe transparencën e përdorimit të tokës, duke mundësuar planifikimin dhe menaxhimin më të mirë.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Zbatimi i regjistrave digjitalë të tokës për të përmirësuar regjistrimin dhe menaxhimin e pronësisë dhe përdorimit të tokës.
- Zhvillimi i sistemeve të hartëzimit të bazuara në GIS për të ofruar të dhëna të detajuara dhe të sakta për përdorimin e tokës, duke mbështetur planifikimin dhe menaxhimin efikas.

Elemente novatore

- Mjetet digjitale ofrojnë transparencë më të madhe në menaxhimin e tokës, duke reduktuar rrezikun e mosmarrëveshjeve dhe duke përmirësuar llogaridhënien.
- Sistemet e hartëzimit të bazuara në GIS mbështesin planifikimin dhe vendimmarrjen më të mirë, duke optimizuar përdorimin dhe menaxhimin e tokës.
- Regjistrat digjitalë dhe sistemet e hartëzimit e bëjnë informacionin e tokës më të aksesueshëm për palët e interesuara, duke promovuar vendimmarrje dhe bashkëpunim të informuar.

Arsyetimi

Transformimi digjital i menaxhimit të tokës nxitet nga nevoja për të rritur efikasitetin dhe transparencën e përdorimit të tokës. Duke përvetësuar mjete digjitale të avancuara, Shqipëria synon të:

- Lehtësojë planifikimin dhe menaxhimin më të mirë të tokës bujqësore dhe rurale, duke mbështetur zhvillimin e qëndrueshëm.
- Thjeshtojë proceset e regjistrimit dhe menaxhimit të tokës, duke reduktuar barrën administrative dhe përmirësuar ofrimin e shërbimeve.
- Përmirësojë transparencën dhe përgjegjshmërinë në menaxhimin e tokës, duke nxitur besimin dhe bashkëpunimin midis palëve të interesuara.

Përfitimet

Për komunitetet lokale:

- Përfitojnë nga transparenca dhe përgjegjshmëria më e madhe në menaxhimin e tokës, duke reduktuar rrezikun e mosmarrëveshjeve.
- Përjetojnë shërbime më efikase dhe më të aksesueshme për regjistrimin dhe menaxhimin e tokës.

Për fermerët:

- Marrin akses në të dhëna të detajuara dhe të sakta mbi përdorimin e tokës, duke mbështetur planifikimin dhe vendimmarrjen më të mirë.

- Përfitojnë nga proceset e thjeshtuara të regjistrimit dhe menaxhimit të tokës, duke reduktuar barrën administrative.

Portali i fermerit - Transformimi i tregut digjital (pasqyron objektivin specifik 1.2 në seksionin e bujqësisë në Planin e Veprimit, veçanërisht M1: Investime në rritjen e strukturave të përpunimit dhe tregtimin e produkteve agroushqimore dhe të peshkimit, dhe A.7: Transformimi i "Portalit të Fermerit" në një treg digjital gjithëpërfshirës për të kapërcyer hendekun midis agro prodhuesve, shitësve me pakicë dhe konsumatorëve, duke përmirësuar kështu aksesin në treg dhe vizibilitetin e produktit). Kjo nismë synon të lidhë prodhuesit, shitësit me pakicë dhe konsumatorët, duke rritur qasjen në treg, dukshmërinë e produkteve dhe efikasitetin në sektorin bujqësor të Shqipërisë nëpërmjet një platforme digjitale.)

Transformimi i "Portalit të fermerit" në një treg të plotë digjital synon të lidhë drejtpërdrejt prodhuesit agro, tregtarët dhe konsumatorët, duke lehtësuar një tranzicion më të shpejtë të mallrave nga fermat në tryezë dhe duke përmirësuar efikasitetin e përgjithshëm të tregut. Ky transformim digjital është projektuar për të përmirësuar aksesin, për të shtuar dukshmërinë e produkteve dhe për të nxitur një treg më të integruar bujqësor në Shqipëri.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore:

- Platforma e Tregut Digjital: Zhvillimi i një platforme online të thjeshtë për t'u përdorur, që shërben si një qendër parësore për agroprodhuesit për t'u lidhur me shitësit me pakicë dhe konsumatorët.

- Kapacitetet *e-Commerce*: pajisja e platformës me kapacitete të plota për tregti elektronike, duke përfshirë porositë online, përpunimin e pagesave dhe menaxhimin e logjistikës.

- Menaxhimi i inventarit në kohë reale: zbatimi i mjeteve për menaxhimin e inventarit në kohë reale, që u mundëson prodhuesve dhe shitësve të azhurnojnë dhe menaxhojnë nivelet e stokut në mënyrë efikase.

Elemente novatorëe

- Zgjerimi i tregut për prodhuesit: lejimi i prodhuesve të arrijnë një audiencë më të gjerë, duke zgjeruar tregun e tyre përtej konsumatorëve lokalë dhe në territoret rajonale dhe kombëtare.

- Thjeshtimi i proceseve të zinxhirit të furnizimit: përdorimi i mjeteve digjitale për të reduktuar kohën dhe kostot e lidhura me transaksionet tradicionale të tregut.

- Aksesi në mjete analitike të të dhënave: ofrimi i qasjes për të gjithë aktorët në mjetet analitike për të ndjekur tendencat e shitjeve, preferencat e konsumatorëve dhe kërkesat e tregut, duke ndihmuar në marrjen e vendimeve më të mira.

Arsyetimi: nisma për digjitalizimin e "Portali i fermerit" trajton disa sfida me të cilat përballet aktualisht sektori bujqësor i Shqipërisë, duke përfshirë aksesin e kufizuar në treg për agroprodhuesit e vegjël dhe të mesëm dhe mungesën efikasitetit në zinxhirët tradicionalë të furnizimit. Duke krijuar një treg digjital, iniciativa:

- Të lehtësojë aksesin e konsumatorëve në produkte të freskëta dhe lokale direkt nga burimi, duke promovuar stile jetese më të shëndetshme dhe duke mbështetur ekonomitë lokale.

- Të rrisë dukshmërinë e produkteve bujqësore lokale, duke ndihmuar prodhuesit të brendojnë dhe të tregtojnë mallrat e tyre në mënyrë më efektive.

- Të ulë pengesat për prodhuesit e rinj dhe më të vegjël për të hyrë në treg, duke nxitur diversitetin dhe konkurrencën më të madhe.

Përfitimet:

Për agroprodhuesit:

- Qasje në një treg më të gjerë, duke përfshirë konsumatorët ndërkombëtarë, përmes platformës digjitale.

- Përfitime nga tregu online që mund të çojnë në rritje të volumit të shitjeve dhe marzhe më të larta fitimi.

- Kosto më të ulëta marketingu dhe reklamimi falë dukshmërisë dhe mjeteve promovuese të integruara në platformë.

- Optimizimi i shitjeve të produkteve dhe reduktimi i humbjeve nga inventari i pashitur përmes mjeteve të avancuara për parashikimin e kërkesës dhe menaxhimin e inventarit.

Për shitësit me pakicë:

- Përdorimi i mjeteve efikase për menaxhimin e inventarit dhe porosive, duke reduktuar mbistokimin dhe mungesat.

- Lidhja me prodhues të shumtë për të diversifikuar ofertat e produkteve dhe për të tërhequr një bazë më të gjerë klientësh.

Për konsumatorët:

- Blerja e produkteve të freskëta dhe lokale bujqësore nga komoditeti i shtëpisë, me mundësinë e dorëzimit direkt.

- Marrja e informacionit mbi burimin e ushqimit, duke nxitur besimin dhe transparencën mes konsumatorëve dhe prodhuesve.

Duke transformuar "Portalin e fermerit" në një treg digjital dinamik, iniciativa jo vetëm që mbështet rritjen e sektorit bujqësor të Shqipërisë, por gjithashtu përputhet me përpjekjet më të gjera për të modernizuar ekonominë e vendit dhe për të rritur gjithëpërfshirjen digjitale në të gjitha industritë.

Fushat ndërsektoriale

- Zhvillimi i kapitalit njerëzor

Plani i Veprimit synon të riformësojë sektorin e arsimit dhe të përmirësojë mbajtjen e talenteve, duke u fokusuar në nxitjen e bashkëpunimeve të thella dhe produktive midis akademisë, bizneseve, qeverisë dhe shoqërisë civile – modeli i Helikës së Katërfishtë Kjo strategji ambicioze synon jo vetëm të forcojë lidhjen mes arsimit dhe nevojave të tregut, por edhe të frenojë valën e emigrimit duke e bërë qëndrimin në Shqipëri një mundësi tërheqëse për të rinjtë, veçanërisht në zonat rurale.

Një nga argumentet themelore të këtij plani është se edukimi, ruajtja e talenteve, digjitalizimi dhe konektiviteti dhe inovacioni i kërkimit janë fusha kritike ndërsektoriale të identifikuara gjatë fazës së EDP. Këto zona kanë një ndikim të gjerë dhe transformues në të gjithë sektorët vertikal. Natyra ndërsektoriale e arsimit, lidhjes digjitale dhe kërkimit dhe inovacionit, si dhe mbajtja e talenteve nuk është vetëm vendimtare për suksesin e fushave prioritare vertikale, si: energjia, bujqësia dhe turizmi, por gjithashtu përfaqëson një pengesë kyçe për zhvillimin e tyre. Pa adresuar çështjet themelore në kapitalin njerëzor, zhvillimin e aftësive dhe kapacitetin e inovacionit kërkimor, arritja e qëllimeve specifike të sektorit bëhet dukshëm më sfiduese. Si i tillë, efektiviteti i masave në këto fusha horizontale ndikon drejtpërdrejt dhe zhbllokon progresin në fushat vertikale, duke i bërë ato thelbësore për suksesin e përgjithshëm të planit. Nisma fillon me një vlerësim të plotë të programeve ekzistuese të praktikës dhe praktikës, duke identifikuar mundësitë për përmirësim. Përfshirja e komunitetit të biznesit pritet të zgjerohet, duke marrë pjesë aktive në përgatitjen e kurrikulave dhe sigurimin e cilësisë, në përputhje me standardet e Agjencisë Shqiptare të Sigurimit të Cilësisë. Një komponent kyç i kësaj strategjie përfshin ngritjen e një sistemi monitorimi dinamik që përfshin reagimet nga të gjitha palët e interesit për të përmirësuar vazhdimisht këto programe. Ky sistem do të gjurmojë treguesit kryesorë të performancës dhe matjet e suksesit, duke siguruar që rezultatet arsimore të përmbushin kërkesat e industrisë në zhvillim.

Për më tepër, plani mbështet shkollat duale të AFP që ndërthurin të mësuarit tradicional akademik me trajnimin praktik për punë. Kjo qasje e dyfishtë është krijuar për t'u ofruar nxënësve përvoja arsimore gjithëpërfshirëse që janë drejtpërdrejt të zbatueshme në vendin e punës. Strategjia përfshin gjithashtu zhvillimin e kurseve online në platformën Albrain, të cilat do të përfitojnë nga ekspertiza e profesionistëve të diasporës, duke rritur në këtë mënyrë riaftësimin dhe rikualifikimin e fuqisë punëtore shqiptare.

Reformat ligjore janë gjithashtu një aspekt kritik i ndryshimeve të propozuara. Rishikimi dhe rregullimi i kuadrit ligjor synon të mandatojë përfshirje më të madhe të komunitetit të biznesit në zhvillimin e arsimit. Stimuj të rinj, si përfitimet tatimore dhe programet e njohjes, propozohen për të inkurajuar investimet e biznesit në arsim dhe kërkime, veçanërisht ato që përputhen me

prioritetet e S3. Një bashkëpunim i tillë siguron që linja e talenteve që po zhvillohet të përputhet me kërkesat e sektorëve strategjikë, siç është nevoja e turizmit për ekspertë të marketingut digjital apo nevoja në rritje e bujqësisë për teknologjitë inteligjente bujqësore.

Në fushën e të nxënit gjatë gjithë jetës, strategjia prezanton politika për të mbështetur programet e të mësuarit gjatë gjithë jetës përmes konceptit të mikrokredencialeve, në përputhje me rekomandimet përkatëse të BE-së, të dizenjuara për të validuar rrugë të ndryshme arsimore dhe zotërim të aftësive të ndryshme. Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve arsimore dhe sektorit të biznesit këtu është thelbësor, duke siguruar që programet e dizenjuara të përputhen drejtpërdrejt me nevojat e industrisë, duke promovuar në këtë mënyrë trajnimin në vendin e punës dhe aplikimin e aftësive në kohë reale. Ndërsa Shqipëria po e pozicionon veten në industri si energjia e rinovueshme apo bujqësia digjitale, programet e të nxënit fleksibël dhe të personalizuar do të jenë jetike për profesionistët që të përshtaten me zhvillimet teknologjike.

Modernizimi i kurrikulës synohet gjithashtu në të gjitha nivelet arsimore për të përgatitur më mirë Shqipërinë për tranzicionin digjital dhe atë të gjelbër. Kjo përfshin rishikimin e programeve të arsimit parauniversitar për të përfshirë lëndë dhe module praktike që nxisin aftësitë në mbrojtjen e mjedisit, qytetarinë aktive dhe kulturën e punës. Sistemi i arsimit të lartë do të shohë një transformim të ngjashëm, me kurrikulat që do të rishikohen për të përfshirë përfaqësuesit e sektorit të biznesit në proceset e zhvillimit, rishikimit dhe vlerësimit. Këto ndryshime do të kenë një ndikim ndërsektorial, duke ofruar një fuqi punëtore të aftë jo vetëm në njohuritë teorike, por edhe në praktike, aftësi specifike sektoriale të nevojshme për sektorë si eficienca e energjisë dhe turizmi i qëndrueshëm.

Përpjekjet për të mbajtur talentet dhe për të ulur emigracionin fokusohen në rritjen e atraktivitetit për të qëndruar në Shqipëri nëpërmjet shërbimeve më të mira publike dhe përmirësimit të mundësive arsimore dhe profesionale, veçanërisht në zonat rurale. incentivat financiarë dhe arsimorë propozohen për të mbështetur të rinjtë që të kontribuojnë në zhvillimin rural dhe të inteligjent, si përditësimi i kuadrit ligjor për mbështetjen financiare dhe zhvillimi i skemave incentivuese që inkurajojnë kthimin e profesionistëve të rinj në komunitetet e tyre pas studimeve. Kjo ndikon drejtpërdrejt në sektorët ruralë si bujqësia dhe turizmi, të cilët mbështeten në mënyrë të konsiderueshme në një fuqi punëtore të kualifikuar dhe qasje inovative për të lulëzuar në tregun global.

Qasja gjithëpërfshirëse e ndërmarrë nga Shqipëria synon të krijojë një kuadër të fortë arsimor që jo vetëm plotëson nevojat imediate të tregut të saj të punës, por gjithashtu nxit një forcë punëtore elastike, të zhdërvjellët dhe globalisht konkurruese globalisht. Kjo strategji nënvizon natyrën ndërsektoriale të edukimit dhe mbajtjes së talenteve, të cilat janë kritike për realizimin e objektivave më të gjerë të S3 në fusha kyçe vertikale, si: energjia, bujqësia dhe turizmi. Duke u siguruar që këto fusha themelore të zhvillohen fuqishëm, Shqipëria po pozicionohet për të arritur rritje të qëndrueshme dhe inovacion në të gjithë sektorët e ekonomisë.

Përmbledhja e objektivave strategjikë:

Rritja e sektorit të arsimit (reflekton objektivin strategjik 1:" Transformimi i arsimit dhe zhvillimi i fuqisë punëtore për të mbështetur tranzicionin digjital dhe të gjelbër në Shqipëri", Objektivi specifik

1.1: "Forcimi i bashkëpunimit ndërmjet akademisë, bizneseve, qeverisë dhe shoqërisë civile (Helika e Katërfishtë) për të rritur inovacionin dhe përgatitjen e fuqisë punëtore", M1: "Rritja e bashkëpunimit ndërmjet institucioneve arsimore dhe sektorit të biznesit", Aktiviteti A.2): Duke njohur rolin kryesor të akademisë, bizneseve, qeverisë dhe shoqërisë civile, strategjia synon të forcojë bashkëpunimin midis këtyre aktorëve të helikës së katërfishtë. Kjo qasje bashkëpunuese është krijuar për të nxitur inovacionin dhe për të përgatitur një fuqi punëtore të përgatitur për sfidat e ardhshme. Programet e të mësuarit gjatë gjithë jetës janë duke u theksuar për të siguruar që fuqia punëtore të mbetet e zhdërvjellët dhe elastike, e pajisur për të përballuar kërkesat e një ekonomie qarkulluese dhe nuancat e inteligjencës artificiale. Një shtysë kryesore është drejt modernizimit të kurrikulës arsimore në të gjitha nivelet, duke e përafruar atë me nevojat e tranzicionit digjital dhe

të gjelbër. Ky modernizim nuk lidhet vetëm me dhënien e njohurive, por edhe me rritjen e specializimit në fushat e identifikuara si prioritete në S3, duke forcuar kështu kompetencat shkencore dhe teknologjike që në fazat e hershme arsimore.

Strategjia e Specializimit Inteligjent për Shqipërinë, siç artikulohet përmes raportit të EDP, përshkruan një qasje inovative dhe të fokusuar drejt adresimit të çështjeve kyçe në sektorin e arsimit dhe zhvillimit të aftësive. Objektivat dhe masat strategjike synojnë të nxisin një sistem të fortë arsimor, të përmirësojnë formimin profesional dhe të nxisin të mësuarit gjatë gjithë jetës, duke e pozicionuar Shqipërinë për të realizuar në mënyrë efektive në tranzicionin digjital dhe atë të gjelbër. Synimi është modernizimi i kurrikulës në të gjitha nivelet e arsimit për të pajisur më mirë Shqipërinë për tranzicionin digjital dhe atë të gjelbër. Ai thekson domosdoshmërinë e përafrimit të sistemit arsimor me sistemin e formimit profesional (AFP) dhe përditësimin e kurrikulave nga arsimi fillor në arsimin e lartë për të mbështetur Shqipërinë në këto tranzicione.

Ruajtja e talenteve (duke reflektuar objektivin strategjik 1: "Zhvillimi i kapaciteteve të të rinjve dhe ruajtja e kapitalit njerëzor për të nxitur zhvillimin në Shqipëri", objektivi specifik 1.1: "Përmbysja e tendencave të të rinjve drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale duke rritur cilësinë e shërbimeve publike të ofruara dhe duke e bërë tërheqës për të rinjtë të qëndrimin në Shqipëri dhe angazhimin në zhvillimin rural", Masa M1: "Gjallërimi i mundësive për punësueshmërinë e të rinjve, punësimin dhe sipërmarrjen nëpërmjet Garancisë për Rinore dhe politikave të ngjashme dhe përmirësimi i programeve dhe shërbimeve që ofrojnë mbështetje për lëvizshmërinë e të rinjve dhe bashkëpunimin mes tyre brenda vendit dhe jashtë tij"): Një sfidë e rëndësishme për Shqipërinë ka qenë emigrimi i të rinjve dhe braktisja e zonave rurale. Për të luftuar këtë prirje, strategjia S3 po krijon hapësira për vende pune inteligjente dhe rritje profesionale që mund të mbajë popullatën e re brenda vendit, veçanërisht në zonat rurale. Janë duke u bërë përpjekje për të kthyer migrimin e të rinjve duke përmirësuar cilësinë e shërbimeve publike dhe duke e bërë jetën rurale më tërheqëse dhe të qëndrueshme. Vëmendje e veçantë po i kushtohet kultivimit të talenteve dhe zhvillimit holistik të të rinjve, me fokus në nxitjen e talenteve të ndryshme përmes programeve sportive, artit dhe artizanatit. Këto nisma nuk kanë të bëjnë vetëm me edukimin, por edhe me rrënjosjen e ndjenjës së përkatësisë dhe mundësive. Në përputhje me konceptin "Rinia për të rinjtë", strategjia synon të ndërtojë një sistem gjithëpërfshirës mbështetjeje që përputhet me aspiratat e brezit të ri. Duke adresuar shqetësimet e ngritura nga raporti i EDP-së, një objektiv strategjik është të rrisim kapacitetet e të rinjve tanë, duke nxitur një mjedis që jo vetëm ndal prirjen e emigracionit, por edhe e transformon Shqipërinë rurale dhe urbane në qendra të rritjes dhe inovacionit.

Përfshirja e Diasporës (reflekton objektivin strategjik: "Angazhimi i diasporës dhe emigrantëve në të gjitha aspektet e zhvillimit të inteligjent dhe digjital në Shqipëri që çon në një proces më efektiv të integrimit në BE" dhe objektivin specifik 1.1: "Ekspertiza e diasporës ofron kontribut efektiv në gjenerimin e zhvillimit të kapitalit njerëzor veçanërisht në Shqipërinë rurale" dhe objektivin specifik 1.2: Promovimi i zhvillimit teknologjik dhe kërkimit bazuar në kontributin e diasporës për të stimuluar rritjen ekonomike): Në një epokë ku ndërlidhja kapërcen kufijtë, Shqipëria aspiron të shfrytëzojë potencialin e pashfrytëzuar të diasporës dhe emigrantëve të saj globalë, duke integruar ekspertizën e tyre në vetë strukturën e zhvillimit inteligjent dhe digjital të vendit. Ky nuk është vetëm një objektiv; është një vizion për ta udhëhequr Shqipërinë drejt një integrimi më efektiv evropian. Me një pasuri njohurish dhe eksperiencash të shpërndara në mbarë globin, diaspora e Shqipërisë është një mundësi e pazbuluar. Për të kanalizuar këtë potencial, strategjia synon të mobilizojë ekspertizën e emigrantëve për të nxitur zhvillimin e kapitalit njerëzor, veçanërisht në Shqipërinë rurale, ku kontribute të tilla mund të jenë transformuese. Strategjia parashikon një të ardhme ku profesionistët e talentuar, sipërmarrësit e suksesshëm dhe punëtorët e aftë nga diaspora shqiptare ndjehen të nxitur të kthehen dhe të mbjellin farat e përparimit në atdheun e tyre. Synimi është zgjerimi i kanaleve të komunikimit që i ofrojnë diasporës informacion të përditësuar mbi një mori mundësish dhe stimujsh për angazhim dhe kthim në Shqipëri.

Për të arritur këta objektiva strategjikë, plani i veprimit detajon një sërë masash dhe iniciativash specifike, secila në përputhje me qëllimet kryesore të rritjes së qëndrueshmërisë dhe nxitjes së inovacionit.

Rritja e sektorit të arsimit (reflekton objektivin strategjik 1: "Transformimi i arsimit dhe zhvillimit të fuqisë punëtore për të mbështetur tranzicionin digjital dhe të gjelbër në Shqipëri", Objektivi specifik

1.2: "Përmirësimi i programeve të të mësuarit gjatë gjithë jetës për të nxitur një fuqi punëtore elastike dhe të zhdërvjellët përmes rikualifikimit dhe përmirësimit të aftësive të punonjësve, duke marrë parasysh sfidat e paraqitura nga ekonomia qarkulluese dhe AI", M1: "Forcimi i politikave për të siguruar LLL dhe mikrokredencialet...", Aktiviteti A.1): Masat përfshijnë rishikimin e programeve arsimore parauniversitare për t'u siguruar që studentët janë të pajisur me aftësitë dhe njohuritë përkatëse për fuqinë punëtore në zhvillim, përmirësimin e aftësive gjuhësore për të përmbushur kërkesat e tregut të punës, profilizimin e institucioneve të arsimit të lartë (IAL) bazuar në nevojat e zhvillimit rajonal dhe krijimin e granteve novatore dhe incentivave për shkollat dhe nënësit për të inkurajuar rezultate më të mira studimi, pjesëmarrje në iniciativa miqësore me komunitetin dhe mjedisin dhe zhvillimin e talenteve. Një objektiv i rëndësishëm është adresimi i sfidës së kthimit të tendencës së emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë, duke i bërë zonat rurale më tërheqëse për të rinjtë që të qëndrojnë dhe të përfshihen në aktivitete zhvillimore. Ai synon të përmirësojë ofertat arsimore dhe infrastrukturën për arsimin e përgjithshëm parauniversitar dhe të AFP-së, të ndërtojë një kulturë inovacioni në shkolla dhe midis brezave të rinj për të parandaluar emigracionin dhe të stimulojë të rinjtë që të kontribuojnë në zhvillimin e ardhshëm rural inteligjent duke forcuar sistemin arsimor dhe zhvillimin e shërbimeve të orientuara drejt të rinjve.

Modernizimi i kurrikulave arsimore (reflekton objektivin strategjik 1: "Transformimi i arsimit dhe zhvillimi i fuqisë punëtore për të mbështetur tranzicionin digjital dhe të gjelbër të Shqipërisë", objektivi specifik 1.3: "Modernizimi i kurrikulës në të gjitha nivelet për ta pajisur Shqipërinë në nivelin e duhur për tranzicionin digjital dhe të gjelbër, dhe për forcimin e specializimit të ekonomisë kombëtare në fushat prioritare të S3 dhe rritjen e aftësive shkencore dhe teknologjike në të gjitha nivelet", M5: "Modernizimi gjithëpërfshirës i kurrikulave të AFP-së dhe sistemit të AFP-së bazuar në nevojat e tregut të punës dhe specializimet e ardhshme S3"): Modernizimi i kurrikulave në të gjitha nivelet është një hap themelor në përgatitjen e Shqipërisë për tranzicionin digjital dhe atë të gjelbër, që është një fushë kritike përmirësimi e sugjeruar nga raporti i EDP. Ky objektiv nënvizon urgjencën e zhvillimit të një fuqie punëtore që është e përgatitur mirë në disiplinat STEM dhe përafrimin e arsimit me sektorët në zhvillim të ekonomisë. Masat specifike si modernizimi gjithëpërfshirës i kurrikulave të AFP-së bazuar në nevojat e tregut të punës dhe specializimet e ardhshme S3 do të trajtojnë drejtpërdrejt mungesën e identifikuar të aftësive në përputhje me kërkesat e tregut. Për më tepër, nxitja e inovacionit brenda kuadrit të formimit parauniversitar dhe profesional do të forcojë kapitalin njerëzor në Shqipëri, duke rritur potencialin e tyre për të kontribuar në rritjen e inteligjente të vendit.

Objektivi i iniciativave të përshkruara në hapësirat ilustruese të mëposhtme është të përmirësojë sektorin arsimor në Shqipëri nëpërmjet zhvillimit të kurrikulave që përputhen me nevojat e tregut dhe kultivimit të aftësive të reja. Këto masa strategjike janë krijuar për të përgatitur një fuqi punëtore profesionale dhe eksperte, të pajisur plotësisht për të përmbushur kërkesat e tregut të ardhshëm. Duke zbatuar këto iniciativa, Shqipëria po ndërmerr hapa të rëndësishëm drejt nxitjes së një mjedisi arsimor që jo vetëm i përgjigjet tendencave aktuale të tregut të punës, por gjithashtu parashikon kërkesat e ardhshme të fuqisë punëtore, duke siguruar që qytetarët e saj të jenë të përgatitur mirë për mundësitë dhe sfidat e reja.

Kapërcimi i hendekut digjital: Një Nismë e plotë për Edukimin gjithëpërfshirës në Shqipëri (Pasqyron objektivin strategjik 1 nëseksionin e edukimit në Planin e Veprimit: Transformimi i arsimit dhe zhvillimit të fuqisë punëtore për të mbështetur tranzicionet digjitale dhe të gjelbra në Shqipëri, në "Arsimi", objektivi specifik 3: Modernizimi i kurrikulës në të gjitha

nivelet për të pajisur Shqipërinë në nivelin e duhur për tranzicionin digjital dhe të gjelbër dhe për forcimin e specializimit të ekonomisë kombëtare në fushat prioritare të S3 dhe rritjen e aftësive shkencore dhe teknologjike në të gjitha nivelet, Masa 6: Krijimi i granteve dhe incentivave inovativë për shkollat dhe nxënësit në arsimin parauniversitar duke siguruar rezultate më të mira studimi, rezultate më të mira në konkurse, duke rritur pjesëmarrjen e tyre në nisma miqësore për komunitetin dhe mjedisin, dhe zhvillimin e talenteve.)

Projekti synon të revolucionarizojë arsimin digjital në Shqipëri duke adresuar disa çështje kritike, duke përfshirë mungesën e pajisjeve teknologjike, aksesin në internet dhe aftësitë digjitale të nxënësve, mësuesve dhe atyre që kanë braktisur shkollën. Kjo nismë gjithëpërfshirëse është krijuar për të ndërtuar një mjedis edukativ modern dhe gjithëpërfshirës që kapërcen hendekun ekzistues dhe përgatitet për sfidat e së ardhmes. Në zemër të projektit është zhvillimi i një platforme të avancuar online të përshtatur për të përmbushur nevojat e ndryshme të komunitetit arsimor shqiptar. Platforma do të ketë një ndërfaqe të thjeshtë për t'u përdorur në gjuhën shqipe, duke siguruar akses të lehtë për nxënësit, mësuesit dhe ish-nxënësit që kërkojnë të rikthehen në arsim. Ajo do të ofrojë libra digjitalë dhe burime mësimore për një gamë të gjerë lëndësh, duke mundësuar një përvojë edukative të pasur dhe angazhuese. Platforma do të përfshijë fëmijët me aftësi të kufizuara, të cilët janë detyruar të largohen nga shkolla për shkak të aftësisë së tyre të kufizuar, duke mos pasur mundësi për të pasur akses në arsim dhe shërbime të tjera.Kjo platformë do t'i ndihmojë ata të kthehen në shkollë, por edhe të përfshihen në programe jashtëshkollore dhe të kenë mundësi të kenë akses afatgjatë në pajisjet digjitale.

Qendra e të nxënit do t'i lejojë mësuesit të krijojnë klasa virtuale për ndërveprim në kohë reale me nxënësit, duke përmirësuar procesin e të mësuarit përmes komunikimit të drejtpërdrejtë dhe metodave interaktive të mësimdhënies. Për më tepër, platforma do të përfshijë mjete për dorëzimin e detyrave të shtëpisë dhe testime online, duke lehtësuar angazhimin dhe vlerësimin e vazhdueshëm. Si pjesë e planit të veprimit S3 për zhvillimin dhe mbajtjen e talenteve, platforma mund të integrojë edhe aktivitete jashtëshkollore. Një nga objektivat kryesorë të projektit është pajisja e të gjithë nxënësve, mësuesve dhe individëve në sistemin parauniversitar dhe të arsimit dhe formimit profesional (AFP) me pajisje digjitale të parapajisura me platformën. Këto pajisje do të kenë akses të kufizuar dhe të kontrolluar në përmbajtje online bazuar në moshën e nxënësve dhe faqet e përzgjedhura. Kjo do të shoqërohet me ofrimin e aksesit në internet për të siguruar një mësim të pandërprerë. Për të adresuar hendekun digjital, projekti do të ofrojë trajnime për nxënësit, mësuesit dhe ish-nxënësit për të përmirësuar aftësitë bazë TIK dhe digjitale, duke siguruar që ata të mund të përdorin efektivisht pajisjet digjitale dhe të aksesojnë platformën kryesore për të mësuar online. Projekti do të fokusohet gjithashtu në përmirësimin e përmbajtjes së kurrikulës duke zhvilluar materiale digjitale për të gjitha lëndët, të cilat do të përfshihen në paketën e librave shkollorë së bashku me tabletin ose pajisjen digjitale. Mësuesit do të marrin trajnim intensiv IT, duke përfshirë rrjetet profesionale. Materiale didaktike, mësime dhe tutoriale do të përgatiten dhe përshtaten për mësimdhënie online, duke adresuar nevojat e kategorive të veçanta të nxënësve dhe duke u përgatitur për sfida të mundshme të ardhshme si COVID-19. Për të mbështetur grupet vulnerabël, platforma do të përfshijë dispozita të veçanta për nxënësit me aftësi të kufizuara, fëmijët që kanë braktisur shkollën për shkak të mungesës së aksesit dhe ata nga shtresa të pafavorizuara socio-ekonomike.

Do të integrohen funksione për ndihmë emergjente dhe shëndetësore, duke ofruar linja të dedikuara për raportimin e dhunës në familje dhe konsultime mjekësore, veçanërisht për ata që jetojnë në zonat e thella rurale. Për më tepër, platforma do të ofrojë përmbajtje kulturore dhe rekreative, si ture virtuale në vendet e trashëgimisë kulturore, akses në libra online dhe programe të aktivitetit fizik, duke pasuruar përvojën arsimore për nxënësit dhe familjet e tyre, veçanërisht për ata me mjete të kufizuara financiare. Ky projekt do të çojë në përmirësimin e aftësive digjitale midis mësuesve, nxënësve dhe ish-nxënësve, duke mundësuar mësim të qëndrueshëm digjital. Duke ofruar akses afatgjatë në pajisje digjitale, do të lehtësohen metodologjitë moderne të mësimdhënies dhe aktivitetet pas mësimore, duke siguruar gjithëpërfshirje dhe akses për të gjithë. Materialet e

përditësuara të mësimdhënies dhe të të mësuarit do të përmirësojnë cilësinë e arsimit, si online ashtu edhe me prani fizike. Për më tepër, projekti përputhet me strategjinë e Këshillit të Evropës, duke siguruar të drejtat e fëmijëve për arsim dhe mbrojtje sociale, veçanërisht për grupet vulnerabël. Platforma do të nxisë ndërveprimin e përmirësuar midis mësuesve dhe nxënësve, duke promovuar mësimin interaktiv dhe komunikimin efektiv. Kjo do të lejojë që arsimi cilësor të arrijë nxënësit në zona rurale të largëta që aktualisht marrin mësim në klasa të përbashkëta. Gjithashtu, do të mbështesë brezin e ri të diasporës shqiptare duke e bërë platformën të aksesueshme për nxënësit që jetojnë jashtë, duke ruajtur gjuhën, historinë dhe kulturën e tyre dhe duke e lidhur atë me masa dhe aktivitete të tjera të parashikuara në S3 për Diasporën. Parashikohet gjithashtu rishikimi i kuadrit ligjor të nevojshëm për zbatimin e acquis përkatës, duke garantuar praktikat më të mira arsimore. Ky projekt ofron një zgjidhje gjithëpërfshirëse për arsimin digjital në Shqipëri dhe diasporën e saj, duke promovuar akses të barabartë, përmirësuar aftësitë digjitale dhe mbështetur zhvillimin e përgjithshëm të nxënësve, mësuesve dhe atyre që kanë braktisur shkollën.

• Karakteristikat kryesore të platformës

- Ndërfaqe miqësore për përdoruesit: Projektuar për përdorim të lehtë nga nxënësit, mësuesit dhe ish-nxënësit në gjuhën shqipe.
- Tekste dhe burime digjitale: Bibliotekë gjithëpërfshirëse digjitale për lëndë të ndryshme.
- Qendra mësimore: Klasa virtuale për ndërveprim në kohë reale.
- Detyrat e shtëpisë dhe mjetet e testimit: aftësitë e paraqitjes dhe vlerësimit online.
- Integrim i aktiviteteve jashtëshkollore dhe të mësimit të gjuhës dhe kulturës shqipe në diasporë: Mbështetje për nisma të tjera të planit të veprimit S3.

• Objektivat kryesorë

- Pajisja e të gjithë nxënësve, mësuesve, nxënësve me aftësi të kufizuara dhe ish-nxënësve me pajisje digjitale.
- Sigurimi i aksesit në internet për mësim të pandërprerë dhe aktivitete të tjera.
- Ofrimi i trajnimeve për aftësitë digjitale dhe TIK për nxënësit, mësuesit dhe ish-nxënësit.
- Zhvillimi dhe integrimi i materialeve mësimore digjitale.
- Kryerja e trajnimeve intensive në IT për mësuesit.

• Mbështetje për grupet vulnerabël

- Dispozita speciale për nxënësit me aftësi të kufizuara, ata që kanë braktisur shkollën dhe individët nga sfondi socio-ekonomik i pafavorshëm.
- Veçori mbështetëse të platformës për emergjencat dhe shëndetin.
- Përmbajtje kulturore dhe rekreative për pasurimin e përvojës mësimore.

• Rezultatet e pritshme

- Përmirësimi i aftësive digjitale për mësuesit, studentët dhe ish-nxënësit.
- Mjedis i qëndrueshëm mësimor digjital.
- Rritja e përfshirjes dhe aksesit në arsim.
- Cilësi më e lartë e arsimit, si online ashtu edhe personalisht.

• Përfitime shtesë

- Përputhja me strategjinë e Këshillit të Evropës për të drejtat e fëmijëve.
- Përmirësimi i ndërveprimit dhe komunikimit mësues-nxënës.
- Mbështetja e diasporës shqiptare në ruajtjen e trashëgimisë kulturore.
- Adaptimi i kuadrit ligjor për të garantuar praktikat më të mira arsimore.

Rishikim gjithëpërfshirës i kurrikulës (pasqyron objektivin strategjik në seksionin e Edukimit të Planit të Veprimit: transformimi i arsimit dhe zhvillimit të fuqisë punëtore për të mbështetur tranzicionin digjital dhe të gjelbër në Shqipëri, objektivi specifik 3: Modernizimi i kurrikulës në të gjitha nivelet për të pajisur Shqipërinë në nivelin e duhur për tranzicionin digjital dhe të gjelbër dhe për forcimin e specializimit të ekonomisë kombëtare në fushat prioritare të S3 dhe rritjen e aftësive shkencore dhe teknologjike në të gjitha nivelet, M1: Rishikimi i programeve të arsimit parauniversitar për t'iu përgjigjur më mirë nevojave të tregut aktual dhe të ardhshëm,

duke siguruar që studentët të jenë të pajisur me aftësitë dhe njohuritë përkatëse për fuqinë punëtore në evolucion.)

Një nga nismat kryesore në arsim, si një prioritet horizontal i S3, përfshin një rishikim gjithëpërfshirës të kurrikulës në të gjitha nivelet.

Ky rishikim synon të reflektojë përvojat më të mira të së kaluarës dhe të përshtatet me kërkesat moderne, duke u fokusuar te aftësitë digjitale, ndërgjegjësimi mjedisor, lëndët praktike dhe aftësitë për tregun e punës. Parashikohet një përafrim më i mirë midis kurrikulës parauniversitare dhe asaj universitare për të mbyllur hendekun ekzistues. Gjithashtu, është planifikuar një analizë gjithëpërfshirëse për të evidentuar boshllëqet dhe nevojat për lëndë të reja dhe transformimin e atyre ekzistuese, përfshirjen e lëndëve praktike dhe në terren, analizat krahasuese me kurrikulat e mëparshme për të evidentuar avantazhet dhe disavantazhet, si dhe një konsultim të gjerë me prindërit, nxënësit, komunitetin e biznesit dhe universitetet.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Përafrimi i kurrikulës: përditësimi i kurrikulës për të përfshirë komponentët thelbësorë të aftësive digjitale dhe ndërgjegjësimit mjedisor, duke siguruar që nxënësit të pajisen me njohuritë dhe aftësitë e duhura.
- Integrimi i STEM: integrimi i STEM (shkencë, teknologji, inxhinieri dhe matematikë) në arsim për të promovuar mendimin kritik dhe për të përmirësuar aftësitë praktike.
- Metodologji Moderne: Përmirësimi i materialeve dhe metodologjive edukative për të reflektuar përparimet më të fundit dhe praktikat më të mira në mësimdhënie.

Elemente novatore

- Aftësimi digjital: theksimi i aftësive digjitale si një komponent thelbësor i kurrikulës, duke përgatitur nxënësit për një të ardhme të drejtuar nga teknologjia.
- Ndërgjegjësimi mjedisor: përfshirja e edukimit mjedisor për të nxitur një gjeneratë që vlerëson dhe kupton qëndrueshmërinë.
- Mendimi kritik: promovimi i aftësive të mendimit kritik përmes të mësuarit të bazuar në zgjidhjen e problemeve dhe metodave ndërvepruese të mësimdhënies.

Arsyetimi

Rishikimi gjithëpërfshirës i kurrikulës udhëhiqet nga nevoja për të përgatitur nxënësit për sfidat e një bote që ndryshon me shpejtësi. Duke përafruar kurrikulat me kërkesat moderne, Shqipëria synon:

- Të sigurojë që nxënësit të zotërojnë njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për të pasur sukses në epokën digjitale.
- Të nxisë një ndjenjë përgjegjësie dhe qëndrueshmërie mjedisore dhe të kontribuojë konkretisht në projekte mjedisore.
- Të zhvillojë një forcë pune konkurruese që mund të përshtatet me ndryshimet teknologjike dhe të nxisë inovacionin.

Përfitimet

Për Studentët:

- Fitojnë aftësi dhe njohuri të rëndësishme që i përgatisin për karrierat dhe sfidat e së ardhmes.
- Përjetojnë një mjedis të pasur mësimor që promovon mendimin kritik dhe aftësitë praktike.
- Libra dhe materiale mësimore të përditësuara me kurrikulën e re dhe përmbajtje digjitale për nxënësit në sistemin parauniversitar.
- Nxënësit përgatiten me aftësi pune të rëndësishme në të gjitha nivelet e arsimit për të qenë të gatshëm për tregun e punës.

Për mësuesit:

- Akses në materiale dhe metodologji të përditësuara edukative që përmirësojnë efektivitetin e mësimdhënies.
- Mundësi për zhvillim profesional përmes trajnimeve mbi praktikat moderne të mësimdhënies.

Fuqizimi i ekselencës: Skema stimuluese për studentët dhe mësuesit e arsimit parauniversitar (duke reflektuar objektivin strategjik 3: Modernizimi i kurrikulës në të gjitha

nivelet për të pajisur më mirë Shqipërinë për tranzicionin digjital dhe të gjelbër, në "Arsimi", objektivi specifik 3.2: Krijimi i granteve dhe stimujve novatorë për shkollat dhe nxenesit në arsimin parauniversitar).

Skema nxitëse për nxënësit dhe mësuesit parauniversitar është një nismë gjithëpërfshirëse e krijuar për të ngritur peizazhin arsimor duke njohur dhe shpërblyer përsosmërinë dhe inovacionin në praktikat shkollore. Kjo skemë synon të krijojë një mjedis arsimor dinamik ku mësuesit janë të motivuar për të eksploruar metoda inovative të mësimdhënies dhe për të përmirësuar menaxhimin e përgjithshëm të shkollës. Nëpërmjet një kombinimi të shpërblimeve dhe granteve të bazuara në performancë, kjo nismë jo vetëm që synon të rrisë cilësinë e arsimit, por edhe të sigurojë qasje të barabartë në mundësitë arsimore për të gjithë studentët.

Në thelb të kësaj nisme është zbatimi i një sistemi të dyfishtë shpërblimi që njeh arritjet e jashtëzakonshme të nxënësve, shkollave dhe mësuesve, duke i mbështetur financiarisht për të vazhduar qasjet e tyre inovative. Skema prezanton shpërblime të bazuara në performancë, të cilat lidhen drejtpërdrejt me rezultatet e matshme në performancën e nxënësve dhe inovacionet arsimore. Duke lidhur shpërblimet me rezultatet, skema siguron që incentivat të kontribuojnë drejtpërdrejt në përmirësimet arsimore.

Përveç shpërblimit të arritjeve aktuale, skema ofron grante të konsiderueshme të cilat synojnë të nxisin adoptimin e metodologjive të reja dhe efektive të mësimdhënies dhe praktikave të menaxhimit. Këto grante janë projektuar për të fuqizuar shkollat të zbatojnë ndryshime progresive që mund të kenë një ndikim të qëndrueshëm në përvojën arsimore. Zhvillimi profesional është një tjetër komponent kritik i nismës. Duke njohur se zhvillimi i vazhdueshëm i mësuesve është thelbësor për suksesin e qëndrueshëm arsimor, skema ofron një gamë të gjerë trajnimesh dhe mundësish për të mësuar. Këto programe janë të përshtatura për të ndihmuar mësuesit të qëndrojnë në krye të përparimeve arsimore, duke përmirësuar aftësitë e tyre në mësimdhënie dhe kapacitetet udhëheqëse brenda mjediseve shkollore.

Përparësitë për mësuesit:

- Shpërblime financiare: bonuse të bazuara në performancë për arritjen dhe tejkalimin e objektivave arsimorë.
- Zhvillim profesional: akses në programe të avancuara trajnimi dhe punëtori për të përmirësuar aftësitë e mësimdhënies dhe kapacitetet udhëheqëse.
- Grante për inovacion: financim për të mbështetur zbatimin e metodave të reja dhe krijuese të mësimdhënies dhe projekteve të klasës.
- Avancim në karrierë: mundësi për njohje dhe promovim bazuar në performancën shembullore dhe kontributet në inovacionin arsimor.
- Kënaqësi e rritur në punë: një mjedis mbështetës që vlerëson dhe shpërblen përkushtimin, duke nxitur një ndjenjë më të madhe të arritjes dhe motivimit.
- Mundësi bashkëpunimi: pjesëmarrje në projekte bashkëpunuese me kolegë, duke çuar në ndarje të praktikave më të mira dhe një rrjet profesional më të fortë.
- Shpërndarja e resurseve: akses në burime dhe materiale shtesë për të përmirësuar mësimdhënien dhe përvojat mësimore në klasë.

Për nxënësit, veçanërisht ata nga sfondi i pafavorshëm ekonomik, skema ofron ndihmë financiare në formën e bursave dhe pagave. Kjo ndihmë është jetike për të barazuar mundësitë, duke lejuar të gjithë nxënësit të ndjekin objektivat e tyre arsimorë pa barrën e kufizimeve financiare. Duke ofruar këto mbështetje, nisma synon të zvogëlojë pabarazitë arsimore dhe të promovojë gjithëpërfshirjen brenda sistemit arsimor.

Një aspekt i rëndësishëm i Skemës së Incentivave është përfshirja e një Programi Shpërblimesh për Nxënësit. Ky program është krijuar për të njohur dhe shpërblyer nxënësit për arritjet e tyre në fusha të ndryshme, duke përfshirë:

1. Përsosmërinë akademike: shpërblime për nxënësit që arrijnë rezultate të shkëlqyera në provimet e tyre shkollore gjatë vitit dhe performancën e përgjithshme akademike.

2. Riciklimin dhe iniciativat mjedisore: stimuj për studentët që marrin pjesë aktive në programet e riciklimit në shkolla dhe projekte të tjera të qëndrueshmërisë mjedisore.

3. Aktivitetet jashtëshkollore: njohje për studentët që shkëlqejnë në sport, art dhe aktivitete të tjera jashtëshkollore.

4. Projektet/idetë inovative: çmime për studentët që zhvillojnë projekte apo ide novatore që kontribuojnë për shkollën ose komunitetin.

5. Konkurse kombëtare dhe ndërkombëtare: bursa dhe shpërblime për studentët që fitojnë ose performojnë në mënyrë të jashtëzakonshme në garat kombëtare dhe ndërkombëtare.

Përfitimet:

- Për mësuesit dhe shkollat: skema ofron përfitime të konsiderueshme duke ofruar një platformë për vlerësimin profesional dhe zhvillim në karrierë. Mësuesit dhe institucionet arsimore që demonstrojnë performancë të jashtëzakonshme dhe praktika inovative njihen publikisht, gjë që jo vetëm përmirëson profilin e tyre profesional, por gjithashtu vendos një standard për cilësinë e arsimit. Për më tepër, nisma përfshin mundësi zhvillimi të karrierës përmes *workshop*-eve, seminareve dhe sesioneve të trajnimit të dedikuara për të përmirësuar aftësitë pedagogjike dhe aftësitë drejtuese. Mbështetja financiare është gjithashtu e disponueshme për shkollat për zbatimin e praktikave më të avancuara të mësimdhënies dhe përmirësimeve infrastrukturore, duke nxitur një mjedis të favorshëm për inovacion arsimor dhe përmirësim të qëndrueshëm.

- Për nxënësit dhe familjet: Në thelb të kësaj nisme është angazhimi për të siguruar që të gjithë nxënësit, pavarësisht nga sfondi i tyre socio-ekonomik, të kenë akses në arsim cilësor. Mbështetja financiare e ofruar nëpërmjet bursave, mbështetjes financiare, dhe ndihmave luan një rol vendimtar në këtë kontekst. Gjithashtu, kjo do të ndihmojë nxënësit të motivohen për arritje më të mira në rezultatet shkollore, performancë më të mirë në aktivitete jashtëshkollore dhe të jenë qytetarë aktivë.

Ruajtja e talenteve (reflekton objektivin strategjik 1: "Zhvillimi i kapaciteteve të të rinjve dhe ruajtja e kapitalit njerëzor për të nxitur zhvillimin në Shqipëri", objektivi specifik 1.1: "Përmbysja e tendencave të të rinjve drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale duke rritur cilësinë e shërbimeve publike të ofruara dhe duke bërë tërheqëse për të rinjtë qëndrimin në Shqipëri dhe angazhimin në zhvillimin rural", M1: "Gjallërimi i mundësive për punësueshmërinë, punësimin dhe sipërmarrjen e të rinjve përmes Garancisë Rinore dhe politikave të ngjashme, dhe përmirësimi i programeve dhe shërbimeve që ofrojnë mbështetje për lëvizshmërinë e të rinjve dhe bashkëpunimin midis tyre brenda vendit dhe jashtë tij", dhe M2: "Inovimi dhe përmirësimi i kujdesit parësor shëndetësor dhe shërbimeve të urgjencës në zonat rurale/turistike duke i pajisur ato me teknologji të avancuara dhe shërbime të integruara dhe me fuqi punëtore/profesionistë të specializuar shëndetësorë".

Për më tepër, ai përputhet me objektivin specifik 1.2: "Zhvillimi i avancuar i talenteve dhe zhvillimi holistik i të rinjve, duke mbështetur dhe zbatuar një gamë të plotë programesh amatore sportive, arti, artizanati dhe aktivitetesh jashtëshkollore.", veçanërisht M1: "Zbatimi i një programi gjithëpërfshirës të zhvillimit të talenteve nga duke prezantuar një gamë të larmishme kursesh jashtëshkollore pas shkollës për t'u kujdesur për talentet dhe interesat e ndryshme që identifikohen që në moshë të hershme përmes skemave kombëtare."):

Raporti i EDP-së theksoi tendencën e braktisjes së të rinjve të zonave rurale, duke treguar nevojën për mundësi zhvillimi tërheqëse dhe të qëndrueshme brenda këtyre rajoneve. Duke nxitur një mjedis mbështetës përmes strategjive të synuara arsimore dhe duke forcuar lidhjen midis akademisë, biznesit dhe qeverisë, ky objektiv adreson drejtpërdrejt ikjen e trurit. Ai përputhet me rekomandimet e EDP-së për krijimin e kushteve të favorshme që motivojnë të rinjtë të qëndrojnë dhe të angazhohen në zhvillimin rural, duke kontribuar kështu në elasticitetin dhe qëndrueshmërinë ekonomike të vendit. Zbatimi i këtyre objektivave dhe masave synon të kultivojë një ekosistem miqësor ndaj inovacionit që jo vetëm ruan talentin, por edhe e tërheq atë nga diaspora. Reformat arsimore të propozuara, si në nivelin parauniversitar dhe atë të arsimit të lartë, synojnë të ofrojnë aftësitë dhe njohuritë e nevojshme që fuqia punëtore e ardhshme e Shqipërisë të lulëzojë në një

ekonomi moderne. Duke rritur cilësinë e sistemeve të arsimit dhe trajnimit, Shqipëria aspiron të krijojë një terren nxitës për sipërmarrjen dhe inovacionin, thelbësor për specializimin e inteligjent dhe rritjen e qëndrueshme.

Për të luftuar largimin e talenteve të rinj nga zonat rurale, strategjia përfshin një qasje të shumëanshme për t'i bërë këto rajone më tërheqëse dhe të jetueshme. Kjo përfshin fuqizimin e punësimit të të rinjve, sipërmarrjen dhe forcimin e shërbimeve publike për të rritur tërheqjen e qëndrimit në Shqipëri. Nëpërmjet nismave si Garancia Rinore, ne synojmë të sigurojmë një të ardhme të begatë për të rinjtë shqiptarë pikërisht në atdheun e tyre. Për më tepër, duke sjellë zgjidhje të avancuara teknologjike për kujdesin parësor shëndetësor dhe shërbimet e urgjencës në zonat rurale dhe turistike, ne po i sigurojmë që të jetosh jashtë qendrave të populluara nuk do të thotë të shkëputesh nga shërbimet thelbësore.

Tërheqja e profesionistëve të specializuar të shëndetësisë në zonat rurale siguron që qytetarët të kenë akses në kujdesin mjekësor të nivelit më të lartë, ndërsa përdorimi i teknologjive inteligjente është parashikuar për të rigjallëruar jetën sociale dhe kulturore në fshatra. Zgjerimi i programeve dhe shërbimeve që mbështesin lëvizshmërinë dhe bashkëpunimin e të rinjve është gjithashtu një gur themeli i planit tonë, duke e bërë Shqipërinë një udhëkryq të shkëmbimit kulturor dhe intelektual. Për këtë qëllim, rritja e transportit ndërqytetar posaçërisht për të rinjtë rrit lëvizshmërinë e tyre dhe pasuron mundësitë e tyre për rritje dhe zhvillim brenda vendit.

Përparimi i zhvillimit holistik të të rinjve, me fokus të veçantë te vajzat e reja, është një tjetër shtyllë e strategjisë. Krijimi i një agjencie kombëtare për të mbikëqyrur edukimin pas shkollës dhe aktivitetet rekreative tregon përkushtimin tonë për të nxitur një mënyrë jetese të shëndetshme dhe zhvillimin e talenteve. Një program gjithëpërfshirës i zhvillimit të talenteve përfshin një gamë të gjerë kursesh jashtëshkollore, duke i njohur dhe i ushqyer talentet dhe interesat e ndryshme që në moshë të re, me skemat kombëtare që ofrojnë mbështetjen e nevojshme.

Iniciativat e detajuara në hapësirat ilustruese të mëposhtme fokusohen në inovacionin e shërbimeve të kujdesit shëndetësor, veçanërisht në zonat rurale, për të siguruar kujdes të plotë për të gjithë qytetarët dhe për të krijuar mundësi për të mbajtur rininë tonë. Këto nisma synojnë të krijojnë një Shqipëri të gjallë, dinamike dhe gjithëpërfshirëse, duke siguruar standarde më të mira jetese ku të rinjtë ndihen të fuqizuar për të qëndruar, për të kontribuar dhe për të nxitur zhvillimin e vendit drejt një të ardhmeje të begatë. Duke rritur atraktivitetin e të jetuarit dhe të punuarit në Shqipëri, veçanërisht në zonat rurale, dhe duke ofruar mbështetjen dhe burimet për të rinjtë tanë për të realizuar potencialin e tyre të plotë, ne po krijojmë terrenin për një komb të lulëzuar që është elastik dhe i gatshëm për sfidat dhe mundësitë e mëtejshme.

Paketa e kujdesit shëndetësor (pasqyron objektivin strategjik 1 në seksionin e mbajtjes së talenteve në Planin e Veprimit: zhvillimi i kapaciteteve të të rinjve dhe ruajtja e kapitalit njerëzor për të nxitur zhvillimin në Shqipëri, objektivi specifik 1.1: Përmbysja e prirjes së të rinjve drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale duke rritur cilësinë e shërbimeve publike të ofruara dhe duke e bërë tërheqëse për të rinjtë qëndrimin në Shqipëri dhe angazhimin në zhvillimin rural, veçanërisht M2: Inovimi dhe përmirësimi I kujdesit shëndetësor parësor dhe shërbimeve të urgjencës në zonat rurale/turistike duke i pajisur ato me teknologji të avancuara dhe shërbime të integruara dhe me fuqi punëtore/profesionistë të specializuar shëndetësorë.) **Synimi është të përmirësohet aksesueshmëria dhe cilësia e shërbimeve shëndetësore në rajonet rurale, duke u fokusuar në mbajtjen e familjeve dhe brezit të ri duke ofruar përfitime shëndetësore gjithëpërfshirëse dhe pajisje moderne mjekësore në nivel lokal. Nisma përdor zgjidhje inovative dhe teknologji të avancuara për të adresuar mungesën e profesionistëve të kujdesit shëndetësor, duke ofruar shërbime dhe konsultime të avancuara si për banorët lokalë, ashtu edhe për turistët**.

Faza 1: Zhvillimi i qendrave të integruara të kujdesit shëndetësor (QIKSH)

- Zhvillimi i gjashtë modeleve të QIKSH-ve në gjashtë zona të ndryshme rurale/turistike. Këto qendra do të përfshijnë: shërbime bazë laboratorike, EKG, ekograf portativ, analiza laboratorike, farmaci etj.

- Menaxhimi në nivel vendor nga mjekë të përgjithshëm ose infermierë të trajnuar.
- Lidhja virtuale me mjekë të mjekësisë së përgjithshme nëpërmjet telemjekësisë për konsultime dhe receta.
- Transmetim digjital i rezultateve të ekzaminimeve dhe recetave të mjekëve dhe farmacistëve.
- Bashkëpunimi me Postën Shqiptare për dërgimin e medikamenteve dhe analizave laboratorike; testimi i dërgesës me dron për zgjidhje me kosto efektive dhe dërgesa urgjente.

Faza 2: Zgjerimi dhe Replikimi

Përdorimi i modeleve të zhvilluara si modele për zona të ngjashme, duke zgjeruar shtrirjen dhe ndikimin.

Koncepti i Qendrës së Integruar të Kujdesit Shëndetësor (QIKSH).

• Shërbimet kryesore

- Shërbime laboratorike bazë, EKG, ekografi portative, analiza laboratorike, farmaci etj.
- Menaxhuar nga mjekë të përgjithshëm ose infermierë të trajnuar në nivel lokal.

• Telemjekësia

- Konsultime në distancë dhe receta elektronike.
- Dhënia digjitale e rezultateve të ekzaminimit dhe recetave elektronike.
- Farmacistë të lidhur online për ekzekutimin e recetës elektronike dhe dërgimin në nivel lokal.

• Logjistika

- Bashkëpunim me Postën Shqiptare për shërbimet e dërgesës.
- Integrimi i dërgesës me dron aty ku është e mundur.

Elementet novatore

• Shërbimet e telemjekësisë

- Shërbime klinike në distancë për konsultime dhe ndjekje nëpërmjet platformave digjitale.
- Ulje e nevojës për të udhëtuar dhe mundësimi i kujdesit të vazhdueshëm.

• Trajnim për profesionistët e Shëndetësisë në zonat rurale

- Siguron që ofruesit e kujdesit shëndetësor në zonat rurale të trajnohen për praktikat dhe teknologjitë më të fundit mjekësore.
- Rrit cilësinë e përgjithshme të kujdesit në këto komunitete.

• AI dhe analiza e të dhënave në telemjekësi

- Përdorimi i inteligjencës artificiale për të analizuar të dhënat mjekësore, për të përmirësuar saktësinë diagnostifikuese dhe për të personalizuar kujdesin e pacientit nga distanca.

• Shërbimet e klinikës online

- Zgjerimi i shërbimeve për të përfshirë kujdesin e specializuar nëpërmjet telekonferencës.
- Ofron konsultime dhe më shumë vizita në klinikë përtej shërbimeve mjekësore bazë.

Arsyetimi

Bazuar në konsultimet e EDP-së dhe statistikat e kujdesit shëndetësor, zonat e largëta kanë një numër të kufizuar mjekësh, por një numër të mjaftueshëm infermierësh. Kjo paketë synon të optimizojë kapacitetet ekzistuese të kujdesit shëndetësor përmes teknologjive të avancuara, duke përmirësuar ofrimin e shërbimeve dhe cilësinë.

Përfitimet

• Për komunitetet lokale

• Qasje e përmirësuar në kujdesin shëndetësor me cilësi të lartë.
• Mbajtja e familjeve dhe brezit të ri duke ulur nevojën për migrim.

• Për Turistët

- Shërbime më të mira të kujdesit shëndetësor gjatë sezoneve të pikut turistik.
- Rritja e kapaciteteve vendore të kujdesit shëndetësor për të menaxhuar kërkesën në rritje.

Me zbatimin e këtyre masave, Paketa e Kujdesit Shëndetësor synon të përmirësojë ndjeshëm shërbimet e kujdesit shëndetësor rural, duke kontribuar në ruajtjen e talenteve dhe zhvillimin rural duke ofruar në të njëjtën kohë shërbime më të mira shëndetësore për turistët.

Pasurimi i arsimit përmes programeve gjithëpërfshirëse pas shkollore dhe qendrave të teknologjisë krijuese (Pasqyron objektivin strategjik 1 në seksionin e mbajtjes së talenteve në Planin e Veprimit: Zhvillimi i kapaciteteve të të rinjve dhe ruajtja e kapitalit njerëzor për të nxitur zhvillimin në Shqipëri, objektivi specifik 1.2: Zhvillimi i avancuar i talenteve dhe zhvillimi holistik i të rinjve, duke mbështetur dhe zbatuar një gamë të plotë programesh amatore sportive, arti, artizanati dhe aktivitetesh jashtëshkollore, M1: Zbatoni një program gjithëpërfshirës të zhvillimit të talenteve duke prezantuar një gamë të larmishme kursesh jashtëshkollore pas shkollës për t'u kujdesur për talentet dhe interesat e ndryshme që identifikohen që në moshë të hershme përmes skemave kombëtare.)

Këto nisma jo vetëm që pasurojnë përvojat arsimore të nxënësve, por gjithashtu fuqizojnë shkollat për t'iu përgjigjur në mënyrë dinamike mjedisit arsimor në zhvillim. Me autonominë për të zhvilluar aktivitete të përshtatura pas shkollës, shkollat janë të pozicionuara më mirë për të kultivuar mjedise që ushqejnë talentet dhe interesat e nxënësve në fusha të ndryshme si STEM, artet, sportet dhe udhëheqja. Kjo qasje u mundëson mësuesve të krijojnë programe që bëjnë më shumë sesa plotësojnë kurrikulën standarde – ata e transformojnë atë duke integruar përvoja të të mësuarit ndërdisiplinor që i përgatisin studentët për sfidat e botës moderne. Për shembull, një shkollë mund të kombinojë elemente të artit dhe teknologjisë për të ofruar kurse në media digjitale ose robotikë, duke inkurajuar kështu kreativitetin krahas aftësive teknike. Në mënyrë të ngjashme, programet e lidershipit mund të përfshijnë skenarë problem-zgjidhës në botën reale, që kërkojnë punë në grup dhe mendim kritik, aftësi thelbësore për sukses në çdo karrierë. Qoftë nëpërmjet bursave për familjet me të ardhura të ulëta apo programeve të përshtatura për nevojat e nxënësve me aftësi të kufizuara, nisma synon të bëjë mësimin jashtëshkollor të aksesueshëm për të gjithë. Kjo përfshirje shtrihet në platformat digjitale që mbështesin këto programe, të cilat zhvillohen me ndërfaqe miqësore për përdoruesit për të siguruar që studentët dhe arsimtarët të mund të lundrojnë lehtësisht dhe të shfrytëzojnë sa më shumë burimet e disponueshme. Komponenti digjital është veçanërisht transformues, duke u ofruar shkollave mjetet për të menaxhuar programet në mënyrë efikase dhe për të matur ndikimin e tyre nëpërmjet reagimeve të prindërve dhe analizave të të dhënave. Kjo teknologji mundëson përmirësimin e vazhdueshëm të ofertave arsimore dhe lehtëson një lidhje më të ngushtë midis shkollave dhe komunitetit më të gjerë, duke përfshirë prindërit dhe organizatat vendore. Duke i angazhuar këta aktorë, shkollat mund të krijojnë një rrjet mbështetës që rrit përvojën arsimore dhe u ofron studentëve burime dhe mundësi shtesë për rritje.

Programe gjithëpërfshirëse pas shkollës

Programet e personalizuara të zhvillimit të talenteve:

- Shkollat do të kenë akses në mjete për të personalizuar aktivitetet pas shkolle, për të përmbushur nevojat specifike të nxënësve të tyre.
- Integrimi i rrjeteve të ish-nxënësve për të ofruar mentorim, udhëzime për karrierë dhe workshop-e për zhvillimin e aftësive.
- Bashkëpunimi me donatorët dhe prindërit për të mbështetur zbatimin dhe qëndrueshmërinë e këtyre programeve.

Integrimi i platformave digjitale:

- Zhvillimi dhe përdorimi i platformave digjitale inovative që lehtësojnë ndërveprimet dinamike midis shkollave dhe komuniteteve të tyre.
- Funksione që përfshijnë mjete për personalizimin e programeve, integrimin e rrjetit të ish-nxënësve dhe angazhimin e prindërve/komunitetit.
- Platforma gjithashtu do të mbështesë menaxhimin dhe monitorimin e programeve pas shkollore, duke siguruar që ato të përmbushin standardet dhe objektivat arsimorë.

Angazhimi i komunitetit:

- Lehtësimi i përfshirjes së komunitetit lokal në aktivitetet shkollore, duke nxitur një ndjenjë përgjegjësie dhe mbështetjeje.
- Organizimi i eventeve dhe *workshop*-eve për të prezantuar arritjet e programeve pas shkolle dhe për të inkurajuar pjesëmarrje më të gjerë.

Zgjerimi i Qendrave Tumo Zgjerimi dhe përsëritja:

- Krijimi i degëve të tjera lëvizëse të Qendrave Tumo—qendra për teknologji kreative që ofrojnë akses falas për nxënësit për të mësuar aftësi të avancuara digjitale.
- Përdorimi i qendrave të ngritura si modele për të zhvilluar qendra të reja në zona rurale, duke zgjeruar ndikimin.

Shërbimet kryesore të qendrave Tumo:

- Kurse në teknologji, dizajn dhe komunikime për të pajisur nxënësit me aftësi konkurruese.
- Akses në pajisje dhe burime moderne për të nxitur të mësuarit praktik dhe zhvillimin e projekteve.
- Partneritete me profesionistë të industrisë për të ofruar praktika dhe përvoja reale.

Elemente novatore:

Zhvillimi i aftësive digjitale:

- Kurse të avancuara në kodim, robotikë, dizajn grafik dhe media digjitale.
- Integrimi i teknologjive në zhvillim si inteligjenca artificiale dhe realiteti virtual në kurrikulë.
- Projekte që nxisin inovacionin dhe të menduarit sipërmarrës te studentët. Bashkëpunimi në komunitet:
- Angazhimi i bizneseve dhe organizatave lokale në mbështetjen e qendrave Tumo përmes sponsorizimeve dhe projekteve bashkëpunuese.
- Krijimi i një rrjeti mentorësh nga industri të ndryshme për të drejtuar dhe frymëzuar studentët.

Qëndrueshmëria dhe inovacioni i vazhdueshëm:

- Zhvillimi i një modeli të qëndrueshëm financimi përmes partneriteteve me donatorë vendas dhe ndërkombëtarë.
- Përditësimi dhe zgjerimi rregullisht i kurseve për të kapur ritmin e përparimeve teknologjike dhe tendencave të industrisë.

Arsyetimi: arsyeja e nismës së Paketës Pas Shkollës dhe Qendrave Tumo bazohet në të kuptuarit se qasja e barabartë në arsim cilësor dhe promovimi i talenteve në të gjitha rajonet është thelbësor për zhvillimin e qëndrueshëm kombëtar. Pabarazitë në mundësitë arsimore midis zonave urbane dhe rurale kanë çuar historikisht në zhvillim të pabarabartë dhe *brain drain* (largimi i fuqisë së kualifikuar punëtore) nga zonat rurale në ato urbane apo edhe jashtë vendit. Prandaj, kjo nismë synon të luftojë këto tendenca duke pasuruar peizazhin arsimor në zonat rurale dhe duke u ofruar studentëve mjetet dhe aftësitë e nevojshme për të lulëzuar në nivel lokal. Futja e platformave digjitale të avancuara dhe ngritja e qendrave të lëvizshme Tumo janë thelbësore në këtë transformim. Këto platforma dhe qendra shërbejnë si qendra të inovacionit dhe të të mësuarit, duke ofruar mjete dhe burime arsimore të fundit që shpesh janë të disponueshme vetëm në mjedise më urbane. Duke i sjellë këto mundësi në zonat rurale, iniciativa siguron që studentët në këto komunitete të kenë qasje në përvoja arsimore me cilësi të lartë që janë tërheqëse, të vlefshme dhe largpamëse. Për më tepër, duke u fokusuar në programet pas shkollës që kujdesen për një spektër të gjerë e interesave dhe aftësive, nisma ndihmon në kultivimin e një grupi të larmishëm aftësish te nxënësit e rinj, duke i përgatitur ata për një sërë shtigjesh karriere. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në zonat rurale, ku mundësitë ekonomike janë shpesh të kufizuara. Aftësitë e fituara përmes këtyre programeve i fuqizojnë studentët të kontribuojnë në ekonomitë e tyre lokale në mënyra inovative, duke çuar potencialisht në sipërmarrje të reja biznesi dhe projekte komunitare që mund të stimulojnë rritjen ekonomike lokale.

Përfitimet

Për komunitetet lokale:

- Përmirësimi i qasjes në programe të cilësisë së lartë arsimore dhe të zhvillimit të talenteve.
- Ruajtja e talenteve të reja, ulja e shpopullimit rural dhe nxitja e zhvillimit të komunitetit.

Për të rinjtë:

- Përvoja të zgjeruara të të mësuarit dhe mundësitë për të zhvilluar aftësi të avancuara digjitale.
- Rritja e perspektivave të punës dhe aftësive sipërmarrëse, duke fuqizuar studentët të kenë sukses në një treg global konkurrues.

Duke zbatuar këto masa, nisma e Paketës pas Shkollës dhe Platformat Digjitale synon të përmirësojë ndjeshëm rezultatet arsimore në zonat rurale, duke kontribuar në ruajtjen e talenteve dhe zhvillimin e komunitetit. Nëpërmjet zgjerimit të Qendrave Tumo, Shqipëria synon të pajisë të rinjtë e saj me aftësitë e nevojshme për suksesin e ardhshëm, duke siguruar risi të qëndrueshme dhe të vazhdueshme në arsim.

Përfshirja e Diasporës (reflekton objektivin strategjik 1: "Angazhimi i diasporës dhe emigrantëve në të gjitha aspektet e zhvillimit të inteligjent dhe digjital në Shqipëri që çon në një proces më efektiv të integrimit në BE", objektivi specifik 1.1: "Ekspertiza e diasporës ofron një kontribut efektiv në gjenerimin e zhvillimit të kapitalit njerëzor veçanërisht në Shqipërinë rurale", objektivi specifik 1.2: "Promovimi i zhvillimit teknologjik dhe kërkimit bazuar në kontributin e diasporës për të stimuluar rritjen ekonomike", dhe objektivi specifik 1.3: "Rritja e kapaciteteve teknologjike dhe sipërmarrëse përmes angazhimit të diasporës."): Për ta lehtësuar këtë, merren masa jo vetëm për të joshur këta individë, por edhe për të integruar përvojat e tyre ndërkombëtare në narrativën e zhvillimit lokal. Një element kryesor i kësaj strategjie është programi Diaspora për Zhvillimin (D4D), i cili është krijuar për të mbushur boshllëqet në fushat ku kërkohet inovacion dhe ekspertizë teknologjike.

Synimi është zgjerimi i kanaleve të komunikimit që i ofrojnë diasporës informacion të përditësuar mbi një mori mundësish dhe incetivash për angazhimin dhe kthimin në Shqipëri. Ne kërkojmë t'i harmonizojmë këto masa me Strategjinë ekzistuese të Diasporës, duke siguruar koherencë dhe sinergji.

Për më tepër, duke njohur rolin jetik që luan diaspora në ruajtjen e kulturës dhe ndërtimin e komunitetit, nëpërmjet pjesëmarrjes aktive të diasporës, synohet forcimi i strukturës shoqërore të Shqipërisë, duke festuar trashëgiminë e vendit duke i hapur rrugën një qasjeje me qendër komunitetin ndaj zhvillimit. Nxitja e zhvillimit teknologjik dhe rritjes ekonomike përmes kontributeve të diasporës është një tjetër objektiv. Për këtë qëllim, plani është krijimi i një strukture trajnimi teknologjik që shërben si një urë lidhëse midis aftësive dhe njohurive të emigrantëve tanë dhe nevojave të komuniteteve tona lokale. Kjo strukturë do të presë *workshop*-e dhe iniciativa mentorimi, duke krijuar një shkëmbim të gjallë të njohurive globale dhe aplikimeve vendase. Prezantimi i një kurrikule të transferimit të teknologjisë, veçanërisht në fushat strategjike të S3, do të shtrihet përmes strukturave arsimore dhe të trajnimit profesional. Kjo kurrikulë do të mishërojë frymën inovative të diasporës sonë, të cilët janë të ftuar të kontribuojnë me zgjidhje që nxisin zhvillimin.

Gjithashtu, krijimi i një Fondi të Diasporës për Komunitetet në bashkëpunim me qeverisjen vendore dhe aktorë të tjerë të interesuar, si dhe një skemë incentivuese për investimet e diasporës në fushat prioritare të S3, synon të nxisë rritjen ekonomike dhe zhvillimin e komuniteteve në Shqipëri, veçanërisht në zonat rurale, duke shfrytëzuar investimet e diasporës. Nëpërmjet fushatave të synuara dhe platformave online, këto iniciativa synojnë të tërheqin investime në fushat prioritare të S3 dhe të adresojnë nevojat e komuniteteve. Përfshirja e diasporës do të sjellë zgjidhje dhe ekspertizë inovative në sektorët kyç, duke kontribuar në qëndrueshmërinë dhe rritjen e përgjithshme të kombit. Këto përpjekje do të angazhojnë edhe diasporën me zonat e tyre të origjinës, duke krijuar kushtet për rikthimin e tyre të mundshëm në Shqipëri.

Së fundi, do të krijohen platforma informative, të cilat do të shërbejnë si gur themeli i strategjisë së komunikimit S3 për zhvillimin e kapitalit njerëzor. Këto platforma do të vënë në dukje ruajtjen e talenteve dhe përfshirjen e diasporës, duke siguruar që diaspora shqiptare të mos jetë thjesht një audiencë, por pjesëmarrëse aktive në rrugëtimin e Shqipërisë drejt një të ardhmeje inteligjente dhe të digjitalizuar. Nëpërmjet këtyre përpjekjeve të përbashkëta, qëllimi është krijimi i një të ardhmeje ku diaspora shqiptare është e ndërthurur ngushtësisht në narrativën kombëtare, duke nxitur zhvillimin e inteligjent dhe duke kontribuar në aspiratat e Shqipërisë për një të ardhme evropiane të begatë dhe të integruar.

Objektivi i iniciativave të Përfshirjes të Diasporës të paraqitura në hapësirat ilustruese vijuese është përdorimi i burimeve të gjera, ekspertizës dhe trashëgimisë kulturore të diasporës shqiptare për të nxitur zhvillimin kombëtar dhe për të përmirësuar lidhjet e komunitetit. Këto nisma synojnë

të nxisin rritjen e qëndrueshme dhe inovacionin duke inkurajuar pjesëmarrjen e diasporës në peizazhin socio-ekonomik të Shqipërisë. Programet dhe iniciativat e Angazhimit të Diasporës funksionojnë bashkërisht drejt një qëllimi të unifikuar për përfshirjen e profesionistëve, punëtorëve dhe të rinjve shqiptarë sërish në strukturën e shoqërisë shqiptare duke shfrytëzuar ekspertizën dhe përvojat e tyre globale. Në qendër të kësaj qasjeje është Platforma Albrain, e cila mishëron thelbin e qarkullimit të trurit duke ftuar profesionistë shqiptarë në mbarë botën për t'u angazhuar në projekte afatshkurtra brenda Shqipërisë. Kjo platformë plotëson Programin e Kthimit të Diasporës duke ofruar mundësi të strukturuara për transferimin e njohurive dhe inovacionin, duke nxitur një mjedis bashkëpunues ku njohuritë globale drejtojnë zhvillimin lokal. Së bashku me Programet Arsimore dhe Kulturore, të cilat fokusohen në rilidhjen e brezit të ri me rrënjët e tyre kulturore, këto nisma formojnë një strategji gjithëpërfshirëse për të forcuar lidhjet e Shqipërisë me komunitetin e saj global, duke siguruar rritje të qëndrueshme kombëtare dhe një identitet kulturor koheziv.

Programet e angazhimit të Diasporës: Shfrytëzimi i inovacionit dhe forcimi i lidhjeve globale të komunitetit shqiptar (pasqyron objektivin strategjik 1 në seksionin e Diasporës në Planin e Veprimit: Angazhimi i diasporës dhe emigrantëve në të gjitha aspektet e zhvillimit Inteligjent dhe digjital në Shqipëri që çon në një proces më efektiv të integrimit në BE, objektivi specifik 1.1: Ekspertiza e diasporës ofron kontribut efektiv në gjenerimin e zhvillimit të kapitalit njerëzor veçanërisht në Shqipërinë rurale, objektivi specifik 1.2: Promovimi i zhvillimit teknologjik dhe kërkimit bazuar në kontributin e diasporës për të stimuluar rritjen ekonomike, dhe objektivi specifik 1.3: Rritja e kapaciteteve teknologjike dhe sipërmarrëse përmes angazhimit të diasporës.)

Objektivi: Programet e përfshirjes së Diasporës janë krijuar për të përdorur burimet e gjera, ekspertizën dhe trashëgiminë kulturore të diasporës shqiptare për të nxitur zhvillimin kombëtar dhe për të përmirësuar lidhjet e komunitetit. Këto nisma synojnë të nxisin rritjen e qëndrueshme dhe inovacionin duke inkurajuar pjesëmarrjen e diasporës në mjedisin socio-ekonomik të Shqipërisë.

Programet e diasporës punojnë kolektivisht drejt një qëllimi të unifikuar për integrimin e profesionistëve, punëtorëve dhe të rinjve shqiptarë përsëri në strukturën e shoqërisë shqiptare duke shfrytëzuar ekspertizën dhe përvojat e tyre globale. Në qendër të kësaj qasjeje është Platforma Albrain, e cila mishëron thelbin e *brain circulation* (lëvizja e fuqisë së kualifikuar punëtore) duke ftuar profesionistë shqiptarë në mbarë botën për t'u angazhuar në projekte afatshkurtra brenda Shqipërisë. Kjo platformë plotëson Programin e Kthimit të Diasporës duke ofruar mundësi të strukturuara për transferimin e njohurive dhe inovacionin, duke nxitur një mjedis bashkëpunues ku njohuritë globale drejtojnë zhvillimin lokal. Së bashku me Programet Arsimore dhe Kulturore, të cilat fokusohen në rilidhjen e brezit të ri me rrënjët e tyre kulturore, këto nisma formojnë një strategji gjithëpërfshirëse për të forcuar lidhjet e Shqipërisë me komunitetin e saj global, duke siguruar rritje të qëndrueshme kombëtare dhe një identitet kulturor koheziv.

Programi i Rikthimit të Diasporës është krijuar për të mundësuar riintegrimin e profesionistëve dhe punëtorëve shqiptarë nga jashtë në atdheun e tyre. Duke ofruar stimuj të tillë si ulje taksash, mbështetje për akomodimin dhe procese të thjeshtuara burokratike, programi e bën tranzicionin më të qetë dhe më tërheqës. Ai kërkon jo vetëm të rikthejë individët, por edhe të tërheqë investime nga diaspora në projektet e zhvillimit lokal, të cilat janë thelbësore për nxitjen e ekonomive dhe infrastrukturës rurale. Ky program ofron një platformë të strukturuar për anëtarët e diasporës për t'u angazhuar në mënyrë aktive me projektet dhe institucionet vendore në Shqipëri. Nëpërmjet partneriteteve të vendosura me organizatat e diasporës, ai lehtëson shkëmbimin e njohurive dhe sipërmarrjet bashkëpunuese në fusha parësore si arsimi, kujdesi shëndetësor dhe sipërmarrja. Programi i vizitave është integral në ruajtjen dhe forcimin e lidhjeve kulturore dhe profesionale mes diasporës dhe Shqipërisë. Ai mbështet zhvillimin e qëndrueshëm kombëtar si nëpërmjet riintegrimit afatgjatë ashtu edhe përmes bashkëpunimeve dinamike afatshkurtra, duke nxitur një marrëdhënie të fuqishme, të angazhuar dhe reciprokisht të dobishme midis Shqipërisë dhe komunitetit të saj global.

Platforma Albrain është thelbësore në promovimin e konceptit të *brain circulation*. Ajo fton profesionistët shqiptarë në mbarë botën të lidhen dhe të krijojnë partneritete me aktorë të helikës së katërfishtë në Shqipëri (komuniteti i biznesit, akademia, institucionet e qeverisjes qendrore dhe vendore dhe organizatat e shoqërisë civile, të eksplorojnë mundësinë për partneritete dhe të përfshihen në projekte afatshkurtra brenda Shqipërisë, duke transferuar kështu njohuritë dhe nxitjen e inovacionit Ky program krijon një kornizë për këta profesionistë që të kontribuojnë në sfidat vendore nëpërmjet seminareve, konsultimeve dhe përpjekjeve të tjera bashkëpunuese, duke shfrytëzuar përvojat e tyre globale për të nxitur zhvillimin lokal.

Programet Arsimore dhe Kulturore janë projektuar në mënyrë të tillë për të lidhur brezin e ri të diasporës shqiptare me rrënjët e tyre kulturore përmes kampuseve angazhuese verore dhe dimërore. Këto nisma shkojnë përtej angazhimit të thjeshtë sezonal; ato janë një gur themeli në një strategji më të gjerë për të ushqyer një vlerësim dhe kuptim të thellë të gjuhës dhe trashëgimisë kulturore shqiptare midis të rinjve që jetojnë jashtë dhe për të nxitur lidhjet me bashkëmoshatarët e tyre në Shqipëri. Në qendër të këtyre programeve është përfshirja e një pakete gjithëpërfshirëse që promovon gjuhën dhe kulturën shqiptare. Kjo zbatohet përmes një sërë aktivitetesh edukative të strukturuara që ndërthurin mësimin tradicional me zhytjen kulturore, duke siguruar që pjesëmarrësit jo vetëm të mësojnë për trashëgiminë e tyre, por edhe të ndjejnë një lidhje të thellë me të. Aktivitetet janë krijuar për t'u përputhur me frymën rinore, duke përfshirë elemente argëtimi, ndërveprimi dhe zbulimi, të cilat janë thelbësore për të nxitur një lidhje të qëndrueshme me kulturën.

Këto programe synojnë të mbështesin mësimin e gjuhës shqipe në shkollat që ndodhen në vendet ku banon diaspora. Kjo përfshin përgatitjen e marrëveshjeve dypalëshe ndërmjet Shqipërisë dhe qeverive të vendeve përkatëse ose programeve ekzekutive, duke mundësuar integrimin e gjuhës shqipe në kurrikulat arsimore lokale. Duke vepruar kështu, programet sigurojnë që të rinjtë e diasporës të kenë mundësinë të mësojnë gjuhën e tyre mëmë, duke forcuar më tej lidhjet e tyre kulturore me Shqipërinë.

Gjithashtu, këto programe janë në përputhje me nismat strategjike për të mundësuar riintegrimin e familjeve të diasporës në jetën shqiptare. Duke ofruar rrugë për njohjen dhe transferimin e lehtë të krediteve arsimore dhe kualifikimeve të marra jashtë vendit, programet bëjnë një lëvizje të rëndësishme drejt zbutjes së tranzicionit për familjet që mendojnë të kthehen në Shqipëri. Ky aspekt është jetik në ndërtimin e një ure mbështetëse për ata që dëshirojnë të kontribuojnë aktivisht në zhvillimin e Shqipërisë ose që zgjedhin të rikthehen. Fokusi në lehtësimin e këtyre tranzicioneve nuk ka të bëjë vetëm me riintegrimin kulturor, por gjithashtu përfshin mbështetje praktike në lundrimin në peizazhin arsimor shqiptar, si për shembull asistenca për t'u regjistruar në shkollat dhe universitetet lokale. Ky sistem gjithëpërfshirës mbështetjeje siguron që anëtarët e kthyer të diasporës dhe familjet e tyre mund të integrohen në shoqërinë shqiptare me lehtësi dhe besim, duke i bërë me të vërtetë këto programe arsimore dhe kulturore një shtyllë bazë të strategjisë së Shqipërisë për të shfrytëzuar potencialin e komunitetit të saj global për zhvillim kombëtar dhe identitet kulturor koheziv.

Arsyetimi: këto programe gjithëpërfshirëse ndërthuren për të krijuar një rrjet të fuqishëm që mbështet integrimin dhe përfshirjen e diasporës në zhvillimin e Shqipërisë. Duke trajtuar aspektet profesionale dhe kulturore, iniciativat sigurojnë që anëtarët e diasporës të mund të gjejnë rrugë të shumta për të kontribuar dhe për të përfituar nga lidhjet e tyre me Shqipërinë. Nga riintegrimi profesional deri te pasurimi kulturor, çdo komponent i programit është krijuar për t'iu përgjigjur nevojave dhe aspiratave të ndryshme, duke siguruar një qasje holistike ndaj angazhimit të diasporës.

Karakteristikat kryesore:

- Programi për kthimin e Diasporës;
- Platforma Albrain;
- Programet arsimore dhe kulturore.

Objektivat kryesorë:

- **Mbështetje për riintegrim**: pajisja e diasporës shqiptare me mjetet dhe stimujt e nevojshëm për të mundësuar kthimin dhe riintegrimin e tyre në peizazhin socio-ekonomik të Shqipërisë.

- **Angazhimi profesional**: shfrytëzimi i ekspertizës së diasporës përmes programeve që nxisin angazhime profesionale afatshkurtra dhe shkëmbim të vazhdueshëm njohurish.

- **Lidhjet kulturore dhe arsimore:** forcimi i lidhjeve të të rinjve të diasporës me kulturën dhe gjuhën shqipe përmes programeve të strukturuara arsimore dhe kulturore.

- **Investimet dhe zhvillimi:** inkurajimi i investimeve të diasporës në projektet e zhvillimit lokal, veçanërisht në zonat rurale, për të nxitur rritjen ekonomike dhe infrastrukturën.

Rezultatet e pritshme:

- **Lidhjet e forcuara**: ndërtimi i një rrjeti të fortë që lidh diasporën shqiptare më ngushtë me atdheun e tyre, duke rritur përfitimet reciproke dhe angazhimin e qëndrueshëm.

- **Rritja ekonomike**: drejtimi i zhvillimit ekonomik lokal përmes kapitalit dhe ekspertizës së diasporës, duke çuar në krijimin e vendeve të punës dhe përmirësimin e infrastrukturës.

- **Ruajtja kulturore**: nxitja e një ndjenje të fortë të identitetit shqiptar te diaspora, veçanërisht te brezi i ri, përmes programeve kulturore dhe gjuhësore gjithëpërfshirëse.

Kontributet novatore: përfitimi nga përvojat globale dhe qasjet inovative të diasporës në sektorë të ndryshëm duke përfshirë teknologjinë, kujdesin shëndetësor dhe arsimin.

Infrastruktura digjitale dhe konektiviteti

Vizioni: Përdorimi i teknologjive më të fundit për të fuqizuar bizneset, për të përmirësuar infrastrukturën kombëtare dhe për të përmirësuar proceset në të gjithë sektorët. Ky vizion synon të nxisë një ekonomi digjitale gjithëpërfshirëse ku lulëzon inovacioni, efikasiteti operacional maksimalizohet dhe çdo qytetar dhe biznes mund të marrë pjesë plotësisht në një të ardhme të mundësuar digjitale.

Bazuar në këtë vizion, plani i veprimit përshkruan disa objektiva strategjikë që ofrojnë një rrugëtim të strukturuar drejt realizimit të këtyre synimeve ambicioze.

Digjitalizimi i kompanive (reflekton objektivin strategjik: "Optimizimi i infrastrukturës dhe konektivitetit digjital për të rritur eficiencën ekonomike", objektivi specifik 1.2: "Reduktimi i kohës së përpunimit për transportuesit, agjencitë detare, transportuesit e mallrave dhe kompanitë logjistike për të përmirësuar operacionet dhe për të rritur efikasitetin", M1. "Shërbimet e riinxhinierimit të ofruara nga agjencitë publike të transportit, agjencitë detare, transportuesit dhe kompanitë logjistike"): Në krye është iniciativa për të nxitur digjitalizimin e bizneseve në sektorë të ndryshëm prioritare. Kjo lëvizje drejt digjitalizimit është më shumë se thjesht një ndryshim në teknologji, është një ndryshim thelbësor në mënyrën se si kompanitë operojnë dhe inovojnë. Duke adoptuar mjete dhe metodologji të avancuara digjitale, bizneset pritet të përjetojnë një rritje të konsiderueshme në kapacitetet e tyre të inovacionit dhe efikasitetin operacional. Ky objektiv nuk kufizohet vetëm në industritë e bazuara në teknologji, por shtrihet në sektorët tradicionalë, ku teknologjitë digjitale mund të zhbllokojnë potenciale të reja dhe të nxisin rritjen. Kjo strategji është krijuar për të plotësuar hendekun midis arsimit dhe industrisë, duke rigjallëruar diplomacinë ekonomike dhe duke siguruar që të rinjtë të shohin një të ardhme për veten e tyre brenda kufijve të vendit.

Infrastruktura dhe konektiviteti (reflekton objektivin strategjik: "Optimizimi i infrastrukturës dhe konektivitetit digjital për të rritur eficiencën ekonomike, objektivi specifik 1.1: Përparimi i zhvillimit të infrastrukturës dhe përmirësimi i konektivitetit përmes investimeve strategjike dhe përditësimeve teknologjike", fokusi është vendosur në tre masa kryesore: M1. "Reduktimi i hendekut digjital dhe ofrimi i shërbimeve gjithëpërfshirëse të broadband", M2 "Përmirësimi i infrastrukturës së të dhënave dhe mbledhjes së tyre ", dhe M3 "Përmirësimi i shërbimeve digjitale në transportin publik"): Paralelisht me digjitalizimin e kompanive është zhvillimi strategjik i infrastrukturës dhe lidhjes. Duke pranuar se transformimi digjital është i kushtëzuar nga infrastruktura themelore, po bëhen përpjekje për të përmirësuar rrjetin kombëtar dhe konektivitetin. Kjo përfshin jo vetëm infrastrukturën fizike si rrjetet me brez të gjerë dhe atë celular, por edhe integrimin e teknologjive inteligjente që lehtësojnë përvojat digjitale pa probleme. Qëllimi

është krijimi i një mjedisi ku teknologjitë digjitale mund të integrohen pa mundim, duke hapur rrugën për një ekonomi më të ndërlidhur dhe efikase.

Efikasiteti i procesit (reflekton objektivin strategjik: "Optimizimi i infrastrukturës dhe konektivitetit digjital për të rritur eficiencën ekonomike", objektivi specifik 1.2: "Reduktimi i kohës së përpunimit për transportuesit, agjencitë detare, transportuesit e mallrave dhe kompanitë logjistike për të përmirësuar operacionet dhe për të rritur efikasitetin", M1. "Shërbimet e riinxhinierimit të ofruara nga agjencitë publike për transportuesit, agjencitë detare, transportuesit dhe kompanitë logjistike",

M2 "Automatizimi dhe digjitalizimi i procedurave doganore dhe logjistike për përdoruesit e portit"): Një aspekt kritik i strategjisë së digjitalizimit është riorganizimi i operacioneve të sektorëve kyç të shërbimeve, veçanërisht transportuesve, agjencive detare, transportuesve të mallrave dhe kompanive logjistike. Duke ulur kohën e përpunimit, këta sektorë mund të arrijnë një efikasitet më të madh operacional, duke çuar në ofrim më të shpejtë të shërbimit dhe ulje të kostove. Ky objektiv është veçanërisht i rëndësishëm për Shqipërinë, ku eficienca logjistike mund të ndikojë ndjeshëm në ekonominë e gjerë. Zbatimi i zgjidhjeve digjitale dhe praktikave moderne të menaxhimit në këta sektorë pritet të rrisë efikasitetin dhe konkurrueshmërinë e përgjithshme të industrisë së shërbimeve në Shqipëri dhe veçanërisht të sektorit të turizmit. Së bashku, këto strategji formojnë themelin e ambicies së Shqipërisë për t'u transformuar në një komb të avancuar digjitalisht. Duke u fokusuar në digjitalizimin e kompanive, duke përmirësuar infrastrukturën dhe lidhjet konektivitetin, si dhe duke përmirësuar efikasitetin e procesit, Shqipëria po pozicionohet për të shfrytëzuar potencialin e plotë të epokës digjitale, duke nxitur ekonominë e saj dhe duke përmirësuar cilësinë e jetës për qytetarët e saj.

Për të arritur këta objektiva strategjikë, plani i veprimit detajon një sërë masash dhe iniciativash specifike, secila në përputhje me qëllimet kryesore të rritjes së qëndrueshmërisë dhe nxitjes së inovacionit.

Infrastruktura dhe konektiviteti (reflekton objektivin strategjik: "Optimizimi i infrastrukturës dhe konektivitetit digjital për të rritur eficiencën ekonomike", objektivi specifik 1.1: Përparimi i zhvillimit të infrastrukturës dhe përmirësimi i konektivitetit përmes investimeve strategjike dhe përditësimeve teknologjike", fokusi është vendosur në tre masa kryesore: M1. "Reduktimi i hendekut digjital dhe ofrimi i shërbimeve gjithëpërfshirëse të *broadband*", M2 "Përmirësimi i infrastrukturës së të dhënave dhe mbledhjes së tyre"): Objektivi i dytë strategjik synon të kapërcejë ndasinë digjitale duke përditësuar studimet e fizibilitetit për zhvillimin internetit me brezi të gjerë në qarqe të ndryshme dhe duke përgatitur për dosjet e tenderit për zhvillimin e brezit të gjerë rural. Investimet do të drejtohen drejt zgjerimit të fibrave optike në zonat e pambuluara, duke krijuar një shërbim gjithëpërfshirës interneti me brez të gjerë. Investimet e mëtejshme synojnë infrastrukturën e të dhënave, duke përfshirë ngritjen e qendrave të të dhënave dhe miratimin e standardeve ndërkombëtare për mbledhjen, analizën dhe përdorimin e të dhënave me cilësi të lartë në fushat prioritare.

Efikasiteti i procesit (reflekton objektivin strategjik: "Optimizimi i infrastrukturës dhe konektivitetit digjital për të rritur eficiencën ekonomike", objektivi specifik 1.1 dhe specifikisht M3: Përmirësimi i shërbimeve digjitale në transportin publik"): Në transportin publik, plani prezanton përmirësimin e shërbimeve digjitale përmes zhvillimit të aplikacioneve në *web* dhe celular për planifikimin e itinerarit në kohë reale, përdorimin e biletave elektronike dhe zhvillimin e kurrikulave të trajnimit për stafin e transportit. Një fushatë ndërgjegjësimi do të promovojë këto shërbime të reja digjitale, me partneritete publike shtesë që pritet të sjellin investime në transportin publik në zonat rurale.

Së fundi, koha e përpunimit për transportuesit, agjencitë detare, transportuesit e mallrave dhe kompanitë e logjistikës janë vendosur të reduktohen (reflektimi i objektivit strategjik: "Optimizimi i infrastrukturës dhe konektivitetit digjital për të rritur eficiencën ekonomike", objektivi specifik 1.2: Reduktimi i kohës së përpunimit për transportuesit, agjencitë detare, transportuesit e mallrave dhe kompanitë e logjistikës për të përmirësuar operacionet dhe për të rritur efikasitetin", M1

"Shërbimet e riinxhinierimit të ofruara nga agjencitë publike...", M2 Automatizimi dhe digjitalizimi i procedurave doganore dhe logjistike..."). Kjo do të përfshijë shërbimet e riinxhinierimit të ofruara nga agjencitë publike, me një rishikim të përbashkët të procesit të biznesit në zonat portuale, vendosjen e udhëzimeve të reja dhe automatizimin e procedurave doganore dhe logjistike për të mundësuar operacionet më të lehta për përdoruesit e portit.

Këto përpjekje përfaqësojnë një strategji të koordinuar dhe të menduar paraprakisht që synon transformimin e Shqipërisë në një vend digjitalisht të zhdërvjellë dhe të pasur me infrastrukturë, i gatshëm për pjesëmarrje konkurruese në tregun global.

Objektivi i iniciativës së paraqitur në hapësirën ilustruese vijuese synon të revolucionarizojë sektorin e transportit në Shqipëri dhe të zgjerojë infrastrukturën digjitale të orientuar drejt krijimit të një mjedisi më të ndërlidhur dhe efikas si për banorët ashtu edhe për turistët. Duke përdorur teknologjitë digjitale, këto nisma synojnë të modernizojnë sistemet e transportit të vendit, duke i bërë ato më inteligjente, më të besueshme dhe më të përgjegjshme ndaj nevojave të një shoqërie dinamike. Qëllimi kryesor është përdorimi i zgjidhjeve të avancuara digjitale në infrastrukturën e transportit për të reduktuar mbingarkesën, për të ulur nivelet e ndotjes dhe për të rritur efikasitetin e përgjithshëm të rrjeteve të transportit. Kjo përfshin zbatimin e sistemeve inteligjente të transportit (ITS) që përdorin të dhëna dhe teknologji për të përmirësuar menaxhimin dhe sigurinë e trafikut. Për shembull, semaforët inteligjentë dhe sistemet adaptive të menaxhimit të trafikut mund të optimizojnë rrjedhën dhe të zvogëlojnë kohën e pritjes, ndërsa analiza e të dhënave në kohë reale ndihmon në parashikimin dhe menaxhimin efektiv të modeleve të trafikut.

Krahas përmirësimeve në transport, ka një theks të fortë në zgjerimin e infrastrukturës digjitale në zonat rurale dhe urbane. Kjo përpjekje është thelbësore për reduktimin e ndasisë digjitale dhe për të siguruar që të gjitha rajonet e Shqipërisë të kenë akses në internet me shpejtësi të lartë dhe shërbime moderne të telekomunikacionit. Duke zgjeruar rrjetet me fibra optike dhe duke rritur mbulimin me brez të gjerë *wireless*, iniciativa mbështet vendosjen e pajisjeve IoT dhe lehtëson adoptimin më të gjerë të teknologjive të qytetit inteligjent, të cilat janë thelbësore për monitorimin dhe menaxhimin e mjediseve urbane. Integrimi i teknologjive digjitale në transport dhe zgjerimi i konektivitetit pritet të përmirësojë ndjeshëm cilësinë e jetës për shqiptarët. Për banorët, këto përmirësime nënkuptojnë më pak kohë në trafik, opsione më të besueshme të transportit publik dhe akses më të lehtë në shërbimet thelbësore përmes kanaleve digjitale. Për turistët, transporti dhe konektiviteti i përmirësuar e bëjnë Shqipërinë një destinacion më tërheqës, me navigim më të lehtë dhe akses në informacionin dhe shërbimet turistike.

Zgjerimi i infrastrukturës digjitale (pasqyron objektivin strategjik në seksionin e infrastrukturës digjitale dhe konektivitetit në Planin e Veprimit: Optimizimi i infrastrukturës dhe konektivitetit digjital për të rritur eficiencën ekonomike, objektivi specifik 1.1: Përparimi i zhvillimit të infrastrukturës dhe përmirësimi i konektivitetit përmes investimeve strategjike dhe përditësimeve teknologjike. M1. Zgjerimi i infrastrukturës digjitale dhe rritja e lidhjes në zonat rurale dhe urbane, M2. Revolucionizimi i transportit sektor përmes integrimit të teknologjive digjitale.)

Përmirësimi i konektivitetit:

Shqipëria është e angazhuar të zgjerojë infrastrukturën e saj digjitale për të përmirësuar lidhjen në zonat rurale dhe urbane. Ky zgjerim është thelbësor për nxitjen e turizmit, përmirësimin e shërbimeve në shëndetësi dhe bujqësi dhe mbështetjen e zhvillimit të përgjithshëm ekonomik.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore:

- Rrjetet Wi-Fi të përhapura: instalimi i rrjeteve të përhapura Wi-Fi për të siguruar akses të gjerë në internet si në zonat rurale ashtu edhe në ato urbane. Kjo do të mbështesë nevojat digjitale të banorëve dhe turistëve.

- Vendosja strategjike e pikave Wi-Fi: vendosni pikat Wi-Fi përgjatë itinerareve turistike dhe në vende kyçe për të mundësuar përdorimin e pajisjeve celulare dhe shërbimeve digjitale.

- Stacionet e rimbushjes: Shtimi i stacioneve të rimbushjes në zonat turistike për t'u siguruar që përdoruesit mund t'i mbajnë pajisjet e tyre të ndezura dhe të qëndrojnë të lidhur.

Elemente novatore:

- Rritja e turizmit: duke përmirësuar infrastrukturën digjitale, Shqipëria do t'u sigurojë turistëve qasje më të mirë në informacion dhe shërbime, duke pasuruar përvojën e tyre të udhëtimit dhe duke inkurajuar qëndrime më të gjata.

- Përmirësimi i shërbimeve: përmirësimi i ofrimit të shërbimeve në shëndetësi dhe bujqësi përmes lidhjes më të mirë, duke mundësuar përdorimin e mjeteve digjitale dhe shërbimeve në distancë.

- Mbështetja e ekonomive lokale: forcimi i ekonomive vendase duke u ofruar bizneseve dhe banorëve qasje të besueshme në internet, duke mbështetur tregtinë elektronike dhe inovacionin digjital.

Revolucionarizimi i sektorit të transportit Integrimi i teknologjive digjitale: Shqipëria, përmes Strategjisë së saj të Specializimit Inteligjent (S3) synon të revolucionarizojë sektorin e saj të transportit duke integruar teknologjitë digjitale si biletat elektronike dhe Google Maps. Kjo iniciativë është krijuar për të përmirësuar sistemet e transportit, duke e bërë udhëtimin më efikas dhe më miqësor për përdoruesit si për vendasit ashtu edhe për turistët.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore:

- Sistemet e biletave elektronike: zbatimi i sistemeve të e-biletave elektronike në të gjitha rrjetet e transportit publik për të siguruar qasje të lehtë dhe për të zvogëluar nevojën për bileta fizike. Kjo do të promovojë një përvojë udhëtimi më të qetë dhe pa kontakt (contactless).

- Integrimi i Google Maps: përfshirja e të gjitha rrugëve të transportit në Google Maps për të përmirësuar lehtësinë e lundrimit. Ky integrim do të sigurojë përditësime në kohë reale dhe optimizim të rrugës, duke nxitur një rrjet transporti më të lidhur dhe më të aksesueshëm.

Elemente novatore:

- Udhëtimi pa kontakt: duke zbatuar biletat elektronike, Shqipëria do të sigurojë një përvojë udhëtimi pa kontakt, duke rritur komoditetin dhe sigurinë për përdoruesit.

- Përditësimet në kohë reale: Përditësimet në kohë reale në Google Maps do t'u ofrojnë përdoruesve informacion të saktë mbi oraret dhe itineraret e transportit, duke optimizuar kohën e udhëtimit dhe duke përmirësuar kënaqësinë e përdoruesve.

- Aksesueshmëria: përmirësimi i aksesit të aksesin e transportit publik për të gjithë përdoruesit, përfshirë turistët, duke ofruar mjete dhe platforma digjitale të lehta për t'u përdorur.

Arsyetimi

Këto nisma nxiten nga nevoja për të modernizuar sektorin e transportit të Shqipërisë dhe për të zgjeruar lidhjen digjitale për të mbështetur rritjen ekonomike dhe për të përmirësuar cilësinë e jetës. Duke integruar teknologjitë digjitale në transport dhe duke përmirësuar infrastrukturën digjitale, Shqipëria synon:

- Përmirësimin e transportit: krijimi i një sistemi transporti më efikas dhe më miqësor për përdoruesit që plotëson nevojat e vendasve dhe turistëve.

- Rritja e lidhjes: Sigurimin që të gjitha zonat, veçanërisht ato rurale, të kenë qasje në shërbime të besueshme të internetit, duke mbështetur sektorë të ndryshëm dhe duke nxitur aktivitetin ekonomik.

- Promovimin e përfshirjes digjitale: ofrimi i aksesit në mjetet dhe shërbimet digjitale të gjithë banorëve dhe turistëve, duke nxitur një shoqëri më gjithëpërfshirëse dhe të lidhur teknologjikisht.

Përfitimet - Për komunitetet lokale:

- Efikasitet i përmirësuar i transportit: shijimi i sistemeve të transportit publik më efikas dhe të aksesueshëm, duke ulur kohën dhe kostot e udhëtimit.

- Konektivitet i përmirësuar: përfitim nga aksesi i besueshëm në internet, mbështetja e arsimit, kujdesit shëndetësor dhe aktiviteteve të biznesit.

- Rritja ekonomike: stimulimi i ekonomisë lokale përmes përmirësimit të infrastrukturës së transportit dhe digjitalit, duke krijuar mundësi të reja pune dhe duke mbështetur bizneset lokale.

Për turistët:

- Përvoja e udhëtimit pa probleme: përjetimi i një përvoje udhëtimi më të qetë dhe më të përshtatshme me biletat elektronike dhe përditësimet në kohë reale në Google Maps.

- Akses i zgjeruar në informacion: qasja në informacione dhe shërbime të rëndësishme përmes rrjeteve të përhapura Wi-Fi dhe stacioneve të rimbushjes.

- Përvoja e përmirësuar turistike: shijimi i një përvoje udhëtimi më të lidhur dhe pasuruese, duke inkurajuar qëndrime më të gjata dhe vizita të përsëritura.

Avancimi i kërkimit dhe inovacionit për rritje të inteligjente

Vizioni: fuqizimi i së ardhmes së shqipërisë nëpërmjet inovacionit bashkëpunues dhe ekselencës teknologjike.

Ky vizion thekson rëndësinë e bashkëpunimit, përsosmërisë teknologjike dhe qëndrueshmërisë në nxitjen e rritjes së ardhshme të Shqipërisë. Duke iu përkushtuar këtyre objektivave dhe masave strategjike, Shqipëria synon të shndërrohet në një qendër kërkimi dhe inovacioni shkencor, duke siguruar pozicionin e saj si një lider që mendon përpara në rajon. Kjo qasje gjithëpërfshirëse siguron që ekonomia shqiptare të drejtohet nga inovacioni, bashkëpunimi dhe një angazhim i thellë për rritje të qëndrueshme, duke vendosur një themel të fortë për brezat e ardhshëm.

Bazuar në këtë vizion, plani i veprimit përshkruan disa objektiva strategjikë që ofrojnë një rrugë të strukturuar drejt realizimit të këtyre synimeve ambicioze.

Inovacioni bashkëpunues (reflekton objektivin strategjik: "Sigurimi i transformimit të kërkimit dhe inovacionit përmes inovacionit digjital dhe përparimit teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit", objektivi specifik 1.1: "Shfrytëzimi i ekspertizës kolektive, burimeve dhe perspektivave të të gjithë aktorëve nga qeveria, industria, akademia, dhe shoqëria civile pjesë e helikës së katërfishtë, duke promovuar një qasje sinergjike që krijon një ekosistem inovacioni dinamik dhe efektiv duke rezultuar në përparime të qëndrueshme dhe me impakt", përcaktimi i një kornize mbështetëse specifike për proceset e transferimit të teknologjisë (vertikale dhe horizontale) duke forcuar lidhjet ndërmjet pjesës së furnizimit me teknologji, adoptuesve të teknologjisë dhe ofruesve tëshërbimeve mbështetëse ndërmjetësuese."): Në qendër të kësaj strategjie është koncepti i inovacionit bashkëpunues, duke shfrytëzuar ekspertizën, burimet dhe pikëpamjet e kombinuara të palëve të interesuara mes qeverisë, industrisë, akademisë dhe shoqërisë civile. Kjo qasje i ka rrënjët në modelin e Helikës së Katërfishtë, i cili nxit bashkëpunimin aktiv midis këtyre sektorëve të ndryshëm për të krijuar një ekosistem dinamik dhe efektiv të inovacionit. Duke bashkuar këndvështrime të ndryshme dhe grupe aftësish, Shqipëria synon të promovojë ndërveprime sinergjike që çojnë në inovacione dhe zgjidhje novatore, duke nxitur kështu një kulturë krijimtarie dhe kërkimi shkencor.

Transferimi i teknologjisë (reflekton objektivin strategjik: "Sigurimi i transformimit të kërkimit dhe inovacionit përmes inovacionit digjital dhe përparimit teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit", objektivi specifik 1.2: "Përcaktimi i një kornize mbështetëse specifike për proceset e transferimit të teknologjisë (vertikale dhe horizontale) duke forcuar lidhjet ndërmjet pjesës së furnizimit me teknologji, adoptuesve të teknologjisë dhe ofruesve të shërbimeve mbështetëse ndërmjetësuese," M1. "Rritja e rolit institucional dhe aftësive të brendshme të agjencive shtetërore si AIDA dhe të tjera për rritjen e pjesëmarrjes shqiptare në evente ndërkombëtare për të nxitur rrjetëzimin, mbështetjen e produkteve "Made in Albania" dhe integrimin në zinxhirët e vlerës globale të sektorëve prioritarë të S3", M2: "Zhvillimi nga universitetet dhe institucionet kërkimore të aktiviteteve të Misionit të Tretë, duke përfshirë mbështetjen për *spin-off*, dhe krijimin e një rrjeti kombëtar të ndërmjetësve të inovacionit, si qendrat e inovacionit industrial, teknoparqet dhe *Cluster*-at, ku palët e interesuara të helikës së katërfishtë mund të bashkëpunojnë në mënyrë të qëndrueshme"): Një aspekt thelbësor i S3 është forcimi i kornizës për transferimin e teknologjisë, si vertikalisht ashtu edhe horizontalisht. Kjo përfshin ndërtimin e lidhjeve të forta midis atyre që zhvillojnë teknologjinë (ana e ofertës) dhe atyre që e miratojnë atë (ana e kërkesës), së bashku me ofruesit e shërbimeve mbështetëse ndërmjetëse. Duke vendosur rrugë të qarta për transferimin e teknologjisë, Shqipëria kërkon të sigurojë që risitë e zhvilluara brenda akademisë dhe institucioneve kërkimore të gjejnë zbatime praktike në industri dhe shoqëri. Kjo strategji jo vetëm që përshpejton adoptimin e teknologjive të

reja, por edhe katalizon transformimin e ideve inovative në produkte dhe shërbime të tregtueshme, duke rritur kështu konkurrueshmërinë e përgjithshme të ekonomisë shqiptare.

Politika industriale/inovative ("Reflekton objektivin strategjik: Sigurimi i transformimit të Kërkimit dhe Inovacionit përmes Inovacionit Digjital dhe Përparimit Teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit", objektivi specifik 1.3: "Përcaktimi i një kuadri të shëndoshë politikash industriale/inovative me synimin për të krijuar një klimë të favorshme biznesi për kompanitë për zhvillimin e kërkimit dhe inovacionit", M1 Rishikimi i skemave incentivuese që synojnë promovimin e fushave prioritare të S3 me masa ndihme specifike dhe duke parashikuar dispozita që mbështesin investimet e sektorit privat në kërkim dhe inovacion", M2: "Miratimi i politikave fiskale të qëndrueshme", M3: "Përcaktimi i një kuadri legjislativ dhe rregullator të përafruar me standardet e BE-së dhe që mund të inkurajojë investimet nga kompanitë vendase dhe investimet e huaja, si dhe zhvillimin e Cluster-ave", M4: Thjeshtim i fortë i procedurave për fillimin e investimeve të biznesit", M5 "Prezantimi i një pakete mjetesh për hartimin e politikave për të mbështetur bizneset në aksesin e fondeve publike të dedikuara për kërkim dhe zhvillim, duke përfshirë krijimin e platformave informative dhe një strategjie të dedikuar komunikimi", M6: "Forcimi i kuadrit incentivues për R&I drejtuar drejt prezantimit ndërsektorial të praktikave dhe proceseve të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin, si dhe drejt adoptimit të zgjidhjeve teknologjike digjitale, si në sektorin privat ashtu edhe në atë publik.): Zhvillimi i një kuadri të shëndoshë politikash industriale dhe inovative përbën një tjetër gur themeli të strategjisë. Ky kuadër synon të kultivojë një klimë biznesi të favorshme për kompanitë që të angazhohen në mënyrë aktive në kërkime dhe inovacione. Ai parashikon politika që nxisin aktivitetet e kërkimit dhe zhvillimit, mbështesin *startup*-et dhe bizneset e themeluara në përpjekjet për inovacion dhe krijojnë një mjedis rregullator që nxit përparimin teknologjik. Qëllimi është që Shqipëria të bëhet një destinacion tërheqës për investitorët vendas dhe ndërkombëtarë që kërkojnë të investojnë në kërkim dhe inovacion.

Digjitalizimi i kompanive (reflekton objektivin strategjik: "Optimizimi i infrastrukturës dhe konektivitetit digjital për të rritur eficiencën ekonomike", dhe objektivin strategjik: Sigurimi i transformimit të kërkimit dhe inovacionit përmes inovacionit digjital dhe përparimit teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit", specifikisht objektivin specifik 1.5: "Inteligjenca artificiale, digjitalizimi dhe siguria kibernetike për një rritje inteligjente", M1:" Lehtësimi i zhvillimit dhe adoptimit të përgjegjshëm të teknologjive të AI për të gjeneruar vlerë të shtuar për ekonominë, mjedisin dhe shoqërinë", M2: "Mbështetja e transferimit të njohurive, partneriteteve dhe trajnimeve në AI dhe adresimi i aspekteve të etikës së AI", M3: Forcimi i kuadrit gjithëpërfshirës të sigurisë kibernetike të Shqipërisë, duke siguruar qëndrueshmëri ndaj kërcënimeve kibernetike dhe duke promovuar bashkëpunimin, ndërtimin e kapaciteteve dhe inovacionin në fushën e sigurisë kibernetike", M4: "Përshpejtimi i transformimit digjital në ndërmarrje", M5: "Fuqizimi i Kornizave Institucionale dhe Rregullatore për Transformimin Digjital duke përmirësuar politikat dhe duke promovuar inovacionin", M5. Përmirësimi i kornizave institucionale dhe rregullatore për transformimin digjital duke përmirësuar politikat dhe duke promovuar inovacionin.):

Ky transformim digjital i kompanive parashikohet të arrihet përmes granteve të bashkëfinancimit që mundësojnë miratimin e zgjidhjeve digjitale të avancuara që çojnë në automatizim. Strategjia synon të nxisë partneritete me *start-up*-e për zgjidhje inovative digjitale, të mbështetura nga mbështetja teknike nga akademia dhe një bazë të hapur të dhënash që promovon kërkimin dhe bashkëpunimet e biznesit.

Në fushën e tregtisë elektronike, plani i veprimit përfshin krijimin e një udhërrëfyesi, zhvillimin e studimeve të rasteve dhe kryerjen e fushatave ndërgjegjësuese për zgjidhjet e tregtisë elektronike dhe pagesat digjitale. Kjo përpjekje synon të sjellë bizneset shqiptare në krye të tregtisë *online*, duke rritur shtrirjen e tyre në treg dhe efikasitetin operacional.

Institucionalisht, ka një shtytje të konsiderueshme për të forcuar mjedisin për digjitalizim. Vlerësime gjithëpërfshirëse dhe reforma ligjore janë planifikuar për të ushqyer inovacionin

teknologjik. Korniza specifike do të dizenjohen për të mbështetur *cluster*-at e biznesit në TIK dhe sektorë të tjerë me potencial të lartë, me një vëmendje të veçantë në integrimin e inteligjencës artificiale dhe teknologjive digjitale për të nxitur rritjen.

Për të arritur këta objektiva strategjikë, plani i veprimit detajon një sërë masash dhe iniciativash specifike, secila në përputhje me qëllimet kryesore të rritjes së qëndrueshmërisë dhe nxitjes së inovacionit.

Inovacioni bashkëpunues (duke reflektuar objektivin strategjik: "Sigurimi i transformimit të kërkimit dhe inovacionit përmes inovacionit digjital dhe përparimit teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit", objektivi specifik 1.1: "Shfrytëzimi i ekspertizës kolektive, burimeve dhe perspektivave të të gjithë aktorëve nga qeveria, industrisa, akademia, dhe shoqëria civile pjesë e helikës së katërfishtë, duke promovuar një qasje sinergjike që krijon një ekosistem inovacioni dinamik dhe efektiv duke rezultuar në përparime të qëndrueshme dhe me impakt", M1: "Përforcimi i sistemeve të kërkimit përmes inovacioneve digjitale dheteknologjike si në nivel politikash ashtu edhe në nivel praktik.): Duke nxitur inovacionin

Bashkëpunues, Shqipëria angazhohet të përdorë ekspertizën, burimet dhe perspektivat e ndryshme të aktorëve nga qeveria, industria, akademia dhe shoqëria civile. Kjo qasje, e rrënjosur në modelin e Helikës së Katërfishtë, synon të lehtësojë ndërveprime dinamike dhe bashkëpunime sinergjike që çojnë në inovacione revolucionare. Ne planifikojmë të krijojmë platforma dhe forume ndërsektoriale ku do të bashkojnë këta aktorë të ndryshëm, duke u mundësuar atyre të ndajnë njohuri dhe të bashkëkrijojnë zgjidhje. Iniciativa të tilla si Fondi i Ekosistemit të Inovacionit do të ofrojnë mbështetje financiare thelbësore për projektet bashkëpunuese dhe *startup*-et që dalin nga këto ndërveprime.

Transferimi i teknologjisë (reflekton objektivin strategjik: "Sigurimi i transformimit të kërkimit dhe inovacionit përmes inovacionit digjital dhe përparimit teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit", objektivi specifik 1.2: "Përcaktimi i një kornize mbështetëse specifike për proceset e transferimit të teknologjisë (vertikale dhe horizontale) duke forcuar lidhjet ndërmjet pjesës së furnizimit me teknologji, adoptuesve të teknologjisë dhe ofruesve të shërbimeve mbështetëse ndërmjetësuese", M1: "Rritja e rolit institucional dhe aftësive të brendshme të agjencive shtetërore si AIDA dhe të tjera për rritjen e pjesëmarrjes shqiptare në eventet ndërkombëtare për të nxitur rrjetëzimin, mbështetjen e produkteve "Made in Albania". Dhe përfshirjen në zinxhirët globalë të vlerës së sektorëve prioritare të S3".): Transferimi i teknologjisë është thelbësor në përkthimin e inovacioneve kërkimore në produkte dhe shërbime të gatshme për treg. Shqipëria është e përkushtuar për të forcuar këtë kuadër duke rritur aftësitë operacionale të zyrave të transferimit të teknologjisë në universitete dhe institucione kërkimore. Ne do të ofrojmë trajnime për ndërmjetësit që lehtësojnë përvetësimin e teknologjisë, duke siguruar një tranzicion të qetë nga koncepti në komercializim. Partneritetet publiko-privat do të inkurajohen, të mbështetura nga politika që nxisin një lidhje të drejtpërdrejtë midis zhvillimit teknologjik dhe aplikimit industrial, duke rritur kështu konkurrencën e përgjithshme ekonomike të Shqipërisë.

Politika industriale/inovative (reflekton objektivin strategjik: "Sigurimi i transformimit të

Kërkimit dhe inovacionit përmes inovacionit digjital dhe përparimit teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit", objektivi specifik 1.3: "Përcaktimi i një kuadri të shëndoshë politikash industriale/inovative me synim për të krijuar një klimë të favorshme biznesi për kompanitë për zhvillimin e kërkimit dhe inovacionit, M1: "Rishikimi i skemave incentivuese që synojnë promovimin e fushave prioritare të S3 me masa ndihme specifike dhe duke parashikuar dispozita që mbështesin investimet e sektorit privat në kërkim dhe inovacion".): Zhvillimi i një kuadri të fortë politikash industriale dhe inovative është thelbësor për vizionin strategjik të Shqipërisë. Ky kuadër do të krijojë një mjedis të përshtatshëm për bizneset që të angazhohen në aktivitete dhe kërkime inovative. Ne do të parashikojmë incentiva tatimore për aktivitetet e R&D dhe do të lançojmë programe gjithëpërfshirëse mbështetëse për *startup*-et dhe NVM-të, veçanërisht në sektorët e hi-tech. Një platformë rregullatore eksperimentale do të krijohet

për të lejuar novatorët të testojnë produkte dhe shërbime të reja brenda një mjedisi të sigurt dhe të kontrolluar, duke inkurajuar kreativitetin gjatë menaxhimit të rreziqeve.

Objektivi i iniciativave të paraqitura në hapësirat ilustruese të mëposhtme është shndërrimi i Shqipërisë në një qendër për kërkimin shkencor dhe përparimin teknologjik, duke siguruar pozicionin e saj si një lider që synon përpara në rajon. Angazhimi ndaj këtyre objektivave dhe masave siguron një të ardhme ku ekonomia e Shqipërisë udhëhiqet nga inovacioni, bashkëpunimi dhe një angazhim i thellë për rritje të qëndrueshme.

Qendra e Kërkimit dhe Zhvillimit të Sigurisë Kibernetike (pasqyron objektivin specifik 1.5 në seksionin e kërkimit shkencor të planit të veprimit: inteligjenca artificiale, digjitalizimi dhe siguria kibernetike për një rritje inteligjente, M3: Forcimi i kuadrit të sigurisë kibernetike të Shqipërisë, në mënyrë gjithëpërfshirëse, duke siguruar qëndrueshmëri ndaj kërcënimeve kibernetike dhe duke promovuar bashkëpunimin, ndërtimin e kapaciteteve dhe inovacionin në fushën e sigurisë kibernetike.)

Objektivi i kësaj nisme është krijimi i një kuadri të fortë për kërkimin dhe zhvillimin në fushën e sigurisë kibernetike, duke bashkëpunuar me AKSK-në dhe universitetet lokale për të krijuar një qendër të re kërkimi dhe zhvillimi.

Partneritet me AKSK-në dhe universitetet:

Një qendër e re kërkimi dhe zhvillimi do të krijohet në bashkëpunim me AKSK dhe universitetet lokale, duke u fokusuar në sigurinë kibernetike dhe disiplina të tjera parësore kërkimore. Kjo qendër do të luajë një rol kryesor në trajnimin, përmirësimin dhe rikualifikimin e profesionistëve në mbrojtjen kibernetike dhe metodologjitë e kërkimit.

Shërbimet kryesore:

- Trajnimi për sigurinë kibernetike: qendra do të ofrojë programe trajnimi të specializuara në fushën e sigurisë kibernetike, duke i pajisur profesionistët me aftësitë dhe njohuritë më të fundit për të mbrojtur infrastrukturën digjitale.
- Kërkim dhe inovacion: kryeja e kërkimeve të fundit në disiplina të ndryshme, duke nxitur inovacionin dhe përparimet teknologjike.
- Bashkëpunimi dhe rrjetëzimi: lehtësimi i bashkëpunimit midis akademisë, industrisë dhe enteve qeveritare për të nxitur përpjekjet për kërkimin dhe zhvillimin.

Elemente novatore:

- Objektet moderne: ofrimi i laboratorëve dhe ambienteve kërkimore të avancuara për të mbështetur kërkimin dhe inovacionin me cilësi të lartë.
- Platformat digjitale: zbatimi i platformave digjitale për ndarjen e njohurive, bashkëpunimin në distancë dhe mësimin e vazhdueshëm.
- Partneritetet publiko-private: nxitja e partneriteteve ndërmjet qendrës kërkimore dhe kompanive private për të përshpejtuar komercializimin e gjetjeve të kërkimit.

Arsyetimi

Arsyeja për krijimin e kësaj qendre buron nga nevoja në rritje për masa të avancuara të sigurisë kibernetike në një botë gjithnjë e më digjitale. Kërcënimet kibernetike po evoluojnë me shpejtësi dhe ekziston një nevojë kritike për profesionistë të trajnuar mirë që mund të mbrojnë infrastrukturën digjitale. Duke krijuar një qendër të dedikuar kërkimi dhe zhvillimi, Shqipëria synon të:

- Adresojë mangësitë e aftësive: sigurimi që fuqia punëtore të jetë e pajisur me aftësitë e nevojshme për të trajtuar kërcënimet e sofistikuara kibernetike.
- Promovojë inovacionin: nxitja e një kulture të inovacionit dhe kërkimit që do të çojë në zhvillimin e zgjidhjeve të reja të sigurisë kibernetike.
- Rrisë sigurinë kombëtare: forcimi i pozicionit të përgjithshëm të sigurisë kibernetike të vendit duke zhvilluar dhe zbatuar masa të avancuara sigurie.

Përfitimet

Për komunitetet lokale:

- Mundësi të përmirësuara punësimi: krijimi i mundësive të reja të punësimit në fushën e sigurisë kibernetike, duke kontribuar në rritjen ekonomike.

Ekspertizë e përmirësuar vendore: ndërtimi i ekspertizës lokale në sigurinë kibernetike, duke ulur mbështetjen në burimet e jashtme.

Për bizneset:

- Rritja e qëndrueshmërisë kibernetike: sigurimi i një qasje në trajnime dhe burime më të avancuara të sigurisë kibernetike për bizneset, duke rritur qëndrueshmërinë e tyre ndaj kërcënimeve kibernetike.

- Inovacioni dhe rritja: nxitja e një mjedisi inovacioni që mund të çojë në zhvillimin e produkteve dhe shërbimeve të reja, duke nxitur rritjen e biznesit.

Iniciativa për investime të biznesit në kërkim, inovacion dhe arsim (pasqyron objektivin specifik 1.3 në seksionin e kërkimit shkencor të Planit të Veprimit: përcaktimi i një kuadri të shëndoshë politikash industriale/inovative me synim për të krijuar një klime të favorshme biznesi për kompanitë për zhvillimin e kërkimit dhe inovacionit, M6: Forcimi i kuadrit incentivues për R&I drejtuar drejt prezantimit ndërsektorial të praktikave dhe proceseve të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin, si dhe drejt adoptimit të zgjidhjeve teknologjike digjitale, si në sektorin privat ashtu edhe në atë publik.)

Objektivi:

Kjo nismë synon të stimulojë investimet e ndërmarrjeve në kërkime, inovacion dhe arsim, duke zbatuar ndryshime legjislative dhe duke ofruar incentiva. Nisma synon të përmirësojë bashkëpunimin midis bizneseve dhe universiteteve, të njohë shpenzimet e kërkimit duke i zbritur nga taksat dhe të nxisë një kulturë të të nxënit të vazhdueshëm dhe inovacionit brenda sektorit privat. Për më tepër, ai synon të nxisë bizneset për të investuar në programe gjithëpërfshirëse arsimore dhe trajnuese që mbështesin zhvillimin e vazhdueshëm të punonjësve.

Incentiva për investime në kërkim, zhvillim dhe arsim

Përmbledhje:

I krijuar për të nxitur kompanitë që investojnë në kërkim, zhvillim dhe arsim, ky program ofron një sërë stimujsh, duke përfshirë zbritjet tatimore, grantet dhe përfitimet fiskale. Këto incentiva synojnë të motivojnë bizneset që të angazhohen thellë në inovacion, përparime teknologjike dhe programe gjithëpërfshirëse arsimore të punonjësve.

Karakteristikat kryesore:

- Nxitjet tatimore: zbatimi i një politike të rishikuar tatimore që lejon bizneset të zbresin shpenzimet për R&D dhe arsimin, duke inkurajuar kështu rritjen e investimeve në teknologji, procese dhe rritjen e aftësive të punonjësve inovativë.

- Grantet dhe financimet: sigurimi i mbështetjes së drejtpërdrejtë financiare për projektet e kërkimit dhe zhvillimit dhe iniciativat arsimore, veçanërisht ato në partneritet me institucionet akademike. Kjo përfshin financimin për programet e trajnimit që synojnë përmirësimin e aftësive dhe njohurive të fuqisë punëtore.

- Mbështetje rregullatore: drejtimi i proceseve të miratimit dhe mbështetjes për Kërkim dhe Zhvillim dhe iniciativat arsimore, duke ulur pengesat burokratike dhe duke përshpejtuar ritmin e inovacionit dhe zhvillimit të aftësive.

Elemente novatore:

- Projektet e bashkëpunimit: nxitja e projekteve të përbashkëta midis bizneseve dhe universiteteve për të adresuar sfidat e industrisë në botën reale, duke shfrytëzuar ekspertizën akademike dhe aftësitë kërkimore.

- Komercializimi i rezultateve të kërkimit dhe arsimit: lehtësimi i transformimit të gjetjeve të kërkimit dhe arritjeve arsimore në produkte, shërbime dhe aftësi të përsosura të fuqisë punëtore të tregtueshme, duke rritur ndikimin ekonomik dhe konkurrueshmërinë e bizneseve.

- Iniciativat specifike për sektorë: targetimi i industrive specifike përmes incentivave për kërkim dhe zhvillim dhe arsim, duke u fokusuar në sektorët e identifikuar si prioritare në strategjinë S3,

për t'u lidhur me objektivat strategjikë kombëtarë dhe për të përmirësuar aftësitë specifike të sektorit.

Arsyetimi:

Me ndryshimin e ligjeve në lidhje me sponsorizimet dhe njohjen e shpenzimeve për Kërkim dhe Zhvillim dhe trajnime arsimore, kjo nismë synon të krijojë një mjedis të favorshëm për inovacionin dhe të mësuarit gjatë gjithë jetës. Ajo mbështet transformimin e kërkimit akademik dhe zhvillimit të aftësive në aplikime praktike të biznesit, duke rritur kështu konkurrencën, produktivitetin dhe nxitjen e një ekonomie të bazuar në njohuri. Kjo qasje strategjike siguron që investimet në arsim dhe trajnim të vlerësohen po aq sa ato në kërkimin dhe zhvillimin e drejtpërdrejtë, duke promovuar një fuqi punëtore të plotësuar dhe inovative.

Objektivi i iniciativave të paraqitura në hapësirat ilustruese të mëposhtme është krijimi i dy Qendrave të Ekselencës për të shfrytëzuar kërkimin shkencor të avancuar dhe ekselencën që mbështet bashkëpunimin ndërkombëtar, nxisin përparimin teknologjik dhe promovojnë zhvillimin e qëndrueshëm.

Për më tepër, krijimi i qendrave gjithëpërfshirëse që nxisin inovacionin teknologjik dhe bashkojnë industritë krijuese me aktivitetet ekonomike në Shqipëri. Duke zhvilluar struktura të avancuara dhe duke nxitur mjedise bashkëpunuese, këto projekte synojnë të pozicionojnë Shqipërinë si një lider në industritë e hi-tech dhe inovacionet kulturore, duke nxitur kështu rritjen ekonomike dhe duke rritur turizmin kulturor.

Qendra e Ekselencës në Nanoteknologji (pasqyron objektivin strategjik në seksionin e Kërkimit shkencor të Planit të Veprimit: Sigurimi i transformimit të Kërkimit dhe Inovacionit përmes inovacionit digjital dhe përparimit teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit, objektivi specifik 1.1: Shfrytëzimi i ekspertizës kolektive, burimeve dhe perspektivave të të gjithë aktorëve nga qeveria, industria, akademia, dhe shoqëria civile pjesë e helikës së katërfishtë, duke promovuar një qasje sinergjike që krijon një ekosistem inovacioni dinamik dhe efektiv duke rezultuar në përparime të qëndrueshme dhe me impakt, M1 Përforcimi i sistemeve të kërkimit përmes inovacioneve digjitale dhe teknologjike, si në nivel politikash ashtu edhe në nivel praktik.)

Përmbledhje: Qendra e Ekselencës për Nanoshkencat dhe Nanoteknologjinë në Tiranë synon të integrojë Qendrën virtuale të Nanoshkencës dhe Nanoteknologjisë Shqiptare (NANOALB) me grupe kërkimore kryesore nga rajoni dhe Europa, duke përfshirë bashkëpunime me institucione në Itali, Spanjë dhe Izrael. Veçanërisht, do të bashkëpunojë me Institutin Katalan të Nanoshkencës dhe Nanoteknologjisë (ICN2-CERCA) dhe Institutin CERCA (ICERCA), të njohur si entitete kërkimore kryesore. Kjo qendër synon gjithashtu të anëtarësohet si qendër ndërkombëtare e asociuar brenda sistemit CERCA.

Fushat kryesore të kërkimit, zhvillimit dhe inovacionit përfshijnë:

- Shkencat e jetës: shëndeti dhe bioaplikacionet si mjetet diagnostikuese (përfshirë nanosensorët), terapitë që përdorin nanomateriale të modifikuara si bartës të barnave dhe teknika të reja për monitorimin e cilësisë së ujit dhe ushqimit, si dhe inovacionet mjedisore dhe bujqësore.
- Energjia: përdorimi i grafenit dhe materialeve të tjera 1-2D për bateri dhe aplikacione të tjera.
- Inteligjenca: aplikime që lidhen me shëndetin dhe fusha të tjera.
- Nanomaterialet: studimi i nanomaterialeve natyrore dhe elementeve të tokave të rralla, duke përfshirë mjetet e karakterizimit.

Këto fusha kërkimore do të mbështesin zhvillimin e teknologjive inovative që nxisin rritjen e qëndrueshme ekonomike në rajonin e Ballkanit. Qendra synon të sjellë ekspertizë të jashtme, të trajnojë gjenerata të reja të studentëve vendas, të nxisë krijimin e *spin-off* dhe të tërheqë investime të jashtme dhe kompani ndërkombëtare.

Në afat të shkurtër: do të krijojë lidhje të forta me grupe kërkimore ndërkombëtare ekselente, duke krijuar për çdo grup aktual një të lidhur nga jashtë, duke vendosur një qeverisje të koordinuar mirë, do të vendosë për operacionet e zhvillimit strategjik, do të integrojë praktikat më të mira në menaxhimin e RDI nga ICN2/CERCA, aplikimi për logon e HRS4R dhe tërheqja e vëmendjes së

komunitetit shkencor të BE-së për të aplikuar për projekte konkurruese si një qendër ekselence në nivele rajonale/ndërkombëtare duke e krahasuar me ICN2.

Në afat të gjatë: misioni i saj do të jetë arritja e ekselencës shkencore dhe teknologjike në nivel ndërkombëtar në nanoteknologji. Ky synim përfshin lehtësimin e integrimit dhe inovacionit në këto teknologji nga kompanitë shqiptare, të Ballkanit Perëndimor, BE-së dhe të tjera, për të adresuar sfidat shoqërore dhe për të ofruar trajnime dhe zhvillim karriere të kalibrit më të lartë për shkencëtarët e rinj, duke krijuar kështu një pol për tërheqjen dhe mbajtjen lokale. dhe talent ndërkombëtar në Qendër.

Karakteristikat kryesore:

- Infrastruktura e avancuar e kërkimit: Kombinon pajisje moderne për kërkimin themelor dhe atë të aplikuar në nanoteknologji në fusha të ndryshme shkencat e jetës (teknika e re e shëndetit dhe bioaplikacioneve për monitorimin e cilësisë së ujit dhe ushqimit, mjedisin dhe inovacionin e bujqësisë), energjinë, AI, nanomateriale
- Bashkëpunimi ndërdisiplinor: lidh disiplina të ndryshme shkencore për të nxitur inovacionin dhe transferimin e njohurive përtej kufijve.
- Mbështetje për sipërmarrjen: nxit komercializimin e inovacioneve përmes partneriteteve publike-private dhe programeve të inkubacionit.

Elemente novatore:

- Ngritja e kapaciteteve: rrit kapacitetin shkencor lokal dhe rajonal përmes trajnimeve, seminareve dhe bashkëpunimeve ndërkombëtare.
- Hulumtimi dhe inovacioni: nxit përparimet në nanomaterialet, AI dhe aplikacionet e energjisë.
- Përkthimi dhe shfrytëzimi: lehtëson zbatimin praktik të gjetjeve të kërkimit për të adresuar nevojat shoqërore dhe stimulojnë rritjen ekonomike.

Arsyetimi: krijimi i qendrës nxitet nga nevoja strategjike për të pozicionuar Shqipërinë dhe Ballkanin Perëndimor në ballë të kërkimit shkencor global në nanoteknologji. Kjo qendër synon të katalizojë zhvillimin ekonomik rajonal, të tërheqë investime ndërkombëtare dhe të nxisë një ekosistem dinamik të inovacionit.

Qendra Ndërkombëtare e Ekselencës për Kërkimin dhe Zhvillimin i Shkencave Biomarine (ICMS)

Përmbledhje: E vendosur në mënyrë strategjike përgjatë bregdetit shqiptar në kanalin e Otrantos, ICMS synon të bëhet një qendër ekselence për shkencat detare, duke trajtuar çështje kritike mjedisore si erozioni i detit dhe ndotja e ujit, ndërsa promovon bashkëpunimin rajonal në detet Adriatik dhe Jon.

Karakteristikat kryesore:

- Hulumtimi dhe monitorimi detar: fokusohet në studime gjithëpërfshirëse të biodiversitetit detar, ndotjes dhe dinamikës bregdetare.
- Integrimi arsimor: ofron programe të përbashkëta PhD dhe master në shkencat biomarine, duke rritur lëvizshmërinë akademike dhe bashkëpunimin.
- Zhvillimi komunitar dhe rajonal: përdor kërkimin shkencor për të informuar politikat publike dhe për të mbështetur zhvillimin e qëndrueshëm në sektorin detar dhe atë bregdetar.

Elemente novatore:

- Ekselenca shkencore: aspiron të jetë një qendër kryesore e shkencave biomarine në rajon, duke adoptuar praktikat më të mira nga institucionet e themeluara kërkimore evropiane.
- Integrimi socio-ekonomik: Lidh kërkimin shkencor me zhvillimin socio-ekonomik, veçanërisht në peshkim, ruajtjen detare dhe turizëm.
- Kujdesi Mjedisor: Promovon praktika dhe teknologji të qëndrueshme mjedisore në menaxhimin e burimeve detare.

Arsyetimi: krijimi i ICMS adreson nevojën urgjente për një qendër të dedikuar të shkencave biomarine në Shqipëri dhe në zonën e Adriatiko- Joniane për të përmirësuar monitorimin e mjedisit, për të mbështetur zhvillimin ekonomik dhe për t'u përafruar me standardet dhe politikat e Bashkimit Evropian. Kjo qendër do të luajë gjithashtu një rol vendimtar në nxitjen e

bashkëpunimit rajonal dhe ndërtimin e një të ardhmeje të qëndrueshme për ekosistemet detare dhe bregdetare.

Karakteristikat kryesore:

- Kërkime të avancuara shkencore: ngritja e aftësive kërkimore të Shqipërisë dhe të gjithë rajonit në standardet ndërkombëtare, duke u fokusuar në nanoteknologjinë dhe shkencat biomarine.
- Zhvillimi i Qëndrueshëm: përdorimi i inovacionit shkencor për të adresuar sfidat rajonale në ruajtjen e mjedisit dhe zhvillimin ekonomik.
- Bashkëpunimi Ndërkombëtar: forcimi i lidhjeve me institucionet kërkimore evropiane dhe rajonale për të nxitur shkëmbimet akademike dhe profesionale.

Rezultatet e pritshme:

- Rritja ekonomike dhe inovacioni: nxitja e zhvillimit ekonomik përmes inovacionit teknologjik dhe komercializimit të kërkimit.
- Ruajtja e mjedisit: zbatimi i praktikave të qëndrueshme që ruajnë burimet natyrore dhe promovojnë shëndetin ekologjik.
- Përsosmëri akademike dhe profesionale: zhvillimi i një fuqie punëtore të kualifikuar përmes trajnimeve të avancuara dhe mundësive kërkimore ndërkombëtare.

Arsyetimi: këto nisma përfaqësojnë një investim strategjik në infrastrukturën shkencore dhe teknologjike të Shqipërisë, duke hedhur bazat për rritjen dhe integrimin e ardhshëm në Zonën Evropiane të Kërkimit. Me vendosjen e një prej këtyre projekteve në Vlorë, synohet diversifikimi i infrastrukturës së kërkimit dhe inovacionit në Shqipëri, duke krijuar qendra kërkimore shtesë përtej Tiranës.

Parku teknologjik Durana (pasqyron objektivin strategjik: Sigurimi i krijimit të objekteve më të avancuara për të promovuar inovacionin teknologjik dhe sipërmarrjen, objektivi specifik 1.1: Zhvillimi i një ekosistemi teknologjik dhe inovacioni duke ofruar infrastrukturë, hapësira bashkëpunuese dhe mbështetje inkubacioni për *startup*-et dhe kompanitë e teknologjisë, M1 Themelimi i Durana Tech Park me objekte të avancuara kërkimi dhe zhvillimi, hapësirat e punës bashkëpunuese dhe qendrat e inkubacionit për *startup*-et dhe kompanitë e teknologjisë.).

Durana Tech Park është parashikuar si një strukturë moderne që do të shërbejë si një nyje qendrore për teknologjinë dhe inovacionin. Parku synon të tërheqë kompanitë e teknologjisë dhe *startup*-et, duke u ofruar atyre infrastrukturën dhe burimet e nevojshme për zhvillimin e teknologjive të fundit.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Objektet e kërkimit dhe zhvillimit: parku do të përfshijë laboratorë të avancuar dhe objekte kërkimore për të mbështetur aktivitetet e kërkimit dhe zhvillimit të cilësisë së lartë.
- Hapësirat e punës bashkëpunuese: ofrimi i hapësirave të punës bashkëpunuese ku kompanitë e teknologjisë dhe *startup*-et mund të punojnë së bashku, të ndajnë ide dhe të nxisin inovacionin.
- Qendrat e inkubacionit: krijimi i qendrave të inkubacionit ku *startup*-et mund të marrin mentorim, akses tek investitorët dhe mbështetje për zhvillimin e biznesit.
- Ekosistemi i inovacionit: nxit një ekosistem që inkurajon ndarjen e njohurive, rrjetëzimin dhe bashkëpunimin midis bizneseve, akademisë dhe enteve qeveritare.

Elemente novatore

- Infrastruktura moderne: pajisja e parkut me teknologjinë dhe infrastrukturën më të fundit për të mbështetur industritë e teknologjisë së lartë.
- Partneritetet publik-privat: inkurajimi i partneriteteve midis parkut të teknologjisë, kompanive private dhe institucioneve kërkimore për të mundësuar komercializimin e inovacioneve.
- Programet e zhvillimit të talenteve: programe për të tërhequr dhe mbajtur talentet më të mira në sektorin e teknologjisë, duke ofruar mundësi të vazhdueshme mësimi dhe zhvillimi.

Arsyetimi

Krijimi i *Durana Tech Park* nxitet nga nevoja për të krijuar një mjedis të fuqishëm për inovacionin teknologjik në Shqipëri. Duke ofruar një qendër bazë për kompanitë e teknologjisë dhe *startup*-et, parku synon:

- Promovimin e zhvillimit teknologjik: nxitja e zhvillimit të teknologjive të reja dhe zgjidhjeve inovative.

- Nxitjen e rritjes ekonomike: nxitja e rritjes ekonomike duke krijuar vende pune dhe duke tërhequr investime në industritë e teknologjisë së lartë.

- Rritja e konkurrueshmërisë globale: pozicionimi i Shqipërinë si një lojtar konkurrues në tregun global të teknologjisë.

Përfitimet

Për komunitetet lokale:

- Krijimi i vendeve të punës: gjenerimi i mundësive të reja të punësimit në sektorin e teknologjisë së lartë.

- Zhvillimi ekonomik: stimulimi i ekonomive lokale nëpërmjet rritjes së aktivitetit të biznesit dhe investimeve.

Për bizneset:

- Qasja në burime: ofrimi i aksesit për bizneset në zhvillimet më të fundit, mentorim dhe mundësi investimi.

- Mjedisi bashkëpunues: nxitja e një mjedisi bashkëpunues që inkurajon inovacionin dhe rritjen.

Zona Ekonomike e Artit (ZEK) (Duke reflektuar objektivin strategjik: nxitja e integrimit të industrive krijuese në rritjen ekonomike duke bashkuar kulturën, artin dhe aktivitetet e biznesit, objektivi specifik 1.2: Zhvillimi i një zone të dedikuar për të mbështetur industritë kulturore dhe krijuese, duke mundësuar bashkëpunimin midis artistëve, sipërmarrësve dhe bizneseve, M1 Krijimi i Zonës së Artit Ekonomik (ZEK) si një qendër për industritë kreative, duke ofruar hapësira kreative pune, biznes. shërbimet e inkubacionit dhe platformat për bashkëpunim, që synojnë promovimin e turizmit kulturor dhe inovacionit ekonomik.)

ZEK është një projekt inovativ i krijuar për të bashkuar industritë kreative me aktivitetet ekonomike. I vendosur si qendër për industritë kulturore dhe kreative, ZEK do të lehtësojë integrimin e artit, kulturës dhe biznesit, duke ofruar një platformë për artistët dhe profesionistët krijues për të bashkëpunuar me sipërmarrësit dhe bizneset.

Shërbimet dhe lehtësitë kryesore

- Hapësirat e punës krijuese: sigurimi i hapësirave të punës për artistët, stilistët dhe profesionistët krijues që të bashkëpunojnë dhe krijojnë.

- Inkubacioni i biznesit: krijimi i qendrave të inkubacionit të biznesit për të mbështetur *startup*-et krijuese me mentorim, financim dhe shërbime të zhvillimit të biznesit.

- Eventet dhe ekspozitat kulturore: organizimi i eventeve kulturore, ekspozita dhe festivale për të shfaqur veprat krijuese dhe për të tërhequr turistët.

- Platformat e bashkëpunimit: krijimi i platformave për bashkëpunim midis artistëve, sipërmarrësve dhe bizneseve për të nxitur inovacionin në art dhe dizajn.

Elemente novatore

- Qendra Kulturore dhe Kreative: zhvillimi i ZEK si qendër bazë për aktivitete kulturore dhe krijuese, duke shfrytëzuar trashëgiminë e pasur kulturore të Shqipërisë.

- Integrimi me aktivitetet ekonomike: promovimi i integrimit të artit dhe kulturës me aktivitetet e biznesit për të rritur vlerën ekonomike të rezultateve krijuese.

- Promovimi i turizmit kulturor: përdorimi i ZEK si një platformë për të promovuar turizmin kulturor, duke tërhequr vizitorë nga e gjithë bota.

Arsyetimi

Krijimi i ZEK nxitet nga potenciali për të shfrytëzuar trashëgiminë kulturore dhe talentin artistik të Shqipërisë për të nxitur rritjen ekonomike. Duke bashkuar industritë kreative me aktivitetet ekonomike, ZEK synon:

- Nxitjen e inovacionit në arte dhe dizajn: inkurajimi i inovacionit dhe kreativitetit në sektorët e artit dhe dizajnit.

- Rritjen e vlerës ekonomike: rritja e vlerës ekonomike të produkteve krijuese dhe produkteve kulturore.

- Promovimi i turizmit kulturor: tërhiqja e turistëve dhe promovimi i Shqipërisë si një destinacion kulturor.

Përfitimet

Për komunitetet lokale:

- Pasurimi kulturor: pasurimi i komuniteteve lokale nëpërmjet rritjes së aktiviteteve dhe eventeve kulturore.
- Mundësitë ekonomike: krijimi i mundësive të reja ekonomike në sektorët krijues dhe kulturorë.

Për artistë dhe profesionistë krijues:

- Mbështetja dhe burimet: ofrimi i mbështetjes dhe burimeve të nevojshme për të pasur sukses për artistët dhe profesionistët krijues.
- Mjedisi bashkëpunues: nxitja e një mjedisi bashkëpunues që inkurajon kreativitetin dhe inovacionin.

10. Korniza financiare

Strategjia e Specializimit inteligjent (S3) është një gur themeli në ndjekjen e Shqipërisë për rritje të qëndrueshme ekonomike dhe rritje të konkurrencës. Ky kapitull detajon implikimet financiare dhe përshkruan qasjen e strukturuar të financimit për zbatimin e S3 në sektorë të ndryshëm prioritarë nga 2025 deri më 2030.

S3 do të financohet nëpërmjet një kombinimi të buxhetit të shtetit, fondeve të Bashkimit Evropian, granteve dhe donacioneve, në përputhje me objektivat e përcaktuar në Programin Buxhetor Afatmesëm Kombëtar të Shqipërisë për 2025–2027. Kjo qasje e financimit me shumë burime siguron mbështetje të fuqishme për projektet dhe iniciativat inovative të detajuara në strategji.

Objektivat strategjikë dhe qëllimet specifike sektoriale brenda S3 mbështeten nëpërmjet një ndërthurjeje instrumentesh politikash të përshtatura si për rezultatet e përbashkëta ashtu edhe për ato sektoriale. Këto instrumente janë krijuar për të funksionuar në mënyrë sinergjike, me fondet të shpërndara sipas nevojave specifike të secilit sektor dhe qëllimeve kryesore të S3.

Kërkesat financiare për S3 janë vlerësuar me kujdes bazuar në një analizë të aktiviteteve brenda planit të veprimit. Kostoja e çdo aktiviteti pasqyron burimet e nevojshme për zbatimin e suksesshëm, duke siguruar që të gjitha masat të financohen në mënyrë adekuate për të arritur ndikimin e dëshiruar. Megjithatë, është e rëndësishme të theksohet se këto kosto bazohen në vlerësime paraprake.

Të gjithë objektivat, kryesisht në fushat prioritare: "Energjia e rinovueshme dhe burimet natyrore", "Zhvillimi i arsimit - Nxitja e inovacionit dhe gatishmërisë së fuqisë punëtore, përmes digjitalizimit dhe modernizimit të kurrikulës", "Infrastruktura digjitale dhe konektiviteti" dhe "Përparimi i kërkimit dhe inovacionit për rritje inteligjente", të identifikuar si në përputhje me Planin e Rritjes, i miratuar nga Komisioni Evropian në tetor 2024, janë shënuar me dy yje në Planin e Veprimit të S3. Kostot për këta objektiva, siç janë përshkruar fillimisht në Planin e Veprimit të S3, janë krahasuar me kujdes me fondet e alokuara sipas objektivave përkatës në Planin e Rritjes, duke konfirmuar se kostot e tyre mbulohen në një masë të madhe nga fondet e përcaktuara të Planit të Rritjes. Për momentin, kostot e tyre janë ndarë në "buxhetin e shtetit që do të parashikohet" ose në "Hendekun" dhe do të rishikohen brenda një viti nga miratimi i S3. Si pjesë e këtij rishikimi të Planit të Veprimit të S3, do të bëhet një rishikim i plotë për të vlerësuar progresin e zbatimit të Planit të Rritjes. Ky rishikim do të shqyrtojë se cilat masa dhe aktivitete në kuadër të objektivave kanë filluar të zbatohen, së bashku me buxhetet që u janë ndarë atyre. Çdo rregullim i nevojshëm bazuar në progresin e zbatimit ose alokimet buxhetore do të përfshihet në Planin e Veprimit të rishikuar, duke siguruar që ai të pasqyrojë zhvillimet aktuale dhe të mbështesë harmonizimin e vazhdueshëm ndërmjet Planit të Veprimit të S3 dhe Planit të Rritjes. Për më tepër, plani i veprimit i rishikuar do të përfshijë buxhetimin për aktivitete të caktuara që aktualisht u mungojnë buxhetet specifike, në pritje të studimeve të nevojshme paraprake për vlerësimin e detajuar të kostos.

- Buxheti total i vlerësuar i nevojshëm:	€ 1,183,685,896
- Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (PBA 2025–2027):	€ 443,501,890 (37.5%)
- Buxheti Shtetëror i parashikuar 2025–2030:	€ 222,786,316 (18.8%)
- Fondet e BE-së:	€ 274,311,000 (23.2%)
- Kontributet e donatorëve:	€ 143,982,760 (12.2%)
- Hendeku financiar:	€ 104,834,930 (8.9%)

Tabela e mëposhtme tregon kostot totale të vlerësuara, burimet financiare në dispozicion dhe hendekun financiar gjatë periudhës 2025–2030 të zbatimit të planit të veprimit të Strategjisë së Specializimit të Inteligjent

			Burimi i financimit									
Prioriteti	% e financimit total të S3	Buxheti i parashikuar i nevojshëm (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)		Buxheti shtesë i parashikuar i shtetit (euro)		Fondet e BE-së (euro)		Kontributet e donatorëve (euro)		Hendeku (euro)	
			Vlera	%	Vlera	%	Vlera	%	Vlera	%	Hendeku (euro)	%
Energjia e Rinovueshme	6.9	81,303,039	773,039	0.95%	78,280,000	96.28%	-		1,450,000	1.78%	800,000	0.98%
Lëndët e para	4.6	54,993,500	18,542,500	33.72%	3,900,000	7.09%	6,811,000	12%	-	0.00%	25,740,000	46.81%
Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm	33.5	396,870,000	177,470,000	44.72%	10,800,000	2.72%	158,650,000	40%	47,600,000	11.99%	2,350,000	0.59%
Turizëm i qëndrueshëm dhe i larmishëm	15.0	177,534,461	123,965,701	69.83%	14,417,000	8.12%	9,300,000	5%	1,137,760	0.64%	28,714,000	16.17%
Arsimi	1.0	11,860,000	40,000	0.34%	7,565,000	63.79%	30,000	0%	250,000	2.11%	3,975,000	33.52%
Ruajtja (Mbajtja) e talenteve	2.7	31,794,896	350,650	1.10%	18,957,816	59.63%	2,890,000	9%	6,900,000	21.70%	2,696,430	8.48%
Kërkimi dhe Inovacioni	30.4	359,945,000	116,420,000	32.34%	38,551,500	10.71%	84,930,000	24%	86,495,000	24.03%	33,079,500	9.19%
Perfshirja e Diasporës	5.0	58,730,000	5,630,000	9.59%	44,740,000	76.18%	11,700,000	20%	150,000	0.26%	2,710,000	4.61%
Lidhja Dixhitale	0.6	7,370,000	310,000	4.21%	5,575,000	75.64%	-	0%	-	0.00%	1,485,000	20.15%
Komunikimi S3	0.3	3,285,000									3,285,000	100%
Totali S3		**1,183,685,896**	**443,501,890**	37.5%	**222,786,316**	18.8%	**274,311,000**	23.2%	**143,982,760**	12.2%	**104,834,930**	8.9%

Për të adresuar nevojat financiare në afatin kohor të strategjisë, afërsisht 56.3% e buxhetit total do të mbulohet nga buxheti i shtetit, me 37.5% të llogaritur tashmë në Programin Buxhetor Afatmesëm trevjeçar (PBA) për 2025–2027. Fondi i BE-së dhe donatorëve të tjerë ndërkombëtarë është planifikuar të mbulohet nga instrumentet e BE-së dhe programet e tjera të donatorëve aktualisht në fuqi, duke kontribuar në rreth 35.3% të totalit të fondeve të nevojshme për zbatimin e planit të veprimit.

Fondet e mbetura do të sigurohen përmes alokimeve të ardhshme buxhetore dhe negociatave me donatorët, Planit të Rritjes, si një instrument i BE-së i krijuar për të stimuluar zhvillimin ekonomik dhe konkurrueshmërinë në vendet e BP duke synuar fusha kyçe si infrastruktura, inovacioni, transformimi digjital dhe zhvillimi i kapitali njerëzor. Ai synon të nxisë rritjen e qëndrueshme duke nxitur investimet, duke përmirësuar aspektet rregullatore, duke forcuar kapacitetet institucionale dhe duke ndihmuar vendet e BP në rrugën e tyre drejt integrimit në BE. Ky plan shërben si një udhërrëfyes për integrimin e praktikave dhe teknologjive më të mira globale për të rritur produktivitetin, për të krijuar vende pune dhe për të përmirësuar qëndrueshmërinë e përgjithshme ekonomike. Një sërë objektivash dhe nismash të përcaktuara në Planin e Veprimit të S3 të Shqipërisë janë përafruar në mënyrë strategjike me objektivat e Planit të Rritjes dhe me shumë mundësi do të financohen nëpërmjet këtij instrumenti:

- Përmirësimet e Mjedisit të Biznesit, si reformat në sistemin tatimor dhe modernizimi i shërbimeve shtetërore të kadastrës.
- Transformimi Digjital dhe Infrastruktura e TI-së, duke u fokusuar në zhvillimin e aftësive të tregtisë elektronike, platformave digjitale dhe përmirësimeve të sigurisë kibernetike.
- Energjia dhe Tranzicioni i Gjelbër, me iniciativa për të promovuar instalimet e energjisë së rinovueshme, reformat e tregut për eficiencën e energjisë dhe futjen e praktikave të qëndrueshme në të gjithë sektorët.
- Kërkimi, zhvillimi dhe inovacioni, duke synuar forcimin e mjedisit të R&D përmes projekteve bashkëpunuese dhe ekosistemeve të inovacionit.

- Edukimi dhe zhvillimi i kapitalit njerëzor, përditësimi i kurrikulave arsimore dhe zgjerimi i aftësive digjitale për t'u përshtatur me nevojat e tregut të punës.

Kostoja e strategjisë S3 është strukturuar rreth parimeve kryesore të kuadrit të planifikimit strategjik të politikave të Shqipërisë, siç përshkruhet në IPSIS. Miratuar me vendimin e Këshillit të Ministrave nr. 290, datë 11 prill 2020, IPSIS integron planifikimin financiar dhe të politikave në një sistem të vetëm. Ai shërben si mekanizmi kryesor për planifikimin, analizimin dhe hartimin e dokumenteve strategjike në të gjitha nivelet, duke siguruar që përafrimi midis planifikimit të politikave dhe buxhetit të jetë i lidhur ngushtë me PBA, i cili përfshin një periudhë trevjeçare dhe përditësohet çdo vit.

IPSIS është krijuar për të përmbushur objektiva të shumtë, duke përfshirë:

- Integrimi i planifikimit financiar dhe të politikave, duke siguruar që të dyja të trajtohen si pjesë e një procesi të unifikuar.

- Përfshirja e investimeve publike dhe asistencës së huaj në dokumentet strategjike sektoriale, të cilat më pas pasqyrohen në PBA.

- Përafrimi i planeve të veprimit 1–3-vjeçarë me strukturën e programit buxhetor, në mënyrë që vendimet për shpenzimet të ndikohen drejtpërdrejt nga qëllimet e politikës dhe rezultatet e pritura.

Sistemi gjithashtu mbështet monitorimin dhe vlerësimin rigoroz. Duke përdorur IPSIS, Shqipëria siguron që performanca e politikave strategjike të gjurmohet vazhdimisht, duke i lejuar politikëbërësit të rregullojnë objektivat dhe financimin për të përmbushur nevojat në zhvillim të vendit. Kjo qasje e integruar rrit transparencën dhe llogaridhënien në shpenzimet publike, duke kontribuar në një qeverisje më efikase dhe përafrim me synimet e Shqipërisë për integrimin në BE dhe zhvillimin e qëndrueshëm.

Programet aktuale të PBA-së 2025–2027 "si burim financimi" identifikohen dhe përdoren si shuma treguese për kostimin e veprimeve apo masave. Bazuar në parimet IPSIS (shih më lart) strategjia S3 do të përfshihet në procesin e ardhshëm të PBA-së, pas miratimit nga Qeveria e Shqipërisë dhe propozimeve nga ministritë e linjës për veprimet dhe masat specifike.

Për të zbatuar plotësisht S3, mbetet një hendek financiar prej afërsisht 8.9%, i barabartë me € 104,834,930. Përpjekjet për të mbyllur hendekun do të përfshijnë kërkimin e partneriteteve me organizata të ndryshme, përfshirjen në projekte të reja që përputhen me objektivat e S3 dhe shfrytëzimin e kontributeve nga sektori privat.

Këto rrugë shihen si jetike për sigurimin e fondeve shtesë të nevojshme për të siguruar zbatimin e plotë dhe efektiv të strategjisë. Përfshirja e sektorit privat, në veçanti, pritet që jo vetëm të sigurojë burime financiare, por edhe të nxisë një bashkëpunim më të madh ndërmjet subjekteve publike dhe private, duke rritur ndikimin e përgjithshëm dhe qëndrueshmërinë e strategjisë. Aktualisht jemi në negociata aktive me një sërë palësh të interesuara, duke përfshirë organizatat ndërkombëtare, OJQ-të dhe investitorët privatë, për të siguruar fondet e mbetura. Këto diskutime synojnë krijimin e angazhimeve dhe partneriteteve solide financiare që do të mbështesin zbatimin e plotë të strategjisë.

Për më tepër, një pjesë e konsiderueshme e hendekut financiar është planifikuar të mbulohet nga instrumente të ndryshme financuese të Bashkimit Evropian. Në mënyrë të veçantë, do të synohen programe, të tilla si: Horizon Europe, Erasmus+ dhe nisma të tjera të BE-së që ofrojnë mbështetje financiare për kërkimin, inovacionin, arsimin, NVM-të dhe projektet e zhvillimit rajonal. Duke shfrytëzuar këto burime të BE-së, ne synojmë jo vetëm të kapërcejmë hendekun financiar, por gjithashtu t'i harmonizojmë përpjekjet tona me objektiva më të gjerë evropianë, duke rritur kështu potencialin për bashkëpunim ndërkombëtar dhe adoptimin e praktikave më të mira. Këto burime financimi janë kritike për të siguruar qëndrueshmërinë dhe shkallëzueshmërinë e iniciativave tona, duke na lejuar të sjellim ndryshime me ndikim në përputhje me qëllimet afatgjata të S3.

Për më tepër, Shqipëria është dhe do të vazhdojë të angazhohet me donatorë ndërkombëtarë dhe institucionet financiare për të eksploruar mundësi financimi që mund të mbështesin aspekte të veçanta të S3. Kjo qasje proaktive ndaj financimit kërkon të kapitalizojë iniciativat strategjike të

Shqipërisë dhe reformat e vazhdueshme, duke i përafruar ato me mekanizmat e financimit të jashtëm të disponueshëm që mbështesin inovacionin, qëndrueshmërinë dhe rritjen ekonomike. Duke ndjekur në mënyrë aktive këto burime të ndryshme financimi, Shqipëria synon të sigurojë burimet e nevojshme për të përmbushur të gjitha aspektet e S3, duke siguruar që asnjë nismë të mos mbetet e pambështetur.

Ky kuadër financiar jo vetëm që thekson planifikimin e fortë fiskal të S3, por gjithashtu nënvizon angazhimin e Shqipërisë për të nxitur një peizazh ekonomik dinamik dhe inovativ.

11. Qeverisja

Në përputhje me udhëzimet e Komisionit Evropian për zbatimin efektiv të Strategjive të Specializimit të Zgjuar (S3), modeli i qeverisjes së S3 në Shqipëri është i strukturuar për të përfshirë një sistem të mirëpërcaktuar përgjegjësish dhe koordinimi si në nivel politik ashtu edhe në atë teknik[18] Kjo qasje është thelbësore për të siguruar zbatimin, monitorimin dhe përshtatjen e suksesshme të strategjisë.

Modeli i qeverisjes për S3 në Shqipëri, duke iu përmbajtur udhëzimeve të Komisionit Evropian, është një kuadër i mirëorkestruar, që siguron zbatim efektiv nëpërmjet një ekuilibri të udhëzimeve politike dhe ekspertizës teknike. Ky model është thelbësor në drejtimin e strategjisë drejt përmbushjes së synimeve kombëtare të inovacionit dhe zhvillimit.

Procesi, i drejtuar fillimisht nga Zyra e Kryeministrit, hodhi parimet bazë për S3. Megjithatë, struktura e qeverisjes evoluoi me krijimin e Komitetit Ndërministror në shkurt 2023[19] i drejtuar nga Zëvendëskryeministri. Ky komitet është i rëndësishëm në mbikëqyrjen e hartimit dhe ekzekutimit të S3. Siguron që strategjia të përputhet me politikat kombëtare dhe rajonale dhe lehtëson koordinimin ndërmjet institucioneve të ndryshme. Përgjegjësitë e komitetit janë të gjera dhe domethënëse, duke përfshirë shqyrtimin e drafteve të S3, rekomandimin e masave ligjore, koordinimin me iniciativat e tjera të lidhura, dhe planifikimin për financimin e masave të strategjisë nëpërmjet programimit buxhetor afatmesëm dhe bashkëpunimit me partnerët zhvillimorë.

Komiteti Ndërinstitucional dhe Ekipi Kombëtar S3

Në përputhje me urdhrin e Kryeministrit, struktura qeverisëse e S3 për Shqipërinë përqendrohet rreth formimit të një Komiteti Ndërinstitucional dhe një Ekipi Kombëtar të S3. Kjo kornizë siguron një koordinim dhe mbikëqyrje të nivelit të lartë përgjatë fazave të zhvillimit dhe zbatimit të S3. Një aspekt unik i qeverisjes së S3 është përfshirja e një game të gjerë partnerësh dhe grupesh pune.

Komiteti Ndërinstitucional kryesohet nga Zëvendëskryeministri dhe përfshin anëtarë të tillë si Ministrat përgjegjës për Financat, Ekonominë, Arsimin, Ndërmarrjet, Bujqësinë, Turizmin, Mjedisin, Infrastrukturën, Energjinë, Kulturën, Shëndetësinë dhe Shërbimet Standarde. Përveç kësaj, pjesë e Komisionit janë edhe kreu i ekipit kombëtar të S3 dhe drejtues të organizatave/institucioneve të rëndësishme si Kryetari i Konferencës së Rektorëve, Kryetari i Akademisë së Shkencave, Kreu i Bashkimit të Dhomave të Tregtisë, Kreu i Unionit të Prodhuesve Shqiptarë, Kryetari i Shoqatës për Autonominë Vendore, si dhe drejtues të disa agjencive kombëtare, përfshirë SASPAC, INSTAT, AIDA, AKSHI dhe Drejtorin e Përgjithshëm të DPPI.

Ky Komitet ka për detyrë të sigurojë zhvillimin efektiv të proceseve të hartimit dhe zbatimit të S3. Ai shqyrton dhe jep komente mbi draftin përfundimtar të S3 dhe materialeve të tjera të përgatitura, rekomandon masat e nevojshme ligjore dhe udhëzon punën organizative për nismat legjislative brenda kornizës së S3.

Institucionet e përfaqësuara në Komitet caktuan koordinatorët e S3 për të bashkëpunuar me Ekipin Kombëtar të S3 dhe për të shërbyer si pika kontakti për çdo institucion në lidhje me S3.

Përgjegjësitë e Komitetit

---

[18] https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/w/smart-specialisation-implementation-framework-for-the-eu-enlarge- ment-and-neighbourhood-region
https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/w/implementing-smart-specialisation-strategies-a-handbook?p_l_back_url=%2F search%3Fq%3Dimplementing%2Bsmart%2Bspecialization%2Bstrategies

[19] https://s3albania.org/wp-content/uploads/2023/06/Urdher-KM-S3-nr-13-dt-7.2.2023.pdf

- Drejtimi dhe Mbikëqyrja: Komiteti siguron që S3 të jetë në përputhje me prioritetet kombëtare dhe koordinon përafrimin institucional të nivelit të lartë me objektivat e S3.

- Takimet e rregullta: Mblidhet të paktën dy herë në vit ose siç kërkohet nga kryesuesi për
 të diskutuar punën e vazhdueshme dhe drejtimet strategjike.

- Diskutimet strategjike: Diskutimet specifike të temave lehtësohen për të nxitur dhe koordinuar iniciativat konkrete që mbështesin hartimin dhe zbatimin e S3.

Ekipi Kombëtar i S3

Paralelisht me mbikëqyrjen politike, Ekipi Kombëtar i S3, i përbërë nga ekspertë të fushave të ndryshme, vepron në nivel teknik. Ky ekip, i parë si Ekipi Menaxhues i S3, luan një rol kritik në menaxhimin e përditshëm të strategjisë. Përgjegjësitë e tyre përfshijnë zbatimin e vendimeve të marra nga Grupi Drejtues, monitorimin e progresit të strategjisë dhe menaxhimin efikas të burimeve. Ky ekip është pika kyçe për sigurimin e vazhdimësisë në zbatimin e strategjisë dhe mbajtjen e komunikimit të hapur dhe efektiv me palët e interesit nga helika e katërfishtë, qeveri, akademi, biznes dhe shoqëri civile. Ekipi drejtohet nga drejtuesi i tij, i cili përveç detyrave të tjera menaxheriale dhe organizimit të punës së ekipit, menaxhon komunikimin me palët e treta dhe raporton përparimin në komitet. Ai mund të angazhojë ekspertë, të krijojë grupe teknike pune, të aplikojë për financim dhe të bashkëpunojë me institucionet vendase dhe ndërkombëtare për të koordinuar aktivitetet brenda kornizës së strategjisë.

Detyrat kryesore të Ekipit Kombëtar të S3

- Zhvillimi dhe miratimi i strategjisë: Ekipi siguron se strategjia është hartuar përmes një procesi gjithëpërfshirës, vlerëson dhe rishikon potencialisht bazën ligjore, procedurat dhe udhëzimet për hartimin e strategjisë. Ata kontribuojnë në mënyrë aktive duke mbledhur dhe analizuar të dhëna, duke përcaktuar vizionin, objektivat strategjikë dhe specifikë dhe duke lehtësuar pranimin dhe miratimin e strategjisë nga Këshilli i Ministrave.

- Zbatimi dhe monitorimi: ekipi garanton zbatimin e të gjithë komponentëve të përcaktuar në udhërrëfyes dhe bashkëpunon me Qendrën e Përbashkët të Kërkimit (JRC) të Komisionit Evropian për të përditësuar udhërrëfyesin sipas nevojës.

- Komunikimi dhe koordinimi: ata marrin pjesë dhe raportojnë në takime kombëtare dhe ndërkombëtare që lidhen me specializimin inteligjent, duke prezantuar kontributet dhe progresin e Shqipërisë në kuadrin e proceseve integruese të vendit në BE. Ato sigurojnë gjithashtu një koordinim efektiv me partnerët ndërkombëtarë dhe vendas, JRC-në dhe përfaqësuesit e Delegacionit të BE-së në Tiranë.

- Raportimi dhe mbështetja: ekipi ofron mbështetjen e nevojshme për kreun e ekipit kombëtar S3 dhe raporton për ecurinë e punës së tyre çdo tremujor te zëvendëskryeministri.

Sekretariati Teknik

Korniza S3 mbështetet nga një Sekretariat Teknik, i cili realizohet nga SASPAC. Ai ndihmon Komitetin dhe ekipin Kombëtar të S3, duke ofruar një mbështetje shtesë organizative dhe administrative për strukturën qeverisëse.

Funksionet kryesore

- Sigurimi i administrimit të duhur të procesit.

- Ofrimi i mbështetjes teknike për Komitetin dhe Ekipin Kombëtar S3 dhe koordinimi i punës me institucionet e përfshira.

- Organizimi dhe koordinimi i takimeve dhe përgatitja e temave të diskutimit në bashkëpunim me ministritë dhe aktorët e tjerë.

- Kontributi në përgatitjen e dokumenteve të kërkuara për raportet dhe strategjinë S3.

- Raportimi i ecurisë së punës te kryetari i Komitetit dhe kreu i Ekipit Kombëtar të S3.

Modeli i qeverisjes për zbatimin e Strategjisë

Ndërsa S3 përparon, modeli i qeverisjes është planifikuar t'u nënshtrohet përmirësimeve strategjike për të rritur efektivitetin dhe përshtatshmërinë e tij. Në qendër të kësaj strukture të avancuar qeverisëse është Komiteti Ndërministror i drejtuar nga Zëvendëskryeministri, i cili do të vazhdojë të funksionojë si organi më i lartë vendimmarrës, duke vërtetuar reagimet dhe rezultatet

e gjeneruara nga proceset e monitorimit dhe miratimin e rishikimeve të nevojshme të Planit të Veprimit në përgjigje të zhvillimeve të reja brenda vendit dhe rajonit. Ky Komitet, i krijuar me urdhër të Kryeministrit, përveç detyrave të tjera do të ngarkohet me marrjen e vendimeve për rishikimin e S3, krijimin e grupeve tematike të punës dhe angazhimin e ekspertëve për tema dhe detyra të veçanta, shqyrtimin e dokumenteve të përgatitura në kuadër të këtij procesi, për të cilat i kërkohet opinioni i Komitetit, diskutimin dhe rekomandimin e masave dhe iniciativave të nevojshme ligjore dhe përafrimin e strategjive të tjera sektoriale me S3, në kuadrin e S3 ose të lidhura me të, të ketë rol koordinues me nismat e tjera që lidhen me S3, të vendosë për planifikimin e buxhetimit dhe financimit të masave nëpërmjet programimit buxhetor afatmesëm për zbatimin e S3, si dhe të vendosë për ndihmën e huaj/donatorët lidhur me aktivitetet e parashikuara në planin e veprimit të S3 etj.

Nën këtë komitet, një shtesë thelbësore në arkitekturën e qeverisjes do të jetë ngritja e një Njësie Monitorimi S3, e përbërë nga një drejtues njësie dhe 6 koordinatorë të lartë me përvojë në fushat e përparësisë vertikale dhe horizontale të S3. Kjo njësi parashikohet të krijohet në kuadër të Ministrisë së Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit, konkretisht në kuadër të Drejtorisë së Përgjithshme të Promovimit të Biznesit dhe Çështjeve të Tregtisë. E ngarkuar në mandatin e saj për t'u bazuar në të dhënat, Njësia e Monitorimit do të gjurmojë dhe analizojë progresin e iniciativave S3, duke siguruar përafrimin me standardet e përcaktuara dhe reagimin ndaj tendencave globale dhe koordinimin me nismën e Planit të Rritjes. Kjo njësi do të ofrojë njohuri thelbësore për vendimmarrje të shkathët dhe rregullime strategjike, duke rritur ndikimin e përgjithshëm të iniciativave S3. Kjo njësi do të shërbejë si Sekretariat Teknik për këtë Komitet Ndërministror dhe do t'i raportojë çdo semestër këtij komiteti mbi zbatimin e S3.

Për më tepër, modeli i qeverisjes do të integrojë një sistem të fuqishëm *feedback*-u dhe vlerësimi që kërkon dhe përfshin në mënyrë aktive të dhëna nga të gjithë aktorët e helikës së katërfishtë, duke përfshirë qeverinë, sektorin e biznesit, akademinë dhe shoqërinë civile. Ky sistem është krijuar për të mundësuar raportet e rregullta të reagimeve dhe për të kryer vlerësime të ndikimit, duke siguruar që strategjia të mbetet e harmonizuar me nevojat për një zhvillim ekonomik dhe shoqëror të Shqipërisë.

Një rrjet koordinatorësh do të krijohet nëpër institucione të ndryshme që janë pjesë e Komitetit, si dhe ministri/institucione/organizata të tjera përkatëse pjesë e palëve të interesit të helikës së katërfishtë. Ky rrjet do të lehtësojë komunikimin efikas, koordinimin e aktiviteteve dhe do të sigurojë që të gjitha palët e përfshira të jenë në linjë me qëllimet e strategjisë dhe proceset e zbatimit. Koordinatorët do të luajnë një rol kyç në lidhjen e përpjekjeve ndërmjet departamenteve dhe në përmirësimin e kuadrit bashkëpunues të nevojshëm për zbatimin e suksesshëm të S3. Rrjeti i koordinatorëve punon ngushtë dhe koordinohet nga Njësia e Monitorimit S3.

Duke rritur bashkëpunimet dhe partneritetet ndërkombëtare, modeli i qeverisjes do të sjellë gjithashtu praktikat dhe njohuritë më të mira globale në procesin S3 në Shqipëri, duke përforcuar rolin e saj si një model inovacioni dhe zhvillimi të qëndrueshëm në kontekstin evropian. Këto përmirësime të propozuara synojnë të krijojnë një strukturë qeverisjeje më dinamike, të përgjegjshme dhe largpamëse, duke e pozicionuar S3 në Shqipëri si një fener inovacioni dhe rritjeje të qëndrueshme.

12. Monitorimi dhe vlerësimi

Monitorimi dhe vlerësimi janë pjesë integrale dhe përbërëse e çdo strategjie të suksesshme dhe, si e tillë, një domosdoshmëri edhe për një strategji të specializimit inteligjent. Zbatimi efektiv dhe i suksesshëm i Strategjisë S3 do të arrihet nëpërmjet një sistemi monitorimi dhe vlerësimi për të verifikuar progresin në përmbushjen ose jo të objektivave dhe masave specifike të përcaktuara në Planin e Veprimit. Prandaj, S3 do të shoqërohet nga një Plan Veprimi (PV) i përgjegjshëm dhe realist për zbatimin e tij. Plani i Veprimit do të mbulojë periudhën nga viti 2025 deri në vitin 2030 dhe do të shërbejë si mjeti kryesor i monitorimit të S3. Plani i Veprimit është një dokument që mund të ndryshojë dhe mund të rishikohet sipas nevojës, nëse monitorimi dhe vlerësimi zbulojnë

se masat e veçanta nuk po japin rezultatet e pritura. Një rishikim afatmesëm i PV-së është parashikuar në një periudhë 3-vjeçare (deri në vitin 2027).

Duke qenë se shumica e aktiviteteve dhe masave janë të reja dhe përfshihen në Planin e Veprimit për herë të parë, me disa prej tyre që kërkojnë studime fizibiliteti dhe vlerësime financiare të modeleve, një përditësim i parashikimeve financiare në Planin e Veprimit është parashikuar deri në vitin 2025.

Zhvillimi i një sistemi monitorimi është thelbësor për të vlerësuar nëse Strategjia Kombëtare e Specializimit Inteligjent po zbatohet siç është planifikuar, duke mbështetur kështu vendimmarrjen për propozimet për linjat e veprimit, për ruajtjen e fushave prioritare ose nevojën eventuale për rregullime, duke qenë një hap drejt një vlerësimi më të thelluar. Ajo i shërben edhe qëllimit të shpërndarjes së arritjeve me zbatimin e strategjisë, pasi është e rëndësishme të ruhet një proces transparent informacioni dhe komunikimi me palët e interesit të përfshira në modelin e qeverisjes së strategjisë.

Sistemi i monitorimit S3 synon të sigurojë të dhëna të dobishme për matjen e zbatimit të strategjisë dhe rezultateve të arritura, gjithashtu për të ndërmarrë çdo veprim korrigjues. Ai do të kryhet nëpërmjet dy llojeve të treguesve: treguesve të prodhimit, për matjen e nivelit të zbatimit të politikave dhe veprimeve përkatëse të vendosura, domethënë produktit të politikave kombëtare për sa u përket veprimeve të kryera dhe treguesve të rezultateve, për matjen e ndryshimeve që ndodhin në sistemet e prodhimit në krahasim me objektivat e S3. MEKI, si organ ekzekutiv i Strategjisë, do të jetë institucioni përgjegjës dhe organi kryesor përgjegjës për monitorimin dhe zbatimin e S3. MEKI do të përdorë një metodologji monitorimi të bazuar në standarde që do të përcaktojnë se si do të kryhet procesi i monitorimit dhe vlerësimit për të krijuar një sistem efektiv, të unifikuar dhe sistematik të raportimit të të dhënave të të gjitha institucioneve të përfshira. Sipas këtij dokumenti strategjik, çdo institucion raporton për nivelin e realizimit të secilit objektiv, masë dhe aktivitet, për buxhetin e ndarë, problematikat e hasura dhe vlerësimin e ecurisë së strategjisë në përgjithësi. Për të monitoruar zbatimin e angazhimeve të marra, në lidhje me zbatimin e masave, procesi i monitorimit do të kryhet në nivel objektiv.

MEKI do të prodhojë raporte monitorimi dhe vlerësimi gjashtëmujore dhe vjetore, të cilat do të prodhojnë informacionin e nevojshëm dhe në kohë për politikëbërësit mbi ecurinë e zbatimit të masave të parashikuara në Planin e Veprimit të S3 për çdo vit. Gjithashtu, një monitorim afatmesëm do të parashikohet për zbatim në fund të vitit 2027. Plani i veprimit i dokumentit strategjik, duke marrë parasysh shkallën e mobilizimit të burimeve financiare për zbatimin e tij, do të rishikohet çdo 2-3 vjet për të siguruar në këtë mënyrë një vlerësim real për zbatimin e tij. Raportet e monitorimit do të hartohen në bashkëpunim me të gjitha institucionet e përfshira në Planin e Veprimit dhe do të diskutohen në grupet tematike të krijuara për këtë qëllim sipas objektivave specifikë të S3 dhe më pas do të miratohen nga Komiteti Ndërministror.

Komiteti Ndërministror për S3, i përbërë nga ministritë përkatëse dhe palët e interesit do të mbikëqyrë zbatimin e Strategjisë S3, duke siguruar koordinim të nivelit të lartë dhe përafrim me objektivat kombëtarë. Mandati i këtij Komiteti do të zgjasë për kohëzgjatjen e strategjisë dhe do të mbulojë detyrën e mbikëqyrjes së zbatimit dhe monitorimit. Ai do të ketë një përbërje të ngjashme anëtarësh dhe në këtë mënyrë do të sigurojë vazhdimin e një procesi të mirëmenaxhuar dhe përfshirjen e të gjithë aktorëve përkatës. Komiteti do të mblidhet të paktën çdo gjashtë muaj. Njësia e Monitorimit S3 në MEKI do të mbikëqyrë koordinimin ditor të zbatimit të strategjisë dhe do të mbledhë të dhëna nga ministritë, agjencitë përkatëse dhe palët/subjektet e tjera të interesit të përfshira në masat dhe aktivitetet specifike të Planit të Veprimit. Ai do të përgatisë një raport vjetor që do t'i paraqitet komitetit për zbatimin e Strategjisë brenda tremujorit të parë të vitit pasardhës.

Vlerësimi

Përveç monitorimit të rregullt të përshkruar më sipër, S3 2025–2030 do t'i nënshtrohet një vlerësimi afatmesëm 3-vjeçar në vitin 2028. Vlerësimi do të plotësojë aktivitetet e monitorimit dhe koha e tij do të lejojë korrigjimet e politikave nëse këto janë të nevojshme. Duke marrë parasysh objektivat e përgjithshëm dhe shtrirjen e S3, vlerësimi afatmesëm do të fokusohet kryesisht në

progresin e bërë në zbatimin e masave dhe statusin e rezultateve dhe ndikimeve të pritshme. Është parashikuar që ndërkohë që rezultatet dhe ndikimet mund të jenë disi të kufizuara në vitin 2027, megjithatë një vlerësim fillestar do të ndërmerret në këtë fazë me synimin për të ofruar një bazë të arsyeshme të vlerësimit të ndërmjetëm.

Më pas, një vlerësim *ex-post* do të kryhet drejt fundit të ciklit jetësor të Strategjisë S3, me këtë vlerësim gjithëpërfshirës ekspozues që do të ndërmerret për të informuar përgatitjen e Strategjisë së Specializimit Inteligjent që pason pas vitit 2030. Vlerësimi afatmesëm do të ndërmerret nga ekspertë të pavarur, të cilët do të udhëheqin zhvillimin e pyetjeve të sakta të vlerësimit dhe metodologjinë. Pritet që korniza e monitorimit të jetë një kontribut i rëndësishëm në vlerësim dhe mund të ketë nevojë të përditësohet si rezultat i vlerësimit afatmesëm. Përveç kësaj, ekspertët do të duhet të konsiderojnë burime të tjera cilësore dhe sasiore informacioni.

Matrica e kornizës logjike

Vizioni:

Rritja bashkëpunuese, inovacioni dhe krijimi i një mjedisi të favorshëm për bizneset dhe inovacionin

Qëllimet e politikës:

Rritje bashkëpunuese: fokusimi tek investimet në arsim, trajnime dhe zhvillim të aftësive për të ndërtuar kapitalin njerëzor të nevojshëm për një ekonomi më të zgjuar dhe më të adaptueshme. Ky objektiv është thelbësor për krijimin e një mjedisi ku inovacioni lulëzon dhe bizneset rriten.

Qasje e përqendruar tek inovacioni: nxitja e një kulture inovacioni, veçanërisht ndër të rinjtë, për të mbajtur mendjet më të ndritura në Shqipëri dhe për të tërhequr talente globale. Kjo qasje është thelbësore për të ruajtur një avantazh konkurrues në një botë që ndryshon me shpejtësi. Mjedisi i biznesit dhe inovacionit: krijimi i një atmosfere mbështetëse për bizneset, lehtësimi i kërkimit dhe zhvillimit, si dhe promovimi i ideve inovative. Kjo përfshin rregullore të qarta, qasje në financime dhe sisteme mbështetëse që ndihmojnë si *startup*-et ashtu edhe bizneset e konsoliduara të zhvillohen.

Bashkëpunim i integruar: fuqizimi i sinergjisë midis teknologjisë, akademisë, sektorit të biznesit dhe qeverisë. Duke punuar së bashku, këto sektorë mund të çojnë përpara përparimin e Shqipërisë në një mënyrë të integruar dhe kohezive.

Zhvillimi i kapitalit njerëzor: investimi në fuqinë punëtore përmes programeve arsimore dhe trajnimeve profesionale. Kjo përfshin përmirësimin e trajnimeve profesionale, arsimin e lartë dhe mundësitë për mësim të vazhdueshëm për të përmbushur kërkesat në ndryshim të tregut të punës.

Digjitalizimi dhe lidhshmëria: përshpejtimi i transformimit digjital të sektorëve publik dhe privat. Kjo përfshin zgjerimin e infrastrukturës digjitale, përmirësimin e aksesit në internet dhe promovimin e përdorimit të teknologjive digjitale në industri të ndryshme për të rritur efikasitetin dhe lidhshmërinë.

Energji e rinovueshme dhe burime natyrore: synimi për lidership në energjinë e rinovueshme dhe menaxhimin e përgjegjshëm të burimeve, me fokus te qëndrueshmëria mjedisore dhe rritja ekonomike.

Turizëm i qëndrueshëm dhe i diversifikuar: vendosja e Shqipërisë si një destinacion kryesor për turizmin e qëndrueshëm, duke shfrytëzuar pasuritë unike kulturore dhe natyrore të vendit.

Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm: kalimi drejt bujqësisë organike dhe praktikave të qëndrueshme në prodhimin ushqimor, duke theksuar shëndetin dhe kujdesin ndaj mjedisit.

Objektiva specifikë bazuar në FUSHAT PRIORITARE

Energjia e rinovueshme dhe burimet natyrore

- Nxitja e investimeve në energjinë e rinovueshme, duke përfshirë liberalizimin e tregut të energjisë.

- Thjeshtimi i procedurave për dhënien e lejeve dhe licencave për kompanitë që operojnë në sektor dhe përmirësimi i kuadrit ligjor dhe rregullator, përmes zhvillimit të akteve nënligjore dhe udhëzimeve për të lehtësuar zbatimin e ligjeve të lidhura me energjinë.

- Nxitja e përdorimit të teknologjive për kthimin e mbetjeve në energji, teknologjive inovative dhe burimeve të biomasës për prodhimin e energjisë së pastër, reduktimin e mbetjeve në landfill dhe promovimin e ndërgjegjësimit.

- Promovimi i masave mbështetëse për integrimin e burimeve alternative të energjisë, rritjen e eficiencës energjetike dhe diversifikimin e burimeve të prodhimit të energjisë elektrike.

- Forcimi i partneritetit ndërmjet akademisë, biznesit dhe qeverisë, për të adresuar hendekun e aftësive dhe për të përmirësuar programet arsimore dhe trajnuese, përfshirë rishikimin e kurrikulave, trajnimin për zhvillimin e aftësive dhe riaftësimin.

- Investimi në zhvillimin e rrjeteve inteligjente dhe sistemeve të ruajtjes së energjisë, për të mbështetur infrastrukturën e rrjeteve inteligjente dhe ruajtjes së energjisë, që mund të trajtojë me efikasitet natyrën e ndryshme të burimeve të energjisë së rinovueshme dhe të mundësojë ndarjen ndërrajonale të energjisë.

- Përmirësimi i infrastrukturës energjetike, përfshirë ndërtimin e qendrave të teknologjisë (TEC) dhe stacioneve të karikimit për të mbështetur transportin elektrik.

- Praktika të qëndrueshme në përdorimin e energjisë.

- Orientimi i sektorit minerar të Shqipërisë drejt një partneriteti strategjik me BE-në, duke kontribuar në zinxhirin e furnizimit të BE-së me lëndë të para kritike.

- Zgjerimi i depozitave ekzistuese të mineraleve dhe eksplorimi i depozitave të reja të mineraleve CRM/SRM.

- Forcimi i përpunimit të mineraleve, rritja e eficiencës së burimeve jo të rinovueshme përmes adoptimit të teknologjive të reja pa mbetje dhe orientimi drejt modelit të ekonomisë së gjelbër dhe rrethore.

- Fuqizimi i kapaciteteve infrastrukturore, shkencore dhe kërkimore e njerëzore mineraleve CRM/SRM.

Turizëm i qëndrueshëm dhe i larmishëm

- Ruajtja dhe promovimi i vendeve historike dhe kulturore, muzeve dhe traditave të Shqipërisë, për të tërhequr entuziastët e trashëgimisë, duke siguruar që trashëgimia kulturore e Shqipërisë të ruhet, restaurohet dhe promovohet.

- Zhvillimi i nënsektorit të Shëndetit dhe Turizmit të Mirëqenies, duke shfrytëzuar burimet natyrore dhe terapeutike të Shqipërisë.

- Turizëm natyror, aventuror dhe rural.

- Promovimi i turizmit rural, duke lidhur vizitorët me fermat vendore dhe aktivitetet e agroturizmit, me fokus në prodhimin e qëndrueshëm të ushqimit.

- Zhvillimi i produkteve dhe shërbimeve turistike të veçanta, me një fokus të veçantë në kulinari.

- Zhvillimi i aftësive në turizëm dhe forcimi i bashkëpunimit.

Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm

- Bujqësia e qëndrueshme dhe certifikimi: rritja e qëndrueshmërisë ekonomike të fermave për të adresuar sfidat aktuale dhe të ardhshme (p.sh. ndryshimet klimatike), përmes reduktimit të plotë të kostove, prodhimit të qëndrueshëm dhe certifikimit.

- Përpunimi i ushqimit dhe prodhimi i produkteve me vlerë të shtuar.

- Peshkimi dhe akuakultura e qëndrueshme.

- Prodhimi i bimëve aromatike mjekësore, vajrave dhe ekstrakteve.

- Promovimi i menaxhimit të qëndrueshëm dhe efikas të burimeve natyrore.

- Forcimi i agroturizmit dhe zhvillimit të biznesit në zonat rurale.

Zhvillimi i arsimit: nxitja e inovacionit dhe gatishmërisë së fuqisë punëtore, përmes digjitalizimit dhe modernizimit të kurrikulës

- Forcimi i bashkëpunimit midis akademisë, bizneseve, qeverisë dhe shoqërisë civile (Helika e Katërfishtë) për të nxitur inovacionin dhe për të rritur gatishmërinë e fuqisë punëtore.

- Përmirësimi i programeve të të mësuarit gjatë gjithë jetës për të nxitur një fuqi punëtore elastike dhe zhdërvjellët përmes rikualifikimit dhe përmirësimit të aftësive të punonjësve, duke marrë parasysh sfidat e paraqitura nga ekonomia qarkulluese dhe AI.

- Modernizimi i kurrikulës në të gjitha nivelet për ta pajisur Shqipërinë në nivelin e duhur për tranzicionin digjital dhe të gjelbër, dhe për forcimin e specializimit të ekonomisë kombëtare në fushat prioritare të S3 dhe rritjen e aftësive shkencore dhe teknologjike në të gjitha nivelet.

- Ndryshimi i prirjes drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë, duke e bërë tërheqëse për ta që të qëndrojnë në zonat rurale dhe të angazhohen në zhvillimin rural.

Fuqizimi i të rinjve dhe mbajtja e talenteve

- Përmbysja e prirjeve të të rinjve drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale, duke rritur cilësinë e shërbimeve publike të ofruara dhe duke e bërë tërheqëse për të rinjtë qëndrimin në Shqipëri dhe angazhimin në zhvillimin rural.

- Zhvillimi i avancuar i talenteve dhe zhvillimi holistik i të rinjve, duke mbështetur dhe zbatuar një gamë të plotë programesh amatore sportive, arti, artizanati dhe aktivitetesh jashtëshkollore.

Përfshirja e diasporës: Rritja e kapitalit njerëzor, teknologjisë dhe kulturës

- Ekspertiza e diasporës ofron një kontribut efektiv në gjenerimin e zhvillimit të kapitalit njerëzor veçanërisht në Shqipërinë rurale.

- Promovimi i zhvillimit teknologjik dhe kërkimit bazuar në kontributin e diasporës
për të stimuluar rritjen ekonomike.

- Rritja e kapaciteteve teknologjike dhe sipërmarrëse përmes angazhimit të
diasporës.

Zhvillimi i kërkimit dhe inovacionit për rritje inteligjente

- Shfrytëzimi i ekspertizës kolektive, burimeve dhe perspektivave të të gjithë aktorëve nga qeveria, industria, akademia dhe shoqëria civile pjesë e helikës së katërfishtë, duke promovuar një qasje sinergjike që krijon një ekosistem inovacioni dinamik dhe efektiv, duke rezultuar në përparime të qëndrueshme dhe me impakt.

- Përcaktimi i një kornize mbështetëse specifike për proceset e transferimit të teknologjisë (vertikale dhe horizontale) duke forcuar lidhjet ndërmjet pjesës së furnizimit me teknologji, adoptuesve të teknologjisë dhe ofruesve të shërbimeve mbështetëse ndërmjetësuese.

- Përcaktimi i një kuadri të shëndoshë politikash industriale/inovative me synim për të krijuar një klime të favorshme biznesi për kompanitë për zhvillimin e kërkimit dhe inovacionit.

- Shfrytëzimi i teknologjive të avancuara, përfshirë AI, imazhet satelitore dhe të dhënat nga UAV, për të nxitur inovacionin, për të përmirësuar proceset e marrjes së vendimeve dhe për të vlerësuar potencialin shkencor dhe inovativ, duke integruar të dhëna statistikore të cilësisë së lartë për të monitoruar dhe përmirësuar efektivisht prioritetet e S3

- Inteligjenca artificiale, digjitalizimi dhe siguria kibernetike për një rritje inteligjente.

Infrastruktura digjitale dhe konektiviteti

- Përparimi i zhvillimit të infrastrukturës dhe përmirësimi i konektivitetit përmes investimeve strategjike dhe përditësimeve teknologjike.

- Zhvillimi i infrastrukturës dhe rritja e lidhjes, duke mundësuar integrimin e pandërprerë të teknologjive digjitale.

- Reduktimi i kohës së përpunimit për transportuesit, agjencitë detare, transportuesit e mallrave dhe kompanitë logjistike, për të përmirësuar operacionet dhe për të rritur efikasitetin.

Energjia e rinovueshme dhe burimet natyrore – Treguesit e rezultateve

- Rritja e përqindjes së investitorëve të trajnuar për burimet e rinovueshme të energjisë (BRE) si rezultat i iniciativave për ngritjen e kapaciteteve dhe numri i fushatave ndërgjegjësuese të kryera për promovimin e investimeve në BRE dhe eficiencën energjetike.

- Rritja e saktësisë dhe shpejtësisë së raportimit statistikor për BRE, pas zbatimit të automatizimit të analizës së të dhënave.

- Rritja e përqindjes së projekteve ndërkufitare të energjisë të nisura pas miratimit të proceseve të thjeshta për leje dhe rregullore.

- Përqindja e rritjes në vëllimin e tregtisë ndërkufitare të energjisë si rezultat i bashkimit me sistemin *Single Day Ahead Coupling*, duke pasqyruar bashkëpunimin e zgjeruar ndërkufitar.

- Reduktimi i përqindjes së shpenzimeve të karburantit për serrat (% në vit).

- Rritja e përqindjes së kapacitetit të instaluar të BRE në të gjithë sektorët.
- Rritja e kapacitetit total të prodhimit të KESH nga burimet e BRE, si rezultat i projekteve të reja për biomasë, energji të erës në det dhe ruajtje të baterive.
- Përmirësimi në përqindje i eficiencës së energjisë dhe performancës në zonat pilot për shkak të iniciativave të kërkimit dhe zhvillimit si dhe përqindja e projekteve R&D të mbështetura.
- Reduktimi i përqindjes së konsumit të energjisë dhe përmirësimi i eficiencës energjetike në ndërtesat e administratës publike, si rezultat i zbatimit të politikave të reja.
- Rritja e përqindjes së pjesëmarrjes së studiuesve shqiptarë në projektet e Marrëveshjes së Gjelbër të BE-së.
- Përmirësimi i përqindjes së efektivitetit të Agjencisë së Eficiencës së Energjisë dhe Inovacionit (AEEI) në adresimin e hendekut midis industrisë dhe akademisë, i matur nga projektet e përbashkëta dhe aktivitetet kërkimore bashkëpunuese.
- Përqindja e të diplomuarve të trajnuar për BRE dhe eficiencën energjetike.
- Rritja e angazhimit të përdoruesve fundorë në tregun e energjisë elektrike, pas instalimit të matësve inteligjentë.
- Kapaciteti total i ruajtjes së energjisë i siguruar përmes projekteve të ankandeve, krahasuar me periudhën para ankandit.
- Rritja e kapacitetit dhe elasticitetit të sistemit energjetik, për shkak të shtimit të projekteve të ruajtjes së energjisë nga hidrocentralet me pompim hidro, i matur nga reduktimi i deficitit të energjisë gjatë ngarkesave të pikut.
- Reduktimi i përqindjes së emetimeve në sektorin e transportit publik vendor, pas prezantimit të automjeteve elektrike dhe stacioneve të karikimit me energji të rinovueshme.
- Rritja e përqindjes së sipërfaqes së pyjeve të menaxhuara sipas praktikave të qëndrueshme, të certifikuara nga standardet e certifikimit të pyjeve.
- Shkalla e përafrimit të sektorit të minierave me objektivat e qëndrueshëm të BE-së, siç përcaktohet në Marrëveshjen e Gjelbër, Aktin Neto Zero të Industrisë dhe Aktin për Lëndë e Para Kritike.
- Rritja e përqindjes së efikasitetit, si rezultat i përmirësimeve të bëra në sistemin e arkivës digjitale të depozitave minerale.
- Rritja e përqindjes së normave të pajtueshmërisë të kompanive minerare me kuadrin ligjor dhe rregullator të përditësuar.

Stabiliteti i tregjeve të lëndëve të para, i reflektuar në ulje të luhatjeve të çmimeve dhe rritje të parashikueshmërisë së tregut, si rezultat i vlerësimit të vazhdueshëm të dinamikës dhe tendencave të tregut.

- Rritja e rezervave gjeologjike për materialet kritike (CRM) dhe materiale strategjike (SRM).
- Përqindja e vendeve të eksplorimit të identifikuara si depozita të reja.
- Rritja e përqindjes së kontributit të sektorit të përpunimit të mineraleve në prodhimin e brendshëm bruto (PBB).
- Reduktimi i volumit të mbetjeve minerare, përmes ripërpunimit, teknologjive të gjelbra dhe nismave të riciklimit.
- Rritja e numrit të projekteve dhe publikimeve kërkimore bashkëpunuese, të prodhuara nga sektori, përfshirë kontributet nga qeveria, akademia dhe institucionet kërkimore.
- Rritja e përqindjes së numrit të studentëve që ndjekin karrierë në miniera, për shkak të granteve dhe bursave të ofruara për ata që angazhohen të punojnë në sektor për një periudhë të paracaktuar.

Turizëm i qëndrueshëm dhe i larmishëm – Treguesit e rezultateve

- Rritja e shkallës së përfshirjes së vizitorëve në vendet kulturore dhe muzetë, e matur nga ndërveprimet me mjetet e realitetit digjital dhe realitetit të shtuar.
- Rritja e normave të angazhimit të vizitorëve në vendet kulturore dhe muzetë, e matur nga ndërveprimet me mjetet e realitetit digjital dhe të shtuar, gjurmët e kompletuara të trashëgimisë dhe përdorimi i sinjalistikës inteligjente dhe hartave interaktive çdo vit.
- Rritja e të ardhurave nga turizmi i atribuohet vendeve të trashëgimisë.

- Rritja e aktivitetit ekonomik të lidhur me turizmin në zonat e klasifikuara dhe të diversifikuara (të matura me shpenzimet turistike, normat e banimit të hoteleve etj.).

- Rritje e të ardhurave të krijuara nga pacientët e huaj që i nënshtrohen turizmit shëndetësor dhe turizmit të mirëqenies (*Wellness*) në Shqipëri.

- Përmirësimi i përvojës së turizmit shëndetësor duke rritur shkallën e kënaqësisë midis turistëve që vijnë për marrjen e shërbimeve shëndetësore digjitale.

- Përmirësimi i normave lokale të punësimit për shkak të sezoneve të zgjatura turistike dhe zhvillimit të turizmit natyror dhe aventurë.

- Rritja e të ardhurave nga turizmi dhe numri i vizitorëve për shkak të politikave strategjike të mbështetura nga të dhënat.

- Rritje në përqindje e të ardhurave që fitojnë fermerët dhe prodhuesit vendas nëpërmjet shitjeve direkte për turistët dhe pjesëmarrjes në tregjet e fermerëve dhe agrofestivalet.

- Rritja e numrit të turistëve që vizitojnë zonat rurale dhe marrin pjesë në aktivitete agroturistike.

- Përmirësimi i vlerësimeve të kënaqësisë turistike për institucionet e certifikuara të agroturizmit.

- Përqindja e rënies në gjurmën e përgjithshme të karbonit të aktiviteteve turistike brenda rajonit ose destinacionit, krahasuar me një vit bazë.

- Rritje në përqindje e numrit të turistëve që marrin pjesë në eksperiencat e kulinarisë rurale, si qëndrime në ferma, turne kulinarie dhe klasa gatimi, krahasuar me një vit më parë.

- Rritje në përqindje në adoptimin dhe shfrytëzimin e produkteve dhe përvojave të reja turistike të kulinarisë të zhvilluara nga turistët, krahasuar me ofertat ekzistuese.

- Rritja e vlerësimeve të kënaqësisë së klientit dhe komenteve në lidhje me cilësinë e shërbimeve të ofruara nga profesionistët në nënsektorët e S3, duke reflektuar kapacitete dhe aftësi të arritura.

- Përqindja e individëve që kryejnë programe të vazhdueshme trajnimi në turizmin kulturor, krahasuar me numrin total të pjesëmarrësve të regjistruar.

- Rritje në përqindje e kontributit të sektorëve të ekonomisë blu (si peshkimi, akuakultura, turizmi detar etj.) në PBB-në e përgjithshme.

- Përmirësimi i aksesueshmërisë dhe komoditeteve në zonat bregdetare, duke rritur përvojën e përgjithshme të vizitorëve dhe duke mbështetur rritjen e turizmit.

- Ulja e numrit të problemeve shëndetësore dhe sëmundjeve të lidhura me ndotjen e ajrit, si sëmundjet e frymëmarrjes, problemet kardiovaskulare dhe vdekjet e parakohshme.

- Përqindja e rritjes në saktësinë dhe besueshmërinë e të dhënave të cilësisë së ajrit të mbledhura përmes rrjetit të përmirësuar të monitorimit, siç vlerësohet përmes krahasimit me matjet referente ose kontrollet e sigurimit të cilësisë.

- Rritje në përqindje e numrit të trupave ujorë që përmbushin ose tejkalojnë standardet dhe objektivat e cilësisë së ujit, siç përcaktohet nga të dhënat e monitorimit.

- Rritje në përqindje në numrin e trupave ujorë të monitoruar për parametrat kryesorë, krahasuar me mbulimin bazë.

- Përmirësimi i qartësisë dhe konsistencës rregullatore, siç dëshmohet nga vlerësimet e efektivitetit të kuadrit ligjor në nxitjen e inovacionit.

- % e inspektorëve me aftësi të përmirësuara në metodat e inspektimit.

Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm – Treguesit e rezultateve

- Rritja e rendimentit bujqësor dhe reduktimi i humbjeve për shkak të fatkeqësive natyrore.

- Përqindja e tokës bujqësore me tituj të përditësuar dhe të integruar në sistemin e informacionit të tokës.

- Rritja e certifikimit organik dhe aksesit në treg për produktet organike.

- Numri i fermave bujqësore që kanë zbatuar monitorimin teknologjik dhe praktikat efikase të burimeve.

- Përmirësimi i eficiencës së burimeve natyrore përmes teknikave inovative të ujitjes dhe rritjes së qëndrueshmërisë financiare të fermerëve (rritja e aksesit në kredi për fermerët).

- Rritje në përqindje në normat e punësimit dhe nisjes së biznesit midis pjesëmarrësve të programit brenda një viti nga përfundimi i trajnimit.

- Rritja e numrit të kooperativave bujqësore dhe *Cluster*-ave të regjistruara.
- Zgjerimi i pjesës së tregut, vlerës së shtuar dhe shtrirjes së produkteve të përpunuara agroushqimore dhe të peshkimit në tregjet vendase dhe ndërkombëtare.
- Rritja në përqindje e produktivitetit të bujqësisë duke aplikuar metrikat e qëndrueshmërisë.
- Rritja e përqindjes së adoptimit të praktikave, teknologjive dhe metodologjive inovative bujqësore midis fermerëve dhe palëve të interesuara bujqësore.
- Rritja e numrit të operacioneve të qëndrueshme detare të certifikuara me standarde mjedisore.
- Shkalla e adoptimit të teknologjive dhe praktikave të qëndrueshme brenda sektorit të bimëve aromatike dhe mjekësore (MAP).
- Rritja e numrit të turistëve që vizitojnë objektet e agroturizmit rural, që kanë integruar infrastruktura inovative ose kanë prezantuar oferta të reja eksperimentale

Arsimi – Treguesit e rezultateve

- Shkalla e punësimit të të diplomuarve si rezultat i bashkëpunimit mes akademisë dhe biznesit: përqindja e të diplomuarve nga institucionet arsimore pjesëmarrëse që sigurojnë punësim brenda fushës së tyre të studimit në sektorin e biznesit, brenda gjashtë muajve pas diplomimit.
- Niveli i angazhimit të aktorëve të helikës së katërfishtë në procesin e EDP.
- Universiteti i Korçës funksionon si qendër inovacioni dhe përdoret si model për universitete të tjera.
- Rritja e përqindjeve të regjistrimit dhe përfundimit të programeve të të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe kurseve mikrokredenciale.
- Përqindja e bizneseve në sektorët prioritarë të identifikuar që kanë miratuar programet e reja të përmirësimit dhe rikualifikimit në kuadrin e tyre të trajnimit.
- Përqindja e studentëve të diplomuar që zotërojnë aftësi dhe njohuri që përputhen me kërkesat aktuale dhe ato në zhvillim të tregut të punës, ose përqindja e studentëve që janë të gatshëm për fuqinë punëtore pas diplomimit.
- Përqindja e të diplomuarve me njohuri të shumë gjuhëve që përmbushin kërkesat e tregut të punës.
- Rritja e shkallës në të cilën aftësitë dhe njohuritë e të diplomuarve në universitet përputhen me kërkesat specifike të tregut të punës brenda fushave prioritare S3.
- Përqindja e të diplomuarve të punësuar në fushën e tyre të studimit brenda rajonit.
- Përqindja e të diplomuarve të Arsimit dhe Formimit Profesional (AFP) të punësuar në fusha që lidhen me trajnimin e tyre brenda një viti nga diplomimi.

Normat e pjesëmarrjes në projekte komunitare dhe miqësore me mjedisin.

- Rritje në përqindje e pjesëmarrjes së të rinjve në iniciativat e zhvillimit rural dhe shërbimet e orientuara për të rinjtë.
- Shkalla e përfshirjes së nxënësve në programe të nxitjes.
- Rritje në përqindje e numrit të nismave dhe projekteve të drejtuara nga studentët, që demonstrojnë të menduarit inovativ dhe kontribuojnë në një rritje inteligjente dhe të qëndrueshme.

Mbajtja e talenteve – Treguesit e rezultateve

- Përmirësimi i mbështetjes për të rinjtë në punësim, lëvizshmëri, sipërmarrje dhe bashkëpunim, brenda dhe jashtë vendit.
- Rritje në përqindje e aksesit në kohë në shërbimet e kujdesit shëndetësor parësor, në zonat rurale dhe turistike, pas zbatimit të teknologjive të avancuara dhe shërbimeve të integruara.
- Rritje në përqindje e fuqisë punëtore të specializuar shëndetësore, të punësuar në zonat rurale.
- Përmirësimi i kënaqësisë së komunitetit rural dhe cilësisë së perceptuar të jetës, mirëqenies së përgjithshme, ndjenjës së identitetit kulturor dhe kënaqësisë me aktivitetet sociale dhe kulturore, përmes rigjallërimit të jetës sociale dhe kulturore me ndihmën e teknologjive inteligjente.
- Zhvillimi në nivel kombëtar i sistemeve të mbështetjes së talenteve, programeve të shkëmbimit të studentëve dhe funksionalitetit të shkollës, i matur nga angazhimi i shtuar i komunitetit dhe i të diplomuarve, duke nxitur një ndjenjë të qëndrueshme përkatësie dhe mbështetjeje ndër breza.

Zhvillimi i kërkimit dhe inovacionit për rritjen inteligjente – Treguesit e rezultateve

- Rritja e përqindjes së projekteve kërkimore dhe efikasitetit për shkak të zbatimit të risive digjitale dhe teknologjike në sistemin e kërkimit.

- Rritja e pjesëmarrjes shqiptare në evente ndërkombëtare për të nxitur rrjetëzimin, mbështetjen e produkteve "Made in Albania" dhe integrimin në zinxhirët e vlerave globale.

- Rritje në përqindje e NVM-ve që përdorin Shërbimet e KIBS.

- Rritja e investimeve të sektorit privat në kërkim dhe inovacion brenda fushave prioritare të S3, e matur si përqindje e investimeve totale në këto fusha krahasuar me vitin bazë.

- Matja e rritjes së investimeve të huaja në aktivitetet e kërkimit dhe zhvillimit si një ndryshim në përqindje nga viti bazë.

- Rritja e numrit të investimeve të reja vendase dhe të huaja në sektorët e synuar.

- Reduktimi i kohës mesatare dhe numrit të hapave të nevojshëm për fillimin e një biznesi, i matur para dhe pas zbatimit të procedurave të thjeshtuara.

- Rritja e numrit të bizneseve që aksesojnë me sukses financimin publik për kërkimin dhe inovacionin.

- Rritja e numrit të subjekteve private dhe publike që adoptojnë praktika eko- miqësore, të qëndrueshme dhe zgjidhje teknologjike digjitale.

- Përqindja e industrive që raportojnë integrim të suksesshëm dhe përdorim inovativ të UAS-ve çdo vit.

- Rritja e zbatimit të AI dhe zgjidhjeve të avancuara teknologjike për monitorimin e mjedisit dhe gatishmërinë ndaj fatkeqësive.

- Rritja e grumbullimit të metrikave specifike për inovacionin, si numri i patentave të paraqitura dhe licencat teknologjike të dhëna, për të matur potencialin e inovacionit në lidhje me prioritetet S3.

- Rritja e numrit të sektorëve dhe organizatave që adoptojnë teknologjitë e AI me përgjegjësi.

- Shkalla e pjesëmarrjes në programet e trajnimit të AI, duke përfshirë kurse online, certifikime dhe seminare të specializuara.

- Numri i profesionistëve të AI që kanë përfunduar trajnimin mbi etikën e teknologjive të AI.

- Reduktimi i përqindjes së sulmeve kibernetike të suksesshme kundër infrastrukturës kritike dhe institucioneve publike çdo vit.

- Rritja në përqindje e numrit të ndërmarrjeve që adoptojnë automatizimin, digjitalizimin e proceseve dhe adoptimin e pagesave digjitale, si rezultat i aktiviteteve të zbatuara, përfshirë bashkëpunimin me *startup*-et dhe akademinë, promovimin e tregtisë elektronike dhe përdorimin e sistemeve digjitale të portofolit elektronik.

- Rritja e ritmeve të rritjes në sektorët ku AI dhe teknologjitë digjitale janë integruar.

Infrastruktura digjitale dhe konektiviteti – Treguesit e rezultateve

- Përqindja e 'zonave të bardha' të synuara që kanë akses në shërbimet me brez të gjerë.

- Shkalla e përmirësimit në përdorimin e të dhënave, shërbimeve të të dhënave, produkteve të të dhënave dhe burimeve të të dhënave.

- Shkalla në të cilën informacioni i transitit në kohë reale vihet në dispozicion të publikut përmes shërbimeve të uebit dhe aplikacioneve.

- Përqindja e projekteve të shërbimit digjital (informacion mbi itineraret në kohë reale, sisteme elektronike të biletave, ERTMS) që janë përfunduar dhe janë plotësisht funksionale.

- Ndryshimi në nivelet e ndërgjegjësimit publik dhe nivelet e kënaqësisë në lidhje me shërbimet digjitale të transportit publik.

- Përmirësimi i shpejtësisë dhe saktësisë së ofrimit të shërbimeve për palët e interesuara, si rezultat i drejtpërdrejtë i proceseve të riprodhuara dhe udhëzimeve të reja.

- Reduktimi mesatar i kohës së nevojshme për proceset e zhdoganimit, pas zbatimit të shërbimeve digjitale.

13. Komunikimi S3

Plani i komunikimit për S3, është një mjet jetik për të siguruar që mesazhet dhe arritjet thelbësore të strategjisë t'u komunikohen në mënyrë efektive të gjithë aktorëve përkatës, brenda dhe jashtë

vendit. Duke nxitur mirëkuptimin dhe mbështetjen e gjerë, ky plan është thelbësor për zbatimin e suksesshëm të nismave S3, duke nxitur inovacionin, qëndrueshmërinë dhe rritjen ekonomike në Shqipëri.

Komunikimi efektiv është thelbësor për suksesin e strategjisë S3. Ai siguron që të gjithë palët e interesit të helikës së katërfishtë– duke filluar nga institucionet qeveritare, bizneset, shoqëria civile dhe akademia e deri te publiku i gjerë – të jenë të vetëdijshëm për objektivat dhe përfitimet e strategjisë. Një plan i mirë komunikimi ndihmon në sigurimin e mbështetjes, nxitjen e bashkëpunimit dhe sigurimin që palët e interesit të jenë të motivuara për të marrë pjesë në iniciativat e strategjisë. Ky mirëkuptim dhe mbështetje me bazë të gjerë janë thelbësore për arritjen e rezultateve të dëshiruara të strategjisë S3.

Plani i komunikimit udhëhiqet nga objektiva dhe qëllime të qarta të hartuara për të maksimizuar ndikimin e tij:

- Plani synon të rrisë ndërgjegjësimin e të gjitha palëve të interesit për strategjinë S3, duke siguruar që ata të kuptojnë qëllimet, përfitimet dhe rëndësinë e saj. Kjo përfshin ndërgjegjësimin e publikut, bizneseve dhe partnerëve ndërkombëtarë për mundësitë inovative dhe rritjen ekonomike që promovon strategjia.
- Nxitja e angazhimit përmes bashkëpunimit ndërmjet palëve të interesit inkurajohet përmes komunikimit transparent dhe gjithëpërfshirës. Kjo përfshin përditësime të rregullta, seanca ndërvepruese dhe mundësi për palët e interesit për të dhënë komente dhe për të kontribuar në zhvillimin dhe zbatimin e strategjisë.
- Në lidhje me promovimin e sukseseve duke evidentuar ndikimet pozitive dhe arritjet e strategjisë S3, plani i komunikimit synon të ruajë por dhe të krijojë një mbështetje të veçantë. Theksimi i historive të suksesit dhe përfitimeve të prekshme ndihmon në përforcimin e vlerës së strategjisë dhe inkurajon pjesëmarrjen dhe investimet e vazhdueshme.
- Promovimi i aktiviteteve të Planit të Veprimit S3 duke komunikuar në mënyrë aktive aktivitetet dhe iniciativat e ndryshme të ndërmarra si pjesë e S3. Kjo siguron që palët e interesit të jenë të mirëinformuara për përpjekjet e vazhdueshme, eventet e ardhshme dhe mundësitë për t'u përfshirë, duke rritur kështu angazhimin dhe mbështetjen për strategjinë.

Plani i komunikimit ndikon drejtpërdrejt në zbatimin e strategjisë S3 duke siguruar që të gjithë aktorët të jenë të informuar, të angazhuar dhe mbështetës. Një plan komunikimi i ekzekutuar mirë ndihmon për të harmonizuar përpjekjet e palëve të ndryshme të interesit, duke mundësuar bashkëpunimin dhe duke siguruar që masat dhe aktivitetet e strategjisë janë kryer në mënyrë efektive. Qasja shumëdimensionale e planit siguron mbulim dhe angazhim gjithëpërfshirës, duke rritur kështu efektivitetin e përgjithshëm të strategjisë S3. Për më tepër, plani i komunikimit luan një rol vendimtar në mbajtjen e palëve të interesit të informuara për progresin dhe zhvillimet e aktiviteteve të planit të veprimit S3. Duke ruajtur transparencën dhe duke ofruar përditësime të rregullta, ajo nxit një përfshirje dhe pjesëmarrje më të madhe nga të gjitha palët në zbatimin e Planit të Veprimit. Ky promovim i vazhdueshëm jo vetëm që tregon arritjet, por gjithashtu inkurajon palët e interesit të mbështesin dhe të angazhohen në mënyrë aktive për qëllimet e strategjisë.

Plani përdor një gamë të larmishme mjetesh dhe kanalesh komunikimi për të arritur objektivat e tij:

- Mediat tradicionale: përdorimi i njoftimeve për shtyp, konferencave në media, intervistave televizive dhe radiofonike, dhe reklamave të shtypura në gazetat kryesore për të shpërndarë gjerësisht informacionin.
- Media digjitale: përdorimi i platformave të mediave sociale (Facebook, Instagram, LinkedIn, YouTube, TikTok), një uebsajt i përmirësuar S3 dhe njoftimet mujore përmes e-mailit për të ofruar përditësime të rregullta dhe për t'u angazhuar me një audiencë të gjerë. Faqja e internetit S3 ofron informacion të plotë si në shqip ashtu edhe në anglisht, duke siguruar akses për të gjithë palët e interesit.
- Eventet dhe angazhimi: organizimi i konferencave vjetore të S3, *workshop*-eve rajonale dhe *webinar*-eve në internet për të mundësuar diskutimet, për të ndarë progresin dhe për të angazhuar

palët e interesit në nivel vendor. Një event diseminues në nivel kombëtar që përmbyll miratimin e S3 u mbajt për të shfaqur vizionet e ardhshme të strategjisë dhe hapat e ardhshëm për zbatimin e suksesshëm.

Aktivitetet kryesore të komunikimit:

- Platformat e komunikimit - përmirësimi i faqes së internetit të S3 Albania, zgjerimi i pranisë në mediat sociale dhe përdorimi i rrjeteve tradicionale të mediave për të shkëmbyer informacione dhe përditësime periodikisht.
- Produktet e komunikimit - krijimi i banderolave digjitale, infografikëve, podkasteve, dëshmive video, buletineve në internet, artikujve promovues për të theksuar arritjet dhe përfitimet e strategjisë S3.
- Bashkëpunime të jashtme - kontribut me artikuj në newsletter-in S3 të Komisionit Evropian dhe bashkëpunimi me platformat EurActiv për të ndarë histori suksesi.
- Angazhimi në nivel vendor - mbajtja e eventeve publike, inkurajimi i palëve të interesit për të kontribuar me artikuj dhe studime të rasteve dhe kryerja e sesioneve informuese në internet.

Efektiviteti i planit të komunikimit do të vlerësohet rregullisht përmes anketave të palëve të interesit dhe mekanizmave të reagimit. Ky vlerësim i vazhdueshëm lejon që të bëhen rregullime sipas nevojës, duke siguruar që përpjekjet e komunikimit të mbeten të rëndësishme dhe me ndikim. Treguesit kryesorë të performancës të tilla si normat e angazhimit në mediat sociale, trafiku i faqes në internet, mbulimi mediatik dhe reagimet e palëve të interesit do të monitorohen për të vlerësuar suksesin e planit.

Në mënyrë të përmbledhur, plani i komunikimit për S3 në Shqipëri ofron një qasje të strukturuar për promovimin e objektivave dhe arritjeve të strategjisë. Duke angazhuar palët e interesit dhe publikun përmes mesazheve të synuara dhe kanaleve të shumta të komunikimit, plani synon të krijojë mbështetje të gjerë dhe të sigurojë zbatimin e suksesshëm të nismave S3. Kjo qasje gjithëpërfshirëse e komunikimit është krijuar për të nxitur një kuptim më të thellë të strategjisë S3, duke inkurajuar pjesëmarrjen aktive dhe reagimet nga sektorë të ndryshëm dhe përfundimisht duke kontribuar në rritjen dhe zhvillimin e qëndrueshëm të Shqipërisë.

Plani gjithëpërfshirës i komunikimit gjendet në shtojcën 6 të kësaj Strategjie, ndërsa aktivitetet e detajuara dhe buxhetet e tyre përkatëse janë të përshkruara në Planin e Veprimit S3 në shtojcën 5.

Shtojca 1. Përbërja e Komitetit Ndërministror, Ekipit Kombëtar S3 dhe Ekipit Analitik S3

Komiteti Ndërministror i S3

Zëvendëskryeministër dhe ministër i Infrastrukturës dhe Energjisë	Kryetare
Ministri i Financave	Anëtar
Ministri i Arsimit dhe Sportit	Anëtar
Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	Anëtar
Ministri i Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural	Anëtar
Ministri i Turizmit dhe Mjedisit	Anëtar
Ministri i Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Anëtar
Ministri i Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale	Anëtar
Drejtori i Përgjithshëm i Agjencisë Shtetërore të Programimit Strategjik dhe Koordinimit të Ndihmës (SASPAC)	Anëtar
Drejtori i Përgjithshëm i INSTAT	Anëtar
Drejtori i Përgjithshëm i Agjencisë Shqiptare të Zhvillimit të Investimeve (AIDA)	Anëtar
Drejtori i Përgjithshëm i Agjencisë Kombëtare të Shoqërisë së Informacionit (AKSHI)	Anëtar
Drejtori i Përgjithshëm i Drejtorisë së Përgjithshme të Pronësisë Industriale	Anëtar
Kryetar i Ekipit Kombëtar S3	Anëtar
Kryetar i Akademisë së Shkencave	Anëtar
Kryetar i Bashkimit të Dhomave të Tregtisë	Anëtar
Kryetar i Bashkimit të Prodhuesve Shqiptarë	Anëtar
Kryetar i Shoqatës për Autonomi Vendore	Anëtar

EKIPI KOMBËTAR S3 PËR PËRGATITJEN E STRATEGJISË

Linda Pustina, Eksperte, këshilltare e zëvendëskryeministrit	Kreu i Ekipit S3
Florensa Haxhi, Eksperte, Korporata Shqiptare e Investimeve	Anëtar
Arben Shkodra, Ekspert, Bashkimi i Prodhuesve Shqiptarë	Anëtar
Geron Kamberi, Ekspert	Anëtar
Elsa Dhuli, Eksperte, INSTAT	Anëtar
Kozeta Sevrani, Eksperte, Universiteti i Tiranës	Anëtar
Genc Kojdheli, Ekspert, Bashkia Tiranë	Anëtar
Dhimitër Bako, Ekspert	Anëtar
Elona Ajazi, Njësia e Mirëqeverisjes, (Zyra e Kryeministrit)	Anëtar
Elira Demiraj, Ministria e Financave	Anëtar
Zamira Gjini, Ministria e Arsimit dhe Sportit	Anëtar
Ana Petani, Ministria e Shtetit për Mbrojtjen e Sipërmarrjes	Anëtar
Fiona Beqiri, Agjencia Shqiptare e Zhvillimit të Investimeve (AIDA)	Anëtar
Mirela Muça, AKKSHI	Anëtar
Aleksandër Xhuvani, Universiteti Politeknik i Tiranës	Anëtar

EKIPI ANALITIK S3

Kozeta Sevrani, Kryetare e Këshillit Kombëtar të Statistikave, Departamenti i Statistikave, UT	Kreu i ekipit analitik
Ogerta Elezaj, Pedagoge, Departamenti i Statistikave, UT	Anëtar
Etugert Llazi, INSTAT	Anëtar
Migena Muslli, Agjencia Shqiptare e Zhvillimit të Investimeve (AIDA)	Anëtar
Erjola Reçi, Drejtor i Përgjithshëm i Pronësisë Industriale	Anëtar
Taulant Muka, Ekspert në mbledhjen e të dhënave bibliometrike	Anëtar

*Znj. Valeria Valeri, eksperte e Projektit "Programit për Zhvillimin Rajonal Shqipëri" asistoi Ekipin Analitik të S3.

ISSN 1831-9424

European Commission

Identifikimi i fushave prioritare të Specializimit Inteligjent në Shqipëri
Procesi i hartëzimit

Fabbri, E., Gerussi, E., Hollanders H., Sinjari, I.

2022

Specializimi Inteligjent në Shqipëri

SMART SPECIALISATION IN

Albania

31221 euro EN

Ky publikim është një raport teknik nga Qendra e Përbashkët Kërkimore (JRC), shërbimi i shkencës dhe njohurive i Komisionit Evropian. Ai synon të sigurojë mbështetje shkencore për procesin e politikëbërjes evropiane. Rezultati shkencor i shprehur nuk nënkupton një qëndrim politik të Komisionit Evropian. As Komisioni Evropian dhe asnjë person që vepron në emër të Komisionit nuk është përgjegjës për përdorimin që mund t'i bëhet këtij publikimi. Për informacion mbi metodologjinë dhe cilësinë në bazë të të dhënave të përdorura në këtë publikim, burimi për të cilin nuk është as Eurostat dhe as shërbime të tjera të Komisionit, përdoruesit duhet të kontaktojnë burimin e cituar. Emërtimet e përdorura dhe paraqitja e materialit në harta nuk nënkuptojnë shprehjen e ndonjë mendimi nga ana e Bashkimit Evropian në lidhje me statusin ligjor të çdo vendi, territori, qyteti / zone ose të autoriteteve të tij, apo në lidhje me përcaktimin e kufijëve të tij.

Informacionet e kontaktit
Emri: Elisa Gerussi
Adresa: Edificio Expo, C. Inca Garcilaso, 3, 41092 Sevilje, Spanjë
Email:elisa.gerussi@ec.europa.eu

Qendra shkencore e BE-së
https://joint-research-centre.ec.europa.eu

JRC 130660

31221-euro EN

PDF ISBN 978-92-76-56980-0 ISSN 1831-9424 doi: 10.2760/322286 KJ-NA-31-221-EN-N

Luksemburg: Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, 2022

© Bashkimi Evropian, 2022

Politika e ripërdorimit të dokumenteve të Komisionit Evropian zbatohet nga Vendimi i Komisionit 2011/833/BE i datës 12 dhjetor 2011 për ripërdorimin e dokumenteve të Komisionit (OJ L 330, 14.12.2011, f. 39). Nëse nuk tregohet ndryshe, ripërdorimi i këtij dokumenti autorizohet sipas licencës Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/). Kjo do të thotë që ripërdorimi lejohet me kusht që të citohet burimi dhe të referohet çdo ndryshim i mundshëm.

Për çdo përdorim ose riprodhim të fotografive ose materialeve të tjera që nuk janë në pronësi të Bashkimit Evropian, duhet të kërkohet leje drejtpërdrejt nga mbajtësit e të drejtave të autorit.

Si të citojmë këtë raport: Fabbri, E., Gerussi, E., Hollanders, H. dhe Sinjari, I., Identifikimi i domeneve prioritare të Specializimit Inteligjent në Shqipëri. Një analizë e hartëzuar. Gerussi, E., Hollanders, H. (redaktorë), Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, Luksemburg, 2022, doi: 10.2760/322286, JRC130660.

Përmbajtja

Abstrakt

Mirënjohje

Përmbledhje ekzekutive

1. Hyrje

2. Perspektiva Ekonimike

   2.1 Pabarazitë Rajonale

   2.2 Bujqësia në Shqipëri

   2.3 Ndikimi i Covid-19 në Ekonominë e Shqipërisë

3. Analiza sasiore: potencial ekonomik

   3.1 Të dhëna dhe statistika përshkruese

   3.2 Metodologjia

   3.3 Rezultatet

   3.4 Eksportet analiza e mallrave të eksportit

4. Analiza sasiore: potenciali për inovacion

   4.1 Të dhënat dhe statistikat përshkrimore

5. Analiza sasiore: potenciali shkencor

   5.1 Prodhimi Shkencor

   5.2 Prodhimi teknologjik

   5.3 Treguesit arsimor

6 Rezultatet dhe më hapat e mëtejshëm

7 Analiza cilësore: kuadri metodologjik, mbledhja e të dhënave

8. Analiza e të dhënave për secilën fushë të përzgjedhur

   8.1 Bujqësia, pylltaria dhe peshkimi

   8.2 Prodhimi

   8.3 Energjia

   8.4 Akomodimi dhe aktivitetet e shërbimit mbështetës (turizmi)

   8.5 Informacioni dhe Komunikimi

   8.6 Aktivitetet e shërbimit administrativ dhe mbështetës

9. Përfundimi dhe rekomandimet

Referencat

Shkurtesat

Listë shifrash

Lista e tabelave

Anekset

Abstrakt

Analiza e hartëzimit e përshkruar në këtë raport teknik kontribuon në mbledhjen e informacionit të provuar si bazë për përzgjedhjen dhe përcaktimin e fushave prioritare të Strategjisë së Specializimit Inteligjent të Shqipërisë.

Angazhimi i Shqipërisë në procesin e Specializimit Inteligjent nisi në vitin 2016, nga Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë, (sot Ministria e Arsimit dhe Sportit) dhe aktualisht i mbështetur fuqishëm nga Kryeministria. Në nëntor 2017, Shqipëria u regjistrua në Platformën e Specializimit Inteligjent të JRC dhe që atëherë vendi ka zbatuar një udhërrëfyes për përcaktimin e një Strategjie Kombëtare për Specializimin Inteligjent, me ndihmën e KE-së dhe sipas kuadrit metodologjik të JRC për Specializimin Inteligjent në vendet e zgjerimit dhe fqinjësisë së BE-së.

Analiza sasiore filloi në fund të vitit 2020 dhe u finalizua në vitin 2021 dhe u pasua nga analiza cilësore që u mbyll në fund të vitit 2022. Ajo theksoi rëndësinë veçanërisht të sektorit të TIK: në fakt, duke kombinuar si potencialin ekonomik ashtu edhe atë të inovacionit në këndvështrimin aktual dhe atij në zhvillim, shfaqen nënsektorët e mëposhtëm: - J60.1 Transmetimi radiofonik; - J60.1 Aktivitetet e programimit dhe transmetimit televiziv; - J61.1 Aktivitetet e telekomunikacionit me kabllo (potenciali ekonomik aktual dhe në zhvillim dhe potenciali inovativ); - J61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor (Potenciali ekonomik aktual dhe në zhvillim si edhe potenciali inovativ).

Analiza cilësore përsosi rezultatet e hartëzimit sasior që çoi në identifikimin e pesë fushave prioritare paraprake për Strategjinë e Specializimit Inteligjent: Bujqësia, Peshkimi, dhe Akuakultura; Prodhimi; Energjia; Akomodimi dhe aktivitetet e shërbimit mbështetës (turizmi); Informacioni dhe Komunikimi; Aktivitetet e shërbimeve administrative dhe mbështetëse.

Të dy fazat e diagnostikimit sasior dhe cilësor trajtuan sfidat përkatëse që lidhen me disponueshmërinë e të dhënave në rastin e parë, dhe vështirësitë për të kontaktuar me palët e interesit të fushave prioritare të përzgjedhura, për një sërë arsyesh duke përfshirë mosbesimin, efektet pas COVID-it dhe kufizimet përkatëse, si dhe mungesën e informacionit mbi Specializimin Inteligjent.

Për të theksuar mundësitë e shfaqura në tranzicionin digjital dhe tranzicionin ekologjik, analiza ka identifikuar gjithashtu si potencialisht interesante: Ekonominë blu; Ushqimin e shëndetshëm; Burimet e rinovueshme të energjisë; BPO të zgjeruara (Sektori i Nënkontraktimeve të Shërbimeve të Biznesit).

Qëllimi i EDP -së do të jetë eksplorimi i mëtejshëm (Procesi i Zbulimit/Identikimit përmes Sipërmarrjes) që pritet të nisë në fund të vitit 2022.

Mirënjohje

Ne dëshirojmë të falenderojmë anëtarët e përkushtuar të ekipit kombëtar shqiptar të Specializimit Inteligjent dhe të Institutit të Statistikave të Shqipërisë, të cilët siguruan të dhënat e nevojshme të detajuara, të cilat bënë të mundur analizën.

Redaktorët

Elisa Gerussi
Komisioni Evropian, Qendra e Përbashkët Kërkimore (JRC), Sevilje, Spanjë

Hugo Hollanders
Universiteti i Mastrihtit, Holandë

Autorët

Emanuele Fabbri

Rajoni Toscana, Itali

Elisa Gerussi
Komisioni Evropian, Qendra e Përbashkët Kërkimore (JRC), Sevilje, Spanjë

Hugo Hollanders
Universiteti i Mastrihtit, Holandë

Isida Sinjari
Instituti për Politika të Qëndrueshme, Shqipëri

Përmbledhje Ekzekutive

Specializimi Inteligjent është një nga nismat kryesore të Agjendës së Ballkanit Perëndimor për Kërkimin, Inovacionin, Arsimin, Kulturën, Rininë dhe Sportin. Ai përfshihet gjithashtu në dokumente të tjera të politikave të BE-së në lidhje me rajonin, siç është Komunikata e vitit 2021 mbi Politikën e Zgjerimit të BE-së dhe Planin Ekonomik dhe Investimeve për Ballkanin Perëndimor.

Angazhimi i Shqipërisë në procesin e Specializimit Inteligjent nisi në vitin 2016, në varësi të Ministrisë së Arsimit, Sportit dhe Rinisë dhe aktualisht mbështetet fuqishëm nga Kryeministria. Në nëntor 2017, Shqipëria u regjistrua në Platformën e Specializimit Inteligjent të JRC dhe që atëherë vendi ka zbatuar një udhërrëfyes për përcaktimin e një Strategjie Kombëtare për Specializimin Inteligjent, me ndihmën e KE-së dhe sipas kuadrit metodologjik të JRC për Specializimin Inteligjent në vendet e Zgjerimit dhe Fqinje të BE-së.

Ky studim paraqet një identifikim të parë të fushave ekonomike dhe prodhuese që mund të merren parasysh në përzgjedhjen e fushave prioritare për një Strategji të Specializimit Inteligjent në Shqipëri dhe përfshin analiza sasiore dhe cilësore.

Qasja e Specializimit Inteligjent inkurajon kombinimin e politikëbërjes me konsultimin e palëve kryesore të një ekosistemi rajonal ose kombëtar. Faza e hartëzimit është thelbësore për të zbuluar se cilat specializime nën-sektorale kanë burimet bazë të përshtatshme, aktivitet inovativ si dhe rezultate shkencore dhe teknologjike për të nxitur transformimin ekonomik në afat të mesëm-afatgjatë, dhe për këtë arsye mund të jenë objekt i investimeve të rëndësishme publike. Ky raport teknik përfshin nga njëra anë një analizë sasiore statistikore të hartëzimit të potencialit ekonomik, inovativ, shkencor dhe teknologjik të ekonomisë shqiptare duke përdorur një sërë të dhënash dhe metodologjish statistikore, dhe nga ana tjetër një analizë cilësore që mundëson shqyrtimin e tregut, këndvështrimet dhe pozicionimin e palëve kryesore të tregut. Rezultatet e studimit më pas ofrojnë të dhëna për fazën vijuese të EDP – së (Procesi i Zbulimit/Identikimit përmes Sipërmarrjes). Të dyja analizat përcaktuese janë bazuar në rekomandimet e JRC dhe Kornizën S3 për Zgjerimin e BE-së dhe rajonit e Fqinj, dhe janë kryer nga një ekip ekspertësh ndërkombëtarë dhe vendas me përvojë të konsoliduar në fushat e lidhura me inovacionin dhe specializimin inteligjent.

Në analizën sasiore, potenciali ekonomik është eksploruar nga tregues *aktualë* (ose statikë) dhe *në zhvillim* (ose dinamik) që përdorin të dhëna (punonjës, qarkullim, paga) për periudhën 2011-2018 në nivelin e klasifikimit industrial NACE 2 dhe 3 shifror. Analiza identifikon 13 industri me një potencial aktual ekonomik dhe 16 industri që tregojnë një potencial ekonomik në zhvillim, dy prej tyre kanë potencial aktual dhe në zhvillim: J61.3- Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor; N82.2-Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center).

Hartëzimi i potencialit të inovacionit përdor "Studimin e aktivitetit inovativ" të kryer nga Instituti i Statistikave në Shqipëri (INSTAT) për periudhën 2017-2019. Të dhënat janë të disponueshme në nivelin 1-shifror NACE. Analiza identifikon dy industri 1-shifrore NACE me një potencial inovativ aktual dhe në zhvillim: J-teknologjitë e informacionit dhe komunikimit, dhe M-profesionale, aktivitete shkencore dhe teknike.

Në përfundim, potenciali shkencor është hartuar duke analizuar prodhimin shkencor dhe teknologjik shqiptar, si dhe statistikat që lidhen me arsimin.

Analiza sasiore theksoi rëndësinë e veçantë të sektorit të TIK. Në fakt, duke kombinuar si potencialin ekonomik ashtu edhe atë të inovacionit në këndvështrimin aktual dhe atij në zhvillim, identifikohen nënsektorët e mëposhtëm: - J60.1 Transmetimi radiofonik; - J60.1 Aktivitetet e programimit dhe transmetimit televiziv; - J61.1 Aktivitetet e telekomunikacionit me kabëll (potenciali aktual dhe në zhvillim ekonomik dhe potenciali inovativ); - J61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor (Potenciali ekonomik aktual dhe në zhvillim dhe potenciali inovativ).

Analiza cilësore kombinon një anketë online me 60 intervista të thelluara midis palëve përkatëse të territorit, me qëllim që të thellohet në dinamikën e sektorit, të vërtetohen rezultatet e mëparshme statistikore si dhe të identifikohen nënsektorët dhe pikat me nivele të larta potenciali për inovacion.

Analiza cilësore vërtet ka konfirmuar rezultatet e hartëzimit sasior dhe e ka bashkangjitur atë me detaje të mëtejshme mbi potencialet. Analiza ka shqyrtuar sektorët e mëposhtëm: Bujqësia, Peshkimi, dhe Akuakultura; Prodhimi; Energjia; Akomodimi dhe Aktivitetet e Shërbimit Mbështetës (turizmi); Informacioni dhe Komunikimi; Aktivitetet e Shërbimeve Administrative dhe Mbështetëse.

Në veçanti, mundësitë interesante zhvillimi u shfaqën në tranzicionin digjital (me automatizimin e proceseve, riorganizimin e zinxhirëve të furnizimit dhe transformimin digjital që mund të çojë në modele të reja biznesi) dhe më shumë përgjithësisht në teknologjitë digjitale (nga aplikimet e inteligjencës artificiale, IoT (Interneti i Gjërave), sensorë, analitika e të dhënave, deri te robotika). Tranzicioni ekologjik tregon gjithashtu një potencial të lartë (i cili ka të bëjë, nga njëra anë, me përdorimin inteligjent të burimeve të rinovueshme, zgjidhjet e efiçencës së energjisë, por edhe vëmendjen ndaj modeleve të biznesit që janë në përputhje me standardet dhe kërkesat ndërkombëtare. Po kështu, përvojat në lidhje me turizmin e qëndrueshëm konsiderohen pozitive, veçanërisht kur atashohen me bujqësinë cilësore dhe përpunimin e përgjegjshëm të ushqimit Në rastin e atashimit horizontal, përvojat pozitive përfshijnë atashimin e shërbimeve BPO me IT.

Analiza ka identifikuar gjithashtu nënsektorët e mëposhtëm si potencialisht interesantë për eksplorim të mëtejshëm gjatë EDP (Procesi i Zbulimit/Identikimit përmes Sipërmarrjes): Ekonomia blu; Ushqimi i shëndetshëm; Burimet e rinovueshme të energjisë; BPO të zgjeruara (Kontraktimi i Palëve të Jashtme të Biznesit).

Disponueshmëria e të dhënave, veçanërisht për hartëzimin sasior ishte një sfidë e rëndësishme, me të dhëna të detajuara ekonomike që nuk ishin drejtpërdrejt të disponueshme, duke kërkuar që ekipi i studimit të ndërtonte të dhëna të përgjithshme NACE 2 dhe 3-shifrore të industrisë nga të dhënat e të qendrueshme të vëna në dispozicion nga INSTAT. Gjithashtu, të dhëna të detajuara mbi aktivitetet e inovacionit nuk ishin të disponueshme duke kufizuar analizën dhe interpretimin në zgjerimin e rezultateve nga NACE 1-shifror në nivele më të ulëta të industrisë.

Po kështu, në rastin e analizës cilësore, nxitja e pjesëmarrjes së palëve të interesit për të marrë pjesë në këtë lloj analize kërkonte përpjekje të konsiderueshme nga ana e ekipit të ekspertëve. Midis mbledhjes së të dhënave dhe interpretimit të të dhënave, analiza zgjati rreth pesë muaj.

Raporti përbëhet nga tetë kapituj. Kapitulli i parë jep një pasqyrë ekonomike të Shqipërisë, duke u përqëndruar në pabarazitë rajonale, sektorin e bujqësisë dhe një referencë të shkurtër për situatën pas Covid-it. Kapitujt 2, 3, 4 dhe 5 paraqesin metodologjinë e përdorur dhe rezultatet nga hartëzimi sasior për potencialin ekonomik, inovativ dhe shkencor, përkatësisht. Kapitujt 6 dhe 7 përshkruajnë analizën cilësore që pasoi atë sasiore dhe kapitujt e fundit nxjerrin disa përfundime të rëndësishme nga e gjithë analiza.

1. Hyrje

Ky raport teknik është hartuar në kuadër të projektit "Mbështetje për Specializimin Inteligjent në rajonin e Zgjerimit dhe Fqinjësisë" të udhëhequr nga JRC dhe synon të shoqërojë ekonomitë e Ballkanit Perëndimor në procesin e hartimit të Strategjive të tyre të Specializimit Inteligjent. Specializimi Inteligjent është një nga nismat kryesore të Agjendës së Ballkanit Perëndimor për Kërkimin, Inovacionin, Arsimin, Kulturën, Rininë, dhe Sportin. Ai përfshihet gjithashtu në dokumente të tjera të politikave të BE-së në lidhje me rajonin, siç është Komunikata e vitit 2021 mbi Politikën e Zgjerimit të BE-së dhe Planin Ekonomik dhe të Investimeve për Ballkanin Perëndimor.

Në vitin 2018, JRC prezantoi një Kuadër të Specializimit Inteligjent për rajonin e Zgjerimit dhe Fqinjësisë që synohet të jetë një udhëzues për qeverinë drejt përcaktimit të fushave të tyre prioritare të Specializimit Inteligjent si dhe instrumenteve të politikave përkatëse. Kuadri përfshin pesë faza kryesore – ngritjen e kapaciteteve institucionale, diagnozën, dialogun e palëve të interesit, përcaktimin e përzierjes së politikave, draftin e Strategjisë – dhe ofron indikacione se si të përcaktohen elementët kryesorë për një Strategji efektive të Specializimit Inteligjent.

Fokusi i këtij raporti është faza e diagnostikimit të Shqipërisë, duke përfshirë hartimin sasior dhe cilësor të potencialit kombëtar ekonomik, inovativ, teknologjik dhe shkencor për Specializimin Inteligjent. Studimi zgjati gati një vit dhe u mbështet nga ekspertë vendas dhe ndërkombëtarë në bashkëpunim të ngushtë me qeverinë kombëtare dhe institucionet e përfshira në hartimin dhe zbatimin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent. Rezultatet janë domethënëse jo vetëm në lidhje me draftin e një Strategjie të Specializimit Inteligjent për Shqipërinë, por edhe për mundësitë dhe dobësitë që thekson raporti: potenciali i lartë i ekonomisë së Shqipërisë nga njëra anë dhe domosdoshmëria e përmirësimit të disponueshmërisë të të dhënave për inovacionin nga ana tjetër. Prandaj, krahas objektivave specifike që ai parashikon, ky raport mund të konsiderohet si një mjet i dobishëm për t'u përditësuar në të ardhmen nga autoritetet kombëtare përgjegjëse për Specializimin dhe për t'u përfshirë brenda grupit të instrumenteve analitike të potencialit territorial.

Raporti përshkruan analizën fillimisht sasiore dhe më pas cilësore të potencialit ekonomik, inovativ, teknologjik dhe shkencor të Shqipërisë për Specializimin Inteligjente dhe identifikon fushat prioritare paraprake që do të përfshihen në dokumentin strategjik përfundimtar. Ai do të shërbejë si pikënisje për fazën vijuese të dialogut të palëve të interesit të EDP .

2. Perspektiva Ekonomike

Sipas të dhënave vjetore, Prodhimi i Brendshëm Bruto (PBB) në vitin 2020 u vlerësua në 1,644,077 milionë lekë (lekë) me një ndryshim negativ nga viti 2019 për shkak të situatës pandemike. PBB për frymë në vitin 2020 arriti në 579 mijë lekë (ose 4681 euro) nga 593 mijë lekë (ose 4819 euro) në vitin 2019. Duke parë vlerën e shtuar bruto (VSHB), përqindjen më të madhe e zë bujqësia, pylltaria dhe peshkimi, e ndjekur nga tregtia me shumicë dhe pakicë, riparimi i mjeteve motorike dhe motoçikletave dhe ndërtimi (Figura 1). Industri të tjera të mëdha janë prodhimi dhe aktivitetet e pasurive të paluajtshme.

Figura 1: Vlera e shtuar bruto me çmimet aktuale sipas aktivitetit ekonomik NACE Rev.2 – shifra 1 (vlerat mesatare), 2016-2020

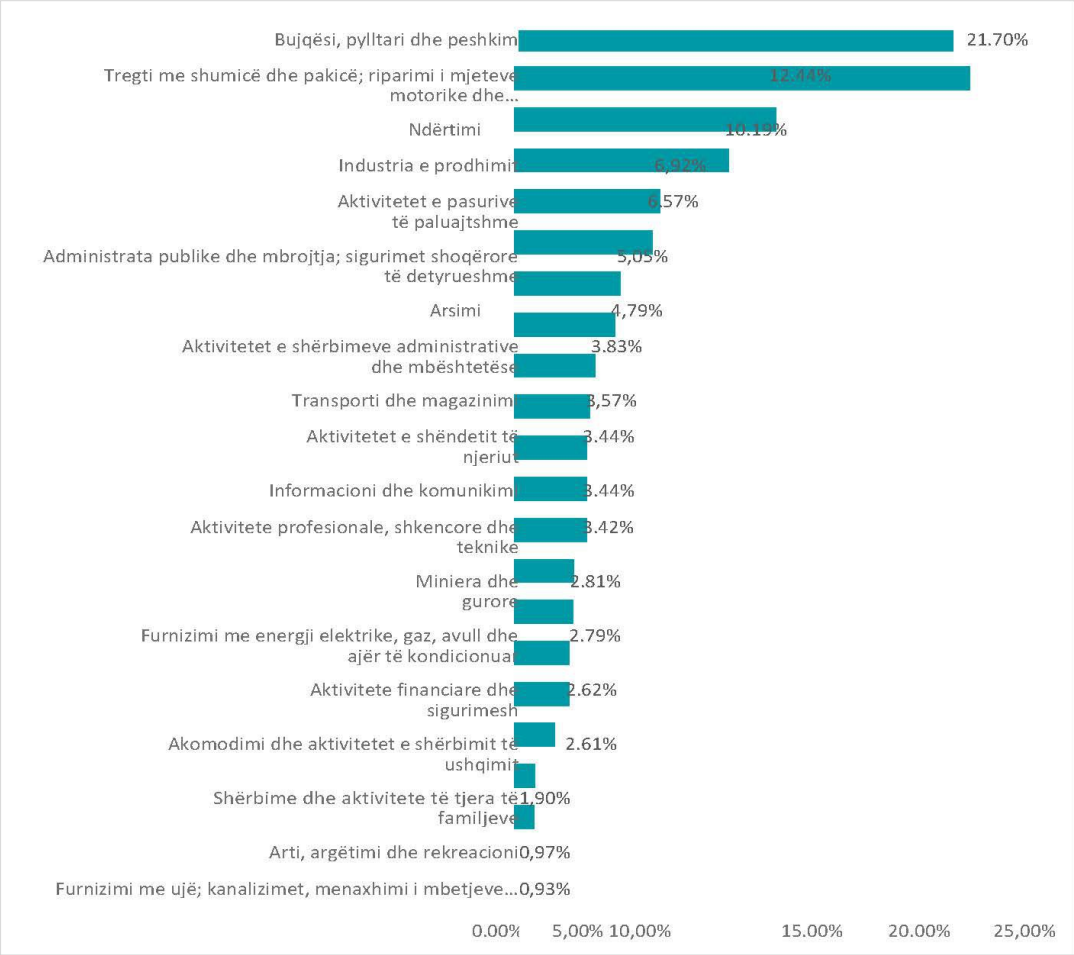

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

2.1 Pabarazitë Rajonale

Shqipëria është e ndarë në 3 rajone NUTS njëshifrore dhe 12 rajone NUTS dyshifrore[1]. Firmat e biznesit zakonisht janë të përqendruara në Lindje dhe Veri, duke e lënë pjesën tjetër të vendit me një aktivitet produktiv dukshëm të ulët. Figura 2 paraqet një pasqyrë të shpërndarjes rajonale të sipërmarrjeve: numri më i madh është në Tiranë, i ndjekur nga Fieri dhe Korça.

[1]AL01 Shqipëria e Veriut përfshin AL011 Dibër, AL012 Durrës, AL013 Kukës, AL014 Lezhë dhe AL015 Shkodër. AL02 Shqipëria e Mesme përfshin AL021 Elbasan dhe AL022 Tiranë. AL03 Shqipëria e Jugut përfshin AL031 Berat, AL032 Fier, AL033 Gjirokastër, AL034 Korçë dhe AL035 Vlorë.

Figura 2: Numri i sipërmarrjeve aktive sipas rajonit 2-shifror NUTS, 2016-2020

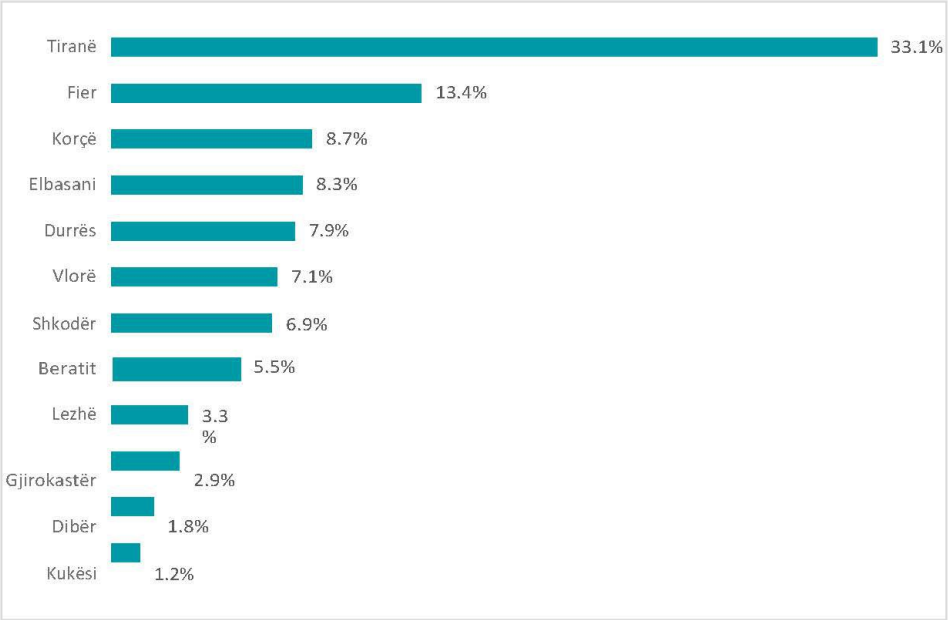

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Figura 3 tregon strukturën e punësimit sipas aktivitetit ekonomik në çdo qark. Minierat dhe guroret punësojnë shumicën e punëtorëve të saj në Dibër me 30% të punonjësve, të ndjekur nga Fieri dhe Tirana. Për sektorin e shërbimeve ka një diferencë të konsiderueshme mes Tiranës dhe qarqeve të tjera, ku i pari punëson 62% të totalit të punonjësve në shërbime. Sektori i prodhimit është i përqendruar në Tiranë me 37% të të punësuarve, i ndjekur nga Durrësi me 21% të të punësuarve. Tirana zë gjithashtu pjesë të larta të punonjësve në Ndërtim, Tregti dhe Transport & TIK (përkatësisht 49%, 44%, 52%).

Figura 4 tregon pagat dhe rrogat sipas aktivitetit ekonomik në çdo qark. Minierat dhe guroret në qarkun e Fierit zënë 37% të pagave dhe Dibër 18% të totalit të pagave në këtë sektor. Prodhimi është më i përqendruar në Tiranë dhe Durrës, të cilat përbëjnë përkatësisht 60% dhe 33% të totalit të pagave dhe rrogat. Tirana ka peshën më të lartë në pothuajse të gjithë sektorët e mbetur për paga dhe rroga.

Figura 3: Struktura e punësimit sipas aktivitetit ekonomik dhe sipas rajoneve, 2015-2018

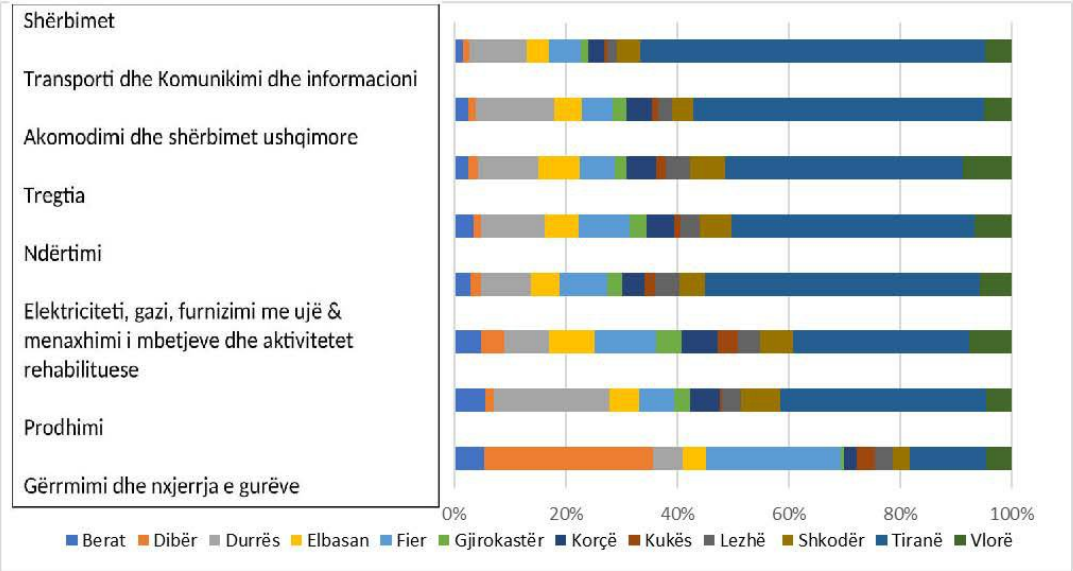

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Figura 4: Struktura e pagave dhe rrogave sipas aktivitetit ekonomik dhe sipas rajonit, 2015-2018

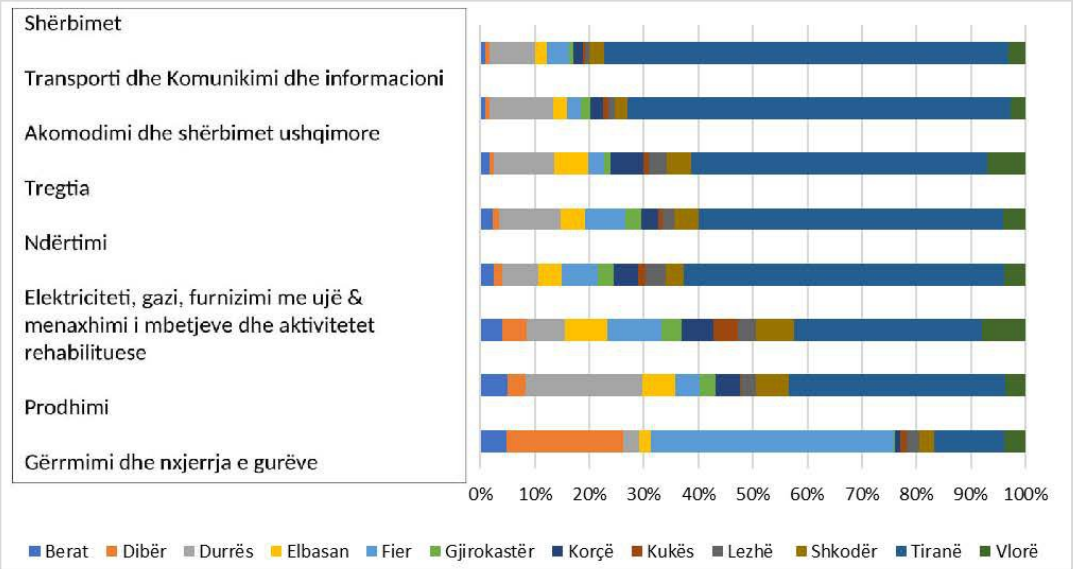

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

2.2 Bujqësia në Shqipëri

Bujqësia mbetet një nga sektorët më të rëndësishëm në Shqipëri, duke kontribuar me 20% në PBB në vitin 2021. Shqipëria varet shumë nga ky sektor për rritjen e saj ekonomike; rreth 24% e territorit të saj klasifikohet si tokë bujqësore (FAO, 2019). Gruri, misri, tërshëra, patatet, perimet, ullinjtë, duhani, frutat, panxhari i sheqerit, hardhia, blegtoria dhe produktet e bylmetit përbëjnë pjesën më të madhe të prodhimit që megjithatë mbetet prapa për sa i përket teknologjive dhe pajisjeve që çojnë në norma të ulëta produktiviteti.

Tabela 1 tregon tendencën e kontributit të bujqësisë në PBB-në shqiptare ndër vite. Të dhënat pasqyrojnë zhvendosjen nga periudha komuniste (vitet 80) kur Shqipëria funksiononte si një ekonomi e mbyllur, e ndjekur nga periudha e parë e tranzicionit midis 1993 dhe 1998 kur ndryshimi politik drejt demokracisë çoi në një sistem ekonomie të hapur. Sektori i bujqësisë ka rënë në rëndësinë ekonomike që nga viti 1980, por është duke zënë një peshë relativisht të qëndrueshme të PBB-së në 10 vitet e fundit.

Tabela 1: Kontributi i Bujqësisë në PBB, 1980 – 2021

	1980	*2010*	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*	*2016*	*2017*	*2018*	*2019*	*2020*	*2021*
% e PBB-së	*34%*	*21%*	*21%*	*22%*	*22%*	*23%*	*23%*	*23%*	*22%*	*21%*	*21%*	*22%*	*20%*

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Eksportet bujqësore, të cilat përfshijnë blegtorinë, bujqësinë dhe produktet e përpunimit agropërpunues, arritën në 30,517 milionë lekë për vitin 2018 ose 9,8% e totalit të eksporteve me një rënie të lehtë në këtë peshë nga viti 2017. Pesha e eksporteve bujqësore ka ardhur në rritje gjatë viteve 2010-2018 (Figura 5).

Figura 5: Ecuria e eksportit të produkteve bujqësore në totalin e eksporteve, në milionë lekë

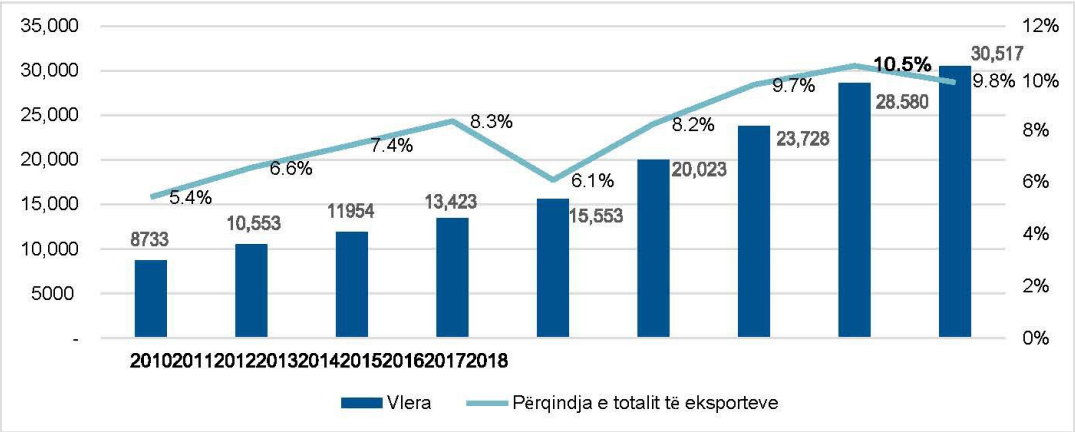

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Peshën më të lartë të eksportit e kanë perimet e ngrënshme dhe rrënjore të caktuara me 24,86% (të totalit të eksporteve bujqësore) për një vlerë prej 37,943 milionë lekë të ndjekura nga farat vajore dhe frutat e thata, 22,14% me një vlerë prej 35,248 milionë lekë (Figura 6).

Eksportet e produkteve bujqësore, veçanërisht frutave dhe perimeve, janë rritur dyfish. Në prill 2020 krahasuar me prillin 2019, ka pasur rritje të eksporteve me 14%. Kjo vjen si rezultat i investimeve private dhe publike në sektorin e bujqësisë, veçanërisht në kultivimin përmes serave që krijojnë një avantazh për Shqipërinë.[2]

Shqipëria eksporton 75% të produkteve të peshkut dhe 99% të bimëve mjekësore dhe aromatike. Bimët mjekësore dhe aromatike të kultivuara dhe të përpunuara në Shqipëri përfshijnë livando, murriz, trëndafil i egër, dëllinjë, boronicë, fara gjembaku, angjinar, kamomil, çajra bimorë, borzilok, gjethe dafine, lule misri, luleradhiqe, kopër dhe koriandër, e ndjekur nga rreth 300 specie, kryesisht të mbledhura e të egra.[3]

Figura 6: Vlera e eksporteve sipas kapitujve të produkteve bujqësore për periudhën 2010-2019 (milionë lekë)

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Shqipëria eksporton gjithsej 80 bimë medicinale aromatike kryesisht në BE, Australi, SHBA, Kanada, Indi dhe Kinë. Eksportet janë rritur ndjeshëm gjatë viteve të fundit duke u dyfishuar që nga viti 2010, duke arritur në rreth 30 milionë USD në 2016 dhe 41 milionë USD në 2019[4] (Figura 7). Të ardhurat e sektorit ndahen kryesisht në 10 eksportuesit kryesorë.[5]

Rreth 90% e fermerëve që kultivojnë bimë aromatike dhe mjekësore ndodhen në qarkun e Shkodrës (kryesisht Malësi e Madhe). Sasia më e madhe e bimëve aromatike dhe mjekësore është kultivuar që nga viti 2010, kryesisht e nxitur nga mbështetja nga skemat e subvencionimit të qeverisë.

[2] https://www.italian-network.net/en/in-crescita-le-esportazioni-dei-prodotti-agricoli-albanesi/
[3] https://invest-in-albania.org/industries/agriculture/
[4] Burimi: Të dhënat e Qendrës Ndërkombëtare të Tregtisë
[5] https://aasf.com.al/wp-content/uploads/2019/08/Map-EN.pdf

Figura 7: Eksportet e bimëve aromatike dhe mjekësore[6]

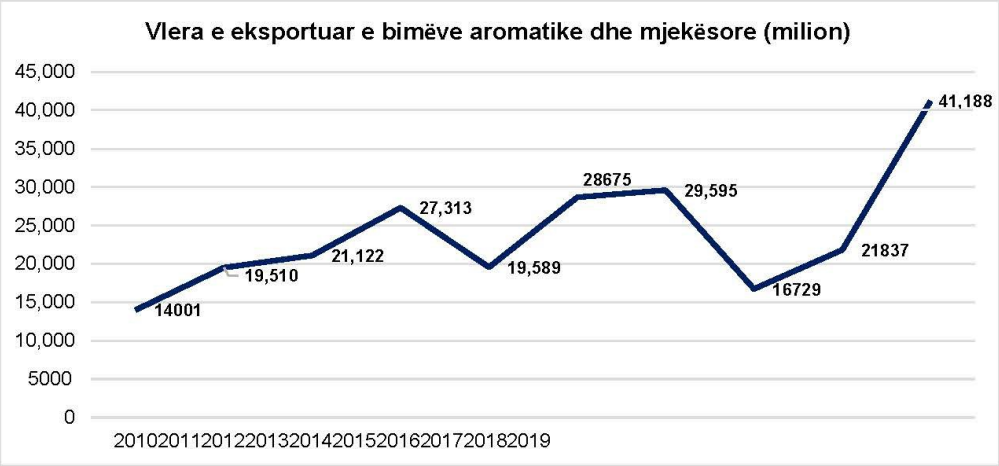

Burimi: International Trade Center, shpjegim i autorit

2.3 Ndikimi i Covid-19 në ekonominë shqiptare[7]

Pandemia e Covid-19 filloi pas tërmetit të fortë të vitit 2019 dhe pati efekte të rënda në ekonominë e Shqipërisë. Me një tkurrje ekonomike prej rreth 4% në 2020[8] pothuajse të gjithë sektorët kanë pësuar tkurrje. Sipas Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë, në fund të tremujorit të tretë 2020, borxhi publik total arriti në 79,9% të PBB-së, 13,6 pikë përqindje më shumë krahasuar me dhjetorin 2019.[9]

Sektori privat ka vuajtur mungesën e klientëve si në rastin e shërbimeve, turizmit dhe tregtisë, si dhe mungesë likuiditeti, më shpesh në bujqësi, industri dhe ndërtim, me pasojë vështirësi në pagimin e pagave dhe respektimin e taksave. Remitancat gjithashtu u ulën me pothuajse një të pestën në vitin 2020 duke ulur konsumin privat dhe duke rritur pabarazinë sociale në lidhje kryesisht grupet më të pafavorizuara.[10]

Tregtia është ndikuar gjithashtu, veçanërisht në sektorët industrialë, dhe rënia e saj filloi që kur Italia, partneri kryesor tregtar i Shqipërisë, u godit për herë të parë nga pandemia. Kërkesa shumë e ulët dhe ndërprerjet në zinxhirët e furnizimit, kanë ndikuar rëndë eksportet që u tkurrën me 35% në 2020[11]. Tekstile dhe këpucë; Materiale ndërtimi dhe metale; Mineralet, karburantet, energjia elektrike janë sektorët që kanë pësuar më shumë dëm.

Kompanitë shumë të orientuara nga importi kanë parë tkurrjen e flukseve të tyre të importit, të cilat në disa raste kanë përfituar produktet vendase. Rënia vjetore e importeve me 5,6 % ka ndikuar kryesisht në: "Minerale, lëndë djegëse, energji elektrike", "Ushqime, pije, duhan" dhe "Tekstile dhe këpucë".
Për të përballuar situatën e vështirë, qeveria shqiptare miratoi dy paketa mbështetëse për personat vulnerabël dhe bizneset e prekura nga pandemia COVID-19, të cilat akordojnë në total 45 miliardë lekë (2.8% e PBB-së). Paketa mbështetëse i drejtohej kryesisht sektorit të shëndetësisë dhe bizneseve të vogla/vetëpunësuarve dhe krijimit të një fondi garancie sovrane për të mbështetur bizneset për të hyrë në overdraft. Pjesë e paketave mbështetëse ishin edhe 2 miliardë lekë të akorduara për ndihma humanitare për më të rrezikuarit. (Ministria e Financave dhe Ekonomisë, 2020).[12]

Një vështrim më i thellë i sektorëve tregon se në tre tremujorët e parë të 2020 Aktivitetet e Bujqësisë dhe Pasurive të Paluajtshme janë të vetmet me rritje përkatësisht me +1,8% dhe +5,94%. Rënien më të fortë e ka shënuar Tregtia, Transporti
dhe shërbimet e mikpritjes/turizmit (-27%) dhe Tregtia me shumicë dhe pakicë dhe akomodimi dhe aktivitetet e shërbimit të ushqimit (- 15%).[13]
Turizmi, i cili përbën më shumë se 20% të PBB-së së Shqipërisë, ishte një nga sektorët më të prekur nga pandemia për shkak të kufizimeve të udhëtimit. Në korrik 2020, flukset hyrëse dhe dalëse të turistëve u ulën me rreth 62% krahasuar me vitin 2019.[14]

---

[6]Të dhënat nga:https://www.trademap.org
[7]Ky kapitull është një përmbledhje e raporteve kombëtare dhe ndërkombëtare mbi ndikimin e krizës Covid-19 në ekonominë shqiptare
[8]Raporti i Tranzicionit të ERBD 2021-22: Përmirësimi i sistemit: Ofrimi i dividendit digjital
[9]https://financa.gov.al/statistika-fiskale-mujore/
[10]Musabelliu M (2020) Përmbledhje e ekonomisë së Shqipërisë: Kostot e pandemisë për Shqipërinë, Vol. 35, Nr. 2 (Al) Dhjetor 2020
[11]https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Albania.pdf
[12]Ministria e Financave dhe Ekonomisë (2020) Zhvillimi i pandemisë Covid-19, Përmbledhje e Shqipërisë.
[13]Akademia e Studimeve Politike (2021). Sfida dhe mundësi për shërimin e ekonomisë së sëmurë shqiptare. Dokument analize.
[14]https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/tp044_en.pdf

3. Analiza sasiore: potenciali ekonomik

3. 1 Të dhëna dhe statistika përshkrimore

Të dhënat fillimisht diskutohen në nivelin 1-shifror NACE Rev.2, dhe më pas analizohen në nivelin 3-shifror NACE Rev.2 për periudhën 2010-2018. Tabela 4 tregon të dhënat e përdorura për analizën e potencialit ekonomik.

3.2 Metodologjia

Analiza e hartëzimit përfshin një identifikim të industrive me një potencial ekonomik statik ose aktual, të cilat tashmë janë shumë të specializuara me paga mesatare relativisht të larta, dhe industri me një potencial ekonomik dinamik ose në zhvillim, ku punësimi, qarkullimi dhe pagat mesatare janë rritur me ritme mbi mesataren.

Industritë me potencial ekonomik statik ose aktual janë industri të mirëfillta në të cilat Shqipëria është e specializuar në krahasim me BE-në. Këto industri nuk duhet të jenë shumë të vogla dhe të kenë nivele relativisht të larta të pagave mesatare. Rritja e peshës së industrive me paga mesatare të larta do të rrisë pagat mesatare në vend dhe do të kontribuojë në mirëqenien e përgjithshme ekonomike të vendit. Megjithatë, analiza e hartëzimit bazohet në një analizë të të dhënave të mëparshme, megjithëse relativisht të vonë. Analiza mund të anashkalojë industritë në të cilat Shqipëria nuk është ende e specializuar, të cilat janë ende të vogla ose ku pagat mesatare janë relativisht të ulëta, por ku ka shenja të qarta përmirësimi me kalimin e kohës, të cilat mund t'i kthejnë këto industri në industri me një potencial aktual ekonomik në harkun kohor të pak viteve. Këto industri identifikohen si industri me një potencial ekonomik dinamik ose në zhvillim kur ka përmirësime pozitive dhe mbi mesataren e tendencës në punësim, qarkullim dhe paga mesatare.

Potenciali ekonomik statik (ose aktual) është analizuar në nivel 3-shifror NACE për periudhën 2011-2018 duke marrë në konsideratë treguesit e bazuar në numrin e punonjësve si njësi për matjen (p.sh. masa kritike/bazike dhe koeficienti i vendndodhjes) dhe pagat përkatëse. Më konkretisht, janë llogaritur treguesit e mëposhtëm:

- **Masa kritike (CM)**: përqindja e të punësuarve në një industri specifike në numrin total të të punësuarve në ekonomi:

  CMi = ei / e,

  Ku

  e_i= numri i punonjësve në sektorin i në Shqipëri
  ee= numri total i punonjësve në Shqipëri

  Industritë me një CM të barabartë ose më të lartë se 0.10% mund të konsiderohen si kandidatë potencialë për të pasur një potencial ekonomik. Pragu është vendosur në 0.10% sepse industritë mikro dhe të vogla mund të mos jenë shumë të rëndësishme për politikat ekonomike[15].

- **Koeficienti i vendndodhjes (LQ)**: mat shkallën e specializimit (ose përqendrimit) të një industrie në një vend në krahasim me të njëjtën industri në një kontekst më të gjerë. Kjo përftohet duke pjesëtuar madhësinë e një industrie specifike (e matur nga punonjësit) në Shqipëri me madhësinë e së njëjtës industri në BE27. BE-ja u zgjodh si referencë pasi strategjia e parashikuar e SpecializimitInteligjent do të përqëndrohet në nivel vendi dhe jo rajonal. Kjo qasje është përdorur edhe për vende të tjera në zonën e Ballkanit duke përfshirë Malin e Zi në 2018 dhe Maqedoninë e Veriut në 2019[16].

  $$LQ_i = (e_i/e)/(E_i/E)$$

  ku

[15]Nuk ka rregulla të përcaktuara për përcaktimin e këtyre vlerave të pragut. Praktika më e zakonshme është të fillohet me vlerat e pragut të cilat përdoren gjithashtu në studime të tjera dhe më pas ose të përdoren nëse numri i industrive të përzgjedhura përputhet me pritshmëritë, ose të ulen nëse numri i industrive të përzgjedhura është shumë i vogël ose t'i rritni nëse numri i industrive të përzgjedhura është shumë i lartë.

[16]Në një studim më të fundit të hartëzimit për Kosovën në vitin 2021, në vend të kësaj është përdorur një përzgjedhje e vendeve fqinje – Bosnja dhe Hercegovina, Bullgaria, Kroacia, Greqia dhe Maqedonia e Veriut – për të cilat janë në dispozicion të dhëna të detajuara ekonomike. Për këtë studim e njëjta pikë referimi, EU27, është përzgjedhur gjithashtu pasi BE është përdorur në studimet e mëparshme të hartës për Shqipërinë, për të cilat ky dhe raporti i 2021 ofrojnë të dyja një përditësim.

e_i= numri i punonjësve në industri i në Shqipëri
ee= numri total i punonjësve në Shqipëri
E_i=numri i punonjësve në industrinë i ekonomisë matës-referencë (here:BE27)
E= numri total i të punësuarve në ekonominë matës-referencë (këtu: EU27)

Një industri e kalon pragun e Specializimit nëse LQ është të paktën 1.25; Zgjedhja e kësaj vlere vjen nga fakti se përdorimi i një pragu më të lartë prej 1.5 do të identifikonte një numër shumë të ulët të industrive të specializuara, duke përdorur një prag më të ulët do të identifikonte shumë industri të specializuara.

- **Indeksi relativ i pagave:** paga mesatare (për industri) në raport me pagat mesatare për të gjitha industritë:

$$aw_i > Z * aw$$

Ku

aw_i= paga mesatare në industri i në Shqipëri

aw= paga mesatare në Shqipëri

Analiza e hartëzimit kombinon treguesit e mëparshëm dhe identifikon ato industri si me masë kritike aktivitetesh ashtu edhe me specializim për punësim, për të cilat:

- madhësia dhe specializimi (LQ) janë mjaft të larta, dmth mbi vlerat e pragut të paracaktuara, dhe
- ku pagat mesatare janë mjaft të larta në krahasim me pagat mesatare për të gjitha industritë në vend dhe të njëjtën industri në BE27:

Potenciali ekonomik dinamik (ose në zhvillim) është analizuar edhe në nivel 3-shifror NACE për periudhën 2011-2018 duke marrë në konsideratë treguesit e performancës së rritjes ose tendencës bazuar në numrin e punonjësve, si njësi e matjeje dhe pagave. Më konkretisht:

- Norma mesatare vjetore e rritjes së numrit të punonjësve (për 2011-2018)
- Norma mesatare vjetore e rritjes për pagat mesatare për punonjës (për 2011-2018)

Një industri identifikohet se ka një potencial ekonomik dinamik ose në zhvillim nëse plotëson kriteret e mëposhtme:

- **Masa kritike:** Vetëm industritë ku Madhësia është të paktën 0.10% do të jenë kandidatë potencialë për të pasur një potencial ekonomik; 0.10% përdoret sepse industritë e vogla janë më pak të rëndësishme për politikat ekonomike.
- Një industri kalon prirjen për pragun e numrit të punonjësve nëse norma mesatare e rritjes vjetore është të paktën 50% mbi normën mesatare vjetore të rritjes për të gjitha industritë së bashku; është përzgjedhur pragu prej 50% për të lejuar identifikimin e një numri mjaftueshëm të lartë industrish.
- Një industri kalon prirjen për pragun e pagave mesatare për punonjës nëse norma mesatare vjetore e rritjes së saj është të paktën 25% mbi normën mesatare vjetore të rritjes për të gjitha industritë së bashku; është përzgjedhur pragu prej 25% për të lejuar identifikimin e një numri mjaft të lartë industrish.

3.3 Rezultatet

Analiza statike identifikon ato industri në të cilat Shqipëria është aktualisht e specializuar në krahasim me BE27, si për madhësinë ashtu edhe për pagat mesatare.

Analiza statike jep rezultatet e mëposhtme:

- 104 industri kalojnë kriterin e masës kritike;
- 50 industri kalojnë kriterin e Specializimit;
- 42 industri i kalojnë të dyja kriteret së bashku;
- 60 industri kalojnë kriterin e pagave Relative;
- 33 industri kalojnë të dy kriteret për Masën Kritike dhe Pagat Relative;
- 13 industri i kalojnë të gjitha kriteret: Masa Kritike, Specializimi dhe Pagat Relative.

Bazuar në kalimin e të gjitha kritereve, 13 industritë e mëposhtme kanë një potencial ekonomik statik:

- **B**06.1 Nxjerrja e naftës së papërpunuar
- **B**07.2 Nxjerrja e xeherorëve jo-metalik
- **B**09.1 Aktivitetet mbështetëse për nxjerrjen e naftës dhe gazit natyror
- **C**11 Prodhimi i pijeve
- **C**19.2 Prodhimi i produkteve të naftës së përpunuar
- **C**23.5 Prodhimi i çimentos, gëlqeres dhe suvasë
- **D**35.1 Prodhimi, transmetimi dhe shpërndarja e energjisë elektrike
- **F**42.1 Ndërtimi i rrugëve dhe hekurudhave
- **J**60.1 Transmetimi radiofonik
- **J**60.2 Aktivitetet e programimit dhe transmetimit televiziv
- **J**61.1 Aktivitetet e telekomunikacionit me kabull
- **J**61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor
- **N**82.2 Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center)

Analiza dinamike identifikuai ato industri në të cilat Shqipëria nuk po tregon aktualisht një specializim të fortë në krahasim me BE27 dhe as nuk ka paga mesatare mjaftueshëm të larta. Megjithatë, këto industri shfaqin tendenca rritjeje që mund të çojnë në një moment kohor ku ato plotësojnë kriteret e përmbushura për të qenë një industri me një potencial aktual ekonomik.

Analiza dinamike jep rezultatet e mëposhtme:

- 62 industri kalojnë tendencën për kriterin e numrit të punonjësve;
- Duke kombinuar masën kritike dhe tendencën për numrin e punonjësve, 30 industri i kalojnë të dy kriteret;
- 94 industri kalojnë prirjen për kriterin e pagës mesatare për punonjës;
- Duke kombinuar Masën Kritike dhe tendencën për pagat mesatare për punonjës, 55 industri i kalojnë të dy kriteret;
- Duke kombinuar masën kritike, tendencën për numrin e punonjësve dhe tendencën për pagat mesatare për punonjës, 16 industri kalojnë të gjitha kriteret.

Bazuar në kalimin e të gjitha kritereve, 16 industritë e mëposhtme kanë një potencial ekonomik dinamik:

- **C**10.8 Prodhimi i produkteve të tjera ushqimore
- **C**13.9 Prodhimi i tekstileve të tjera
- **C**24.5 Derdhja e metaleve
- **C**25.9 Prodhimi i produkteve të tjera metalike të fabrikuara
- **C**32.4 Prodhimi i lojërave dhe lodrave
- **E**38.1 Grumbullimi i mbetjeve
- **F**42.2 Ndërtimi i projekteve të shërbimeve komunale
- **F**43.1 Prishja dhe përgatitja e sheshit të ndërtimit
- **G**46.1 Shitja me shumicë në bazë të tarifave ose kontratës
- **G**47.4 Tregtia me pakicë e pajisjeve të informacionit dhe komunikimit në dyqane të specializuara
- **I**55.9 Akomodime të tjera
- **J**56.1 Restorante dhe aktivitete të lëvizshme të shërbimit të ushqimit
- **J**61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor
- **N**80.2 Aktivitetet e shërbimit të sistemeve të sigurisë
- **N**82.2 Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center)
- **N**82.9 Aktivitetet e shërbimit mbështetës të biznesit n.e.c

Vetëm dy industri kanë një potencial ekonomik statik dhe dinamik:

- **J**61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor dhe
- **N**82.2 Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center)

Shtojca 1 tregon rezultate të detajuara për analizën statike dhe dinamike.

3.4 Analiza e eksporteve të mallrave

Një hap i mëtejshëm i analizës ekonomike është përqëndruara tek eksportet e mallrave për të vlerësuar konkurrueshmërinë e industrive. Të dhënat për eksportet e mallrave përdoren për të identifikuar se në cilat produkte Shqipëria ka një specializim tregtar krahasuar me BE-në. Të dhënat e eksportit janë të disponueshme në Nivelin 4-shifror HS[17] nga UN Comtrade[18]. Figura 8 më poshtë paraqet vlerën e eksporteve të mallrave për periudhën 2012-2020, e cila tregon një tendencë rënëse në vitet 2015 dhe 2016. Kjo ka shumë të ngjarë për shkak të rënies së theksuar të eksporteve në industrinë e lëndëve djegëse minerale, vajrave minerale dhe produkteve të distilim të tyre; substanca bituminoze; dyllëra minerale (HS27) që është aktiviteti më i madh eksportues në vend.

Figura 8: Eksportet totale (2012-2020) (në milionë USD)

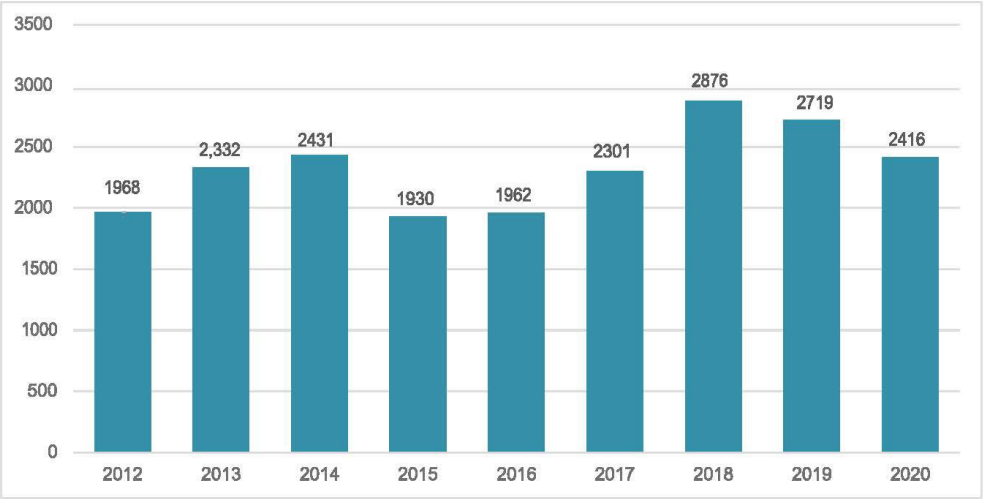

Burimi : UN Comtrade, shpjegim i autorit

Figura 9 tregon 10 seksionet më të mëdha të eksportit bazuar në vlerën mesatare të eksportit 2012-2020. Industria kryesore e eksportit është HS64 - Këpucët, çizme dhe të ngjashme, pjesë të artikujve të tillë me 17,64% të eksporteve totale të mallrave, ndjekur nga HS27 - Lëndët djegëse minerale, vajrat minerale dhe produktet nga distilimi i tyre me 16,94%, dhe HS62 - Veshmbathje dhe aksesorë veshjesh jo të tjerrura ose të thurura me grep me 10%.

[17]Klasifikimi i Sistemit të Harmonizuar.https://www.foreign-trade.com/reference/hscode.htm
[18]https://comtrade.un.org/Data

Figura 9: 10 eksportet kryesore për kategorinë e produktit Klasifikimi HS 2-shifror), përmbledhje për 2012-2020 (në milion USD)

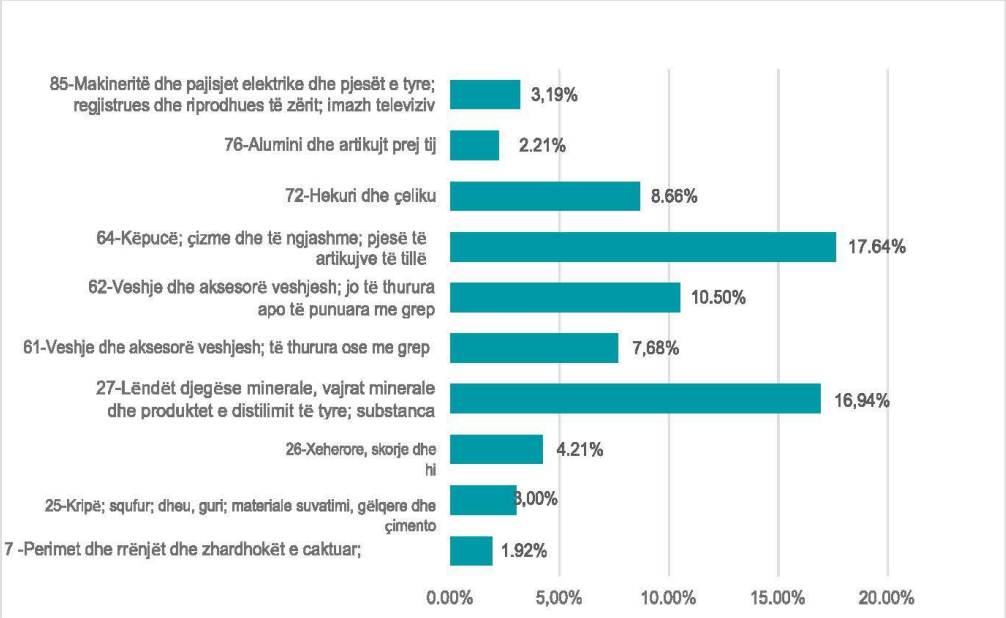

Burimi: UN Comtrade, shpjegim i autorit

Analiza e eksporteve është në përputhje me industritë me potencial ekonomik. Shumica e 10 prej industrive më të mëdha të eksportit dhe nënkategorive të tyre përputhen me rezultatet e hartëzimit të potencialit ekonomik. Kategori të tilla si HS27- Lëndët djegëse minerale, vajrat minerale dhe produktet e distilimit të tyre, HS72 - Hekuri dhe çeliku, HS76 - Alumini dhe artikujt prej tij, përputhen me industritë B06.1 Nxjerrja e naftës së papërpunuar, B09.1 Aktivitetet mbështetëse për naftën dhe nxjerrjen e gazit natyror. HS64 - Këpucë, HS62 - Veshje dhe aksesorë veshjesh jo të thurura, dhe HS61 - Artikuj veshjesh dhe aksesorëve të veshjeve, përputhen me industritë me potencial dinamik si Prodhimi i tekstileve të tjera C13.9.

4. Analiza sasiore: potenciali i inovacionit

4.1 Të dhënat dhe statistikat përshkruese

Potenciali i inovacionit është hartuar duke përdorur të dhëna të qëndrueshme nga vitet 2017 -2019 të Anketës së Aktivitetit të Inovacionit (INSTAT, 2020)[19]. Përkufizimi i firmave inovative të përdorura në këtë Anketë përfshin si firmat që kanë risi ekzistuese të produktit dhe/ose procesit të biznesit, ashtu edhe firmat që kanë zhvilluar në të kaluarën inovacione që megjithatë kanë qenë të braktisura ose të papërfunduara gjatë periudhës së referencës 2017-2019. Të dhënat janë të disponueshme vetëm në nivel industrie 1-shifror NACE Rev.2 për variablat e mëposhtëm, gjë që e bën analizën më pak të detajuar në krahasim me atë të aplikuar për potencialin ekonomik.

- Numri i sipërmarrjeve në popullatë;
- Numri i sipërmarrjeve inovative;
- Numri i produkteve dhe/ose vetëm sipërmarrjeve inovative të procesit të biznesit;
- Pjesa e sipërmarrjeve inovative që investojnë në Kërkim dhe Zhvillim;
- Pjesa e sipërmarrjeve që blenë teknologji të reja të pa përdorura më parë në sipërmarrje.

Figura 10 tregon peshën e sipërmarrjeve aktive në inovacion dhe peshën e sipërmarrjeve me aktivitete R&D (Research and Development/Kërkim Shkencor dhe Zhvillim) gjatë periudhës 2017-2019. Të dhënat tregojnë se përqindja më e madhe e sipërmarrjeve aktive në inovacion është në NACE J - Informacion dhe Komunikim (62.1%), e ndjekur nga NACE K - Aktivitete Financiare dhe Siguruese (50.9%) dhe NACE M - Aktivitete Profesionale, Shkencore dhe Teknike.[20](41.9%). Pjesën më të vogël të sipërmarrjeve aktive në inovacion e ka në NACE B - Minierat dhe gurore (13.7%).

Pjesën më të madhe të sipërmarrjeve me aktivitete R&D e ka edhe NACE J - Informacion dhe Komunikim (18.5%), e ndjekur nga NACE D - Furnizimi me energji elektrike, gaz, avull dhe ajër të kondicionuar (17%). Në H-Transportimin dhe Magazinim NACE asnjë sipërmarrje nuk ka aktivitete R&D.

---

[19]Anketimi e Aktivitetit të Inovacionit u krye në një kampion përfaqësues nga INSTAT në vitin 2020. Popullsia përbëhet nga të gjitha sipërmarrjet që, sipas Regjistrit Statistikor të Bizneseve, ishin aktive në dhjetor të vitit të referencës. Korniza e mostrës mbulon 3629 sipërmarrje. Madhësia e mostrës përbëhet nga 1566 sipërmarrje që kryejnë veprimtari jofinanciare dhe financiare në Shqipëri sipas kategorive të madhësisë së mëposhtme: të vogla (10-49 punonjës), të mesme (50-249 punonjës) dhe sipërmarrje të mëdha (250+ punonjës). Të dhënat janë ponderuar dhe llogaritur në nivelin e popullsisë së sipërmarrjeve. Anketimi është bërë në bazë të një kampioni të shtresëzuar sipas klasës së madhësisë së sipërmarrjeve dhe sipas aktiviteteve (sipas NACE Rev. 2): B Minierat dhe Gurorët; C Prodhimi; D Furnizimi me energji elektrike, gaz me avull dhe ajër të kondicionuar; E Aktivitetet e Furnizimit me Ujë, Kanalizimeve, Menaxhimit të Mbetjeve dhe rehabilitimit; G46 Tregtia me shumicë, me përjashtim të automjeteve dhe motoçikletave; H Transporti dhe Magazinimi; J Informacion dhe Komunikim; K Aktivitetet financiare dhe të sigurimit; M71-73 Aktivitetet Arkitekturore dhe Inxhinierike; Testimi dhe Analiza Teknike; M72 Kërkim dhe Zhvillim Shkencor; M73 Reklamimi dhe Hulumtimi i Tregut.

[20]Aktivitete ligjore; Aktivitetet e kontabilitetit, kontabilitetit dhe auditimit-konsulencës tatimore; Aktivitetet e zyrave qendrore; aktivitetet e konsulencës menaxheriale; Aktivitetet arkitekturore dhe inxhinierike dhe konsulenca teknike përkatëse; Testimi dhe analiza teknike; Hulumtimi dhe zhvillimi eksperimental në shkencat natyrore dhe inxhinieri; Hulumtimi dhe zhvillimi eksperimental në shkencat sociale dhe humane; Reklamimi; Hulumtimi i tregut dhe anketimi e opinionit publik; Aktivitete të specializuara të dizajnimit; Aktivitete fotografike; Aktivitetet e përkthimit dhe interpretimit; Veprimtari të tjera profesionale, shkencore dhe teknike n.e.c.

Figura 10: Kuota e sipërmarrjeve aktive në inovacion & Kuota e sipërmarrjeve me aktivitetet R&D

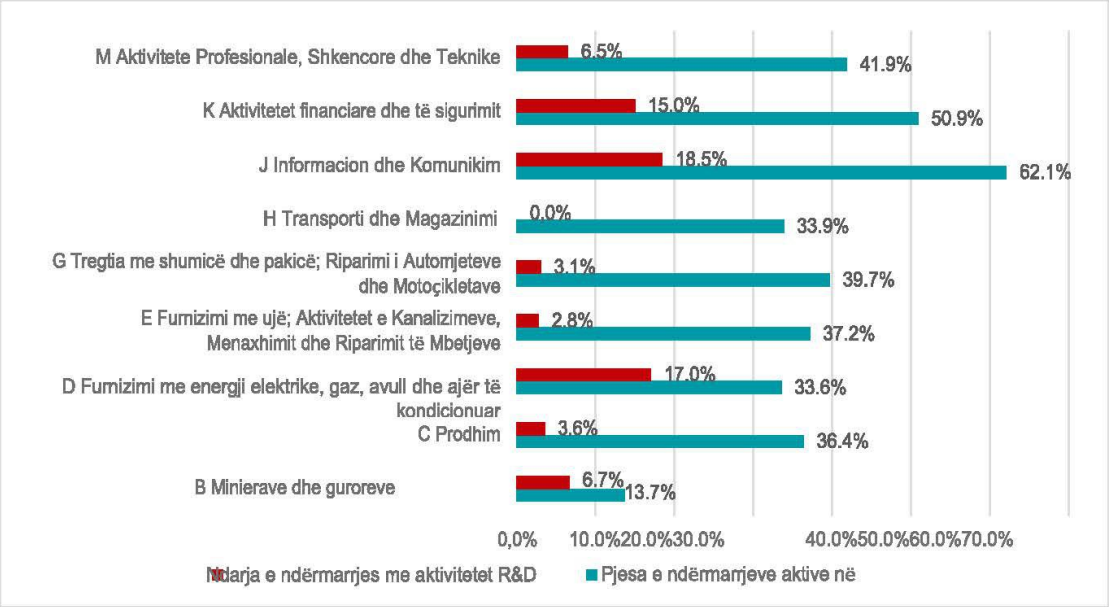

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Figura 11 tregon përqindjen e sipërmarrjeve që paraqitën një inovacion të procesit të biznesit dhe përqindjen e sipërmarrjeve që paraqitën një risi produkti. Pjesa më e madhe e sipërmarrjeve që prezantuan një risi në procesin e biznesit është NACE J Informacion dhe Komunikim (54.8%), e ndjekur nga NACE M Aktivitetet Profesionale, Shkencore dhe Teknike (39.4%).

Sektori me përqindjen më të vogël është NACE B i Minierave dhe Guroreve (11%), duke shfaqur një diferencë të madhe nga sektorët e tjerë. Informacioni dhe Komunikimi NACE J është gjithashtu sektori që ka përqindjen më të madhe të sipërmarrjeve që kanë prezantuar një risi produkti (44.7%), e ndjekur nga NACE K Aktivitetet Financiare dhe të Sigurimit (38.5%). NACE D Furnizimi me energji elektrike, gaz, avull dhe ajër të kondicionuar ka përqindjen më të vogël të sipërmarrjeve që kanë paraqitur një risi produkti (2.6%).

Figura 11: Sipërmarrjet që paraqitn një risi të procesit të biznesit ose një risi produkti

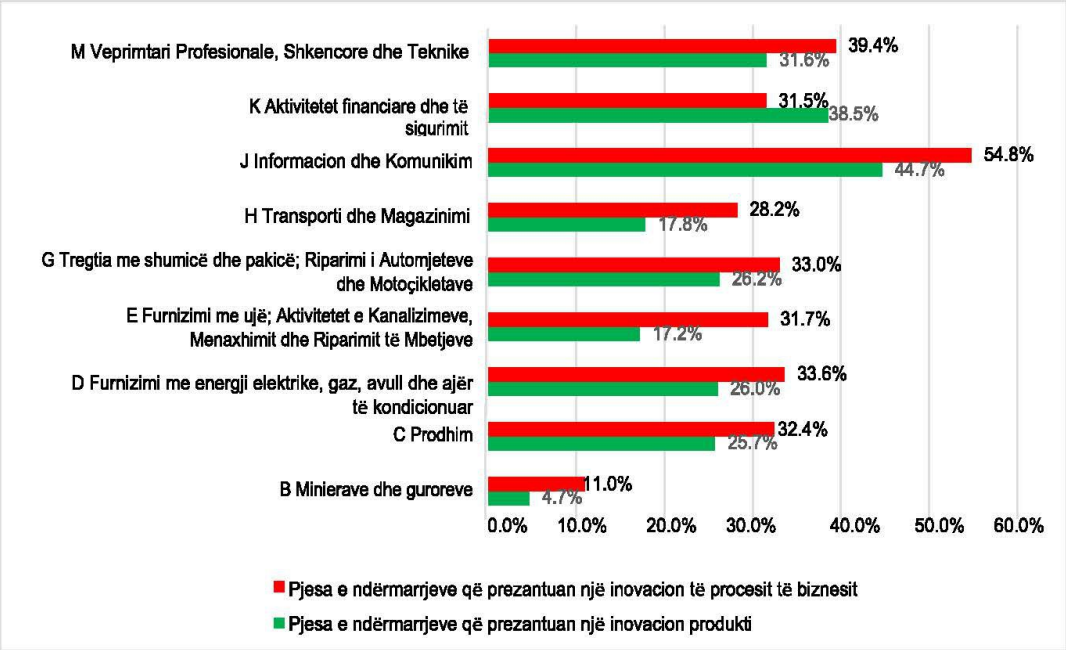

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Figura 12 tregon se NACE J Komunikim dhe Informacion ka pjesën më të madhe të sipërmarrjeve që kanë blerë një teknologji të re që nuk është përdorur më parë (27.5%), e ndjekur nga NACE M Aktivitetet Profesionale, Shkencore dhe Teknike (19.8%) dhe NACE K Aktivitetet Financiare dhe të Sigurimit (16.7%). NACE H Transport dhe Magazinim ka pjesën më të vogël të sipërmarrjeve që kanë blerë një teknologji të re (7%), e ndjekur nga NACE D Furnizimi me Energji Elektrike, Gaz, Avull dhe Ajër të Kondicionuar (7.6%).

Figura 12: Kuota e sipërmarrjeve që kanë blerë një teknologji të re që nuk është përdorur më parë në sipërmarrje

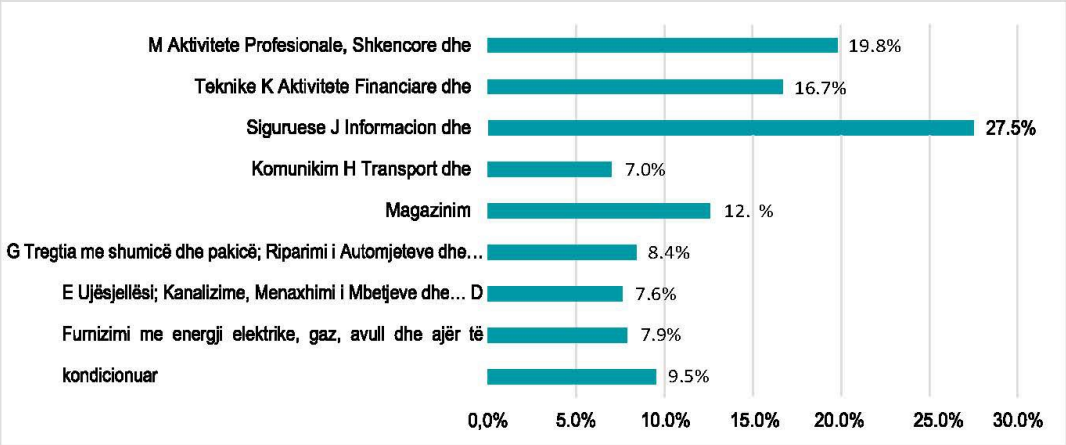

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Informacioni dhe komunikimi (NACE J) tregon normat më të larta të veprimtarive inovative, të ndjekura nga Aktivitetet Financiare dhe të sigurimit (NACE K) dhe aktivitetet profesionale, shkencore dhe teknike (NACE M). Këto rezultate do të sugjeronin që industritë e mëposhtme të identifikuara si me një potencial ekonomik, mund të kenë gjithashtu një potencial inovacioni (duke supozuar se industritë me 2 shifra tregojnë të njëjtën shkallë të veprimtariveve të inovacionit si pjesa 1-shifrore të cilës i përkasin):[21]

- Potenciali aktual ekonomik dhe potenciali i inovacionit:
  - J60.1 Transmetim radiofonik
  - J60.1 Aktivitetet e programimit dhe transmetimit televiziv
  - J61.1 Aktivitetet e telekomunikacionit me tela

- Potenciali ekonomik aktual dhe në zhvillim dhe potenciali i inovacionit:
  - J61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor

[21]Aktivitetet financiare dhe të sigurimit (NACE K) nuk janë përfshirë në analizën e hartëzimit ekonomik pasi të dhënat nuk janë të disponueshme.

5. Analiza sasiore: potenciali shkencor

Për të eksploruar potencialin shkencor të Shqipërisë janë përdorur treguesit e mëposhtëm:

- *prodhimi shkencor* gjatë 2010-2019 bazuar në:
  - numrin total të botimeve shkencore për çdo fushë shkencore në Shqipëri
  - numri i përgjithshëm i botimeve dhe citimeve në pesë vende të Ballkanit Perëndimor (Shqipëri, Bosnjë dhe Hercegovinë, Mal i Zi, Maqedoni e Veriut, Serbi)
  - shkalla e specializimit të Shqipërisë në rajonin e Ballkanit Perëndimor për një numër botimesh shkencore.

- *prodhimi teknologjik* gjatë viteve 2010 – 2018 bazuar në:
  - numri i aplikimeve për patentë

- *sistemi arsimor* bazuar në:
  - numrin e studentëve të regjistruar në arsimin e lartë (universitetet publike dhe jopublike) për periudhën 2010-2018;
  - numri i studentëve të diplomuar në arsimin e lartë (bachelor, master, doktoratë) për periudhën 2015-2018;
  - numri i nxënësve të regjistruar dhe diplomuar në arsimin e lartë sipas strukturës së arsimit (gjimnazi, AFP, shkolla të arsimit të mesëm të orientuara) për periudhën 2010-2018.

5.1 Prodhim shkencor

Tabela 2 paraqet numrin total të botimeve shkencore në Shqipëri në 27 fusha nga viti 2010 deri në vitin 2019. Mjekësia ka përqindjen më të lartë me 15.1%, e ndjekur nga Shkenca Sociale me 12% dhe Arti dhe Shkencat Humane me 8.6%.

Tabela 2: Publikimet shkencore sipas fushave

Publikime Shkencore sipas fushave	Numri i botimeve shkencore 2010- 2019	%
1. Mjekësi	1110	15.1%
2. Shkenca Sociale	886	12.0%
3. Artet dhe shkencat humane	633	8.6%
4. Ekonomi, Ekonometri dhe Financë	621	8.4%
5. Shkenca Kompjuterike	506	6.9%
6. Shkenca bujqësore dhe biologjike	476	6.5%
7. Shkenca e Mjedisit	466	6.3%
8. Inxhinieri	427	5.8%
9. Toka dhe Shkenca Planetare	270	3.7%
10. Matematikë	258	3.5%
11. Biokimi, Gjenetikë dhe Biologji Molekulare	246	3.3%
12. Fizikë dhe Astronomi	245	3.3%
13. Biznesi, Menaxhimi dhe Kontabiliteti	155	2.1%
14. Imunologji dhe Mikrobiologji	145	2.0%
15. Kimia	138	1.9%
16. Shkenca materiale	132	1.8%
17. Veterinar	99	1.3%

18. Farmakologji, Toksikologji dhe Farmaceutikë	87	1.2%
19. Stomatologji	84	1.1%
20. Energjia	81	1.1%
21. Profesionet shëndetësore	58	0.8%
22. Inxhinieri Kimike	51	0.7%
23. Multidisiplinore	51	0.7%
24. Shkenca e Vendimit	43	0.6%
25. Psikologji	37	0.5%
26. Infermieri	33	0.4%
27. Neuroshkenca infermierore	27	0.4%
TOTALI	**7365**	**100%**

Burimi: SJR (Revista shkencore SC imago dhe Renditja e Shteteve), shpjegime të autorit

Figura 13 tregon numrin e publikimeve shkencore për çdo vit gjatë periudhës 2010-2019. Ka një rritje të vazhdueshme dhe të qëndrueshme të botimeve shkencore, nga 2010 deri në 2014. 2015-2017 tregon një rënie të numrit të botimeve që lidhen veçanërisht me Artin dhe Shkencat Humane, Ekonominë, Ekonometrinë & Financën dhe Shkenca Sociale, e ndjekur nga një rritje e re gjatë 2018-2019.

Figura 13: Trendi i numrit të publikimeve shkencore gjatë viteve 2010-2019

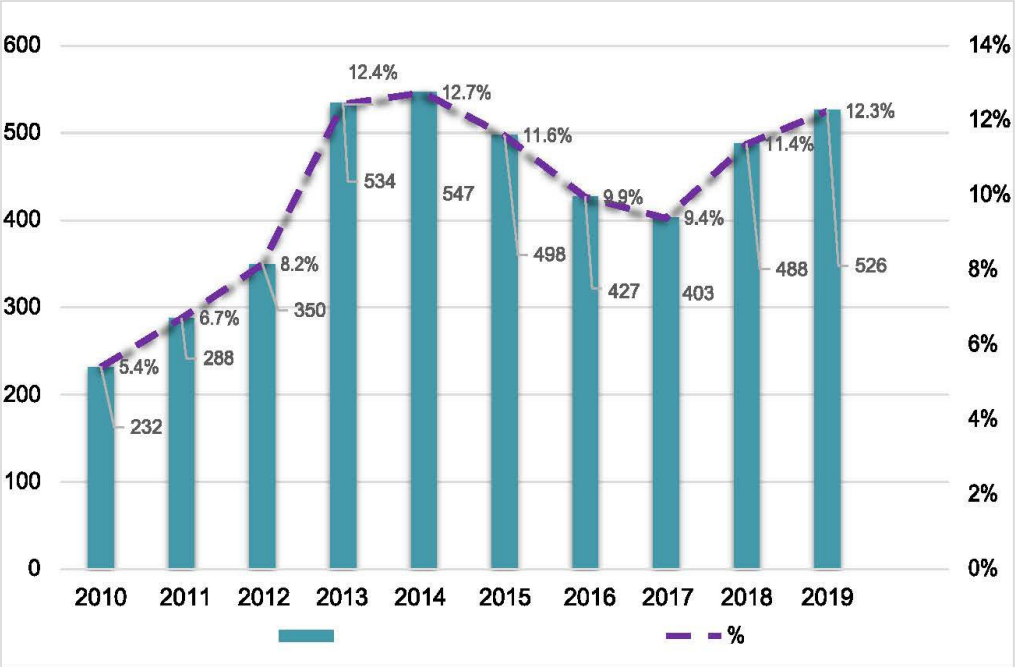

Burimi: SJR (Revista shkencore SC imago dhe Renditja e Shteteve), shpjegime të autorit

Krahasimi i disa specializimeve të rëndësishme shkencore për vendet e Ballkanit Perëndimor (Inxhinieri, Ekonomi, Ekonometri, Mjekësi, Bujqësi dhe Shkencat Biologjike, Arte dhe Shkencat Humane, Shkenca Kompjuterike, Shkenca Mjedisore dhe Shkenca Sociale) të paraqitura në numrin e botimeve shkencore dhe citimeve në

periudhën 2010-2019, jepet në tabelën 3. Është llogaritur në shkallë logaritmike, pra numrat tregojnë logaritmin e numrit total të botimeve dhe numrit të përgjithshëm të citimeve për çdo fushë shkencore, për të kuptuar qartë peshën e citimeve në krahasim me numrin aktual të botimeve.

Tabela 3: Specializimi shkencor përkatës në Ballkanin Perëndimor (gjithsej publikimet dhe citimet në shkallë logaritmike)

	Shqipëria	Bosnjë dhe Hercegovinë	Mali i Zi	Maqedonia e Veriut	Serbisë
Shkenca Bujqësore dhe Biologjike	2.68	2.94	2.81	2.88	3.90
Citime	3.48	3.69	3.50	3.75	4.75
Ekonomi, Ekonometri dhe Financë	2.79	2.28	2.21	2.40	3.02
Citime	2.55	2.73	2.77	2.96	3.50
Inxhinieri	2.63	3.37	2.99	3.24	4.18
Citime	3.01	3.99	3.85	3.89	4.98
Bar	3.05	3.59	2.89	3.39	4.31
Citime	4.12	4.55	3.79	4.63	5.37
Artet dhe Shkencat Humane	2.80	2.64	2.34	2.33	3.28
Citime	3.05	3.23	2.37	3.12	3.96
Shkenca Kompjuterike	2.70	3.29	2.88	3.27	3.95
Citime	3.14	3.84	3.57	3.85	4.63
Shkenca e Mjedisit	2.67	2.75	2.53	2.67	3.65
Citime	3.42	3.56	3.18	3.65	4.59
Shkenca Sociale	2.95	3.00	2.64	2.93	3.71
Citime	3.04	3.42	2.92	3.30	4.26

Burimi: SJR (Revista shkencore SC imago dhe Renditja e Shteteve), shpjegime të autorit

Tabela e mëposhtme tregon se Shqipëria ka përqindje të larta të publikimeve në Mjekësi (15.1%); Shkencat Sociale (12%); dhe Artet dhe Shkencat Humane (8.6%). Mali i Zi në Inxhinieri (14,7%); Mjekësi (11.9%) dhe Shkenca Kompjuterike (11.5%), Bosnja dhe Hercegovina në Mjekësi (23.3%), Inxhinieri (14.2%) dhe Shkenca Kompjuterike (11.8%); Maqedonia e Veriut në mjekësi (17.4%); Shkenca Kompjuterike (13.1%) dhe Inxhinieri (12.1%) dhe Serbia në Mjekësi (16.1%); Inxhinieri (12.1%) dhe Shkencë dhe në Fizikë dhe Astronomi (8%).

Tabela 4: Publikimet shkencore sipas fushave shkencore (2010-2019)

Fusha shkencore	Shqipëria	Mali i Zi	Bosnjë dhe Hercegovinë	Maqedonia e Veriut	Serbia
Shkenca Bujqësore dhe Biologjike	6.5%	9.9%	5.3%	5.3%	6.3%
Artet dhe Shkencat Humane	8.6%	3.3%	2.6%	1.5%	1.5%
Biokimi, Gjenetikë dhe Biologji Molekulare	3.3%	3.2%	3.6%	4.1%	6.2%
Biznes, Menaxhim dhe Kontabiliteti	2.1%	2.8%	1.8%	2.3%	1.0%
Inxhinieri Kimike	0.7%	1.1%	2.1%	1.9%	2.9%
Kimia	1.9%	2.4%	2.1%	3.8%	6.0%
Shkenca Kompjuterike	6.9%	11.5%	11.8%	13.1%	7.2%
Shkenca e Vendimeve	0.6%	0.9%	1.1%	1.1%	0.7%
Stomatologji	1.1%	0.1%	0.4%	0.3%	0.4%
Toka dhe Shkenca Planetare	3.7%	3.1%	1.7%	2.6%	2.2%
Ekonomi, Ekonometri dhe Financë	8.4%	2.4%	1.1%	1.8%	0.8%
Energji	1.1%	2.4%	2.6%	2.4%	2.5%
Inxhinieri	5.8%	14.7%	14.2%	12.1%	12.1%
Shkenca e Mjedisit	6.3%	5.1%	3.4%	3.3%	3.6%
Profesionet shëndetësore	0.8%	1.7%	1.3%	0.8%	0.7%

Imunologjia dhe Mikrobiologjia	2.0%	0.5%	1.0%	1.0%	1.3%
Shkenca materiale	1.8%	2.5%	2.6%	2.7%	5.1%
Matematika	3.5%	6.3%	4.3%	5.3%	5.6%
Bar	15.1%	11.9%	23.3%	17.4%	16.1%
Multidisiplinore	0.7%	0.4%	0.5%	0.8%	0.6%
Neuroshkenca	0.4%	0.3%	0.4%	0.9%	1.0%
Infermieria	0.4%	0.3%	0.4%	0.2%	0.4%
Farmakologji, Toksikologji dhe Farmaceutikë	1.2%	0.8%	1.2%	1.5%	2.2%
Fizikë dhe Astronomi	3.3%	5.4%	3.5%	5.1%	8.0%
Psikologjia	0.5%	0.2%	0.9%	1.6%	0.7%
Shkenca Sociale	12.0%	6.6%	6.0%	6.0%	4.1%
Veterinaria	1.3%	0.2%	0.8%	1.2%	0.7%

Burimi: SJR (Revista shkencore SC imago dhe Renditja e Shteteve), shpjegime të autorit

Për të analizuar më thellë specializimin shkencor në Shqipëri krahasuar me rajonin e Ballkanit Perëndimor, është përdorur Koeficienti i Vendndodhjes.

$$LQi = (eii/ee)/(Ei/E)$$

ku

e_i= numri i botimeve në fushën shkencore i në Shqipëri
e= numri total i botimeve në Shqipëri
E_i=numri i publikimeve në fushën shkencore i të treguesit-referencë (matës) të ekonomisë (këtu: BB)
E= numri total i publikimeve në ekonominë standarde (këtu: BB)

Tabela 5 tregon tre fusha shkencore në të cilat Shqipëria ka përqindje botimesh të cilat janë shumë më të larta se ato në vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor për periudhën referëncës: Ekonomi, Ekonometri dhe Financë (LQ= 6.324), Arte dhe Shkencat Humane (LQ= 4.277), Stomatologji (LQ). = 2.901). Fushat e tjera në të cilat Shqipëria tregon një specializim shkencor përfshijnë Shkenca Sociale (LQ= 2.468), Veterinari (LQ= 1.786), Shkenca Mjedisore (LQ= 1.695), Tokë dhe Shkenca Planetare (LQ=1.622), Imunologji dhe Mikrobiologji (LQ=1.613).), dhe Biznes, Menaxhim dhe Kontabilitet (LQ= 1,591).

Tabela 5: Fushat e specializimit shkencor në Shqipëri për periudhën 2010-2019

Zonat	Numri i botimeve në rajon						LQ - WB5 Shqipëria-paponderuar
	Shqipëria	Mali i Zi	Bosnjë dhe Hercegovinë	Maqedonia e Veriut	Serbia	TOTALI	
Shkenca Bujqësore dhe Biologjike	476	650	877	759	7894	10656	1.032
Artet dhe Shkencat Humane	633	218	433	215	1921	3420	4.277
Biokimi, Gjenetikë dhe Biologji Molekulare	246	214	607	581	7776	9424	0,603
Biznesi, Menaxhimi dhe Kontabiliteti	155	186	304	325	1281	2251	1.591
Inxhinieri Kimike	51	71	344	272	3601	4339	0,272
Kimi	138	157	351	547	7570	8763	0,364
Shkenca Kompjuterike	506	758	1967	1872	8968	14071	0,831
Shkenca e Vendimeve	43	62	179	164	937	1385	0,717
Stomatologji	84	7	74	42	462	669	2.901
Toka dhe Shkenca Planetare	270	203	283	373	2717	3846	1.622
Ekonomi, Ekonometri dhe Financë	621	161	191	253	1043	2269	6.324
Energji	81	158	427	343	3149	4158	0,450
Inxhinieri	427	969	2369	1722	15126	20613	0,479
Shkenca e Mjedisit	466	338	564	473	4512	6353	1.695
Profesione shëndetësore	58	110	223	114	884	1389	0,965
Imunologji dhe Mikrobiologjia	145	36	159	139	1598	2077	1.613
Shkenca materiale	132	165	427	380	6393	7497	0,407
Matematika	258	412	721	761	6959	9111	0,654
Bar	1110	784	3899	2479	20220	28492	0.900
Multidisiplinare	51	24	83	111	789	1058	1.114
Neuroshkenca	27	19	75	129	1232	1482	0,421
Infermieria	33	18	62	29	552	694	1.099
Farmakologji, Toksikologji dhe Farmaceutikë	87	52	194	215	2713	3261	0,616
Fizikë dhe Astronomi	245	357	591	721	10079	11993	0,472
Psikologjia	37	15	154	233	904	1343	0,637
Shkenca sociale	886	433	1010	857	5108	8294	2468
Veterinari	99	14	132	168	868	1281	1.786

Burimi: SJR (Revista shkencore SC imago dhe Renditja e Shteteve), shpjegime të autorit

Ndarja e periudhës 2010-2019 në 3 periudha 4-vjeçare secila me një vit të mbivendosur, zbulon ndryshime në modelet e specializimit. Shqipëria është e specializuar në fushën e Imunologjisë dhe Mikrobiologjisë në të 3 periudhat. Shkencat Planetare dhe të Tokës, Shkenca e Mjedisit, Veterinaria, Multidisiplinat janë të specializuara në periudhën 2010-2013. Artet dhe Shkencat Humane, Ekonomia, Ekonometria dhe Financa dhe Shkencat Sociale janë fusha të specializuara shkencore në dy periudha kohore që mbulojnë 2010-2016. Për Stomatologji specializimi është në rritje nga viti 2013 në 2019.

Tabela 6: Fushat e specializimit shkencor në Shqipëri të ndara në 3 periudha[22]

	Periudha 2010-2013	Periudha 2013-2016	Periudha 2016-2019
Zonat	**LQ - WB5 Shqipëria- e paponderuar**	**LQ - WB5 Shqipëria- e paponderuar**	**LQ - WB5 Shqipëria- e paponderuar**
1. Shkenca bujqësore dhe biologjike	0,947	0,772	1.148
2. Artet dhe shkencat humane	2.994	2.804	1.151
3. Biokimi, Gjenetikë dhe Biologji molekulare	0,583	0,619	1.099
4. Biznesi, Menaxhimi dheKontabiliteti	1.385	0,776	1.097
5. Inxhinieri Kimike	0,415	0,219	0,565
6. Kimi	0,610	0,422	0,755
7. Shkenca Kompjuterike	0,634	0,615	0,820
8. Shkenca e Vendimit[23]	0,255	0,781	0,673
9. Stomatologji	0,684	1.541	3.238
10. Toka dhe Shkenca Planetare	1.705	1.215	1.271
11. Ekonomi, Ekonometri dhe Financa	3.628	3.285	1.388
12. Energjia	0,328	0,391	0,636
13. Inxhinieri	0,422	0,391	0,649
14. Shkenca e Mjedisit	1.638	1.392	1.390
15. Profesionet shëndetësore	1.092	0,798	0.600
16. Imunologji dhe Mikrobiologji	1.562	1.512	1,977
17. Shkenca materiale	0,605	0,467	0,719
18. Matematikë	0,689	0,555	0,804
19. Mjekësi	0,681	0,808	1.112
20. Multidisiplinar[24]	1.581	0,916	1.142
21. Neuroshkenca	0,354	0,347	0,925
22. Infermieria	1.452	0,847	1.512
23. Farmakologji, Toksikologji dheFarmaceutikë	0,737	0,758	0,957
24. Fizikë dhe Astronomi	0,579	0,481	0,857
25. Psikologji	0,531	0,374	0,945
26. Shkenca Sociale	1,925	2.111	1.221
27. Veterinari	2.004	1.054	1.456

Burimi: SJR (Revista shkencore SC imago dhe Renditja e Shteteve), shpjegime të autorit

5.2 Prodhimi teknologjik

Në fushën e të drejtave të pronësisë intelektuale, Shqipëria ka bërë së fundmi progres falë përafrimit legjislativ me acquis të BE-së, veçanërisht në lidhje me markat tregtare dhe mbrojtjen ligjore të dizenjove, patentat për shpikjet dhe modelet e përdorimit. Në vitin 2018, numri i aplikimeve për markat e regjistruara u rrit me 24,4% krahasuar me vitin 2017[25].

[22]Tabela 6 përdor rezultate të paponderuara pasi përndryshe grumbullimi i rezultateve të BB do të dominohej nga rezultatet për Serbinë ku prodhimi shkencor është shumë më i madh se në vendet e tjera.

[23]Përfshin kategori të tilla si: Sistemi i Informacionit dhe Menaxhimi; Shkenca e Menaxhimit dhe Kërkimi Operacional; Statistikat, Probabiliteti dhe Pasiguria.

[24]Fusha shkencore "Multidisiplinare" e klasifikimit SJR nuk mund të përputhet drejtpërdrejt me një fushë të përshtatshme shkencore të klasifikimeve të WoS dhe Bibliotekës Universitare Kombëtare, por i referohet të gjitha fushave në mënyrë të barabartë.

Numri i aplikimeve për patentë është i vogël, me më pak se 10 aplikime për patentë në vit deri në vitin 2013, dhe më pas është rritur në 24 aplikime për patentë në vitin 2017 (Figura 14). Këto janë të përqëndruara më së shumti në fushat e Mekanikës, Elektromekanike, Hidroenergjetike/Industria Energjetike dhe Farmaceutike (Tabela 7).

Figura 14: Numri i aplikimeve për patentë kombëtare për të gjitha fushat, 2010-2018

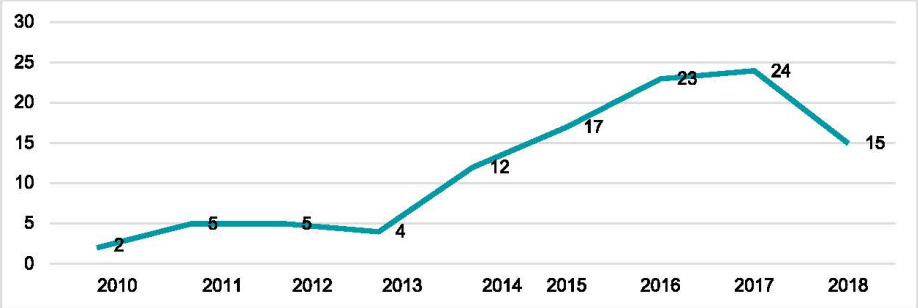

Burimi: MFE, shpjegim i autorit

Tabela 7: Numri i aplikimeve për patentë gjatë periudhës 2010-2018, përmbledhës

Fusha e aplikimit	Numri i aplikimeve për 2010-2018
Elektromekanike	23
Industria hidroenergjetike/energjetike	15
Mekanika	11
Teknologjia e informacionit	9
Farmaceutike	8
Industria e rëndë (hidrokarburet)	7
Industri energjetike	6
Industria ushqimore	6
Industria kimike	4
Industria e lehtë	4
Industria e betonit	3
Art, kompozim	2
Industria e tekstilit	2
Art, Qeramikë	1
Elektrike	1
Elektrofizike	1
Elektroteknike	1
Energjike	1
Industria e hidrocentraleve	1
Fitoterapi	1

Burimi: MFE, shpjegim i autorit

[25] https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-albania-report.pdf

5.3 Treguesit e arsimit

Pavarësisht progresit të vazhdueshëm dhe aksesit të lartë në arsimin fillor dhe bazë me një përqindje neto të regjistrimit prej 96%, Shqipëria lufton me përmirësimin e kritereve të barazisë dhe cilësisë për t'i sjellë ato në përputhje me Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm (SDG-4) dhe qëllimet e arsimit vendas.[26]

Figura 15 tregon numrin e studentëve të regjistruar në arsimin e lartë për periudhën 2010-2020, sipas tipologjisë së institucionit. Numri i studentëve të regjistruar në arsimin e lartë ka qenë i luhatshëm me kalimin e kohës me një tendencë në rënie. Pasi arriti një kulm në vitin 2013 (rreth 176,000 studentë të regjistruar) u ul me një tendencë të lehtë rritëse në 2018. Rreth 80% e totalit të studentëve janë të regjistruar në universitete publike, 20% e mbetur në universitete jopublike. Universiteti i Tiranës kryeson për numrin e regjistrimeve pasuar nga Universiteti i Durrësit dhe ai Politeknik.

Figura 15: Studentët e regjistruar në Arsimin e Lartë sipas tipologjisë së institucionit, 2010-2020

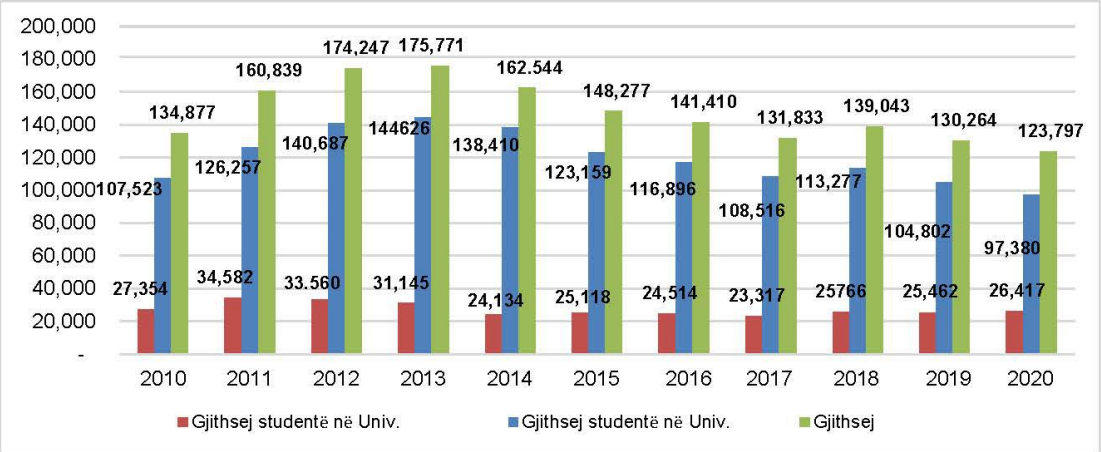

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Numri më i lartë i studentëve të diplomuar ka qenë në Biznes, administratë dhe drejtësi, me një kulm në vitin 2017, të ndjekur nga Artet dhe Shkencat Humane dhe Shëndeti dhe Mirëqenia (Figura 16).

[26] https://www.unicef.org/albania/education

Figura 16: Numri i studentëve të diplomuar në arsimin e lartë sipas fushës (bachelor ose ekuivalent), 2015-2020

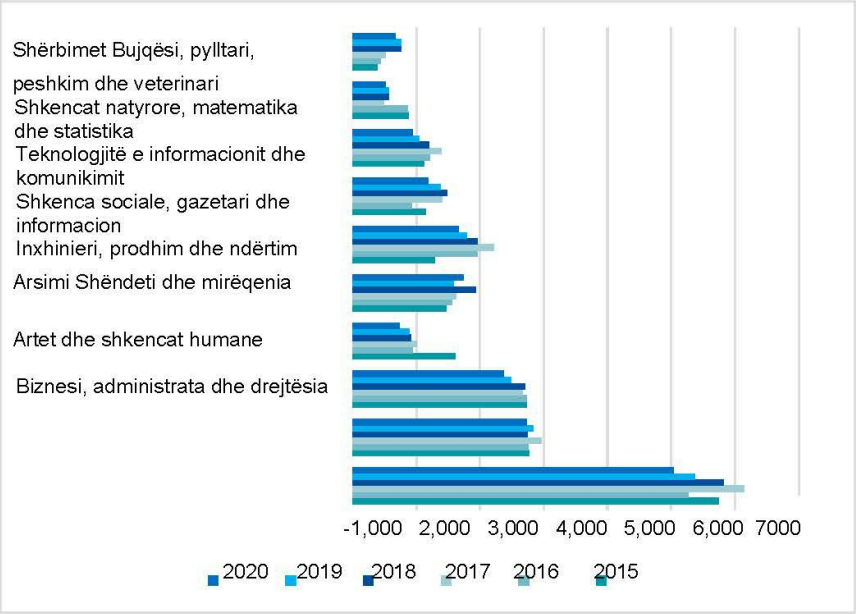

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Figura 17 tregon numrin e studentëve të diplomuar në nivel master dhe doktoraturë, përkatësisht gjatë periudhës 2015-2020. Niveli i doktoraturës tregon shifra shumë të vogla në krahasim me kategorinë e masterit. Fusha e Biznesit, Administratës dhe Drejtësisë është ajo me numrin më të madh të të diplomuarve për master, e ndjekur nga Arsimi dhe Shëndetësia dhe Mirëqenia. Përsa i përket nivelit të doktoraturës kryesON Arti dhe Shkenca Humane, pasuar nga Biznesi, Administrata dhe Drejtësia. Në të dyja rastet, fushat e shërbimeve dhe shkencave natyrore, matematikës dhe statistikave kanë mbetur prapa.

Figura 17: Numri mesatar i studentëve të diplomuar në arsimin e lartë (master, doktoratë ose ekuivalent) 2015-2020

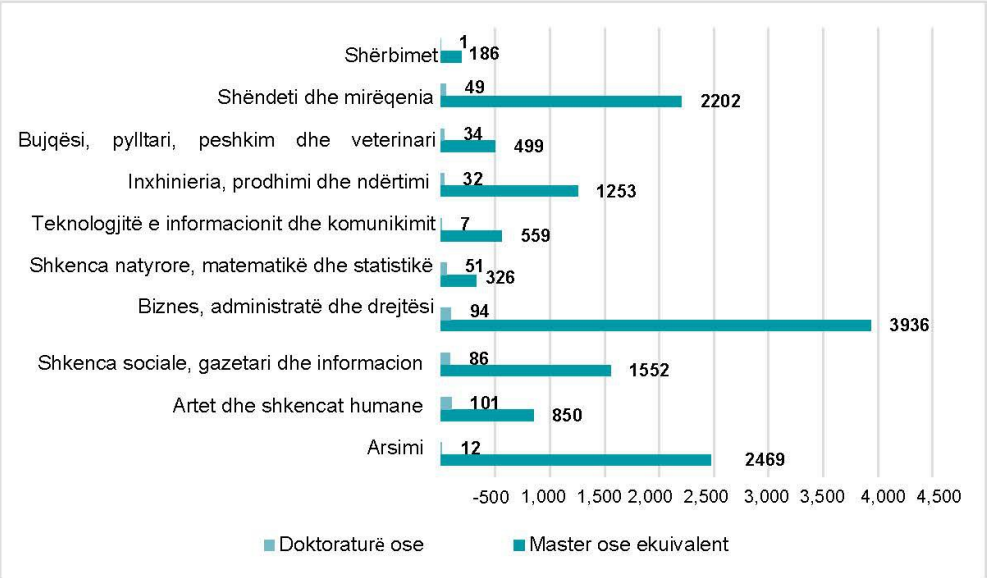

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

Duke parë arsimin e mesëm në Figurën 18, numri mesatar i nxënësve të regjistruar gjatë viteve 2010-2020 është afërsisht 138,111 nxënës, me numrin më të lartë në vitin 2012 (154,425 nxënës). Gjimnazi tregon tendencën më të lartë nga të tre kategoritë në fjalë (me atë profesionale dhe social-kulturore[27] shkolla gjithashtu). Pas vitit 2012, numri i regjistrimeve zvogëlohet në mënyrë të vazhdueshme.

Figura 18: Numri i nxënësve të regjistruar në arsimin e mesëm të lartë sipas strukturës së arsimit, 2010-2020

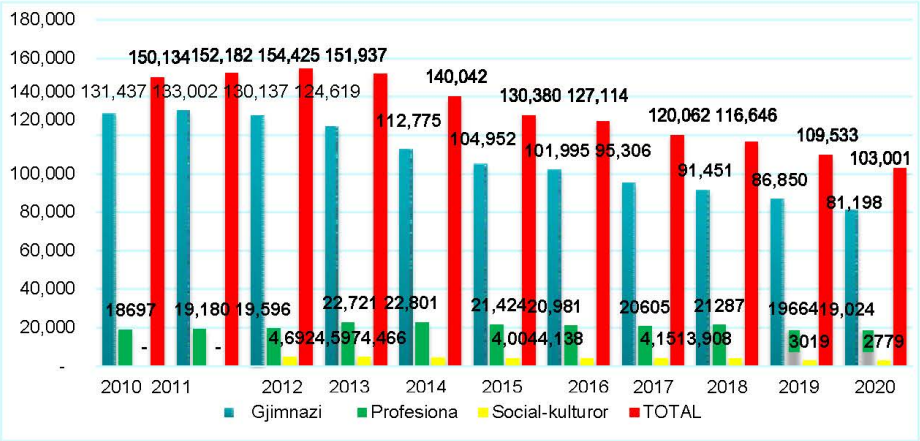

Burimi: INSTAT, shpjegim i autorit

6 Rezultatet dhe hapat e mëtejshëme

Seksionet e mëparshme treguan rezultatet e analizës së potencialit ekonomik, shkencor dhe inovativ për Specializimin Inteligjent në Shqipëri. Në përgjithësi, disponueshmëria e të dhënave ndryshonte për secilin nga tre potencialet. Për potencialin ekonomik, të dhënat për punësimin dhe pagat ishin të disponueshme në NACE 3-shifrore, ndërsa për eksportet u zgjodh klasifikimi HS2- 4 shifror. Të dhënat mbi inovacionin ishin të disponueshme në I NACE 1-shifror për aktivitetin R&D, përdorimin e teknologjive të reja, inovacionin e produktit dhe inovacionin e procesit. Për potencialin shkencor, të dhënat janë të disponueshme në nivel të fushave të shkencës nga një burim ndërkombëtar (Scimago).

Për sa i përket potencialit ekonomik, analiza statike identifikoi 13 industri, ndërsa analiza dinamike 16 industri. Potenciali ekonomik statik shfaqet në fusha të tilla si Minierat dhe guroret, Prodhimi, Energjia Elektrike, Ndërtimi, bizneset televizive dhe telekomunikuese dhe qendrat e thirrjeve telefonike (call center), ndërsa potenciali dinamik gjendet në sektorë të tillë si Shërbimet, duke përfshirë kontratat e shërbimit, aktivitetet e lëvizshme të shërbimit të ushqimit, telekomunikimet satelitore, sistemet e sigurisë, qendrat e thirrjeve telefonike (call center) dhe aktivitetet mbështetëse të biznesit.

Dy industri janë zbuluar të kenë potenciale statike dhe dinamike: J61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor dhe N82.2 Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center).

Kur shqyrtojmë Eksportet e mallrave, analiza identifikon 10 nënseksionet më të mëdha, duke përfshirë më të rëndësishmet: 64 Këpucët; me shollë të jashtme dhe pjesë të sipërme prej gome ose plastike (përjashtuar këpucët e papërshkueshme nga uji), dhe 27 Vajra nafte dhe vaj të përftuar nga mineralet bituminoze; e papërpunuar.

Përputhja e rezultateve nga analizat e potencialit ekonomik dhe potencialit novator, duke supozuar se industritë 2-shifrore tregojnë të njëjtën performancë si industria 1-shifrore të cilës i përkasin, një përzgjedhje e parë e industrive tregon sa vijon:

- Potenciali aktual ekonomik dhe potenciali i inovacionit:

[27]Sipas INSTAT-it, socio-kulturor i referohet arsimit të mesëm në fushën e artit, sportit dhe gjuhëve të huaja.

- J60.1 Transmetim radiofonik
- J60.1 Aktivitetet e programimit dhe transmetimit televiziv
- J61.1 Aktivitetet e telekomunikacionit me tela

- Potenciali ekonomik aktual dhe në zhvillim dhe potenciali i inovacionit:
  - J61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor

Së fundi, sa i përket hartëzimit shkencor, nga analiza rezulton se numri i botimeve shkencore në përgjithësi është në rritje dhe fushat me potencial shkencor janë: Shkencat Sociale, Artet dhe Shkencat Humane, Ekonomia, Ekonometri a dhe Financa, Stomatologjia, Imunologjia dhe Mikrobiologjia dhe Veterinaria.

Një përputhje e plotë midis tre shtyllave do të ishte pothuajse e pamundur, për shkak të disponueshmërisë dhe nivelit të ndryshëm të mbulimit të të dhënave. Duket më efikase bërja e një lidhje midis potencialit ekonomik dhe inovativ, megjithëse ky i fundit është në nivelin 1 shifror. Sipas të dhënave, industria që i përshtatet kësaj lidhjeje janë aktivitetet e telekomunikacionit satelitor J61.3. Sa i përket hartëzimit shkencor, njësia e analizës nuk është industria, por fusha e shkencës.

Po kështu, duke pasur parasysh se bujqësia zë një peshë relativisht të lartë në PBB e vendit dhe dominon tregun e punësimit, analiza cilësore dhe EDP mund të japin informacion më të detajuar dhe të ndihmojnë në identifikimin e sfidave që lidhen me proceset inovative në sektor (modernizimi i metodave të prodhimit nëpërmjet të rejave. teknologjive) dhe veprimtarive R&D.

Industritë që janë kandidate të mira për fazat e ardhshme të planit të Specializimit inteligjent janë ato që potencialisht do të siguronin rritjen më të madhe të pagave dhe punësimit nga investimet e synuara në kërkim dhe inovacion, si dhe ato me programe zhvillimi dhe mbështetjeje ekzistuese.

- **(NACE A) – Bujqësi, pylltari dhe peshkim**
  - A01.6 – Aktivitetet mbështetëse për bujqësinë dhe aktivitetet e kulturave pas vjeljes
  - A03.21 - Akuakulturë detare
  - A03.1 - Peshkimi

- **(NACE C) – Prodhim**
  - C10.8 - Prodhimi i produkteve të tjera ushqimore
  - C24.5 Shkrirja e metaleve

- **(NACE I) – Akomodimi dhe aktivitetet e shërbimit mbështetës (turizmi)**
  - I55.9 – Akomodime të tjera

- **(NACE J) – Informacioni dhe Komunikimi**
  - J61.3 – Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor
  - J62.09 – Teknologji të tjera informacioni

- **(NACE N) – Aktivitetet e shërbimit administrativ dhe mbështetës**
  - N82.2 – Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center)
  - N82.9 – Aktivitetet e shërbimeve mbështetëse të biznesit

Energjia është gjithashtu një fushë ku ka potencial për rritje inteligjente dhe inovative në të ardhmen.

7 Analiza cilësore: kuadri metodologjik dhe mbledhja e të dhënave

Për të mbështetur autoritetet kombëtare në aktivitetet vijuese dhe për të plotësuar analizën sasiore, u krye një analizë cilësore. Kjo mundësoi të thellohej më thellë në fushat e parazgjedhura dhe të shqyrtoheshin perspektivat aktuale dhe të ardhshme për EDP, duke mbledhur të dhëna jo numerike mbi faktorët e paprekshëm.

Rezultatet kryesore nga mbledhja e të dhënave cilësore janë sistemuar sipas fushave të identifikuara. Janë zbuluar zona ndërsektoriale me mundësi dhe pengesa relative.

Mbledhja e informacionit/të dhënave është bërë kryesisht përmes:

a) një anketimi,
b) intervista të thelluara (IDI)

Të dyja drejtoheshin nga një ekspert vendas, përgjegjës për përgatitjen e listës së palëve të interesit dhe pyetësorëve, në bashkëpunim me Qeverinë Shqiptare. Gjuha shqipe u përdor për të lehtësuar pjesëmarrjen dhe përfshirjen.

Një përshkrim i detajuar i qasjes gjithëpërfshirëse metodologjike të përdorur për studimin cilësor, duke përfshirë anketën dhe IDI është raportuar në Aneksin A.

Anketimi

Anketimi, i përbërë pothuajse vetëm nga pyetje të mbyllura, iu dërgua një liste të gjatë të palëve të interesit nga secili prej fushave të përzgjedhura paraprakisht. Ai synonte të identifikonte karakteristikat kryesore të aktorëve të përfshirë dhe veçoritë kryesore të sektorit ose nën-sektorit të tyre përkatës.

Pyetësorët u diferencuan sipas të anketuarve (Bizneset, Sektori Akademiko-Kërkimor, Organizatat e Shoqërisë Civile dhe Qeveria) dhe u strukturuan rreth fushave kryesore sfiduese të mëposhtme:

- *zinxhiri i vlerës;*
- *avantazhi aktual konkurrues;*
- *teknologjitë ekzistuese;*
- *potencial inovativ;*
- *ndikimet dhe sfidat e COVID-19.*

Anketimi u krijua në Google Format me lidhjet përkatëse dhe u lançua për herë të parë më 13 korrik 2021, e ndjekur nga një nisje e dytë në mes të shtatorit dhe u mbyll në fund të tetorit 2021. Një numër përkatës email-esh u kthyen për shkak të adresave të pasakta të emailit ose çështje të tjera teknike.

Më poshtë raportohet numri i email-eve të dërguara sektorëve dhe palëve të interesit përkatëse:

Intervista të Thelluara

IDI duhej të verifikonin ose vërtetonin rezultatet kryesore nga analiza sasiore, duke u fokusuar në të njëjtat tema të trajtuara tek anketimi, por me një nivel më të thellë detajesh. IDI filluan në korrik 2021 dhe përfunduan në nëntor 2021. Të intervistuarit u zgjodhën nga eksperti vendas pas konsultimit me Qeverinë, Dhomat e Tregtisë dhe Sindikatat. Shtojca D tregon listën e palëve kryesore dhe institucioneve/organizatave të intervistuara.

Përsëri, u përgatitën katër pyetësorë të posaçëm për secilën kategori të palëve të interesit.

Intervistat u zhvilluan kryesisht me telefon për shkak të kufizimeve të Covid-it, dhe u prezantuan me përshkrim të kontekstit dhe qëllimit të aktivitetit. Ato zgjatën rreth 50 minuta. Në disa raste, ato u kryen me email.

Kategoria e palëve të interesit	*Email-et e dërguara për Anketën*	*Përgjigjet e marra për Anketën*	*IDI*
Bizneset	3564[28]	62	28
Sektori i Kërkimeve Akademike:	75 (Institucionet Kërkimore, IAL)	10	12
Qeveria:	21 (Ministritë, Drejtoritë dhe Agjencitë)	4	14
Organizatat e Shoqërisë Civile:	376	27	6
Gjithsej	4036	103	60

8. Analiza e të dhënave për çdo fushë të zgjedhur

Në përgjithësi, si në rastin e anketës ashtu edhe në IDI, pjesëmarrësit priren të përgjigjen duke iu referuar situatës specifike të organizatës së tyre, në vend që të fokusohen te sektori. Kjo ka qenë veçanërisht e dukshme për kategoritë jo-biznesore, p.sh. akademinë, qeverinë, shoqërinë civile/organizatat civile. Në këto raste, për të maksimizuar saktësinë, intervistat u gërshetuan me gjetjet nga studimet dhe analizat e fundit nga institucionet ndërkombëtare (p.sh. OECD, Banka Botërore, UNIDO, KE).

Më poshtë një përshkrim i shkurtër i çdo fushe prioritare të parazgjedhur.

8.1 Bujqësi, pylltari dhe peshkim

"Aktivitete mbështetëse për bujqësinë dhe aktivitetet e kulturave pas vjeljes"

Bujqësia në Shqipëri është një sektor I dobishëm. Veçoritë gjeografike dhe natyrore të vendit konsiderohen në thelb të pikave të forta dhe një pasuri e mundshme për mundësi të mëtejshme zhvillimi: klima mesdhetare, hidrografia dhe pozicioni me dy dete, Adriatik dhe Jon favorizojnë ndjeshëm disa kultivime. Ujërat e shiut dhe burimet e ujërave nëntokësore janë një aset i vlefshëm për ujitje, por edhe për prodhimin e energjisë nga hidrocentralet e vogla (Martinovska Stojcheska et al., 2021). Pyjet, kullotat dhe livadhet janë të përshtatshme për blegtori, shpendë, kultivimin e bimëve mjekësore dhe prodhimin e frutave të pyllit. Zonat e mbrojtura në Shqipëri vlerësohen për zhvillimin e agroturizmit, bletarisë, prodhimit të bimëve mjekësore, frutave të pyllit, gjuetisë sportive dhe rikrijuese (Martinovska Stojcheska et al., 2021).

Shqipëria ka një shumëllojshmëri mjaft të madhe të prodhimit bimor me disa fusha specializimi:

- Prodhimi i kulturave përbëhet kryesisht nga foragjere dhe drithëra (përkatësisht 36% dhe 25% e sipërfaqes së bimëve). Sektori i perimeve, megjithëse mbulon një sipërfaqe më të vogël kulture, është një kontribuues i madh në të ardhura. Sektori vazhdon të përjetojë një trend mjaft pozitiv në aspektin e prodhimit, veçanërisht në bujqësinë serrë, me sasinë e prodhuar në vitin 2005 përafërsisht e dyfishuar, duke arritur në 1.166.000 ton (t) në vitin 2018. (Martinovska Stojcheska et al., 2021);
- Prodhimi i kulturave shumëvjeçare, të përbëra në përgjithësi nga frutat me tul dhe bërthamë, agrume, rrush dhe ullinj, vazhdon të rritet.[29]

[28]Nga të cilat: A01.6 Aktivitete mbështetëse për bujqësinë dhe aktivitetet e kulturave pas vjeljes: 162; A03.21 Akuakultura detare, A03.1 Peshkimi: 413; C10.8 Prodhimi i produkteve të tjera ushqimore: 333; C24.5 Derdhja e metaleve: 45; I55.9 Akomodim të tjera: 279;J61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor & J62. 09 Teknologji të tjera të informacionit: 1070; N82.2 Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center): 607; N82.9 Aktivitetet e shërbimeve mbështetëse të biznesit: 595; D Energjia elektrike: 60;

Sipas OECD (2021), para pandemisë, Shqipëria përjetoi një dekadë rritjeje ekonomike në bazë vjetore prej rreth 3% dhe GVA-ja e bujqësisë u rrit gradualisht (deri në 2.5 miliardë euro në 2019) duke kontribuar në vitin 2019 me 21% në totalin e ekonomisë. Zonat rurale janë ende mjaft të populluara[30].

Në dekadën e fundit eksportet agroushqimore kanë vazhduar të rriten, deficiti tregtar është rritur edhe në raport me importet agroushqimore.[31] BE mbetet tregu më i rëndësishëm i Shqipërisë (si për eksport ashtu edhe për import) të mallrave agroushqimore.[32] Eksportet bujqësore shqiptare janë nën potencial, por në disa prodhime - si perime, domate dhe kastravec, sallatë - vendi ka një avantazh konkurrues makro-rajonal.

Aktorët kryesorë akademikë në sektor janë Universiteti Bujqësor i Tiranës (AUT) dhe Universiteti Fan Noli Korçë. Të dyja kanë më shumë se 180 ha tokë në dispozicion, ambiente të ndryshme në disa zona të vendit dhe disa laboratorë, përfshirë laboratorët agroushqimor, analizat e tokës dhe bimëve, laboratorët e mikrobiologjisë.

Sipas palëve të interesit, shumë i rëndësishëm për potencialin inovativ të sektorit është sistemi i Qendrave të Transferimit të Teknologjisë Bujqësore (QTT). Aktualisht në Shqipëri ekzistojnë pesë QTTF të bazuara në bashkimin e instituteve të mëparshme kërkimore që funksionojnë në varësi të Ministrisë së Bujqësisë, Ushqimit dhe Mbrojtjes së Konsumatorit.[33] ATTC-të ndodhen në FushëKrujë, Vlorë, Shkodër, Korçë dhe Lushnjë me fusha të ndryshme ndërhyrjeje. Detyrat kryesore lidhen me identifikimin, testimin, përshtatjen dhe futjen e teknologjive të reja, prodhimin e farave dhe fidanëve të certifikuar, ofrimin e ekspertizës teknike për zgjerimin e stafit të shërbimit dhe fermerëve, mbështetjen me të dhëna dhe informacione si dhe publikimin e materialeve. ATTC-të më të mëdha (për të ardhurat vjetore dhe përqindjen e të ardhurave të veta) janë: ajo e Korçës, kryesisht në pemë frutore (mollë), blegtori (lopë dhe ripërtypës) dhe kultura fushore dhe ajo e Lushnjës, kryesisht në mjedise të hapura, perime dhe grurë në fushë dhe serra. Sfidat kryesore në lidhje me ATTC-të i referohen burimeve të ulëta financiare, mungesës së lidhjeve ndërkombëtare (pak projekte ndërkombëtare), numrit të ulët të studiuesve, veçanërisht studiuesve të rinj, nivelit të ulët të rezultateve kërkimore, nevojës për pajisje dhe laboratorë të përparuar.

Institucione/organizata të tjera kërkimore janë Instituti i Sigurisë Ushqimore dhe Veterinarisë, Agjencia Kombëtare e Duhanit dhe Enti Shtetëror i Farave dhe Fidanëve.

Deri më tani, sektori ka vuajtur nga mungesa e investimeve veçanërisht në mbrojtjen e tokës dhe nga rreziqet e paqëndrueshmërisë hidrogjeologjike (p.sh. mirëmbajtja e digave dhe kanaleve). Megjithatë, duket se tashmë janë planifikuar investime të konsiderueshme publike në sistemin e ujitjes dhe kullimit, të cilat përfshijnë jo vetëm rehabilitimin e kanaleve, por edhe modernizimin e të gjithë sistemit. Shpenzimet publike të bujqësisë konsiderohen në rrugën e duhur edhe për rritjen e konkurrencës së sektorit, me fokus në investimet kapitale të fermave dhe zhvillimin rural. Për më tepër, përqendrimi i shtuar i Shqipërisë në sigurinë ushqimore dhe kontrollin e cilësisë është në përputhje me kërkesën në rritje për eksportet ushqimore të përpunuara dhe agroushqimore; Mbështetja e deritanishme në kuadër të programeve të zhvillimit rural (veçanërisht modernizimi i fermave dhe përpunimi i ushqimit) pritet të rrisë punësimin.

Pavarësisht nga rëndësia e sektorit bujqësor shqiptar, duhet të merren parasysh sfida dhe kërcënime të rëndësishme.

Sektori përbëhet nga mbi 350 mijë ferma, shumica e tyre me parcela të vogla dhe të fragmentuara mesatarisht 1 hektar, me vlerën më të ulët të shtuar për punëtor bujqësor në rajonin e Ballkanit Perëndimor.

---

[29]Prodhimi nxitet nga një rritje graduale e sipërfaqes së mbjellë dhe nga përmirësimi i rendimenteve të prodhimit. Prodhimi i frutave me tul (veçanërisht mollës) dhe agrumeve ka ardhur duke u rritur nga viti në vit, ndryshe nga prodhimi i rrushit dhe ullirit, i cili ka përjetuar një periudhë vitesh me nivele të qëndrueshme prodhimi, por kohët e fundit ka pasur ulje të lehta (Martinovska Stojcheska et al., 2021).

[30]Aktualisht në këto zona jetojnë rreth 40% e popullsisë por në dekadat e fundit ka pasur ndryshime të ndjeshme demografike dhe që nga viti 2011 popullsia urbane ka qenë më e madhe se ajo rurale.

[31]Sektori i bujqësisë ka fituar rëndësi për sa i përket tregtisë. Që nga viti 2013, ka pasur një rritje të konsiderueshme të eksporteve agroushqimore në raport me totalin e eksporteve (12% në vitin 2019), ndërsa përqindja e importeve agroushqimore në totalin e importeve ka qenë në ngërç (17% në 2019). Pavarësisht tendencave pozitive, deficiti tregtar ka vijuar të rritet gradualisht. Megjithatë, eksportet agroushqimore si përqindje e importeve agroushqimore në Shqipëri kanë vazhduar të rriten (nga 12% në 2005 në 32% në 2019 – më e larta e regjistruar) (INSTAT, 2020).

[32]BE-ja është partneri kryesor tregtar në agroushqim me 67% të totalit të eksporteve agroushqimore dhe 62% të importeve (2019). Vendet e Ballkanit Perëndimor janë destinacioni i 25% të eksporteve agroushqimore shqiptare dhe janë origjina e 11% e importeve agroushqimore.

[33]1) Instituti i kulturave fushore, Fushë-Krujë 2) Instituti i Perimeve dhe Patates, Tiranë, 3) Instituti i Kulturave Frutore, Vlorë; 4) Instituti i Kërkimeve Veterinare, Tiranë, 5) Instituti i Misrit, Shkodër dhe 6) Instituti i Studimit të Tokave (Zhllima, 2020).

Pjesa më e madhe e prodhimit është për mbijetesë. Zinxhirët e vlerës janë të copëzuar dhe fitimet janë të ulëta. Bujqësia shpesh përfaqëson një burim të sigurisë ushqimore dhe të të ardhurave, dhe disponueshmëria e kapitalit është e ulët (Martinovska Stojcheska et al., 2021).

Një e treta e punëtorëve të bujqësisë janë mbi 65 vjeç dhe shumica kanë nivele të ulëta arsimore; në dekadën e fundit kontributi i sektorit në punësimin total është ulur me 10%, kryesisht për shkak të diasporës, por edhe rritjes së produktivitetit (Martinovska Stojcheska et al., 2021).

Sistemi arsimor në zonat rurale ka probleme me tërheqjen e mësuesve të kualifikuar dhe frekuentimi është më i ulët se në zonat urbane. Kjo është shkaktuar edhe nga një eksod masiv i të rinjve, si dhe nga mangësitë në arsimin profesional. Të rinjtë nuk janë mjaftueshëm të trajnuar apo të aftë për të përballuar kërkesën e tregut të punës.

Përsa i përket inovacionit, nuk ka grupime formale sektoriale (megjithëse ka prodhues të grupuar në fruta, perime dhe bimë mjekësore e aromatike në Fier, Berat, Shkodër dhe Sarandë). Ekzistojnë dy inkubatorë biznesi në Tiranë dhe Korçë që u shërbejnë zyrtarisht kompanive (megjithatë jo bizneseve bujqësore) dhe dy inkubatorë bujqësorë. AIDA (Agjencia Shqiptare e Zhvillimit të Investimeve) njihet gjithashtu si një aktor i rëndësishëm që mund të mbështesë firmat me eksporte.

Shkalla e suksesit të institucioneve shqiptare në horizont është e ulët. Të intervistuarit tregojnë se në vitin 2020 në programin e H2020 u dorëzuan gjithsej 319 propozime të pranueshme, nga të cilat 40 grante u nënshkruan me një përqindje suksesi prej 10%. Shqipëria renditet e 14-ta nga 16 vendet e asociuara të BE-së. Sipas të dhënave zyrtare në portalin Financimi & Tenderat, vetëm një SME nga sektori i ushqimit dhe bujqësisë është përfshirë në projekte si partnerë (Zhllima, 2020).

Në përgjithësi, universitetet konsiderohen të kenë financim shumë të kufizuar, orientim të dobët ndaj aktiviteteve kërkimore dhe rezultate të kufizuara kërkimore.[34] Megjithatë, ata kanë marrëdhënie mjaft të mira ndërkombëtare, kryesisht me institucionet kërkimore dhe akademike evropiane.

Inovacioni teknologjik konsiderohet shumë i rëndësishëm nga palët e interesit për të ulur kostot, për të rritur produktivitetin, prodhimin, të ardhurat e aseteve/njësive, plotësimin e boshllëqeve në tregun e punës dhe në këtë masë shoqatat e prodhuesve mund të luajnë një rol të rëndësishëm.[35]

Për të eksportuar me sukses, fermerët shqiptarë duhet të rrisin vëllimet dhe cilësinë e prodhimit, duke modernizuar prodhimin dhe lehtësuar transferimin e teknologjisë. Ndërtimi dhe/ose forcimi i shoqatave dhe kooperativave të fermerëve mund të ndihmojë gjithashtu kundër copëzimit të parcelave të vogla tokash. Shqipëria ka pak mekanizma grumbullimi, ndryshe nga shumë vende në BE, ku shoqatat dhe kooperativat e prodhuesve të vegjël luajnë një rol kritik në lidhjen e pronarëve të vegjël me shërbimet.

Për shkak të dimensionit mesatar të kompanive dhe mungesës së financimit, bashkëpunimi ndërmjet IAL-ve është mjaft i rrallë. Sipas Zhllimës (2020), Shqipëria kishte bashkëpunimin më të ulët kërkimor universitet-industri dhe shkallën më të ulët të patentave të dhëna për milion banorë në rajon. Bashkëpunimi me kërkimin mund të ndihmojë në rritjen e mundësive për sektorin; Kohët e fundit, universitetet po marrin një rol të ri për të lehtësuar kontaktin e studentëve me tregun, por universitetet shqiptare përballen me disa sfida mes të cilave mungesa e njohjes së tregut kombëtar të punës dhe mundësive të punësimit, informaliteti i tregut të nivelit të lartë.

Palët e interesit konsiderojnë nën-sektorë të veçantë bujqësor si premtues për bizneset fillestare. Disa universitete kanë filluar së fundi programet e sipërmarrjes dhe kanë përmirësuar bashkëpunimin ndërmjet institucioneve dhe ndërmjet arsimit dhe industries.[36]

---

[34]Vetëm një e katërta e publikimeve citohen në revistat e faktorit të ndikimit dhe më pak se 10% e autorëve kanë një nivel citimi mbi 100. Veçanërisht sipas renditjes në Scopus sipas indeksit H (të 25 vendeve) shpesh renditja e Shqipërisë është më e ulët se vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor (Zhllima, 2020).

[35]KASH ka ndihmuar dhe mbështetur dy shoqata anëtare për ndërtimin e dy platformave të komunikimit elektronik, Shoqata Shqiptare e Mishit dhe Produkteve të Bylmetit "ADAMA" dhe Shoqata e Kursim Kreditit "Fed Invest" për hartimin dhe zbatimin e platformës elektronike "ABA" Online. Burimet për inovacion kanë qenë Organizata Ndërkombëtare e Punës (ILO) dhe Agjencia Japoneze e Bashkëpunimit Ndërkombëtar (JICA).

Bashkëpunimi ndërkombëtar brenda industrisë shihet si një shtytës i rëndësishëm për të gërshetuar modernizimin e sektorit, cilësinë e të korrave dhe pozicionimin në tregjet e huaja. Pozicioni brenda zinxhirëve të furnizimit duhet të përmirësohet dhe marrëdhëniet me sektorët e shërbimit ushqimor dhe turizmit konsiderohen si një mundësi e mirë rritjeje.

Investimet në mekanizim janë të nevojshme për të rritur cilësinë dhe për të arritur shkallët e prodhimit të kërkuara për të adresuar tregjet e huaja. Për më tepër, investimet në inovacion dhe certifikim mund të ndihmojnë në zbulimin e potencialit që lidhet me prodhimet me çmim premium si bletaria, bimët mjekësore dhe aromatike dhe plehrat ekologjike.

Sipas disa prej palëve të intervistuar, Covid 19 pati ndikime negative, veçanërisht në punësim, prodhim dhe eksportet si dhe mbijetesën e firmave, përveç rritjes së ndjeshme të kostos së punës dhe çmimeve të tregut. Megjithatë, në një këndvështrim më të gjerë, shpërthimi i Covid-it nuk duket se ka ndryshuar strukturën dhe rëndësinë e sektorit për ekonominë shqiptare.

Nga rezultatet e anketës, të gjitha kompanitë planifikojnë të investojnë në teknologji në tre vitet e ardhshme, kryesisht për të ndjekur kërkesat e tregut. Bashkëpunimi ndërmjet industrive konsiderohet shumë i rëndësishëm veçanërisht për zbatimin e teknologjive të reja. Mbajtja e klientëve ekzistues shihet si sfida kryesore në lidhje me Covid-in, si dhe ruajtja e rrjeteve dhe lidhjeve.

Në tabelën 8 janë raportuar gjetjet kryesore në lidhje me fokuset kryesore të studimit.

Tabela 8: Vështrim i përgjithshem i Bujqësisë, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet

Fokusi kryesor	Gjetjet kryesore
Zinxhiri i vlerës	- Industria është kryesisht e orientuar drejt tregut të brendshëm dhe e përbërë nga kompani të vogla, me nivel të lartë informaliteti dhe produktivitet të ulët; - Përmasa e kompanive është shumë e vogël dhe gjithashtu edhe trualli. - Pavarësisht potencialit të lartë për sa i përket vlerës së shtuar (dmth. barërat medicinale), shumica e kulturave tregojnë vlerë të ulët të shtuar; - Pjesa më e madhe e industrisë operon në kultivimin dhe sigurimin e lëndëve të para në pjesën e parë të zinxhirit të vlerës.
Avantazh Konkurrues aktual	- Avantazhi konkurrues bazohet kryesisht në kosto të ulëta; - Të mbjellat kultivohen me shtesaa të kufizuar dhe kjo hap mundësi brenda nën-sektorit të ushqimit organik.
Teknologjitë ekzistuese	- Teknologjitë ekzistuese përputhen me nivelin bazë të modernizimit.
Potenciali i inovacionit	- Ka vërtet përvoja që raportojnë përdorimin e zgjidhjeve të robotizuara dhe automatizuara, si dhe investimet në inovacion. Megjithatë, si lidhja në zonat rurale, disponueshmëria e aftësive digjitale dhe mosha mesatare e lartë e fuqisë punëtore janë pengesa të rëndësishme në përhapjen e inovacionit; - Aktivitetet kryesore të hulumtimit dhe zhvillimit të kryera nga kompanitë janë siguria dhe siguria ushqimore
Ndikimet e COVID-19	- Ndikimet e kufizuara të pandemisë në rëndësinë dhe strukturën e industrisë. - Sfidat kryesore post-covid kanë të bëjnë me mbajtjen e klientëve ekzistues si dhe ruajtjen e rrjeteve dhe lidhjeve

[36]Për shembull është nënshkruar një Memorandum Bashkëpunimi me katër Universitete (Universitetin Bujqësor i Tiranës "AUT", Universitetin Luarasi, Universitetin Polis dhe me Universitetin Eqerem Çabej në Gjirokastër) dhe ka partneritet mes Universiteteve dhe Dhomës Kombëtare të Artizanatit të Shqipërisë për programe të përbashkëta për të ofruar mbështetje për tregun e punës.

Burimi: shpjegimi i autorit

"Peshkimi dhe akuakultura"

Shqipëria ka një larmi të lartë të llojeve të peshkut. Prodhimi total i peshkimit u rrit nga 1,500 ton në 1950 në 12,483 ton në 2017 (me dallime përkatëse midis viteve). Megjithëse kapja është stabilizuar gjatë viteve të fundit, FAO vlerëson se deri në 80% e stokut të peshkut brenda Zonës Ekskluzive Ekonomike (ZEE) të Shqipërisë është i mbishfrytëzuar. Për momentin, industria e peshkut dhe prodhimeve të detit përfaqëson një pjesë të vogël të ekonomisë kombëtare, por plot me mundësi të pashfrytëzuara[37], sidomos në aspektin e punësimit.

Konsumi mesatar i ushqimeve të detit është i ulët, por kërkesa e brendshme pritet të rritet me përmirësimin e standardeve të jetesës dhe rritjen e vlerësuar të PBB-së për frymë.[38]. Potenciali i rritjes së tregut është shumë më i madh në tregun e brendshëm sesa në tregun e eksportit, dhe sektori pritet të rritet deri në 50% në vitin 2030 (Banka Botërore, 2020).

Shqipëria ka qenë aktive në tregtinë e peshkut, e lehtësuar nga afërsia e saj me tregjet më të mëdha të ushqimeve të detit në Evropë. Krahas burimeve të tij natyrore, pikat kryesore të forta në industrinë e përpunimit/tregtimit të peshkut konsiderohen kostot e ulëta të punës, lidhjet tregtare/kulturore me tregjet fqinje dhe aksesi në lëndët e para të importuara. Këto pika të forta konsiderohen si pika avantazhi konkurruese, në bazë të performancës së eksportit të prodhimeve të detit në Shqipëri dhe me potencial për të kapërcyer kufizimin e burimeve të pamjaftueshme të peshkimit (Banka Botërore, 2020).

Përsa i përket institucioneve të arsimit të lartë që operojnë në këtë sektor, bazuar në intervistat me palët e interesit, Universiteti Aleksandër Moisiu, Durrës, konsiderohet një aktor i rëndësishëm veçanërisht me Departamentin e Shkencave Inxhinierike dhe Detare. Ai ka laboratorë që operojnë në fushën e teknologjisë detare, automobilave, inxhinierisë elektrike dhe manovrimit të anijeve. Për të forcuar mbështetjen për orientimin e tregut të ofruar nga universitetet, bashkëpunimi ndërmjet kompanive dhe universiteteve konsiderohet si i rëndësishëm: deri më tani midis +50 marrëveshjeve të nënshkruara me kompani të ndryshme, bashkëpunimi me Autoritetin Portual të Durrësit është një arritje e rëndësishme; në mënyrë të ngjashme programet e studimit janë në proces për t'u përshtatur në përputhje me nevojat e tregut të punës.

Bashkëpunimet kryesore ndërkombëtare janë me universitetet e BE-së në programet Erasmus dhe H2020.

Nga këndvështrimi akademik, mundësitë më premtuese të inovacionit konsiderohen që vijnë nga (a) optimizimi, robotizimi i operacioneve detare dhe (b) përpunimi i të dhënave në shkallë të gjerë që mund të rrisë efikasitetin dhe sasinë e mallrave për industrinë përpunuese, si dhe të japë një nxitje për konkurrueshmërinë e porteve shqiptare në drejtim të ofrimit të shërbimeve.

Ekonomia blu shihet nga palët e interesit si një mundësi e mirë për bizneset e reja. Universiteti i Durrësit ka një program që mbështet përfshirjen e studentëve në SME-të e Ekonomisë Blu.

Nevoja për një industri më efikase dhe të qëndrueshme është e rëndësishme. Si kërkesa e brendshme ashtu edhe ajo e eksportit mund të pritet të rritet në të ardhmen, por sipas vëzhguesve ndërkombëtarë (Banka Botërore, 2019) sektori aktualisht përballet me mbishfrytëzimin e stokut të peshkut dhe produktivitet të ulët. Në një masë më të gjerë, ekonomia blu (si një zhvillim ekonomik i qëndrueshëm dhe i integruar në oqeane të shëndetshme) konsiderohet nga palët e interesit si një mënyrë për një produktivitet më të lartë të sektorit duke siguruar qëndrueshmëri mjedisore dhe pranueshmëri kulturore.[39].

Në këtë këndvështrim, investimet në uljen e ndotjes shihen si të nevojshme për ruajtjen e mjedisit, nga njëra anë, dhe jo drejtpërdrejtë çon drejt më shumë mundësish zhvillimi të vlerës së shtuar, nga ana tjetër.

---

[37]Vlera e prodhimit të peshkut dhe prodhimeve të detit në Shqipëri në vitin 2017 ishte 53 milionë USD (55% nga prodhimi i peshkimit detar, 38% nga prodhimi i akuakulturës dhe 7% nga prodhimi i peshkimit të brendshëm).
[38]Konsumi mesatar i ushqimeve të detit është 5.3 kg për frymë, që është shumë më i ulët se fqinjët e tij mesdhetarë: 12.2 kg në Mal të Zi, 19.1 kg në Kroaci, 20 kg në Greqi, 25.9 kg në Itali dhe 32.8 kg në Maltë. Megjithatë, konsumi real i peshkut konsiderohet të jetë më i lartë për shkak të shitjeve informale dhe të pareportuara të prodhimeve të detit.
[39]Për një përshkrim të gjerë shih gjithashtu Bankën Botërore, 2020.

Nga anketimi, furnizomi/prodhimi është pjesa kryesore e zinxhirit të vlerës dhe pozicionimi përcaktohet kryesisht nga përvoja në treg, njohuritë dhe kapacitetet. Aktivitetet kryesore të hulumtimit dhe zhvillimit kanë të bëjnë me sigurinë dhe sigurinë ushqimore dhe në këtë drejtim mungesa e teknologjisë shihet si një nga dobësitë kryesore të sektorit. Sfidat kryesore në lidhje me digjitalizimin lidhen me investimet në pajisje dhe sisteme. Të gjitha kompanitë pjesëmarrëse në anketë kanë ndërmarrë iniciativa për mbrojtjen e mjedisit vitin e fundit, dhe për ata që janë të përkushtuar në inovacion, shtytësit kryesorë janë produktet/proceset më të mira dhe kërkesat e tregut.

Në tabelë janë raportuar 9 gjetjet kryesore në lidhje me fokusin kryesor të studimit.

Tabela 9: Vështrim i përgjithshëm i peshkimit dhe akuakulturës, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet

Fokusi kryesor	Gjetjet kryesore
Zinxhiri i vlerës	- Industria është kryesisht e orientuar në tregun e brendshëm dhe përbëhet nga kompani të vogla; - Dimensioni i kompanive është shumë i vogël dhe për sa i përket peshkimit, operojnë me anije të vogla dhe të vjetruara; - Pjesa më e madhe e industrisë operon në sigurimin e peshkut;
Avantazhi aktual konkurrues	- Avantazhi kryesor konkurrues bazohet në kostot e ulëta dhe deri tani në ofrimin e madh të peshkut; - Në një këndvështrim më të gjerë, peshkimi dhe akuakultura mund të gërshetohen shumë me industri të tjera, veçanërisht me turizmin dhe hotelierinë;
Teknologjitë ekzistuese	-Teknologjitë ekzistuese kanë një nivel bazë modernizimi;
Potenciali i inovacionit	-Potenciali kryesor i inovacionit përfaqësohet nga integrimi i zinxhirit të furnizimit, si horizontalisht ashtu edhe vertikalisht. Për këtë përpjekje teknologjitë kryesore janë të lidhura me IT-në;
Ndikimet e COVID-19	-Industria nuk është prekur shumë nga ndikimi i pandemisë.

Burimi: shpjegimi i autorit

8.2 Prodhimi

Industria përfaqëson një pjesë të rëndësishme të të gjithë ekonomisë shqiptare si për sa i përket peshës së PBB-së ashtu edhe punësimit. Në vitin 2018, para pandemisë, kontributi i industrisë në PBB ishte afërsisht i barabartë me 21.3% (përfshirë ndërtimin). Industritë kryesore në Shqipëri përfaqësohen nga miniera, këpucë, tekstile dhe agrobiznes. Në vitin 2018, prodhimi përfaqësonte 5.9% të PBB-së së Shqipërisë. Sipas OECD (2019) më shumë se 80% e mallrave të prodhuara janë me vlerë të ulët dhe kompleksitet të ulët, kryesisht të bazuara në prodhime me kosto të ulët. Integrimi i prodhimit në zinxhirët kryesorë të vlerës globale kufizohet nga disa boshllëqe infrastrukturore, doganore dhe logjistike, sfida në mjedisin e biznesit, mangësi në kualifikim dhe kapacitete të kufizuara të firmave për përdorimin e teknologjisë, kufizime në aksesin në financa, etj. Përmirësimi dhe diversifikimi i sektorit të prodhimit mund të luajë një rol kyç në nxitjen e eksporteve dhe integrimin e GVC. Rritja afatshkurtër dhe afatmesme pritet përmes zgjerimit të përpunimit agroushqimor, ndërsa në terma afatgjatë, potencial për rritje identifikohet në industrinë e automobilave (veturat dhe pjesët e motorit), makineritë dhe përpunimin e metaleve".

"Përpunimi agroushqimor"

Shqipëria ofron mundësi të rëndësishme zhvillimi, falë klimës së saj të favorshme dhe kostos së ulët të punës. Për më tepër, investime të rëndësishme janë bërë vitet e fundit dhe vlera e shtuar e sektorit është rritur vazhdimisht. Sipas vëzhguesve ndërkombëtarë (Confindustria Albania, 2020) falë përdorimit të metodave tradicionale, frutat, perimet, mishi dhe produktet e bylmetit shqiptar rriten dhe prodhohen me një përdorim të kufizuar të shtesave artificiale, kimikateve ose pesticideve, të cilat rrisin avantazhin konkurrues të vend në tregjet rajonale dhe evropiane.

Sektori i bujqësisë është konsideruar të luajë një rol vendimtar për zhvillimin e qëndrueshëm dhe gjithëpërfshirës të vendit. Aktualisht, sektori bazohet kryesisht në punësimin informal; perspektiva e një rruge zhvillimi të qëndrueshëm dhe të barabartë kërkon largimin nga modelet e punës të bazuara në punësim të gjerë bujqësor dhe informal drejt një qasjeje ekonomike të bazuar në njohuri.

Në këtë masë, produktiviteti dhe të ardhurat e ulëta janë pasqyrimim i pengesave strukturore, të tilla si pronësia shumë e copëtuar, nivelet e ulëta të mekanizimit dhe kontrollet fitosanitare dhe veterinare, të cilat kufizojnë eksportet bujqësore (OECD, 2021).

Sipas palëve të interesit të intervistuara, një nga pasojat është se prodhimi bujqësor shqiptar thuajse nuk është në gjendje të plotësojë kërkesën e brendshme pasi kjo e fundit është rritur më shpejt në shumicën e nënsektorëve, kështu që importet janë rritur në mënyrë drastike vitet e fundit duke rezultuar në deficit të lartë tregtar. Kjo ndikon edhe në nënsektorin e përpunimit.

Bazuar ende në intervistat e palëve të interesit, sektorit privat i kërkohet të investojë në modele të ndryshme biznesi, të integrojë zinxhirët e furnizimit, të përballojë shkallë të ndryshme të prodhimit dhe të zbatojë standardet ndërkombëtare të prodhimit për sa i përket cilësisë. Nga ana e sektorit privat, gërshetimi me industri të tjera përfaqëson një mundësi të rëndësishme, si turizmi (për shembull me ofertën turistike të bazuar në ushqim të shëndetshëm) dhe TIK (për aplikim në aspektin bujqësor 4.0). Në këtë masë, për dimensionin e vogël të kompanive që operojnë në agroushqimor dhe moshën mesatare të punonjësve që është mjaft e lartë, investimet në asetet e organizatës (agregim, integrim, bashkim, investime të huaja) dhe kompetenca (aftësi të buta, TIK, kompetenca menaxheriale) janë. konsideruar si të nevojshme.

Midis palëve të interesit të intervistuara, përvoja interesante vijnë nga përpunimi i ushqimit në përputhje me kërkesat e BE-së, të cilat adoptojnë teknologjitë e gjelbra, u afrohen mundësive të tregut në nivel global, duke përdorur prodhimin joushqimor si lëndë të parë për industri të tjera farmaceutike, kozmetike si dhe prodhimin e karburanteve (për shembull me nxjerrjen e CO2) në një qasje të ekonomisë qarkulluese. Në të vërtetë, ky lloj modeli biznesi kërkon investime dhe një perspektivë afatgjatë. Në këtë masë, ndërhyrja publike mund të rezultojë shumë e rëndësishme për të mbështetur aksesin e NVM-ve në financa, sepse edhe pse sektori bankar ka qenë i qëndrueshëm, likuid dhe i mirëkapitalizuar, kredia për sektorin privat është më e ulët se në ekonomitë homologe dhe të përparuara. Shqipëria ka një nga raportet më të ulëta të kredisë ndaj depozitave midis ekonomive në zhvillim, veçanërisht për SME-të (OECD, 2021).

Sipas palëve të interesit, një sfidë e rëndësishme është reputacioni. Pavarësisht cilësisë së pjesës më të madhe të prodhimit bujqësor, në nivel ndërkombëtar, Shqipëria rrallë perceptohet si e aftë të përballet me standardet ndërkombëtare, duke çuar kështu në paragjykime. Angazhimi i fortë në përcaktimin dhe zbatimin e kuadrit rregullator ndërkombëtar, partneriteti publik-privat në nivel ndërkombëtar dhe politikat e integruara (vertikale dhe horizontale) mund të mbështesin operatorët shqiptarë në përballjen e këtyre vështirësive. Për këto arsye, certifikimet perceptohen nga shumica e palëve të interesit si më të rëndësishme se patentimi.

Në përgjithësi, inovacioni në këtë sektor është i importuar. Palët kryesore të interesit e konsiderojnë arsimin e lartë të rëndësishëm për prodhime intensive të njohurive, por sistemi universitar shqiptar duhet të përmirësohet ndjeshëm për të përmbushur kërkesat e kompanive kryesore. Veçanërisht në lidhje me hulumtimin, aktivitetet testuese dhe analizuese kryhen në mënyrë të pavarur ose në bashkëpunim me operatorë të huaj. Në përgjithësi, shërbimet shqiptare me njohuri të thelluara nuk konsiderohen as konkurruese dhe as lehtësisht të disponueshme; për të konkurruar në mbarë botën dhe për të qenë pjesë e GVC-ve, metodat dhe pajisjet e përdorura nga universitetet duhet të jenë në përputhje me standardet e kërkuara nga organet e certifikimit.

Të njëjtat sfida raportohen nga palët e interesit që operojnë në industrinë e paketimit, vërtet shumë të lidhura me përpunimin e ushqimit dhe të rëndësishme si për cilësinë e produkteve ashtu edhe për standardet ndërkombëtare. Gjithashtu në këtë rast bashkëpunimet kryesore janë me organizata ndërkombëtare (si GIZ-ja) që mbështesin operatorët në njohuri të thelluara.

shërbimet dhe mundësitë e transferimit të teknologjisë. Vështirësi janë zbuluar gjithashtu në gjetjen e fuqisë punëtore me profil të përshtatshëm për të kryer aktivitete intensive të njohurive.

Mbajtja e cilësisë së produkteve të larta, ulja e kostove të prodhimit, rritja e efikasitetit të transportit dhe logjistikës dhe sigurimi i përputhshmërisë me kërkesat e tregjeve ndërkombëtare janë pika të tjera të rëndësishme.

Këto mund të lidhen me:

- mungesën e përshtatjes - edhe në kompanitë e mëdha - me modernizimin (industria 4.0) dhe rrjedhimisht me inteligjencën artificiale, robotikën, digjitalizimin e shitjeve, marketingun, automatizimin e proceseve, ndër të tjera, siç vazhdojnë të prodhojnë shumica e sipërmarrësve shqiptarë me metoda tradicionale;
- mungesa ose humbja e personelit të kualifikuar dhe nevoja për të bërë ndryshime në sistemin e arsimit profesional për të përmbushur kërkesat e tregut;
- vështirësi në aksesin në tregun financiar dhe kapitalet.

Bazuar në perceptimin e palëve të interesit, mundësitë kryesore priten nga mundësitë në fushat e inteligjencës artificiale, robotikës dhe digjitalizimit të proceseve.

Nga anketimi, pozicionimi në treg përcaktohet kryesisht nga një gamë e gjerë produktesh dhe shërbimesh, ndërsa cilësia më e ulët e produktit dhe strukturat e papërshtatashme organizative shihet si një nga dobësitë kryesore. Mjedisi konsiderohet si një çështje e dobishme dhe në 12 muajt e fundit shumica e kompanive kanë ndërmarrë iniciativa për mbrojtjen e mjedisit, si ulja e konsumit të energjisë, karburanteve, ulja e ndotjes nga mbetjet, zëvendësimi i produkteve të ricikluara. Aktivitetet kryesore të inovacionit në 5 vitet e fundit kanë qenë të lidhura me përmirësimin e produkteve, si dhe me ndjekjen e kërkesave të tregut. Bashkëpunimet ndërmjet industrive konsiderohen të rëndësishme veçanërisht për zhvillimin e produkteve të reja, forcimin e pozicionimit të markës dhe rritjen e mundësive për investime. Mbajtja e klientëve ekzistues shihet si sfida kryesore operacionale sidomos pas pandemisë, si dhe mungesës së fondeve për bizneset.

Në tabelë janë raportuar 10 gjetjet kryesore në lidhje me fokusin kryesor të studimit.

Tabela 10: Vështrim i përgjithshëm i përpunimit agroushqimor, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet

Fokusi kryesor	Gjetjet kryesore
Zinxhiri i vlerës	- Industria është kryesisht e orientuar në tregun e brendshëm dhe përbëhet nga kompani të vogla; - Miratimi i plotë i standardeve ndërkombëtare fitosanitare mund të zgjerojë mundësitë e ndërkombëtarizimit;
Avantazhi konkurrues aktual	- Avantazhi kryesor konkurrues bazohet në kostot e ulëta të prodhimit; - Në një këndvështrim më të gjerë, bujqësia, përpunimi i ushqimit dhe turizmi mund të përfaqësojnë një zinxhir interesant vlerash të integruara për tregjet e brendshme; - Për bujqësinë që përmbush kërkesat fitosanitare ndërkombëtare, afërsia me kulturat organike mund të përfaqësojë një burim interesant avantazhi konkurrues në tregjet ndërkombëtare.
Teknologjitë ekzistuese	- Teknologjitë ekzistuese kanë një nivel bazë të modernizimit;

Potenciali i inovacionit	- Potenciali kryesor i inovacionit përfaqësohet nga integrimi i zinxhirit të furnizimit. - Teknologjitë kryesore lidhen me robotikën dhe automatizimin, por në një këndvështrim më të gjerë kërkohen investime në lidhje dhe aftësi digjitale. - Investimet në sistemin arsimor për të kapërcyer mospërputhjen e aftësive ndërmjet asaj që ofrohet nga institucionet/IAL-të e AFP-së dhe asaj që kërkohet nga tregu.
Ndikimet e COVID-19	- Industria është prekur pjesërisht nga ndikimi i pandemisë. - Mbajtja e klientëve ekzistues dhe rritja e fondeve për sektorin privat janë sfidat kryesore pas pandemisë.

Burimi: shpjegimi i autorit

"Derdhja e metaleve"

Ky sektor në Shqipëri është i orientuar më së shumti në tregjet ndërkombëtare (kryesisht në BE), edhe për shkak të mungesës së një industrie të madhe të mirëfilltë kombëtare, si automobila apo mekanika.

Derdhja e aluminit shihet si segmenti kryesor premtues në të gjithë industrinë. Tregu evropian i derdhjes së aluminit pritet të rritet ndjeshëm dhe aplikimi i tij kryesor është në sektorët e përdoruesve fundorë, veçanërisht në automobila, ndërtim dhe ndërtim, industriale, pajisje shtëpiake, hapësirë ajrore, elektronikë dhe elektrike, vegla inxhinierike, ndër të tjera.

Tregu ndahet në alumin kryesor (i freskët/papërpunuar) dhe alumin dytësor (i ricikluar). Shqipëria ka kompani që operojnë në të dy segmentet dhe në rast të mungesës së lëndëve të para ka kompani që operojnë me teknologji riciklimi dhe përpunimi. Pastaj, në lidhje me këtë, ka edhe dy pika të tjera:

1) Tregjet preferojnë aluminin primar

2) Bazuar në reagimet e palëve të interesit, rregullorja aktuale për mbetjet duhet të rishikohet sepse kufizon sektorin

Për të konkurruar me aktorët globalë, kompanitë shqiptare duhet t'u përmbahen udhëzimeve dhe standardeve të vendeve ku eksportojnë, veçanërisht në fushën e riciklimit dhe trajtimit të mbetjeve. Automobilistika përfaqëson një destinacion të rëndësishëm tregu, por kompanitë operojnë edhe në tregun e ndërtimit dhe industrisë metalurgjike.

Palët e interesit të intervistuara raportojnë, nga njëra anë, domosdoshmërinë për të reduktuar burokracinë në praktikën e lidhur me eksportin, nga ana tjetër mundësinë për të ndryshuar legjislacionin në lidhje me importin e materialeve të mbeturinave dhe për të rritur mundësinë e importimit të mbetjeve të ricikluesshme me çmim të ulët.[40].

Për të konkurruar në koston e grumbullimit të materialeve, palët e interesit e konsiderojnë industrinë në Shqipëri si të udhëhequr nga operatorë me përmasa shumë të vogla. Operatorët duhet të nxiten të bashkëpunojnë veçanërisht në grumbullimin e lëndëve të para dhe mbetjeve. Në këtë masë, palët e interesit besojnë se një kuadër ligjor që rregullon dhe mbështet këtë proces do të lehtësonte zhvillimin e industrisë.

Kur bëhet fjalë për inovacionin, palët e interesit theksojnë rëndësinë për të garantuar cilësi dhe qëndrueshmëri. Patentimi konsiderohet i ndërlikuar dhe jo gjithmonë i rëndësishëm për bizneset. Në vend të kësaj, bashkëpunimi ndërkombëtar mund të jetë shtytës për futjen e proceseve të reja, edhe në përputhje me standardet dhe kërkesat e tregjeve kryesore ndërkombëtare.

Puna e kualifikuar është një sfidë. Kurrikula e AFP-së dhe e arsimit të lartë nuk i përgjigjet gjithmonë nevojave të tregut. Palët e interesit konsiderojnë se kurrikulat universitare nuk janë plotësisht të përshtatura me tregun e punës.

---

[40]Sipas palëve të interesit, në këto kushte i gjithë biznesi i riciklimit të metaleve do të kufizohej shumë me një nivel të ulët përfitimi (importimi i materialeve të klasifikuara si lëndë e parë dytësore) dhe shpeshherë pamundësia për të përdorur impiantet dhe teknologjitë me kapacitet të plotë, duke vuajtur nga konkurrenca e vendeve të tjera të Ballkanit Perëndimor (duke e klasifikuar aluminin si mall).

Kompetenca më të përparuara janë të nevojshme në inxhinierinë kimike, për shembull. Sistemi arsimor nuk ofron as programe të përbashkëta për të lehtësuar praktikën apo bashkëpunimin Shkencë-Industri. Palët e interesit e njohin trajnimin e brendshëm si një mënyrë më të lehtë dhe alternative për të ndërtuar kualifikim dhe për të investuar në dije me kalimin e kohës. Partnerët e huaj gjithashtu mund të marrin pjesë në këto nisma dhe të mbështesin procesin.

Universiteti Politeknik i Tiranës, veçanërisht me Fakultetin e Metalurgjisë dhe Fakultetin e Kimisë, shihen nga palët e interesit si partnerë të vlefshëm. Megjithatë, risitë kryesore të futura në treg shpesh vijnë nga organizata të huaja konsulente dhe jo nga qendra kërkimore. Në përgjithësi, arsimi i lartë konsiderohet një palë e rëndësishme e interesit për shërbimet njohurive të thelluara sesa për aktivitetet kërkimore dhe inovative.

Palët e interesit nuk raportojnë ndonjë bashkëpunim të veçantë ndërsektorial. Agjencia AIDA njihet si një rregulaltor i mundshëm që promovon dhe lehtëson ndeshjen mes palëve të interesit.

/.

Nga anketimi, sfida kryesore është identifikuar në aftësinë për t'u përafruar me kërkesat e tregut dhe zinxhiri i papërshtatshëm i furnizimit shihet si dobësia kryesore e sektorit, veçanërisht në lidhje me furnizimet materiale. Shumica e bashkëpunimeve ndërindustriale kanë të bëjnë me kursimin e energjisë dhe prodhimin e lëndëve të para, ndërsa investimet kryesore në 5 vitet e fundit kanë të bëjnë me cilësinë e produkteve. Një nga sfidat më të rëndësishme të identifikuara në fazën e Covid-it lidhet me domosdoshmërinë për të pasur politika ligjore që rregullojnë sektorët si dhe mbajtjen e klientëve në dalje.

Në tabelë janë raportuar 11 gjetjet kryesore në lidhje me fokusin kryesor të studimit.

Tabela 11: Vështrim i përgjithshëm i derdhjes së metaleve, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet

Fokusi kryesor	Gjetjet kryesore
Zinxhiri i vlerës	- Pjesa më e madhe e industrisë është e hapur në tregjet ndërkombëtare dhe operon në procesin e derdhjes; Fazat e hulumtimit, projektimit dhe marketingut kryesisht zbatohen nga të tjera vende.
Avantazhi aktual konkurrues	- Avantazhi kryesor konkurrues bazohet në kostot e ulëta; - Derdhja e aluminit shihet nga palët e interesit si segmenti kryesor premtues; - Për të konkurruar në koston e grumbullimit të materialeve, palët e interesit e konsiderojnë industrinë në Shqipëri si të përbërë nga operatorë shumë të vegjël; - Kuadri rregullator në lidhje me mbetjet materiale mund të përfaqësojë një pengesë të rëndësishme në qëndrueshmërinë e modeleve të biznesit të operatorëve kryesorë;
Teknologjitë ekzistuese	- Teknologjitë ekzistuese kanë me një nivel bazë të modernizimit industrial; - Teknologjitë kryesore të zbatuara janë finalizuar për të garantuar cilësinë dhe respektimin e standardeve ndërkombëtare.
Potenciali i inovacionit	- Teknologjitë kryesore lidhen me robotikën dhe automatizimin, patentimi nuk konsiderohet i ndërlikuar dhe jo i rëndësishëm për industrinë - Risia kryesore ka të bëjë me efikasitetin e procesit, qëndrueshmërinë dhe respektimin e standardeve dhe kërkesave të tregut.
Ndikimet e COVID-19	- Industria është prekur pjesërisht nga ndikimi i pandemisë. - Ndikimet kryesore kishin të bënin jo shumë me organizimin e procesit, por me destinacionet e tregut.

Burimi: shpjegimi i autorit

8.3 Energjia

"Prodhimi, transmetimi dhe shpërndarja e energjisë elektrike"

Sektori i energjisë ndikohet ndjeshëm nga legjislacioni aktual kombëtar i energjisë dhe qeverisja e tij. Procesi i përafrimit me legjislacionin e BE-së - duke ndjekur agjendën e integrimit në BE - është në vazhdim e sipër. Sipas vëzhguesve ndërkombëtarë (OECD, 2021) deri më tani janë zbatuar deri në 50% të politikave të kërkuara prej Shqipërisë po punon për elementët e parë të Paketës së Energjisë së Pastër të BE-së. Shqipëria ka legjislacion të gjerë për gazrat serrë, reduktimin e emetimeve dhe cilësinë e ajrit, dhe Ligji për Ndryshimet Klimatike përmban nene që duhet të lejojnë ETS-ve (skemat e tregtimit të emetimeve) të zbatohen në të ardhmen.

Një nga çështjet kryesore në sektorin e energjisë është furnizimi dhe siguria e energjisë.

- Për sa i përket tregut të gazit, Shqipëria po punon për krijimin e një kuadri furnizimi me gaz natyror. Që nga fundi i vitit 2020, vendi po merr gaz natyror të nxjerrë nga Azerbajxhani nëpërmjet Gazsjellësit Trans Adriatik. Projektet kryesore të investimeve në infrastrukturë janë në rrugën e duhur dhe do të zbatohen në afat të shkurtër, të mesëm dhe afatgjatë. Megjithatë, tregu i gazit nuk është zhvilluar ende (OECD, 2021).
- Furnizimi me energji elektrike drejtohet nga një kornizë gjithëpërfshirëse legjislative dhe politikash. Furnizimi drejtohet nga subjekte shtetërore me role të përcaktuara dhe monitorohet nga raporte statistikore të përsëritura. Burimi kryesor i energjisë vjen nga hidrocentralet. Nga këndvështrimi i palëve të interesit, ndryshimi kryesor midis Shqipërisë dhe vendeve të tjera të Ballkanit Perëndimor për sa i përket prodhimit të energjisë elektrike ka të bëjë me burimin. Në Shqipëri prodhimi i energjisë elektrike bazohet pothuajse 100% në burimet hidrike, ndërsa në pjesën tjetër të rajonit mbizotërojnë karburantet.

Për sa i përket transmetimit dhe shpërndarjes, palët e interesit e konsiderojnë infrastrukturën shqiptare si "përtej kufijve", krahasuar me vendet e tjera:

- Kapaciteti i transmetimit tregohet si 1.4 herë mbi nevojat për energji. Përkundër kësaj, palët e tjera të interesit theksojnë se nevojiten investime dhe se duhet të garantohet furnizimi me energji, duke pasur parasysh se me rritjen e modernizimit mund të rriten edhe nevojat për energji, ndërsa burimet janë të kufizuara.
- Përgjithësisht, investimet janë në vazhdim. Palët e interesit raportojnë se rrjeti i shpërndarjes është në gjendje të mbulojë të gjithë territorin e Shqipërisë dhe ai rinovohet dhe përmirësohet vazhdimisht, duke marrë parasysh vendndodhjen e klientëve. Disa prej tyre në vend të kësaj raportojnë se nevojiten investime të mëtejshme në shpërndarje për të garantuar siguri dhe cilësi më të lartë, për të rinovuar të gjithë standardet e sistemit dhe për të arritur zona më të mira rurale.

Siç u përmend, energjia e rinovueshme zë një pjesë të konsiderueshme të përzierjes energjetike të Shqipërisë - afërsisht 35% e furnizimit të saj me energji vendase (OECD, 2021). Palët e interesit e konsiderojnë përafrimin e burimeve të ndryshme të rinovueshme si një proces strategjik por të vështirë, pasi jo të gjitha burimet kanë të njëjtin nivel efikasiteti dhe përdorshmërie. Në Shqipëri pjesa më e madhe e energjisë së rinovueshme - por jo e gjitha - gjenerohet nga prodhimi hidrik. Palët e interesit konsiderojnë se kjo mund të ndikohet në luhatjet vjetore për shkak të ndryshimeve hidrologjike. Vëzhguesit ndërkombëtarë e konsiderojnë të rëndësishme promovimin e një diversifikimi më të gjerë të përzierjes së energjisë së rinovueshme, duke rritur optimizimin dhe reduktimin e rrezikut. Në këtë masë, Shqipëria po operon për rritjen e energjisë së rinovueshme jo hidrik, por zbatimi i ndërhyrjes ende nuk është kryer.

Efiçenca e energjisë në Shqipëri është ende në fazat e hershme. Sipas OECD (2021) nuk ka asnjë fond të dedikuar të financuar nga qeveria për efiçiencën e energjisë—ndonëse investimet në efiçencën e energjisë realizohen si pjesë e projekteve/investimeve të tjera të financuara nga institucionet financiare ndërkombëtare ose bankat tregtare. Shqipëria nuk ka një sistem për mbledhjen e të dhënave dhe monitorimin e efiçencës së energjisë, auditimet e energjisë dhe as një metodologji nga poshtë-lart për mbledhjen e të dhënave.

Inovacioni konsiderohet nga palët e interesit si i rëndësishëm për zhvillimin e sistemit dhe industrisë. Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë ka hartuar një plan kombëtar duke përfshirë ndryshimet klimatike, duke vendosur objektivat deri në vitin 2030 për efiçencën e energjisë, energjinë e rinovueshme dhe gazrat serrë dhe zbulimin e çështjeve që lidhen me Hulumtimin dhe Inovacionin. Ndër të tjera, fokusi specifik është në bujqësi, pylltari, menaxhim të mbetjeve, politika dhe masa që mbështesin hulumtimin dhe inovacionin. Lidhur me këtë, bashkëpunimi me Agjencinë Kombëtare të Kërkimit Shkencor dhe Inovacionit (AKKSHI) konsiderohet i rëndësishëm dhe disa nga masat e përfshira janë përpunuar në përputhje me gjetjet dhe rekomandimet e AKKSHI.

Bashkëpunimi ndërmjet universiteteve dhe organizatave publike/private konsiderohet i rëndësishëm nga palët e interesit të intervistuara. Një nga fushat e ndërhyrjes së Planit Kombëtar është përmirësimi i bashkëpunimit në nivel rajonal dhe ndërkombëtar në fushën e kërkimit shkencor në sektorin e energjisë me një buxhet prej rreth 2 milionë euro, duke promovuar edhe vazhdimin e programeve Horizon 2020, COSME, COST, Erasmus.

Sipas disa palëve të interesit, në Shqipëri sfidat kryesore kanë të bëjnë me përfundimin e liberalizimit të tregut të energjisë elektrike dhe rritjen e prodhimit, duke përfshirë edhe diversifikimin e burimeve të prodhimit të energjisë elektrike. Duke marrë parasysh sigurinë e furnizimit me energji elektrike të vendit, kjo mund të klasifikohet si një pikë e dobët pasi prodhimi i energjisë elektrike varet kryesisht nga reshjet atmosferike.

Pavarësisht se pjesa më e madhe e prodhimit të energjisë kërkon nivel të ulët të emetimeve të CO2, vetëm 38% e konsumit të energjisë bazohet në burime të rinovueshme, pasi energjia e blerë në bursë nuk është e pastër duke përfshirë edhe qymyrin ose substanca të tjera që klasifikohen si jo shumë të pastra. Kjo kërkon një angazhim përkatës nga ana e autoriteteve kombëtare në lidhje me burimet e rinovueshme dhe dekarbonizimin.

Për këtë, sipas palëve të interesit, inovacioni dhe teknologjitë mund të kontribuojnë si në zbatimin e zgjidhjeve më efikase të energjisë hidrike ashtu edhe në zhvillimin e burimeve të tjera si dielli, era dhe gjeotermale.

Bashkëpunimi mes palëve është një mundësi për t'u shqyrtuar dhe forcuar. Bazuar në intervistat e palëve të interesit, qeveria dhe akademia kanë një dialog pozitiv, ndërsa mes kompanive dhe akademisë mbetet ende një sfidë. Për shembull, Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë ka nënshkruar një marrëveshje bashkëpunimi shkencor me Universitetin Politeknik të Tiranës për zhvillimin e industrive të rënda, infrastrukturës dhe energjisë. Bashkëpunimi efektiv ka ndodhur në lidhje me projektet e kursimit të energjisë dhe pas tërmetit të fundit (2019).

Sipas mendimit të disa palëve të interesit, Akademia është e fokusuar kryesisht në mësimdhënie, në vend të hulumtimit apo shërbimeve të transferimit të teknologjisë. Për të rritur konkurrencën në sektor, duhet të mbështeten shërbimet me njohuri të thelluara, por ato nuk janë lehtësisht të disponueshme brenda vendit. Shumica e kompanive preferojnë të marrin mbështetje nga organizata të huaja konsulente. Universiteti konsiderohet më pak i përfshirë në aktivitete të tilla dhe nuk ka njësi të rëndësishme kërkimore.

Veçanërisht në sektorin e hidrokarbureve ka një hendek të madh për sa i përket stafit të kualifikuar, pasi universitetet nuk prodhojnë gjeologë apo inxhinierë nafte, që merren me kërkimin shkencor. Instituti i Naftës – aktualisht i mbyllur – pritet të rihapet duke qenë bërthama kryesore e inovacionit në sektorin e hidrokarbureve.

Duke folur për kompetenca specifike, palët e interesit konsiderojnë se punonjësit e kualifikuar janë të disponueshëm për fusha horizontale si financat, ekspertiza ligjore, burimet njerëzore, por jo për fusha teknike si ndërtimi, kërkimi dhe zhvillimi si edhe faktin se *brain drain* (largimi i fuqisë së kualifikuar punëtore) është i lartë.

Sa i përket krizës nga pandemitë, efektet kryesore në prodhimin e energjisë janë parë në tremujorin e parë të vitit 2020. Vendi aktualisht po vuan ngrirjen e projekteve të prodhimit vendas të energjisë gjatë vitit 2020, gjë që rriti çmimin e importit të energjisë.

Në tabelë janë raportuar 12 gjetjet kryesore në lidhje me fokusin kryesor të studimit.

Tabela 12: Vështrimi i përgjithshëm mbi energjinë-ngjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet

Fokusi kryesor	Gjetjet kryesore
Zinxhiri i vlerës	- Sistemi energjetik ndikohet shumë nga kuadri rregullator si dhe nga procesi i përafrimit me kërkesat për anëtarësim në BE. - Bilanci i energjisë është shumë i varur nga dispozitat e huaja - Për sa i përket prodhimit, kjo bazohet kryesisht në hidrocentrale.
Avantazhi konkurrues aktual	- Deri më tani i gjithë sistemi energjetik është bazuar kryesisht në mungesën e një ekonomie tregu. - Përparësitë kryesore lidhen me pasuritë territoriale që rrisin prodhimin e energjisë nga burimet e rinovueshme ose me një emetim shumë të kufizuar të CO2; - Infrastruktura e furnizimit shihet si një aset, i cili kërkon investime. Investimet në infrastrukturën e furnizimit mund të çojnë në mundësi rritjeje edhe për industri të tjera;
Teknologjitë ekzistuese	- Teknologjitë ekzistuese kanë një nivel bazë të modernizimit; - Investimet për kursimin e energjisë nuk janë zbatuar shumë. - Nuk ka palë të interesit R&D (Kërkim shkencor dhe Zhvillim) të mirëfillta në sistemin kombëtar të inovacionit, krahasuar me standardet ndërkombëtare.
Potenciali i inovacionit	- Potenciali kryesor i inovacionit përfaqësohet nga zhvillimi i zgjidhjeve të burimeve të rinovueshme, kryesisht nga burimet hidrike, të erës, dhe diellore. - Është e rëndësishme të kapërcehet mospërputhja e aftësive ndërmjet ofertës arsimore dhe kërkesës për punë.
Ndikimet e COVID-19	- Industria nuk është prekur shumë nga ndikimi i pandemisë. - Ligjet, politikat dhe rregulloret e ardhshme në sektorë shihen si sfidat kryesore për t'u përballur në fazën pas Covid-it.

Burimi: shpjegimi i autorit

8.4 Akomodimi dhe aktivitetet e shërbimit mbështetës (turizmi)

"Akomodime të tjera"

Siç u përmend tashmë, në dekadën para shpërthimit të Covid-19, turizmi në Shqipëri u rrit me shpejtësi si në aspektin e peshës së PBB-së (kontributi i drejtpërdrejtë i barabartë me 8,8% në 2019) ashtu edhe në punësimin (kontributi i drejtpërdrejtë i barabartë me 8% në 2019). Numri i turistëve që vizitojnë Shqipërinë ka ardhur duke u rritur me bazë vjetore, me një rritje mesatare vjetore prej gati 15%.

Para pandemisë, numri i turistëve që hynin në Shqipëri ishte në rritje të vazhdueshme - nga 3,513,666 në 2012 në 5,117,000 në 2017; 6,406,038 në 2019 (dhe më pas duke u ulur në 2,657,818 në 2020) (Burlea-Schiopoiu, A; Ozuni, F, 2021). Në përgjithësi turistët e huaj vijnë nga Evropa Juglindore (Greqia dhe Italia), Evropa Perëndimore (Gjermania, Belgjika, Holanda, Franca dhe Skandinavia) dhe nga vende të tjera të Ballkanit (Kosova, Maqedonia, Mali i Zi).

80% e hoteleve ndodhet në zonat bregdetare (Velipojë, Shëngjin, Durrës, Kavajë, Vlorë, Sarandë apo Pogradec) ndërsa 10% është në Tiranë dhe 10% e mbetur ndodhet në zona të tjera të vendit (Burlea- Schiopoiu, A, Ozuni, F, 2021);

Vendi ka disa atraksione turistike, duke përfshirë parqet kombëtare dhe rezervatet e mbrojtura, bregdetin e ruajtur mirë, një shumëllojshmëri liqenesh dhe një numër të madh vendesh arkeologjike dhe të UNESCO-s si Butrinti, Berati dhe Gjirokastra.

Sektori i akomodimit ndikohet shumë nga dimensioni i objekteve: turizmi vazhdon të përfaqësohet kryesisht nga operatorë të vegjël, në pronësi vendase, me përfshirje të rrallë të investitorëve të huaj.

Përsa i përket infrastrukturës, Shqipëria ka vetëm një aeroport në kryeqytet. Edhe pse vendi është buzë Detit Mesdhe, mungesa e porteve për pronarët e jahteve dhe për anijet turistike bën që potenciali detar të mos shfrytëzohet ende plotësisht.

Janë disa aktorë akademikë që operojnë në fushën e turizmit. Universiteti i Tiranës ka një departament të marketingut dhe turizmit, i fokusuar kryesisht në orientimin e biznesit dhe sipërmarrjes, dhe Agjencia Kombëtare e Trajnimit dhe Kualifikimeve të Arsimit Profesional është e përfshirë drejtpërdrejt në zbatimin e Kornizës Shqiptare të Kualifikimeve për arsimin dhe formimin profesional. Universiteti i Sarandës operon edhe në fushën e edukimit turistik. Sipas grupeve të interesit, bashkëpunimi mes arsimit të lartë dhe arsimit profesional duhet të forcohet, edhe në përgjigje të mungesës së personelit të kualifikuar dhe të motivuar.

Përsa i përket inovacionit, ai udhëhiqet kryesisht nga qëllimi i kursimit të kostos dhe në 12 muajt e fundit të gjitha kompanitë pjesëmarrëse në anketë kanë ndërmarrë hapa për mbrojtjen e mjedisit si ulja e konsumit të energjisë, karburantet, ulja e ndotjes nga mbetjet, zëvendësimi i produkteve të ricikluara. Mundësitë mund të vijnë nga lidhjet me sektorin e TIK. Zgjidhjet e IT mund të përfaqësojnë një mjet përkatës për: gërshetimin e zinxhirit të furnizimit me standarde më të larta të efikasitetit dhe cilësisë, si në rastin e dërgimit të produkteve nga fermerët ose peshkatarët në restorante, ose përmirësimin e lidhjes midis porteve dhe vendeve turistike; përputhja me kërkesën turistike dhe përqëndrimi i ofertës në drejtim të promocionit të mjeteve të faqeve të internetit, menaxhimit të klientëve, ofertave të integruara, paketave turistike; zbatimi i zgjidhjeve të reja dhe produkteve turistike, të tilla si të dhëna të mëdha, mësimi automatik, analitika e biznesit dhe zgjidhje të bazuara në Web IT për rezervime, regjistrime, pagesa, shërbime shtesë. Rezervimet elektronike, pagesat, referimet në ueb për shembull janë standarde ndërkombëtare që kërkojnë investime jo vetëm në teknologji, por edhe në modele biznesi dhe në shërbime të njohurive intensive. Kjo konsiderohet si një nga sfidat e para që duhet përballur, për të zhbllokuar potencialin ekonomik të turizmit ndërkombëtar.

Si gjetjet kryesore nga vëzhguesit ndërkombëtarë (Banka Botërore, 2020) dhe intervistat e palëve të interesit, ka disa mundësi që mund të hetohen më tej në bazë të zinxhirëve të integruar të vlerës:

- ekonomia blu dhe turizmi detar, i ndërthurur me industrinë logjistike (porte, porte detare, ujore) për të përmirësuar vendet turistike (natyrore, historike dhe kulturore) në zonat e brendshme të vendit
- agroturizmi i lidhur me sektorin bujqësor
- turizmi i mirëqenies, duke filluar nga një turizëm dentar me baza të forta dhe duke zgjeruar ofertën në industrinë e mirëqenies, kuzhinës së shëndetshme;
- turizmi i biznesit. Një nga dobësitë është mungesa e emrave të markave të mëdha që mund të lehtësojnë përhapjen e standardeve ndërkombëtare (përsa i përket produkteve dhe shërbimeve). Standardet ndërkombëtare të ndërthurura me vlerat dhe traditat lokale mund të krijojnë një përvojë të veçantë që do të promovohet me një çmim konkurrues. Për zhvillimin e turizmit të biznesit, bashkëpunimi me kompani dhe agjenci ndërkombëtare konsiderohet i rëndësishëm për të ardhurat, përballueshmërinë e produktit dhe çmimet në kategorinë e hoteleve me 5 yje.

Një qasje e zhvillimit të qëndrueshëm kërkon investime infrastrukturore si të prekshme ashtu edhe të paprekshme. Nga njëra anë, ka nevojë për infrastruktura logjistike (rrugë) dhe lidhjeje rrjeti (IT), nga ana tjetër, palët e interesit e konsiderojnë strategjike për të investuar në rrjetet ndërkombëtare dhe integrimin e tregut të brendshëm. Mbi të gjitha është e nevojshme një perspektivë afatgjatë, duke rritur dialogun midis palëve kryesore, me angazhimin e pushtetit lokal dhe vendor, me angazhimin e operatorëve privatë dhe financiarë, si dhe investitorët e huaj.

Në tabelë janë raportuar 13 gjetjet kryesore në lidhje me fokusin kryesor të studimit.

Tabela 13: Vështrim i përgjithshëm i akomodimit dhe aktiviteteve të shërbimit mbështetës (turizmi), gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimi

Fokusi kryesor	Gjetjet kryesore
Zinxhiri i vlerës	- Pjesa më e rëndësishme e zinxhirit të vlerës lidhet me shërbimet e akomodimit në bregdet dhe në kryeqytet - Me përjashtim të turizmit në Tiranë që ka një vijueshmëri të caktuar gjatë vitit, turizmi bregdetar ka nivel të lartë sezonal dhe përqendrimi. - Turizmi në zonat rurale ndikohet shumë nga një ofertë e kufizuar akomodimi, infrastrukture dhe shërbimesh turistike.
Avantazhi konkurrues aktual	- Kostoja e ulët, trashëgimia natyrore dhe kulturore përfaqësojnë asetet kryesore dhe burimin e avantazhit konkurrues; - Mungesa e disa infrastrukturave kufizon turizmin në pjesën e brendshme, si dhe flukset e mundshme që vijnë nga udhëtimet me jaht dhe kroçera.
Teknologjitë ekzistuese	- Teknologjitë kryesore përfaqësohen nga IT, në lidhje me menaxhimin e klientëve (rezervimet, pagesat etj.) dhe integrimin e zinxhirit të furnizimit; - Teknologjitë e tjera të miratuara lidhen me investimet e kursimit të energjisë.
Potenciali i inovacionit	-Potenciali kryesor i inovacionit lidhet me ndërthurjen e zinxhirit të furnizimit me sektorë të tjerë. Nga njëra anë, progresi i IT mundëson ofrimin e një shërbimi të veçantë për klientët; nga ana tjetër, mundësitë e ndërthurjes me ushqimin, kulturën, shëndetin mund të shfrytëzohen përmes një aplikimi më të gjerë të zgjidhjeve inteligjente të IT.
Ndikimet e COVID-19	- Industria është prekur nga ndikimi i pandemisë - Mbajtja e klientëve ekzistues shihet si sfida kryesore operacionale në lidhje me fazën Covid

Burimi: shpjegimi i autorit

8.5 Informacioni dhe Komunikimi

"Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor dhe teknologji të tjera informacioni"

Sipas vëzhguesve ndërkombëtarë[41] në vitin 2018 kontributi i industrisë së TIK në PBB ishte 2.9%, i cili u rrit më tej gjatë 2019-ës; xhiroja totale e sektorit të Transportit, Informacionit dhe Komunikimit për vitin 2018 ishte 1,255 milionë euro dhe vlera e shtuar për vitin 2018 ishte 512 milionë euro.[42].

Çështjet kryesore të tregut shqiptar të TIK në Shqipëri janë digjitalizimi i administratës publike dhe shërbimet elektronike. Ndërvepruesshmëria e TIK përfaqëson një nga përbërësit në përpjekjen për të zgjeruar përhapjen e shërbimeve elektronike (OECD, 2021). Megjithatë, zbatimi i Agjendës Digjitale 2015-2020 ka raportuar rezultate pozitive, veçanërisht në drejtim të digjitalizimit të administratës publike dhe me lançimin e portalit e-Albania.

Për sa i përket lidhjes me brez të gjerë, infrastrukturat janë përmirësuar ndjeshëm falë Planit Kombëtar të Broadband-it 2013-2020 dhe atij në vazhdim 2020-2025. Shpejtësia e bandës së gjerë tani mund të arrijë 1 Gigabit për sekondë

[41]Shih OECD (2021) dhe PwC Maqedonia e Veriut (2020).
[42]Të dhënat përfshijnë Sektorët e Transportit, Informacionit dhe Komunikimit; Nuk ka të dhëna të disponueshme vetëm për sektorin e TIK.

(Gbps), por shumica e abonentëve (55%) kanë shpejtësi 4-10 Megabit për sekondë (Mbps).[43] Plani i ri Kombëtar i Frekuencave sjell ndryshime të rëndësishme në spektrin e disponueshëm për shërbimet dhe teknologjitë e reja, brezin e gjerë celular duke përfshirë brezat për teknologjinë 5G. Kjo pritet të zgjerojë tregun e IT dhe mundësitë për aplikime ndërsektoriale ndërmjet industrive (OECD, 2021).

Për sa i përket adoptimit të TIK në vitin 2019, 28% e sipërmarrjeve punësonin një specialist të TIK dhe 45% e sipërmarrjeve kishin një faqe interneti. Aplikimet kryesore (89%) ishin publikimi i katalogëve apo listave të çmimeve (INSTAT, 2021) dhe 12.8% e sipërmarrjeve u përfshinë në aktivitetet e tregtisë elektronike në vitin 2020. Lidhur me këtë shifër, pavarësisht numrit të madh të specialistëve të TIK, një nivel i ulët depërtimi i aktiviteteve të tregtisë elektronike është regjistruar dhe përdorimi i mundësive të TIK duket se ka ende një potencial të pashfrytëzuar (OECD, 2021).

Sipas OECD (2021) blerjet në internet nuk janë të përdoura, për shkak të përdorimit të ulët të kartave të kreditit në zona të caktuara, fuqisë së ulët blerëse si dhe kostos së lartë të transportit. Për më tepër, korniza për mbrojtjen e privatësisë digjitale nuk përputhet plotësisht me kuadrin aktual të BE-së, veçanërisht në lidhje me legjislacionin për mbrojtjen e konsumatorëve në tregtinë elektronike.

Agjenda Digjitale dhe Strategjia Kombëtare për Zhvillim mbështesin miratimin e pajisjeve ITC për SME-të përmes Fondit të Inovacionit, por sipas vëzhguesve ndërkombëtarë ndikimi i këtij lloji të mbështetjes (dhe programeve të tjera të financimit të inovacionit) është i kufizuar në një numër të vogël përfituesish.[44]

Megjithatë, sipas palëve të intervistuar, shumica e njerëzve kanë aftësi digjitale bazë dhe të nivelit mestar dhe vetëm personat që kanë përfunduar studimet universitare ose që punojnë në sektorët digjital tregojnë aftësi më të përparuauara. Disponueshmëria e burimeve paraqet çështjen kryesore kritike për operatorët e TIK. Industria përballet me një deficit të profesionistëve shumë të aftë të TIK, i cili lidhet me hendekun që qendron midis aftësive të përvetësuara nga sistemi arsimor në Shqipëri dhe atyre të nevojshme për tregun e punës.

Mungesa e aftësive digjitale në ekonomi ndikon negativisht si në kërkesë ashtu edhe në ofertën e produkteve digjitale, duke cënon potencialin e digjitalizimit për sa i përket punësimit dhe sipërmarrjes. Palët e interesit raportojnë se gjetja ose trajnimi i profesionistëve shumë të aftë të TIK është i vështirë dhe mbajtja e tyre është edhe më e vështirë, pasi *brain drain* (largimi i fuqisë së kualifikuar punëtore) ndikon shumë në këtë industri. Një nga çështjet që duhet marrë në konsideratë është se përgatitja e punonjësve të sapo diplomuar konsiderohet fare pak e përshtatashme për industrinë. Në këtë masë, palët e interesit besojnë se universitetet janë në gjendje të ofrojnë vetëm njohuri parapërgatitore. Ndërtimi i kompetencave shpesh lidhet me trajnimin e brendshëm. Mospërputhja midis kërkesës dhe ofertës së kompetencave të kualifikuara është edhe më kritike për bizneset e orientuara drejt produkteve të IT, ku konkurrenca globale kërkon zgjidhje dhe kompetenca të integruara në kompjuterikën e internetit (cloud), mësimin automatik, inteligjencën artificiale dhe aplikacionet e internetit.

Një dialog më i fortë midis kompanive dhe qeverisë kombëtare konsiderohet i rëndësishëm për hartimin e programeve të trajnimit në përputhje me nevojat e tregut të punës. Aplikacione interesante janë aplikacionet e internetit në agroushqim, aplikimi i IT në turizëm, si dhe tranzicioni digjital në industri të tjera, edhe nëse mungesa e operatorëve të mëdhenj mund të dëmtojë zhvillimin efektiv të këtyre mundësive.

Patentimi dhe hulumtimi është me të vërtetë shumë i rëndësishëm, por palët e interesit raportojnë se nuk ka infrastrukturë kërkimore dhe patentimi kryhet kryesisht jashtë vendit.

Nga anketimi, burimet kryesore të avantazhit konkurrues përfaqësohen nga rrjetet e forta të shpërndarjes, ekonomitë e mira të shkallës dhe kostot e ulëta të prodhimit. Aktivitetet e para-prodhimit të softuerit konsiderohen si një mundësi e mirë për zinxhirin e vlerës së IT. Kompanitë kryesore konsiderojnë si asete kryesore si menaxhimin e bazës së të dhënave ashtu edhe aftësitë e përpunimit të të dhënave. Në këtë masë, investimet në pajisje dhe sisteme konsiderohen si sfidat kryesore, për të ndjekur kërkesat e tregut dhe për të diferencuar produktet/shërbimet.

---

[43]Sipas Raportit për Shqipërinë 2021, shkalla e depërtimit korrespondon me 15.6% të popullsisë dhe 52% të familjeve. Hendeku në depërtimin e internetit fiks me brez të gjerë midis zonave urbane dhe rurale është ende i rëndësishëm. Zonat rurale përbëjnë 40% të popullsisë, por vetëm 3.7% janë të lidhur me internetin. Shkalla e përhapjes të celularëve në fund të vitit 2020 ishte 70% krahasuar me 61,8% në fund të 2019. Në vitin 2020, kishte 2 milionë përdorues aktivë të brezit të gjerë celular. Vëllimi i përdorimit të të dhënave gjatë vitit 2020 është rritur me 29,4% krahasuar me vitin 2019

[44]Një nxitje e dobishme për drejtimin e biznesit në sektorin e TIK lidhet me regjimin tatimor, pasi kompanitë e sektorit të TIK përfitojnë nga një normë e reduktuar e tatimit mbi fitimin (5% në vend të taksës kombëtare 20% për të gjithë sektorët e tjerë). Sipas palëve të interesit të intervistuara, drejtimi i një start-up-i në sektorin e IT-së është shumë i përshtatshëm, por në një periudhë të gjatë kërkohen partneritete me palë më të mëdha.

Në tabelë janë raportuar 14 gjetjet kryesore në lidhje me fokusin kryesor të studimit.

Tabela 14: Vështrim i përgjithshëm i Informacionit dhe Komunikimit, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet

Fokusi kryesor	Gjetjet kryesore
Zinxhiri i vlerës	- Një pjesë e madhe e industrisë është e lidhur me shërbimet publike elektronike - Përdorimi më i gjerë i IT në mesin e kompanive lidhet me faqet e internetit dhe aplikimin e tregtisë elektronike - Ofrimi i internetit varet nga zhvillimi i infrastrukturës së lidhjes së IT që në zonat rurale nuk është gjerësisht i disponueshëm. Programet kombëtare po përshpejtojnë përhapjen e infrastrukturave të IT dhe miratimin e shërbimeve të IT - Mungesa e operatorëve të mëdhenj mund të kufizojë ritmin e transformimit digjital të kompanive
Avantazhi aktual konkurrues	- Para-prodhimi dhe funksionet shtesë janë aktivitetet kryesore me peshën më të madhe në zinxhirin e vlerës. Kompanitë kryesore konsiderojnë si asete kryesore një aktivitet të fortë marketingu, një menaxhim superior të bazës së të dhënave dhe aftësi të përpunimit të të dhënave - Mungesa e aftësive të përkushtuara në IT dhe nevoja për të investuar në pajisje dhe sisteme shihen si dobësitë kryesore, veçanërisht për ato kompani të orientuara drejt produkteve të IT-së, që vuajnë shumë nga konkurrenca globale.
Teknologjitë ekzistuese	- Teknologjitë ekzistuese janë në përputhje me standardet bazë dhe në varësi të infrastrukturave të IT; - Universitetet konsiderohen të dobishme për ndërtimin e aftësive parapërgatitore, jo për disponueshmërinë e pajisjeve dhe laboratorëve të IT në mënyrë që të rritet avantazhi konkurrues i sistemit.
Potenciali i inovacionit	- Ndërlidhja dhe bashkëpunimet ndërmjet industrive paraqesin mundësi interesante. Aplikimet e IoT-së në turizëm dhe bujqësi janë shembuj të mundshëm - mungesa e hulumtimit dhe zhvillimit, mungesa e kapitalit, mungesa e teknologjisë shihen si disa nga vështirësitë kryesore dhe aktivitetet kryesore të inovacionit të kryera janë ndjekja e kërkesave të tregut dhe diferencimi i produkteve/shërbimeve.
Ndikimet e COVID-19	- Industria nuk është prekur shumë nga ndikimi i pandemisë. - Mbajtja e klientëve ekzistues dhe ndryshimet ndërkombëtare në modelin e biznesit shihen si sfidat kryesore në fazën e Covid.

Burimi: shpjegimi i autorit

8.6 Aktivitetet e shërbimeve administrative dhe mbështetëse

"Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center) shërbim klientit dhe aktivitetet e shërbimeve mbështetëse të biznesit"

Sipas RISI (2019) Transferimi i Procesit të Biznesit (TPO) mund të përshkruhet si shpërndarja e proceseve specifike të biznesit, zakonisht në lidhje me detyrat rutinë ose jo-thelbësore të biznesit si mbështetja e klientit, te ofruesit e jashtëm të shërbimeve. Shërbimet kryesore që ofrohen zakonisht në formën e BPO, ndër të tjera, kanë të bëjnë me IT, Financa dhe kontabilitet, proceset e zyrave mbështetëse (Back office-it), tregtisë elektronike dhe mbështetëse, Prokurimet, Burimet Njerëzore dhe proceset e rekrutimit.

Në nivel global, sektori i BPO është rritur jashtëzakonisht gjatë dekadave të fundit, i nxitur nga transferimi ose transferimi i proceseve të biznesit nga firmat me bazë në vendet e zhvilluara në ato me bazë në ekonomitë në zhvillim dhe për shkak të uljes së kostove të teknologjisë së komunikimit dhe informacionit (RISI, 2019).

Sipas Konfindustrisë Shqiptare (2021) në vitin 2000 vendi u dallua si një lider në rajonin e Ballkanit Perëndimor për shërbimet BPO, për shkak të afërsisë me tregjet evropiane dhe disponueshmërisë së burimeve të kursimit të kostos, veçanërisht aftësive gjuhësore. Sektori BPO ka qenë në rritje që nga fillimi i tij dhe aktualisht punëson rreth 35,000 profesionistë në më shumë se 400 kompani të jashtme.

Sipas INSTAT (2019) në periudhën 2010-2018, në fushën e aktiviteteve administrative dhe mbështetëse ushtronin aktivitet 12,029 sipërmarrje me 26,840 punonjës (numri mesatar i sipërmarrjes 4,9 punonjës). Qarkullimi i krijuar ishte afërsisht i barabartë me 38,080 milionë lekë, paga 11,479 milionë lekë dhe një pagë mesatare për punonjës të barabartë me 427,7 mijë lekë.

Futja e të dhënave dhe qendrat e thirrjeve janë ndër shërbimet kryesore të jashtme në Shqipëri dhe destinacioni i tregut përfaqësohet nga vendet evropiane, veçanërisht Italia. Që prej fillimit, aktivitetet kryesore kanë qenë të lidhura me shërbimet e pas-shitjes, kujdesin ndaj klientit dhe telemarketingun dhe vetëm së fundmi me shërbimet e marketingut dhe hulumtimit, operacionet e IT-së dhe Softuerit, si dhe shërbimet e financave dhe kontabilitetit.

Që nga përhapja e madhe në mbarë botën e zgjidhjeve të IT, mënyra se si organizohen dhe kontraktimi i palëve të jashtme të biznesit ka ndryshuar. Në ditët e sotme në nivel ndërkombëtar, sektori TIK-BPO po përpiqet të diversifikojë më tej, duke përfshirë aktivitetet në proceset digjitale, dizajnimin dhe zhvillimin e softuerit, teknologjitë e regjistrit të pagesave të kriptomonedhave) blockchain, sigurinë kibernetike, etj. kostot, zhvilloni modele të shpërndarjes globale dhe siguroni akses të sigurt të të dhënave. Për shkak të avantazheve të tij, shërbimet BPO të bazuara në sistemet kompjuterik (cloud) do të miratohen gjithnjë e më shumë në të ardhmen.

Në Shqipëri, sektori BPO po përballet me këtë sfidë, duke u marrë me aktivitete që lidhen me menaxhimin e marrëdhënieve me klientët (kryesisht qendrat e thirrjeve që ofrojnë mbështetje për klientët, shërbimet e shitjeve dhe marketingut), menaxhimin e burimeve njerëzore (kryesisht trajnime, shërbime të listëpagesave dhe rekrutimit), menaxhimin e burimeve të sipërmarrjes (kryesisht financat, kontabiliteti, prokurimi, logjistika dhe shërbimet e të dhënave)[45].

Të jesh konkurrues në nivel ndërkombëtar në fusha të tilla do të thotë të investosh në proceset e menaxhimit të njohurive, duke u marrë me delegimin e detyrave më të ndërlikuara dhe që kërkojnë aftësi, kompetenca dhe ekspertizë të specializuar. Sipas palëve të interesit është e nevojshme të kemi një perspektivë afatgjatë të investimeve si në teknologji ashtu edhe në kompetenca.

Llojet e shërbimeve të kryera nga kontraktimi i jashtëm I procesit të njohurive (si një evolucion i BPO bazuar në proceset e menaxhimit të njohurive) mund të përfshijnë shërbime ligjore dhe mjekësore, trajnime, studime tregu dhe konsulencë biznesi dhe në lidhje me IT-në, BPO përfshin ofrimin e mirëmbajtjes së softuerit dhe shërbimet me vlerë të shtuar më të lartë të dizajnit, programimit dhe zhvillimit të strategjisë së IT.[46]

Duke marrë parasysh këto mundësi, bazuar në intervistat e palëve të interesit, disa operatorë shqiptarë kanë filluar të zhvillojnë zgjidhje IT për analitikë inteligjente dhe në fushën e sigurisë. Në këtë masë, tendencat kryesore mund të përfaqësohen nga inteligjenca artificiale e aplikuar tek aplikacionet softuerike; inteligjenca artificiale e aplikuar në robotikë; marketing digjital i orientuar drejt SEO-së, PPC, tregëtisë elektronike, etj; teknologji dhe zgjidhje të gjelbra. Në mënyrë të ngjashme, automatizimi i procesit robotik dhe menaxhimi i mediave sociale përfaqësojnë tendenca të tjera që çojnë në zhvillim të mëtejshëm dhe kërkesa për ofrimin e shërbimeve BPO. Në lidhje me këto tendenca, aktivitetet e inovacionit janë të orientuara kryesisht për të ndjekur kërkesat e tregut,

---

[45]Sipas AIDA (2020), disa nga kompanitë më të suksesshme BPO që operojnë në Shqipëri janë zgjidhjet e industrisë Lufthansa, Deloitte, Teleperformance, IDS, Rework, Innovaway, Alba contact, Albacall, Ernest&Young, Euroservices dhe Localeyes.

[46]Sipas RISI (2019), shumë ekonomi në zhvillim, duke përfshirë disa nga fqinjët e Evropës Lindore, kanë përparuar nga ofrimi i shërbimeve bazë të BPO ose qendrave të thirrjeve telefonike (call center) tradicionale në ofrimin e teknologjisë me vlerë më të lartë dhe shërbimeve intensive të njohurive.

Sipas disa operatorëve, mundësitë kryesore aktuale në tregun ndërkombëtar mund të vijnë nga:

- Kujdesi shëndetësor: megjithëse, kujdesi shëndetësor përfaqëson një pjesë të vogël të marrëveshjeve të BPO (të ulëta në krahasim me industritë e tjera, si shërbimet financiare, bankare dhe prodhimi), potenciali për rritje është i lartë për shkak të rritjes së kërkesës për kujdes cilësor.
- IT: Transferimi i teknologjisë së informacionit është një nga praktikat më të frekuentuara të kontraktimit në botë. Ai përfshin: përdorimin e ofruesve të shërbimeve për ofrimin e proceseve të biznesit të mbështetur në TI, shërbimet e aplikacioneve dhe zgjidhjet e infrastrukturës.

- Sigurimi: efikasiteti i kostos dhe cilësia e shërbimit kanë bërë që kompanitë e sigurimeve të shqyrtojnë mundësinë për të mos menaxhuar drejtpërdrejt një lloj shërbimi.
- Tregtia elektronike: shfaqja e tregtisë elektronike ka përcaktuar aksesin në tregje të reja për shumë kompani.
- Futja e të dhënave: sot tregu është i mbingarkuar nga të dhëna, kryesisht të dhëna të papërpunuara, që rrezikojnë të jenë të padobishme nëse nuk përkthehen në informacione kuptimplotë. Futja e të dhënave është një shërbim që kërkon shumë kohë; në këtë masë kontraktimi i jashtëm mund të kursejë kostot përkatëse operative.

kërkesat, diferencimi i produktit/shërbimeve dhe uljen e kostove. Për këto synime, investimet në pajisje dhe sisteme IT shihen si përparësi.

Gjithashtu në këtë rast sfidë është cilësia e punësimit si dhe mospërputhja aktuale në tregun e punës ku kurrikulat universitare jo gjithmonë përputhen me kërkesat. Vitet e fundit ka pasur një rritje të ndjeshme të nivelit të aftësive të të rinjve që punojnë në shërbimet BPO, por kërkesat dhe nevojat e tregut nuk janë në përputhje me kualifikimin ekzistues. Në veçanti, palët e interesit vërejnë mungesën e inxhinierëve në krahasim me vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor. Në këtë drejtim, shoqatat e biznesit mund të luajnë një rol të rëndësishëm: shoqata SHDSHB (Shoqata e Drejtuesve të Shërbimeve të Biznesit) nënshkroi një Memorandum Bashkëpunimi me Universitetin Aleksandër Moisiu në Durrës për ngritjen e kurseve të formimit profesional të talenteve të rinj.

Sipas disa palëve të interesit, për momentin shumica e operatorëve më të mëdhenj në BPO operojnë kryesisht në segmente me vlerë të shtuar të ulët, gjithsesi prania e disa kompanive këshilluese shumëkombëshe mund të forcojë përhapjen e shërbimeve IT-BPO dhe të nxisë bashkëpunimin ndërkombëtar. Në këtë masë, agjenda aktuale e integrimit në Bashkimin Evropian ka zvogëluar pasiguritë dhe ka forcuar reputacionin e industrisë. Të dyja konsiderohen si përbërës të rëndësishëm për mundësi të reja biznesi.

Palët e interesit besojnë se duhet të ketë një kuadër të posaçëm ligjor në mbështetje të zhvillimit të kësaj industrie, së bashku me stimujt fiskalë për investitorët e huaj dhe startup-et. Një nga dobësitë është mungesa e të dhënave dhe informacionit të kualifikuar për BPO, Kontraktimi i Jashtëm i IT dhe Hulumtim dhe Zhvillim, në lidhje specifike me asetet kryesore, operacionet dhe potencialin, të cilat mund të rrezikojnë efektivitetin e masave mbështetëse.

Së fundi, sektori kërkon gjithashtu infrastruktura strategjike efikase, veçanërisht për ofrimin e shërbimeve të energjisë dhe internetit. Deri tani sfidat kryesore për fazën Covid janë mbajtja e klientëve ekzistues dhe gjetja e fondeve për të rritur biznesin.

Në tabelë janë raportuar 15 gjetjet kryesore në lidhje me fokusin kryesor të studimit.

Tabela 15: Vështrim i përgjithshëm i qendrat e thirrjeve dhe shërbimeve mbështetëse të biznesit, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet

Fokusi kryesor	Gjetjet kryesore
Zinxhiri i vlerës	- Industria BPO operon kryesisht në ofrimin e shërbimeve me njohuri mesatare të ulëta. Futja e të dhënave dhe qendrat e thirrjeve janë ndër shërbimet kryesore të jashtme në Shqipëri dhe destinacioni i tregut është i orientuar drejt vendeve evropiane, tregu kryesor është Italia. - Në Shqipëri operojnë edhe aktorë shumëkombësh, të cilët ofrojnë këshillim biznesi në vend. Ato mund të përfaqësojnë gjithashtu një qendër të mundshme për bashkëpunim dhe mundësi ndërkombëtare.
Avantazhi knkurrues aktual	- Avantazhi konkurrues kryesor aktual përfaqësohet nga kostoja e ulët e fuqisë punëtore, e kombinuar me praninë e aftësive gjuhësore, praninë e një sistemi ekonomik që funksionon në mënyrë të mirëfilltë në sektor; - Afërsia kulturore dhe gjeografike me tregjet evropiane njihet si një aset pozitiv; - Disa kompani kanë përfshirë zbatimin e IT që mundëson analiza inteligjente dhe mundësinë për të ofruar shërbime me vlerë të shtuar.
Teknologjitë ekzistuese	- Teknologjitë ekzistuese korrespondojnë me kërkesat aktuale të IT të tregut, për shërbime të jashtme të nivelit të ulët të mesëm; - Disa zgjidhje të përparuara të IT janë zbatuar; - Operatorët më të mëdhenj bazohen kryesisht në segmente të mesme të ulëta, duke zbatuar teknologji që sigurojnë efikasitet dhe qëndrueshmëri në ofrimin e shërbimeve.
Potenciali i inovacionit	- Potenciali kryesor i inovacionit vjen nga aplikimi i zgjidhjeve të IT; - Kapërcimi i mospërputhjes ndërmjet kërkesës dhe ofertës së fuqisë punëtore të kualifikuar, krijimi i një rrjeti më të gjerë përfaqëson mundësinë kryesore për të futur inovacionin; - Zgjidhjet e IT mund të përputhen në pozicionimin në tregje të shërbimeve me ngarkesë më të lartë njohurish dhe vlerë të shtuar.
Ndikimet e COVID-19	-Industria është prekur pjesërisht nga ndikimi i pandemisë, për sa i përket aspektit të organizimit të brendshëm.

Burimi: shpjegimi i autorit

9. Përfundime dhe rekomandime

Të dhënat cilësore vërtetojnë rezultatet nga Analiza sasiore, duke identifikuar fushat përkatëse që duhen eksploruar më tej për përzgjedhjen përfundimtare të përparësive të Specializimit Inteligjent. Të gjithë sektorët e hulumtuar kanë një rëndësi të madhe territoriale, si dhe mundësi zhvillimi. Megjithatë, ato tregojnë edhe dobësi strukturore që kërkojnë investime dhe një angazhim të fortë nga Autoritetet Kombëtare.

Bujqësia, Peshkimi dhe Akuakultura; Prodhimi; Energjia; Akomodimi dhe aktivitetet e shërbimit mbështetës (turizmi); Informacioni dhe Komunikimi; Aktivitete të shërbimit administrative dhe mbështetës janë fushat e përzgjedhura që do të duhet të hulumtohen në të ardhmen në analizat dhe konsultimet e ardhshme me palët e interesit.

Gjithashtu, të intervistuarit identifikojnë infrastrukturat strategjike, të lidhura veçanërisht me furnizimin me energji, lidhjen digjitale dhe të transportit, si një nxitës i rëndësishëm i zhvillimit dhe si një burim pasigurie. Edhe pse është bërë shumë në vitet e fundit dhe shumë përgatitje janë ende duke u bërë, infrastruktura mbetet një sfidë e rëndësishme për të ardhmen e Shqipërisë.

Atje shpesh ka një mospërputhje mes kurrikulave të AFP-së dhe arsimit të lartë, nga njëra anë, dhe kërkesave të tregut të punës, nga ana tjetër. Në veçanti, disa kurrikula kanë tepër vështirësi me përshtatjen me standardet dhe kërkesat ndërkombëtare. Në fund, kjo nënkupton që kompanitë janë përgjegjëse për ofrimin e kurseve të trajnimit, të cilat mund të jenë shumë të vështira veçanërisht për segmentet me një konkurrencë me ngarkesë më të lartë njohurish.

Në përgjithësi, hulumtiimi publik konsiderohet të jetë nën standardet evropiane dhe i nënfinancuar në mënyrë të konsiderueshme në krahasim me ekonomitë e tjera të makro-rajonit. Kjo shpesh çon në protokolle bashkëpunimi midis kompanive dhe universiteteve, por kryesisht të orientuara në zbulimin e talenteve dhe praktika në vend të hulumtimit dhe zhvillimit, i cili shpesh mbështetet në shërbimet e huaja.

Si nga anketimi ashtu edhe nga IDI, shfaqen mundësi interesante zhvillimi në megatrendet ndërkombëtare si tranzicioni digjital (përfshirë automatizimin e proceseve, riorganizimin e zinxhirëve të furnizimit dhe transformimin digjital që mund të çojë në modele të reja biznesi); dhe, në një masë më të gjerë, teknologjitë digjitale, (duke përfshirë aplikimet e inteligjencës artificiale, sensorët IoT, analiza e të dhënave, robotikën); dhe, tranzicioni ekologjik (përfshirë përdorimin inteligjent të burimeve të rinovueshme, zgjidhjet e efikasitetit të energjisë, si dhe modele të reja biznesi të bashkërenduara me standardet ndërkombëtare të qëndrueshmërisë).

Një sfidë tjetër lidhet me ndër-fertilizimin dhe integrimin e zinxhirëve të furnizimit. Shumë nga palët e interesit, duke raportuar përvoja pozitive të biznesit, veprojnë në kontekste që përmirësojnë integrimin e zinxhirëve të vlerës horizontale dhe vertikale. Në rastin e parë, ka përvoja të mira me turizmin e qëndrueshëm, veçanërisht kur integrohet me bujqësi cilësore dhe përpunim të përgjegjshëm ushqimor, në rastin e dytë, praktika të suksesshme mund të shihen në integrimin e shërbimeve BPO me zgjidhjet e IT.

Në përgjithësi, mungesa e industrive të mëdha kombëtare së bashku me kërkesën e ulët për konsum dhe investime, sjellin domosdoshmërinë e mundësive jashtë vendit, partneriteteve ndërkombëtare dhe mundësive të bashkëpunimit, investimeve të huaja të drejtpërdrejta, si dhe eksternaliteteve pozitive që vijnë nga diaspora. Në lidhje me këto mundësi, aktivitetet e AIDA-s, rregulloret specifike sektoriale (si për sektorin e energjisë) si dhe disa programe specifike (si për diasporën) përfaqësojnë pikënisje të mira për të zhbllokuar potencialin e rritjes, për t'u shoqëruar gjithsesi me zbatimin e politikave të tjera, siç është duke u zbatuar dhe parashikuar nga agjenda për anëtarësimin në BE.

Si rezultate kryesore të analizës cilësore, një numër fushash ndërsektoriale mund të merren gjithashtu në konsideratë për hulumtime të mundshme gjatë EDP. Kjo edhe sepse gjendja ekonomike për shkak të pandemisë nga njëra anë, dhe vështirësisë në mbledhjen cilësore të të dhënave - kryesisht gjatë verës - rezultuan në një pjesëmarrje të ulët në anketë dhe një numër të kufizuar intervistash, veçanërisht duke pasur parasysh gjerësinë dhe artikulimin e fushave që dolën nga analiza sasiore.

Kështu, në vazhdim të aktiviteteve për përcaktimin e S3, sugjerohet rritja e numrit të palëve të përfshira dhe organizimi i intervistave të mëtejshme, duke u përqëndruar më shumë në mënyrën e organizimit të zinxhirëve të vlerave, në potencialin dhe pengesat e tyre dhe në mënyrën se si zinxhirët e vlerës mund të kontribuojnë në zhvillimin e qëndrueshëm të vendit.

Bazuar në rezultatet e analizës sasiore dhe cilësore, faza e mëtejshme e EDP mund të kontribuojë shumë në këtë kuptim, duke ofruar të dhëna të mëtejshme mbi fushat e identifikuara dhe duke i ndërthurur pikat e forta, dobësitë, mundësitë dhe kërcënimet e përshkruara në raport, për një agjendë të transformimit ekonomik të Vendit.

Ekonomia blu

Megjithatë, turizmi në bregdet është një forcë shtytëse edhe nëse kemi parasysh nivelin e lartë të përqendrimit territorial dhe sezonalitetin e lartë. Lidhjet interesante mund të forcohen me industritë e peshkimit dhe turizmin e udhëtimeve me jaht ose lundrim. Për këtë qëllim, objektet dhe infrastrukturat duhet të përmirësohen. Veçanërisht mjetet infrastrukturore që lidhen me portet turistike dhe shërbimet për anijet duhet të shkojnë paralelisht me ruajtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore dhe natyrore të vendit. TIK mund të jetë gjithashtu një forcë lëvizëse përkatëse, e lidhur me shërbimet turistike dhe organizimin/operimin e zinxhirëve të furnizimit.

Në rastin e peshkimit dhe akuakulturës, integrimi me sektorin e akomodimit ofron një mundësi premtuese për rritje.

Tabela 16: Ekonomia blu: pikat kryesore SWOT

Pikat e forta	**Dobësitë**
• Bregdeti i gjerë, periudha të gjata me diell dhe një trashëgimi turistike natyrale me bukuri të jashtëzakonshme • Turizëm i gjallë bregdetar me performancë të mira ekonomike • Industria aktive e peshkimit • Disponueshmëria e fuqisë punëtore të kualifikuar • Studime akademike mbi sektorin si dhe partneritete të vazhdueshme midis kompanive dhe akademisë • Kosto të ulëta në krahasim me operatorët e tjerë fqinjë • Industria e peshkimit nuk është ndikuar veçanërisht nga Covid-19	• Nevoja për investime portuale në lidhje me shërbimet detare • Nevoja për investime portuale për turizmin e kroçerave • Sezonalitet i lartë i sektorit • Nevoja për investime në lidhjet rrugore dhe digjitale për lidhjet e zonave në brendësi • Mungesa e një industrie të përshtatshme dhe/ose industrive të rinovimit detar • Nevoja për zhvillimin e shërbimeve digjitale të përshtatshme turistike dhe detare
Mundësitë	**Kërcënimet**
• Zhvillimi i produkteve turistike që lidhen me jahtin dhe kroçerat • Zhvillimi i produkteve turistike të lidhura me zonat e brendshme dhe trashëgiminë kulturore natyrale të vendit • Mundësi për gërshetimin e industrisë së peshkimit, hotelierisë, hotelierisë	• Konkurrenca e huaj nga sisteme/operatorë të tjerë portualë në Mesdhe • Nevoja për të ruajtur bregdetin dhe atraktivitetin e trashëgimisë kulturore natyraliste • Industria e turizmit është e kushtëzuar nga urgjenca aktuale e lidhur me Covid-19

Burimi: shpjegimi i autorit

Ushqim i shëndetshëm

Industria e përpunimit të ushqimit paraqet një tjetër mundësi interesante. Bujqësia përbën një sektor të rëndësishëm për vendin me një peshë të madhe të PBB-së dhe punësimit, por me produktivitet të ulët, informalitet të lartë profesional dhe dobësi strukturore në lidhje me infrastrukturën, punësimin dhe standardet fitosanitare, të cilat mund të pengojnë pozicionimin optimal të vendit në tregjet ndërkombëtare.

Investimet janë të nevojshme për të arritur shkallë më të larta të prodhimit dhe për të përmirësuar pozicionimin brenda zinxhirit të furnizimit. Në mënyrë të ngjashme, nevojiten investime në aftësitë digjitale, veçanërisht për të rriturit.

Në përgjithësi, ekziston një potencial i madh për prodhimin organik që mund të orientohet drejt tregjeve ndërkombëtare dhe që vjen nga kulturat e kultivuara tradicionalisht me një përdorim shumë të kufizuar të shtesave kimike. Në mënyrë të ngjashme, biznesi i ushqimit të shëndetshëm dhe mirëqenies mund të ndërthuret në mënyrë të shkëlqyer me turizmin e qëndrueshëm, turizmin e jashtëm dhe agroturizmin në zonat e brendshme.

Shqipëria ka territore me bukuri kulturore dhe natyrore që kombinohen në mënyrë të përkryer me logjikën e turizmit të qëndrueshëm, të përshtatshëm për mirëqenien dhe shëndetin. Nga ana tjetër, me të vërtetë, infrastruktura dhe sfidat e lidhura me aftësitë kërkojnë një perspektivë më afatgjatë.

Tabela 17: Ushqimi i shëndetshëm: pikat kryesore SWOT

Pikat e forta	**Dobësitë**
• Bujqësia si një sektor i rëndësishëm pjesërisht i bazuar në kulturat e qëndrueshme • Trashëgimi natyrale me bukuri të madhe • Sektor i gjallë i turizmit • Proceset edukative në sektor dhe partneritetet ndërmjet kompanive dhe akademisë • Kosto të ulëta të faktorëve të prodhimit në krahasim me operatorët e tjerë fqinjë • Kushtet klimatike të shkëlqyera • Rrjeti i shërbimeve të ekstensionit/organizatave të transferimit teknologjik që operojnë në bujqësi • Sektori nuk është ndikuar veçanërisht nga Covid-19	• Rrugë e dobët dhe lidhje digjitale • Madhësia mesatare e vogël e sipërmarrjeve bujqësore dhe parcelave të tokës • Mosha mesatare e lartë e fuqisë punëtore, niveli i ulët i aftësive dhe niveli i lartë i informalitetit • Zhvillimi rural shpesh i bazuar në ekonomitë e mbijetesës • Mungesa e një rrjeti ofertash turistike në zonat rurale.
Mundësitë	**Kërcënimet**
• Ofertë e ndërthurur turistike në lidhje me ushqimin organik, shëndetin dhe qëndrueshmërinë • Oferta turistike e lidhur me mirëqenien, trashëgiminë natyraliste dhe kulturore të vendit • Zhvillimi i sektorit të agroturizmit • Mundësi gërshetimi me industrinë e hotelierisë dhe • Mundësitë për zhvillimin e produktivitetit përmes zbatimit të TIK	• Konkurrenca nga vendet e tjera të rajonit makro • Konkurrenca/varësia e huaj në lidhje me zhvillimin e zgjidhjeve teknologjike që mund të zvogëlojnë marzhet e fitimit dhe qëndrueshmërinë e modeleve të biznesit

Burimi: shpjegimi i autorit

Burimet e rinovueshme të energjisë

Sistemit kombëtar energjetik i duhet të përballet me sfida të rëndësishme që lidhen, nga njëra anë, me procesin e përafrimit me kërkesat evropiane dhe, nga ana tjetër, me efektivitetin dhe efiçencën e sistemit të shpërndarjes dhe transmetimit të energjisë. Kjo është një lloj rruge e detyrueshme që do të bëjë gjithashtu një ripërcaktim të industrisë së energjisë dhe të palëve që operojnë në këtë sektor, kryesisht të atyre shtetërorë.

Në këtë kuadër dhe pavarësisht nga procesi i përafrimit me BE, Shqipëria ka pasuri territoriale për zhvillimin e burimeve të rinovueshme të energjisë që mund të përfaqësojnë një forcë shtytëse për zhvillimin e ekonomisë dhe sistemit energjetik të vendit, si nëpërmjet kapitaleve të huaja ashtu edhe atyre vendase. Investimet në këtë sektor konsiderohen si mundësuese për shumicën e zinxhirëve të vlerës së vendit.

Burimet më të rëndësishme të rinovueshme përfaqësohen më së shumti nga energjia hidroelektrike, era dhe energjia diellore. Zhvillimi i këtyre sektorëve duhet të përballet me mospërputhjen kurrikulare dhe mungesën e disa profileve inxhinierike që duket se nuk janë të pranishme.

Tabela 18: Energjia e burimeve të rinovueshme: pika kryesore SWOT

Pikat e forta	**Dobësitë**
• Rrjeti i rëndësishëm i prodhimit të energjisë hidroelektrike • Karakteristikat natyrore dhe gjeografike favorizojnë prodhimin e energjisë diellore dhe të erës • Kushtet klimatike të shkëlqyera • Ndikimi i kufizuar i Covid-19 në sektor	• Shpërndarja dhe transmetimi i dobët i energjisë • Nevoja për rregullime në sistemin energjetik, liberalizimi i tregut dhe operatorëve shtetërorë • Mospërputhja me tregun e punës • Mungesa e kërkimit shkencor dhe akademisë për bashkëpunim efektiv në fushën e R&D-së • Ndërhyrjet e pritshme infrastrukturore që kanë një kohëzgjatje afatmesme;
Mundësitë	**Kërcënimet**
• Zgjidhje shumë të qëndrueshme të prodhimit të energjisë, në një perspektivë sistematike; • Forcimi i bilancit energjetik të vendit me burime të pashtershme	• Konkurrenca ndërkombëtare e bazuar në njohuri dhe inovacion • Furnizimi me energji ndikuar edhe nga dinamika gjeopolitike ndërkombëtare

Burimi: shpjegimi i autorit

<u>BPO e zgjeruar</u>

Palët e interesit konsiderojnë se sektori ka potencial për një propozim të ri vlere.

Operacionet BPO zakonisht kërkojnë shkallë të mëdha dhe të furnizuojnë industri të mëdha. Për shkak të mungesës së industrive të mëdha kombëtare, shërbimet shqiptare të BPO janë pothuajse tërësisht të orientuara drejt tregjeve ndërkombëtare dhe sektori rezulton shumë i varur nga to, si dhe nga përbërjet dhe kërkesat e zinxhirit të vlerës së tyre. Aktualisht sektori është shumë i përqendruar në tregje specifike gjeografike dhe duke u ekspozuar gjithnjë e më shumë ndaj konkurrencës së vendeve të tjera, edhe në makrorajon.

Sipas palëve të interesit, sektori ka një potencial të lartë rritjeje edhe pse në të ardhmen e afërt pritet që konkurrenca të jetë më e lartë dhe teknologjitë digjitale mund të kompresojnë shumë marzhet, veçanërisht në segmentet me njohuri të ulëta. Gjithsesi, afërsia kulturore dhe gjuhësore me tregjet evropiane, prania e strukturës ekonomike të krijuar mirë që funksionon tashmë në BPO dhe prania e disa lojtarëve ndërkombëtarë kështillues të biznesit përfaqësojnë asete pozitive.

Burimet kryesore të mundësive mund të rezultojnë nga një shtrirje e perimetrit të BPO, duke shqyrtuar segmente të reja të tregjeve më të orientuara drejt shërbimeve të biznesit me njohuri të thelluara (të tilla si shërbimet pas shitjes në robotikë, automatizim, zgjidhjeve me anë të teknologjive financiare (fintech)

etj.), dhe integrimin e zgjidhjeve të IT si një përgjigje e mundshme ndaj konkurrencës globale për shkak të digjitalizimit, ekonomive të platformave dhe inteligjencës artificiale.

Tabela 19: BPO e zgjeruar: pikat kryesore SWOT

Pikat e forta	**Dobësitë**
• Sektor i mirëzhvilluar që lidhet me dhe punësimin e të rinjve • Afërsia kulturore dhe gjuhësore me tregjet kryesore evropiane • Kosto të ulëta në krahasim me operatorët e tjerë fqinjë • Numri i lartë i operatorëve të IT-së • Prania e palëve ndërkombëtare në biznesin këshillues, duke lidhur mundësitë ndërkombëtare të rrjetizimit dhe bashkëpunimit • Reputacioni pozitiv ndërkombëtar i industrisë për shkak të përafrimit gradual me standardet evropiane edhe në aspektin e sigurisë • E prekur pak nga masat në përgjigje të Covid-19	• Nevoja për investime në lidhjen digjitale dhe kur kërkohet në rrjetin e energjisë • Lëvizshmëri e madhe e fuqisë punëtore • Mospërputhja e tregut të punës dhe jo përshtatshmëria e ofertës akademike dhe AFP-së • Mospërputhja me standardet evropiane në aktivitetet R&D • Mungesa e një industrie kombëtare që mbështet zinxhirët e vlerave të brendshme dhe dinamikën e zhvillimit territorial • Përqendrimi i madh i tregut në vende specifike dhe rrjedhimisht ekspozimi përkatës ndaj ekonomive të tyre
Mundësitë	**Kërcënimet**
• Rritja e pritshme e sektorit në nivel ndërkombëtar • Mundësi ndërthurjeje, nëpërmjet zbatime të TIK, për shërbime me vlerë të shtuar më të lartë • Mundësi për të depërtuar në segmentet e vlerës së shtuar me një ofertë me kosto më të ulët	• Konkurrueshmëria nga ekonomitë më të përparuara dhe të bazuar në zgjidhje teknologjike, ripërtëritja e proceseve të kontraktimit ose/dhe ulja e marzheve të fitimit • Konkurrueshmëria nga ekonomitë e tjera të rajonit makro dhe bazuar në kosto të ulëta

Burimi: shpjegimi i autorit

Referencat

AIDA (2020) Thirrjet në Shqipëri. Një vend mundësish

Këshilli i Investimeve në Shqipëri (2020), Prodhimi vendas, zëvendësimi i importeve dhe nxitja e investimeve në agropërpunim

Bevilacqua, C. et al. (2020), Inovacioni Inteligjent, Sistemi dhe Teknologjitë: Dinamika e Njohurive e Perspektivave të Reja Metropolitane, Politikat e orientuara nga inovacioni drejt atraktivitetit të territoreve Vëllimi 1

Burlea-Schiopoiu, A., Ozuni, F., (2021), Potenciali i Sektorit të Turizmit Shqiptar. Qëndrueshmëria, Gjeografia e Turizmit të Qëndrueshëm, *13*, 3928

Confindustria Albania (2021), Scheda Paese Albania - Settore ICT-BPO

Co-Plan / Ecorys (2017), Programi i Zhvillimit Rajonal, Faza III e Shqipërisë.

Dhrami, K., Bejko, A. (2018), Shqipëria: Drejt një Mekanizmi Financimi më Efektiv për Zhvillimin Rajonal, Rishikimi Vjetor i Qeverisjes Territoriale në Shqipëri, I.

BERZH (2020), Perspektivat Ekonomike Rajonale: COVID-19: Nga tronditja në Rimëkëmbje.

ERBD (2021), Raporti i Tranzicionit 2021-22: Përmirësimi i Sistemit: Ofrimi i Dividendit Digjital, Vlerësimet e Vendeve: Shqipëri.

ERE (2020), Raporti Vjetor, Situata e Sektorit të Energjisë dhe Aktiviteti i ERE-s gjatë 2020. Tiranë

Komisioni Evropian. (2019), Raporti i Shqipërisë 2019.

Komisioni Evropian. (2021), Raporti i Shqipërisë 2021.

Komisioni Evropian (2020), Tremujori Ekonomik i vendeve kandidate dhe kandidatëve potencialë në BE (CCEQ), Dokument teknik 044 | Tetor 2020.

FORAY, D. (2015) Specializimi Inteligjent: Mundësitë dhe Sfidat për Politikën Rajonale të Inovacionit, Routledge

Kroll, H., etj. (2017), Harta e potencialit ekonomik, inovativ dhe shkencor në Serbi. JRC, Sevilla.

Martinovska Stojcheska, A., et al., (2021) Zhvillimet e fundit të politikave bujqësore në kontekstin e procesit të përafrimit me BE-në në vendet e para-anëtarësimit, Martinovska Stojcheska, A., KOTEVSKA, A., CIAIAN, P., Ilic, B., Pavloska-Gjorgjieska, D., Salputra G., Eds., EUR 30687 EN, Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, Luksemburg

Ministria e Financave dhe Ekonomisë. (2020), Zhvillimi i pandemisë Covid-19, Përmbledhje mbi

Shqipërinë. Ministria e Financave dhe Ekonomisë. (2021), Statistikat mujore fiskale.

Musabelliu, M. (2020), Përmbledhje e ekonomisë së Shqipërisë: Kostot e pandemisë për Shqipërinë, vëll. 35, Nr. 2 (Al) Dhjetor 2020.

Nientied, P., Shutina, D. (2020), Turizmi në tranzicion, pasojat pas Covis-19 në Ballkanin Perëndimor. Seria Co-PLAN Resilience, 2020, 2

OECD (2019), Arsimi në një vështrim 2019: Treguesit e OECD, Botime OECD, Paris,

OECD (2021) Konkurrueshmëria në Evropën Juglindore 2021: Një Perspektivë e Politikave, Konkurrueshmëria dhe Zhvillimi i Sektorit Privat, Botime OECD, Paris

OECD. (2021), Kriza e Covid-19 në Shqipëri, Botime OECD, Paris

Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim. (2020), Strategjia për Shqipërinë 2020-2025. PwC

Maqedonia e Veriut (2020). Studimi i sektorit të TIK Maqedonia e Veriut, Shqipëri, Kosovë

Rama, L., Cabiri, Y., Polo, E., Miluka, J. (2017), Analiza e aftësive dhe nevojave 2017. Raport për Qeverinë Shqiptare, Tiranë.

RCC Int. (2020), Bregu: Turizmi në Ballkanin Perëndimor tashmë ndjen pasojat e pandemisë COVID-19.

Shutina, D., Toto, R., Boka, M. (2015), Drejt Programimit Operacional Rajonal - Asistencë për Reformën e Politikave të Zhvillimit Rajonal në Shqipëri, SDC; GIZ.

Skreli, E., Imami, D. (2019), Studimi i sektorit të bimëve mjekësore dhe aromatike, Institucioni i Mbështetjes së Agrobiznesit në Shqipëri (AASF), Instituti i Studimeve Ekonomike dhe Transferimi i Dijes

Zeqo, K., Zalm, G., Scholten, N. (2020), Vlerësimi i mundësive për zhvillimin e grupimeve në Shqipëri.

ZHLLIMA (2020) Hulumtimi bujqësor dhe transferimi i njohurive në vendet e Ballkanit Perëndimor

Zhllima, E., Imami, D., Rama, K. (2018). Sfidat e Shqipërisë për zbatimin e politikave agro-mjedisore në kuadër të anëtarësimit në BE.

Shkurtesat

ALL	Monedha shqiptare (lek)
ATTC-të	Qendra e Transferimit të Teknologjisë Bujqësore
BPO	Sektori i Nënkontraktimeve të Shërbimeve të Biznesit
CM	Masa Kritike
EDP	Procesi i Zbulimit/Identikimit përmes Sipërmarrjes
GDP	Prodhimi i Brendshëm Bruto (PBB)
GVA	Vlera e Shtuar Bruto
IAL	Institucioni i Arsimit të Lartë
TIK	Teknologjia e Komunikimit dhe Informacionit
INSTAT	Instituti Shqiptar i Statistikave
IoT	Aplikacionet e Internetit
LQ	Koeficienti i vendndodhjes
NACE	Nomenklatura e Aktiviteteve Ekonomike
ARRA	Nomenklatura e Njësive Territoriale për Statistikat
SDG-të	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm
SME	Ndërmarrja e Vogël e Mesme

Lista e figurave

Figura 1: Vlera e shtuar bruto me çmimet aktuale sipas aktivitetit ekonomik NACE Rev.2 – shifra 1 (vlerat mesatare), 2016-2020
Figura 2: Numri i sipërmarrjeve aktive sipas rajonit 2-shifror NUTS, 2016-2020
Figura 3: Struktura e punësimit sipas aktivitetit ekonomik dhe sipas rajonit, 2015-2018..... *8*
Figura 4: Struktura e pagave dhe rrogave sipas aktivitetit ekonomik dhe sipas rajonit, 2015-2018 *8*
Figura 5: Ecuria e eksportit të produkteve bujqësore në totalin e eksporteve, në milionë ALL . *9*
Figura 6: Vlera e eksporteve sipas kapitujve të produkteve bujqësore për periudhën 2010-2019 (milionë ALL)
Figura 7: Eksportet e produkteve aromatike dhe bimët medicinale
Figura 8: Eksportet totale (2012-2020) (në milionë USD).
Figura 9: 10 eksportet kryesore për kategorinë e produktit Klasifikimi HS 2-shifror), përmbledhje për 2012- 2020 (në milionë USD)
Figura 10: Kuota e sipërmarrjeve aktive në inovacion & Kuota e sipërmarrjeve me aktivitetet R&D
Figura 11: Sipërmarrjet që prezantuan një risi të procesit të biznesit ose një risi produkti
Figura 12: Kuota e sipërmarrjeve që kanë blerë një teknologji të re që nuk është përdorur më parë në sipërmarrje....
Figura 13: Trendi i numrit të publikimeve shkencore gjatë 2010-2019.
Figura 14: Numri i aplikimeve për patentë kombëtare për të gjitha fushat, 2010-2018. Figura 15: Studentët e regjistruar në Arsimin e Lartë sipas tipologjisë së institucionit, 2010-2020 *29* ***Figura 16: Numri i studentëve të diplomuar në arsimin e lartë sipas fushës (Bachelor ose i barazvlefshëm), 2015-2020.***
Figura 17: Numri mesatar i studentëve të diplomuar në arsimin e lartë (master, doktoraturë ose barazvlefshëm) 2015-2020
Figura 18: Numri i nxënësve të regjistruar në arsimin e mesëm të lartë sipas strukturës së arsimit, 2010-2020

Lista e tabelave

Tabela 1 Kontributi i Bujqësisë në PBB, 1980 –2021 .
Tabela 2: Publikime Shkencore sipas fushave
Tabela 3: Specializimi shkencor përkatës në Ballkanin Perëndimor (gjithsej botime dhe citime në shkallë logaritmike)

Tabela 4: Publikimet shkencore sipas fushave shkencore (2010-2019)
Tabela 5: Fushat e specializimit shkencor në Shqipëri për periudhën 2010-2019
Tabela 6: Fushat e specializimit shkencor në Shqipëri të ndara në 3 periudha.
Tabela 7: Numri i aplikimeve për patentë gjatë periudhës 2010-2018, përmbledhje
Tabela 8: Bujqësia, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimi .
Tabela 9: Vështrim i përgjithshëm mbi peshkimin dhe akuakulturën, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet…
Tabela 10: Vështrim i përgjithshëm mbi përpunimin agroushqimor, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet ...
Tabela 11: Vështrim i përgjithshëm mbi derdhjen e metaleve , gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet ...
Tabela 12: Vështrim i përgjithshëm mbi energjinë, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet
Tabela 13: Vështrim i përgjithshëm mbi akomodimin dhe aktivitetet e shërbimit mbështetës (turizmi), gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet.
Tabela 14: Informacioni dhe Komunikimi, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet
Tabela 15: Vështrim i përgjithshëm mbi qendrat e thirrjeve dhe shërbimet mbështetëse të biznesit, gjetjet kryesore nga intervistat dhe anketimet .
Tabela 16: Ekonomia blu: pikat kryesore SWOT
Tabela 17: Ushqimi i shëndetshëm: pikat kryesore SWOT
Tabela 18: Energjia e burimeve të rinovueshme: pikat kryesore SWOT .
Tabela 19: BPO e zgjeruar: pikat kryesore SWOT

Shtojcat

Shtojca 1. Përmbledhje e hartës së potencialit ekonomik, inovativ dhe shkencor

Potenciali ekonomik		Eksportet	Potenciali Inovacionit	Potenciali shkencor
Statike (Industritë NACE 3-shifrore)	*Dinamik (Industritë NACE 3-shifrore)*	*Klasifikimi (HS-4_shifror)*	*(NACE 1-shifror i industrisë)*	*Klasifikimi sipas fushave*
B06.1 Nxjerrja e naftës së papërpunuar	**C10.8** Prodhimi i produkteve të tjera ushqimore	**64** Këpucë, çizme dhe të ngjashme, pjesë të artikujve të tillë *Nënseksioni:* **6403** Këpucë; me shollë të jashtme dhe pjesë të sipërme prej gome ose plastike (me përjashtim të këpucëve të papërshkueshme nga uji)	**J** Informacioni dhe Komunikimi	Imunologjia dhe Mikrobiologjia
B07.2 Nxjerrja e xeheroreve jo metalik	**C13.9** Prodhimi i tekstileve të tjera	**27** Lëndët djegëse minerale, vajrat minerale dhe produktet e distilimit të tyre *Nënseksioni:* **2709** Vajrat e naftës dhe vajrat e përftuara nga mineralet bituminoze; e papërpunuar	**K** Aktivitetet financiare dhe të sigurimit	Shkenca Sociale
B09.1 Mbështetja e aktiviteteve për nxjerrjen e naftës dhe gazit natyror	**C24.5** Derdhja e metaleve	**62** Artikuj veshjesh dhe aksesorë veshjesh jo të thurura *Nënseksioni:* **6203** Kostume, komplete, xhupa, xhaketë, kominoshe, kilota dhe pantallona të shkurtra (përveç rrobave të banjës); meshkuj apo djem (jo të thurura apo të punuara me grep)	**M** Aktivitete Profesionale, Shkencore dhe Teknike	Ekonomike, Ekonometrike dhe Financiare
C11 Prodhimi i pijeve	**C25.9** Prodhimi i produkteve të tjera metalike të fabrikuara	**72** Hekuri dhe çeliku *Nënseksioni:* **7214** Hekuri ose çeliku; shufra hekuri, jo të punuara, të farkëtuara, të petëzuara, të nxjerra në nxehtësi, por duke përfshirë ato të lakura		Artet dhe Shkencat Humane
C19.2 Prodhimi i produkteve të naftës të rafinuar	**C32.4** Prodhimi i lojërave dhe lodrave	**61** Artikuj të veshjeve dhe aksesorëve të veshjeve *Nënseksioni:* **6107** Pantallona të brendshme, pantallona të shkurtra, këmisha nate, pizhame, rroba banjo, fustane rrobash dhe artikuj të ngjashëm; burrash ose djemsh, të punuar me shtiza ose me grep		Stomatologji
C23.5 Prodhimi i çimentos, gëlqeres dhe suvasë	**E38.1** Mbledhja e mbeturinave	**85** Makineritë dhe pajisjet elektrike dhe pjesët e tyre *Nënseksioni:* **8503** Motorë elektrikë dhe gjeneratorë; pjesë të përshtatshme për t'u përdorur vetëm ose kryesisht me pajisjet e kreut nr. 8501 ose 8502		Mjekësi Shkenca Bujqësore dhe Biologjike
D35.1 Prodhimi, transmetimi dhe shpërndarja e energjisë elektrike	**F42.2** Ndërtimi i projekteve komunale	**76** Alumini dhe artikujt prej alumini *Nënseksioni:* **7604** Alumini; i papërpunuar		Shkenca e Mjedisit
F42.1 Ndërtimi	**F43.1** Demolimi	**26** Xeherore, baltë xeherori, dhe hi		

Potenciali ekonomik		Eksportet	Potenciali Inovacionit	Potenciali shkencor
Statik *(Industritë NACE 3-shifrore)*	*Dinamik* *(Industritë NACE 3-shifrore)*	*Klasifikimi (HS-4_shifror)*	*(NACE 1-shifror i industrisë)*	*Klasifikimi sipas fushave*
të rrugëve dhe hekurudhave	dhe përgatitja e sheshit të ndërtimit	*Nënseksioni:* **2610** Xeherorët dhe koncentratet e kromit		
J60.1 Transmetim radiofonik	**G46.1** Shitje me shumicë me tarifa ose kontratë	**07** Perime të ngrënshme dhe rrënjore *Nënseksioni*: 0702 Domate; të freskëta ose të ngira		
J60.2 Aktivitetet e programimit dhe transmetimit televiziv	**G47.4** Tregtia me pakicë e pajisjeve të komunikimit dhe informacionit në dyqane të specializuara	**25** Kripë, squfur, dhera dhe gurë, gëlqere dhe çimento *Nënseksioni:* **2523** Çimento gëlqerore (portland), çimento alumini (çimento fondu), baltë xeherore, çimento supersulfat dhe çimento të ngjashme hidraulike, nëse janë ose jo me ngjyrë ose në formë të ashpër		
J61.1 Aktivitetet e telekomunikacionit me kabëll	**I55.9** Akomodime të tjera			
J61.3 Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor	**J56.1** Restorante dhe aktivitete të lëvizshme të shërbimit të ushqimit			
N82.2 Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center)	**J61.3** Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor			
	N80.2 Aktivitetet e shërbimit të sistemeve të sigurisë			
	N82.2 Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center)			
	N82.9 Ativitetet e shërbimeve mbështetëse të biznesit n.e.c			

Shtojca 2: Hartëzimi ekonomik i rezultateve

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmas-a	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagav-e & përma-sa	STATIKE Punësimi & Pagat & Përmasa	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i aktiviteteve ekonomike**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
B6.1	Nxjerrja e naftës së papërpunuar	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0
B6.2	Nxjerrja e gazit natyror	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
B7.1	Nxjerrja e xeheve metalike	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
B7.2	Nxjerrja e mineraleve jo metalike	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0
B8.1	Nxjerrja e gurit, rërës dhe argjilës	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
B8.9	Minierat dhe gurore n.e.c	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0
B9.1	Mbështetja e aktiviteteve për nxjerrjen e naftës dhe gazit natyror	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0
B9.9	Mbështetja e aktiviteteve për miniera dhe gurore të tjera	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
C10.1	Përpunimi dhe konservimi i mishit dhe prodhimi i produkteve të mishit	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C10.2	Përpunimi dhe ruajtja e peshkut, krustaceve dhe molusqeve	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
C10.3	Përpunimi dhe ruajtja e frutave dhe perime	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C10.4	Prodhimi i perimeve, vajrave dhe yndyrnave shtazore	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
C10.5	Prodhimi i produkteve të bylmetit	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C10.6	Prodhimi i produkteve të grurit, niseshtesë dhe nënprodukteve	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
C10.7	Prodhimet e furrave të bukës dhe produkteve të miellit	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C10.8	Prodhimi i produkteve të tjera ushqimore	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1
C10.9	Prodhimi i ushqimit të gatshëm të kafshëve	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C11	Prodhimi i pijeve	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0
C12	Prodhimi i produkteve të duhanit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C13.1	Përgatitja dhe tjerrja e fibrave tekstile	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0

		Pëmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat & Përmasa	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i ektiviteteve ekonomike**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
C13.2	Thurja e tekstileve	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
C13.3	Rafinimi i tekstileve	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
C13.9	Prodhimi i tekstile të tjera	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1
C14.1	Prodhimi i veshjeve, përveç veshjeve të gëzofit	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
C14.2	Prodhimi i artikujve prej gëzofi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C14.3	Prodhimi i veshjeve të thurura dhe veshjeve me grep	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C15.1	Tharja dhe përpunimi i lëkurës; prodhimi i bagazheve, çantave të dorës, tallave dhe parzmoreve; veshja dhe ngjyrosje e gëzofit	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C15.2	Prodhimi i këpucëve	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
C16.1	Kantier i sharrave dhe planifikimi i drurit	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C16.2	Prodhimi i produkteve të drurit, tapës, kashtës dhe materiale thurjeje	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C17.1	Prodhimi i pulpës, letrës dhe kartonit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C17.2	Prodhimi i artikujve prej letre dhe karton	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
C18.1	Aktivitetet e printimit dhe shërbimit që lidhen me printimin	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
C18.2	Riprodhimi i mediave të regjistruara	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C19.1	Prodhimi i Produkteve të furrës së koksit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C19.2	Prodhimi i naftës së rafinuar	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0
C20.1	Prodhimi i kimikateve bazë, plehrave dhe komponimeve të azotit, plastikës dhe gomës sintetike primare	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C20.2	Prodhimi i pesticideve dhe të tjera produketeve agrokimike	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat &	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
C20.3	Prodhimi i bojrave, llakut, printime me bojë dhe ngjitëse	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C20.4	Prodhimi i sapunit dhe detergjenteve, preparateve për pastrim dhe lustrim, parfume dhe tualete	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C20.5	Prodhimi i produkteve të tjera kimike	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
C20.6	Prodhimi i fibrave të prodhuara nga njeriu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C21.1	Prodhimi i produkteve bazë farmaceutike	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
C21.2	Prodhimi I preparatev-e farmaceutike	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
C22.1	Prodhimi i Produkte të gomës	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C22.2	Prodhimi i produkte plastike	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C23.1	Prodhimi i qelqit dhe i produkteve të qelqit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C23.2	Prodhimi i Produkteve rezistente	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
C23.3	Prodhimi i materialeve të ndërtimit të argjilës	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
C23.4	Prodhimi i porcelanit dhe të tjera produkteve qeramike	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C23.5	Prodhimi i çimentos, gëlqeres dhe suvasë	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0
C23.6	Prodhimi i artikujve prej betoni, çimento dhe suvasë	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
C23.7	Prerja, formimi dhe	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0

	përfundimi i gurit											
C23.9	Prodhimi i produkteve gërryese dhe produkteve minerale jometalike n.e.c	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C24.1	Prodhimi i hekurit dhe çelikut bazë	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat & Përmasa	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
	të ferro-aliazheve											
C24.2	Prodhimi i tubave, gypave, profileve të zbrazëta dhe pajisjeve të ngjashme prej çeliku	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
C24.3	Prodhimi i produkteve të tjera të përpunimit të çelikut	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C24.4	Prodhimi i artikujve bazë të çmuar dhe mineraleve të tjera jo metalike	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C24.5	Derdhja e metaleve	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1
C25.1	Prodhimi i produkteve strukturore prej metali	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C25.2	Prodhimi i depozitave, rezervuarëve dhe kontejnerëve metalike	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
C25.3	Prodhimi i gjeneratorëve të avullit, depozitave ngrohjes qendrore të ujit të nxehtë të kaldajave	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
C25.4	Prodhimi i armëve dhe municioneve	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C25.5	Formëzimi, presimi, stampimi dhe formimi i metaleve; metalurgji pluhuri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C25.6	Trajtimi dhe veshja e metaleve; përpunimi	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C25.7	Prodhimi i lugëve pirunjve,	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	veglave dhe Pajisjeve të përgjithshme											
C25.9	Prodhimi i të tjera produkteve metalike të fabrikuara	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	**1**
C26.1	Prodhimi i komponentëve elektronikë dhe tastierave	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
C26.2	Prodhimi i kompjuterëv -e dhe pajisjeve periferike	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C26.3	Prodhimi i pajisjeve të komunikimit	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C26.4	Prodhimi i Elektronikës konsumatore	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat & Përmasa	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
C26.5	Prodhimi i instrumenteve dhe pajisjeve për matje, testim dhe navigacion; orët e murit dhe dorës	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C26.6	Prodhimi i pajisjeve të rrezatimit, elektromjekësor dhe elektroterapeutik	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
C26.7	Prodhimi i instrumenteve optike dhe pajisjeve fotografike	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C27.1	Prodhimi i motorëve elektrikë, gjeneratorëve, transformatorëve dhe shpërndarësve së energjisë elektrike dhe aparateve të kontrollit	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
C27.2	Prodhimi i baterive dhe akumulatorëve	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C27.3	Prodhimi i instalimeve elektrike dhe pajisjeve kabllore	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
C27.4	Prodhimi i pajisjeve të ndriçimit elektrik	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
C27.5	Prodhimi i pajisjeve të brendshme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C27.9	Prodhimi i pajisjeve të tjera elektrike	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
C28.1	Prodhimi i makinerive për qëllime të përgjithshme	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0

C28.2	Prodhimi i makinerive të tjera për qëllime të përgjithshme	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
C28.4	Prodhimi i makinerive për formimin e metaleve dhe veglave makine	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C28.9	Prodhimi i makinerive të tjera për qëllime specifike	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C29.3	Prodhimi i pjesëve dhe aksesorëve për mjetet motorike	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
C30.1	Ndërtimi i anijeve dhe varkave	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C30.9	Prodhimi i pajisjeve të transportit n.e.c	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C31	Prodhimi i mobilje	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
C32.1	Prodhimi i bizhuterive, dhe artikuj të ngjash për qëllime të përgjithshmem	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C32.3	Prodhimi i mallrave sportive	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C32.4	Prodhimi i lojërave dhe lodrave	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0	1
C32.5	Prodhimi i instrumenteve mjekësore dhe dentare dhe furnizimet	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C32.9	Prodhim n.e.c	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C33.1	Riparimi i produkteve metalike të fabrikuara, makinerive dhe pajisje	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C33.2	Instalimi i makinerive dhe pajisjeve industriale	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
D35.1	Prodhimi, transmetimi i energjisë elektrike dhe shpërndarja	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0
D35.2	Prodhimi i gazit; shpërndarja e lëndëve djegëse të gazta përmes rrjetit elektrik	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
D35.3	Furnizimi me avull dhe ajër të kondicionuar	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E36	Mbledhja e ujit,trajtimi dhe furnizimit	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
E37	Kanalizime	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E38.1	Mbledhja e mbeturinave	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0	1

E38.2	Trajtimi i mbetjeve dhe asgjësimit	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
E38.3	Rikuperimi i materialeve	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
E39	Aktivitetet e riparimit dhe të tjera shërbime të menaxhimit të mbeturinave	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
F41.1	Zhvillimi i projekteve të ndërtimit	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
F41.2	Ndërtimi i ndërtesave rezidenciale dhe jo rezidenciale	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat & Përmasa	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
F42.1	Ndërtimi i rrugëve dhe hekurudhave	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0
F42.2	Ndërtimi i projektet të shërbimeve komunale	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1
F42.9	Ndërtimi i projekteve tjera inxhinierike	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0
F43.1	Prishja dhe përgatitja e sheshit të ndërtimit	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1
F43.2	Instalime elektrike, hidraulike dhe aktivitete e tjera të instalimit të ndërtimit	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
F43.3	Përfundimi dhe kompletimi i ndërtesës	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
F43.9	Aktivitetet të tjera ndërtimi të specializuara	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
G45.1	Shitja Automjeteve motorike	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
G45.2	Mirëmbajtja dhe riparimi automjeteve motorike	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
G45.3	Shitja e pjesëve dhe aksesorëve të automjeteve	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
G45.4	Shitja, mirëmbajtja dhe riparimi i motoçikletave, pjesëve përkatëse dhe aksesorëve	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
G46.1	Shitje me shumicë me tarifë bazë ose kontratës	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1
G46.2	Tregtim me shumicë i lëndëve të para bujqësore dhe të	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	Gjësë së gjallë											
G46.3	Tregtia me shumicë e ushqimeve, pijeve dhe duhanit	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
G46.4	Shitje me shumicë e mallrave shtëpiake	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0
G46.5	Shitje me shumice e pajisjeve të komunikimit dhe informacionit	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0
G46.6	Shitje me shumicë e të tjera makinerive, pajisjeve, dhe mallrave	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
G46.7	Të tjera shitje me shumicë të specializuara	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
G46.9	Tregti me shumicë e paspecializuar	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat &	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
G47.1	Tregtia me pakicë në jo dyqane të specializuara	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
G47.2	Tregtia me pakicë e ushqimeve, pijeve dhe duhanit në dyqane të specializuara	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
G47.3	Tregtia me pakicë e karburanteve për automjete në dyqane të specializuara	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
G47.4	Tregtia me pakicë e pajisjeve të informacionit dhe komunikimit në dyqane të specializuara	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1
G47.5	Tregtia me pakicë e pajisjeve të tjera shtëpiake në dyqane të specializuara	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
G47.6	Tregtia me pakicë e mallrave kulturore dhe rikrijuese në dyqane të specializuara	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
G47.7	Tregtia me pakicë e mallrave të tjera në të specializuara dyqane	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
G47.8	Shitje me pakicë nëpërmjet tezgave dhe tregjeve	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
G47.9	Tregti me pakicë jo në dyqane, tezga apo tregje	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
H49.1	Transporti ndërurban hekurudhor I	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	pasagjerëve											
H49.2	Transporti hekurudhor i mallrave	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
H49.3	Tjetër transport tokësor i pasagjerëve	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
H49.4	Transport mallrash nëpërmjet rrugës dhe shërbime zhvendosjeje	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
H49.5	Transporti nëpërmjet tubacioneve	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
H50.1	Transporti detar dhe bregdetar i pasagjerëve	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
H50.2	Transporti detar i mallrave	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
H50.3	Pasagjer i Transportit ujor Brenda vendit	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
H50.4	Transporti ujor i mallrave	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
H51.1	Transporti ajror I pasagjerëve	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat & Përmasa	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i ekonomik aktivitetet**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
H51.2	Transporti ajror i mallrave dhe transporti hapësinor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
H52.1	Ruajtja dhe magazinimi	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
H52.2	Aktivitete mbështetëse për transport	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
H53.1	Aktivitetet postare nën detyrimin e shërbimeve universale	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
H53.2	Aktivitete të tjera postare dhe aktivitetet e korrierit	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
I55.1	Hotele dhe akomodime Të ngjashme	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
I55.2	Pushime dhe qëndrime të tjera të shkurtra akomodimi	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
I55.3	Vend kampingu, parqe automjetesh rikrijuese dhe parqe rimorkiosh	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
I55.9	Të tjera akomodime	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0	1
I56.1	Restorante dhe aktivitetet e shërbimit ushqimor me celular	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1
I56.2	Katering eventesh dhe shërbime të tjera aktivitetesh ushqimore	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
I56.3	Aktivitetet e shërbimit të pijeve	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
J58.1	Botimi i librave, revistave shkencore, dhe aktivitetet e tjera të botimeve	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
J58.2	Publikimi i softuereve	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
J59.1	Aktivitetet e filmit, videove dhe programeve televiziv	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

J59.2	Regjistrimi i zërit dhe aktivitetet e publikimit të muzikës	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
J60.1	Transmetim radiofonik	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0
J60.2	Aktivitetet e programimit dhe transmetimit televiziv	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0
J61.1	Aktivitetet e telekomunikacionit me kabllo	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0
J61.2	Aktivitetet e telekomunikacionit pa kabllo	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
J61.3	Telekomunikacioni satelitor	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat & Përmasa	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi- Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
J61.9	Aktivitetet e tjera të telekomunikacionit	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
J62	Programim kompjuterik, konsulencë dhe aktivitetet e ndërlidhura	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0
J63.1	Përpunimi i të dhënave, hostimi dhe aktivitetet e ndërlidhura; ueb portalet	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
J63.9	Aktivitete të tjera të shërbimit të informacioni	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
L68.1	Blerja dhe shitja e pasurive të paluajtshme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
L68.2	Marrja me qira dhe funksionimi i pasurive të paluajtshme me qira	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0
L68.3	Aktivitetet e pasurive të paluajtshme me tarifë ose bazën e kontratës	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
M69.1	Aktivitetet ligjore	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
M69.2	Aktivitetet e kontabilitetit, financave dhe auditimit; konsulencë tatimore	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
M70.1	Aktivitetet e zyrave qëndrore	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
M70.2	Aktivitetete e konsulencës menaxheriale	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0
M71.1	Aktivitete arkitektonike dhe inxhinierike dhe konsultime teknike të lidhura me to	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
M71.2	Testimi dhe analiza teknike	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0
M72.1	Kërkimi dhe zhvillimi eksperimental në shkencat natyrore dhe inxhinieri	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0
M72.2	Kërkimi dhe zhvillimi eksperimental në shkencat sociale dhe shkencat humane	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
M73.1	Reklamim	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0
M73.2	Hulumtimi i tregut dhe sondazhi i opinionit publik	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
M74.1	Projektimi i aktiviteteve të specializuara	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimi-t	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat & Përmasa	TRENDI Punësimi & Paga & Përmasa
Kodet	**Grupi- Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
M74.2	Aktivitetet fotografike aktivitetet	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
M74.3	Aktivitetet e përkthimit dhe interpretimi	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
M74.9	Veprimtari të tjera profesionale, shkencore dhe teknike n.e.c	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
M75	Aktivitetet veterinare	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
N77.1	Qiraja dhe qiradhënia e mjeteve motorike	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
N77.2	Dhënia me qira e mallra shtëpiake dhe personale	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
N77.3	Marrja me qira dhe dhënia me qira e makinerive, pajisjeve të tjera dhe mallrave të luajtshme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N77.4	Dhënia me qira e pronësisë intelektuale dhe produkteve të ngjashme, përveç veprave me të drejtë autori	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
N78.1	Aktivitetet e agjencive të të punësimit	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
N78.3	Aktivitetet e tjera të burimeve njerëzore	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
N79.1	Agjenci turistike dhe aktivitetet e operatorëve turistik	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
N79.9	Shërbime të tjera rezervimi dhe aktivitete të ngjashme	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
N80.1	Aktivitetet e sigurisë private	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
N80.2	Aktivitetet e shërbimeve të sistemeve të sigurisë	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1
N80.3	Aktivitete investigative	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N81.1	Aktivitetet e kombinuara Të faciliteteve mbështetëse	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N81.2	Aktivitetet e pastrimit	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
N81.3	Aktivitetet e shërbimit në terren	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
N82.1	Zyra aktiviteteve administrative dhe mbështetëse	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
N82.2	Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
N82.3	Organizimi i konventave dhe ekspozita tregtare	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N82.9	Mbështetja e biznesit	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1

		Përmasa	Punësimi	Pagat	Trendi i Punësimit	Trendi i pagave	Punësimi & përmasa	Pagat & përmasa	Trendi i punësi-mit dhe përmasa	Trendi i pagave & përmasa	STATIKE Punësimi & Pagat	TRENDI Punësimi & Paga
Kodet	**Grupi-Përshkrimi i aktivitetit ekonomik**	**104**	**50**	**60**	**62**	**94**	**42**	**33**	**30**	**55**	13	16
	Aktivitetet e shërbimit n.e.c											
N95.1	Riparimi i kompjuterëve dhe pajisjeve të komunikimi	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0
N95.2	Riparimi i mallrave personale dhe pajisjeve shtëpiake	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0

Shtojca 3 - Udhëzues metodologjik për analizën cilësore

Hyrje

Strategjia e Specializimit Inteligjent (S3) përfaqëson agjendën e transformimit ekonomik të një territori dhe kapacitetin e një sistemi ekonomik për të nxitur mundësi të reja zhvillimi mbi bazën e burimeve ekzistuese lokale (Foray, 2015).[47]

Në vitin 2017, JRC nisi një projekt mbi "Specializimin inteligjent dhe zhvillimin organizativ në vendet e zgjerimit dhe H2020" që vazhdoi përmes Programit të Punës së JRC, me synimin për të analizuar dhe mbështetur aftësitë e menaxhimit strategjik në Rajonin e Zgjerimit dhe Fqinjësisë së BE-së. Në vitin 2019 DG NEAR dhe JRC kanë nënshkruar një Marrëveshje Administrative (AA), në lidhje me zhvillimin e S3 në rajonin e Ballkanit Perëndimor dhe mbështetjen e qeverive kombëtare në rajon për këtë qëllim.

Republika e Shqipërisë është e përfshirë në aktivitetet e sipërpërmendura dhe aktualisht po kryen nisma të dakorduara me Komisionin Evropian për përcaktimin e S3 Kombëtare. Këto aktivitete janë pjesë e negociatave të anëtarësimit në BE në kuadër të Politikës së Zgjerimit të BE-së, në lidhje me Shqipërinë. Më saktësisht, brenda këtij kuadri, Shqipëria ka kryer së fundmi një analizë sasiore mbi pikat e forta dhe potencialin kombëtar të inovacionit, me identifikimin e fushave që do të shqyrtohen më tej përmes një analize cilësore, si një kontribut në procesin e projektimit S3.

Hartëzimi sasior shqyrtoi potencialin ekonomik, inovativ dhe shkencor të vendit dhe çoi në identifikimin e fushave që mund të ofrojnë rritje të madhe të pagave/punësimit nga investimet në kërkim dhe inovacion, si dhe ku investimet mund të njësohen me programet ekzistuese/të planifikuara të zhvillimit. Për të mbështetur autoritetet kombëtare në aktivitetet vijuese, kërkohet një pasqyrë e mëtejshme mbi potencialin e inovacionit, duke plotësuar rezultatet e hartëzimit sasior dhe duke siguruar të dhënat/informacionet e nevojshme për hapat e mëtejshëm të procesit të zbulimit të sipërmarrjes (EDP).

Në veçanti, duke u nisur nga rezultatet e analizës sasiore, analiza cilësore pritet të pështkruaj fushat objekt i studimit në fjalë, duke dhënë detaje mbi "dinamikën e shiframe", duke mbledhur të dhëna jo numerike për faktorët jomaterialë,dhe duke shqyrtuar perspektivat aktuale dhe të ardhshme.

Fushat e nxjerra nga analiza sasiore në Shqipëri janë:

- (NACE A) Bujqësia, pylltaria dhe peshkimi: (A01.6) Mbështetja e aktiviteteve për bujqësinë dhe aktivitetet e kulturave pas vjeljes; (A03.21) Akuakultura detare; (A03.1) Peshkimi;
- (NACE C) Prodhimi: (C10.8) Prodhimi i produkteve të tjera ushqimore; (C24.5) Derdhja e metaleve;
- (NACE I) Akomodimi dhe aktivitetet mbështetëse të shërbimit (I55.9) Akomodime të tjera;
- (NACE J) Komunikimi dhe Informacioni: (J61.3) Aktivitetet e telekomunikacionit satelitor; (J62.09) Teknologji të tjera të informacionit;
- (NACE N) Aktivitetet e shërbimeve administrative dhe mbështetëse: (N82.2) Aktivitetet e qendrave të thirrjeve telefonike (call center); (N82.9) Aktivitetet e shërbimeve mbështetëse të biznesit.

Qëllimi i këtij dokumenti është të ofrojë një udhëzim metodologjik për mënyrën se si do të kryhet analiza cilësore, me specifikimet e informacioneve të kërkuara dhe treguesin operacional për mbledhjen e të dhënave/informacioneve.

Për këtë qëllim ky dokument përshkruan (1) skicën dhe strukturën e analizës; (2) metodat e përdorura, listën e burimeve të tjera dhe rezultatet e pritshme; (3) afatin kohor dhe (4) dokumentacionin e përdorur gjatë zbatimit të analizës. Dokumenti më pas plotësohet me një (5) propozim të indeksit për raportin e analizës.

---

[47] Që nga viti 2014, S3 është cilësuar si një nga kornizat kryesore teorike për politikat e inovacionit në BE, duke adresuar shpërndarjen e burimeve financiare në nivel kombëtar dhe rajonal, në lidhje me politikën e kohezionit të BE-së për 2014-2020. Për periudhën e programimit 2021-2027, Shtetet Anëtare po vazhdojnë me përditësimin e strategjive të tyre dhe zbatimin e strukturave të qeverisjes në fjalë.

Përmbledhja dhe Struktura e analizës

Përmbledhja e analizës cilësore bazohet në një varg hapash që vijnë si rezultat i analizës sasiore, duke ofruar njohuri të thelluara për secilën fushë të përzgjedhur dhe duke përfunduar me vërejtje të dobishme për fazën tjetër të EDP.

Analiza parashikon katër hapa:

1) Konteksti dhe pasqyra e përgjithshme e sistemit ekonomik kombëtar. Pas një përshkrimi paraprak të kuadrit ligjor në të cilin kryhet analiza cilësore, paraqitet një pasqyrë e përgjithshme e sistemit kombëtar ekonomik dhe inovativ, duke u nisur nga evidencat kryesore që vijnë nga studimet dhe analizat e kryera nga institutet/organizatat ndërkombëtare dhe duke raportuar gjetjet kryesore që vijnë nga analiza sasiore.
2) Gjetjet kryesore që rrjedhin nga analiza sasiore në fushat e përzgjedhura. Do të përshkruhen informacionet dhe të dhënat kryesore të mbledhura në fazën sasiore për fushat e përzgjedhura. Do të shpjegohet motivimi për përzgjedhjen fushave.
3) Hartimi, zbatimi dhe rezultatet e analizës cilësore. Pas përshkrimit të çështjeve metodologjike në lidhje me hartimin dhe zbatimin e analizës cilësore, do të bëhet një paraqitje e thelluar e fushave të përzgjedhura. Në bazë të të dhënave të mbledhura, çështjet që mund të adresohen kanë të bëjnë me:
    - Zinxhirin e vlerës;
    - Avantazhin aktual konkurrues;
    - Teknologjitë ekzistuese;
    - Kompetencat ekzistuese;
    - Potencialin inovativ;
    - Ndikimet dhe sfidat e COVID-19.
4) Gjetjet e analizës cilësore në një këndvështrim më të gjerë. Provat kryesore të nxjerra nga faza cilësore për çdo fushë do të paraqiten në një këndvështrim më të gjerë. Lidhjet ndërmjet sektorëve, asimetritë dhe mundësitë ndërsektoriale do të theksohen. Vërejtjet përfundimtare do të nxirren për:
    a. pikat e forta dhe sfidat kryesore përsa i përket burimeve të avantazheve konkurruese dhe financimeve, si dhe në aspektin e pjesëmarrjes në zinxhirin ndërkombëtar të vlerës dhe të pozicionimit makro-rajonal;
    b. Potenciali i inovacionit përsa i përket tendencave të ardhshme, shpërndarjes rajonale të palëve të interesit përkatëse dhe mundësive ndërsektoriale të inovacionit;
    c. sugjerimet kryesore të dobishme për fazën e mëtejshme të EDP dhe pjesëmarrjes territoriale.

Kuadri logjik i analizës cilësore mund të përmblidhet sipas skemës së raportuar më poshtë.

Gjatë fazës cilësore, kontributi kryesor në mbledhjen e të dhënave do të burojë nga një anketë dhe intervistat e thelluara (IDI) drejtuar përfaqësuesve shqiptarë të kompanive, studiuesve, akademikëve, zyrtarëve të qeverisë, organizatave të biznesit.

Sipas kornizës logjike të përshkruar, analiza do të ndjekë strukturën e përshkruar më poshtë.

Skicë e analizës cilësore	Struktura e analizës cilësore
Vështrim i përgjithshëm mbi bazën e studimeve ekzistuese dhe analizave sasiore	- Hyrje dhe qëllimet kryesore të analizës. Ky seksion synon të ofrojë një pasqyrë të përgjithshme të kontekstit në të cilin kryhet analiza; Do të përmenden veçoritë dhe do të paraqiten aspektet e përgjithshme të dokumentit. - Analiza cilësore si një hap i procesit të projektimit S3 në Shqipëri. Ky seksion synon të japë një vështrim të ndërlidhur të hartimit të strategjisë, duke e përshkruar analizën si një hap të ndërmjetëm, pas analizës sasiore dhe paraprake për fazën EDP.

	- Përmbledhje e analizës sasiore. Ky seksion synon të japë një përshkrim të shkurtër mbi analizën sasiore të kryer, duke paraqitur gjetjet më të rëndësishme në lidhje me kontekstin e përgjithshëm dhe duke përfshirë rezultatet nga burime të tjera
Specifikat sektoriale në bazë të analizës sasiore	- Fushat e zbuluara që i nënshtrohen analizës cilësore. Ky seksion do të fokusohet në çdo fushë të zgjedhur. Kuti specifike do të përgatiten me rezultatet e analizës sasiore në fushat e identifikuara.
Specifikat sektoriale në bazë të analizës cilësore	- Kuadri metodologjik për njohuri cilësore. Ky seksion synon të përshkruajë aspektet metodologjike që lidhen me mbledhjen e të dhënave cilësore (anketimi dhe IDI), duke shpjeguar qëllimet kryesore, metodat e përdorura, kornizën logjike dhe rezultatet e pritshme. - Zbatimi: mbledhja e të dhënave. Ky seksion synon të përshkruajë mënyrën se si do të jenë kryer aktivitetet e mbledhjes së të dhënave: aspektet organizative dhe operacionale, kuadri kohor i trajtimit të përmbajtjes, dhe rezultatet e pjesëmarrjes. - Analiza e të dhënave sipas fushës. Për secilën fushë të përzgjedhur, do të sigurohet një paraqitje e informacionit të mbledhur me anketime dhe IDI, duke theksuar aspektet specifike që lidhen me "zinxhirin e vlerës", "përparësinë konkurruese aktuale", "teknologjitë ekzistuese", "kompetencat ekzistuese", "Potenciali i inovacionit" dhe "Ndikimet dhe sfidat e Covid-19"
Vështrim ndërsektorial mbi bazën e evidencave të mbledhura në fazat cilësore	- Përfundimet dhe rekomandimet. Ky seksion do të paraqesë shqyrtime të përgjithshme mbi përfundimet e nxjerra në një këndvështrim ndërsektorial. Mund të jepen udhëzime të mundshme operacionale, në lidhje me fazën pasuese të EDP.

Metodat e përdorura, lista e burimeve të tjera që duhen konsultuar dhe rezultatet e pritshme

Ky seksion jep informacion mbi mbledhjen të dhënave cilësore, në veçanti specifikon metodat që do të përdoren dhe sugjerime operacionale për një pjesëmarrje të gjerë dhe të kualifikuar.

Mbledhja e informacionit/të dhënave zbatohet kryesisht përmes dy mjeteve:

c) anketim,
d) intervista të thelluara (IDI) për çdo fushë të përzgjedhur.

Aktivitetet e sipërpërmendura kryhen drejtpërdrejt nga një ekspert vendas, përgjegjës për përgatitjen e listës së palëve të interesit, listën e pyetjeve dhe zbatimin e anketimit dhe intervistave të thelluara (IDI). Eksperti vendas më pas do të dorëzojë rezultatet e anketimit dhe intervistave të kryera, sipas termave të referencës të përcaktuara nga JRC. Rezultatet e nxjerra nga anketimi dhe intervistat përdoren nga një ekspert ndërkombëtar i ngarkuar për përcaktimin e aspekteve metodologjike të analizës dhe finalizimin e raportit cilësor, në përputhje me termat e referencës të përcaktuara nga JRC. Efektiviteti i aktiviteteve sigurohet nga bashkëpunimi ndërmjet ekspertit vendas dhe atij ndërkombëtar dhe nga lidhja operacionale me JRC dhe qeverinë shqiptare.

Gjithashtu, për të mbledhur informacione plotësuese, do të merren parasysh edhe burime të tjera informacioni.

Anketimi dhe IDI konsiderohen veçanërisht të dobishme jo vetëm për të dhënë informacion që përgjithësisht nuk nxirren nga statistikat zyrtare dhe mjetet sasiore, por edhe për të dhënë informacion mbi ndikimet e pritshme nga shpërthimi i COVID-19, që teknikisht mund të mos jetë ende në dispozicion në të dhënat zyrtare, pasi aktualisht është në vazhdimësi.

a) Anketimi

Anketimi ka për qëllim të japë një përshkrim dhe justifikim më të mirë të fushave të përzgjedhura, për sa i përket pozicionimit të zinxhirëve të vlerës, masës kritike ekzistuese, potencialit të ardhshëm, mundësive inovative dhe konkurrencës në nivel makro-rajonal.

Anketimi do t'u dërgohet palëve të interesit përkatëse që i përkasin fushave të përzgjedhura dhe të orientuar për të nxjerrë në pah:

- veçoritë kryesore në lidhje me organizatat e tyre;
- tiparet kryesore për sa i përket sektorit ku bëjnë pjesë.

Për të shmangur copëzimin dhe për të lehtësuar një pjesëmarrje të gjerë, pyetësori duhet të përbëhet pothuajse vetëm prej pyetjeve të mbyllura. Përzgjedhja e të anketuarve do të bazohet në një qasje të qëllimshme, sipas fushave të përzgjedhura, shpërndarjes territoriale dhe profilit të të anketuarve. Pjesëmarrja aktive duhet të promovohet edhe nga zyrat qeveritare, si dhe nga organizatat e biznesit dhe palët kryesore të interesit.

Çështjet kryesore që duhet të trajtohen nga anketimi kanë të bëjnë me:

A. *Zinxhiri i vlerës*: pikat e forta, dobësitë, mundësitë dhe kërcënimet aktuale; Pozicionimi i Shqipërisë brenda zinxhirit të vlerave; niveli i ndërkombëtarizimit; roli i sipërmarrjeve shumëkombëshe dhe rëndësia e investimeve të huaja direkte;
B. *Avantazhi konkurrues aktual*: burimet e avantazhit konkurrues, rëndësia dhe disponueshmëria e shërbimeve me njohuri intensive për krijimin e vlerës; sfidat kryesore si rezultat i digjitalizimit dhe qëndrueshmëria mjedisore; rëndësia e të drejtës së pronësisë intelektuale në fushën përkatëse, aktivitetet kryesore të pronësisë intelektuale të kryera (markat tregtare, patentat...)
C. *Teknologjitë ekzistuese*: teknologjitë kryesore të aplikuara dhe shkalla në të cilën aktorët kryesorë i përdorin ato (për të ndjekur kërkesat e tregut, për të kursyer kostot, për të diferencuar produktet/shërbimet, për të sjellë risi..); aftësitë dhe kompetencat kryesore të kërkuara dhe disponueshmëria e tyre aktuale; kapaciteti i sistemit arsimor për të ofruar aftësitë dhe kompetencat e nevojshme; rëndësia e migrimit të kapitalit njerëzor për fushat e përzgjedhura;
D. *Potenciali i inovacionit*: sfidat dhe pengesat e inovacionit në zhvillimin/aplikimin e proceseve inovative; dinamizëm në drejtim të krijimit të start-up-eve dhe rritjes së kompanive;
E. *Ndikimet dhe sfidat e COVID-19*: ndikimet e pritshme (punësimi, pagat, inovacioni, kërkimi, eksportet, zinxhirët e vlerës, investimet e huaja të drejtpërdrejta dhe tregues të tjerë të rëndësishëm ekonomikë...); sfidat kryesore (financat, kompetencat, ndryshimet ndërkombëtare në modelin e biznesit, konkurrentët e rinj...).

Anketimi do të nisë në mënyrë elektronike dhe marrësit pritet të marrin pjesë përmes një portali ueb. Mjetet inteligjente të analitikës duhet të jenë të disponueshme në mënyrë që rezultatet e anketës të merren në një kohë të shkurtër. Duhet të paraqitet një përshkrim i shkurtër mbi kornizën S3, duke e përshkruar S3 si një model për politikat e inovacionit, por edhe si pjesë e negociatave aktuale të anëtarësimit në BE për vendin.

Për më tepër, anketimi duhet të paraqitet si një përpjekje për tu hasur me perspektiva territoriale dhe për të nisur një dialog brenda territorit. Plotësimi i pyetësorit duhet të përshkruhet si një hap i një procesi më të gjerë, që çon në hartimin e politikave më të mira. Për këtë qëllim duhet përmendur faza pasuese e EDP.

b) <u>Intervistat e thelluara (IDI)</u>

Intervistat IDI synojnë të prodhojnë informacion të detajuar mbi sfidat kryesore për fushat e përzgjedhura, duke zbuluar veçori specifike të zinxhirëve të vlerës, avantazhet konkurruese aktuale, teknologjitë dhe kompetencat përkatëse, mundësitë për potencialin e inovacionit.

IDI do t'u drejtohen palëve të interesit nga kompanitë, akademia, organizatat kërkimore, organizatat qeveritare dhe që u përkasin fushave të përzgjedhura.

Intervistat do të orientohen për të nxjerrë në pah veçoritë kryesore të sektorit ku ata bëjnë pjesë.

Çështjet kryesore që duhet të trajtohen nga IDI kanë të bëjnë me të njëjtat tema të trajtuara në anketë, por me një nivel më të thellë detajesh. Ato lidhen me:

A. Zinxhirin i vlerës:
    a. produkti/shërbimet kryesore të realizuara në Shqipëri dhe destinacioni i tregut (vendor/kombëtar/ndërkombëtar);
    b. aktorët kryesorë shqiptarë, rëndësia dhe roli i tyre në nivel territorial;
    c. pikat e forta, dobësitë, mundësitë dhe kërcënimet aktuale;
    d. zhvillimi i sektorëve ekonomikë në vitet e fundit (nxitësit kryesorë);
    e. Pozicionimi i shqiprisë në zinxhirit të vlerës (a është zinxhiri i vlerës ndërkombëtar? ku krijohet pjesa më e madhe e vlerës? dhe çfarë roli ka Shqipëria?);
    f. përqendrimi territorial i kompanive/organizatave të lidhura me sektorin;
    g. roli i sipërmarrjeve shumëkombëshe dhe rëndësia e investimeve të huaja direkte;
B. Avantazhi konkurrues aktual:

a. burimet e avantazhit konkurrues dhe zhvillimi i tyre në vitet e fundit;
b. rëndësinë dhe disponueshmërinë e shërbimeve me njohuri intensive për krijimin e vlerës;
c. Avantazhi konkurrues aktual dhe sfidat kryesore si rezultat i digjitalizimit dhe qëndrueshmëria mjedisore;
d. rëndësia e të drejtës së pronësisë intelektuale në fushën përkatëse, aktivitetet kryesore të kryera të pronësisë intelektuale (markat tregtare, patentat...)
e. dallimet kryesore midis Shqipërisë dhe vendeve të tjera në makrorajon në lidhje me fushën e përzgjedhur;

C. Teknologjitë ekzistuese:
a. aplikimet e teknologjive kryesore dhe deri në çfarë mase aktorët kryesorë i përdorin ato (për të ndjekur kërkesat e tregut, për të kursyer kostot, për të diferencuar produktet/shërbimet, për të sjellë risi.);
b. aktivitetet/projektet kryesore kërkimore dhe inovative;
c. infrastrukturat kryesore teknologjike dhe pse janë të rëndësishme për fushën e përzgjedhur;

D. Kompetencat ekzistuese:
a. aftësitë dhe kompetencat kryesore të kërkuara dhe disponueshmëria e tyre aktuale;
b. aftësitë dhe kompetencat kryesore të kërkuara nga konkurrentët në makro-rajon;
c. kapaciteti i sistemit arsimor për të ofruar aftësitë dhe kompetencat e nevojshme;
d. rëndësinë e migrimit të kapitalit njerëzor për fushën e përzgjedhur;

E. Potenciali i inovacionit:
a. sfidat dhe pengesat e inovacionit në zhvillimin/zbatimin e proceseve inovative;
b. dinamizëm në drejtim të krijimit të start-up-eve dhe rritjes së kompanive;
c. mundësitë kryesore të rritjes së inovacionit;
d. bashkëpunimi kryesor ndërsektorial;
e. mundësi bashkëpunimi për qendrat kryesore kërkimore/universitare;
f. mundësitë kryesore të inovacionit ndërsektorial, ngjashmëritë kryesore me sektorët e tjerë në aspektin e kompetencave, teknologjive dhe tregut;

F. Ndikimet dhe sfidat e COVID-19:
a. ndikimet e pritshme të krizës ekonomike të shkaktuar nga pandemia COVID-19 në fushat parësore paraprake në Shqipëri, përsa i përket punësimit, pagave, inovacionit, kërkimit, eksporteve, zinxhirëve të vlerës, investimeve të huaja të drejtpërdrejta dhe treguesve të tjerë përkatës ekonomikë;
b. sfidat dhe nevojat kryesore të ardhshme që ndikojnë në potencialin e zhvillimit të fushave të përzgjedhura në Shqipëri, përsa i përket financimit për investime, kompetencave të kërkuara, ndryshimeve në zinxhirët e vlerës globale, dinamikave të avantazheve krahasuese në makro-rajon dhe dinamikave të tjera përkatëse.

Siç u përmend, intervistat do të kryhen me palët përkatëse të interesit (nga 10 deri 15 për çdo fushë të përzgjedhur) dhe do të ndjekin një qasje gjysmë të strukturuar: eksperti vendas do të përcaktojë një listë të paracaktuar pyetjesh ose temash për diskutim, por lejon që biseda të zhvillohet, bazuar në mënyrën se si përgjigjet pjesëmarrësi.

Intervista do të zhvillohet ballë për ballë (me zgjidhje IT në distancë) dhe do të japë informacion mbi opinionet individuale, përvojat dhe duhet të zgjasë të paktën 90 minuta secila.

Intervistat IDI duhet të orientohen në verifikimin/vërtetimin e rezultateve kryesore që vijnë për çdo fushë të përzgjedhur nga analiza sasiore.

Gjatë kontaktit me të intervistuarit, duhet të parashikohet qëllimi i përgjithshëm i analizës, si dhe rezultatet kryesore sasiore në lidhje me fushën dhe makro-temat që do të diskutohen gjatë intervistës.

Objektivi kryesor operacional i intervistës është që të nxjerrë pikëpamjet e palëve të interesit mbi tendencat e ardhshme. Për një shfrytëzim efektiv të aktiviteteve të mbledhjes së të dhënave, IDI duhet të bëhen pas anketës, në mënyrë që copëzimi, mungesa e të dhënave dhe moskoherenca në rezultatet e anketës të mund të ballafaqohen me palët përkatëse të interesit. Në të kundërt, në rast të provave të forta nga anketimi, intervista mund të lejojë një konfirmim/verifikim edhe nga këndvështrimi i palëve përkatëse të interesit.

Eksperti vendas pritet të ndërtojë pyetësorët, të mbajë shënime dhe shënime gjatë intervistës dhe t'i kthejë rezultatet në KPK dhe tek eksperti ndërkombëtar.

Në bazë të të dhënave të mbledhura, rezultatet kryesore nga anketimi dhe intervistat do të grupohen për çdo fushë të përzgjedhur dhe do të përcillen në analizën cilësore. Rregullsitë e mundshme, lidhjet ose marrëdhëniet shkakësore ndërmjet sektorëve do të theksohen dhe përshkruhen në raportin përfundimtar.

Burime të tjera dhe rezultatet e pritshme

Përveç provave që vijnë nga analizat sasiore dhe rezultatet e anketës dhe intervistave IDI, do të merren parasysh edhe burime të tjera informacioni:

A. Komunikimet e fundit mbi Politikën e Zgjerimit të BE-së në lidhje me Shqipërinë për të kontekstualizuar procesin e formimit të S3 si një hap i negociatave të anëtarësimit në lidhje me kapitullin e shkencës dhe kërkimit;
B. Statistikat nga Eurostat dhe Autoritetet Statistikore në Shqipëri, në gjendje që në vijim të ofrojnë informacion plotësues në vijim për gjetjet kryesore nga analiza sasiore;
C. Rishikimet e OECD mbi Arsimin në Shqipëri, në gjendje që në vijim të ofrojnë informacion plotësues për gjetjet kryesore mbi arsimin nga analiza sasiore;
D. Analiza Shtetërore e UN-it dhe Raporti i Progresit të OKB-së, në gjendje që në vijim të ofrojnë të dyja informacion plotësues mbi kontekstin socio-ekonomik dhe vërejtje të mundshme përfundimtare mbi SDG-të e OKB-së;
E. Vendi i Bankës Botërore raporton për të ofruar informacion plotësues në lidhje me kontekstin socio-ekonomik.

Burime të tjera që mund të jenë të nevojshme do të zbulohen gjatë fazës së zbatimit të analizës cilësore. Zakonisht, burime të tjera informacioni që mund të ngjizen zbulohen nga eksperti ndërkombëtar. Eksperti vendas, Qeveria Shqiptare, Zyrat dhe JRC mund të tregojnë burime shtesë dhe publikime specifike, plotësuese me ato të përmendura më sipër.

Shtojca 4 - Pyetësorët

A – Pyetësorë për anketimin

<u>Bizneset</u>

1. Adresa e emailit
2. Emri i kompanisë
3. Vendndodhja
4. Fusha kryesore e aktivitetit (bazuar në klasifikimin NACE-rev 2)
5. Numri i punonjësve
6. Koha e aktivitetit
7. Kompania juaj operon në nivel vendor apo kombëtar?
8. Kompania juaj bën pjesë në një ose më shumë nga kategoritë e mëposhtme
9. A kryen kompania juaj gjithashtu aktivitete kërkimore dhe zhvillimi?
10. Nëse ""po", sa punonjës janë të përfshirë në aktivitetet e kërkimit dhe zhvillimit?
11. A keni një buxhet të dedikuar për aktivitetet kërkimit dhe zhvillimit R&D?
12. Ju lutemi specifikoni fushën në të cilën kompania kryen aktivitete kërkimore dhe zhvillimore R&D
13. Cilat janë, sipas jush, pikat kryesore të forta të sektorit?
14. Po dobësitë kryesore të sektorit? Cilat janë?
15. Ku bazohet zinxhiri juaj i vlerës?
16. Pozicionimi i kompanisë suaj në tregun shqiptar përcaktohet kryesisht nga:
17. Cilat janë 2 aktivitetet kryesore me peshën më të madhe brenda zinxhirit të vlerës?
18. Cilat janë dy burimet kryesore të avantazhit konkurrues të kompanisë suaj?
19. Sfida kryesore në lidhje me digjitalizimin e proceseve, sipas jush lidhet me:
20. A ka ndërmarrë kompania juaj nisma për mbrojtjen e mjedisit në 12 muajt e fundit? (për shembull, reduktimi i konsumit të energjisë, karburanteve, reduktimi i ndotjes nga mbeturinat, zëvendësimi i produkteve të ricikluara, etj.)
21. Në 5 vitet e fundit ose që kur keni themeluar kompaninë, kompania juaj ka prezantuar risi apo është përmirësuar ndjeshëm?
22. Në 5 vitet e fundit apo që kur themeluat kompaninë, a ka marrë kompania juaj patenta?
23. Nëse po, specifikoni numrin

    a) Përmirësimi i strategjive organizative dhe rritja e produktivitetit të punës

    b) Përdorimi i ekspertizës së jashtme për zhvillimin e aftësive

    c) Përmirësimi i konkurrencës së sipërmarrjeve duke hyrë në tregje të reja dhe duke pasuar gamën e produkteve/shërbimeve

    d) Lehtësimi i shkëmbimit të përvojave, praktikave të mira dhe bashkëpunimit ndërmjet kompanive

    e) Përqendrimi në produktet niche

    f) Përafrimi me standardet mjedisore

    Futja e teknologjive të reja për prodhimin e mallrave dhe shërbimeve me vlerë të lartë të shtuar

h) Marrja e patentave dhe certifikimi i produkteve

i) Përmirësimi i kapacitetit për të parandaluar dhe menaxhuar rreziqet dhe për t'u përshtatur me dinamikën e tregut

24. A përdor kompania juaj sisteme kompjuterike në vendin e punës për të menaxhuar aktivitetet e biznesit të lidhura me klientët si shitjet, faturimi, etj.? (Sistemet kompjuterike mund të jenë Laptop, Palmtop, PC Handheld, etj.)

25. A planifikoni të investoni më shumë në teknologji në tre vitet e ardhshme?

26. Nëse (PO), sa % e fitimit është planifikuar të investohet në teknologji?

27. Për cilën nga çështjet e mëposhtme përdor teknologji kompania juaj?

28. A keni punonjës nga diaspora në kompaninë tuaj?

29. Nëse PO, sa?

30. Sipas jush, ku është rëndësia e angazhimit të kapitalit njerëzor nga diaspora për mjedisin e biznesit?

a) Të jesh konkurrues në treg është e lidhur ngushtë me nivelin e arsimimit të fuqisë punëtore në kompani

b) Oferta për përvojë pune praktike - element kyç në arsim dhe trajnim në të gjitha nivelet

c) Punëdhënësit duhet të ofrojnë mundësi për punonjësit e ardhshëm

d) Bashkëpunimi me kompanitë duhet të jetë i detyrueshëm

e) Akademia dhe qendrat e trajnimit duhet të jenë ndërmjetësues

31. Si e vlerësoni bashkëpunimin e deritanishëm mes akademisë dhe sektorit privat në fushën e kërkimit dhe zhvillimit R&D?

32. A keni akses në programet e financimit të cilat ju lejojnë të bëni inovacionin e produktit (mallrat ose shërbimet), procesin, marketingun ose inovacionin organizativ?

33. Nëse po, çfarë lloj mbështetjeje keni marrë?

34. A bashkëpunoni me kompani nga industri të tjera apo brenda së njëjtës industri?

35. Nëse PO, me cilën industri?

36. Sipas jush, çfarë e bën të suksesshëm konceptin e bashkëpunimit ndërindustrial?

37. Nëse keni një bashkëpunim ndërindustrial, në çfarë forme jeni të përfshirë?

38. Cilat janë arsyet kryesore për krijimin e një bashkëpunimi ndërindustrial?

39. Në 5 vitet e fundit apo që kur themeluat kompaninë, a ka blerë kompania juaj modele dhe dizajne të mbrojtura industriale? Specifikoni numrin.

40. A mund të identifikoni masat shtetërore që mund të ndihmojnë kompaninë tuaj të rritet?

a) Mungesa e fondeve të brendëshme

b) Mungesa e financimit nga burime të tjera

c) Kostot shumë të larta të inovacionit

d) Mungesa e personelit të kualifikuar

e) Mungesa e informacionit mbi teknologjinë

f) Mungesa e informacionit mbi kërkesën e tregut për produkte apo shërbime

g) Vështirësi në gjetjen e partnerëve të bashkëpunimit për inovacion (p.sh., për zhvillimin e produktit dhe procesit ose për partneritetet e marketingut)

h) Tregu dominohet nga kompani të tjera të konsoliduara

i) Pasiguria e kërkesës për produkte dhe shërbime inovative

j) Inovacioni nuk është i nevojshëm pasi sektori tashmë është inovativ

k) Mungesa e kërkesës për inovacione (arsye për të mos sjellë risi)

l) Legjislacioni, rregulloret, standardet

m) Të tjera, ju lutemi renditni dhe klasifikoni (p.sh. çështje të së drejtës së autorit, etj.)

- Punësimi
- Pagat
- Qarkullimi
- Kërkimi dhe Zhvillimi R&D
- Eksportet
- Zinxhirët e vlerës
- IHD
- teknologjitë

41. Sfidat kryesore pas COVID19 në kompaninë tuaj?

CSO-të

1. Emri i organizatës së përfaqësuar

2. Vendndodhja

3. Cila nga fushat e mëposhtme mendoni se i përket CSO tuaj?

4. Sa staf/vullnetarë ka organizata juaj?

5. Në një shkallë nga 1 deri në 5, ku ""1"" është më së paku dhe ""5"" më së shumti, sa mendoni se organizata juaj i adreson sfidat sociale?

6. Cili është mbulimi gjeografik i CSO ku punoni?

7. Fusha kryesore e fokusit të organizatës suaj?

8. Cilët janë faktorët kryesorë që kontribuojnë në qëndrueshmërinë financiare dhe operacionale të organizatës?

9. A ka marrë fonde organizata juaj nga ndonjë prej burimeve të mëposhtme vitin e kaluar? (Nëse PO, zgjidhni)

10. Nëse PO, a ishte ky financim nga

11. Në një shkallë nga 1 deri në 5, ku ""1" është shumë pak dhe ""5" shumë, sa i mirë është bashkëpunimi i organizatës suaj me sektorin privat? (Ju lutemi, shënoni mendimin tuaj sipas shkallëzimit.)

12. Cilat janë avantazhet e bashkëpunimeve me sektorin privat?

13. Në një shkallë nga "1 deri në 5" ku "1" përfaqëson shumë pak dhe "5" shumë, sa i mirë mendoni se është bashkëpunimi i organizatës suaj me institucionet publike - universitetet, qendrat kërkimore, institutet kërkimore, autoritetet lokale? (Ju lutemi, shënoni mendimin tuaj sipas shkallëzimit.)

14. Sa shpesh përfshiheni në dialogun politik me qeverinë?

15. Në një shkallë nga ""1 deri në 5"" ku "1" shumë pak dhe "5" shumë, sa mundësi mendoni se ka për zhvillimin e partneriteteve për të shfrytëzuar potencialin inovativ të rajonit? (Ju lutemi, shënoni mendimin tuaj sipas shkallëzimit)

16. Cila është kategoria kryesore e programit të teknologjisë që organizata juaj synon të përdorë më shumë në të ardhmen?

17. Cila është pengesa kryesore për përdorimin e teknologjisë në organizatën tuaj?

Qeveria

1. Emri i institucionit të përfaqësuar

2. Qyteti / qarku

3. Si do ta vlerësonit sistemin rajonal të inovacionit në zonën tuaj?

4. A mbështet dhe inkurajon institucioni juaj inovacionin për operatorët ekonomikë?

5. A angazhohet organizata juaj në inovacion në procese apo komunikim?

6. A angazhohet organizata juaj në rritjen e kapaciteteve apo edukimin e vazhdueshëm?

7. A këshillohet organizata juaj rregullisht me drejtuesit e bizneseve dhe arsimit për të marrë mendime se si t'i ofroni më mirë shërbime komunitetit tuaj?

8. Në pesë vitet e fundit, në sa evente të lidhura me inovacionin ka marrë pjesë organizata juaj? (Konferenca, ekspozita, etj.)

9. A ka kryer organizata juaj prokurimin e zgjidhjeve inovative (bazuar jo vetëm në çmim, por në kërkesa specifike të performancës dhe me përzgjedhjen e ofertave bazuar në raportin kosto-përfitim, mundësisht në perspektivën e ciklit jetësor)?

10. A ka realizuar institucioni juaj projekte me ndikim pozitiv në mjedisin e biznesit?

11. Sa kanë kontribuar këto projekte në zhvillimin e rajonit? 1-në masë shumë të madhe dhe 5- aspak

12. Në një shkallë nga ""1 deri në 5"" ku "1" përfaqëson shumë pak dhe "5" shumë, sa është institucioni juaj i interesuar në organizimin e veprimeve për promovimin e kërkimit dhe inovacionit (konferenca, seminare, ekspozita, etj.)

13. Në shkallën "1 deri në 5" ku "1" është shumë pak dhe "5" shumë, sa i mirë është bashkëpunimi ndërmjet institucioneve publike në rajon?

14. Në shkallën "1 deri në 5" ku "1" është shumë pak dhe "5" shumë, sa i mirë është bashkëpunimi i institucionit tuaj me sektorin privat?

15. A ka fonde në nivel rajonal, kombëtar dhe vendor për të inkurajuar dhe mbështetur projektet e kërkimit dhe zhvillimit?

16. Si ndahen fondet për shërbimet mbështetëse të biznesit?

17. Ju lutemi vlerësoni shkallën në të cilën jeni dakord me fjalinë e mëposhtme: "Shqipëria përdor plotësisht potencialin e saj të inovacionit". 1 - shumë pak dhe 5 - shumë

18. Cila nga sa vijon është pengesa kryesore për inovacionin më shqiptar?

19. Në cilat mënyra besoni se qeveria mund të jetë më e dobishme në nxitjen e inovacionit dhe rritjen e tregut?

20. Në rajonin tuaj ose në sektorin teknik, cilat lloje organizatash kanë kontribuar më shumë në aktivitetin inovativ?

Akademia dhe Qendrat Kërkimore

1. Emri i institucionit

2. Vendndodhja

3. Kategoria

4. Ju lutemi tregoni llojet e aktiviteteve në të cilat angazhohet institucioni juaj

5. Ju lutemi zgjidhni fushat në të cilat institucioni juaj ka kryer aktivitete Kërkimi dhe Zhvillimi

6. Ju lutemi vlerësoni se sa jeni dakord me fjalinë e mëposhtme: "Organizata ime po udhëheq kërkimin shkencor në fushën time."

7. Ju lutemi vlerësoni sa jeni dakord me fjalinë e mëposhtme: "Fusha ime është udhëheqëse e kërkimit dhe inovacionit në Shqipëri".

8. A ka organizata juaj një njësi të transferimit të teknologjisë?

9. Nëse Jo, a besoni se organizata juaj ka nevojë për një njësi të tillë?

10. Në 5 vitet e fundit, a keni marrë një patentë ose patenta si rezultat i aktiviteteve tuaja të R&D?

11. Në të ardhmen, numri i patentave në rajonin tim do të rritet.

12. Në pesë vitet e fundit, a ka përdorur institucioni juaj objektet e veta për të kryer aktivitete kërkimore R&D?

13. Në 5 vitet e fundit, institucioni juaj a ka realizuar projekte kërkimore që synojnë krijimin e produkteve dhe shërbimeve për tregun? Nëse po, sa projekte janë përfunduar? Sa ishte numri i stafit të përfshirë në këto projekte? Sa ka qenë buxheti mesatar i këtyre projekteve?

14. A ka marrë institucioni juaj fonde për projekte kërkimore dhe zhvillimt (R&D) dhe inovacion nga ndonjë prej burimeve të mëposhtme në 5 vitet e fundit?

15. Në sa projekte të financuara nga qeveria ka qenë i angazhuar institucioni juaj? Duke iu referuar pesë viteve të fundit

16. Në sa projekte të financuara ndërkombëtarisht, ka qenë i angazhuar institucioni juaj? Duke iu referuar pesë viteve të fundit

17. Sa i kënaqur jeni me disponueshmërinë dhe përdorimin e fondeve kombëtare dhe ndërkombëtare?

18. Cilët nga partnerët e mëposhtëm janë më të dobishëm në zhvillimin e projekteve kërkimore bashkëpunuese?

19. Në sa projekte të përbashkëta keni angazhuar ju ose institucioni juaj gjatë pesë viteve të fundit me institute, qeveri apo firma të tjera?

20. Gjatë vitit të fundit, në sa konferenca, ekspozita apo evente të tjera bashkëpunuese ka marrë pjesë institucioni juaj?

21. Cilat janë, sipas jush, pikat kryesore të forta të sektorit?

22. Cilat janë dobësitë kryesore të sektorit?

23. Cilat janë dy burimet kryesore të avantazhit konkurrues të institucionit tuaj?

24. Në shkallën 1-5, ku 1 është 'aspak' dhe 5 është 'në një masë shumë të madhe', në çfarë mase besoni se po shfrytëzohet plotësisht potenciali i R&D në Shqipëri?

25. Cilat janë nevojat për zhvillimin e transferimit të teknologjisë në rajon?

26. Cilat janë pengesat për zhvillimin e transferimit të teknologjisë në rajon? Zgjidhni të gjitha alternativat e vlefshme

B - Pyetësorë për intervistat e thelluara

Bizneset

(15 korrik - 31 gusht 2021)

1. Cila është struktura organizative e kompanisë suaj (struktura menaxheriale, departamentet, stafi, etj.)?

2. A punoni zakonisht me furnitorë, partnerë bashkëpunimi apo klientë jashtë Shqipërisë? A keni njohuri për rolin e Shqipërisë në zinxhirin e vlerave dhe hallkën ku krijohet më shumë vlera?

3. Cili lloj i aseteve, aftësive, ekspertizës dhe njohurive e bën kompaninë tuaj të ndryshme nga konkurrentët (avantazhi konkurrues)?

4. Çfarë kërcënimesh dhe sfidash të mëtejshme parashikoni për firmën tuaj në dekadën e ardhshme?

5. A punoni zakonisht me furnitorë, partnerë bashkëpunimi ose klientë jashtë rajonit/vendit tuaj? Në cilat destinacione shkojnë shumica e eksporteve tuaja?

6. A ka zhvilluar kompania juaj një risi në 3 vitet e fundit? (përfshirë bazimin në kërkimin, zhvillimin teknologjik, proceset, inovacionin organizativ ose marketingun, modelet e reja të biznesit, kombinimit të ri të njohurive ekzistuese)

7. A përputhet mbështetja për kërkimin dhe inovacionin e ofruar në rajonin/vendin tuaj me nevojat tuaja? Cilat do të ishin stimujt/kushtet e përshtatshme për ju që të vendosni të investoni (më shumë) në kërkim dhe inovacion?

8. Cilat teknologji, produkte dhe mundësi të tregut global i konceptoni si shumë premtuese për dekadën e ardhshme (në përgjithësi, jo vetëm për kompaninë tuaj)?

9. Cilin nënsektor të industrisë suaj, nëse ka, e konsideroni si më premtuesin dhe më me vlerë për t'u zhvilluar për të rritur performancën e gjithë industrisë?

10. Si është bashkëpunimi me institucionet e arsimit të lartë dhe shkollat profesionale? A i njihni fushat e kërkimit dhe arsimit të universiteteve më të afërta? A bashkëpunoni me ta? A keni programe të përbashkëta që synojnë të mbështesin hyrjen e studentëve në tregun e punës?

11. A mendoni se të rinjtë janë mjaftueshëm të trajnuar ose të aftë për të përballuar kërkesën e tregut të punës në industrinë tuaj?

12. A gjeni lehtësisht punonjës dhe bashkëpunëtorë, veçanërisht personel me kualifikim të lartë, në rajonin/vendin tuaj (p.sh. universiteti rajonal) apo duhet të shikoni më larg?

13. Cilat kanë qenë ndikimet e Covid 19 në kompaninë tuaj përsa i përket punësimit, pagave, inovacionit, kërkimit, eksporteve, zinxhirëve të vlerës, investimeve të huaja të drejtpërdrejta dhe treguesve të tjerë përkatës ekonomikë?

14. Sipas jush, cilat janë sfidat dhe nevojat kryesore të ardhshme që ndikojnë në potencialin e zhvillimit të kompanisë dhe sektorit tuaj në Shqipëri?

Bizneset

(shtator - tetor - nëntor)

1. Cilat janë tiparet kryesore të kompanisë suaj (produktet/shërbimet tuaja kryesore dhe destinacioni i tregut vendor/kombëtar/ndërkombëtar...)?

2. Sa e rëndësishme është fusha e përzgjedhur midis atyre të funksionimit të kompanisë suaj?

3. A punoni zakonisht me furnitorë, partnerë bashkëpunimi apo klientë jashtë Shqipërisë? Sa të rëndësishëm janë aktorët ndërkombëtarë të përzgjedhur në këtë fushë? Cilat janë destinacionet kryesore të tregut në lidhje me fushën e zgjedhur? A keni njohuri për rolin e Shqipërisë në Zinxhirin e Vlerave dhe pjesën ku krijohet vlera më e madhe në lidhje me fushën përkatës?

4. Sipas mendimit tuaj, cilat janë pikat e forta dhe të dobëta të fushës së përzgjedhur? A mund të jetë ky një kërcënim për dekadën e ardhshme?

5. Cilin lloj të aseteve, aftësive, ekspertizës dhe njohurive i konsideroni si më të rëndësishmet në zinxhirin e vlerës përkatës (baza e avantazhit konkurrues)?

6. Sa i rëndësishëm është inovacioni teknologjik në fushën e përzgjedhur? A ka zhvilluar kompania juaj një risi në 3 vitet e fundit? (përfshirë në bazë të kërkimit, zhvillimit teknologjik, procesit, inovacionit organizativ ose marketingut, modeleve të reja të biznesit, kombinimit të ri të njohurive ekzistuese) Për sa i përket fushës së zgjedhur, cilat janë burimet kryesore të inovacionit? (Brenda e kompanisë, qendrat kërkimore, që vijnë nga kompani lider, sipërmarrje shumëkombëshe, qendra kërkimore ndërkombëtare...)

7. Cila është sfida kryesore teknologjike/inovative për sektorin tuaj në dekadën e ardhshme?

8. A korrespondon mbështetja për kërkimin dhe inovacionin e ofruar në rajonin/vendin tuaj me nevojat tuaja? A janë shërbimet me njohuri intensive të rëndësishme për konkurrimin në fushën e përzgjedhur dhe a janë ato të disponueshme në nivel lokal/kombëtar? Cilat do të ishin stimujt/kushtet e përshtatshme për ju që të vendosni të investoni (më shumë) në kërkime dhe inovacion?

9. A keni njohuri mbi qendrat/universitetet kryesore kërkimore që mund të ndihmojnë kompaninë tuaj në fushën përkatëse? Cilat janë kryesore dhe pse?

10. A është patentimi i rëndësishëm për kompaninë tuaj dhe a e konsideroni të rëndësishme për fushën e zgjedhur?

11. Për sa i përket fushës së përzgjedhur, a keni njohuri për dallimet kryesore midis Shqipërisë dhe vendeve të tjera në makro-rajon?

12. Cilin nënsektor të industrisë suaj, nëse ka, e konsideroni si më premtuesin dhe me vlerë për t'u zhvilluar për të rritur performancën e gjithë industrisë?

13. A ka ndonjë bashkëpunim ndërsektorial midis fushave të përzgjedhura nga qeveria shqiptare? (Shembuj?)

14. Si është bashkëpunimi me institucionet e arsimit të lartë dhe shkollat profesionale? A i njihni fushat e kërkimit dhe arsimit të universiteteve më të afërta? A është i rëndësishëm bashkëpunimi industri-shkencë ë fushën përkatëse? A keni programe të përbashkëta që synojnë të mbështesin hyrjen e studentëve në tregun e punës?

15. A mendoni se të rinjtë janë mjaftueshëm të trajnuar ose të aftë për të përballuar kërkesën e tregut të punës në industrinë tuaj? A e konsideroni domenin e përzgjedhur si fitimprurës për startup-et e reja?

16. A gjeni lehtësisht punonjës dhe bashkëpunëtorë, veçanërisht personel shumë të kualifikuar, në rajonin/vendin tuaj (p.sh. universiteti lokal)?

17. Cilat kanë qenë ndikimet e Covid 19 në fushën e përzgjedhur për sa i përket punësimit, pagave, inovacionit, kërkimit, eksporteve, zinxhirëve të vlerës, investimeve të huaja direkte dhe treguesve të tjerë përkatës ekonomikë?"

Qeveria

(15 korrik - 31 gusht 2021)

1. A e dini se cilët janë aktorët kryesorë të kërkimit dhe inovacionit në rajonin/vendin tuaj? Cilat janë fushat e tyre të kompetencës?

2. A e dini se kush ka marrë pjesë në Programin Kuadër të Kërkimit të BE-së ose në Programin e Konkurrueshmërisë dhe Inovacionit? Ose jeni në dijeni për ndonjë statistikë të pjesëmarrjes dhe shkallës së suksesit në lidhje me këtë në rajon/vend?

3. A e dini se cilat apo sa kompani shqiptare regjistruan në 2-3 vitet e fundit Patenta Europiane?

4. Në cilët sektorë keni më shumë startup-e në rajonin/vendin tuaj? ... dhe cilat duket se mbijetojnë dhe rriten pas 5 vitesh?

5. Cilat janë firmat me rritje më të shpejtë apo eksportuesit më të mëdhenj në rajonin/vendin tuaj? A e dini se mbi çfarë e bazojnë suksesin e tyre dhe me kë bashkëpunojnë?

6. Cilat janë nevojat kryesore për t'u rritur të firmave inovative në rajonin/vendin tuaj?

7. Përveç inovacionit të udhëhequr nga shkenca ose teknologjia, cilat forma të tjera të inovacionit/transformimit ekonomik mbështetni në rajonin tuaj?

8. A keni instrumente specifike financimi për aktivitetet e inovacionit ose kërkiit dhe zhvillimit R&D?

9. Kush janë ofruesit privatë të mbështetjes së inovacionit (B2B) dhe çfarë mbështetje ofrojnë ata?

10. A jeni në dijeni për masat ekzistuese për mbështetjen inovacionit në ekonomitë fqinje dhe të Ballkanit Perëndimor? A bashkëpunoni brenda rajonit apo në nivel të BE-së brenda kuadrit së mbështetjes së inovacionit dhe kërkimit dhe zhvillimit?

11. Cilat janë sfidat kryesore të inovacionit në Shqipëri?

12. Si ndahet financimi për shërbimet e mbështetjes së biznesit: për organet ekzistuese apo nëpërmjet një konkurrimi midis ofruesve të mundshëm të shërbimeve?

13. Cilat janë rezultatet e vlerësimeve të inovacionit dhe mbështetjes së biznesit në vendin tuaj, nëse ka? (Kërkim dhe zhvillim, testim, kampionimi, transferim teknologjie, këshillim, inkubatorë, iniciativa të grupimeve / rrjetizimi, parqe shkencore dhe teknologjike, mbështetje për të menduarit/dizajnin artistik, auditimet e teknologjisë, Laboratorë të Hapur, prova e konceptit, etj.) Çfarë mësimesh kryesore keni nxjerrë?

14. Cili(a) departament(e) është/janë përgjegjës për politikat dhe buxhetet e inovacionit? Si bashkëpunoni me nivelet dhe departamentet e ndryshme të qeverisjes përgjegjëse për kërkimin, inovacionin, zhvillimin e biznesit dhe aftësive?

15. Cili është buxheti i akorduar për kërkimin dhe inovacionin nga rajoni/shteti juaj? A janë skemat qarkulluese apo të bazuara në grante? A ndahen ato në bazë të një konkursi të bazuar në cilësi? A janë projektuar skemat e mbështetjes financiare për të nxitur bashkëpunim me organet private financuese dhe investitorët?

16. Ku shkon financimi në R&D dhe inovacion: më tepër për projekte individuale (kërkim, ose zhvillim, demonstrim, vërtetim teknologjik, testim në mjediset e sistemit, zhvillimi i kampionimeve, mbështetje për ngritjen e linjave të prodhimit), universiteteve kundrejt sipërmarrjeve për përmirësimin e ekosistemit të inovacionit (shërbimet mbështetëse të inovacionit, rrjetet/platformat, inkubacioni, trajnimi, lëvizshmëria dhe aksesi në burimet njerëzore, etj.)?

<u>Qeveria</u>

(shtator - tetor - nëntor)

1. Cili është roli i organizatës suaj në lidhje me domenin/fushën e zgjedhur?

2. Cilat janë nevojat dhe sfidat kryesore të inovacionit në Shqipëri? Dhe për sa i përket fushës së përzgjedhur, cilat janë pikat e forta dhe të dobëta? Çfarë kërcënimesh dhe sfidash të ardhshme shihni për fushën e zgjedhur në dekadën e ardhshme?

3. Sipas këndvështrimit tuaj, cilët janë aktorët kryesorë (Kompanitë, Universitetet, CSO-të, qendrat kërkimore) që operojnë në fushën e përzgjedhur?

4. Në këndvështrimin tuaj dhe në përgjithësi, a ka një bashkëpunim efektiv ndërmjet kompanive dhe qendrave universitare-kërkimore për sa i përket fushës së përzgjedhur?

5. Për sa i përket fushës së përzgjedhur, a e dini se kush ka marrë pjesë në Programin Kuadër të Kërkimit të BE-së ose në Programin e Konkurrueshmërisë dhe Inovacionit në rajonin/vendin tuaj? Ose jeni në dijeni për ndonjë statistikë të pjesëmarrjes dhe shkallës së suksesit në lidhje me këtë?

6. Për sa i përket fushës së përzgjedhur, a e dini se cilat ose sa kompani shqiptare regjistruan në 2-3 vitet e fundit Patenta Evropiane? Dhe shkalla e suksesit të startup-eve?

7. Cilat janë nevojat kryesore të firmave inovative në rajonin/vendin tuaj për t'u rritur në lidhje me fushës e zgjedhur?

8. Përveç inovacionit të drejtuar nga shkenca ose teknologjia, cilat forma të tjera të inovacionit/transformimit ekonomik mbështetni në rajonin tuaj? A janë të dobishme në fushat e zgjedhura?

9. Keni njohuri për ndonjë bashkëpunim ndërsektorial?

10. Për sa i përket fushës së përzgjedhur, a keni njohuri për dallimet kryesore midis Shqipërisë dhe vendeve të tjera në makro-rajon? A jeni në dijeni për masat ekzistuese për mbështetjen e inovacionit në ekonomitë fqinje dhe të Ballkanit Perëndimor? A bashkëpunoni brenda rajonit apo në nivel të BE-së brenda kornizës së mbështetjes së inovacionit dhe kërkimit dhe zhvillimit?

11. Në këndvështrimin tuaj, cilat janë nevojat kryesore për të trajtuar për të zhbllokuar potencialin në fushën e zgjedhur? A keni instrumente specifike financimi për aktivitetet e inovacionit ose R&D?

12. Cilët janë ofruesit privatë të mbështetjes së inovacionit dhe çfarë mbështetje ofrojnë ata?

13. Si ndahet financimi për shërbimet e mbështetjes së biznesit: për organet ekzistuese apo nëpërmjet një konkurrimi midis ofruesve të mundshëm të shërbimeve?

14. A janë të kënaqur përfituesit me instrumentet ekzistuese? Cilat janë rezultatet e vlerësimeve të inovacionit dhe mbështetjes së biznesit në vendin tuaj/vendi, nëse ka? (Kërkim dhe zhvillim, testim, kampionimin, transferim teknologjie, këshillim, inkubatorë, iniciativa të grupimeve / rrjetizimeve, parqe shkencore dhe teknologjike, mbështetje për të menduarit-dizajnit artistic, auditime teknologjike, laboratorë të hapur, prova e konceptit, etj.) Cilat mësime kryesore janë nxjerrë në lidhje me fushën e zgjedhur?

15. Cili (a) departament(e) është/janë përgjegjës për politikat dhe buxhetet e inovacionit? Si bashkëpunoni me nivelet dhe departamentet e ndryshme të qeverisjes përgjegjëse për kërkimin, inovacionin, zhvillimin dhe aftësitë e biznesit? A ka ndonjë instrument specifik politikash në lidhje me mbështetjen e inovacionit në fushën e përzgjedhur?

16. Cili është buxheti përkatës për mbështetjen e kërkimit dhe inovacionit nga rajoni/shteti juaj? A janë projektuar skemat e mbështetjes financiare për të nxitur bashkëpunimin me organet private financuese dhe investitorët?

17. Ku shkon kryesisht financimi në R&D dhe inovacion: më tepër për e projekteve kërkimore individuale, apo për zhvillimin, demonstrimin, vërtetimin teknologjik, testimin në mjediset e sistemit, 4 zhvillimet kampionimeve, mbështetjen për ngritjen e linjave të prodhimit, universitetet kundrejt sipërmarrjeve për përmirësimin e ekosistemit të inovacionit, shërbimet mbështetëse të inovacionit, rrjetet/platformat, inkubacionin, trajnimet, lëvizshmërinë dhe aksesin në burimet njerëzore, etj.?

18. Për sa i përket fushës së përzgjedhur, a ka ndonjë aset strategjik (aftësi, kompetenca, njohuri, infrastruktura, kompani) nga të cilat fillojnë të punojnë për të forcuar mundësitë e zhvillimit?

19. Sipas këndvështrimit tuaj, cilat kanë qenë ndikimet kryesore të Covid 19 në fushën e përzgjedhur (punësimi, pagat, inovacioni, kërkimi, eksportet, zinxhirët e vlerës, investimet e huaja të drejtpërdrejta...)? Cilat janë sfidat dhe nevojat kryesore të ardhshme që ndikojnë në potencialin e zhvillimit të fushës së përzgjedhur në Shqipëri?"

Akademia – Qendrat Kërkimore

(15 korrik - 31 gusht 2021)

1. Si është i organizuar institucioni juaj (organi drejtues, departamentet, stafi, etj.)?

2. Cilat çështje kërkimore dhe teknologji të ardhshme i konceptoni si më premtueset (jo vetëm shkencat teknologjike/natyrore, por edhe shkencat sociale, artet, etj.)?

3. Me cilat sipërmarrje apo institute kërkimore në rajonin/vendin tuaj bashkëpunoni dhe në cilën fushë? (Për sa i përket zhvillimit të aftësive/trajnimeve dhe aktiviteteve të lidhura me kërkimin) A merrni një pjesë të buxhetit tuaj nga investitorët privatë?

4. Sa lëvizshmëri ka ndërmjet shkencës dhe arsimit publik dhe sektorit privat (dmth. a lëvizin të diplomuarit/inxhinierët/profesorët mes universiteteve dhe firmave; a ftohen sipërmarrësit/menaxherët për të dhënë leksione në universitete)?

5. A i trajnoni studentë dhe të diplomuar për t'u bërë sipërmarrës? A ka ndonjë bashkëpunim ndërmjet fakulteteve të shkencës/teknologjisë, biznesit dhe arteve?

6. Sa bashkëpunoni me partnerët ndërkombëtarë/evropianë (p.sh., përmes Programit Kuadër të Kërkimit/Horizontit 2020, Programi i Konkurrueshmërisë dhe Inovacionit/COSME, EUREKA, EIT, COST, etj.)?

7. Çfarë infrastrukture të rëndësishme kërkimore dhe të krijimtarisë janë krijuar në rajonin/vendin tuaj? A mund të aksesoni infrastrukturën/pikat e nxehta në rajone/shtete të tjera?

8. Cilat mendoni se janë pikat e forta të institucioneve tuaja në Shqipëri?

9. Cilat janë kërcënimet dhe sfidat kryesore që i pengojnë IAL dhe aktorët e kërkimit shkencor të vendit të jenë më aktivë?

10. Cilët sektorë apo nënsektorë të industrive kombëtare i konsideroni si më premtuesit në periudhën afatmesme/gjatë?

11. Keni një dialog të mirë apo të vazhdueshëm me qeverinë?

12. Dëshironi apo mendoni se do të ishte e dobishme që institucioni juaj të përfshihet më shumë në vendimet e politikëbërësve për politikat e lidhura me zhvillimin dhe inovacionin?

Akademia – Qendrat Kërkimore

(shtator - tetor - nëntor)

1. Cilat janë tiparet kryesore të organizatës suaj (fushat tuaja kryesore të kërkimit)? Sa i rëndësishëm është roli juaj brenda fushës së përzgjedhur dhe pse institucioni juaj dhe IAL të ngjashme janë kaq të rëndësishme në Shqipëri?

2. Në këndvështrimin tuaj, cilat janë pikat e forta dhe të dobëta kryesore të fushës së përzgjedhur? Dhe çfarë kërcënimesh dhe sfidash të ardhshme shihni për fushën e zgjedhur në dekadën e ardhshme?

3. Për sa i përket fushës së përzgjedhur, cilat mundësi inovacioni i konsideroni si më premtueset në periudhën afatmesme/gjatë?

4. Sipas këndvështrimit tuaj, a veprojnë lojtarët kryesorë (Kompanitë, Universitetet, CSO-të, qendrat kërkimore) në fushën e përzgjedhur?

5. Për sa i përket fushës së përzgjedhur me institutet kërkimore në rajonin/vendin tuaj bashkëpunoni dhe në cilën fushë? (Si për sa i përket zhvillimit/trajnimit të aftësive dhe aktiviteteve të lidhura me kërkimin)

6. Po bashkëpunimi me bizneset?

7. Sa lëvizshmëri ka ndërmjet shkencës dhe arsimit publik dhe sektorit privat (d.m.th., a lëvizin të diplomuarit/inxhinierët/profesorët midis universiteteve dhe firmave dhe anasjelltas; a ftohen sipërmarrësit/menaxherët të japin leksione në universitete) në lidhje me fushën e përzgjedhur? A i trajnoni studentët dhe të diplomuarit për t'u bërë sipërmarrës (në fushën e zgjedhur)?

8. Po financimi? A merrni një pjesë të buxhetit tuaj nga investitorët privatë për aktivitete që lidhen me fushën e zgjedhur?

9. A është patentimi i rëndësishëm për organizatën tuaj dhe a e konsideroni të rëndësishme për fushën e zgjedhur? Sipas këndvështrimit tuaj, cilët janë shtytësit kryesorë të inovacionit në lidhje me fushën e zgjedhur?

10. Cilat aftësi dhe kompetenca i konsideroni të nevojshme për të nxitur inovacionin në Shqipëri në lidhje me fushën e përzgjedhur? Dhe a janë në dispozicion?

11. Cilat teknologji konsideroni strategjike për zhvillimin e domenit të përzgjedhur? A janë këto teknologji të disponueshme në Shqipëri? Cilat janë kufizimet dhe nevojat kryesore që duhen trajtuar për të zhbllokuar potencialin e pashfrytëzuar në lidhje me fushën e zgjedhur?

12. Në këndvështrimin tuaj, cilat janë mundësitë apo përvojat kryesore ndërsektoriale të inovacionit që mund të nxiten midis fushave të përzgjedhura nga qeveria shqiptare?

13. Sa i përket fushës së përzgjedhur, sa bashkëpunoni me partnerët ndërkombëtarë/evropianë (p.sh. përmes Programit Kuadër të Kërkimit/Horizontit 2020, Programi i Konkurrueshmërisë dhe Inovacionit/COSME, EUREKA, EIT, COST, etj.)?

14. Cilat janë infrastrukturat kryesore të kërkimit në Shqipëri në lidhje me fushën e përzgjedhur?

15. Cilat janë kërcënimet dhe sfidat kryesore që i pengojnë IAL dhe aktorët e kërkimit shkencor të vendit të jenë më aktivë?

16. Keni një dialog të mirë apo të vazhdueshëm me qeverinë?

17. Dëshironi apo mendoni se do të ishte e dobishme që institucioni juaj të përfshihet më shumë në vendimet e politikëbërësve për politikat e lidhura me zhvillimin dhe inovacionin?

18. Sipas këndvështrimit tuaj, cilat kanë qenë ndikimet kryesore të Covid 19 në fushën e përzgjedhur (punësimi, pagat, inovacioni, kërkimi, eksportet, zinxhirët e vlerës, investimet e huaja dtë drejtpërdrejta...)?

CSO-të

(15 korrik - 31 gusht 2021)

1. Cila është struktura organizative e organizatës suaj (organi qeverisës, stafi, ekspertiza, rrjeti i ekspertëve, etj.)?

2. Sa i përshtatshëm është potenciali juaj i shkencës/sipërmarrjes/krijimtarisë/aftësive rajonale për të adresuar sfidat shoqërore (p.sh. shëndeti dhe plakja, ndryshimet klimatike, ndotja, trafiku, energjia, përfshirja sociale, etj.)?

3. Si mund të kontribuoni ju personalisht në një transformim ekonomik të rajonit të drejtuar nga inovacioni për vlerë më të lartë të shtuar dhe kushte më të mira jetese? (Për sa i përket ideve, bashkimi i palëve të ndryshme të interesit, nxitja e proceseve të bashkëpunimit, etj.)

4. A bashkëpunoni me qendra kërkimore, universitete apo kompani për të sjellë ndryshim në një çështje të caktuar? Në cilat fusha?

5. Cilat janë llojet e inovacioneve që dëshironi të merrni në të ardhmen? (Sfera private dhe publike, radikale dhe në rritje ose e bazuar në një kombinim të ri të zgjidhjeve ekzistuese)

6. Cili do të ishte vizioni/ëndrra juaj për transformimet e nxitura nga inovacioni në rajonin/vendin tuaj?

7. Sa i përket trajtimit të sfidave të mëdha shoqërore (veçanërisht përsa i përket sfidave mjedisore dhe sociale), jo vetëm risitë teknike dhe të tjera janë të nevojshme, por edhe ndryshime të sjelljes, çfarë do të ishte e nevojshme për t'ju bërë të ndryshoni sjelljen tuaj?

CSO-të

(shtator - tetor - nëntor)

1. Cilat janë tiparet kryesore të organizatës suaj (fushat tuaja kryesore të kërkimit)? Sa i rëndësishëm është roli juaj brenda fushës së përzgjedhur dhe pse institucioni juaj dhe IAL të ngjashme janë kaq të rëndësishme në Shqipëri?

2. Në këndvështrimin tuaj (si CSO) cilat janë pikat e forta dhe të dobëta të fushës së përzgjedhur? Dhe çfarë kërcënimesh dhe sfidash të ardhshme shihni për fushën e zgjedhur në dekadën e ardhshme?

3. Sipas këndvështrimit tuaj, cilët janë aktorët kryesorë (Kompanitë, Universitetet, CSO-të, qendrat kërkimore) që operojnë në fushën e përzgjedhur?

4. Sa i përshtatshëm është potenciali juaj i shkencës/sipërmarrjes/krijimtarisë/aftësive rajonale për të adresuar sfidat shoqërore (p.sh. shëndeti dhe plakja, ndryshimet klimatike, ndotja, trafiku, energjia, përfshirja sociale, etj.) në lidhje me fushën e përzgjedhur?

5. Si mund të kontribuojë organizata juaj në një transformim ekonomik të rajonit të drejtuar nga inovacioni për vlerë më të lartë të shtuar dhe kushte më të mira jetese në lidhje me fushën e zgjedhur? (Për sa i përket ideve, bashkimi i palëve të ndryshme të interesit, nxitja e proceseve të bashkëpunimit, etj.)

6. Për sa i përket fushës së përzgjedhur, a bashkëpunon organizata juaj me qendra kërkimore, universitete apo kompani për të sjellë ndryshim në një çështje të caktuar? Në cilat fusha?

7. Cilat janë llojet e inovacioneve që dëshironi të merrni në të ardhmen në lidhje me fushën e zgjedhur? (Sfera private dhe publike, radikale dhe në rritje ose e bazuar në një kombinim të ri të zgjidhjeve ekzistuese)

8. Cili do të ishte vizioni/ëndrra juaj për transformimet e orientuara nga inovacioni në rajonin / vendin tuaj në lidhje me fushën e zgjedhur?

9. Cilat janë nevojat kryesore socio-ekonomike për t'u trajtuar për të zhbllokuar potencialin në lidhje me fushën e zgjedhur? Sipas mendimit tuaj, a ka ndonjë aset strategjik (aftësi, kompetenca, njohuri, infrastruktura, kompani) nga të cilat fillojnë të punojnë për të forcuar mundësitë e zhvillimit?

10. Sipas këndvështrimit tuaj, cilat kanë qenë ndikimet kryesore të Covid 19 në fushën e përzgjedhur (punësimi, pagat, inovacioni, kërkimi, eksportet, zinxhirët e vlerës, investimet e huaja të drejtpërdrejta...)?

MARRJA NË KONTAKTE ME BE-në

Personalisht

Në të gjithë Bashkimin Evropian ka qindra qendra Europe Direct. Adresën e qendrës më të afërt mund ta gjeni online(european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_en).

Në telefon ose me shkrim

Europe Direct është një shërbim që u përgjigjet pyetjeve tuaja në lidhje me Bashkimin Evropian. Ju mund të kontaktoni këtë shërbim:

— me telefon falas: 00 800 6 7 8 9 10 11 (operatorë të caktuar mund të paguajnë për këto thirrje),

— në numrin standard të mëposhtëm: +32 22999696,

— nëpërmjet formularit të mëposhtëm:

european-union.europa.eu/contact-eu/write-us_en.

GJETJA E INFORMACIONIT RRETH BE-së

Online

Informacioni për Bashkimin Evropian në të gjitha gjuhët zyrtare të BE-së është i disponueshëm në faqen e internetit të Europa(evropiane-union.europa.eu).

Publikimet e BE-së

Ju mund të shikoni ose aksesoni publikimet e BE-së nëop.europa.eu/en/publications.Kopje të shumta të botimeve falas mund të merren duke kontaktuar Europe Direct ose qendrën tuaj lokale të dokumentacionit(european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_en).

Ligji i BE-së dhe dokumentet përkatëse

Për akses në informacionin ligjor nga BE-ja, duke përfshirë të gjithë ligjin e BE-së që nga viti 1951 në të gjitha versionet e gjuhëve zyrtare, shkoni te EUR-Lex(euro- lex.europa.eu).

Të dhënat e hapura nga BE-ja

Portali data.europa.eu siguron akses në grupe të dhënash të hapura nga institucionet, organet dhe agjencitë e BE-së. Këto mund të shkarkohen dhe ripërdoren falas, për qëllime komerciale dhe jokomerciale. Portali gjithashtu ofron akses në një mori grupesh të dhënash nga vendet evropiane.

Shërbimi i shkencës dhe njohurive i Komisionit Evropian

Qendra e Përbashkët Kërkimore JRC

Misioni i JRC

Si shërbimi i shkencës dhe njohurive i Komisionit Evropian, misioni i Qendrës së Përbashkët të Kërkimeve është të mbështesë politikat e BE-së me evidenca të pavarura gjatë gjithë ciklit të politikave.

Raporti

i përgatitur nga ekipi kombëtar shqiptar S3

mbi

rishikimin e Procesit të Zbulimit/ Identifikimit

përmes Sipërmarrjes (EDP) dhe gjashtë

raporteve përmbledhëse

Shtator 2023

1. Hyrje
2. Kuadri i politikave EDP në Shqipëri
3. EDP në procesin e projektimit S3
4. Struktura EDP
4.1 Identifikimi i palëve të interesit
4.2 Plani i EDP dhe rregullat e punës
5. Rezultati i EDP
5.1 Grupet e punës EDP
5.2 Komentet e përgjithshme mbi angazhimin e palëve të interesit
6. Gjetjet e EDP sipas fushave prioritare
6.1 Sektori i bujqësisë
6.1.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve
6.1.2 Gjetjet kryesore
6.1.2.1 SWOT
6.1.2.2 Vizioni
6.1.2.3 Ndërthurja e politikave
6.2 Sektori i Nënkontraktimeve të Shërbimeve të Biznesit (BPO)
6.2.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve
6.2.2 Gjetjet kryesore
6.2.2.1 SWOT
6.2.2.2 Vizioni
6.2.2.3 Ndërthurja e politikave
6.3 Sektori i energjisë
6.3.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve
6.3.2 Gjetjet kryesore
6.3.2.1 SWOT
6.3.2.2 Vizioni
6.3.2.3 Ndërthurja e politikave
6.4 Sektori i TIK-ut
6.4.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve
6.4.2 Gjetjet
6.4.2.1 SWOT
6.4.2.2 Vizioni

6.4.2.3 Ndërthurja e politikave
6.5 Sektori i prodhimit
6.5.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve
6.5.2 Gjetjet
6.5.2.1 SWOT
6.5.2.2 Vizioni
6.5.2.3 Ndërthurja e politikave
6.6 Sektori i turizmit
6.6.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve
6.6.2 Gjetjet
6.6.2.1 SWOT
6.6.2.2 Vizioni
6.6.2.3 Ndërthurja e politikave
7. Komente përmbyllëse
Referencat
Shtojca 1 - Lista e çështjeve horizontale të shqyrtuara për hartimin e komente përmbyllëse
Shtojca 2 - Tabela përmbledhëse e gjetjeve kryesore të takimeve dypalëshe

1. Hyrje

Përcaktimi i një Strategjie të Specializimit inteligjent është një nga nismat kryesore të Agjendës së Ballkanit Perëndimor për Kërkimin, Inovacionin, Arsimin, Kulturën, Rininë dhe Sportin e promovuar që nga viti 2021 nga Komisioni Evropian në kuadrin e strategjisë së tij për Zgjerimin dhe Fqinjësinë[1]. Ai parashikohet gjithashtu në dokumente të tjera të politikave të BE-së në lidhje me rajonin, siç është Komunikata e vitit 2020 mbi Politikën e Zgjerimit të BE-së dhe Planit Ekonomik dhe të Investimit për Ballkanin Perëndimor[2].

Ky raport është hartuar në kuadër të projektit "Mbështetje për Specializimin Inteligjent në rajonin e Zgjerimit dhe Fqinjësisë" të drejtuar nga JRC dhe synon të shoqërojë vendet e Ballkanit Perëndimor në procesin e hartimit të Strategjive të tyre të Specializimit Inteligjent.

Nëpërmjet këtij projekti JRC ofron një udhëzues për qeveritë se si të përcaktojnë elementët kryesorë për një Strategji efektive të Specializimit Inteligjent.

Më konkretisht, veprimi mbështetës i KPK-së përfshin pesë fusha të ndërhyrjes – ngritjen e kapaciteteve institucionale, përcaktimin e situatës, dialogun e palëve të interesit, përcaktimin e përzierjes së politikave, draftin e Strategjisë.

Fokusi i këtij raporti është shqyrtimi nga ekspertët e JRC të raporteve përmbledhëse dhe dokumenteve shtesë të përgatitura nga ekipi kombëtar shqiptar i përfshirë në menaxhimin e dialogut të palëve të interesit brenda Procesit të Zbulimit përmes Sipërmarrjes të S3 Albania.

Raporti përshkruan kryesisht punën e kryer nga ekipi S3 për nxitjen e dialogut të palëve të interesit dhe përmbledh gjetjet kryesore të dala nga ky proces.

Më në detaje,

- Kapitulli 1 kryen një përshkrim të kontekstit institucional në të cilin përfshihet procesi i përcaktimit të S3 në Shqipëri dhe fazat kryesore të EDP në Shqipëri;
- Kapitulli 2 i referohet çështjeve kryesore metodologjike të EDP duke theksuar rëndësinë e tij në procesin e përcaktimit të S3;
- Kapitulli 3 përshkruan procesin e identifikimit të palëve të interesit, planin e punës dhe rregullat e zbatuara për menaxhimin e seminareve dhe tryezave të rrumbullakëta;

---

[1]Komisioni Evropian, Drejtoria e Përgjithshme për Kërkim dhe Inovacion, Një agjendë e Ballkanit Perëndimor mbi inovacionin, kërkimin, arsimin, kulturën, rininë dhe sportin, 2021.

[2]Komunikimi nga Komisioni për Parlamentin Evropian, Këshillin, Komitetin Ekonomik dhe Social Evropian dhe Komitetin e Rajoneve, Një Plan Ekonomik dhe Investues për Ballkanin Perëndimor {SWD(2020) 223 final}.

- Kapitulli 4 paraqet të dhëna për pjesëmarrjen e palëve të interesit në procesin e konsultimit, shkallën e përfshirjes së palëve të interesit të ndryshëm të helikës të katërfishtë dhe mësimet e nxjerra nga menaxhimi i EDP në tërësi;
- Kapitulli 5 thekson për çdo fushë prioritare, gjetjet kryesore të nxjerra nga dialogu i palëve të interesit i zhvilluar në kontekstin e seminareve dhe tryezave të rrumbullakëta;
- Kapitulli 6 mbi bazën e një leximi horizontal të gjetjeve kryesore të procesit të dialogut të palëve të interesit në lidhje me fusha të ndryshme, ai paraqet një përmbledhëse të asaj që rezultoii dhe ide të mëtejshme për përcaktimin e prioriteteve të ndërhyrjeve të S3.

2. Kuadri i politikave EDP në Shqipëri

S3 është një strategji që Komisioni Evropian e ka miratuar për të gjitha vendet anëtare, përfshirë Shqipërinë si pjesë e Agjendës së Inovacionit të BE-së për Vendet e Ballkanit Perëndimor (BP6)3 2021-2027 me synimin për t'u anëtarësuar në Bashkimin Evropian.

S3 është gjithashtu pjesë e dy kapitujve të Acquis të Komunitetit[4]. Në veçanti, synohet të jetë pjesë e Kapitullit 20 negociues, "Sipërmarrjet dhe Politikat Industriale", dhe Kapitulli 25, "Shkenca dhe Kërkimi".

Për më tepër, përcaktimi dhe zbatimi i një Strategjie të Specializimit Inteligjent është një rezultat i pritshëm i Planit të Veprimit të Tregut të Përbashkët Rajonal (CRM) 2021-2024 për BP6[5] të përcaktuar në kuadër të Procesit të Berlinit. Në veçanti, bazuar në marrëveshjet e arritura, BP6 janë zotuar të zhvillojnë strategjitë e specializimit inteligjent si pjesë e hapave të rritjes inteligjente në Planin Shumëvjeçar për Zonën Ekonomike Rajonale (MAP REA)[6].

Për të mbështetur hartimin dhe zbatimin e një Strategjie të Specializimit Inteligjent në BP6, Qendra e Përbashkët Kërkimore e Komisionit Evropian (JRC), në bashkëpunim me Drejtorinë e Përgjithshme për Negociatat e Fqinjësisë dhe Zgjerimit (DG NEAR), përpunoi dokumentin "Mbështetja e një Agjende Inovacioni për Ballkanin Perëndimor: Mjete dhe Metodologji"[7] i cili jep një pasqyrë të rajonit të Ballkanit Perëndimor, duke parë sfidat dhe potencialet e reja për inovacion.

Dokumenti gjithashtu paraqet mjetet dhe metodologjitë e disponueshme në JRC për të mbështetur një agjendë inovative për transformimin ekonomik të frymëzuar nga specializimi inteligjent. Dokumenti identifikon një "kuadër inteligjent specializimi për vendet e zgjerimit dhe fqinjësisë" (kuadri S3), zbatimi i të cilit bazohet në 4 linja aktiviteti:

(i) aplikimi i metodologjisë S3 për hartimin dhe zbatimin e strategjive të inovacionit[8];

(ii) aktivitete për ngritjen e kapaciteteve për transferimin e teknologjisë, veçanërisht nëpërmjet seminareve, mjeteve dhe instrumenteve të krijuara posaçërisht për të ndihmuar institucionet akademike në ekonomitë rajonale;

---

[3] https://data.europa.eu/doi/10.2777/831554

[4] https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en

[5] https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/policy-highlights/common-regional- treg_en

[6] https://www.rcc.int/docs/383/consolidated-multi-annual-action-plan-for-a-regional-economic-area-in-the-perëndimor-ballkani-gjashtë

[7] Matusiak M., Kleibrink A. (red.), Mbështetja e një Agjende Inovacioni për Ballkanin Perëndimor: Mjetet dhe Metodologjitë.

[8] Foray, D., Specializimi inteligjent: Mundësitë dhe Sfidat për Politikën Rajonale të Inovacionit, Routledge, Abingdon/Nju Jork, 2015.

(iii) *mbështetje për bashkëpunimin dhe lidhjet transnacionale në kontekstin e strategjive makro-rajonale të BE-së;*

(iv) *përmirësimi i cilësisë së të dhënave.*

Brenda këtij kuadri politikash, nëpërmjet zhvillimit të Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3), qeveria shqiptare synon t'i japë vetes një agjendë strategjike që identifikon fushat prioritare për një rrugë specializimi të bazuar në inovacion.

Në funksion të këtij synimi, S3 Albania synon të promovojë kushtet për krijimin e një avantazhi konkurrues në afat të mesëm në fusha tematike specifike të aktivitetit ekonomik.

3. EDP në procesin e projektimit S3

Linjat e aktivitetit të Kuadrit S3 të përmendura më sipër synohen të zhvillohen në 5 faza:

1. *Ngritja e kapaciteteve institucionale*
2. *Përcaktimi (analiza e hartëzimit)*
3. *Dialogu me palët e interesit*
4. *Kapaciteti institucional për zbatim*
5. *Strategjia përfundimtare*

Sipas kuadrit S3, përkthimi operacional i këtyre linjave të aktivitetit kryhet mbi bazën e një metodologjie në të cilën çdo fazë – si pjesë e procesit "stage-gate"– duhet të fillojë vetëm pasi të jetë përfunduar faza e mëparshme. I gjithë procesi është i ndarë në 7 faza[9] që çojnë në projektimin dhe miratimin zyrtar të S3.

Procesi i Zbulimit përmes Sipërmarrjes është faza e pestë në procesin e projektimit të S3.

Ai synon të mbledhë së bashku përfaqësues nga helika e katërfishtë për të diskutuar perspektivat tashmë evidente ose të pazbuluara të inovacionit në fusha të ndryshme të aktivitetit ekonomik dhe për të identifikuar fushat prioritare për ndërhyrje, duke filluar nga një analizë SWOT si bazë për formulimin e një vizioni afatmesëm dhe një përzierjeje të veprimeve të lidhura me politikat.

Në fakt, një aspekt kyç i Strategjisë së Specializimit inteligjent është një qasje pjesëmarrëse nga poshtë-lart e bazuar në përfshirjen e 4 palëve të interesit (Biznesi, Akademia, Shoqëria Civile dhe Qeverisja Vendore dhe Lokale) për të diskutuar dhe identifikuar fushat prioritare për ndërhyrje, në përkufizimin e S3.

EDP përbëhet nga 6 nën-faza:

---

[9] 6 fazat e tjera janë: 1) Vendimi për fillimin e procesit të specializimit inteligjent; 2) Analiza e mandateve strategjike; 3) Analiza e potencialit ekzistues ekonomik, shkencor dhe inovativ (sasior); 4) Analizë e thelluar e fushave prioritare (cilësore); 6) Projektimi i sistemit të monitorimit, zbatimit dhe financimit; 7) Përgatitja e dokumentit të strategjisë S3.

Burimi: Kuadri S3, 2018.

Ky raport përshkruan dëshmitë e gjeneruara nga EDP me nën-faza specifike referuese nga 5.2 (Identifikimi i palëve të interesit për çdo fushë prioritare) në 5.6 (të dhëna EDP për S3).

Sipas metodologjisë së përshkruar më sipër, përgatitja e dialogut të palëve të interesit (EDP) u bazua në provat që rezultuan nga faza e aktivitetit të mëparshëm ("Analiza e hartëzimit"), i kryer me mbështetjen e Qendrës së Përbashkët Kërkimore të Komisionit Evropian (JRC), në vitin 2022.

Rezultatet kryesore të analizës së hartëzimit u bashkuan në një dokument[10] që identifikoi gjashtë fusha prioritare për të cilat konsiderohej e rëndësishme të nxirreshin njohuri specifike në fazën e EDP.

Gjashtë fushat prioritare janë si më poshtë:

- Bujqësi, pylltari dhe peshkim
- Sektori i Nënkontraktimeve të Shërbimeve të Biznesit BPO (Aktivitetet e shërbimeve administrative dhe mbështetëse)
- Energji
- TIK
- Prodhim
- Turizëm (Akomodim dhe aktivitete të shërbimit mbështetës)

Prandaj, në paragrafët e mëposhtëm, pas përshkrimit të mënyrës se si është strukturuar EDP dhe cilat janë rezultatet e procesit, raporti do të përshkruajë gjetjet kryesore që rrjedhin nga dialogu i palëve të interesit për secilën nga gjashtë fushat e përmendura më sipër.

4. Struktura EDP

4.1 Identifikimi i palëve të interesit

Hapi i parë për të krijuar një EDP efektive konsiston në identifikimin e palëve përkatëse të interesit që do të përfshihen në dialog duke marrë parasysh fushat tematike të zgjedhura si rezultat i fazës së hartëzimit.

Sipas metodologjisë së kuadrit S3, palët e interesit duhet të identifikohen ndër subjektet më përfaqësuese aktive në territor në fushat tematike përkatëse.

Subjektet si palët kryesorë në zinxhirin e vlerës së fushës tematike i përgjigjen këtij profili, si dhe kompanitë novatore, departamentet e institucioneve të arsimit të lartë dhe qendrat kërkimore nga fusha të ngjashme, dhomat e tregtisë dhe shoqatat e tjera të biznesit. Organet përkatëse qeveritare duke përfshirë ministritë, organet rregullatore, agjencitë publike, si dhe organizatat e shoqërisë civile duhet të përfshihen në proces.

Në kuadër të përgatitjes së EDP Albania, siç theksohet në dokumentin "EDP në Rajonin e Zgjerimit dhe Fqinjësisë së BE në 2022 Procesi i Specializimit Inteligjent në Republikën e Shqipërisë", sipas udhëzimit metodologjik[11] u krijua një ekip kombëtar S3 nga qeveria për të siguruar koordinim efektiv të aktiviteteve të lidhura me EDP-në.

Përzgjedhja e palëve përkatëse të interesit u krye nga ekipi kombëtar S3 duke u nisur nga një analizë tavoline e përqëndruar në identifikimin e subjekteve nga akademia, kërkimi shkencoor dhe shoqëria civile. Për sa i përket kompanive, burimi kryesor kanë qenë bazat e të dhënave të disponueshme në nivel qeveritar.

Lista e subjekteve të përfshira në fazën e analizës cilësore të procesit të hartëzimit u përdor gjithashtu për të identifikuar palë të mëtejshme të rëndësishme.

Pas grumbullimit të të dhënave të kontaktit të palëve të interesit nga biznesi, akademia dhe shoqërisë civile, ato u ndanë me grupin e punës ndërinstitucional, të cilit iu kërkua të zbulonte tema të tjera përkatëse për t'u përfshirë për çdo fushë.

Sa i përket helikës së qeverisë, palët e interesit u identifikuan bazuar në rëndësinë e secilës ministri përkatëse, departamenti qeveritar dhe agjencie me 6 fushat prioritare të identifikuara.

Si rezultat i këtij aktiviteti janë identifikuar 6 grupe pune, duke marrë parasysh fushat tematike dhe nevojën për të përfaqësuar të gjitha subjektet e helikës së katërfishtë brenda secilit prej tyre.

---

[10]Fabbri, E., Gerussi, E., Hollanders, H. and Sinjari, I., Identifikimi i domeneve të Specializimit Inteligjent prioritare në Shqipëri. Një analizë hartëzimi.

4.2 Plani i EDP dhe rregullat e punës

Sipas metodologjisë së kuadrit S3 përpara se EDP të nisë, duhet të përcaktohen rregulla të qarta pune për pjesëmarrjen dhe procesin e vendimmarrjes. Rregullat duhet të ndahen paraprakisht me anëtarët e grupeve të punës së bashku me ftesën ose me rastin e prezantimit të punimeve të mbledhjes së parë.

Përveç kësaj, duke qenë se EDP përfshin një sërë seminaresh, shpesh të organizuara në rajone të ndryshme, duhet të zhvillohet një plan dhe t'u komunikohet pjesëmarrësve.

Siç përshkruhet në dokumentin "EDP në Rajonin e Zgjerimit dhe Fqinjësisë së BE-së në 2022, S3 në Fushat prioritare Bujqësi, Turizëm, Energji në Republikën e Shqipërisë", një raund i parë i aktiviteteve të EDP u mbajt nga tetori deri në nëntor 2022, duke mbuluar fushat e Bujqësisë, Energjisë dhe Turizmit, dhe pjesa tjetër e aktiviteteve u zhvilluan midis prillit-qershorit 2023 (shihni paragrafin 4.1 për detaje).

Për të zhvilluar një dialog efektiv me palët e interesit, janë identifikuar dy mjete të ndryshme: tryeza të rrumbullakëta dhe workshop-e.

Për të përgatitur në mënyrë efektive çdo aktivitet, takimet ishin planifikuar në mënyrë që të mos organizoheshin tryeza të rrumbullakëta dhe workshop-e të lidhura me të njëjtin fushë në ditë shumë të afërta.

Prandaj, workshop-et u caktuan gjithashtu në mënyrë kronologjike në javë të ndryshme në mënyrë që të jepet koha e nevojshme për të përpunuar gjetjet nga tryezat e rrumbullakëta dhe për të qenë në gjendje t'i prezantojnë dhe vërtetojnë ato përmes seminareve kombëtare.

Tryezat e rrumbullakëta ishin menduar si një metodë ndërvepruese për angazhimin e palëve të interesit, në përputhje me udhëzimet metodologjike për EDP[12].

Përveç kësaj, ato u projektuan si një fazë pune paraprake për të promovuar lirisht diskutime të fokusuara në nëntemat e fushave të ndryshme, në përputhje me metodën e stuhisë së mendimeve.

Kjo zgjedhje u motivua edhe nga nevoja për të arritur më lehtë subjektet pjesëmarrëse me pak njohuri , siç janë ato që lidhen me EDP. Në këtë këndvështrim, tryezat e rrumbullakëta rezultuan të rëndësishme, për sa i përket mbledhjes së njohurive fillestare të dobishme për drejtimin e dialogut të mëpasshëm brenda workshop-eve. Përveç kësaj, ata kontribuan gjithashtu në përhapjen e njohurive rreth S3 dhe në rritjen e ndërgjegjësimit për rëndësinë e tij në perspektivën e një zhvillimi të bazuar në inovacion për Shqipërinë.

---

[11]Perianez-Forte I. dhe Wilson J., Vlerësimi i Specializimit Inteligjent: Procesi i Zbulimit përmes Sipërmarrjes EUR 30709 EN, Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, Luksemburg, 2021, ISBN 978-92-76-37823-5, doi:10.2919/JRC124405.

Para çdo tryeze të rrumbullakët, një grup materialesh iu dërgua të ftuarve, duke përfshirë ftesën me një përshkrim të aktivitetit dhe qëllimin e tij, agjendën si dhe një dokument me informacion të plotë në lidhje me rëndësinë e procesit S3, fazën EDP, dhe një përmbledhje të gjetjeve të fushës prioritare përkatëse nga analiza sasiore dhe cilësore. Ky grup materialesh kishte për qëllim t'u siguronte pjesëmarrësve në këto tryeza njohuritë dhe informacionin e nevojshëm për të qenë në gjendje të merrnin pjesë në mënyrë konstruktive gjatë takimeve.

Çdo takim u lehtësua dhe u moderua nga të paktën dy ekspertë të ekipit kombëtar S3 dhe ekspertë të sektorëve përkatës.

Organizimi i seminareve kombëtare që synojnë përfshirjen e subjekteve të aftë për të kontribuar në dialog duke ofruar informacione me vlerë të shtuar dhe këndvështrime të dobishme për kryerjen e analizës SWOT, përcaktimin e vizionit dhe identifikimin veprimeve të mëtejshme të mundshme të përzierjes së politikave, nëpërmjet një shpërndarjeje të informacionit të siguruar nga diskutimet e tryezave të rrumbullakëta.
Në fillim të çdo seminari, agjenda e punës u prezantua nga përfaqësuesit e Qeverisë përgjegjëse për procesin e projektimit S3. Procesi i EDP, fazat e ndryshme të procesit të punës dhe qëllimi specifik i seminarit u shpjeguan secilën herë.

Në përputhje me modelin e projektimit të RIS, brenda çdo seminari, aktiviteti u organizua në tre sesione pune, të dedikuara përkatësisht përcaktimit të SWOT, identifikimit të Vizionit dhe identifikimit të veprimeve që do të jenë propozuar për të hartuar përzierjen e politikave.

Pjesëmarrësit u shpërndanë në grupe/tavolina të ndryshme pune, secila e përbërë nga rreth 10 persona. Përbërja e grupeve mori parasysh nevojën për të mbledhur përfaqësues nga helika e katërfishtë.

Brenda çdo grupi pune, një anëtar i ekipit kombëtar të S3 veproi si lehtësues, duke i bërë pjesëmarrësve pyetje specifike ashtu edhe duke mbajtur shënime në një tabelë të veçantë të opinioneve/vërejtjeve të shprehura.

Për çdo sesion pune, u krijua një listë e pikave më të rëndësishme që rrodhën nga diskutimi dhe një anëtar i secilit grup u prezantoi grupeve të tjera gjetjet kryesore që vinin nga dialogu në lidhje me SWOT, vizionin dhe përzierjen e politikave.

---

[12]Marinelli, E. dhe Perianez Forte, I., Specializimi inteligjent në punë: Zbulimi i sipërmarrjes si një proces i vazhdueshëm S3, Seria e Dokumenteve të Punës Nr. 12/2017, EUR 28838 EN, Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, Luksemburg, 2017, ISBN 978-92-79-74377-1, doi: 10.2760/514714, JRC108571.

5. Output-i i EDP

5.1 Grupet e punës për EDP

Pas tryezave të para të rrumbullakëta të mbajtura në vitin 2022, për t'i dhënë një shikueshmëri më të madhe procesit të EDP dhe për të rritur ndërgjegjësimin për angazhimin në qëllimet e saj, qeveria shqiptare organizoi një takim fillestar të EDP në prill 2023, ku morën pjesë gjithsej 175 subjektet e helikës së katërfishtë.

Aktiviteti u zhvillua në Tiranë dhe pjesëmarrësit u ndanë si më poshtë: 55 përfaqësues të qeverisë, 49 nga biznesi, 34 nga bota akademike, 37 përfaqësues nga shoqëria civile.

Për të nxitur dialogun e palëve të interesit brenda 6 fushave tematike që dolën si të rëndësishme nga analiza e hartëzimit, gjithsej 28 aktivitete janë organizuar nga ekipi kombëtar S3 nga tetori 2022 deri në qershor 2023.

Gjithsej kishte 964 pjesëmarrës në aktivitetet e EDP. Në tryezat e rrumbullakëta kishte 629 pjesëmarrës, ndërsa në seminare 335.

Tabela e mëposhtme tregon më në detaje pjesëmarrjen në 28 aktivitete të EDP.

Nr.	Aktiviteti	Data	Vendndodhja	Nr. Pjesëmarrësve
Bujqësia				
Tryezë e rrumbullakët				
1	Agropërpunimi	26.10.2022	Tiranë - Universiteti Bujqësor i Tiranës	34
2	Peshkimi dhe Akuakultura	26.10.2022	Tiranë - Universiteti Bujqësor i Tiranës	25
3	Pylltaria	26.10.2022	Tiranë - Universiteti Bujqësor i Tiranës	30
4	Blegtoria	18.11.2022	Tiranë - Ferma Uka	26
5	Bujqësia, Blegtoria dhe Agro-përpunimi	9.5.2023	Tiranë - Ministria e Bujqësisë	50
6	Ekonomia Blu, Siguria Ushqimore	9.5.2023	Tiranë - Ministria e Bujqësisë	24
Workshop				
1	Bujqësia dhe Blegtoria	2.6.2023	Petrelë - Ferma Fustanella	60
Kontraktimi procesit të biznesit				
Tryezë e rrumbullakët				
1	Nënkontraktimet e Shërbimeve të Biznesit	3.4.2023	Tirane - TUMO Center	31
Workshop				
1	Nënkontraktimet e Shërbimeve të Biznesit	15.5.2023	Tirane - Hotel Rogner	45
Energjisë				
Tryezë e rrumbullakët				
1	Energjia e Rinovueshme	16.11.2022	Tirane - Tirana International Hotel	26
2	Energji Alternative	16.11.2022	Tirane - Tirana International Hotel	13
Workshop				
1	Energjia	13.6.2023	Tirane - Tirana International Hotel	51
TIK				
Tryezë e rrumbullakët				
1	Ekosistemi fillestar	18.4.2023	Tirane - TUMO Center	32
2	Inovacioni	18.4.2023	Tirane - TUMO Center	32
Workshop				
1	Teknologjia e Informacionit dhe Komunikimit (TIK)	19.5.2023	Tirane - Tirana International Hotel	62
Prodhimi				
Tryezë e rrumbullakët				
1	Prodhimi i produkteve tekstile dhe lëkure	24.4.2023	Tiranë - MIE	18
2	Përpunimi i drurit	24.4.2023	Tiranë - MIE	19
3	Prodhimi i lëndëve të para	2.5.2023	Tiranë - MIE	26
4	Prodhimi i Materialeve të Ndërtimit	5.5.2023	Tiranë - MIE	25
5	Automobilistikë, Elektrikë dhe Përpunim Metalesh	10.5.2023	Tiranë - MIE	16
Workshop				
1	Industria e prodhimit	29.5.2023	Tirane - Tirana International Hotel	54
Turizmi				
Tryezë e rrumbullakët				
1	Agroturizëm	3.11.2022	Tirane - Xheko Imperial	32
2	Turizmi Malor	3.11.2022	Tirane - Xheko Imperial	29
3	Turizmi Bregdetar	9.11.2022	Tirane - Hotel Mondial	31
4	Turizmi Shëndetësor	9.11.2022	Tirane - Hotel Mondial	18

5	Zhvillimi i Tregut të Turizmit dhe Mikpritjes	8.6.2023	Tiranë - Ministria e Turizmit	60
6	Diversifikimi i ofertave dhe turizmit gjatë gjithë vitit	8.6.2023	Tiranë - Ministria e Turizmit	32
Workshop				
1	Turizmi	20.6.2023	Tirane - Xheko Imperial	63

Burimi: Ekipi shqiptar S3

Në rrjedhën e të 28 aktiviteteve kombëtare të EDP , me synimin për të nxitur specializimin inteligjent, bazuar gjithashtu në identifikimin e prioriteteve me interes të përbashkët me vendet fqinje në të cilat do të zhvillohen rrugët e bashkëpunimit, u organizuan në qershor dhe korrik 3 takime dypalëshe me përfaqësues institucional, akademik dhe të biznesit nga Kosova, Maqedonia e Veriut dhe Mali i Zi.

Një raport specifik i përgatitur nga ekipi Kombëtar i S3 përshkruan në detaje gjetjet kryesore që rrodhën nga këto takime, ndërsa në shtojcën e këtij raporti një tabelë përmbledhëse thekson disa të dhëna specifike që lidhen me fushat prioritare të mbuluara nga EDP.

Seminare dypalëshe				
Nr.	***Aktiviteti***	***Data***	***Vendndodhja***	***Nr. Pjesëmarrësve***
1	Kosova	26.06.2023	Tirane – Hotel Diamma.	43
2	Maqedonia e Veriut	07.07.2023	Pogradec – Hymeti Palce.	43
3	Mali i Zi	17.07.2023	Shkodër – Hotel Colosseo	50

Burimi: Ekipi shqiptar S3

5.2 Komentet e përgjithshme mbi angazhimin e palëve të interesit

Në përgjithësi pjesëmarrja e palëve të interesit të helikës së katërfishtë në çdo aktivitet të organizuar ishte shumë e kënaqshme, në aspektin cilësor. Një pjesë e konsiderueshme e palëve të interesit të ftuar iu përgjigjën pozitivisht ftesave dhe konfirmuan pjesëmarrjen e tyre. Disa prej tyre madje propozuan subjekte të tjera të kualifikuara për t'u ftuar në evente, duke kontribuar kështu në rritjen e ndërgjegjësimit për qasjen S3 midis palëve të interesit.

Pjesëmarrësit ishin kryesisht CEO të kompanive apo drejtues të nivelit të lartë, drejtorë organizatash apo institucioneve, profesorë dhe përfaqësues të universiteteve apo ekspertë të nivelit të lartë të fushave specifike.

Angazhimi i tyre gjatë takimeve në përgjithësi ishte shumë i lartë dhe shumica e pjesëmarrësve ishin shumë aktivë gjatë diskutimeve duke marrë iniciativa për të propozuar perspektiva dhe ide të reja.

Në përgjithësi, pati një pjesëmarrje të mirë nga sektori i biznesit, akademia, arsimi i lartë (AL) dhe një pjesëmarrje dhe përfshirje shumë të mirë në diskutim nga AAP dhe Qeveria si edhe pati diskutime të gjera për propozimet dhe çështjet që u ngritën nga të gjithë pjesëmarrësit. Duke marrë parasysh risinë e qasjes S3 për Shqipërinë, pjesëmarrja e OJF-ve dhe në përgjithësi e subjekteve që përfaqësojnë shoqërinë civile mund të konsiderohet e kënaqshme.

Pjesëmarrës nga disa fusha prioritare, veçanërisht turizmi dhe bujqësia, morën pjesë edhe në aktivitetet e fushave të tjera prioritare të ndërlidhura duke marrë parasysh marrëdhëniet e nënsektorëve.

Tryezat dhe seminaret që patën numrin më të madh të pjesëmarrjes ishin ato të organizuara për fushat prioritare të bujqësisë dhe turizmit. Këto dy fusha prioritare, së bashku me energjinë, janë ato që vunë në pah numrin më të madh të pjesëmarrësve të kualifikuar (në përgjithësi por edhe nga çdo helikë) dhe diskutimet më aktive gjithashtu. Në këto fusha prioritare, më shumë se në të tjerat, palët e interesit të përfshira, përveçse kanë treguar një interes të lartë për perspektivën e specializimit inteligjent, kanë treguar se zotërojnë një vizion më të qartë, edhe nëpërmjet formulimit të propozimeve dhe ideve konkrete në lidhje me inovacionin, zhvillimin e sektorit të përkatës.

Përveç kësaj, diskutimet e zhvilluara në kuadër të eventeve të organizuara treguan se zhvillimi i shërbimeve të avancuara dhe digjitalizimi, të konsideruara si fusha të mundshme prioritare për specializimin inteligjent, perceptohen nga palët e interesit si një zonë investimi me prioritet të tërthortë për zhvillimin inovativ të të gjithë sektorëve.

Diskutimet e zhvilluara në kuadër të aktiviteteve të organizuara në fushën prioritare të prodhimit nxorën në pah më pak kapacitet për të nxjerrë një vizion të qartë në lidhje me zhvillimin e ardhshëm të sektorit dhe specializimin e tij të mundshëm inteligjent në nënsektorë më specifikë (si p.sh., kërkimi i lëndëve të para, shfrytëzimi dhe përpunimi).

Helika	***Bujqësia***	***BPO***	***Energjia***	***TIK***	***Prodhimi***	***Turizmi***
Akademia	57	10	14	17	22	59
Biznesi	95	29	32	42	44	81
Shoqëria civile	42	8	8	14	17	23
Qeveria	55	29	36	53	75	102
Gjithsej	**249**	**76**	**90**	**126**	**158**	**265**

Burimi: Ekipi shqiptar S3

6. Gjetjet e EDP sipas fushave prioritare

6.1 Sektori i bujqësisë

6.1.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve

Fusha	Aktiviteti	Pjesëmarrësit nga:				
		Akademia	Biznesi	Shoqëria civile	Qeveria	Gjithsej
Bujqësia	Tryezë e rrumbullakët	44	74	35	34	187
	Workshop	13	21	7	21	62
	Gjithsej	*57*	*95*	*42*	*55*	***249***

Burimi: Ekipi shqiptar S3

Pas Turizmit, Bujqësia është fusha që ka regjistruar nivelin më të lartë të pjesëmarrjes. Në total pjesëmarrësit ishin 249, kryesisht nga biznesi (38%). Mbi 50 ishin pjesëmarrës nga akademia dhe qeveria, ndërsa pjesëmarrja e shoqërisë civile ishte pak më e ulët. Në përgjithësi, në aspektin cilësor pjesëmarrja dhe përfshirja nga biznesi, akademia (kryesisht HE), Qeveria dhe OJQ-të ishte shumë e gjërë.

Diskutimet për bujqësinë ishin shumë të gjalla. Pjesëmarrësit ishin shumë të angazhuar për të nxjerrë në pah të gjitha pikat e forta dhe të dobëta të sektorit dhe për të propozuar metoda inovative për të përparuar.

6.1.2 Gjetjet kryesore

Për fushën e Bujqësisë, u mbajtën gjashtë tryeza të rrumbullakëta me përfaqësues nga helika e katërfishtë. Diskutimet u përqëndruan në bujqësi, blegtori, agro-përpunim (përfshirë bimët medicinale dhe duhanin) dhe përpunimin e ushqimit, si dhe ekonominë blu (peshkimi) dhe sigurinë ushqimore, në përputhje me strategjinë bujqësore të qeverisë kombëtare 2021-2027. Çështjet e mëposhtme rrodhën nga diskutimet si pika kyçe për t'u konsideruar si bazë për përcaktimin e një agjende sektoriale të inovacionit:

1. **Copëzimi i tokës dhe pronësia:** Toka bujqësore në Shqipëri është e copëzuar në shumë parcela të vogla, duke paraqitur sfida për organizimin dhe shfrytëzimin efikas të tokës. Toka e copëzuar pengon modernizimin e bujqësisë dhe adoptimin e teknologjive të përparuara bujqësore. U ngritën gjithashtu çështje që lidhen me pronësinë e tokës, duke përmendur pengesat burokratike që pengojnë investimet.

2. **Mungesa e organizimit dhe bashkëpunimit**: Fermerët shqiptarë shpesh punojnë individualisht, duke rezultuar në mungesë organizimi dhe bashkëpunimi mes tyre. Kjo pengon forcimin e kapaciteteve bujqësore dhe blegtorale dhe e bën më të vështirë zbatimin e strategjive efektive të marketingut dhe shpërndarjes së produkteve bujqësore. Për të adresuar këtë, u bënë propozime për të nxitur organizimin e blegtorisë, duke përfshirë mekanizmat financiarë, infrastrukturën ligjore dhe rregullatore. Helikat e qeverisë dhe e biznesit theksuan mungesën e zhvillimit të grupimeve dhe zinxhirëve të copëzuar të vlerës në të gjithë sektorët në Shqipëri. Për shembull, në sektorin e blegtorisë, mundësitë e vlerës së shtuar humbasin pasi lëkurat e blegtorisë nuk shfrytëzohen për shkak të mungesës së bashkëpunimit. Kjo rezulton në importimin e lëndëve të para parësore (lëkurë) nga bizneset e përfshira në industrinë e tekstilit dhe të përpunimit të

lëkurës, kundrejt kapaciteteve që mbeten të pashfrytëzuara në Shqipëri.

3. **Promovimi i prodhimit të qëndrueshëm dhe cilësisë së ushqimit:** Ruajtja e burimeve natyrore të bollshme dhe me vlerë të lartë që ka Shqipëria u theksua si pjesë përbërëse e strategjisë kombëtare bujqësore. Miratimi i praktikave bujqësore më të qëndrueshme përfaqëson një kusht thelbësor për një zhvillim inovativ të sektorit dhe duhet të kalojë përmes një përdorimi më efikas dhe miqësor ndaj mjedisit të tokës, ujit dhe energjisë. Shqipëria përballet me sfida të rëndësishme lidhur me përdorimin e tokës bujqësore, menaxhimin e ujit dhe ruajtjen e biodiversitetit. Promovimi i metodave të qëndrueshme bujqësore, përdorimimi i teknologjive të reja dhe rritja e ndërgjegjësimit të fermerëve për rëndësinë e ruajtjes së burimeve natyrore janë thelbësore për tejkalimin e këtyre sfidave. Është gjithashtu e nevojshme të përmirësohet infrastruktura bujqësore, të investohet në paketimin dhe tregtimin e produkteve bujqësore dhe të promovohen mallrat vendase dhe të prodhuara nga fermerët për një qasje dhe akses më të qëndrueshëm në tregjet e eksportit.

4. **Ndryshimi i klimës:** Shqipëria është e ndikuar nga ndryshimet klimatike, duke përfshirë përmbytjet, thatësirat dhe ndryshimet e temperaturës. Këta faktorë të lidhur me klimën ndikojnë në prodhimin bujqësor, rrisin kostot dhe paraqesin rreziqe për sigurinë ushqimore. Trajtimi i kësaj çështjeje kërkon integrimin e metodave të reja bujqësore dhe teknologjive inovative – të tilla si teknologjia bujqësore – që mund të ndihmojnë në parashikimin dhe menaxhimin e motit.

5. **Rritja e kostove të inputeve për shkak të paqëndrueshmërisë globale:** Rritja e çmimit të naftës, kostot kimike bujqësore, çmimet e kulturave ushqimore të përdorura si ushqim për kafshët (si gruri dhe misri) dhe makineritë/pajisjet bujqësore të importuara kanë ndikuar ndjeshëm në mirëqenien financiare të fermerëve. Për të zgjidhur këtë problem, u propozua mbështetje më e madhe qeveritare dhe institucionale, duke përfshirë subvencionet për inputet bujqësore, rritjen e prodhimit vendor të inputeve, përmirësimin e infrastrukturës bujqësore dhe promovimin e teknologjive të përparuara për të ulur varësinë nga importi. Për më tepër, investimet në diversifikimin e sektorit bujqësor dhe rritjen e aftësive vendore të përpunimit mund të ndihmojnë në zbutjen e ndikimit të çmimeve të input-it në sektorin bujqësor të Shqipërisë.

6. **Forcimi i politikave të shëndetit dhe mirëqenies në blegtori:** Pjesëmarrësit theksuan një përhapje në rritje të sëmundjeve që prekin mbarështimin e bagëtive që kërkojnë vëmendje të veçantë. Ata theksuan nevojën e vaksinimit, trajnimit, monitorimit, zhvillimit të infrastrukturës dhe kërkimit shkencor në bashkëpunim me qeverinë dhe akademinë. Pjesëmarrësit sugjeruan gjithashtu përdorimin e metodave të reja të monitorimit teknologjik për të adresuar këto çështje, duke përmendur avantazhet që mund të lindin nga përdorimi inteligjent i mikroçipëve dhe sensorëve.

7. **Mungesa e një tregu të bagëtive të racës së pastër:** Shqipërisë aktualisht i mungon një treg për bagëtitë e racave të pastra, gjë që çon në kosto të larta që lidhen me importimin e kafshëve. Propozimet afatshkurtra përfshinin zhvillimin e legjislacionit të përshtatshëm për të krijuar përmirësimi të racës së pastër. Në planin afatmesëm, duhet të bëhen përpjekje për prodhimin e kafshëve të racave të certifikuara dhe krijimin e një tregu të brendshëm për bagëtitë e racës së pastër. Një tjetër propozim në këtë kuadër ishte ngritja e një qendre bletarie në Shqipëri. Ruajtja e integritetit të specieve vendase të bletëve u konsiderua thelbësore nga helikën e akademisë.

8. **Mungesa e laboratorëve për certifikimin e cilësisë dhe sigurinë e produktit:** Aktualisht Shqipërisë i mungojnë laboratorët e akredituar që mund të kryejnë testet e nevojshme për të certifikuar produktet bujqësore, veçanërisht bimët mjekësore, për eksport në tregjet ndërkombëtare. Kjo pengon zhvillimin e sektorëve të veçantë me potencial të mirë siç është prodhimi i vajit esencial. Duhet të bëhen përpjekje për të krijuar laboratorë të akredituar të aftë për të kryer teste dhe certifikime gjithëpërfshirëse.

9. **Mungesa e hulumtimeve bujqësore:** Bashkëpunimi dhe koordinimi ndërmjet institucioneve të ndryshme kërkimore dhe praktikave bujqësore mbetet i pamjaftueshëm në Shqipëri. Pjesëmarrësit përmendën ndikimin negativ të transformimit të Institutit të Kërkimeve Bujqësore në Qendra të Transferimit të Teknologjisë Bujqësore, duke çuar në një uljte të kapacitetit kërkimor, ekspertizës së specializuar në bujqësi dhe demotivim/dobësim të personelit të kualifikuar.

10. **Financimi i pamjaftueshëm dhe kushtet e pafavorshme të aksesit në kredi:** Pjesëmarrësit u ankuan për mungesën e financimit të përshtatshëm dhe kredisë së aksesueshme si faktorë që ngadalësojnë rritjen dhe modernizimin e sektorit bujqësor. Kështu, sektori i bujqësisë kërkon një kuadër të qëndrueshëm financimi të konsiderueshëm dhe kushte të favorshme kreditimi për të mbështetur investimet në teknologji, infrastrukturë dhe menaxhim të aftësive.

11. **Politikat për rritjen e prodhimit vendas kundrejt importeve:** Pjesëmarrësit nga helika e biznesit diskutuan nevojën për mbështetje në promovimin e prodhimit vendas në bujqësi. Ata propozuan skema mbështetëse, duke përfshirë vendosjen e tarifave doganore për produkte specifike të importuara sezonale për t'i dhënë përparësi furnizimit vendor kur është e mundur. Ata shprehën gjithashtu dëshirën për të forcuar dhe zgjeruar tregjet e përbashkëta bujqësore që ndihmojnë në sigurimin e një tregu për produktet vendase dhe rritjen e aftësisë së fermerëve për t'u përshtatur me kërkesat e tregut.

12. **Transferimi i informacionit** u identifikua si sfidë në dy mënyra:

    Së pari, jo rrallë fermerët shqiptarë vazhdojnë të mbështeten në metodat tradicionale të bujqësisë bazuar në përvojën personale dhe njohuritë e brezave. Mungesa e informacionit të përditësuar të bazuar në kërkime shkencore kufizon aksesin e tyre në metoda dhe inovacione të avancuara bujqësore, duke kufizuar rritjen dhe konkurrencën e sektorit. Qeveria prezantoi një iniciativë për të krijuar ferma model për të informuar dhe trajnuar fermerët rreth praktikave të reja bujqësore. Megjithatë, bashkëpunimi i mëtejshëm mes akademisë, biznesit dhe pushtetit vendor është i nevojshëm për suksesin

e këtij projekti.

Së dyti, sektori i biznesit nuk është plotësisht i vetëdijshëm për shumë masa, projekte dhe programe mbështetëse që ekzistojnë.

13. **Mungesa e kapacitetit njerëzor:** Kjo çështje u diskutua nga disa këndvështrime, duke përfshirë migrimin e popullsisë, plakjen e popullsisë bujqësore, rënien e regjistrimit/interesit të studentëve në Universitetin Bujqësor të Tiranës për shkak të preferencës për fusha të tjera studimi, dhe mungesës së programeve bashkëkohore, kurrikulave apo kurseve profesionale /shkolla si alternativë ndaj arsimit të lartë.

Gjetjet e dala nga tryezat e rrumbullakëta shërbyen si pikënisje për diskutimet brenda seminarit kombëtar për të identifikuar pikat e forta dhe të dobëta, mundësitë dhe kërcënimet që lidhen me sfidat që duhen përballur dhe fokusim më i mirë tek elementët kryesorë të një strategjie të bazuar në inovacion për zhvillimin e sektorit të bujqësisë në Shqipëri.

Së pari, nga seminari u arrit një ndërgjegjësim i gjerë në mesin e të gjithë subjekteve të helikës së katërfishtë se sektori i bujqësisë në Shqipëri ka një rëndësi të jashtëzakonshme ekonomike, duke përfituar nga kushtet e favorshme mjedisore për bujqësi me cilësi të lartë (përfshirë praktika organike), toka të gjera dhe të larmishme prodhuese, tradita e pasur e prodhimit të ushqimit dhe afërsia me tregun e Bashkimit Evropian. Falë seminarit, disa gjetje tashmë të dala nga tryezat e rrumbullakëta u vërtetuan dhe ato që duhet të konsiderohen më shumë si prioritete në rrugën e specializimit inteligjent janë identifikuar më qartë.

Një nga sfidat kryesore është mungesa e infrastrukturës, veçanërisht e logjistikës, e aftë për të mbështetur rrugët e modernizimit të sektorit bujqësor dhe agroushqimor dhe përdorimi i ulët i teknologjive të përparuara në praktikat bujqësore, që ndikon në efikasitetin dhe cilësinë e prodhimit bujqësor dhe konkurrencën e produkteve të përpunimit të ushqimit. Një rol negativ këtu luan mungesa e bashkëpunimit të ngushtë ndërmjet institucioneve akademike, industrisë dhe qeverisë, e cila pengon krijimin e një mjedisi mbështetës dhe politikave inovative.

Gjithashtu, mungesa e kapaciteteve trajnuese dhe arsimore në fushën e teknologjisë dhe menaxhimit paraqet një pengesë të fortë shtesë për arritjen e specializimit inteligjent në këtë sektor.

Vështirësitë mbi financimin dhe qasjen në burimet financiare u vërtetuan si një pengesë e mëtejshme për investimet në teknologji dhe inovacion, së bashku me shpërndarjen e burimeve që synojnë veçanërisht mbështetjen e kërkimit në këtë sektor.

E gjithë kjo sjell si pasojë një vështirësi të sektorit të bujqësisë dhe ushqimit në përshtatjen e ofertës së tij me kërkesën e tregut dhe krijimin e produkteve të përshtatshme në aspektin e standardeve të larta të cilësisë dhe sigurisë për të hyrë në tregjet ndërkombëtare dhe për t'i dhënë vlerë në treg një Marke “Made in Albania” në sektorin agroushqimor.

6.1.2.1 SWOT

Nga raporti përmbledhës i ofruar nga ekipi S3 për të gjithë elementët e analizës SWOT u identifikuan disa njohuri kyçe të cilat mund të mbështesin përcaktimin e vizionit dhe përzierjes së politikave.

Pikat e forta	Pikat e Dobëta
➢ Burime të bollshme natyrore (përfshirë ujin) dhe biodiversitet, dhe cilësi të tokës ➢ Tradita të trashëguara bujqësore dhe blegtorale, veçanërisht në kultivimin e bimëve mjekësore, duhanit, ullirit dhe vreshtarisë, me përhapje të gjerë të praktikave organike (të pa certifikuara), duke rezultuar në cilësi të lartë të produkteve. ➢ Prezenca e prodhuesit/fermerëve të specializuar në tregti dhe eksport (por që nuk arrijnë potencial të plotë) ➢ Kushtet klimatike të favorshme për akses të hershëm të produkteve në tregje (në krahasim me vendet e rajonit, koha e pjekurisë së produktit është më e shkurtër)	➢ Copëzimi i tokës (ligji 7501) dhe fermat e vogla, duke rezultuar në mungesë të kooperativave bujqësore dhe në përgjithësi mungesë bashkëpunimi dhe dobësi të organizatave që përfaqësojnë sektorin. ➢ Përdorimi i ulët i teknologjisë së përparuar, duke përfshirë përdorimin e TIK-ut ➢ Infrastruktura e papërshtatshme logjistike, veçanërisht në zonat rurale ➢ Bashkëpunim i ulët midis sektorit akademik, industrisë dhe qeverisë ➢ Mungesa e aftësive në përputhje me kërkesat e tregut (për shkak edhe të numrit të ulët të shkollave profesionale) ➢ Kuadri ligjor i pasigurt për shkak të mungesës së politikave afatgjata (p.sh. mungesa e politikave për tokën e papunuar) dhe nevojës për rishikim të legjislacionit sektorial (p.sh duhanin) dhe për përmirësime në zbatimin e legjislacionit (dmth. burokracia për dhënien me qira të tokës nga pushteti vendor), që con gjithashtu në informalitet të sektorit ➢ Kuadri institucional i paqartë, duke rezultuar në nevojën për ndarje më të mirë të roleve dhe bashkëpunim ndërmjet institucioneve të qeverisjes vendore dhe qendrore ➢ Financimi i pamjaftueshëm dhe politikat fiskale (përfshirë skemat e rimbursimit të taksave) për kompanitë që të përballen me kostot e larta të prodhimit dhe për të nxitur kërkimin dhe zhvillimin e zbatuar në sektorin e bujqësisë dhe ushqimit

	➢ Përputhshmëri e ulët e produkteve me standardet e cilësisë dhe sigurisë për eksport, duke rezultuar në hapësirë të kufizuar për shenjën Made in Albania,

	edhe për shkak të zinxhirit të shkëputur të vlerës (p.sh. ambalazhet që nuk prodhohen në Shqipëri)
Mundësitë	**Kërcënimet**
➢ Trendi i vazhdueshëm i rritjes së kërkesës për produkte organike dhe eksplorimi i tregjeve të reja ➢ Potencial i lartë transformues që rrjedh nga përhapja e aplikimeve të përparuara teknologjike në sektorët e bujqësisë dhe të përpunimit të ushqimit ➢ Tendenca e fortë e rritjes së turizmit rural dhe agroturizmit ➢ Politika të favorshme të qeverisë, duke përfshirë vëmendjen e shtuar ndaj politikave dhe strategjive kombëtare nxitëse dhe tërheqëse për Investimet e Huaja të drejpërdrejta dhe politikat për tokën e papunuar dhe efikasitetin në përdorimin e tokës ➢ Mundësi për akses të gjerë në financim në ekonominë e gjelbër dhe qarkulluese në nivel ndërkombëtar ➢ Potenciali për zhvillimin e akuakulturës në ujërat e ëmbla (liqene, lumenj) ➢ Potenciali për zhvillimin e plehërimit si një prodhues energjie dhe fertilizuesve	➢ Konkurrencë ndërkombëtare me cilësi më të lartë ➢ Ndryshimet klimatike, duke rezultuar gjithashtu në gërryerje më të lartë dhe degradim të pyjeve ➢ Paqëndrueshmëria globale si pandemia COVID-19 dhe konflikti Rusi-Ukrainë dhe kufizimet tregtare, duke rezultuar gjithashtu në rritjen e çmimit të inputeve ➢ Emigrimi dhe shpopullimi i zonave rurale ➢ Mosha e vjetër e fermerëve ➢ Menaxhimi joefikas i mbetjeve nga prodhimi bujqësor dhe përpunimi i ushqimit ➢ Kuadri ligjor që mundëson ndryshimin e lehtë të statusit të tokës dhe përdorimit të saj për ndërtime

6.1.2.2 Vizioni

Vizioni për zhvillimin e një agjende inovacioni në sektorin e bazuar në bujqësi në Shqipëri është ta shndërrojë atë në një industri moderne, të qëndrueshme dhe konkurruese për të ofruar ushqim të shëndetshëm duke u fokusuar në zhvillimin e zinxhirit të qëndrueshëm ushqimor bazuar në traditën që maksimizon produktivitetin. rrit shtimin e vlerës dhe nxit rritjen gjithëpërfshirëse duke siguruar mirëqenien e qytetarëve të saj. Strategjia është të shfrytëzojë zhvillimet teknologjike dhe të promovojë diversifikimin duke përmirësuar zgjidhjet inovative të lidhura me zhvillimin e ekonomisë blu dhe të gjelbër dhe të forcojë lidhjet e tregut për të konsoliduar "Made in Albania" si një lojtar të ri në tregjet bujqësore rajonale dhe ndërkombëtare.

Strategjia bazohet gjithashtu në krijimin e kushteve të kontekstit mundësues që kalojnë përmes zbatimit të një agjende më të gjerë politikash që përfshin masa të afta për të përmirësuar

kushtet e jetesës së banorëve në zonat rurale, për të përmbysur prirjen drejt shpopullimit dhe braktisjes së aktiviteteve të sektorit kryesor.

Përveç kësaj, ky vizion përfshin gjithashtu nxitjen e një mjedisi politikash specifike mbështetëse, përmes përcaktimit të masave që synojnë forcimin e transferimit të njohurive te fermerët dhe sipërmarrësit në sektorin ushqimor, rritjen e mbështetjes financiare për bizneset dhe përshtatjen e infrastrukturës funksionale për të mbështetur modernizimin e sektorit. .

Ndjekja e këtij vizioni do të nënkuptojë fokusimin e veprimit të politikave në zhvillimin e trajektoreve specifike të inovacionit, të tilla si:

- Bujqësia Organike e Qëndrueshme;
- Përpunimi i ushqimit;
- Peshkimi dhe Akuakultura e Qëndrueshme;
- Prodhimi i bimëve aromatike mjekësore, vajrave dhe ekstrakteve.

6.1.2.3 Ndërthurja e politikave

Për ta përkthyer këtë vizion në një përzierje konkrete masash mbështetëse në përputhje me qëllimin për të promovuar specializimin inteligjent në sektorin agroushqimor në afat të mesëm, janë identifikuar disa linja të mundshme veprimi.

Më konkretisht, linjat e veprimit të mundshme dhe më horizontale në natyrë janë:

1. **Krijimi i një mjedisi institucional të favorshëm për inovacion:**
    - Përmirësimi i infrastrukturës, duke përfshirë sistemet e ujitjes dhe kullimit, infrastrukturën sociale.
    - Rishikimi dhe përmirësimi i legjislacionit (përfshirë duhanin) në lidhje me grantet, certifikatat dhe subvencionet dhe skemat përkatëse të mbështetjes.
    - Krijimi i mjedisit kontekstual mundësues nëpërmjet përmirësimit të kushteve të punës në bazë të standardeve evropiane, si dhe për arritjen e Acquis communautaire (E Drejta e Bashkimit Evropian);
    - Thjeshtimi i procedurave administrative dhe reformave të qeverisjes vendore, gjithashtu me synimin për të lehtësuar marrjen me qira të tokës dhe përdorimin e tokës së papunuar.
    - Përmirësimi i planifikimit dhe rregulloreve për mbrojtjen dhe menaxhimin e tokës dhe regjistrimin e pronës.
2. **Rritja e mbështetjes financiare dhe përmirësimi i mundësive të financimit:**
    - Përmirësimi i qasjes në financa dhe informacion në të dy drejtimet.

- Rishikimi i paketave dhe subvencioneve dhe vendosja e stimujve tatimorë.
- Zhvillimi i politikave dhe udhëzime për bizneset për qashe dhe përdorim më të mirë të fondeve, duke përfshirë edhe ndihmën financiare.

Linjat specifike prioritare të veprimit duhet të merren parasysh

3. **Mbështetje për zbatimin e zgjidhjeve inovative (jo vetëm të bazuara në teknologji) në prodhim, përpunim dhe marketing:**
   - Nxitja, gjithashtu nëpërmjet investimeve në veprimet e transferimit të teknologjisë, përdorimi i zgjidhjeve të reja teknologjike (përfshirë automatizimin) dhe aftësive digjitale dhe nxitja për kalimin në praktikat dhe zgjidhjet e gjelbra, jo vetëm teknologjike (transformimi digjital dhe i gjelbër i tranzicionit të të paktën 60% të sektorit të bujqësisë brenda vitit 2030)
   - Forca e mbështetjes për trajnim për të gjithë palët e interesit për të favorizuar tranzicionin e gjelbër dhe digjital.
   - Mbështetja e produkteve KM zero dhe promovimi i produkteve më të sigurta dhe me cilësi më të lartë në treg përmes certifikimeve, kontrollit, reduktimit të përdorimit të pesticideve dhe investoni në edukimin e fermerëve me qëllim promovimin e agroturizmit.
4. **Promovimi i bashkëpunimit dhe grupimit sektorial:**
   - Forcimi i bashkëpunimit ndërmjet të gjitha palëve të interesit në këtë sektor.
   - Mbështetja dhe konsolidimi në nivel kombëtar dhe rajonal EDP si një mjet për të mbështetur itineraret e Specializimit Inteligjent
   - Promovimi i grupeve dhe bashkëpunimit ndërsektorial.
5. **Promovimi i zhvillimit të tregut dhe optimizimi i zinxhirit të vlerës:**
   - Rritja e njohjes dhe kërkesës së tregut për produktet vendase, gjithashtu duke mbështetur identitetin e produkteve shqiptare nëpërmjet krijimit të një marke made in Albania.
   - Mbështetja e praktikave dhe produkteve bujqësore bio/organike
   - Promovimi i diversifikimit të sektorit bujqësor nëpërmjet promovimit të agroturizmit.
   - Forcimi i tregut vendor dhe rritja e kapaciteteve të prodhuesve vendas.
6. **Forcimi i ngritjes së kapaciteteve dhe kërkimit:**
   - Përmirësimi i programeve të formimit profesional dhe zhvillimit profesional.

- Forcimi i institucioneve shkencore dhe aftësive kërkimore, duke përfshirë krijimin e një rrjeti kombëtar laboratorësh për certifikimin e produkteve për eksport ose përdorim të brendshëm
- Mbështesni OJQ dhe nismat për ngritjen e kapaciteteve lidhur me mjedisin.

7. **Menaxhimi i rrezikut të burimeve natyrore dhe qëndrueshmëria:**
   - Zhvilloni masat për të zbutur ndikimin e fatkeqësive natyrore, duke përfshirë mbështetjen financiare.
   - Përmirësoni fushatat e informacionit mbi sigurimin e produktit dhe menaxhimin e rrezikut.
   - Përmirësoni kapacitete përthithëse për projektet dhe forcimi i mekanizmave të reagimit ndaj fatkeqësive.

8. **Masat mbështetëse që lidhen me trajektoret specifike të inovacionit me potencial më të lartë**
   - Mbështesni për bujqësinë e qëndrueshme dhe organike, duke përfshirë certifikimom, për të përmbushur kërkesën në rritje për produkte organike;
   - Forconi peshën e përpunimit të ushqimit në zinxhirin e vlerës së agroindustrisë shqiptare, duke investuar në objektet e përpunimit të ushqimit, duke mbështetur zhvillimin e produkteve ushqimore me vlerë të shtuar dhe duke rritur tregtueshmërinë e tyre, duke përfshirë krijimin e AKIS (Sistemi Informativ i Njohurive Bujqësore);
   - Nxisni peshkimit dhe akuakulturën e qëndrueshme, duke zhvilluar praktika dhe përpunim të qëndrueshëm të peshkimit dhe akuakulturës për të siguruar një furnizim të qëndrueshëm me prodhime deti me cilësi të lartë;
   - Mbështesni nënsektorin e Bimëve Aromatike Mjekësore (MAP), prodhimin e vajrave dhe ekstrakteve, duke ofruar trajnime dhe mbështetje për fermerët mbi praktikat më të mira të kultivimit, duke përfshirë metodat organike, duke vendosur standarde dhe procedura të kontrollit të cilësisë për të siguruar qëndrueshmërinë dhe pastërtinë e MAP-ve nga fusha në treg. , duke përfshirë krijimin e kooperativave apo shoqatave midis kultivuesve dhe prodhuesve të MAP.

6.2 Sektori i Nënkontraktimeve të Shërbimeve të Biznesit (BPO)

6.2.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve

Fusha	Aktiviteti	Pjesëmarrësit nga				
		Akademia	Biznesi	Shoqëria civile	Qeveria	Gjithsej
BPO	Tryezë e rrumbullakët	6	9	5	11	31
	Workshop	4	20	3	18	45
	Gjithsej	*10*	*29*	*8*	*29*	***76***

Burimi: Ekipi shqiptar S3

Sektori BPO është fusha që ka regjistruar nivelin më të ulët të pjesëmarrjes, duke vënë në dukje se në këtë fushë ka mungesë të subjekteve të aftë për të shprehur kërkesën për itinerare specifike inovative. Në total pjesëmarrësit ishin 76, nga të cilët vetëm 29 si përfaqësues të biznesit. Edhe duke marrë parasysh tryezën e rrumbullakët dhe seminaret së bashku, pjesëmarrësit nga akademia dhe shoqëria civile ishin shumë të paktë.

6.2.2 Gjetjet kryesore

Si premisë pjesëmarrësit theksuan se në Shqipëri, sektori i BPO është përqëndruar kryesisht në aspekte jo-thelbësore si mbështetja ose kujdesi ndaj klientit, megjithëse në vitet e fundit ai është përpjekur të zgjerohet në tregje të tjera, duke përfshirë shërbimet me vlerë të shtuar si marketingu dhe analiza e tregut, IT dhe programim softuerësh, si dhe shërbime financiare dhe kontabiliteti.

Sektori i BPO në Shqipëri në vitet e fundit përjetoi një tendencë rritjeje, duke sjellë të ardhura të konsiderueshme në vend dhe duke punësuar një numër të konsiderueshëm të rinjsh. Pjesëmarrësit në takimet e organizuara ranë dakord se BPO mbetet një nga sektorët e rëndësishëm me potencial për specializim inteligjent në Shqipëri, duke shërbyer si një burim i rëndësishëm punësimi dhe të ardhurash për shumë të rinj.

Gjatë diskutimeve në tryezën e rrumbullakët, u ngritën disa çështje kryesore:

1. **Sfidat që lidhen me aftësitë:** Pjesëmarrësit shprehën shqetësimet për emigracionin, i cili është një problem i vazhdueshëm dhe urgjent me pasoja të menjëhershme për çdo sektor. Një çështje tjetër e ngritur ishte rënia e njohurive të gjuhëve të huaja, e cila po pakëson një nga avantazhet e sektorit. Prandaj, duhet t'i kushtohet më shumë rëndësi trajnimit gjuhësor, veçanërisht në italisht. Trajnimi i profesionistëve dhe përafrimi i kurrikulave të arsimit të lartë me standardet dhe praktikat më të mira të Bashkimit Evropian u përmendën gjithashtu si faktorë kyç.

2. **Aspektet financiare:** Si sfida për bizneset që operojnë në këtë sektor, u identifikuan pamundësia për të siguruar financime nga institucionet bankare dhe mungesa e njohurive për shpenzimet për reklamimin në platformat digjitale, si Meta. Përfaqësuesit e biznesit propozuan ndryshime në legjislacionin aktual mbi tatimin mbi vlerën e shtuar për ta përafruar atë me

realiteti operacional të BPO. Ata sugjeruan gjithashtu përmirësimin e procedurave burokratike për marrëveshjet e kontratave midis BPO dhe klientëve të huaj, si dhe trajtimin e sektorit ndryshe për shkak të mungesës së produkteve fizike. Më tej, ata theksuan rëndësinë e krijimit të kushteve të favorshme ekonomike dhe skemave mbështetëse për sektorin duke rritur stimujt fiskalë dhe aksesin në financat publike dhe private për sektorin.

3. **Praktikat arsimore:** Diskutimet theksuan nevojën e monitorimit të trajnimit praktik të studentëve brenda bizneseve për të parandaluar abuzimet dhe për të siguruar zbatimin efektiv të programeve të tilla për zhvillimin e duhur profesional.

4. **Bashkëpunimi mes akademisë dhe bizneseve:** Pjesëmarrësit theksuan rëndësinë e gjetjes së bazës së përbashkët në zhvillimin e kurrikulës në universitete. Duke qenë se bizneset janë punëdhënësit e ardhshëm të të diplomuarve, është thelbësore që kurrikulat të përputhen me aftësitë e nevojshme për menaxhimin e proceseve të biznesit që kërkojnë njohuri dhe ekspertizë. Gjithashtu u diskutua për ofrimin e trajnimeve të specializuara, veçanërisht në fushën e inovacionit dhe teknologjisë. Përfaqësuesit e biznesit shprehën gatishmërinë e tyre për të bashkëpunuar në ngritjen e shkollave profesionale, zhvillimin e kurrikulave, pilotimin e programeve dhe ofrimin e mundësive për specializim për studentët, si në menaxhimin operacional, i cili ka kërkesa të larta në treg.

5. **Nevoja për risi dhe specializim:** Pjesëmarrësit deklaruan se, duke pasur parasysh fuqinë e saj të kufizuar të punës, Shqipëria mund të konkurrojë vetëm në sektorin BPO duke ofruar shërbime unike digjitale. Për të kryer specializimin inteligjent në këtë sektor, pjesëmarrësit kërkuan një plan afatgjatë me investime si në njohuritë individuale ashtu edhe në infrastrukturën teknologjike, gjithashtu duke përdorur praktikat më të mira për të përmirësuar produktivitetin.

6. **Bilanci rajonal dhe decentralizimi:** U diskutua për sfidën e decentralizimit të ekonomisë dhe biznesit. Qytetet po përjetojnë migrim të popullsisë, ndërsa kryeqyteti, Tirana, ka tejkaluar kapacitetet e saj, duke rezultuar në çekuilibër rajonal. Rasti i Italisë u citua dhe pjesëmarrësit sugjeruan ofrimin e stimujve ligjorë për qytetet që përballen me mangësi për të promovuar zhvillimin e sektorit BPO, duke shmangur një mbështetje të tepruar në kryeqytet.

7. **Zonat e lira të zhvillimit ekonomik dhe teknologjik:** U vu në pah projekti në vijimësi nga Bashkia e Tiranës, "Zhvillimi i Zonave të Lira Ekonomike dhe Teknologjike". Brenda pesë viteve, përmes këtij projekti pritet të krijohet qendra e parë operacionale e të dhënave në Shqipëri.

8. **Pasurimi i ofrimit të shërbimeve:** Pjesëmarrësit diskutuan llojet e shërbimeve që Shqipëria mund të ofrojë dhe të zhvillojë më tej brenda sektorit BPO. Këto përfshijnë shërbimet ligjore dhe mjekësore, trajnimin, kërkimin dhe konsulencën e tregut, zhvillimin dhe mirëmbajtjen e softuerit dhe projektimin dhe programimin me vlerë të lartë për tregun. Disa biznese shqiptare në këtë sektor kanë nisur tashmë zbatimin e nismave dhe zgjidhjeve të pilotuara

përmes TIK për të siguruar analiza dhe siguri inteligjente për një pozicion më të fortë në treg dhe shërbime me vlerë të shtuar.

9. **Sfidat e inteligjencës artificiale (AI):**U trajtuan gjithashtu sfidat aktuale që dalin nga zbatimi i AI përmes aplikacioneve softuerike, AI e aplikuar në robotikë, marketingu digjital i synuar (SEO, PPC), tregtia elektronike, teknologjitë e gjelbra, etj. Automatizimi i procesit robotik dhe menaxhimi i mediave sociale u identifikuan si tendenca të tjera që do të evolonin më tej kërkesat e shërbimit BPO. Investimet në pajisje dhe sisteme u panë si një nga sfidat kryesore për të përmbushur kërkesat e tregut, produkte/shërbime të diferencuara dhe ulje të kostos.

10. **Nëpunës për mbrojtjen e të dhënave:** Pjesëmarrësit diskutuan potencialin që Shqipëria të zhvillojë një pozicion udhëheqësi për mbrojtjen e të dhënave për shkak të aftësive gjuhësore dhe aftësive teknologjike. Aktualisht ka kërkesë për këtë pozicion, pasi kërkohet për funksionimin e kompanive sipas rregulloreve të Bashkimit Evropian. Kjo ofron një mundësi për diversifikimin e portofolit të BPO dhe specializimin në këtë fushë si një profesion kontraktimi të jashtëm dhe shërbimi të jashtëm.

11. **Zhvillimi i mëtejshëm i sektorit të zhvilluesve të biznesit:** U theksua rëndësia e këtij pozicioni për bizneset, duke nxjerrë në pah avantazhin e Shqipërisë përsa i përket aftësive komunikuese.

12. **Komunikimi dhe informacioni:** Pjesëmarrësit theksuan nevojën për përmirësimin e komunikimit dhe shpërndarjes së informacionit ndërmjet të gjitha palëve të interesit. Duhet të zhvillohen një strategji komunikimi dhe ndërveprime të nevojshme për të integruar sektorin e BPO në specializimin inteligjent.

13. **Angazhimi i diasporës:** Të gjithë pjesëmarrësit e pranuan rëndësinë e diasporës në këtë sektor ekonomik dhe përthithjen e kapitalit njerëzor nga jashtë. U diskutua krijimi i një platforme për qarkullimin e fuqisë së kualifikuar punëtore (brain circulation) që përfshin akademikë, profesionistë dhe studiues në diasporë. Kjo platformë do të lehtësonte lidhjet mes diasporës dhe bizneseve brenda dhe jashtë vendit, duke nxitur bashkëpunimin në projekte, start-up-e, inkubatorë dhe iniciativa të tjera, të cilat sjellin investime dhe ekspertizë në Shqipëri. Gjithashtu u theksuan masat paralele të nevojshme për forcimin e këtij bashkëpunimi.

Sa i përket fushave të tjera, gjetjet e dala nga tryeza shërbyen si pikënisje për diskutimet brenda seminarit kombëtar për të vendosur pikat e forta dhe të dobëta, mundësitë dhe kërcënimet që lidhen me evolucionin e mundshëm të sektorit dhe për të fokusuar më mirë komponentët kryesorë të një strategjie të bazuar në inovacion për zhvillimin e mëtejshëm të saj në Shqipëri.

Diskutimet e seminareve vërtetuan se, pavarësisht konkurrencës në rritje nga vendet e tjera, Shqipëria mund të konsiderohet ende si një destinacion tërheqës për sektorin e Kontraktimit të Palëve të Jashtme të Bizneseve (BPO), i nxitur nga mjedisi i favorshëm i biznesit, kostot konkurruese dhe fuqia punëtore e aftë dygjuhëshe.

Shqipëria ende ofron një avantazh kostoje në krahasim me vendet e tjera evropiane, duke e bërë atë një zgjedhje tërheqëse për kontraktimin e jashtëm. Njohuritë e shqiptarëve në gjuhë të tilla si anglishtja dhe italishtja i pozicionojnë mirë ata për shërbimin ndaj klientit, mbështetjen teknike dhe funksionet mbështetëse. Vendndodhja e saj gjeografike strategjike ofron afërsi me tregjet evropiane, veçanërisht me Evropën Perëndimore.

Qeveria shqiptare mbështet në mënyrë aktive sektorin BPO, duke ofruar stimuj tatimorë, subvencione dhe duke krijuar zona të specializuara ekonomike. Një rol ka luajtur edhe sistemi arsimor i vendit duke ofruar programe trajnimi përkatëse.

Shërbimet e ofruara përfshijnë mbështetjen e klientit, operacionet e qendrës së thirrjeve telefonike (call center), mbështetjen teknike, futjen e të dhënave, funksionet e back-office dhe moderimin e përmbajtjes.

Për të përmbushur potencialin e sektorit BPO në Shqipëri dhe për të kapërcyer pengesat e identifikuara, pjesëmarrësit theksuan nevojën për të investuar në edukimin dhe zhvillimin e fuqisë punëtore, për të përmirësuar infrastrukturën e rrjetit dhe për të ndërtuar një kuadër ligjor dhe fiskal të dedikuar për sektorin.

6.2.2.1 SWOT

Nga raporti përmbledhës i ofruar nga ekipi S3 për të gjithë elementët e analizës SWOT u identifikuan disa njohuri kyçe të cilat mund të mbështesin përcaktimin e vizionit dhe përzierjes së politikave.

Pikat e forta	Pikat e Dobëta
➢ Rritja e interesit të të rinjve për punë që lidhen me sektorin BPO, veçanërisht pas pandemisë COVID-19, për shkak të mundësisë për të punuar në distancë. ➢ Vendndodhja e favorshme gjeografike për tërheqjen e investimeve dhe afërsia me tregjet e BE ➢ Avantazhi krahasues për sa i përket kostos së punës dhe pranisë së fuqisë punëtore të re të angazhuar në këtë sektor ➢ Politika mbështetëse dhe nxitëse nga qeveria për të hyrë në sektor, me më pak burokraci dhe një normë të diferencuar tatimore prej 5% krahasuar me sektorët e tjerë.	➢ Mungesa e një përcaktimi të saktë të sektorit dhe prioritizimi i pamjaftueshëm i nënsektorëve, edhe për shkak të mungesës së statistikave dhe të dhënave administrative. ➢ Shërbimet e specializuara të kontraktimit të jashtëmkanë një klient kryesor në sektorin publik, ndërsa sektorit privat i mungon vizioni për t'u lidhur me kompanitë e specializuara për disa procese dhe preferon operacionet e brendshme ➢ Bashkëpunim i kufizuar midis akademisë dhe industrisë ➢ Mungesa e një fuqie punëtore të kualifikuar për shërbimet e veçanta të BPO ➢ Mbulim i pabalancuar gjeografik i infrastrukturës së rrjetit që rezulton në vështirësi në zhvillimin e praktikave të punës në distancë (një disavantazh për nomadët digjitalë)

	➢ Kuadri ligjor i papërshtatshëm (p.sh. pamundësia për të regjistruar shpenzimet ose për të evidentuarr shpenzime të caktuara) ➢ Qasje e kufizuar në burimet e financimit dhe skemat e granteve
Mundësitë	**Kërcënimet**
➢ Rritja e kërkesës globale për shërbimet BPO ➢ Akses në skemat financiare/stimuluese nga Bashkimi Evropian për zhvillimin e sektorit në vend. ➢ Përdorimi i zgjidhjeve të bazuara në AI si një mjet për të përmirësuar konkurrencën, për të tërhequr më shumë klientë dhe për të kontribuar në rritjen ekonomike dhe zhvillimin teknologjik të vendit. ➢ Forcimi i bashkëpunimit me diasporën për shkëmbimin e ekspertizës, njohurive dhe zbutjen e kërcënimit të emigrimit. ➢ Rigjallërimi i diplomacisë ekonomike dhe rritja e pjesëmarrjes në aktivitetet ndërkombëtare për promovim dhe lidhje kontraktuale, të organizuara dhe të mbështetura nga agjenci shtetërore si AIDA	➢ Mungesa e shërbimeve afatgjata dhe të qëndrueshme ➢ Rritja e rrezikut të humbjes së profesionistëve që ofrojnë shërbime të specializuara dhe njohje të gjuhëve të huaja për shkak të emigrimit të fuqisë punëtore në moshë të re ➢ Rritja e konkurrencës nga vendet e tjera që ofrojnë shërbime të kontraktimit falas, si vendet e Evropës Lindore. ➢ Rreziqet në rritje të lidhura për sigurinë kibernetike/mbrojtjen e të dhënave, pasi shërbimet e kontraktimit përfshijnë trajtimin e të dhënave konfidenciale të klientit dhe pronës intelektuale

6.2.2.2 Vizioni

E ardhmja e sektorit BPO në Shqipëri parashikohet të bazohet në forcimin e aftësive të specializuara dhe me cilësi të lartë, shërbime profesionale të larmishme dhe specializime unike të aftë për t'u pozicionuar në tregun e shërbimeve të klasit botëror dhe duke mbështetur sektorët prioritarë në Shqipëri duke ofruar shërbime Digjital të Avancuara– duke përfshirë ato të bazuara në AI dhe machine learning– për një transformim digjital të kapaciteteve të ekonomisë dhe eksportit.

Ky vizion kalon gjithashtu përmes një përhapjeje më të madhe të mundësive të zhvillimit të biznesit të lidhur me sektorin e BPO edhe jashtë qyteteve kryesore dhe kërkon krijimin e kushteve të kontekstit të mundshëm nëpërmjet aktivizimit të masave më të gjera të politikave që synojnë ruajtjen e talenteve dhe parandalimin e largimit të fuqisë së kualifikuar punëtore.

6.2.2.3 Ndërthurja e politikave

Si rezultat i diskutimeve të kryera gjatë seminarit, u identifikuan linjat e mëposhtme të mundshme të veprimit që mund t'i japin jetë vizionit të identifikuar.

Më konkretisht, linjat e veprimit mundësuese dhe më horizontale në natyrë janë:

1. **Rritja e infrastrukturës së rrjetit dhe mbështetja për digjitalizimin**
    - Përmirësimi dhe zhvillimi i infrastrukturës digjitale.
    - Krijimi i parqeve teknologjike (TEDA) dhe qendrave të inovacionit për bizneset BPO.
2. **Krijimi i një kuadri më të mirë politikash dhe rregullator**
    - Përmirësimi i kuadrit rregullator dhe mjedisit ligjor, duke përfshirë përafrimin me standardet ndërkombëtare dhe pajtueshmërinë.
    - Mbështetje për masat dhe iniciativat e dedikuara të politikave, duke përfshirë mbështetjen financiare dhe stimujt fiskalë.

<u>Linjat specifike prioritare të veprimit duhet të merren parasysh</u>

3. **Promovimi dhe Njohja e Sektorit**
    - Promovimi i "Albania Best Practice" në sektorin BPO.
    - Zhvillimi i një metodologjie matjeje për tregun BPO.
    - Përmirësimi i legjislacionit dhe përafrimi me standardet e BE-së dhe mbështetje për certifikimin e standardeve operacionale.
4. **Promovimi i Bashkëpunimit**
    - Bashkëpunimi dhe shkëmbimi i përvojave midis universiteteve dhe bizneseve brenda dhe jashtë vendit, duke përfshirë krijimin e platformave të informacionit për legjislacionin dhe shkëmbimin e informacionit
    - Tërheqja e ekspertizës së diasporës përmes iniciativave të qarkullimit të fuqisë së kualifikuar punëtore (brain circulation) ose fitimit të fuqisë së kualifikuar punëtore (brain gain).
    - Krijimi i një strategjie të dedikuar komunikimi.
5. **Mbështetja e zhvillimit të aftësive dhe programeve të dedikuara arsimore**
    - Përmirësimi i aftësive gjuhësore dhe zhvillimi i kurrikulës, duke përfshirë integrimin e moduleve praktike në arsimin parauniversitar.
    - Programet e vazhdueshme të trajnimit dhe mundësitë e të mësuarit gjatë gjithë jetës, duke përfshirë programet horizontale për pajtueshmërinë me GDPR dhe mbrojtjen e të dhënave.

6. **Forcimi i investimeve në marketing dhe promovim**

- Promovimi i Shqipërisë si destinacion BPO, duke përfshirë zbatimin e një strategjie specifike marketingu dhe pjesëmarrjen në panaire ndërkombëtare
- Rritja e ndërgjegjësimit dhe angazhimit të palëve të interesit, duke përfshirë rigjallërimin e diplomacisë ekonomike

6.3 Sektori i energjisë

6.3.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve

Fusha	Aktiviteti	Pjesëmarrësit nga:				
		Akademia	Biznesi	Shoqëria civile	Qeveria	Gjithsej
Energjia	Tryezë e rrumbullakët	9	17	5	8	39
	Seminar	5	15	3	28	51
	Gjithsej	*14*	*32*	*8*	*36*	***90***

Burimi: Ekipi shqiptar S3

Pas sektorit BPO, Energjia është fusha që ka regjistruar nivelin më të ulët të pjesëmarrjes. Niveli i pjesëmarrjes së regjistruar në aktivitetet e organizuara në fushën prioritare të energjisë duhet të lexohet në dritën e strukturës së sektorit, e karakterizuar nga një numër më i kufizuar palësh përkatëse, mbi të gjitha nga sektori i biznesit, krahasuar me sektorë të tillë si bujqësia. dhe turizmin. Për këtë arsye, shifrat që lidhen me pjesëmarrjen duhet të konsiderohen të rëndësishme për sektorin. Në total, pjesëmarrësit ishin 90, me një mbizotërim të lehtë të përfaqësuesve të qeverisë.

Mbi 30 ishin pjesëmarrës nga biznesi, ndërsa pjesëmarrja e shoqërisë civile ishte e ulët. Në aspektin cilësor, pjesëmarrja dhe përfshirja e pjesëmarrësve nga helika qeveritare, sektori i biznesit dhe organizatat e sektorit të energjisë ishte shumë i mirë. Mori pjesë edhe akademia (kryesisht AL).

Pavarësisht nga një pjesëmarrje më e ulët në shifra numerike minimale, diskutimet mbi fushën prioritare të energjisë së rinovueshme gjeneruan shumë interes në mesin e palëve të interesit.

Temat kryesore të diskutuara ishin prodhimi i energjisë së rinovueshme dhe shfrytëzimi i burimeve natyrore duke respektuar mjedisin për nxitjen e tranzicionit të gjelbër dhe rritjen e konkurrencës së ekonomisë. Nënsektorët e prekur gjatë takimeve dhe të cilët ishin më premtues për të ofruar zgjidhje inovative ishin energjia e rinovueshme dhe ruajtja e mjedisit.

6.3.2 Gjetjet kryesore

Pikat kryesore që u shfaqën si pikënisje, megjithëse jo shteruese, për diskutimet në seminar janë:

1. **Mbështetja ligjore dhe politikat:** Pjesëmarrësit theksuan nevojën për politika dhe legjislacion të qarta dhe të qëndrueshme për të nxitur investimet në sektorin e energjisë së rinovueshme. Një kuadër ligjor dhe rregullator i mirëpërcaktuar është thelbësor për të krijuar një mjedis të favorshëm për sipërmarrjet e vogla dhe të mesme dhe për të promovuar prodhimin e energjisë së rinovueshme. Aktualisht, megjithëse janë dhënë licenca për investime në të tre format e energjisë së rinovueshme, vërehet mungesë e investimeve konkrete për shkak të pengesave burokratike (p.sh. lejet e ndërtimit) dhe sistemeve papërshtatshme të monitorimit. Është e nevojshme të përshtaten ligjet në përputhje me acquis. Një aspekt tjetër që lidhet me kuadrin ligjor është zbatimi dhe menaxhimi i kontratave. Kontratat duhet të jenë të drejta, t'u përmbahen standardeve ndërkombëtare dhe të sigurojnë të drejtat dhe detyrimet e të gjitha palëve të përfshira. Në fund të fundit, pjesëmarrësit theksuan se aktualisht ekziston një boshllëk ligjor në këtë fushë.

2. **Infrastruktura e rrjetit:** Zhvillimi i infrastrukturës së rrjetit krijon një tjetër sfidë për sektorin e energjisë së rinovueshme në Shqipëri. Është e rëndësishme të krijohen rrjetet e nevojshme për transportin dhe shpërndarjen efikase dhe të qëndrueshme të energjisë së rinovueshme. Sipas pjesëmarrësve, afërsisht 10-15% e prodhimit nuk hyn në rrjet për shkak të ndërprerjeve në rrjetin e shpërndarjes dhe kufizimeve në rrjetin e transmetimit gjatë periudhave të prodhimit të lartë kur bie shi. Diskutimet me donatorët, si Banka Botërore, kanë sugjeruar që nëse investimet në rrjetin e shpërndarjes drejtohen drejt zgjidhjeve inteligjente dhe të gjelbra, humbjet në rrjet mund të minimizohen. Pjesëmarrësit propozuan krijimin e një Operatori të Energjisë së Rinovueshme për të menaxhuar dhe adresuar disbalancat në rrjete.

3. **Mungesa e koordinimit ndërmjet palëve pjesëmarrëse të interesit:** Ka palë të ndryshme të përfshira në këtë sektor, që veprojnë pa koordinim, si Universiteti Politeknik i Tiranës që kryen kërkime dhe zhvillim me mbështetjen e Ministrisë së Arsimit dhe Sportit, Akademia e Shkencave që kryen kërkime dhe studime të pavarura, një agjenci licencimi, Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, marrjen e vendimeve dhe operatorët e transmetimit dhe shpërndarjes. Nëse do të kishte koordinim dhe vendimmarrje të përbashkët, projektet do të ishin më gjithëpërfshirëse, do të financoheshin lehtësisht nga bankat e nivelit të dytë dhe do të tërhiqnin më shumë investitorë. Mungon një hartë gjithëpërfshirëse e Shqipërisë që nxjerr në pah zonat me potencial energjie të rinovueshme.

4. **Mungesa e aftësive të specializuara:** Ka mungesë të inxhinierëve të specializuar në energjinë e rinovueshme për zhvillimin, projektimin, ndërtimin dhe mirëmbajtjen e infrastrukturës së energjisë së rinovueshme. Për të adresuar këtë çështje, pjesëmarrësit propozuan ngritjen dhe rikualifikimin e inxhinierëve dhe specialistëve ekzistues. Ka nevojë për programe të specializuara në institucionet e arsimit të lartë, institucionet shkencore, duke ofruar bursa dhe mundësi trajnimi praktike në

industrinë e energjisë së rinovueshme. Për më tepër, përmirësimi i bashkëpunimit ndërmjet sektorit privat dhe sektorit të arsimit për të identifikuar dhe përgatitur talente të reja dhe rritja e buxheteve përtej mbështetjes vetëm në financimin shtetëror konsiderohet thelbësore.

5. **Nevoja për procese të përditësimit për të përfshirë teknologjinë më të fundit:** Pjesëmarrësit theksuan nevojën për përditësimin e standardeve në sektorin e energjisë së rinovueshme. Është e rëndësishme që autoritetet kompetente dhe industria të qëndrojnë në krah të zhvillimeve më të fundit në energjinë e rinovueshme. Kjo përfshin gjurmimin e teknologjive të reja, inovacioneve dhe metodave të avancuara të prodhimit, shpërndarjes dhe përdorimit të energjisë së rinovueshme. Nëpërmjet njohurive më të fundit teknologjike, mund të identifikohen mundësi të reja dhe mund të optimizohet performanca e sistemeve ekzistuese. Për shembull, kërkohet një rishikim i procedurave për instalimin e turbinave me erë.

6. **Integrimi me sistemin ekzistues të energjisë:** Sipas përfaqësuesve të qeverisë nga sektori i energjisë (KESH), ka potencial për të zhvilluar një sistem hibrid të qëndrueshëm. Liqenet shqiptare kanë kapacitet për të rezervuar ujë. Në vend që të rritet vetëm kapaciteti, investimi në sistemet e magazinimit, si Skavica, është gjithashtu vendimtar.

Sa i përket fushave të tjera prioritare, gjetjet e dala nga tryeza e rrumbullakët shërbyen si pikënisje për diskutimet brenda seminarit kombëtar për të arritur në një përmbledhje të pikave të forta dhe të dobëta, mundësive dhe kërcënimeve që lidhen me zhvillimin inovativ të sektorit të energjisë dhe për të fokusuar më mirë komponentët kryesorë të një pëzierje politikash për zhvillimin e mëtejshëm të tij në Shqipëri.

Nga diskutimet e zhvilluara në seminar u arrit një konsensus i gjerë se sektori i energjisë së rinovueshme në Shqipëri ka dëshmuar rritje dhe zhvillim të konsiderueshëm vitet e fundit, duke e pozicionuar vendin si një lojtar premtues në tranzicionin drejt burimeve të energjisë së pastër dhe të qëndrueshme.

Me vendndodhjen e saj të favorshme gjeografike, burimet e bollshme natyrore dhe një angazhim në rritje për kujdesin ndaj mjedisit, Shqipëria ka bërë hapa thelbësorë në shfrytëzimin e energjisë së rinovueshme për të përmbushur nevojat e saj për energji.

Për më tepër, sektori i energjisë ka krijuar gjithashtu mundësi edhe më të mëdha për investime, hapje të vendeve të punës dhe rritje ekonomike.

Duke njohur rëndësinë strategjike të energjisë së rinovueshme, Shqipëria ka synuar në mënyrë strategjike sektorin e energjisë së rinovueshme si një fushë kyçe për zhvillimin e itinerareve të specializuara inteligjente.

6.3.2.1 SWOT

Nga raporti përmbledhës i ofruar nga ekipi S3 për të gjithë elementët e analizës SWOT u identifikuan disa njohuri kyçe të cilat mund të mbështesin përcaktimin e vizionit dhe përzierjes së politikave.

Pikat e forta	Pikat e Dobëta
➢ Burime të bollshme të energjisë së rinovueshme, duke përfshirë diellin, erën, hidrike dhe biomasën ➢ Rritja e ndërgjegjësimit dhe mbështetjes së publikut për energjinë e pastër ➢ Vendndodhja e favorshme gjeografike për prodhimin e energjisë diellore dhe të erës ➢ Potenciali për krijimin e vendeve të punës dhe rritjen ekonomike në sektorin e energjisë së rinovueshme ➢ Përparësi e nivelit të lartë dhe mbështetje nga qeveria në drejtim të investimeve për rritjen e kapaciteteve (përfshirë licencat për impiantet e energjisë diellore) dhe finalizimin ndërlidhjes.	➢ Mbështetja në burimet tradicionale të energjisë për prodhimin e energjisë elektrike, duke rezultuar gjithashtu në nivel të ulët të përdorimit të biomasës dhe mbetjeve organike për prodhimin e energjisë për shkak të mungesës së impianteve të riciklimit ➢ Infrastruktura ende e kufizuar për prodhimin dhe transmetimin e energjisë së rinovueshme dhe mungesa e sistemeve të ruajtjes së energjisë ➢ Kuadri rregullator i papërshshtatshëm dhe stimuj për zhvillimin e energjisë së rinovueshme (duke iu referuar nevojës për më shumë akte ligjore) ➢ Mungesa e një masterplani për evidentimin dhe shënjestrimin e zonave me potencial për investime në energjinë e rinovueshme (përfshirë mungesën e kategorizimit të tokës për menaxhim më efikas të informacionit, edhe si pasojë e mungesës së të dhënave statistikore mbështetëse) ➢ Mungesa e kapaciteteve të specializuara të fuqisë punëtore për teknologjitë në zhvillim, shumë dinamike për sektorin ➢ Mungesa e programeve të dedikuara akademike dhe kërkimit shkencor ➢ Mungesa e një tregu energjie (për shkak edhe të mungesës së sistemeve inteligjente të matësve të energjisë për matjen e konsumit) ➢ Mungesa e stimujve për promovimin e konsumit më efikas mes qytetarëve dhe bizneseve
Mundësitë	**Kërcënimet**
➢ Kërkesa në rritje për energji të pastër në tregjet e brendshme dhe ndërkombëtare ➢ Qasje në financimin dhe mbështetjen e Bashkimit Evropian (BE) për projektet e energjisë së rinovueshme	➢ Varësia nga burimet e importuara të energjisë dhe çmimet e luhatshme për shkak të paqëndrueshmërisë gjeopolitike që ndikon në sektorin e energjisë globalisht ➢ Konkurrenca nga vendet fqinje në tërheqjen e investimeve për energjinë e rinovueshme

➢ Potenciali për transferimin e teknologjisë dhe bashkëpunimin me partnerë ndërkombëtarë ➢ Potenciali për Investime/kërkime në rrjetet inteligjente duke aplikuar konceptin e Internetit të Gjërave (shtëpi, ndërtesa, hotele, rrugë, etj.) ➢ Zhvillimi i analizave të tregut të energjisë lidhur me liberalizimin e sektorit dhe krijimin e Bursës Shqiptare të Energjisë ALPEX ➢ Rritja e vëmendjes së qytetarëve dhe bizneseve drejt praktikave të përdorimit të qëndrueshëm të energjisë ➢ Rritja e stimujve për tërheqjen e investimeve dhe zhvillimin e zinxhirit të furnizimit të brendshëm për energjinë e rinovueshme ➢ Potenciali për përdorimin e biomasës dhe mbetjeve organike si burim energjie të rinovueshme ➢ Potenciali i aplikimeve të AI dhe teknologjive të reja për zhvillimin e agrovoltaikut ➢ Kërkesa në rritje për sigurimin e sistemeve të energjisë së rinovueshme të aplikuara në ndërtesat e reja	➢ Sfidat teknike që lidhen me integrimin në rrjet dhe ruajtjen e energjisë ➢ Kosto e lartë e investimeve fillestare në impiantet e energjisë së rinovueshme ➢ Çështjet e sigurisë kibernetike që lidhen me menaxhimin e sistemeve energjetike, për shkak të mungesës së aftësive të specializuara ➢ Emigrimi i fuqisë punëtore ➢ Kuadri i kufizuar nxitës/subvencionimi vetëm për prodhuesit në shkallë të gjerë ➢ Rreziku që vjen nga ndryshimet klimatike për stabilitetin e furnizimit me energji të rinovueshme (përfshirë burimet ujore)

6.3.2.2 Vizioni

Vizioni për sektorin e Energjisë së Rinovueshme është ta bëjë Shqipërinë një lider të energjisë së rinovueshme në rajon dhe të sigurojë shfrytëzimin dhe menaxhimin e përgjegjshëm të burimeve të saj të bollshme natyrore, duke nxitur qëndrueshmërinë mjedisore, sigurinë energjetike, tranzicionin e gjelbër dhe rritjen e konkurrueshmërisë së ekonomisë, nëpërmjet investimeve strategjike, teknologjisë inovative dhe reformave sektoriale që do të krijojnë prodhim të qëndrueshëm dhe të pastër të energjisë duke respektuar mjedisin.

Ndjekja e këtij vizioni do të nënkuptojë përqëndrimin e veprimit të politikave në zhvillimin e trajektoreve specifike të inovacionit, të tilla si:

- diversifikimi i përzierjes së energjisë së rinovueshme përmes zhvillimit të burimeve të energjisë diellore dhe të erës;
- aplikimi i gjerë i teknologjive të cilat i kthejnë mbetjet në energji;
- krijimi i rrjeteve inteligjente dhe një infrastrukturë kombëtare për ruajtjen e energjisë;
- menaxhimin e qëndrueshëm të pyjeve.

6.3.2.3 Ndërthurja e politikave

Për të përkthyer vizionin në një përzierje masash mbështetëse në përputhje me objektivin e nxitjes së specializimit inteligjent në sektorin e energjisë në afat të mesëm, janë identifikuar disa linja të mundshme veprimi.

Në këtë kontekst, linja veprimi të mundshme dhe me natyrë më horizontale janë masat për uljen e emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë.

Më konkretisht, duhet të merren parasysh linjat specifike prioritare të veprimit

1. **Politika të qëndrueshme dhe kuadër rregullativ**
    - Nxitja e masave mbështetëse për ndërthurjen e burimeve alternative të energjisë dhe efiçiencës së energjisë.
    - Rritja e investimeve në energjinë e rinovueshme, duke përfshirë liberalizimin e tregut të energjisë.
    - Përmirësimi i procedurave për dhënien e lejeve dhe licencave për kompanitë që operojnë në këtë sektor dhe përmirësimi i kuadrit ligjor dhe rregullator, duke përfshirë zhvillimin e nënrregulloreve dhe udhërrëfyesi për të lehtësuar zbatimin e ligjeve të lidhura me energjinë.
    - Përmirësimi i kapaciteteve të Agjencisë Kombëtare të Burimeve Natyrore (AKBN) dhe institucioneve të tjera për mbledhjen dhe përpunimin e të dhënave statistikore, si dhe për hartimin e një masterplani për evdentimin e zonave me potencial energjie të rinovueshme.
2. **Krijimi i një infrastrukture inteligjente të energjisë:**
    - Mbështetja e projekteve të burimeve të energjisë diellore dhe të erës për të

diversifikuar portofolin e energjisë së rinovueshme, duke shfrytëzuar burimet e bollshme të diellit dhe të erës në Shqipëri për prodhimin e energjisë së pastër.

- Investimi në zhvillimin e rrjeteve inteligjente dhe sistemeve të magazinimit, për të mbështetur rrjetet inteligjente dhe infrastrukturën e ruajtjes së energjisë që mund të trajtojë në mënyrë efikase natyrën e ndryshme të burimeve të energjisë së rinovueshme dhe të mundësojë ndarjen ndër-rajonale të energjisë.
- Rritja e infrastrukturës së energjisë, duke përfshirë ndërtimin e qendrave teknologjike (TEC-e) dhe stacioneve të karikimit për të mbështetur transportin elektrik.

3. **Rritja e kapacitetit të aftësive dhe kërkimit:**

- Forcimi i partneritetit midis akademisë, bizneseve dhe qeverisë për të kapërcyer hendekun e aftësive.
- Përmirësimi i programeve të edukimit dhe trajnimit për të përmirësuar njohuritë dhe aftësitë për energjinë e rinovueshme, duke përfshirë përditësimin dhe rishikimin e kurrikulave të AFP-së për t'iu përshtatur nevojave të industrisë.
- Ofrimi i mbështetjes financiare për iniciativat e të nxënit gjatë gjithë jetës në sektorin e energjisë.
- Mbështetja e përpjekjeve kërkimore dhe zhvillimore për teknologjitë me efikasitet energjetik.
- Futja e licencave për specialistët që operojnë në sektorin e energjisë për të garantuar njohuritë specifike.

4. **Praktikat e përdorimit të qëndrueshëm të energjisë:**

- Nxitja e ndërgjegjësimit për vlerën mjedisore të përdorimit të burimeve të rinovueshme të energjisë në shkolla.
- Nxitja e praktikave të efiçiencës së energjisë dhe kursimit të energjisë, përmes fushatave komunikuese që synojnë qytetarët dhe bizneset.
- Zbatimi i masave të efiçiencës së energjisë dhe praktikave të kursimit të energjisë në administratën publike.
- Nxitja e përdorimit të teknologjive që shndërrojne mbetjet në energji, teknologjive inovative dhe burimeve të biomasës për prodhimin e energjisë së pastër, duke reduktuar mbetjet e landfilleve.
- Zbatimi i praktikave përgjegjëse të menaxhimit të pyjeve, duke përfshirë ripyllëzimin dhe korrjen e qëndrueshme të drurit, për të balancuar përfitimet ekonomike me ruajtjen e mjedisit.

6.4 Sektori i TIK

6.4.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve

Fusha	Veprimtaria	Pjesëmarrësit nga				
		Akademia	Biznesi	Shoqëria civile	Qeveria	Gjithsej
TIK	Tryezë e rrumbullakët	8	17	7	32	64
	Seminar	9	25	7	21	62
	Gjithsej	*17*	*42*	*14*	*53*	***126***

Burimi: Ekipi shqiptar S3

Takimet e sektorit të TIK regjistruan një nivel të mirë pjesëmarrjeje. Në total pjesëmarrësit ishin 126, por me një mbizotërim të përfaqësuesve të qeverisë (53) kundrejt bizneseve (42).

Në përputhje me atë që u vu re për takimet e fushave të tjera, pjesëmarrja e përfaqësuesve të universiteteve dhe qendrave kërkimore dhe përfaqësuesve të shoqërisë civile ishte dukshëm më e ulët. Në aspektin cilësor, përfshirja nga akademia, qeveria dhe bizneset u konsiderua e mirë.

Duhet theksuar se TIK, digjitalizimi dhe përdorimi i teknologjive të përparuara për zhvillim inteligjent ishte gjithashtu një temë e ngritur në çdo takim në çdo fushë prioritare. Prandaj, TIK është sugjeruar shumë herë nga pjesëmarrës të ndryshëm që të konsiderohet si pjesë përbërëse e çdo fushe.

6.4.2 Gjetjet

Në vitet e fundit, sektori i TIK në Shqipëri ka pësuar rritje të ndjeshme, me kompani të shumta që ofrojnë shërbime dhe zgjidhje TIK-u në fusha të ndryshme. Në të njëjtën kohë, institucionet publike në Shqipëri po modernizojnë dhe zhvillojnë gjithashtu sisteme të përparuara informacioni për të ofruar shërbime më efikase për qytetarët dhe bizneset.

Gjatë diskutimeve të organizuara mbi sektorin e TIK-ut në Shqipëri, pikat kryesore u theksuan në dy sesione të tryezave të rrumbullakëta të përqëndruara tek startup-et dhe inovacioni.

Për të mbështetur më tej rritjen e sektorit dhe për të krijuar një ekosistem inteligjent dhe të qëndrueshëm, u identifikuan disa fusha për ndërhyrje dhe përmirësim:

1. **Kuadri i qartë i përgjegjësive institucionale:** Pjesëmarrësit theksuan se në Shqipëri nuk ka asnjë ministri specifike përgjegjëse për inovacionin. Në vend të kësaj, një Komitet Ndërministror i drejtuar nga Kryeministri mbikëqyr politikat e inovacionit, me çdo ministri përgjegjëse për nxitjen e inovacionit në fushën e saj përkatëse. Aktualisht, ky sistem i decentralizuar i ndarjes së fondeve dhe granteve në dispozicion, çon në nënshfrytëzimin e tyre nga të gjitha palët e interesit. Kështu, pjesëmarrësit sugjeruan krijimin e një ministrie apo departamenti specifik.

2. **Kuadri ligjor dhe rregullator dinamik:** Sektori i teknologjisë kërkon një kuadër ligjor dhe rregullator fleksibël për të lehtësuar zhvillimin e tij. Pjesëmarrësit diskutuan nevojën e një grupi avokatësh të kualifikuar për të përcaktuar këtë tranzicion digjital dhe për të propozuar iniciativa të reja, duke shmangur thjesht përsëritjen e modeleve të Bashkimit Evropian.

3. **Krijimi i kushteve të favorshme të financimi:** Startup-et përballen me sfida në qasjen në financim në Shqipëri, pasi kredia bankare për këto biznese nuk është lehtësisht e aksesueshme. Grantet dhe investimet nga bizneset e themeluara janë identifikuar si mundësi më të përshtatshme. Instrumentet financiare që mbështesin inovacionin përfshijnë grante nga Agjencia Kombëtare e Kërkimit Shkencor dhe Inovacionit, grante nga Agjencia për Mbështetjen e Biznesit AIDA,

grante nga Ministria e Shtetit për Mbështetjen e Sipërmarrjes, dhe instrumente ndërkombëtare si ato të ofruara nga Bashkimi Evropian.

4. **Bashkëpunimi me palët e interesit:** Bashkëpunimi mes akademisë, bizneseve dhe qeverisë u theksua si vendimtar për zhvillimin e ekosistemit të startup-eve dhe inovacionit. Pjesëmarrësit theksuan nevojën për financim kërkimor dhe propozuan donacione nga bizneset si një mënyrë për të financuar hulumtimin dhe për të gjeneruar të ardhura. Ata theksuan gjithashtu rëndësinë e praktikave studentore, organizimin e forumeve të biznesit dhe nxitjen e bashkëpunimit mes universiteteve dhe bizneseve.

5. **Zhvillimi i infrastrukturës digjitale:** Përmirësimi i infrastrukturës digjitale u identifikua si një prioritet për të rritur zhvillimin e shërbimeve të përparuara digjitale në të gjithë Shqipërinë. Kjo përfshin përmirësimin e rrjeteve të internetit, instalimin e fibrave optike dhe vendosjen e rrjeteve të përparuara celulare. Ndërtimi i qendrave të të dhënave dhe sigurimi i sigurisë digjitale u përmendën gjithashtu si faktorë të tjerë të rëndësishëm.

6. **Kapitali njerëzor:** Zhvillimi i aftësive të punëtorëve në teknologjinë e informacionit dhe komunikimit (TIK) u njoh si vendimtar për avancimin e sektorit. Kjo mund të arrihet përmes programeve të specializuara të trajnimit dhe promovimit të fushave STEM në sistemin arsimor. Ofrimi i mundësive për praktikë dhe punësim në industrinë e TIK-ut u theksua si një mjet për të përmirësuar talentin vendas.

7. **Nevoja për specializim në nënsektorët e TIK-ut:** Krijimi i nën-sektorëve brenda TIK-ut u pa si një mënyrë për t'i dhënë përparësi zhvillimit dhe shtrirjes së ndikimit të sektorit në industri të tjera. Shembujt përfshijnë zhvillimin e softuerit, platformat online, aplikacionet celulare dhe digjitalizimin, analizën dhe sigurinë e të dhënave.

Këto gjetje shërbejnë si pikënisje për diskutime të mëtejshme brenda seminarit për të adresuar sfidat e identifikuara dhe për të zhvilluar strategji për zhvillimin e sektorit të TIK në Shqipëri.

Gjatë seminarit kombëtar për sektorin e TIK, dy çështje kyçe që kërkojnë vëmendje dhe prioritet u shqyrtuan gjerësisht.

E para është zhvillimi i kapitalit njerëzor për të përmirësuar aftësitë dhe kapacitetet brenda industrisë. Investimi në programe arsimore dhe trajnime të përqendruara në disiplinat e lidhura me TIK-un do të fuqizojë fuqinë punëtore me njohuritë dhe ekspertizën e nevojshme për të përmbushur kërkesat e një tregu digjital me zhvillim të shpejtë. Sistemi arsimor ka nevojë për përditësim dhe rishikim të kurrikulave, programeve të trajnimit, krijimit të laboratorëve kërkimorë dhe rritjes së bashkëpunimit me zyrat e karrierës për të përmbushur nevojat specifike të tregut. Duke i pajisur individët me aftësi të përparuara, Shqipëria mund të krijojë një fuqi punëtore shumë të specializuar që mund të nxisë inovacionin dhe konkurrencën.

Niveli i dytë i prioritetit lidhet me përmirësimin e infrastrukturës dhe mbështetjen e transformimit digjital. Ky aspekt përfshin investime në infrastrukturë të fortë TIK, duke përfshirë lidhjen me internet me shpejtësi të lartë, qendrat e të dhënave dhe platformat digjitale. Përmirësimi i infrastrukturës digjitale do të krijojë një

mjedis të përshtatshëm për zhvillimin e biznesit, tërheqjen e investimeve dhe mbështetjen e rritjes së ekosistemit të TIK-ut. Për më tepër, nxitja e përdorimit të teknologjive digjitale në sektorë të ndryshëm si qeverisja elektronike, tregtia elektronike dhe shërbimet digjitale do të kontribuojnë në efikasitetin e përgjithshëm, produktivitetin dhe rritjen ekonomike.

Si përfundim, nxitja e një mjedisi të përshtatshëm për inovacionin, forcimi i bashkëpunimit ndërmjet palëve të interesit, përmirësimi i mundësive të financimit dhe zhvillimi i infrastrukturës së nevojshme dhe kapitalit njerëzor u identifikuan si faktorë kyç në rritjen e potencialit të sektorit të TIK në Shqipëri.

6.4.2.1 SWOT

Nga raporti përmbledhës i ofruar nga ekipi S3 për të gjithë elementët e analizës SWOT u identifikuan disa njohuri kyçe të cilat mund të mbështesin përcaktimin e vizionit dhe përzierjes së politikave.

Pikat e forta	Pikat e Dobëta
➢ Rritja e interesit të të rinjve në TIK dhe fusha të ngjashme dhe shpirti i fortë sipërmarrës, duke rezultuar në një prirje të konsiderueshme rritjeje të numrit të startupeve dhe shtytjes për transformimin digjital ➢ Ekosistem i favorshëm për bizneset fillestare (inkubatorë, hapësira për bashkëpunim, etj.) ➢ Kuadri ligjor dhe institucional i favorshëm ➢ Paga tërheqëse krahasuar me sektorët e tjerë, por konkurruese në kontekstin rajonal dhe ndërkombëtar	➢ Oferta e sistemit arsimor e papërshtatshme me kërkesën për profilet e kërkuara nga sektori, duke rezultuar në pak programe mësimore LLL për TIK, të ofruara kryesisht nga kompani private, aftësi të buta të kufizuara të biznesit dhe aftësive praktike për startup-e dhe kompani dhe mungesë aftësish shumë të specializuara. ➢ Mbizotërimi i modeleve të biznesit të kontraktimit të shërbimeve bazë që nuk lehtësojnë shfaqjen e modeleve më të përparuara të biznesit në sektorin e TIK-ut ➢ Mungesa e një politike specifike industriale për sektorin, duke rezultuar në mungesën e një Ministrie të inovacionit dhe teknologjisë së informacionit, investime të ulëta dhe pjesëmarrje të sektorit publik dhe privat në aktivitetet e R&D, gjithashtu për shkak të mungesës së laboratorëve kërkimor dhe bashkëpunimit të dobët mes akademisë dhe biznesit ➢ Infrastruktura e telekomunikacionit me cilësi relativisht të ulët dhe mbulim jo të plotë të territorit ➢ Mungesa e kapitalistëve sipërmarrës

	➢ Përafrimi i kuadrit ligjor me zhvillimet teknologjike ➢ Niveli i ulët i aftësive digjitale tek të rinjtë, duke rezultuar në mungesë të edukimit të konsumatorëve dhe në një zhvillim përshtatshëm të tregut të brendshëm ➢ I gjithë sistemi arsimor (parauniversitar + AL) ka nevojë për përditësim dhe rishikim të kurrikulave, programeve të trajnimit, krijimit të laboratorëve kërkimore dhe rritjes së bashkëpunimit me zyrat e karrierës për të përmbushur nevojat specifike të tregut. ➢ Mungesa e analizave për nevojat e aftësive ➢ Kapacitete të kufizuara profesionale të stafit akademik (trajnime, shkëmbim përvojash me vende të tjera, pjesëmarrje në projekte, etj.) ➢ Zhvillimi i papërshtatshëm i sistemeve të mbrojtjes së të dhënave
Mundësitë	**Kërcënimet**
➢ Qasje e mundshme në fondet e BE-së ➢ Mundësi për të nisur ide të reja biznesi në sektor pa pasur nevojë për investime të mëdha fillestare ➢ Kërkesa në rritje në tregun global të TIK, e nxitur edhe nga industria e tranzicionit digjital Zhvillimi 4.0 dhe 5G ➢ Bashkëpunim me diasporën për shkëmbimin e njohurive ndërmjet profesionistëve të kërkimit dhe inovacionit ➢ Bashkëpunime rajonale në projekte të përbashkëta ➢ Krijimi i Parqeve të Shkencës dhe Teknologjisë ➢ Zhvillimi i fenomenit të nomadëve digjitalë falë kushteve klimatike tërheqëse	➢ Largimi i fuqisë së kualifikuar punëtore (brain drain) ➢ Mungesa e një qendre të centralizuar përgjegjëse për menaxhimin e masave mbështetëse dhe ndarjen e burimeve financiare ➢ Nevoja për investime të mëdha të vazhdueshme për të garantuar sigurinë kibernetike ➢ Përshtatja e ngadaltë e kurrikulave në lidhje me zhvillimet e reja ➢ Kuadri i dobët ligjor i dedikuar certifikimit të produkteve të TIK

dhe pozicionit të favorshëm gjeografik ➢ Orientimi në rritje i kurrikulave të reja dhe ofertës së të nxënit gjatë gjithë jetës drejt nevojave të tregut të punës ➢ Plani për digjitalizim të gjerë të administratës publike	

6.4.2.2 Vizioni

Vizioni për specializimin inteligjent të Republikës së Shqipërisë në sektorin e TIK është zhvillimi i një sektori të qëndrueshëm dhe të larmishëm të TIK, i aftë për të konkurruar me sukses në tregjet ndërkombëtare duke mbështetur të gjithë sektorët prioritarë për të garantuar konkurrencë dhe zhvillim teknologjik.

6.4.2.3 Ndërthurja e politikave

Për të përmbushur këtë vizion duhet të synohen linja veprimi mundësuese dhe në mënyrë më horizontale në reduktimin e emigrimit të talenteve dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë.

Më konkretisht, duhet të merren parasysh linjat specifike prioritare të veprimit

1. **Politika e favorshme dhe kuadri rregullator:**
    - Zbatimi i politikës industriale specifike kryesisht (por jo vetëm) bazuar në: i) masat mbështetëse për përdorimin e teknologjive digjitale nga bizneset, duke përfshirë përdorimin e teknologjive digjitale në sektorë të tjerë, si bujqësia, turizmi, energjia e gjelbër dhe prodhimi; ii) masat mbështetëse për zhvillimin e një ekosistemi kombëtar të startup-eve.
    - Rishikimi i kuadrit ligjor për të mbështetur digjitalizimin, duke përfshirë mbështetjen nga autoritetet rregullatore.
    - Bashkëpunim dhe partneritet ndërkombëtar për shkëmbimin e njohurive, duke përfshirë bashkëpunimin e diasporës, marrëveshjet ndërkombëtare dhe pjesëmarrjen në panaire ndërkombëtare.
2. **Zhvillimi i infrastrukturës dhe rritja e lidhjes:**
    - Përmirësimi i infrastrukturës digjitale, duke përfshirë internetin me brez të gjerë/fibrën optike, 5G dhe teknologjitë në zhvillim.
    - Masa për promovimin e lidhjes dhe aksesit në shërbimet digjitale nga bizneset dhe qytetarët.

- Masa mbështetëse për digjitalizimin e shërbimeve publike të Administratave Publike Vendore

3. **Rritja e aftësive dhe kapaciteteve kërkimore:**

- Zhvillimi i aftësive digjitale, nëpërmjet përditësimit të kurrikulës dhe krijimit të programeve të formimit të vazhduar të bazuara në kredite nga universitetet.
- Fuqizimi i laboratorëve të TIK dhe lidhjeve teknologjike në të gjitha shkollat dhe zhvillimi i trajnimit të vazhdueshëm të stafit mësimdhënës në sektorin e TIK.
- Mundësitë e të Nxënit gjatë gjithë jetës dhe kurse të shkurtra për aftësimin dhe rikualifikimin e punëtorëve.
- Nxitja e bashkëpunimit mes akademisë dhe bizneseve për kërkimin shkencor të zbatuar dhe zhvillimin e aftësive.
- Masat për të mbajtur talentet dhe për të parandaluar largimin e fuqisë së kualifikuar punëtore (brain drain), përfshirë masat specifike mbështetëse për studentët në programet e R&D.
- Nxitja e kërkimit shkencor dhe inovacionit në përputhje me nevojat e tregut dhe i përqëndruar në nënsektorë.
- Rritja e shkëmbimit dhe bashkëpunimit ndërkombëtar të njohurive.

6.5 Sektori i prodhimit

6.5.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve

Fusha	Aktiviteti	Pjesëmarrësit nga				
		Akademia	Biznesi	Shoqëria civile	Qeveria	Gjithsej
Prodhimi	Tryezë e rrumbullakët	16	22	15	51	104
	Seminar	6	22	2	24	54
	Gjithsej	22	44	17	75	**158**

Burimi: Ekipi shqiptar S3

Në fushën e prodhimit, takimet e organizuara regjistruan një nivel mesatar-të lartë pjesëmarrjeje, krahasuar me fushat e tjera. Gjithsej pjesëmarrësit ishin 158. Megjithatë, si për fushat e tjera, është hasur një mbizotërim i përfaqësuesve të qeverisë (pothuajse 50% e pjesëmarrësve të përgjithshëm). Numri i bizneseve të përfshira ishte gjithashtu i rëndësishëm (44).

Në përputhje me atë që u vu re për fusha të tjera, pjesëmarrja e përfaqësuesve të akademisë dhe shoqërisë civile ishte dukshëm më e ulët.

Në aspektin cilësor, pati një përfshirje të mirë të përfaqësuesve të qeverisë dhe shoqatave të industrive që udhëhoqën diskutimet, por përfshirje më të ulët në diskutime nga përfaqësuesit e vetë kompanive dhe akademisë dhe pjesëmarrje e ulët nga OJQ-të.

Nënsektori që tërhoqi interesin më të madh për cilësinë e diskutimeve dhe që pati pjesëmarrjen më të lartë në raport me numrin e palëve të interesit të këtij nënsektori, ishte ai i lëndëve të para.

Ky nënsektor kohët e fundit ka marrë një vëmendje të madhe nga sektori i biznesit, akademia dhe nivelet qeveritare. Besohet nga të gjitha palët se Shqipëria ka shumë potencial të pashfrytëzuar në këtë fushë duke pasur parasysh pasurinë e vendit në lëndë të para.

Krijimi i qendrës së lëndëve të para të Institutit Evropian të Inovacionit, i miratuar tashmë për vitin 2023, gjatë takimeve të nivelit të lartë me të gjithë palët e përfshira nga vjeshta 2022 dhe në bashkëpunim me Qendrën e Lëndëve e Para të EIT, tregon interesin dhe potencialin e këtij nënsektori. Këto u diskutuan edhe gjatë aktiviteteve të EDP.

6.5.2 Gjetjet

Duke marrë parasysh gjerësinë e veçantë të aplikimeve të inovacionit në sektorin e prodhimit dhe duke marrë parasysh të dhëna nga analiza e hartëzimit të potencialit të inovacionit të kryer nga JRC për t'i përqëndruaruar më mirë diskutimet në seminarin kombëtar, u mbajtën 5 tryeza tematike. Nënsektorët në të cilët u fokusuan diskutimet janë:

- Lëndët e para
- Përpunimi i drurit
- Automobilistikë
- Materialet e Ndërtimit
- Tekstile dhe Lëkurë

Gjetjet e zakonshme ose specifike u theksuan për nën-sektorët si më poshtë:

1. **Infrastruktura e papërshtatshme industriale:** Aktualisht Shqipëria ka një infrastrukturë industriale relativisht të kufizuar, duke përfshirë rrjetet e transportit. Kjo rezulton në kosto shtesë për bizneset për të siguruar transportin e mallrave, objekte të vjetëruara të prodhimit dhe mungesë të zonave të specializuara industriale. Pjesëmarrësit sugjeruan krijimin e zonave industriale të specializuara për të minimizuar kostot dhe për të ofruar shërbime më të mira për bizneset.
2. **Fuqia punëtore e kufizuar dhe me cilësi të ulët:** Pjesëmarrësit identifikuan mungesën e punëtorëve, pjesërisht për shkak të emigrimit, dhe mungesën e fuqisë punëtore të kualifikuar të angazhuar në procese specifike, si projektimi dhe marketingu, veçanërisht në nën-sektorë si përpunimi i drurit dhe tekstileve. Koordinimi i përmirësuar midis qeverisë, bizneseve dhe akademisë

u theksua për të adresuar këtë çështje, duke përfshirë bashkëpunimin në kërkesë-ofertën e punës, përshtatjen e kurrikulave dhe trajnimin në vendin e punës.

3. **Nevoja për investime në inovacion dhe teknologji:** Pjesëmarrësit theksuan rëndësinë e investimit në teknologji të fundit dhe inovacion për konkurrencë dhe specializim strategjik. Përdorimi i teknologjive të përparuara në prodhimin e produkteve "Made in Albania" u konsiderua vendimtar. Sfidat përfshinin kosto të larta të investimeve private për teknologjinë dhe vështirësi në aksesin e financimit nga bankat e nivelit të dytë. Pjesëmarrësit propozuan krijimin e një fondi për zhvillimin e industrisë dhe akses transparent në skemat e granteve si stimuj të dëshiruar për bizneset.

4. **Mungesa e Kërkimit Shkencor:** Kërkimi i vazhdueshëm shkencor mungon në të gjithë nënsektorët, kryesisht për shkak të kufizimeve buxhetore të universiteteve. Aktivitetet e përbashkëta kërkimore me vendet e tjera janë të kufizuara, me kërkime të financuara kryesisht privatisht nga bizneset. Nxitja e krijimit të laboratorëve kërkimor dhe sigurimi i fondeve shtetërore u pa e nevojshme.

5. **Kostot, siguria dhe cilësia e furnizimit me energji elektrike:** Përfaqësuesit e bizneseve theksuan kostot relativisht të larta dhe të luhatshme të energjisë elektrike, si dhe mungesën e sigurisë në furnizimin e vazhdueshëm dhe të qëndrueshëm me energji. Këta faktorë ndikojnë drejtpërdrejt në operacionet dhe konkurrencën e industrisë prodhuese, duke e bërë planifikimin dhe mirëmbajtjen e procesit të prodhimit më sfidues.

6. **Siguria dhe cilësia e materialeve industriale:** Shqipëria ka një numër të kufizuar laboratorësh të akredituar për testimin dhe certifikimin e materialeve industriale të përdorura në industrinë e prodhimit dhe nën-sektorët e saj. Ndërsa një laborator i akredituar nga shteti ekziston në Universitetin Politeknik të Tiranës për përpunimin e drurit, tekstileve dhe materialeve të lëkurës, ai është i pamjaftueshëm. Bizneset preferojnë importimin e lëndëve të para nga vendet fqinje për të përmbushur standardet e kontratës, duke rezultuar në kosto më të larta. Nxitja e krijimit të laboratorëve të testimit brenda universiteteve dhe sigurimi i financimit shtetëror u pa e nevojshme.

7. **Mungesa e prezencës së qeverisë për të rritur bashkëpunimin rajonal:** Përfaqësuesit e biznesit theksuan nevojën për partneritete dhe pjesëmarrje në panaire për shkëmbimin e përvojave dhe ekspertizës. Ata sugjeruan rritjen e pranisë dhe financimit të qeverisë për aktivitete të tilla.

8. **Propozim për krijimin e shoqatave:** Në nënsektorin e Përpunimit të Drurit është bërë propozimi për krijimin e shoqatave. Një organizatë tashmë është krijuar nga bizneset dhe palët e tjera të interesit, duke kontribuar pozitivisht në shkëmbimet mes palëve. Megjithatë, shoqatat ende nuk janë të rregulluara me ligj. Krijimi i shoqatave mund të ndihmojë në organizimin e të gjithë zinxhirit të vlerës së industrisë së përpunimit të drurit, duke i lejuar bizneset të gërshetojnë burimet, të ndajnë kostot, të rrisin sasinë dhe cilësinë e prodhimit dhe të synojnë tregje më të mëdha, si Bashkimi Evropian dhe tregjet rajonale.

Këto gjetje shërbyen si pikënisje për diskutime të mëtejshme brenda seminarit për të identifikuar pikat e forta, Pikat e Dobëta , mundësitë dhe kërcënimet për t'u marrë parasysh për një specializim inteligjent të sektorit të prodhimit në Shqipëri.

Diskutimet e zhvilluara në kuadër të seminarit theksuan se sektori i prodhimit përfshin nënsektorë të ndryshëm si përpunimi i ushqimit, lëkurë dhe tekstile, automobilat, elektronika etj.

Megjithatë, elementët SWOT që rrodhën nga diskutimet si më të rëndësishmet nuk theksuan një rëndësi të madhe të disa prej këtyre nën-sektorëve, të dobishëm për të përmirësuar specializimin inteligjent në sektorin e prodhimit.

Pjesëmarrësit vunë në dukje rëndësinë e faktorëve horizontalë si vendndodhja strategjike gjeografike për të hyrë në tregjet e BE-së dhe kostot konkurruese të punës, pa identifikuar faktorë të tjerë më specifikë të aftë për të përmirësuar zgjedhjet e politikave për specializimin inteligjent në sektorin e prodhimit.

Ata deklaruan gjerësisht se zbatimi i një strategjie specializimi inteligjent mund të nxisë zhvillimet teknologjike, inovacionin dhe investimet e synuara për të rritur konkurrencën, produktivitetin dhe rritjen e qëndrueshme në sektorin e prodhimit.

6.5.2.1 SWOT

Nga raporti përmbledhës i ofruar nga ekipi S3 për të gjithë elementët e analizës SWOT u identifikuan disa njohuri kyçe të cilat mund të mbështesin përcaktimin e vizionit dhe përzierjes së politikave.

Pikat e forta	Pikat e Dobëta
➢ Vendndodhja strategjike dhe afërsia me tregjet kryesore në Evropë, Ballkan dhe rajonin e Mesdheut ➢ Burimet natyrore si prodhimet bujqësore, lëndët e para minerale dhe burimet e rinovueshme të energjisë, të cilat mund të mbështesin aktivitete të veçanta prodhuese ➢ Konkurrueshmëria e kostos në krahasim me disa vende fqinje	➢ Përdorimi i kufizuar i teknologjise ➢ Mbështetja në importe në lëndë të para, makineri dhe pajisje, të cilat mund të rrisin kostot ➢ Struktura e copëzuar e industrisë/zinxhirit të vlerës që çon në ekonomi të kufizuara të shkallës ➢ Hendeku i aftësive për të përmbushur kërkesat në zhvillim të teknologjive të përparuara të prodhimit ➢ Mungesa e bashkëpunimit mes akademisë dhe sektorëve publik dhe privat ➢ Mungesa e laboratorëve për R&D dhe certifikime të cilësisë dhe sigurisë

	➢ Mungesa e politikës industriale, duke rezultuar në nivel të ulët të stimujve dhe mungesë të masave mbështetëse të dedikuara dhe politikës tatimore ➢ Kuadri ligjor i papërshtatshëm (Burokracia dhe procedurat joefikase për licencim; mungesa e studimeve mbi nevojat dhe potencialet e tregut; rregullore të pamjaftueshme për mbrojtjen e të drejtave të pronësisë personale dhe përmirësimin e markës tregtare Made in Albania) ➢ Vështirësi në marrjen e kredisë ➢ Prania e ulët e impianteve të trajtimit dhe riciklimit, duke rezultuar në një kapacitet të ulët të përdorimit të mbetjeve si lëndë e parë dytësore për industrinë e prodhimit.
Mundësitë	**Kërcënimet**
➢ Politikat për integrimin në zinxhirët e vlerës globale, duke përfshirë mbështetjen për IHD-në dhe miratimin e ligjit për investimet strategjike ➢ Trendi i favorshëm për inovacionit dhe përdorim më të gjerë teknologjisë dhe zhvillimin e praktikave të qëndrueshme të prodhimit ➢ Rritja e lidhjeve teknologjike, ulja e kostove dhe tërheqja e investimeve të prodhimit, si rezultat i rritjes së investimeve në infrastrukturë për zonat industriale, si transporti, logjistika dhe energjia. ➢ Pjesëmarrja në zinxhirët e BE-së dhe mundësitë për të rritur bashkëpunimin me vendet e tjera të BE-së (Ngritja e qendrës së lëndëve të para të EIT-së në Shqipëri, BP6, Ballkani i hapur dhe nisma të tjera që zgjerojnë tregun në rajon) ➢ Ulja e mundshme e kostove të prodhimit të lidhura me energjinë që rezulton nga liberalizimi i tregut të energjisë	➢ Konkurrenca nga destinacionet e prodhimit me kosto të ulët për nënsektorë të caktuar ➢ Zhvillimi i shpejtë i teknologjisë ➢ Pasiguritë ekonomike globale dhe paqëndrueshmëria gjeo-politike, duke rezultuar në luhatje në kurset e këmbimit dhe koston e energjisë elektrike ➢ Tendenca e rritjes së kostove të energjisë për bizneset ➢ Boshllëqet e infrastrukturës, veçanërisht në zonat rurale, që ndikojnë në logjistikën dhe efikasitetin e zinxhirit të furnizimit ➢ Migrimi i të kualifikuarve ➢ Ndryshimet e shpeshta të politikave fiskale ➢ Kushtet e kuadrit jo të favorshëm për zhvillimin e biznesit (praktikat korruptive, informaliteti, konkurrenca e pandershme, disproporcionaliteti i gjobave dhe interesave administrative, tarifat e larta doganore) ➢ Luhatjet e kursit të këmbimit dhe politika monetare jo e qëndrueshme

➢ Kërkesa në rritje për sektorin e ndërtimit dhe për mallra e shërbime që lidhen edhe me zhvillimin e turizmit ➢ Bashkëpunimi dhe përfshirja e diasporës në promovimin e iniciativave të lidhura me fillimin e bizneseve inovative (p.sh. hackathon (aktivitet për zhvillimin e programeve kompjuterike), iniciativa të promovuara nga Laboratorët e Fabrikimit, Fab Labs)	➢ Mungesa e vlerësimit të proceseve integruese në BE

6.5.2.2 Vizioni

Vizioni për sektorin e prodhimit në Shqipëri është krijimi i një industrie të lulëzuar dhe konkurruese që kontribuon ndjeshëm në rritjen ekonomike dhe krijimin e vendeve të punës.

Në planin afatmesëm, synimi është pozicionimi i Shqipërisë si një destinacion i besueshëm për investime në prodhim, i njohur për fokusin e saj në inovacion, efikasitet dhe praktika të qëndrueshme.

Duke përdorur fuqitë ekzistuese, duke përqafuar zhvillimet teknologjike dhe duke nxitur një mjedis mbështetës për bizneset, parashikohet një e ardhme në të cilën sektori i prodhimit luan një rol jetik në nxitjen e zhvillimit ekonomik dhe rritjen e konkurrueshmërisë globale të Shqipërisë.

Ky vizion do të nxitet nga zbatimi i praktikave miqësore me mjedisin, duke minimizuar ndikimin mjedisor, duke promovuar riciklimin dhe duke siguruar menaxhim të përgjegjshëm të burimeve për të mbështetur një industri prodhuese më të qëndrueshme, duke iu përmbajtur qëllimeve të qëndrueshmërisë të Marrëveshjes së Gjelbër Evropiane.

Ndjekja e këtij vizioni do të nënkuptojë fokusimin e veprimit të politikave në zhvillimin e trajektoreve specifike të inovacionit, si rritja e studimit, shfrytëzimit dhe përpunimit të lëndëve të para minerale, gjithashtu duke nxitur bashkëpunimin dhe pjesëmarrjen në nxjerrjen, procesimin dhe përpunimin në zinxhirët e furnizimit dhe njësive të organizatave/institucioneve si qendra e lëndëve të para të EIT të BE-së

6.5.2.3 Ndërthurja e politikave

Për të përkthyer vizionin në një përzierje masash mbështetëse në përputhje me qëllimin e përmendur, janë identifikuar disa linja të mundshme veprimi.

Së pari, linja veprimi të mundshme dhe me natyrë më horizontale duhet të synojnë uljen e prirjes drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë, duke bindur të rinjtë të qëndrojnë në zonat rurale përmes granteve dhe stimujve të tjerë.

Më konkretisht, duhet të merren parasysh linjat specifike prioritare të veprimit

1. **Politikat e favorshme dhe kuadri rregullativ:**

    - Forcimi i dialogut publik-privat për të zhvilluar dhe përditësuar kuadrin rregullator dhe bashkëpunimin me institutet kërkimore, gjithashtu me synimin për zbatimin e praktikave më të mira në industri.
    - Miratimi i politikave të qëndrueshme fiskale për të mbështetur investimet private në prodhim, duke përfshirë uljen e taksës doganore dhe zbatimin e marrëveshjes CEFTA.
    - Zhvillimi i masave të ndihmës për punësim që nxisin krijimin e vendeve të punës dhe stabilizimin e vendeve të punës në industrinë e prodhimit, duke përfshirë masat për tërheqjen/mbajtjen e talenteve përmes pagave konkurruese, në karrierë dhe kushteve të favorshme të punës.
    - Përmirësimi i kuadrit ligjor për përdorimin e tokës për prodhim, duke përfshirë reformën e tokës dhe masat rregullatore për tokat e papërdorura.
    - Përmirësimi i kuadrit rregullator përmes procedurave të thjeshta administrative dhe uljes së burokracisë për marrjen e dokumenteve të pronësisë.

2. **Zhvillimi i infrastrukturës dhe mjedisi më i mirë i biznesit:**

    - Investimi në zhvillimin e infrastrukturës për të përmirësuar logjistikën, lidhjen dhe qasjen në tregje.
    - Inkurajimi i transferimit të teknologjisë, që çon në zhvillim teknologjik, rritje ekonomike dhe menaxhim të qëndrueshëm të burimeve, duke përfshirë krijimin e qendrave të teknologjisë.
    - Sigurimi i mekanizmave të nevojshëm mbështetës për sigurimin e produktit, kontrollin e cilësisë dhe certifikimet, duke përfshirë miratimin e standardeve dhe rregulloreve ndërkombëtare mjedisore dhe përfshirja e kritereve të qëndrueshmërisë në proceset e prokurimit dhe përzgjedhjen e furnitorëve.
    - Masat për lehtësimin e qasjes në financat bankare, grantet dhe stimujt për bizneset prodhuese.
    - Nxitja e sipërmarrjes në sektorin e prodhimit, veçanërisht tek të rinjtë, duke përfshirë mbështetjen e inkubatorëve të biznesit dhe shërbimeve të asistencës për startup-et dhe vënien në punë të sipërmarrjeve të vjetra.

- Përcaktimi i masave mbështetëse për nxitjen e investimeve të diasporës në zonat e origjinës.

4. **Zhvillimi dhe edukimi i talenteve:**
    - Zhvillimi i programeve të specializuara të trajnimit për të rritur aftësitë e fuqisë punëtore prodhuese.
    - Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve arsimore dhe industrisë për të përafruar kurrikulat me nevojat e industrisë.
    - Mbështetje për mundësitë e të nxënit të vazhdueshëm dhe zhvillimit profesional për profesionistët e prodhimit.
    - Mbështetja e mundësisë së kontraktimit të specialistëve të nivelit 5 të EQF.
5. **Bashkëpunimi ndërkombëtar dhe aksesi në treg:**
    - Krijimi i partneriteteve dhe bashkëpunimeve me organizatat dhe bizneset ndërkombëtare, duke përfshirë marrëveshjet dypalëshe dhe rajonale mbi bazën e reciprocitetit, diplomacisë ekonomike dhe misioneve tregtare.
    - Masat mbështetëse për pjesëmarrjen në panaire, ekspozita dhe konferenca ndërkombëtare për të shfaqur aftësitë prodhuese shqiptare.
    - Mbështetje për prodhuesit shqiptarë në përmbushjen e standardeve dhe çertifikimeve ndërkombëtare.
    - Shkëmbimi i ekspertizës dhe praktikave më të mira me vendet e tjera për të rritur konkurrencën.
6. **Mbështetje për tranzicionin digjital dhe të gjelbër të sektorit të prodhimit:**
    - Zbatimi i skemave mbështetëse që nxisin transformimin digjital dhe përdorimin e teknologjive të gjelbra në proceset e prodhimit.
    - Promovimi i praktikave të qëndrueshme të prodhimit, nëpërmjet menaxhimit të përgjegjshëm të burimeve, si ulja i mbetjeve, riciklimi, prodhime miqësore ndaj mjedisit, përdorimi i burimeve të rinovueshme të energjisë dhe i lëndëve të para lokale.
    - Zbatimi i praktikave të zinxhirit të furnizimit të gjelbër për të minimizuar ndikimin mjedisor, duke përfshirë integrimin e kritereve të qëndrueshmërisë në proceset e prokurimit dhe përzgjedhjes së furnizuesit.

6.6 Sektori i turizmit

6.6.1 Tryeza të rrumbullakëta dhe pjesëmarrës të seminareve

Fusha	Aktiviteti	Pjesëmarrësit nga:				
		Akademia	Biznesi	Shoqëria civile	Qeveria	Gjithsej
Turizmi	Tryezë e rrumbullakët	54	65	19	64	202
	Seminar	5	16	4	38	63
	Gjithsej	*59*	*81*	*23*	*102*	***265***

Burimi: Ekipi shqiptar S3

Sektori i turizmit është fusha që regjistroi nivelin më të lartë të pjesëmarrjes në takimet e EDP nga palët e interesit të helikës të katërfishtë. Në total pjesëmarrësit ishin 265. Edhe pse në këtë rast konfirmohet një mbizotërim i pjesëmarrësve nga entet qeveritare, duhet nënvizuar numri i lartë i pjesëmarrësve që përfaqësojnë (81) kompani dhe (59) kërkime, duke dëshmuar për nivelin e lartë të interesit që ekziston në mbarë vendin mbi sektorin si një fushë potenciale për specializim inteligjent.

Diskutimet gjatë takimeve të organizuara në fushën prioritare të turizmit u përqëndruan kryesisht në specializimin në nënsektorë si trashëgimia kulturore, turizmi shëndetësor (i kombinuar me bujqësinë, bimët mjekësore, kulinaria (i kombinuar me bujqësinë, ushqimin) si dhe turizmi natyror dhe rural (agroturizmi, turizmi aventuresk dhe sportiv, përdorimi i produkteve *made in Albania* dhe trashëgimisë kulturore u evidentua si një temë e rëndësishme për të gjitha llojet e turizmit, por edhe si një urë lidhëse me fusha të tjera si bujqësia, prodhimet artizanale prej lëkure, tekstili, guri etj.

6.6.2 Gjetjet

Niveli i lartë i interesit për rritjen inteligjente të sektorit të turizmit sugjeroi organizimin e gjashtë tryezave të ndryshme të diskutimeve të fokusuara në rrugët e mëposhtme të mundshme të inovacionit:

- Turizmi Malor
- Turizmi Shëndetësor
- Agroturizmi
- Turizmi Detar
- Diversifikimi i Turizmit
- Zhvillimi i tregut të turizmit dhe mikpritjes

Diskutimet zbuluan gjetje të përbashkëta si dhe gjetje specifike për secilën nga temat e trajtuara, si më poshtë:

1. **Kapitali njerëzor i kufizuar:** Sfida e parë dhe më e rëndësishme e identifikuar në të gjitha tryezat e diskutimeve ishte mungesa e profesionistëve të kualifikuar në sektorin shqiptar të turizmit, gjë që pengon zhvillimin dhe konkurrencën e tij. Kjo sfidë mund të ndahet në disa aspekte të ndërlidhura:

    - Edukimi dhe trajnimi: Sfida aktuale qëndron në mungesën e një sistemi efektiv arsimimi dhe trajnimi për profesionistët në industrinë e turizmit. Nevojiten programe të specializuara dhe standarde trajnimi cilësore për të zhvilluar kapacitetin profesional të punonjësve në fusha të tilla si menaxhimi i hoteleve, gastronomia, guida turistike, etj. Përmirësimi i kurrikulave profesionale, për sa i përket kohëzgjatjes dhe përmbajtjes së kurseve profesionale, u theksua më tej si faktor.

    - Largimi i fuqisë së kualifikuar punëtore (brain drain): Shqipëria po përjeton një tendencë të qëndrueshme të emigrimit të specialistëve të turizmit drejt vendeve të huaja, pjesërisht për shkak të njohjes dhe akreditimit institucional dhe ndërkombëtar të diplomave. Kjo zvogëlon bazën e kapitalit njerëzor të vendit dhe rezulton në mungesë të profesionistëve me përvojë dhe shumë të kualifikuar në sektorin e turizmit.

    - Pagat dhe kushtet e punës: Pagat në sektorin e turizmit janë relativisht të ulëta në krahasim me destinacionet e tjera turistike, duke bërë që profesionistët e aftë shqiptarë të kërkojnë mundësi punësimi jashtë vendit. Për më tepër, kushtet e punës dhe përfitimet e ofruara nga punëdhënësit në sektorin e turizmit shpesh nuk arrijnë të tërheqin dhe të mbajnë punonjës të kualifikuar.

    Për të adresuar këto çështje, pjesëmarrësit theksuan rëndësinë e zhvillimit të politikave dhe strategjive afatgjata që mund të përfshijnë investime në arsimin dhe trajnimin e specializuar, përmirësimin e kushteve të punës dhe rritjen e pagave, standardizimin dhe përmirësimin e sistemit të shpërblimit, si dhe sigurimin e kontratave të sigurta të punës për studentët dhe profesionistët e turizmit. Mund të nevojiten edhe subvencione për punonjësit sezonalë.

2. **Nevoja për formalizimin më të madh të praktikave të funksionimit të tregut:** Formalizimi i tregut u shfaq si një tjetër sfidë e rëndësishme në sektorin e turizmit shqiptar. Pjesëmarrësit theksuan nevojën për të zbatuar rregullat dhe ligjet e qeverisë për të rregulluar operacionet e biznesit, taksat dhe lejet e nevojshme në industrinë e turizmit. Vazhdimi i praktikave informale krijon konkurrencë të pandershme për bizneset formale. U propozuan forcimi e masave të kontrollit dhe sigurimi e respektimit të cilësisë dhe standardeve, veçanërisht në agroturizëm dhe turizmin mjekësor.

3. **Rritja e investimeve në marketing dhe digjitalizim:** Pjesëmarrësit theksuan nevojën për të zhvilluar zgjidhje inovative të afta për të lejuar një hartëzim të plotë të pikave tërheqëse turistike, kalendarëve të aktiviteve dhe ofertave të akomodimit për të ofruar mënyra sistematike dhe të njësuara për të aksesuar informacionin në nivel kombëtar. Ata sugjeruan vendosjen e ekraneve për të promovuar turizmin në Shqipëri 24 orë në ditë, digjitalizimin e transportit publik (instalimi

orareve digjitale), muzetë virtualë dhe përdorimi i teknologjisë AR/VR për të vendosur komunikim të drejtpërdrejtë me audiencën. Këto masa do të rrisin shikueshmërinë dhe imazhin e destinacioneve, duke rritur kështu interesin për të zgjedhur Shqipërinë si destinacion turistik.

4. **Zhvillimi i MICE-së në turizëm (takime, stimuj, konferenca, ekspozita):** Pjesëmarrësit propozuan zhvillimin e turizmit MICE në bashkitë përtej Tiranës, e cila tashmë ka nisur aktivitete të tilla. Për të arritur këtë, u sugjeruan përmirësime në infrastrukturë, sisteme efikase akomodimi në nivel vendor (për të shmangur prenotimet e tepërta), funksionimi i aeroporteve të tjera në vend, stimuj promovues dhe partneritete ndër-rajonale.

5. **Promovimi i artit dhe artizanatit:** Bashkëpunimi ndërmjet strukturave vendore dhe kombëtare mund të krijojë një mjedis të pasur kulturor dhe artistik në Shqipëri. Hapat e propozuar përfshijnë organizimin e aktiviteteve artistike, mbështetjen e interpretuesve dhe zejtarëve të artit vendas përmes programeve të ndihmës financiare dhe teknike, promovimin e artit lokal përmes galerive, mediave sociale dhe platformave online, si dhe bashkëpunimin me akomodimin për të përfshirë artin dhe zanatet si pjesë e përvojës turistike.

6. **Promovimi i aktiviteteve kulturore dhe argëtuese për turizmin gjatë gjithë vitit:** Pjesëmarrësit theksuan rëndësinë e aktiviteteve kulturore dhe argëtuese gjatë gjithë vitit. Aspektet kryesore për t'u marrë parasysh përfshijnë:

    - Mbrojtja e Trashëgimisë Kulturore: Sigurimi i ruajtjes së trashëgimisë kulturore në Shqipëri, duke përfshirë vendbanimet historike, monumentet kulturore dhe zonat me vlera të veçanta kulturore.
    - Rregullimi dhe lehtësimi i përdorimit të dronëve: Vendosja e rregullave dhe udhëzimeve të qarta për përdorimin e dronëve, si kufizimi i zonave të fluturimit, vendosja e kufijve maksimal të lartësisë dhe respektimi i konsideratave të privatësisë dhe sigurisë.
    - Kontrolli i ndotjes akustike: Zbatimi i rregulloreve efektive dhe monitorimi i niveleve të zhurmës për të minimizuar ndikimin negativ të ndotjes akustike në aktivitetet kulturore dhe argëtuese.
    - Përfshirja e të rinjve dhe angazhimi i komunitetit vendor: nxitja e pjesëmarrjes së të rinjve dhe përfshirja e komunitetit lokal në promovimin e praktikave më të mira për të nxitur respektin për mjedisin kulturor dhe social.

7. **Zhvillimi i infrastrukturës, rrjetit të transportit dhe mbulimit të internetit:** Investimi në infrastrukturën turistike, duke përfshirë sistemet e brendshme inteligjente në hotele dhe restorante, rrugë turistike, atraksione, objekte rikrijuese dhe mbulim të besueshëm në internet, është thelbësor për ofrimin e një eksperience të kënaqshme për vizitorët dhe për të mundësuar oferta të larmishme turistike. Të kombinuar me shërbime cilësore dhe miqësore për vizitorët, këta faktorë janë thelbësorë për krijimin e një eksperience pozitive.

8. **Investimi në menaxhimin e mbetjeve, mbrojtjen e mjedisit dhe bashkëpunimin me autoritetet vendore:** Menaxhimi i duhur i mbetjeve është jetik për të ruajtur mjedisin natyror dhe për të siguruar një përvojë të pastër për turistët. Kjo përfshin mbrojtjen e zonave natyrore, parqeve kombëtare, vijës bregdetare, monumenteve historike dhe vendeve të trashëgimisë kulturore. Është i nevojshëm bashkëpunimi i ngushtë ndërmjet autoriteteve dhe bizneseve të pushtetit vendor dhe qendror, së bashku me ndarjen e qartë të përgjegjësive.

9. **Rritja e përcaktimit të kontrolluar të produkteve të origjinës:** Sugjerohet shtimi i produkteve të Origjinës së Përcaktimit të Kontrolluar në listën e atraksioneve të Bashkimit Evropian. Për më tepër, organizimi i aktiviteteve që tregojnë historinë e këtyre produkteve, së bashku me promovimin dhe shitjet e tyre, mund t'i ndihmojë turistët të mësojnë rreth metodave tradicionale të prodhimit dhe se si ato janë pjesë e identitetit vendor. Kjo i afron vizitorët me kulturën dhe trashëgiminë e vendit.

10. **Sigurimi i të dhënave statistikore të besueshme dhe kuptimi i tendencave të tregut për planifikim më të mirë:** Statistikat e besueshme janë thelbësore për matjen dhe monitorimin e performancës së industrisë së turizmit, zhvillimin e politikave dhe strategjive të informuara dhe marrjen e vendimeve të bazuara në fakte dhe të qëndrueshme. Një koordinim i përmirësuar midis qeverisë, institucioneve të turizmit dhe industrisë së turizmit nevojitet për të lehtësuar monitorimin e performancës dhe për të përmirësuar strategjitë dhe politikat për zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit. Një rol kyç për një planifikim më të mirë mund të luajë sistemi universitar, të cilit duhet t'i ndahen më shumë burime për të kryer kërkime për të analizuar tendencat e tregut dhe për të përcaktuar zgjidhje dhe produkte të reja turistike, duke përfshirë edhe Organizatat e Menaxhimit të Destinacionit (DMO).

11. **Mbështetja e grupeve vendore të veprimit:** Përfshirja e grupeve vendore të veprimit (në kuptimin e përcaktuar në nivel të BE-së nga qasja LEADER) luan një rol vendimtar në ndërtimin e identitetit vendor, promovimin e atraksioneve dhe produkteve vendore, si dhe zhvillimin e produkteve të reja turistike. Nëpërmjet përfshirjes së tyre në zhvillimin e turizmit, grupet lokale të veprimit ndihmojnë në rritjen e vizitave turistike, gjenerojnë të ardhura dhe nxisin zhvillimin ekonomik në zonat e tyre.

12. **Gjetjet që lidhen me trajektoret specifike të inovacionit**: Pjesëmarrësit theksuan zhvillimin e kujdesit shëndetësor, kryesisht zhvillimin e kujdesit dentar, estetikës, shërbimeve oftalmologjike, burimeve natyrore të llixhave (burime termale natyrore dhe ujëra të pasura me minerale). Ata identifikuan nevojën e kërkimit shkencor në vijim të këtyre tendencave për ofrimin e turizmit mjekësor dhe terapeutik dhe specializimin e studentëve në këto fusha.

Seminari kombëtar ndihmoi në rishikimin e gjetjeve të mësipërme për të identifikuar pikat e forta, Pikat e Dobëta , mundësitë dhe kërcënimet që duhen marrë në konsideratë për rrugëtimin e specializimit inteligjent të sektorit të turizmit.

Nga diskutimet brenda seminarit doli si një pikëpamje e përgjithshme e përbashkët se Shqipëria zotëron një peizazh turistik të larmishëm dhe premtues që përfshin një sërë nënsektorësh, duke përfshirë detin, malin, trashëgiminë kulturore, aventurën dhe ekoturizmin. Veçanërisht, me

vijën bregdetare përgjatë deteve Adriatik dhe Jon, vargmalet malore, trashëgiminë e pasur kulturore dhe zonat e ruajtura natyrore, Shqipëria ka potencialin për të tërhequr një numër në rritje turistësh ndërkombëtarë dhe vendas të interesuar për të ashtuquajturin "turizëm eksperimental". Për të shfrytëzuar këtë potencial dhe për të nxitur zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit, zbatimi i një strategjie specializimi inteligjent mund të luajë një rol vendimtar. Duke u fokusuar në mënyrë strategjike në nën-sektorë të veçantë dhe duke përdorur zhvillimet teknologjike, Shqipëria mund të rrisë konkurrencën e saj, të përmirësojë përvojat e vizitorëve dhe të maksimizojë përfitimet socio-ekonomike të industrisë së saj të turizmit.

6.6.2.1 SWOT

Nga raporti përmbledhës i ofruar nga ekipi S3 për të gjithë elementët e analizës SWOT u identifikuan disa njohuri kyçe të cilat mund të mbështesin përcaktimin e vizionit dhe përzierjes së politikave.

Pikat e forta	Pikat e Dobëta
➢ Bukuria natyrore: Shqipëria mund të krenohet se ka 4 vende të Trashëgimisë Botërore të UNESCO-s dhe natyra e saj është e pasur me plazhe, male të thyer, parqe kombëtare, burime termale natyrore dhe ujëra të pasura me minerale, duke ofruar peizazhe të ndryshme dhe tërheqëse për turistët. ➢ Trashëgimia kulturore: historia e pasur e vendit, vendet arkeologjike dhe traditat kulturore ofrojnë mundësi të veçanta për turizmin kulturor dhe zbulimin e trashëgimisë ➢ Përballueshmëria: krahasuar me destinacionet e tjera evropiane, Shqipëria ofron kosto krahasimisht më të ulëta, duke e bërë atë një mundëi tërheqëse për udhëtarët me buxhet të kufizuar. ➢ Eksperienca autentike: peizazhi turistik relativisht i pazbuluaruar i Shqipërisë i lejon vizitorët të përjetojnë destinacione autentike dhe të paprekura, duke kontribuar në një ndjenjë aventure dhe zbulimi ("turizëm eksperimental") ➢ Fokus i lartë strategjik i qeverisë në zhvillimin e sektorit, i cili përkthehet në një politikë fiskale të dedikuar, një ofertë e skemave financiare mbështetëse	➢ Kapitali njerëzor/fuqia punëtore: kjo përfshin fuqinë punëtore të kualifikuar, mangësitë dhe mospërputhjen e aftësive, punësimin sezonal, trajnimin dhe zhvillimin profesional, aftësitë gjuhësore ➢ Përqendrimi sezonal: industria e turizmit në Shqipëri është shumë sezonale, me një shumicë të vizitorëve që mbërrijnë gjatë muajve të verës, duke çuar në nënshfrytëzimin e burimeve dhe mundësi të kufizuara punësimi gjatë gjithë vitit. ➢ Boshllëqet në infrastrukturë: ndërkohë që janë bërë përmirësime, ka ende boshllëqe në zhvillimin e infrastrukturës, veçanërisht në zonat e thella malore, duke kufizuar aksesin dhe përvojën e përgjithshme të vizitorëve ➢ Cilësia e shërbimeve: cilësia e mikpritjes shërbimit, duke përfshirë akomodimin, ushqimin dhe objektet turistike, kanë nevojë për përmirësime të mëtejshme për të përmbushur standardet ndërkombëtare dhe pritshmëritë e klientëve ➢ Zhvillimi i ulët i shërbimeve digjitale brenda bizneseve dhe për aksesin e shërbimeve turistike

dhe në zbatimin e strategjisë së marketingut për të promovuar Shqipërinë si një destinacion turistik ndërkombëtar ➢ Pozicioni gjeografik dhe klima e favorshme ➢ Perceptimi i Shqipërisë si një destinacion i sigurt turistik	➢ Pesha e lartë e tregut informal dhe mungesa e standardizimit të biznesit ➢ Mungesa e praktikave të qëndrueshme turistike, për sa i përket rregulloreve dhe udhëzimeve për të nxitur turizmin e përgjegjshëm, duke përfshirë sistemet e menaxhimit të mbetjeve, praktikat me efikasitet energjetik dhe iniciativat e ruajtjes për të mbrojtur trashëgiminë kulturore dhe ruajtjen e ekosistemeve natyrore ➢ Zhvillimi joipërshtatshëm i shërbimeve të transportit publik ➢ Niveli i ulët i bashkëpunimit ndërmjet sektorit të biznesit, akademisë dhe qeverisë ➢ Mungesa e një politike afatgjatë në turizëm, për shkak të kapaciteteve të dobëta planifikuese, duke rezultuar edhe në ndryshime të shpeshta të kuadrit ligjor dhe në mungesë të harmonizimit të rregullave të urbanistikës që nuk i lejojnë kompanitë të planifikojnë investimet e tyre.
Mundësitë	**Kërcënimet**
➢ Investimet në rritje në zhvillimin e infrastrukturës për të mbështetur turizmin, duke përfshirë rrjetet e transportit dhe lidhjen, hotelet, resortet dhe objektet rikrijuese, për të akomoduar kërkesën në rritje turistike ➢ Marketingu digjital dhe prania në internet: shfrytëzimi i platformave digjitale dhe kanaleve të mediave sociale mund të rrisë ndjeshëm dukshmërinë e Shqipërisë, të tërheqë një audiencë më të gjerë dhe të angazhohet me turistët e mundshëm ➢ Potenciali për diversifikimin e produkteve turistike: turizmi aventuror, festivalet kulturore, turnetë e gastronomisë dhe qendrat e mirëqenies, mund të tërheqin tregje të veçanta dhe të zgjasin sezonin turistik.	➢ Qëndrueshmëria mjedisore: Balancimi i rritjes së turizmit me ruajtjen e mjedisit është thelbësor për të ruajtur bukurinë natyrore të Shqipërisë dhe për të parandaluar ndikimet negative të mbipopullimit dhe mbizhvillimit ➢ Destinacionet konkurruese: Shqipëria përballet me konkurrencë nga destinacione të tjera të Mesdheut dhe të Evropës Juglindore që kanë industri turistike të konsoliduara dhe strategji të fuqishme marketingu ➢ Faktorët gjeopolitikë: Paqëndrueshmëria politike globale ose marrëdhëniet e pafavorshme ndërkombëtare mund të ndikojnë në perceptimet turistike dhe të pengojnë vizitorët e mundshëm ➢ Shqetësimet mbi sigurinë dhe siguria: Adresimi i çështjeve të sigurisë dhe siguria e një mjedisi të sigurt për turistët është thelbësore për

➢ Bashkëpunimi dhe partneritetet: nxitja partneriteteve publike-private, angazhimi i komuniteteve lokale dhe bashkëpunimi me palët ndërkombëtare të e interesit mund të hapë mundësi të reja, të nxisë shkëmbimin e njohurive dhe të mbështesë zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit	krijimin e besimit dhe tërheqjen udhëtarëve ndërkombëtare. ➢ Pandemitë dhe krizat globale: Goditjet e jashtme, të tilla si pandemitë ose krizat ekonomike globale, më shumë se në sektorët e tjerë, mund të ndikojnë rritjen dhe stabilitetin e industrisë, duke ndërprerë flukset turistike.

6.6.2.2 Vizioni

Vizioni është që Shqipëria të pozicionohet si një destinacion kryesor turistik i qëndrueshëm, duke ofruar përvoja të ndryshme dhe autentike që promovojnë trashëgiminë e saj të pasur kulturore, peizazhet e bukura, kënaqësitë e kuzhinës dhe ofertat e mirëqenies, që kontribuojnë në mirëqenien e komuniteteve të saj.

Ai parashikohet si një sektor dinamik turistik i larmishëm, mbarëkombëtar, gjatë gjithë vitit, që kontribuon në zhvillimin socio-ekonomik të vendit duke promovuar praktika të përgjegjshme dhe duke ruajtur thesaret natyrore dhe kulturore shqiptare për brezat e ardhshëm.

Ndjekja e këtij vizioni do të nënkuptojë përqëndrimin e veprimit të politikave në zhvillimin e trajektoreve specifike të inovacionit, të tilla si:

- Rritja e trashëgimisë dhe traditave kulturore, duke ruajtur dhe promovuar vendet historike dhe kulturore, muzetë dhe traditat e Shqipërisë.
- Mbështetja e Turizmit Shëndetësor dhe Mirëqenies, duke shfrytëzuar lidhjet me nënsektorin e bujqësisë dhe bimëve mjekësore;
- Mbështetja e Ekoturizmit, Agroturizmit dhe Turizmit Eksperiencial, duke shfrytëzuar lidhjet me sektorët e bujqësisë dhe ushqimit.

6.6.2.3 Ndërthurja e politikave

Për të mbështetur këtë vizion, zbatimi i një përzierje politikash të bazuar si në masat mundshme ashtu edhe në ato specifike për prioritet konsiderohet vendimtare.

<u>Së pari, linjat e veprimit me natyrë më horizontale</u> duhet të synojnë frenimin e prirjes drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë.

Më konkretisht, duhet të merren parasysh linjat specifike prioritare të veprimit

1. **Strategjia e Politikës specifike afatgjatë:**
    - Zhvillimi i një politike të re turistike bazuar në një vizion të ri për industrinë, duke përfshirë miratimin e masterplaneve rajonale për identifikimin e shërbimeve dhe produkteve vendore.
    - Krijimi i një narrative bindëse për Shqipërinë dhe qytetet e saj si destinacione turistike, duke përfshirë markimin e produkteve shqiptare dhe promovimin e mallrave "Made in Albania".
    - Zbatimi i reformave tatimore për të përafruar normat e tatimit mbi vlerën e shtuar (TVSH) për akomodimin dhe shërbimin e ushqimit.
2. **Infrastruktura dhe lidhja:**
    - Përmirësimi i infrastrukturës rrugore dhe përmirësimi i sistemeve të transportit publik (përfshirë shërbimet e lidhjes me aeroportin) dhe sinjalistikën për turistët.
    - Forcimi i infrastrukturës digjitale në zonat turistike për të rritur lidhjen.
    - Zbatimi i pikave inteligjente të informacionit dhe guidave audio për vizitorët.
3. **Rregullore më e mirë:**
    - Përmirësimi i legjislacionit për të drejtat e pronës private për të nxitur investimet, duke përfshirë përfundimin e reformës së tokës dhe pronës për zhvillimet e lidhura me agroturizmin.
    - Përditësimi i kuadrit ligjor me masa që synojnë parandalimin e ndotjes së mjedisit dhe forcimin e sanksioneve dhe kontrolleve.
    - Rritja e proceseve administrative dhe ulja e tarifave shoqëruese.
    - Thjeshtimi i procedurave të hyrjes në pikat kufitare dhe zhvillimi i një regjistri të centralizuar për turistët e huaj dhe vendas.
4. **Mbështetje për bizneset për qëndrueshmëri dhe përmirësim të cilësisë:**
    - Mbështetje për bizneset e mikpritjes për përdorimin e zgjidhjeve të energjisë së gjelbër dhe digjitalizimin.
    - Mbështetja e aksionit për promovimin e praktikave të qëndrueshme dhe nismave eko-miqësore në sektorin e turizmit.
    - Zbatimi i sistemeve inteligjente të menaxhimit të mbetjeve në nivel territori për të garantuar qëndrueshmërinë mjedisore të turizmit.
    - Rritja e standardeve dhe cilësisë së shërbimit nëpërmjet akreditimit dhe monitorimit.

5. **Zhvillimi dhe bashkëpunimi i fuqisë punëtore:**

    - Krijimi i një institucioni të arsimit të lartë të posaçëm për studime turistike.
    - Rritja e kualifikimeve dhe aftësive të fuqisë punëtore përmes programeve të trajnimit, duke përfshirë trajnimin e vazhdueshëm të stafit të mikpritjes për të ofruar shërbime cilësore.
    - Nxitës për të tërhequr profesionistë të rinj për të punuar në sektorin e turizmit.
    - Riorganizimi i përfaqësimit të biznesit për dialog dhe bashkëpunim konstruktiv.
    - Forcimi i partneriteteve dhe bashkëpunimeve me palët vendore të interesit dhe ndërkombëtare.

6. **Përmirësoni veprimet e marketingut në strategjinë e tërheqjes turistike:**

    - Krijimi i një sistemi informacioni gjithëpërfshirës për ofertat turistike dhe platformat dhe kanalet digjitale të njësuara për promovimin e turizmit.
    - Krijimi i aplikacioneve turistike dhe hartave digjitale për vendet antike dhe atraksionet turistike, transportin publik dhe kalendarët e aktivitetve.
    - Analiza dhe shënjestrimi i tregjeve specifike turistike për strategji efektive marketingu.
    - Sigurimi i një regjistri adresash të digjitalizuar për qytetarët dhe turistët.
    - Stimuj për operatorët turistikë dhe agjencitë turistike për ndërtimin dhe promovimin e paketave turistike miqësore me mjedisin dhe për paketat e e ulëta sezonale.
    - Forcimi i bashkëpunimit ndërmjet Agjencive të Kostos, Agjencisë së Turizmit dhe operatorëve turistikë për ofertat e paketave turistike.

7. **Masat mbështetëse që lidhen me trajektoret specifike të inovacionit me potencial më të lartë**

    - Shfrytëzimi i burimeve termale natyrore dhe ujërave të pasura me minerale të Shqipërisë.
    - Promovimi i Shqipërisë si një destinacion i përballueshëm dhe i besueshëm për procedurat mjekësore, kujdesi dentar, kirurgjia estetike dhe trajtimet e fertilitetit, duke përfshirë zhvillimin e partneriteteve me institucionet më të mira mjekësore dhe ofruesit e kujdesit shëndetësor për të ofruar trajtime mjekësore, operacione dhe rehabilitim të cilësisë së lartë.
    - Zhvillimi i vendpushimeve shëndetësore miqësore me mjedisin që theksojnë qëndrueshmërinë dhe praktikat e ndërgjegjshme ekologjike, duke tërhequr turistë të ndërgjegjshëm për shëndetin dhe mjedisin.

- Integrimi i praktikave shëruese tradicionale shqiptare dhe mjekësisë alternative në ofertat e turizmit shëndetësor. Shembujt përfshijnë, por nuk kufizohen në ilaçe bimore, dhe terapitë holistike.
- Promovimi i turizmit rural duke lidhur vizitorët me fermat vendore dhe aktivitetet agroturistike, duke vënë theksin në prodhimin e qëndrueshëm të ushqimit. Shembujt përfshijnë, por nuk kufizohen vetëm në:
    - Ofrimi i tureve dhe përvojave në fermë, bazuar në angazhimin e vizitorëve në aktivitete praktike si korrja, prodhimi i djathit, mjelja etj.;
    - Ofrimi i përvojave me produktet bio (Farm-to-Table Experience) , bazuar në promovimin e konsumit të produkteve të freskëta me burim vendor. Ky është me përfitim të dyfishtë pasi inkurajon ushqimin e kultivuar në vend dhe gjithashtu mbështet fermerët në shkallë të vogël. Eksperienca të tilla mund të shoqërohen edhe me seminare kulinarie;
    - Ofrimi i tregjeve të fermerëve dhe agrofestivaleve, bazuar në organizimin e tregjeve të rregullta fermerësh dhe agrofestivale ku prodhuesit vendas mund t'i shesin mallrat e tyre direkt tek vizitorët. Këto aktivitete mund të përfshijnë shfaqje kulturore dhe seminare për të pasuruar përvojën.
    - Nxitja e fermerëve për të zbatuar praktika të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin, duke promovuar certifikatat mjedisore nga fermerët. Kjo mund të përfshijë menaxhimin e përgjegjshëm të mbetjeve dhe ruajtjen e burimeve natyrore.
    - Nxitja i turizmit të shëtitjes, aventurës dhe turizmit sportiv për t'i dhënë përparësi praktikave të qëndrueshme turistike që minimizojnë ndikimet negative mjedisore dhe maksimizojnë ato sociale

7. Komente përmbyllëse

Në fund të fundit, EDP tregon se:

- **në fushat prioritare të bujqësisë, energjisë dhe turizmit u shfaq një vizion mjaft i përcaktuar**. Përveç kësaj, Ndërthurja e politikave duket se është e strukturuar në mënyrë koherente për arritjen e zhvillimit inovativ bazuar në diversifikimin dhe pikat e forta ekzistuese janë gjithashtu të orientuara saktë nga një këndvështrim i jashtëm, me synimin për ta bërë ekonominë Blu dhe Jeshile dy kuadre që do të orientojnë të gjithë S3 në mënyrë horizontale. Turizmi i qëndrueshëm dhe i larmishëm, zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm, energjia e rinovueshme dhe burimet natyrore, duket se evidentohen gjatë EDP si fusha prioritare S3.
- për sektorin BPO, sektorin e TIK dhe prodhimin, diskutimet e mbajtura theksuan shumë çështje ndërsektoriale dhe gjetjet ndoshta nuk janë mjaft bindëse për identifikimin e një vizioni specifik të shëndoshë dhe për një fokus koherent të veprimit të politikave specifike. Këto fusha prioritare duket se janë më pak të pjekura për të mbështetur një rrugë specializimi inteligjent të vendit, por diskutimet e kryera kanë nxjerrë në pah se TIK-u dhe shërbimet me njohuri intensive përbëjnë për të gjitha fushat prioritare një faktor të rëndësishëm për specializimin inteligjent në një mënyrë horizontale.
- Për sa i përket sektorit të prodhimit, treguesit nënvizojnë kryesisht nevojën për të forcuar kushtet e kontekstit për t'i bërë ato më të favorshme për rritjen e bizneseve dhe zhvillimin e investimeve, ndërkohë që asnjë tregues i fortë nuk ka të bëjë me mundësinë e fokusimit të mbështetjes publike në një nënsektor specifik krahasuar me të tjerët, me pritshmërinë e prodhimit të lëndëve të para që duket të jetë një fushë prioritare për t'u fokusuar në S3, duke pasur parasysh pasurinë natyrore në lëndë të para minerale dhe potencialin e zhvillimit dhe aplikimit të teknologjive të reja dhe inovative në nxjerrjen dhe përpunimin e tyre.

Nga procesi i zbulimit përmes sipërmarrjes doli edhe nevoja për përcaktimin dhe zbatimin e një agjende më të gjerë politikash funksionale për të mbështetur S3-në me krijimin e kushteve të kontekstit mundësues.

Si vija kryesore horizontale të veprimit që duhen marrë në konsideratë, u theksuan masat që synonin:

- **frenimin e prirjes drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë**, duke e bërë tërheqës për të rinjtë qëndrimin në zonat rurale nëpërmjet granteve dhe stimujve të tjerë;
- **përmirësimi i kontekstit për aksesin në financa dhe kredi;**
- **forcimi i infrastrukturës së rrjetit** të tilla si aksesi në internet me brez të gjerë dhe infrastrukturat e transportit dhe përmirësimi i shërbimeve të transportit publik dhe logjistikës.

Për më tepër, procesi i zbulimit përmes sipërmarrës nxori në pah rëndësinë e përcaktimit të masave horizontale/vertikale që lidhen më konkretisht me përmirësimin e ekosistemit kombëtar të inovacionit.

1. Së pari, EDP-ja sugjeroi se do të jetë thelbësore të investohet në kapitalin njerëzor duke rritur aftësitë shkencore dhe teknologjike në të gjitha nivelet.
    - Kjo duhet të përfshijë një rishikim të programeve arsimore dhe trajnimi, bazuar në një analizë të nevojave për aftësi dhe kualifikime, që parashikon një fuqizim të konsiderueshëm të kurrikulave, me fokus në disiplinat STEM-it dhe kurrikulat specifike që lidhen me prioritetet S3, përafriimin e sistemit arsimor me sistemin e AFP-së, rishikimi i kurrikulave nga arsimi fillor deri në arsimin e lartë dhe krijimi i kurrikulave të arsimit të lartë të afta të shoqërojnë Shqipërinë në tranzicionet digjitale dhe të gjelbra dhe të forcojnë specializimin e ekonomisë kombëtare në fushat prioritare S3.
    - Në të njëjtën kohë, është thelbësore të investohet më shumë në të nxënit gjatë gjithë jetës për të zbatuar një program të gjerë të rikualifikimit dhe aftësimit të punëtorëve, duke marrë parasysh sfidat e paraqitura nga ekonomia qarkullese dhe inteligjenca artificiale.
2. **Ndërtimi i kulturës së inovacionit** në shkolla dhe midis brezave të rinj që synojnë rritjen e talenteve dhe parandalimin e emigrimit të tyre duhet të jetë një tjetër synim që duhet ndjekur me veprime specifike politike.
    - Së pari, është e rëndësishme të zhvillohet një kontekst i favorshëm që lejon brezat e rinj të qëndrojnë dhe të kontribuojnë në rritjen inteligjente të Shqipërisë. Aktivizimi i portaleve/shërbimeve të informacionit publik të dedikuara për shtyrjen e kurrikulave dhe mundësive të punësimit të lidhura me fushat e specializimit S3 dhe mbështetjen për krijimin e vendeve të dedikuara për nxitjen e inovacionit të hapur (si laboratorët e hapur kërkimorë dhe laboratorët fabrikues digjital) dhe të afta për të shoqëruar rritjen e kërkesës për inovacion që vjen nga shoqëria civile dhe inovatorët e rinj duhet të konsiderohen si veprime përkatëse.
    - Së dyti, një rol kyç këtu mund të luajë përfshirja e drejtpërdrejtë e diasporës. Rikthimi i talenteve dhe i shqiptarëve të suksesshëm mund të favorizohet duke siguruar mbështetje financiare të qëndrueshme për kompanitë për punësimin e studiuesve dhe punëtorëve me aftësi dhe eksperienca të larta pune që vijnë nga jashtë, duke frymëzuar besimin tek brezat e rinj drejt rritjes inteligjente, të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse të vendit. Qarkullimi i fuqisë së kualifikuar punëtore (brain circulation) dhe përfshirja e diasporës nga vendi i tyre i qëndrimit do të sjellë njohuri dhe aftësi në tregun shqiptar duke mundësuar gjithashtu ide dhe inovacione të reja, transferimin e njohurive, partneritete të reja dhe projekte të përbashkëta, si një vlerë e shtuar në ekosistemin e inovacionit dhe duke mbushur boshllëqet për njohuritë dhe aftësitë e evidentuara nga pjesa e palëve të interesit të helikës së katërfishtë përmes EDP.
3. Duhet të përcaktohet një kuadër i mirëfilltë i politikës industriale/inovative me qëllim të krijimit të një klime të favorshme biznesi për kompanitë për të zhvilluar kërkimin dhe inovacionin.
    - Kjo kalon përmes një rishikimi të përgjithshëm të skemave nxitëse që synojnë promovimin e fushave prioritare të S3 me masa ndihme specifike, duke përfshirë

miratimin i politikave të qëndrueshme fiskale dhe përcaktimin i një kuadri legjislativ dhe rregullator të përafruar me standardet e BE-së dhe që mund të nxisë investimet nga kompanitë vendase dhe investimet e huaja dhe zhvillimin e grupimeve. Do të jetë e rëndësishme të arrihet një thjeshtësim i fortë i procedurave për fillimin e investimeve të biznesit dhe një paketë mjetesh politikash për të mbështetur bizneset në aksesin e fondeve publike të dedikuara për R&I, duke përfshirë krijimin e platformave informative dhe një strategjie të dedikuar komunikimi. Forcimi i kuadrit nxitës të R&I duhet gjithashtu të drejtohet drejt përfshirjes ndërsektoriale të praktikave dhe proceseve miqësore me mjedisin dhe të qëndrueshme dhe drejt përdorimit të zgjidhjeve teknologjike digjitale, si në sektorin privat ashtu edhe në atë publik.

- Një rol kyç duhet t'i caktohet forcimit të bashkëpunimit midis akademisë, bizneseve dhe qeverisë dhe një përfshirje në rritje të organizatave që përfaqësojnë shoqërinë civile. Ky bashkëpunim mund të arrihet duke forcuar marrëveshjet ndërmjet institucioneve të arsimit të lartë dhe bizneseve për praktikat e kompanive të studentëve dhe studiuesve, shkollat e dyfishta të AFP dhe trajnimin në punë, duke bashkëpunuar në organizimin e forumeve të biznesit dhe panaireve të inovacionit deri në rigjallërimin e diplomacisë ekonomike.

4. Do të jetë gjithashtu thelbësore të përcaktohet një kuadër specifik mbështetës për proceset e transferimit të teknologjisë (vertikale dhe horizontale) duke "forcuar lidhjet midis palëve të ofruesve së teknologjisë, dhe përdoruesve të teknologjisë dhe ofruesve të ndërmjetës të shërbimieve mbështetëse ".[13].

- Pjesëmarrësit në EDP kërkuan rritjen e rolit institucional dhe aftësive të brendshme të agjencive shtetërore si AIDA dhe të tjera për rritjen e pjesëmarrjes shqiptare në aktivitetet ndërkombëtare për të nxitur rrjetëzimin, mbështetjen "Made in Albania" produktet dhe integrimin në zinxhirët globalë të vlerës së sektorëve prioritarë S3.
- Zhvillimi nga universitetet dhe organet kërkimore të të ashtuquajturave aktivitete të Misionit të Tretë, duke përfshirë mbështetjen e krijimit të filialeve, dhe krijimin e një rrjeti kombëtar ndërmjetësuesish inovacioni si Qendrat e Inovacionit Industrial, Parqet dhe Grupimet Teknike do të kërkojnë mbështetje specifike publike. Brenda këtyre vendeve, palët e interesit të helikës së katërfishtë mund të bashkëpunojnë në mënyrë të qëndrueshme, me qëllim që të ofrojnë qasje më të lehtë në KIBS dhe përputhje më të mirë të kërkesës së NVM për inovacion dhe të nxisin shpërndarjen e inovacioneve teknologjike nëpër sektorë dhe territor.

Shqyrtimi i përbashkët i të gjitha këtyre gjetjeve mund të ndihmojë Shqipërinë të përqendrojë S3 në rritjen e potencialit ekzistues inovativ dhe krijimin e kushteve të favorshme për rritjen inteligjente të ekonomisë dhe shoqërisë shqiptare.

---

[13] https://www.etf.europa.eu/en/news-and-events/news/technology-transfer-and-skills-western-balkans-key-rritje-dhe-inovacion

Referencat

Komisioni Evropian, Drejtoria e Përgjithshme për Kërkim dhe Inovacion, Një agjendë e Ballkanit Perëndimor mbi inovacionin, kërkimin, arsimin, kulturën, rininë dhe sportin, Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, 2021,https://data.europa.eu/doi/10.2777/831554

Komunikimi nga Komisioni për Parlamentin Evropian, Këshillin, Komitetin Ekonomik dhe Social Evropian dhe Komitetin e Rajoneve, Një Plan Ekonomik dhe Investues për Ballkanin Perëndimor {SWD(2020) 223 final}

Plani shumëvjeçar i veprimit për një zonë ekonomike rajonale në Ballkanin Perëndimor Gjashtë, Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal, 2017,https://www.rcc.int/docs/383/consolidated-multi-annual-action- plani-për-një zonë-rajonale-ekonomike-në-ballkanin-perëndimor-gjashtë

Matusiak M., Kleibrink A. (ed.), Mbështetja e një Agjende Inovacioni për Ballkanin Perëndimor: Mjetet dhe Metodologjitë, Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, Luksemburg, 2018, ISBN 978-92- 79-81870-7, doi:10.270 /48162, JRC111430.

Fabbri, E., Gerussi, E., Hollanders, H. and Sinjari, I., The identification of Smart Specialization domains priority in Albania. Një analizë hartash. Gerussi, E., Hollanders, H. (redaktorë), Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, Luksemburg, 2022, doi:10.2760/322286, JRC130660.

Foray, D., Specializimi Inteligjent: Mundësitë dhe Sfidat për Politikën Rajonale të Inovacionit, Routledge, Abingdon/Nju Jork, 2015.

Perianez-Forte I. dhe Wilson J., Vlerësimi i Specializimit Inteligjent: Procesi i Zbulimit përmes Sipërmarrjes EUR 30709 EN, Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, Luksemburg, 2021, ISBN 978- 92-76-37823-5, doi:10,5909 JRC124405.

Marinelli, E. dhe Perianez Forte, I., Specializimi inteligjent në punë: Zbulimi i sipërmarrjes si një proces i vazhdueshëm S3, Seria e Dokumenteve të Punës Nr. 12/2017, EUR 28838 EN, Zyra e Publikimeve të Bashkimit Evropian, Luksemburg, 2017, ISBN 978-92-79-74377-1, doi: 10.2760/514714, JRC108571.

Zhezha, E., EDP në Rajonin e Zgjerimit dhe Fqinjësisë së BE-së në 2022 Procesi i Specializimit Inteligjent në Republikën e Shqipërisë, 2022.

Fondacioni Evropian i Trajnimit, duke analizuar dimensionin e aftësive të transferimit të teknologjisë në Ballkanin Perëndimor, 2023.

Shtojca 1 - Lista e çështjeve horizontale të shqyrtuara për hartimin e vërejtjeve përfundimtare

- Të forcohet bashkëpunimi mes akademisë, bizneseve dhe qeverisë
- Rritja e praktikave të studentëve, organizimi i forumeve të biznesit dhe promovimi i bashkëpunimit midis universiteteve dhe bizneseve
- Zhvillimi i aftësive sipas nevojave të vendit për rritje inteligjente dhe konkurruese
- Prioritizimi i kurrikulave të AFP-së dhe arsimit të lartë drejt fushave prioritare kombëtare
- Promovimi i të mësuarit nxënit gjithë jetës / mikrokredencialeve që lejon specializimin, ngritjen e aftësive dhe rikualifikimin në fushat prioritare kombëtare
- Zhvillimi i një mjedisi pozitiv që i mundëson brezit të ri të qëndrojë dhe të kontribuojë në rritjen e rajonit të tyre
- Orientimi i kurrikulës arsimore nga fëmijëria e hershme në universitet për të mundësuar një rritje inteligjente
- Zhvillimi i kulturës së punës nëpërmjet futjes së kurrikulave të praktikës në sistemin parauniversitar dhe përmirësimi në trajnimin e punës
- Përafrimi i sistemit arsimor gjatë kalimit nga një nivel në tjetrin
- Rritja e numrit të stafit të specializuar dhe fuqisë punëtore
- Identifikimi i talenteve dhe mbështetje e përkushtuar për rritjen e tyre
- Nxitja e përfshirjes së diasporës në zhvillimin e vendit, duke mbështetur platformat dhe praktikat e qarkullimit të fuqisë së kualifikuar punëtore (brain circulation) që lejojnë shkëmbimin e ideve, ekspertizës, nxitjen e bashkëpunimit dhe tërheqjen e investimeve dhe mbështetjen e kthimit të diasporës në qytetet dhe rajonet e origjinës.
- Nxitja e kërkimit dhe inovacionit përmes iniciativave që nxisin bashkëpunimin midis palëve të helikës së katërfishtë, të tilla si Qendrat e Inovacionit Industrial, Parqet dhe Grupimet Teknike
- Krijimi i platformave informative për legjislacionin dhe shkëmbimin e informacionit, strategji e dedikuar komunikimi
- Përmirësimi i bashkëpunimit me palët e interesit brenda dhe jashtë vendit
- Përmirësimi i legjislacionit dhe përafrimi me standardet e BE-së
- Orientimi i bizneseve mbi mundësinë e aksesit në financa dhe trajnime se si të aplikojnë për projekte. Qajse në skemat, projektet dhe programet financiare/stimuluese të BE-së për zhvillimin sektorial në vend
- Përmirësimi i qasjes në financa dhe informacion
- Mbështetje financiare dhe stimuj për investime. Miratimi i politikave fiskale të qëndrueshme
- Stimujt për investime në kërkim, zhvillim dhe inovacion (R&D&I)
- Nevoja për politika dhe legjislacion të qartë dhe të qëndrueshëm për të nxitur investimet
- Rigjallërimi i diplomacisë ekonomike dhe rritja e pjesëmarrjes në aktivitetet ndërkombëtare për promovim dhe lidhje kontraktuale, të organizuara dhe të mbështetura nga agjenci shtetërore si AIDA
- Zhvillimi i politikës industriale
- Integrimi në zinxhirët globalë të vlerës, ekonomia rrethore, grupimet
- Zhvillimi dhe orientimi i bizneseve drejt politikave ekonomike të qëndrueshme.

- Promovimi i praktikave miqësore me mjedisin
- Masat/nxitësit mbështetës për të promovuar “Made in Albania”
- Ruajtja e traditave
- Digjitalizimi/ Transformimi digjital në sektorin privat dhe publik, përfshirë shërbimet publike, aplikimi i inteligjencës artificiale.
- Përmirësimi i qasjes në internet dhe infrastrukturës së brezit të gjerë
- Përmirësimi i infrastrukturës/rrjeteve të transportit
- Rishikimi i skemave nxitëse që promovojnë fushat prioritare të S3
- Përdorimi i praktikave të reja teknologjike dhe trajnimi për të gjithë palët e interesit
- Thjeshtimi i procedurave administrative
- Përmirësimi i menaxhimit të tokës dhe regjistrimit të pronës
- Rritja e investimeve në teknologji dhe transferimin e teknologjisë
- Përmirësimi i kuadrit ligjor, zbatimi i standardeve ndërkombëtare
- Formalizimi i tregut, luftimi i informalitetit
- Përafrimi i strategjive dhe kuadrove strategjikë
- Përputhshmëria me standardet ndërkombëtare dhe pajtueshmëria. Certifikimi i standardeve operative
- Decentralizimi i infrastrukturës digjitale për zonat rurale
- Përmirësimi i kushteve të jetesës dhe jetës sociale në zonat rurale, veçanërisht nëpërmjet forcimit të shërbimeve shëndetësore dhe arsimore
- Rishikimi i kuadrit ligjor për mbështetjen e digjitalizimit (më shumë stimuj/përjashtim nga taksat për bizneset që mbështesin R&D ose studentët që japin grante, etj.)
- Rritja e lidhjes dhe aksesit në shërbimet digjitale
- Zhvillimi i ekosistemeve teknologjike dhe mbështetje fillestare/ Politika mbështetëse për biznesin
- Diagnostifikimi i konkurrencës është i nevojshëm

Shtojca 2 - Tabela përmbledhëse e gjetjeve kryesore të takimeve dypalëshe

Vendi i takimit	Fusha me përparësi të përbashkët	Sfidat	Zgjidhjet	Potenciali i Bashkëpunimit
Shqipëri – Kosovë	Bujqësia e Qëndrueshme	- Ndryshimi i klimës - Mungesa e interesimit nga brezat e rinj - Ndikimi i urbanizimit - Pozicionet asimetrike të tregut - Qasje e kufizuar në informacion	- Agjenda e gjelbër dhe diversifikimi - Përmirësimet teknologjike - Promovimi i bujqësisë organike - Eksplorimi i produktit territorial	- Projekte të përbashkëta kërkimore - Investimi në laboratorë të përbashkët të certifikuar - Iniciativat për uljen e ndotjes
Shqipëri - Maqedonia e Veriut	Energjia e Rinovueshme	- Ndryshimi i klimës - Urbanizimi, efektet - Bilanci i energjisë - Pengesat rregullatore	- Tranzicioni i energjisë së pastër - Ruajtja e energjisë - Bashkimi i tregut	- Projektet e përbashkëta energjetike - Bashkëpunimi kërkimor - Ndarja e njohurive rregullatore
Shqipëri - Mali i Zi	Industria e lëndëve të para/Materialet e qëndrueshme	- Efektet e urbanizimit - Mungesa e bashkëpunimit - Barrierat rregullatore	- Qendra e lëndëve të para të EIT - Shfrytëzimi i lëndëve të para dytësore	- Hulumtim i përbashkët mineral - Bashkëpunimi kërkimor

Takimi i vendit	Fusha me përparësi të përbashkët	Sfidat	Zgjidhjet	Potenciali i Bashkëpunimit
				-Bashkëpunimi rregullator
Kosovë - Mali i Zi	TIK	- Vonesa e digjitalizimit - Shqetësimet për sigurinë kibernetike - Pajtueshmëria / Përputhshmëria me GDPR - Mungesa e fuqisë punëtore	- Inovacioni digjital - Qendra e sigurisë kibernetike - Qendra e Ekselencës Digjitale	- Platforma të përbashkëta për akademinë - Sistemi i shkencës së të dhënave - Aftësitë e sigurisë kibernetike
Kosovë - Mali i Zi	Bujqësia e qëndrueshme dhe zinxhiri i vlerave ushqimore	- Digjitalizimi në sipërmarrje - Mungesa e fuqisë punëtore - Çështjet rregullatore	- Përafrimi i politikave ligjore - Marrëveshjet për sigurimin e cilësisë	- Instituti i përbashkët i kërkimit - Sistemi i përcjelljes së agropërpunimit - Iniciativat për qasje në financa

"Rekomandime Politike për Përmirësimin e Konkurrueshmërisë në Ekonomitë e Ballkanit Perëndimor dhe Rajonale, në kontekstin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent"

Në kontekstin e Projektit: Promovimi i Strategjisë së Specializimit Inteligjent si një Perspektivë Rajonale në Ballkanin Perëndimor

Përgatitur nga Florensa (Haxhi) Kovaci, anëtare e ekipit shqiptar S3, Koordinatore për Workshop-et Rajonale të EDP

Shtator 2023

SMART SPECIALIZATION STRATEGY ALBANIA

OPEN SOCIETY FOUNDATION FOR ALBANIA

Mirënjohje

Dëshirojmë të shprehim falënderimet tona më të sinqerta për të gjithë ata që kontribuan në përfundimin e suksesshëm të këtij raporti, një përpjekje bashkëpunuese mes qeverisë, sektorit privat, akademisë dhe enteve të shoqërisë civile nga katër vende. Ky projekt nuk do të kishte qenë i mundur pa mbështetjen, përkushtimin dhe ekspertizën e individëve dhe organizatave të mëposhtme:

Dëshirojmë të falenderojmë për mbështetjen Zëvendës Kryeministren, znj. Belinda Balluku dhe Zyrën e saj, e cila po drejton procesin e Specializimit Inteligjent në Shqipëri, Kryetaren e Ekipit Kombëtar të Specializimit inteligjent në Shqipëri, znj. Linda Pustina, si dhe anëtarët e ekipit, të cilët treguan përkushtim të madh në organizimin e këtyre tre workshope-ve me Kosovën, Malin e Zi dhe Maqedoninë e Veriut.

Një falënderim i veçantë i shkon Grupeve Kombëtare të Specializimit inteligjent dhe në veçanti kryetarëve të tyre nga Kosova, Maqedonia e Veriut dhe Mali i Zi, përkatësisht z. Vedat Sagonjeva, znj. Jasmina Majstoroska dhe znj. Marijeta Barjaktarovic Lanzardi. Përkushtimi dhe entuziazmi i tyre në organizimin e workshop-eve dypalëshe në kuadër të procesit të specializimit inteligjent dhe bashkëpunimit rajonal kanë qenë vendimtare për suksesin e këtij raporti.

Shprehim mirënjohjen tonë për Fondacionin Open Society për Shqipërinë, për mbështetjen e tyre në organizimin e tre seminareve dypalëshe dhe për angazhimin e tyre të palëkundur për të promovuar zhvillimin e qëndrueshëm dhe për të nxitur bashkëpunimin midis shoqërisë civile dhe organeve qeveritare në kuadër të Strategjisë për Specializimin Inteligjent dhe bashkëpunimit rajonal. Burimet dhe mbështetja e tyre e çmuar kanë qenë vendimtare për materializimin e këtij projekti. Një falënderim i veçantë i shkon gjithashtu Qendrës së Përbashkët Kërkimore të Komisionit Evropian e cila ofroi udhëzime dhe metodologjinë që stimuloi procesin. Mbështetja e tyre ka qenë e rëndësishme për organizimin e këtyre eventeve dhe gjatë gjithë procesit të S3.

Ne shprehim mirënjohjen tonë për palët e sektorit privat, veçanërisht për Bashkimin e Prodhuesve Shqiptarë dhe z. Arben Shkodra, sekretar i Përgjithshëm, të cilët dhanë kontribut, komente dhe mbështetje gjatë gjithë këtij projekti. Perspektivat tuaja kanë pasuruar punën tonë.

Falënderimet tona të sinqerta shkojnë për ekspertët nga akademia që me bujari ndanë njohuritë, mendimet dhe ekspertizën e tyre dhe ishin pjesë e pandashme e çdo workshop-i.

Ne dëshirojmë të vlerësojmë punën e përkushtuar të anëtarëve të ekipit tonë të projektit, të cilët kaluan orë të panumërta në hulumtim, analizë dhe përgatitje të workshop-eve. Përkushtimi i tyre vlerësohet shumë.

Ky raport është një dëshmi e fuqisë së bashkëpunimit dhe angazhimit të përbashkët për të avancuar specializimin inteligjent për zhvillimin e vendeve tona. Jemi të nderuar që kemi punuar përkrah individëve dhe organizatave kaq të përkushtuara.

Ju falënderojmë për mbështetjen tuaj të palëkundur dhe besimin në misionin tonë.

Përmbajtja

Hyrje – Specializimi inteligjent në Shqipëri

Perspektiva Rajonale

Përmbledhje e Takimeve, Workshop-eve dhe Trajnimeve

Workshop-e dypalëshe

Bashkëpunimi i vazhdueshëm rajonal

Shtojcë – Marrëveshjet ndërmjet Shqipërisë dhe Kosovës, Maqedonisë së Veriut dhe Malit të Zi

Referenca

Hyrje – Specializimi inteligjent në Shqipëri

Në vitet e fundit, vendet dhe rajonet në Bashkimin Evropian (BE) kanë zhvilluar Strategjitë e Specializimit Inteligjent (S3) si një mjet të ri për nxitjen e inovacionit dhe zhvillimit rajonal. Qasja S3, e cila po fiton gjithnjë e më shumë interes në mbarë botën, përfaqëson një koncept të politikës së inovacionit të përshtatur sipas vendit, që synon të identifikojë fusha premtuese për ndërhyrje publike dhe private në terma të nismave dhe fushave premtuese inovative, ku mund të rritet vlera e shtuar e bazuar në njohuri. Ajo thekson potencialin e lidhjeve ndërsektoriale, përveç industrive tradicionale, dhe promovon diversifikimin e bazuar në këto lidhje.

Si pjesë e aktiviteteve të planifikuara për anëtarësimin në Bashkimin Evropian, Republika e Shqipërisë nisi procesin e përgatitjes së Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3) në vitin 2017, duke ndjekur metodologjinë dhe udhëzimet e Qendrës së Përbashkët Kërkimore të Komisionit Evropian (JRC).

S3 përfaqëson një ndërveprim të politikave industriale, arsimore, kërkimore/shkencore dhe inovative që synojnë të krijojnë rritje ekonomike duke shfrytëzuar avantazhet konkurruese të një vendi. S3 synon të adresojë sfidat kryesore socio-ekonomike të Shqipërisë duke arritur një përafrim më të mirë midis kapaciteteve të inovacionit dhe kërkimit dhe mundësive të zhvillimit. Në vitin 2021, një grup ekspertësh të pavarur kryen një analizë të detajuar të kapaciteteve, burimeve dhe avantazheve konkurruese të Shqipërisë.

Në ditët e sotme, një fokus i fortë në politikat e inovacionit është edhe më urgjent për shkak të nevojës në rritje për të adresuar sfidat shoqërore të dekadës së fundit.

Futja e S3 në Ballkanin Perëndimor konsiderohet brenda kontekstit të politikës së zgjerimit të BE-së, e cila ofron një perspektivë pranimi dhe parashikon mbështetje për disa fusha të politikave, duke përfshirë zhvillimi socio-ekonomik. Si rezultat, S3 u bë pjesë e agjendës rajonale të WB6 (Ballkani Perëndimor 6), si pjesë e shtyllës së Rritjes inteligjente në MAP REA e ndjekur nga Plani i Veprimit të Përbashkët Rajonal të Tregut 2021-2024 në kontekstin e Procesit të Berlinit dhe i Agjendës së BE-së për Perëndimin. Ballkani 2021-2027. S3 është gjithashtu pjesë e Kapitullit 20 "Sipërmarrjet dhe Politika Industriale" dhe Kapitullit 25 "Shkenca dhe Kërkimi" të Acquis të BE-së në kuadër të integrimit të Shqipërisë në BE.

Për të ndihmuar ekonomitë e Ballkanit Perëndimor në procesin e projektimit të projektimit të S3 të tyre, JRC e KE ka zhvilluar një Kuadër S3 që përfshin të gjithë hapat drejt draftit përfundimtar të dokumentit strategjik që do të përdoret si udhëzues.

Specializimi inteligjent pritet të jetë i një rëndësie të madhe jo vetëm për integrimin e Shqipërisë në BE, por edhe për rritjen e ekonomisë shqiptare, duke zhbllokuar potencialin e inovacionit dhe konkurrencës në fusha të veçanta.

Shqipëria filloi procesin e projektimit të S3-së së saj në vitin 2016 dhe në vitin 2017 u regjistrua në platformën e Qendrës së Përbashkët Kërkimore (JRC) të Komisionit Evropian për S3.

Duke pasur parasysh rëndësinë e këtij procesi për qeverinë shqiptare dhe faktin se ai mbulon një numër të gjerë sektorësh, procesi koordinohet nga Zëvendëskryeministri që drejton Komitetin Ndërministror të S3 dhe asistohet nga ekipi kombëtar i S3. Komiteti Ndërministror përbëhet nga ministra dhe përfaqësues të tjerë nga helika e katërfishtë:

- Ministri i Financave dhe Ekonomisë;
- Ministri i Arsimit dhe Sportit;
- Ministri i Shtetit për Mbrojtjen e Sipërmarrjes;
- Ministri i Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural;
- Ministri i Turizmit dhe Mjedisit;
- Ministri i Kulturës;
- Ministri i Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale;
- Ministri i Shtetit për Standardet e Shërbimit;
- Drejtori i Përgjithshëm i Agjencisë Shtetërore të Programimit Strategjik dhe Koordinimit të Ndihmës së Huaj (SASPAC);
- Drejtori i Përgjithshëm i INSTAT;
- Drejtori i Përgjithshëm i Agjencisë Shqiptare të Zhvillimit të Investimeve (AIDA);
- Drejtori i Përgjithshëm i Agjencisë Kombëtare të Shoqërisë së Informacionit (AKSHI);
- Drejtori i Përgjithshëm i Drejtorisë së Përgjithshme të Pronësisë Industriale;
- Kreu i Kombëtares S3.
- Kryetari i Konferencës së Rektorëve;
- Kryetari i Akademisë së Shkencave;
- Kryetari i Bashkimit të Dhomave të Tregtisë;
- Kryetari i Bashkimit të Prodhuesve Shqiptarë;
- Kryetari i Shoqatës për Autonomi Vendore.

Ekipi Shqiptar S3 përbëhet kryesisht nga ekspertë dhe përfaqësues të institucioneve të ndryshme në nivel teknik. Komiteti ka udhëheqjen politike të procesit të hartimit të S3 dhe zbatimit të tij. Ekipi Shqiptar i S3 hartoi një Udhërrëfyes S3 bazuar në Kuadrin e JRC dhe deri më tani janë ndërmarrë disa hapa për të zhvilluar një Strategji në nivel kombëtar dhe në të njëjtën kohë duke mbajtur një perspektivë rajonale.

Ekipi Kombëtar S3 mbështet Komitetin me ekspertizë dhe merret me përgatitjen e S3 dhe zbatimin e Udhërrëfyesit S3.

Vendi finalizoi hapat e parë të analizës së kontekstit, nëpërmjet një hartimi të plotë sasior dhe cilësor të fushave ekonomike, inovative, shkencore dhe prodhuese që mund të merren parasysh në përzgjedhjen e potencialit teknologjik të vendit, duke identifikuar fushat e mundshme me prioritet vertikal dhe horizontal S3. Fusha të tilla prioritare identifikohen bazuar në fuqitë ekonomike, inovative dhe shkencore të një rajoni ose vendi, njohuritë e ekspertëve dhe dialogu me palët e interesit, ku ky i fundit është një nga tiparet kryesore të procesit strategjik.

Si rezultat, gjashtë fusha prioritare për një Strategji Specializimi Inteligjent në Shqipëri (nënartikuluar në 11 industri) dhe 4 fusha ndërsektoriale: specializimi inteligjent u identifikuan si fusha potenciale ku inovacioni do të sillte një vlerë të shtuar në ekonomi:

1. Bujqësia, Peshkimi & Akuakultura dhe Pylltaria
2. Prodhimtaria
3. Energjia
4. Turizmi
5. TIK
6. Sektori i Nënkontraktimeve të Shërbimeve të Biznesit (BPO)

Fushat e identifikuara ndërsektoriale: Ekonomia blu; Ushqimi i shëndetshëm; Burimet e rinovueshme të energjisë; BPO e zgjeruara.

Një nga tiparet më dalluese dhe më të rëndësishme të metodologjisë së zhvillimit të strategjisë S3 është zbatimi i një përqasjeje nga poshtë-lart të njohur si Procesi i Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP).

Ky proces pjesëmarrës parashikon që fushat prioritare të mos përcaktohen nga lart-poshtë (top-down) vetëm nga politikëbërësit, por përkundrazi të bien dakord përmes një dialogu gjithëpërfshirës midis palëve të interesit të territorit, i quajtur Procesi i Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP). Kjo mundëson identifikimin dhe prioritizimin e aktiviteteve kryesore që lidhin inovacionin dhe kërkimin shkencor me rritjen ekonomike. Ai përfshin konsultime të strukturuara me të gjitha palët e përfshira në Helikën e Katërfishtë (1. Pushteti Qendror dhe Vendor, 2. Akademia, 3. Biznesi, 4. Shoqëria Civile). Në këtë proces, secila palë ka një rol vendimtar, duke theksuar rolin drejtues të sipërmarrjes dhe bizneseve prodhuese në identifikimin e prioriteteve strategjike të zhvillimit, rolin e akademisë në ofrimin e specializimit në përputhje me prioritetet e zhvillimit të vendit, rolin e shoqërisë civile si katalizator për ndryshim dhe përcjelljen e zërit të shoqërisë në proces, dhe së fundmi, rolin e qeverisë qendrore dhe vendore në përkthimin e këtyre nevojave dhe prioriteteve në politika konkrete me ndikim në zhvillimin e sektorëve prioritarë novatorë.

Të dhënat nga grupet e punës së EDP plotësuan dhe vërtetuan rezultatet nga faza e hartës dhe do të përdoren për hartimin e dokumentit përfundimtar S3. Gjatë EDP në Shqipëri, për të promovuar dialogun e palëve të interesit brenda 6 fushave tematike që rezultuan të rëndësishme nga analizimi nëpërmjet hartës, gjithsej 32 evente u organizuan nga Ekipi Kombëtar i S3 nga tetori 2022 deri në korrik 2023. Këto evente përfshinin: evente kombëtare, seminare sektoriale, tryeza të rrumbullakëta, takime dypalëshe me vende ndërkufitare, etj. Në event morën pjesë 1275 pjesëmarrës nga helika e katërfishtë. Ekspertët kombëtarë të S3 lehtësuan diskutimin dhe ndihmuan në mbledhjen e të dhënave.

Çdo takim u moderua nga të paktën dy ekspertë të ekipit kombëtar S3 dhe ekspertë të sektorëve përkatës. Organizimi i seminareve kombëtare që synojnë përfshirjen e subjekteve të aftë për të kontribuar në dialog duke ofruar informacione me vlerë të shtuar dhe këndvështrime të dobishme për kryerjen e analizës SWOT, përcaktimin e vizionit dhe identifikimin e veprimeve të mundshme të ndërthurjes së politikave.

Perspektiva Rajonale

Vendet e Ballkanit Perëndimor janë në procesin e finalizimit ose fillimit të zbatimit të strategjive të tyre S3 dhe kanë identifikuar tashmë fushat prioritare me potencial për specializim inteligjent në vitet e ardhshme. Është e një rëndësie të veçantë që vendet në rajon të përqendrohen në marrjen e iniciativave dhe përpjekjeve bashkëpunuese ndërmjet palëve qeveritare, studiuesve, bizneseve dhe palëve të tjera shoqërore për të dhënë rezultate novatore që kontribuojnë në zhvillimin e secilës prej ekonomive të Ballkanit Perëndimor dhe rajonit. Procesi i specializimit inteligjent duhet të shërbejë si një mjet për të identifikuar sektorët prioritarë rajonalë në lidhje me ato kombëtare. Ideja është që çdo vend të specializohet në një fushë ku ka më shumë përparësi dhe potencial për sa i përket burimeve njerëzore dhe kapitale, duke i mundësuar rajonit të përfitojë dhe të rrisë avantazhin e tij konkurrues.

Prandaj, sugjerohet që vendet e WB6 (Ballkani Perëndimor 6) të bashkëpunojnë për të lehtësuar shkëmbimin e ideve dhe përvojave mbi aspektet kyçe që duhet të përfshihen në Strategjitë S3 për të maksimizuar potencialin e tyre për rritjen e performancës ekonomike të secilit vend dhe rajon. Për më tepër, një theks i veçantë duhet t'i kushtohet rolit dhe rëndësisë së bashkëpunimit ndërmjet secilit prej këtyre vendeve në rritjen e performancës së sektorëve të përbashkët prioritarë.

Në këtë kontekst, përveç 29 eventeve kombëtare të EDP-së, Ekipi Kombëtar S3 organizoi 3 seminare dypalëshe me përfaqësues nga qeveria, akademike, sektori i biznesit dhe organizata nga Kosova, Mali i Zi dhe Maqedonia e Veriut me qëllim promovimin e specializimit inteligjent, bazuar në identifikimin e prioriteteve të interesit të përbashkët me këto vende fqinje dhe zhvillimin e rrugëve të bashkëpunimit. Takimet u organizuan në bashkëpunim me Ekipet Kombëtare S3 të të tre vendeve gjatë periudhës qershor - korrik 2023. Qëllimi ishte identifikimi dhe prioritizimi i aktiviteteve që lidhin inovacionin, kërkimin shkencor dhe zhvillimin ekonomik.

Këto takime luajtën një rol jetik në promovimin e bashkëpunimit ndërkufitar, shkëmbimin e njohurive dhe rritjen e integrimit rajonal. Gjetjet dhe rekomandimet nga çdo takim do të shërbejnë jo vetëm si një input për hartimin dhe zbatimin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent në përputhje me rregulloret e BE-së, por edhe si hapat e parë drejt nismave të përbashkëta dhe marrëveshjeve të bashkëpunimit për tema specifike me interes. Rekomandimet do të ndihmojnë gjithashtu vendet që të absorbojnë dhe shfrytëzojnë më mirë fondet e BE-së të alokuara për zbatimin e kësaj strategjie përmes rritjes së bashkëpunimit dhe angazhimit në projekte të përbashkëta.

Përmbledhje e Takimeve, Seminareve dhe Trajnimeve

Në përputhje me metodologjitë e BE-së, Strategjia e Specializimit Inteligjent (S3) dhe Proceset e Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP) në Shqipëri kanë angazhuar në mënyrë aktive palë kryesore nga qeveria, biznesi, akademia dhe shoqëria civile, duke nxitur një qasje gjithëpërfshirëse:

- **Qasja nga poshtë- lart (Bottom-up):** Proceset S3 dhe EDP në Ballkanin Perëndimor kanë miratuar një Qasje nga poshtë-lart, e udhëhequr nga metodologjitë nga Qendra e Përbashkët Kërkimore (JRC) e Komisionit Evropian. Kjo qasje përfshin mbledhjen e të dhënave dhe njohurive nga të gjitha palët përkatëse në fazat e hershme të zhvillimit të strategjisë, duke siguruar përfshirje dhe një spektër të gjerë perspektivash.

- **Angazhimi i palëve të interesit të Helikës të katërfishtë:** Këto procese kanë pasur përfshirje aktive nga përfaqësuesit e Helikës së katërfishtë e cila përfshin palë kryesore nga qeveria, biznesi, akademia dhe shoqëria civile. Pjesëmarrja e tyre ka qenë e rëndësishme në formësimin e strategjive dhe planeve.

- **Pjesëmarrja në të gjitha fushat prioritare:** Gjithsej 1,275 pjesëmarrës u angazhuan në procesin e përgjithshëm të EDP. Ky angazhim shtrihej në fusha të ndryshme prioritare dhe ishte strukturuar si më poshtë:

  - 175 pjesëmarrës në aktivitetin e hapjes
  - 964 pjesëmarrës në diskutime në tryezë të rrumbullakët.
  - 136 pjesëmarrës në seminare rajonale

Takimet kombëtare:

Helika	Bujqësia	BPO	Energjia e rinovueshme	TIK	Prodhimi	Turizmi	Totali
Akademia	57	10	14	17	22	59	179
Biznesi	95	29	32	42	44	81	323
Shoqëria Civile	42	8	8	14	17	23	112
Qeveria	55	29	36	53	75	102	350
Totali	249	76	90	126	158	265	964

Takimet rajonale:

Takime Dypalëshe	Data	Numri i pjesëmarrësve
Shqipëri-Kosovë	26.06.2023	50
Shqipëri-Maqedoni e Veriut	07.07.2023	43
Shqipëri-Mali i Zi	17.07.2023	51

Në përgjithësi, pjesëmarrja e palëve të interesit të helikës së katërfishtë nga të dy vendet në çdo event të organizuar ishte shumë e kënaqshme, në aspektin cilësor. Një pjesë e konsiderueshme e palëve të interesit të ftuar iu përgjigjën pozitivisht ftesave dhe konfirmuan pjesëmarrjen e tyre. Disa prej tyre madje propozuan subjekte të tjera të kualifikuara për t'u ftuar në evente, duke kontribuar kështu në promovimin e ndërgjegjësimit për qasjen S3 midis palëve të interesit. Angazhimi i tyre gjatë takimeve në përgjithësi ishte shumë i lartë dhe shumica e pjesëmarrësve ishin shumë aktivë gjatë diskutimeve duke marrë iniciativën për të propozuar perspektiva dhe ide të reja.

- **Trajnim shtesë i seminarit:** Në maj 2023, u mbajt në Tiranë një seminar dyditor i organizuar nga Qendra e Përbashkët Kërkimore (JRC) e Komisionit Evropian në bashkëpunim me Zyrën e Zëvendëskryeministrit të Shqipërisë. Seminari, i titulluar "Kuadri i Specializimit inteligjent në Rajonin e Zgjerimit dhe Fqinjësisë së BE-së: Përzierja dhe Monitorimi i Politikave për Specializimin inteligjent për Shqipërinë dhe Kosovën", kishte për qëllim t'u siguronte anëtarëve të ekipeve të S3 dhe politikëbërësve nga ministritë e përfshira të të dy vendeve informacion mbi konceptet kryesore të ndërthurjes së politikave dhe monitorimit të S3. Seminari prezantoi gjithashtu një qasje metodologjike të qëndrueshme për zbatimin e S3 dhe theksoi identifikimin e instrumenteve dhe treguesve të saktë për përfshirje në dokumentin përfundimtar S3.
- **Struktura e seminareve:** Pjesëmarrësit u shpërndanë në grupe/tavolina të ndryshme pune, secila e përbërë nga rreth 10-12 persona. Përbërja e grupeve shqyrtoi nevojën për të mbledhur përfaqësues nga helika e katërfishtë nga të dy vendet. Brenda çdo grupi pune, një anëtar i ekipit kombëtar të S3 veproi si ndërmjetësues, duke i bërë pjesëmarrësve pyetje specifike ashtu edhe duke mbajtur shënime në një tabelë të veçantë të opinioneve/konsideratave të shprehura. Për çdo sesion pune, u përpilua një listë e pikave më të rëndësishme që dolën nga diskutimi dhe një anëtar i secilit grup u prezantoi grupeve të tjera gjetjet kryesore që vinin nga dialogu rreth SWOT, vizionit dhe ndërthurjes së politikave.

Rezultate të rëndësishme:

- **Zhvillimi gjithëpërfshirës i strategjisë:** Qasja gjithëpërfshirëse për zhvillimin e strategjisë ka dhënë rezultate pozitive, duke nxitur bashkëpunimin ndërmjet palëve të interesit të ndryshme dhe duke rritur cilësinë e planeve strategjike.

- **Rekomandimet e politikave:** Si rezultat i dukshëm, këto takime dhe seminare kanë gjeneruar rekomandime të vlefshme për politikat. Këto rekomandime kanë adresuar sfidat dhe mundësitë brenda Ballkanit Perëndimor, duke krijuar terrenin për përmirësimin e bashkëpunimit që do të kontribuojë në zhvillimin ekonomik.

- **Bashkëpunimi Rajonal:** Angazhimi i pjesëmarrësve nga vende të ndryshme të Ballkanit Perëndimor ka promovuar bashkëpunimin rajonal dhe ka krijuar një marrëdhënie më të fortë midis përfaqësuesve të të dy vendeve, gjë që çoi edhe në aplikimin në projekte dhe iniciativa të përbashkëta. Kjo frymë bashkëpunimi ka kontribuar në njohjen e rëndësisë së rajonit në procesin e integrimit në BE.

Seminare dypalëshe

1. Seminare dypalëshe Shqipëri - Kosovë

Seminari bilateral me Kosovën ishte një mundësi për të diskutuar së bashku dhe për të ofruar të dhëna për këto dy fusha të përbashkëta prioritare të identifikuara në kornizën S3. Rezultatet dhe rekomandimet nga ky seminar do të përfitojnë të dy vendet dhe do të rrisin bashkëpunimin bilateral.

Seminari filloi me një fjalim mirëseardhjeje nga të dy drejtuesit e ekipeve kombëtare S3, të cilët theksuan rëndësinë e finalizimit të kësaj strategjie dhe bashkëpunimi në fusha të përbashkëta prioritare. Gjithashtu, u përmend se kjo strategji është e rëndësishme për agjendën integruese të të dyja vendeve në Bashkimin Evropian, konkretisht në kuadër të kapitujve 20 dhe 25, të cilët kanë të bëjnë përkatësisht me Ndërmarrjet dhe Politikat Industriale, Shkencën dhe Kërkimin. Ai është gjithashtu në përputhje me Agjendën e Ballkanit Perëndimor të Bashkimit Evropian për Rininë, Sportin, Inovacionin 2021-2027 dhe Planin e Veprimit të Tregut të Përbashkët të Ballkanit Perëndimor 2021-2024 në kontekstin e Procesit të Berlinit.

Progresi i Kosovës drejt finalizimit të S3

Angazhimi i Kosovës në Procesin e Specializimit inteligjent

Kosova filloi angazhimin e saj në procesin e Specializimit Inteligjent në vitin 2018 kur u regjistrua zyrtarisht në Platformën e Specializimit Inteligjent. Qeveria e Kosovës, më 23 mars 2018, ka shprehur përkushtimin e saj për këtë iniciativë. Më pas, u krijua Ekipi Kombëtar për Platformën e Specializimit Inteligjent, fillimisht në vitin 2018, dhe më vonë u rishikua në vitin 2020 për të përfshirë një gamë më të gjerë institucionesh dhe palësh të interesit nga akademia, shoqëria civile dhe sektori privat.

Ekipi Kombëtar, i drejtuar nga Zyra për Planifikim Strategjik pranë Zyrës së Kryeministrit, përbëhet nga institucionet e nivelit qendror si Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit, Ministria e Industrisë, Tregtisë dhe Sipërmarrjes, Ministria e Ekonomisë, Akademia e Shkencave, Universiteti i Prishtinës, Universiteti për Biznes dhe Teknologji, Dhoma e Tregtisë dhe shoqatat e biznesit që kanë të bëjnë me TIK-un, metalet dhe energjinë.

Ekipi Kombëtar është përgjegjës për drejtimin dhe koordinimin e procesit në lidhje me Platformën e Specializimit Inteligjent, duke përfshirë përgatitjen e politikave dhe analizave të nevojshme të dokumenteve për këtë platformë.

Që atëherë, Kosova ka hartuar një Udhërrëfyes për zhvillimin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent me ndihmën e Bashkimit Evropian, duke e përafruar atë me kornizën metodologjike të Qendrës së Përbashkët Kërkimore (JRC) për Specializimin inteligjent në Ballkanin Perëndimor dhe Vendet Fqinje të BE-së. Sipas metodologjisë së JRC, hapat kryesorë për këtë proces përfshijnë:

- Vendimin për fillimin e procesit dhe analizën e kornizës strategjike.
- Diagnostifikimin - që përfshin analiza sasiore dhe cilësore të potencialit ekonomik, inovativ dhe shkencor, duke çuar në identifikimin e fushave prioritare.
- Angazhimin e palëve të interesit, i njohur si Procesi i Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP), duke përfshirë përfaqësues nga sektorët publikë, privatë, akademikë dhe të shoqërisë civile për të identifikuar sfidat dhe instrumentet e politikave.
- Hartimin e sistemit të monitorimit, zbatimit dhe financimit.
- Përgatitjen e dokumentit strategjik për Specializimin Inteligjent.

Kosova ka përfunduar tri fazat e para dhe tani është në procesin e krijimit të kornizës së monitorimit, zbatimit dhe financimit bazuar në rezultatet e dialogut me palët e interesit.

II. Identifikimi i fushave prioritare

Analizat sasiore dhe cilësore të kryera në 2021 dhe 2022 kanë identifikuar disa industri dhe nën-sektorë me potencial për inovacion dhe zhvillim, duke vendosur skenën për dialogun e palëve të interesit si një hap vendimtar në Specializimin Inteligjent. Këto analiza përfshijnë një kombinim të metodologjive statistikore për të eksploruar potencialin ekonomik, shkencor dhe inovativ të Kosovës. Analiza cilësore integron rezultatet e konsultimeve dhe intervistave publike.

Analiza cilësore integron rezultatet e konsultimeve dhe intervistave publike, duke mbuluar më shumë se shtatëdhjetë palë të interesit nga helika e katërfishtë e ekosistemit kombëtar.

Analiza identifikoi tre vertikale:

- përpunimin e drurit, përpunimin e produkteve bujqësore, dhe energjia e gjelbër dhe dy horizontale
- Sektorët ekonomikë dhe prodhues të TIK dhe industritë krijuese si prioritete për Specializimin Inteligjent

III. Dialogjet me palët e interesit - Procesi i EDP

Si rezultat i analizave, një proces konsultativ i njohur si Procesi i Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes (EDP) filloi në shtator 2022 dhe përfundoi në fillim të vitit 2023. Ky proces angazhoi palë të interesit si nga sektori publik ashtu edhe nga ai privat, përfshirë akademinë dhe shoqërinë civile. Fokusi kryesor i këtij procesi ishte diskutimi i nevojave specifike dhe instrumenteve të politikave për të mbështetur inovacionin.

Gjatë EDP, u zhvilluan tre seminare, secila duke u fokusuar në një nga fushat prioritare. Diskutimet në fazën e parë dhe të dytë të seminareve, të mbajtura nga shtatori deri në dhjetor 2022, u rrotulluan kryesisht rreth zhvillimit dhe finalizimit të analizave SWOT. Këto analiza identifikuan pikat e forta, pikat e dobëta, mundësitë dhe kërcënimet për secilin sektor, duke shërbyer si një hap fillestar për të vlerësuar situatën aktuale dhe për të informuar përzgjedhjen e instrumenteve të politikave.

Faza e tretë e seminareve, e mbajtur nga janari deri në mars 2023 si pjesë e EDP, trajtoi instrumentet e politikave (përzierja e politikave). Gjatë kësaj faze u mblodhën kontribute nga palë të ndryshme, me fokus në masat që kontribuojnë në arritjen e objektivave dhe veprimeve strategjike, si dhe në treguesit e performancës.

B. Fushat me përparësi të përbashkëta të identifikuara:

- **TIK**
- **Përpunimi i Ushqimit**

Të dy vendet pas analizimit të fushave prioritare të identifikuara përmes Procesit S3 ranë dakord për fushat e përbashkëta prioritare që ia vlen të eksplorohen së bashku në seminarin bilateral. Gjatë takimit të përbashkët bilateral, përfaqësues nga të dy vendet (sektori i biznesit, akademia, qeveria dhe shoqëria civile) përgëzuan iniciativën për t'u bashkuar dhe diskutuar së bashku mundësitë për progresimin prioriteteve të përzgjedhura që lidhen me inovacionin dhe zhvillimin.

Seminari përfaqësoi një mundësi të rëndësishme për të bashkëpunuar dhe punuar drejt synimeve të përbashkëta për inovacion dhe rritje ekonomike në Shqipëri dhe Kosovë në fushat e TIK-ut dhe të përpunimit të ushqimit.

Në seminarin bilateral me Kosovën, diskutimet mbi fushat e përbashkëta u organizuan në tryeza pune me pjesëmarrës që përfaqësonin të katër helikat: qeverinë, industrinë, akademinë dhe shoqërinë civile.

Më poshtë, është paraqitur një përmbledhje koncize e gjetjeve kryesore dhe prioriteteve të theksuara gjatë takimit, në përputhje me agjendën për fushat e përbashkëta prioritare:

TIK:

	Sfidat	Zgjidhjet	Projekte të Përbashkëta
Digjitalizimi dhe Inovacioni	Digjitalizimi i proceseve të punës, shkëmbimi i informacionit në kohë reale, siguria kibernetike, eksplorimi i AI, sistemet e harmonizuara, adoptimi i teknologjisë, inkurajimi i përdorimit të TIK-ut, sinergjitë, shkëmbimi i praktikave më të mira	Edukimi i aftësive digjitale, mbështetje për start-up, zhvillimi i produktit inteligjent, ndërveprueshmëria, harmonizimi ligjor, pajtueshmëria me GDPR, adresimi i mungesës së fuqisë punëtore	Platforma e përbashkët, rrjeti kërkimor, qendrat, sistemi gjithëpërfshirës i Shkencës së të Dhënave
Aftësitë Digjitale dhe Zhvillimi Ekonomik	Edukimi digjital, mbështetja e nismave, zhvillimi i produkteve inteligjente, ndërveprueshmëria, harmonizimi ligjor, pajtueshmëria me GDPR, sfidat e tregut të punës	Përmirësimi i aftësive, shërbime të njohura, Qendra e Sigurisë Kibernetike, Qendra e Ekselencës Digjitale	Bashkëpunim bilateral, projekte të edukimit digjital, Qendra e Ekselencës Digjitale

Përpunimi i ushqimit:

	Sfidat	Zgjidhjet	Projektet e përbashkëta
Harmonizimi ligjor dhe i politikave në bujqësi	Harmonizimi i politikave ligjore, zbatimi i kontratave, boshllëqe komunikimi, instituti i përbashkët kërkimor, bashkëpunim i universitar	Harmonizimi ligjor, zbatimi i kontratave, kanalet e komunikimit, instituti i përbashkët kërkimor, bashkëpunimi universitar	Harmonizimi i politikave ligjore, zbatimi i kontratave, instituti i përbashkët kërkimor
Bujqësia dhe Agropërpunimi Inteligjent	Sistemi i gjurmimit digjital, mungesa e fuqisë punëtore, aksesi në financa, zhvillimi i produkteve inteligjente , harmonizimi i standardeve, koordinimi i furnizimit	Trajnimi, aksesi në financa, promovimi i produktit inteligjent, harmonizimi i standardeve, koordinimi i furnizimit, skemat e subvencioneve, shkëmbimi i njohurive, bashkëpunimi strukturor, fokusi i agropërpunimit, eksplorimi i eksportit, praktikat e qëndrueshme	Fondi i përbashkët, konsorciume, laboratorë të certifikuar nga BE, panaire tregtare, programe trajnimi, auditim i përbashkët, teknika inovative
Politikat Tregtare dhe Agropërpunimi	Plotësimi i legjislacionit, tatimi mbi të ardhurat, subvencionet, fuqizimi i agjencive, certifikimi, standardizimi, përcaktimi i origjinës, investimet në teknologji, marrëveshjet ndërqeveritare	Plotësimi i legjislacionit, tatimi mbi të ardhurat, subvencionet, fuqizimi i agjencive, certifikimi, standardizimi, përcaktimi i origjinës, investimet në teknologji, marrëveshjet ndërqeveritare	Fondi i përbashkët, konsorciume, laboratorë të certifikuar nga BE, panaire tregtare, programe trajnimi, auditim i përbashkët, teknika inovative, agjenci koordinimi

2. Seminare dypalëshe S3 Shqipëri - Maqedoni e Veriut

Takimi i përbashkët bilateral mes Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut nisi me një pritje të ngrohtë nga drejtuesit e ekipeve kombëtare S3, të cilët shprehën vlerësimin e tyre të sinqertë për praninë e pjesëmarrësve. Ata theksuan nevojën për të zgjeruar bashkëpunimin përtej proceseve konvencionale me vendet e Ballkanit Perëndimor. Sektorët prioritarë të identifikuar për bashkëpunim përfshinin bujqësinë, prodhimin, energjinë dhe lëndët e para. Ky tubim i larmishëm përfshinte përfaqësues të sektorit privat, nëpunës qeveritarë, akademi dhe shoqëri civile nga të dy vendet, duke theksuar rëndësinë e përpjekjeve të tyre të përbashkëta.

Përfaqësuesi i qeverisë nga Maqedonia e Veriut diskutoi për prioritetet e fundit të mbështetura nga BE dhe programet e mundshme BE/rajonale për bashkëpunim bilateral/rajonal. U diskutuan dy paketa të rëndësishme: njëra me fokus në programin rajonal për bashkëpunim ndërkufitar ndërmjet Maqedonisë së Veriut dhe Shqipërisë, me një buxhet prej 12 milionë eurosh. Programi përputhet me Strategjinë e Specializimit inteligjent, duke theksuar mbrojtjen e mjedisit, zbutjen e ndryshimeve klimatike dhe objektet e kërkimit dhe inovacionit.

Paketa e dytë përfshin programe për shumë vende që synojnë mbështetjen e sektorëve të ndryshëm, duke përfshirë bashkëpunimin me të rinjtë, tranzicionin digjital, përfshirjen e romëve, barazinë gjinore dhe tregun e përbashkët rajonal. Përfaqësuesi ndau përvojën e Maqedonisë së Veriut në menaxhimin efektiv të fondeve të BE-së nën një strukturë të veçantë koordinuese, duke përfshirë institucionet kryesore për të nxitur ekonominë dhe për të mbështetur politikat e gjelbra.

A. Progresi i Maqedonisë së Veriut drejt finalizimit të S3

Maqedonia e Veriut filloi përfshirjen e saj në procesin e Specializimit inteligjent në përputhje me kërkesat e Procesit të Berlinit, ngjashëm me vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor. Procesi zyrtarisht filloi në vitin 2018 kur Maqedonia e Veriut u regjistrua në Platformën e Specializimit Inteligjent. Ky përkushtim u nënvizua nga qeveria e Maqedonisë së Veriut, duke demonstruar përkushtimin e saj ndaj iniciativës Specializim Inteligjent.
Ekipi Kombëtar për Platformën e Specializimit Inteligjent u krijua në korrik 2018 dhe iu nënshtrua rishikimeve në 2020 për të siguruar përfaqësim më të gjerë nga institucione dhe palë të ndryshme, duke përfshirë akademinë, shoqërinë civile dhe sektorin privat. I drejtuar nga Ministria e Arsimit dhe Shkencës, ky ekip kombëtar përbëhet nga institucione të nivelit qendror si Ministria e Ekonomisë, Ministria e Bujqësisë, Pylltaria dhe Ekonomia e Ujërave, Ministria e Shoqërisë së Informacionit dhe Administratës, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor, Ministria e Financave, Enti Shtetëror i Statistikave dhe universitetet, institutet kërkimore dhe shoqatat e biznesit përkatës për sektorët prioritarë të identifikuar.

Kombëtares i është besuar përgjegjësia për të drejtuar dhe koordinuar proceset e Platformës së Specializimit Inteligjent. Kjo përfshin përgatitjen e analizave thelbësore të politikave dhe dokumenteve thelbësore për objektivat e platformës.

Zhvillimi i Strategjisë së Specializimit inteligjent në Maqedoninë e Veriut është udhëhequr nga një udhërrëfyes i hartuar me ndihmën e Bashkimit Evropian. Ky udhërrëfyes përputhet me kuadrin metodologjik të ofruar nga Qendra e Përbashkët Kërkimore (JRC) për Specializimin inteligjent në Ballkanin Perëndimor dhe Vendet Fqinje të BE-së. Metodologjia e JRC përshkruan hapat kryesorë në këtë proces:

1. **Fillimi i procesit dhe analizimi i kuadrit strategjik:** Kjo fazë përfshin marrjen e vendimit për fillimin e procesit dhe analizimin e kornizës strategjike.

2. **Diagnostifikimi:** Diagnostifikimi përfshin analiza sasiore dhe cilësore të potencialit ekonomik, inovativ dhe shkencor, duke çuar në identifikimin e fushave prioritare.

3. **Angazhimi i palëve të interesit (Procesi i Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes - EDP):** Kjo fazë angazhon përfaqësues nga sektori publik, privat, akademik dhe i shoqërisë civile për të identifikuar sfidat dhe instrumentet e politikave.

4. **Dizajnimi i Sistemit të Monitorimit, Zbatimit dhe Financimit:** Ky hap fokusohet në krijimin e sistemit për monitorimin, zbatimin dhe financimin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent.

5. **Përgatitja e Dokumentit Strategjik për Specializimin inteligjent:** Kjo fazë përfshin përgatitjen e dokumentit strategjik që përshkruan Strategjinë e Specializimit Inteligjent.

Maqedonia e Veriut ka përfunduar me sukses katër fazat fillestare dhe aktualisht është në proces të hartimit të dokumentit strategjik.

II. Identifikimi i fushave prioritare

Analizat sasiore dhe cilësore të kryera në 2021 dhe 2022 kanë identifikuar disa industri dhe nën-sektorë me potencial të konsiderueshëm për inovacion dhe zhvillim. Këto analiza vijnë nga një kombinim i metodologjive statistikore për të eksploruar potencialin ekonomik, shkencor dhe inovativ të Maqedonisë së Veriut. Analiza cilësore integron rezultatet e marra përmes konsultimeve dhe intervistave publike.
Analizat kanë përcaktuar këto fusha prioritare vertikale:

- Industria Elektro Mekanike - Industria 4.0
- Materiale të qëndrueshme dhe ndërtesa inteligjente
- Bujqësi dhe ushqim inteligjent me vlerë të lartë të shtuar
- TIK
- Si horizontale janë propozuar dy fusha
- Energji për të ardhmen
- Turizmi

dhe secila prej fushave prioritare ka shumë dhe mundësi të larmishme për inovacion të ndërthurur, me fusha vertikale dhe horizontale.

Këta sektorë përfaqësojnë fushat strategjike ku Maqedonia e Veriut synon të përqendrojë përpjekjet dhe burimet e saj për të nxitur inovacionin, për të nxitur rritjen ekonomike dhe për të rritur konkurrencën.

III. Dialogjet me palët e interesit - Procesi i identifikimit përmes sipërmarrjes (EDP)

Duke u bazuar në njohuritë e marra nga analizat, Maqedonia e Veriut filloi një proces konsultativ të njohur si Procesi i Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes(EDP) në shtator 2022, i cili përfundoi në fillim të vitit 2023. EDP angazhoi palë të interesit nga sektori publik dhe privat, duke përfshirë akademinë dhe shoqërinë civile. Objektivi kryesor i këtij procesi ishte të lehtësonte diskutimet mbi nevojat specifike dhe instrumentet e politikave të nevojshme për të mbështetur inovacionin brenda sektorëve prioritarë të identifikuar.

Procesi i EDP-së përfshiu tre seminarë, secili i dedikuar për një nga sektorët me përparësi. Diskutimet gjatë raundit të parë dhe të dytë të seminareve (të mbajtura nga shtatori deri në dhjetor 2022) u përqëndruan kryesisht rreth zhvillimit dhe finalizimit të analizave SWOT. Këto analiza synonin të identifikonin pikat e forta, dobësitë, mundësitë dhe kërcënimet për secilin sektor, duke ofruar një vlerësim fillestar të situatës aktuale dhe njohuri për përzgjedhjen e instrumenteve të politikave.

Raundi i tretë i seminareve (i zhvilluar nga janari deri në mars 2023) brenda EDP trajtoi instrumentet e politikave, shpesh të referuara si "përzierja e politikave". Gjatë kësaj faze, u kërkuan kontribute nga palë të ndryshme, duke u fokusuar në masat që kontribuojnë në arritjen e objektivave dhe veprimeve strategjike, si dhe në treguesit e performancës.

Kjo qasje e drejtuar nga palët e interesit synon të përshtasë Strategjinë e Specializimit inteligjent me nevojat dhe mundësitë specifike të identifikuara në Maqedoninë e Veriut, duke nxitur një mjedis të favorshëm për inovacion, zhvillim ekonomik dhe konkurrencë në sektorët prioritarë të identifikuar.

B. Fushat e identifikuara me përparësi të përbashkëta:

- Bujqësia e Qëndrueshme
- Energjia e Rinovueshme
- Industria prodhuese
- Industria e lëndëve të para dhe përpunimi i qëndrueshëm me vlerë të shtuar

Seminari i përbashkët synonte të nxiste bashkëpunimin ndërkufitar, rritjen e bazuar në njohuri dhe qasje inovative në fusha të përbashkëta, duke hapur rrugën për një partneritet më të fortë dhe një të ardhme të begatë, me mbështetjen e programeve dhe financimit të BE-së.

Bujqësia e Qëndrueshme:

	Sfida	Zgjidhje	Projekte të Përbashkëta
Praktikat e qëndrueshme bujqësore	Agjenda e gjelbër, bujqësia organike, produktet territoriale, praktikat tradicionale, përmirësimi i teknologjisë, ekonomia blu, shkëmbimi i njohurive	Përshtatja ndaj ndryshimeve klimatike, bujqësia e gjeneratës së ardhshme, magazinimi, efektet e urbanizimit, mbajtja e ekspertëve, efikasiteti i magazinimit, ekuilibri i tregut, modernizimi, bashkëpunimi i fermerëve, aksesi në informacion, kornizat e qëndrueshmërisë, integrimi i teknologjisë, speciet pushtuese, zbutja e rrezikut klimatik	Inovacioni kërkimor, digjitalizimi, mbrojtja mjedisore, arsimi, bashkëpunimi rajonal
Mbështetje për Arsimin Bujqësor dhe Risitë	Bashkëpunim, shërbime digjitale, inovacion kërkimor, zhvillimi i aftësive, testim i cilësisë së produktit	Bashkëpunim universitar, digjitalizimi, asistencë teknike, mbështetje kërkimore, institucione të certifikuara	Infrastruktura kërkimore, specializimi inteligjent, shpërndarja e informacionit, aftësia digjitale, ulja e mbetjeve

Energjia e Rinovueshme:

	Sfida	Zgjidhje	Projekte të Përbashkëta
Tranzicioni i Energjisë dhe Energjia e Qëndrueshme	Tranzicioni në energji të pastër, dekarbonizimi, zgjidhje efikase, investime në energjinë e rinovueshme, magazinimi i energjisë, burime të ndryshme	Zbutja e ndikimit klimatik, përshtatja me urbanizimimin, ndërtimi i qëndrueshëm, bashkërendimi e agjendës së gjelbër, mbajtja e talenteve, aksesi në informacion, kornizat ligjore	Projektet energjitike rajonale, hulumtimi, inovacioni, arsimimi, bashkëpunimi energjetik
Mbështetje për Arsimin dhe Inovacionin	Bashkëpunimi universitet-industri, digjitalizimi, asistenca e tranzicionit të gjelbër, hulumtimi, inovacioni, zhvillimi i aftësive, testimi i produktit	Lehtësimi i bashkëpunimit, digjitalizimi, asistenca teknike, hulumtimi, mbështetja e inovacionit, testimi i certifikuar	Infrastruktura kërkimore, specializimi inteligjent, shpërndarja e informacionit, pjekuria digjitale, programe arsimimi

Industria e lëndëve të para

	Sfida	Zgjidhje	Projekte të Përbashkëta
Bashkëpunimi për lëndët e para dhe minierat	Qendra e lëndëve të para të EIT, zhvillimi i strategjisë, lëndët e para dytësore, kërkimi i mineraleve, projektet rajonale	Efektet e urbanizimit, mbajtja e talenteve, aksesi në informacion, zbatimi i strategjisë	Hulumtim, inovacion, digjitalizim, arsim, bashkëpunim rajonal
Mbështetje për Arsimin dhe Inovacionin	Bashkëpunimi universitet-industri, digjitalizimi, hulumtimi, inovacioni, zhvillimi i aftësive, testimi i produktit	Bashkëpunimi, përmirësimi kërkimor, pjesëmarrja në projekt, shkëmbimi i informacionit, transformimi digjital, rritja e aftësive, rikualifikimi	Infrastruktura kërkimore, shkëmbimi i njohurive, bashkëpunimi rajonal, menaxhimi i mbetjeve

3. Seminare dypalëshe S3 Shqipëri - Mali i Zi

Në seminarin me Malin e Zi, pjesëmarrës nga Shqipëria dhe Mali i Zi u mblodhën për të shqyrtuar mundësitë për bashkëpunim në kontekstin e Strategjive të Specializimit Inteligjent (S3). Seminari bilateral kishte për qëllim identifikimin e fushave të përbashkëta prioritare dhe nxitjen e partneriteteve rajonale për të nxitur rritjen ekonomike dhe inovacionin. Kreu i Kombëtares S3 të Shqipërisë theksoi rëndësinë e bashkëpunimit ndërkufitar dhe nevojën për të eksploruar projekte të përbashkëta dhe mundësi investimi. Ndërsa kreu i ekipit kombëtar S3 nga Mali i Zi pranoi sfidat e zbatimit të strategjisë S3, ndërkohë theksoi përfitimet e mundshme të bashkëpunimit rajonal.

A. Zhvillimi i i Malit të Zi drejt finalizimit të S3

I. Angazhimi i Malit të Zi në procesin e specializimit inteligjent

Mali i Zi filloi rrugëtimin e Specializimit Inteligjent me synimin për të promovuar rritjen ekonomike, stabilitetin dhe konkurrencën. Ky proces përputhet me përpjekjet e Malit të Zi për të ndërtuar një ekonomi tregu të bazuar në sundimin e ligjit dhe institucione të qëndrueshme, të cilat filluan në kthesën e mijëvjeçarit të ri. Për më tepër, përfshirja e Malit të Zi në Procesin e Stabilizim Asociimit ka kontribuar në stabilitetin e tij politik dhe ka krijuar kushte të përshtatshme për aktivitetet ekonomike.

Procesi i hartimit të Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3) në Mal të Zi i përmbahet metodologjisë së zhvilluar nga Qendra e Përbashkët Kërkimore e Komisionit Evropian (JRC). Aktivitetet në lidhje me Strategjinë e Specializimit Inteligjent të Malit të Zi filluan në fillim të vitit 2017. Zhvillimi i kësaj strategjie ka qenë një përpjekje bashkëpunuese, duke siguruar pjesëmarrjen e palëve të ndryshme të interesit në çdo fazë, duke përfshirë konsultimet publike për të përfshirë qytetarët. Për të lehtësuar bashkëpunimin ndërmjet agjencive, fillimisht u krijua një strukturë e përshtatshme qeverisëse.

Procesi i hartimit të S3 në Mal të Zi ka ndjekur fazat kryesore:

- **Iniciimi dhe Analiza e Kornizës Strategjike:** Kjo fazë përfshinte fillimin e procesit dhe analizimin e kornizës strategjike.
- **Diagnostifikimi:** Janë kryer analiza sasiore dhe cilësore për të identifikuar fushat prioritare S3.
- **Procesi i zbulimit të sipërmarrjes (EDP):**EDP, e karakterizuar nga një qasje nga poshtë-lart, përdori të dhëna nga analizat paraprake për të identifikuar prioritetet përfundimtare dhe për të kryer analizat SWOT për secilin sektor prioritar.
- **Konsultimet në nivel shtetëror dhe publik:** Pas EDP , u kryen konsultime në nivel shtetëror dhe konsultime publike në përputhje me legjislacionin kombëtar. Qeveria e Malit të Zi miratoi zyrtarisht Strategjinë e Specializimit inteligjent.
- **Dorëzimi në Komisionin Evropian:**Strategjia e finalizuar S3 iu dorëzua Komisionit Evropian për një opinion.

Ministria e Shkencës (MoS), me mbështetjen e Ministrisë së Ekonomisë (MM), luajti një rol kyç në koordinimin e zhvillimit të Strategjisë së Specializimit Inteligjent të Malit të Zi. U miratua një model i qeverisjes me helikë të katërfishtë, duke siguruar bashkëpunimin midis qeverisë, akademisë, sektorit privat dhe shoqërisë civile. Ekspertët nga Komisioni Evropian ofruan asistencë sistematike gjatë gjithë procesit.

II. Procesi i zbulimit të sipërmarrjes (EDP)

Procesi i EDP-së në Mal të Zi pasoi identifikimin paraprak të shtatë fushave prioritare bazuar në analizat sasiore dhe cilësore. Ai theksoi përfshirjen e gjerë të palëve të interesit, veçanërisht përfaqësuesve të sektorit të biznesit, në zbulimin dhe gjenerimin (prodhimin) e informacionit rreth veprimtarive) dhe mundësive të reja të mundshme. EDP synon të identifikojë fushat për inovacion dhe zhvillim përmes ndërveprimeve midis politikëbërësve, bizneseve, akademisë dhe shoqërisë civile.

Përgatitja për EDP përfshinte trajnimin për delegacionin malazez për fillimin e procesit S3 dhe udhëheqjen e diskutimeve sipërmarrëse. EDP filloi zyrtarisht me Konferencën S3, duke mbledhur pjesëmarrës nga sektorë të ndryshëm, të ndjekur nga seminare të shumta në fushat prioritare, monitorim i vazhdueshëm nga ekspertë dhe një pyetësor interaktiv në internet për të gjitha palët e interesit.

Konferenca përfundimtare EDP përfshiu mbi 150 përfaqësues nga sektorë të ndryshëm, me më shumë se 300 palë të interesit që morën pjesë në këtë fazë. Ky proces i vazhdueshëm mundësoi mbledhjen e të dhënave dhe njohurive për të përmirësuar fushat prioritare, për të krijuar një vizion për secilin sektor dhe për të përcaktuar qëllimet me tregues dhe masa konkrete për zbatim.

III. Fushat prioritare të identifikuara janë:

- Bujqësia e qëndrueshme dhe zinxhiri i vlerave ushqimore, energjia dhe mjedisi i qëndrueshëm dhe Turizmi i qëndrueshëm dhe shëndetësor – si prioritete vertikale;
- dhe Teknologjitë e Informacionit dhe Komunikimit (TIK) – si prioritet horizontal.

Në përmbledhje, Strategjia e Specializimit Inteligjent të Malit të Zi thekson një qasje bashkëpunuese, të drejtuar nga palët e interesit, duke përshirë) analizat sasiore dhe cilësore, dhe EDP për të identifikuar sektorët prioritarë dhe për të nxitur rritjen ekonomike, inovacionin dhe konkurrencën. Nëpërmjet angazhimit të vazhdueshëm dhe mbështetjes së vazhdueshme nga Komisioni Evropian, Mali i Zi synon të përfitojë nga avantazhet e tij krahasuese dhe të diversifikojë (I) aktivitetet e tij ekonomike për zhvillim të qëndrueshëm.

B. Fushat me përparësi të përbashkëta të identifikuara:

- TIK
- Turizmi i Qëndrueshëm dhe Shëndetësor
- Bujqësia e qëndrueshme dhe zinxhiri i vlerës së ushqimit

Gjatë seminarit të përbashkët, pjesëmarrësit njohën natyrën plotësuese të ekonomive të tyre dhe potencialin për krijimin e zinxhirit të vlerës dhe shkëmbimin e njohurive. Ata diskutuan rëndësinë e kanaleve efektive të komunikimit, ndërtimin e kapaciteteve dhe burimet financiare për të mbështetur zbatimin e strategjisë S3.

Pjesëmarrësit pranuan gjithashtu rëndësinë e përfshirjes së këndvështrimit gjinor në strategji dhe promovimin e fuqizimit ekonomik të grave në rajon. Ata theksuan rolin e bizneseve të drejtuara nga gratë në sektorë të ndryshëm dhe rëndësinë e krijimit të mundësive të barabarta për gratë në proceset vendimmarrëse.

Në përgjithësi, seminari shërbeu si një platformë për diskutime të frytshme dhe identifikoi fushat e mundshme të bashkëpunimit. Pjesëmarrësit shprehën përkushtimin e tyre për të vazhduar punën së bashku dhe për të shqyrtuar mundësitë për projekte të përbashkëta dhe mekanizma financimi. Bashkëpunimi ndërmjet Shqipërisë dhe Malit të Zi shihet si një hap drejt një të ardhmeje më të begatë dhe inovative për nxitjen e bashkëpunimit në rajonin e Ballkanit Perëndimor.

Seminari u nda në 3 sesione pune. Gjetjet për secilin sektor janë paraqitur më poshtë:

TIK:

	Sfida	Zgjidhje	Iniciativa/Projekte të Përbashkëta
Inovacioni dhe Sipërmarrja	Programet rinore, fondet e inovacionit, inkubacioni, korniza ligjore	Mentorimi i bashkëpunimit, mbështetja e startup-eve, dispozitat ligjore, krijimi i fondit të inovacionit	Programet ndërkufitare, shkëmbimi i njohurive, qendrat e inovacionit
Arsimi dhe Të Nxënit Gjatë Gjithë Jetës	Programet e fazës së hershme dhe të nxënit gjatë gjithë jetës	Programe të të nxënit gjatë gjithë jetës, kurse të shkurtra	Kurrikul e përbashkët, kurse verore
Bashkëpunimi dhe Partneriteti	Zhvillimi i ekosistemit, mjetet e bashkëpunimit	Zgjidhje të qëndrueshme TIK, bashkëpunim mes palëve të interesit, fonde mbështetëse	Marrëveshje rajonale/dypalëshe, projekte të përbashkëta, platforma komunikimi
Burimet Njerëzore dhe Ekspertiza	Mungesa e ekspertëve, largimi i njerëzve të trajnuar ose të kualifikuar	Tërheqja e talenteve, mbajtja e ekspertizës	Programe shkëmbimi, rrjete ekspertësh

Turizmi i Qëndrueshëm dhe Shëndetësor:

	Sfida	Zgjidhje	Iniciativa/Projekte të Përbashkëta
Inovacioni dhe Sipërmarrja	Programet e të mësuarit gjatë gjithë jetës	Të mësuarit gjatë gjithë jetës, kurse të shkurtra	Kurrikula të përbashkëta, mësime të hapura, promovimi i produkteve tradicionale
Bashkëpunimi dhe Partneriteti	Zhvillimi i ekosistemit, burimet financiare	Bashkëpunimi me palët e interesit, ndihmë financiare	Marrëveshje rajonale/dypalëshe, projekte të përbashkëta, marketing
Turizmi dhe Trashëgimia Kulturore	Bashkëpunimi ndërkufitar, produkte të qëndrueshme	Promovimi i turizmit të qëndrueshëm	Turne të përbashkët turistike, shkëmbim përvojash
Burimet Njerëzore dhe Ekspertiza	Mungesa e ekspertëve, largimi i njerëzve të trajnuar ose të kualifikuar	Tërheqja e ekspertizës dhe e talenteve	Bashkëpunimi në arsim, standardizimi

Bujqësia e qëndrueshme dhe zinxhiri i vlerave ushqimore:

	Sfida	Zgjidhje	Iniciativa/Projekte të Përbashkëta
Arsimi dhe Të Nxënit Gjatë Gjithë Jetës	Programet e të Nxënit Gjatë Gjithë Jetës, Kurrikula e përbashkët	Kurse të shkurtra, leksione të hapura, kurse verore	Kurrikula të përbashkëta, shkëmbime studentore
Inovacioni	Përshtatja e teknologjisë, kërkimi gjenetik	Mjetet, hulutimi, ruajtja gjenetike e specieve	Projekte të përbashkëta, laboratorë kërkimor
Bashkpëpunimi dhe partneriteti	Bashkëpunimi prodhues-qeveri	Kanalet e komunikimit, projekte bashkëpunimi	Qendra certifikimi, zhvillimi i shtreszimeve
Burimet Njerëzore dhe Ekspertiza	Mungesa e ekspertëve, largimi i njerëzve të trajnuar ose të kualifikuar	Tërheqja e ekspertizës, organet këshillimore	Mbështetja e biznesit, krijimi i rrjetit
Mjedisi	Ruajtja e mjedisit	Përdorimi i qëndrueshëm i burimeve	Menaxhimi i mbetjeve, përdorimi i teknologjisë

Bashkëpunimi i vazhdueshëm rajonal

Në kuadër të seminareve dypalëshe, vlen të theksohet se Shqipëria, Kosova, Maqedonia e Veriut dhe Mali i Zi, si vende fqinje në zemër të Ballkanit Perëndimor, ndajnë një histori të pasur bashkëpunimi. Historia e tyre e përbashkët, ngjashmëria kulturore dhe afërsia gjeografike kanë shërbyer si bazë për marrëveshje të shumta ndër vite. Këto marrëveshje përfshijnë një gamë të gjerë fushash, duke përfshirë bashkëpunimin ekonomik, kulturor dhe politik, duke nënvizuar thellësinë e ndërlidhjes së tyre.

Këto kombe, me ngjashmëritë dhe aspiratat e tyre të përbashkëta, kanë punuar së bashku për të forcuar lidhjet e tyre dhe për të nxitur zhvillimin rajonal. Bashkëpunimet e vazhdueshme të paraqitura në këtë raport pasqyrojnë angazhimin e tyre për të ndjekur inovacionin, rritjen e qëndrueshme ekonomike dhe partneritetet ndërkufitare. Këto përpjekje jo vetëm që nxisin zhvillimin dhe mirëqenien e përbashkët, por gjithashtu theksojnë potencialin për bashkëpunim në të ardhmen dhe rolin kryesor të bashkëpunimit rajonal në rrugëtimin e tyre kolektiv drejt një të ardhmeje më të ndritur dhe të ndërlidhur.

Përveç kësaj, bashkëpunimi midis vendeve të WB6 (Ballkani Perëndimor 6). Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Kosova, Mali i Zi, Maqedonia e Veriut dhe Serbia, u forcuan) kur liderët e Ballkanit Perëndimor miratuan Planin Shumëvjeçar të Veprimit për Zonën Ekonomike Rajonale në Ballkanin Perëndimor (MAP REA), në Samitin e Triestes të mbajtur më 12 korrik 2017. MAP REA, synonte të mundësonte qarkullimin e papenguar të mallrave, shërbimeve, kapitalit dhe fuqisë punëtore shumë të kualifikuar, duke e bërë rajonin më tërheqës për investime dhe tregti; dhe përshpejtimin e përafrimit me BE-në, duke sjellë kështu mirëqenie për qytetarët e Ballkanit Perëndimor.

Më 10 nëntor 2020, drejtuesit e WB6 (Ballkani Perëndimor 6) miratuan në Samitin e Procesit të Berlinit të mbajtur në Sofje, Planin e Veprimit të Tregut të Përbashkët Rajonal (CRM) 2021-2024. Ai bazohet në arritjet e Zonës Ekonomike Rajonale (REA). Qëllimi i CRM ishte të kishte një efekt transformues duke e vendosur rajonin në hartën e investitorëve globalë, duke krijuar kështu vende pune dhe duke ofruar zgjedhje më të mëdha me çmime më të ulëta për konsumatorët e tij dhe duke u mundësuar njerëzve të punojnë në të gjithë rajonin. Zbatimi i veprimeve rajonale përfaqëson një hap për bizneset e WB6 (Ballkani Perëndimor 6) për t'u përfshirë më mirë në zinxhirët e vlerave evropiane dhe për të forcuar konkurrencën e tyre në tregun evropian dhe global.

Strategjia e Specializimit Inteligjent është përfshirë si në Zonën Ekonomike Rajonale (REA) ashtu edhe në Planin e saj Shumëvjeçar të Veprimit, si dhe në Tregun e Përbashkët Rajonal (CRM). Është një prioritet rajonal dhe kombëtar për vendet e WB6 (Ballkani Perëndimor 6) dhe bashkëpunimi mes tyre gjatë këtij procesi është thelbësor.

Pavarësisht punës dhe bashkëpunimit në hartimin e Strategjive të Specializimit Inteligjent, vendet kanë një histori të gjatë bashkëpunimi ndër vite. Në këtë kuadër, janë nënshkruar disa marrëveshje të rëndësishme mes tyre, të cilat tregojnë vullnetin dhe angazhimin e mirë të liderëve për të ndërmarrë nisma të përbashkëta që do të kenë ndikim në ekonomitë kombëtare si dhe në zhvillimin e rajonit në tërësi. Disa nga këto marrëveshje të fokusuara në fusha të ndryshme, janë paraqitur më poshtë.

Marrëveshjet Shqipëri – Kosovë

Kosova dhe Shqipëria ndajnë një histori bashkëpunimi dhe kanë hyrë në marrëveshje të shumta që nga shpallja e pavarësisë së Kosovës. Deri më sot, të dy kombet janë angazhuar në mbi 100 marrëveshje që përfshijnë ekonominë, arsimin, mbrojtjen dhe zhvillimin. Megjithatë, zbatimi i këtyre marrëveshjeve është përballur me sfida, ku vetëm 49% janë realizuar plotësisht. Ky bashkëpunim i gjerë është nxitur përmes një tradite dyvjeçare të takimeve të përbashkëta që nga viti 2014.

Këto marrëveshje kanë përfshirë një gamë të gjerë fushash, duke përfshirë arsimin, transportin, energjinë, infrastrukturën dhe turizmin. Veçanërisht, marrëveshjet më të fundit u nënshkruan në qershor 2022 gjatë takimit të tetë zyrtar që nga shpallja e pavarësisë së Kosovës, duke forcuar më tej angazhimin e tyre për të forcuar lidhjet dypalëshe.

Në kontekstin e seminarit tonë, është e rëndësishme të theksohen marrëveshjet në sektorin e përpunimit të ushqimit. Këto marrëveshje përfshijnë angazhime për harmonizimin e politikave ligjore në bujqësi, sigurimin e cilësisë së produktit dhe zhvillimin e produkteve bujqësore inteligjente. Për më tepër, të dy vendet kanë shprehur përkushtimin e tyre për promovimin e praktikave të qëndrueshme bujqësore dhe shqyrtimin e mundësive për eksportimin e produkteve me origjinë shtazore në BE.

Marrëveshjet kryesore të fundit në lidhje me fokusin e seminarit tonë përfshijnë:

Bujqësia:

- Marrëveshja për Bashkëpunim ndërmjet Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Ekonomisë, Punësimit, Tregtisë, Industrisë, Sipërmarrjes dhe Investimeve Strategjike të Republikës së Kosovës për Mobilitetin e Punës.
- Marrëveshja e Bashkëpunimit në Zbatimin e Programeve të Mbështetjes së Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural ndërmjet Ministrisë së Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural të Republikës së Kosovës.
- Marrëveshja e Bashkëpunimit për Shkëmbimin e Eksperiencës në Proceset Teknike ndërmjet Ministrisë së Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural të Republikës së Kosovës.

TIK:

Në sektorin e TIK, Shqipëria dhe Kosova kanë vendosur gjithashtu marrëveshje për të garantuar sigurinë kibernetike, për të zhvilluar sisteme të harmonizuara dhe për të promovuar përdorimin e gjerë të TIK në të gjithë sektorët. Këto marrëveshje synojnë të nxisin digjitalizimin, të përmirësojnë cilësinë e shërbimit dhe të krijojnë një mjedis të favorshëm për inovacionin digjital.

Marrëveshjet kryesore së fundmi në lidhje me TIK përfshijnë:

- Memorandum Bashkëpunimi për Krijimin e Korridorit Digjital 5G dhe Lehtësimin e Lëvizjes së Ardhshme ndërmjet Ministrisë së Infrastrukturës dhe Energjisë së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Ekonomisë dhe Mjedisit të Republikës së Kosovës.
- Memorandum Bashkëpunimi ndërmjet Ministrisë së Arsimit, Sportit dhe Rinisë së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës të Republikës së Kosovës për Platformën e Përbashkët Digjitale të Arsimit Parauniversitar.

Këto marrëveshje pasqyrojnë përkushtimin e vazhdueshëm të Kosovës dhe Shqipërisë për të nxitur bashkëpunimin dhe zhvillimin e sektorëve të ndryshëm të ekonomive të tyre, përfshirë ato të diskutuara në seminarin tonë.

Në shtojcën më poshtë janë marrëveshjet e përgjithshme të nënshkruara mes këtyre dy shteteve gjatë viteve të fundit.

Marrëveshjet Shqipëri - Maqedoni e Veriut

Takimi i parë i dy qeverive, i mbajtur në Pogradec më 15 dhjetor 2017, ishte një moment kyç. Ishte i pari i këtij lloji mes qeverive të të dy vendeve dhe shënoi një angazhim të përbashkët për ndërtimin e një mekanizmi të qëndrueshëm afatgjatë me synim ngritjen e marrëdhënieve midis Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut në një nivel të ri cilësor. Agjenda e përcaktuar bashkërisht, e shprehur në Deklaratën e Përbashkët të nënshkruar në fund të këtij takimi, ka një qasje konkrete thelbësore dhe synon rezultate të prekshme.

Kjo agjendë përfshin forcimin e marrëdhënieve dypalëshe përmes rritjes së dialogut dhe shkëmbimeve në të gjitha fushat e bashkëpunimit, mobilizimin e përpjekjeve për përmbushjen e angazhimeve në kuadër të integrimit në strukturat euroatlantike, punën për lidhjen e mëtejshme të Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut përmes zhvillimit të rrugëve, hekurudhave dhe infrastrukturës energjetike, duke përmirësuar standardet e lëvizjes së lirë të mallrave, njerëzve dhe kapitalit duke ndjekur modelin doganor One-Stop-Shop (Shërbime të ndryshme të ofruara në një vend).

Gjithashtu, janë nënshkruar këto marrëveshje:

Nr.	Titulli i Dokumentit
1	Deklaratë e përbashkët ndërmjet Kryeministrit të Republikës së Shqipërisë, H.E. Edi Rama dhe kryeministrit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, H.E. Zoran Zaev, në kuadër të takimit të parë ndërqeveritar Shqipëri – Maqedoni e Veriut.
2	Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut për parandalimin dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm.
3	Plani për bashkëpunim dhe konsultime ndërmjet Ministrisë së Punëve të Jashtme të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe Ministrisë për Evropën dhe Punët e Jashtme të Republikës së Shqipërisë.
4	Memorandum bashkëpunimi ndërmjet Ministrisë së Punëve të Brendshme të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe Ministrisë së Brendshme të Republikës së Shqipërisë, për forcimin e bashkëpunimit në fushën e kontrollit të brendshëm.
5	Memorandum bashkëpunimi ndërmjet Drejtorisë së Përgjithshme të Arkivave të Republikës së Shqipërisë dhe Institutit të Trashëgimisë Shpirtërore dhe Kulturore të Shqiptarëve – Shkup.

Në mbledhjet e njëpasnjëshme të dy qeverive Shqipëri-Maqedoni e Veriut, mbajtur në Shkup më 14 nëntor 2022, u nënshkruan marrëveshjet dhe memorandumet që mbulojnë fusha të ndryshme, duke përfshirë bashkëpunimin në procesin e integrimit në BE, bashkëpunimin në mbrojtje dhe siguri, kontrollin e përbashkët kufitar në pikën e përbashkët të kalimit kufitar Qafë-Thanë dhe një memorandum bashkëpunimi në sektorin ekonomik dhe atë të energjisë.

Marrëveshjet kryesore të fundit në lidhje me fushat e përbashkëta prioritare mund të gjenden në Shtojcën më poshtë.

Marrëveshjet Shqipëri-Mali i Zi

Takimi i Parë Ndërqeveritar ndërmjet Shqipërisë dhe Malit të Zi u zhvillua më 3 korrik 2018, në Shkodër. Në takim morën pjesë delegacione të përbëra nga 11 ministra nga të dyja qeveritë. Takimi përfundoi me një konferencë të përbashkët për shtyp dhe në kapërcyell të eventit u mbajt një Forum Biznesi, i organizuar nga Dhomat e Tregtisë dhe Industrisë si dhe Agjencitë e Investimeve të të dy vendeve. Gjatë këtij takimi u nënshkrua një Marrëveshje e Përbashkët dhe shtatë Memorandume Mirëkuptimi/Bashkëpunimi.

- **Takimi Ndërqeveritar dhe Konferenca për Shtyp:** Kryeministri Rama e vlerësoi këtë takim si një hap të rëndësishëm drejt thellimit të marrëdhënieve dypalëshe. Të dy vendet kanë bashkëpunuar në mënyrë efektive në procesin e integrimit euroatlantik dhe në procesin e Berlinit. Temat kryesore të diskutuara përfshinë autostradën Adriatiko-Joniane, shtimin e pikave të kalimit kufitar, zhvillimin e infrastrukturës ndërmjet Velipojës dhe Ulqinit dhe një qasje të përbashkët ndaj Kosovës dhe dialogut të saj me Serbinë. Gjithashtu u theksua hapja e pikave të kalimit kufitar dhe roli pozitiv i minoriteteve.

- **Forumi i Biznesit:** Forumi i Biznesit Shqipëri-Mal i Zi, i organizuar nga Bashkimi i Dhomave të Tregtisë dhe Industrisë të të dy vendeve, synoi të nxisë bashkëpunimin në sektorë të ndryshëm, duke përfshirë tregtinë, turizmin, energjinë, transportin, bujqësinë, TIK-un dhe përpunimin e drurit. Afërsisht 170 përfaqësues të kompanive nga të dy vendet morën pjesë. Diskutimet u përqëndruan në projektet ndërkufitare, përmirësimin e lidhjeve ekonomike, adresimin e pengesave jotarifore dhe nxitjen e shkëmbimeve tregtare dhe investimeve.

Ky takim shënoi një hap të rëndësishëm përpara në marrëdhëniet dypalëshe dhe demonstroi potencial të pashfrytëzuar në fusha të ndryshme si ekonomia, tregtia, turizmi dhe bashkëpunimi ndërkufitar. Pjesëmarrja e shumë kompanive në Forumin e Biznesit tregoi interesin dhe potencialin e madh për bashkëpunim mes Shqipërisë dhe Malit të Zi.

Dokumentet e nënshkruara ishin:

Marrëveshje/Bashkëpunim	Përshkrimi
Deklaratë e përbashkët mes Kryeministrave	Një marrëveshje e nënshkruar gjatë takimit të parë ndërqeveritar shqiptaro-malazez.
Marrëveshja K për Menaxhimin Ndërkufitar të Ujërave	Marrëveshje për marrëdhëniet dypalëshe në fushën e menaxhimit ndërkufitar të ujërave.
Ndihma e ndërsjellë në situata emergjente	Marrëveshja për ndihmën e ndërsjellë në situata emergjente ndërmjet Këshillit të Ministrave të Shqipërisë dhe Qeverisë së Malit të Zi.
Operacione Ndërkufitare për Patrullimin e Hapësirës Ajrore	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Shqipërisë dhe Qeverisë së Malit të Zi për Patrullimin e Hapësirës Ajrore për operacionet ndërkufitare për patrullimin e hapësirës ajrore.
Hapja e Kalimit Kufitar (Zogaj-Skje)	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Malit të Zi për hapjen e pikës kufitare Zogaj-Skje për qarkullimin rrugor dhe ujor në liqenin e Shkodrës.
Programi i Bashkëpunimit Kulturor (2018-2020)	Programi i bashkëpunimit kulturor ndërmjet Ministrisë së Kulturës (2018-2020) të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Kulturës së Malit të Zi për periudhën 2018-2020.
Memorandum Mirëkuptimi për Bashkëpunim të Ndërsjellë	Memorandum Mirëkuptimi për Bashkëpunim Reciprok ndërmjet Agjencisë Shqiptare të Zhvillimit të Investimeve (AIDA) dhe Agjencisë Malazeze të Nxitjes së Investimeve
Marrëveshje Bashkëpunimi ndërmjet Dhomave të Tregtisë dhe Industrisë	Marrëveshje bashkëpunimi ndërmjet Bashkimit të Dhomave të Tregtisë dhe Industrisë së Shqipërisë dhe Dhomës së Ekonomisë të Malit të Zi.

Gjatë takimit të dytë të përbashkët të datës 27 shkurt 2023 ndërmjet qeverisë së Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Malit të Zi, u nënshkruan disa marrëveshje bashkëpunimi. Këtu përfshihej një Deklaratë e Përbashkët ndërmjet Kryeministrit të Republikës së Shqipërisë, Edi Rama, dhe Kryeministrit të Malit të Zi, Dritan Abazović; Marrëveshja dypalëshe ndërmjet Republikës së Shqipërisë dhe Malit të Zi për ndërtimin e një ure mbi lumin Bunë; dhe Marrëveshja për hapjen e pikës së përbashkët të kalimit kufitar Shën Nikollë – Pulaj në territorin e Republikës së Shqipërisë, nënshkruar nga kryeministri Edi Rama dhe kryeministri Dritan Abazović. Më tej, ministrat e të dyja qeverive nënshkruan marrëveshje dhe memorandume në fusha të ndryshme, si energjia, peshkimi, mbrojtja e bimëve, mbrojtja sociale, sporti, kultura, media, mbrojtja dhe shëndetësia.

Marrëveshjet e tjera të kohëve të fundit në lidhje me prioritetet e përbashkëta të dy vendeve janë renditur në Shtojcën më poshtë.

Shtojcë – Marrëveshjet ndërmjet Shqipërisë dhe Kosovës, Maqedonisë së Veriut, Malit të Zi

Marrëveshjet mes Shqipërisë dhe Kosovës

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e nënshkrimit
1	Marrëveshje bashkëpunimi për menaxhimin e kufirit	07.03.2006
2	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për njohjen e të drejtave të shqiptarëve të Malit të Zi	27.03.2007
3	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e zhvillimit bujqësor.	27.03.2007
4	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për njohjen e të drejtave të shqiptarëve të Malit të Zi	04.05.2007
5	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e mbrojtjes së mjedisit	04.05.2007
6	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për njohjen e ndërsjellë të diplomave të arsimit të lartë	04.05.2007
7	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e shkencës dhe teknologjisë	04.05.2007
8	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e rendit dhe sigurisë publike	04.05.2007
9	Marrëveshje për bashkëpunim në fushën e telekomunikacionit dhe shërbimeve postare	04.05.2007

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e Nënshkrimit
10	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e arsimit, rinisë dhe sportit	04.05.2007
11	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e shëndetësisë	04.05.2007
12	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e kulturës dhe mbrojtjes së trashëgimisë kulturore	04.05.2007
13	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e transportit	04.05.2007
14	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e zhvillimit ekonomik	04.05.2007
15	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e menaxhimit të emergjencave	04.05.2007
16	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e administratës publike	04.05.2007
17	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e drejtësisë	04.05.2007
18	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e doganave dhe shkëmbimeve tregtare	04.05/2007
19	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e bujqësisë	27.11.2024
20	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e arsimit, rinisë dhe sportit	27.11.2024
21	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e drejtësisë	27.11.2024
22	Marrëveshje për bashkëpunim në fushën e kulturës	27.11.2024
23	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e administratës publike	27.11.2024
24	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e turizmit	27.11.2024

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e Nënshkrimit
25	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e transportit	27.11.2007
26	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e mbrojtjes së mjedisit	27.11.2007
27	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shëndetësisë	27.11.2007
28	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e menaxhimit të emergjencave	27.11.2007
29	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e doganave dhe shkëmbimeve tregtare	27.11.2007
30	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e telekomunikacionit dhe shërbimeve postare	27.11.2007
31	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e zhvillimit ekonomik	27.11.2007
32	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shkencës dhe teknologjisë	27.11.2007
33	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e rendit dhe sigurisë publike	27.11.2007
34	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e administratës publike	27.11.2007
35	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e drejtësisë	30.12.2007
36	Marrëveshja ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë 30.12.2007 dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për njohjen reciproke të diplomave të arsimit të lartë	30.12.2007
37	Marrëveshje për bashkëpunim në fushën e telekomunikacionit dhe shërbimeve postare	30.12.2007
38	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e doganave dhe shkëmbimeve tregtare	30.12.2007
39	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e administratës publike	30.12.2007
40	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e rendit dhe sigurisë publike	30.12.2007
41	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shkencës dhe teknologjisë	30.12.2007
42	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e zhvillimit të ekonomisë	30.12.2007
43	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e transportit	30.12.2007
44	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e bujqësisë	30.12.2007
45	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e arsimit, rinisë dhe sportit	30.12.2007
46	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e drejtësisë	07.06.2010

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e Nënshkrimit
47	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e doganave dhe shkëmbimeve tregtare	07.06.2010
48	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e zhvillimit ekonomik	07.06.2010
49	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e administratës publike	07.06.2010
50	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e telekomunikacionit dhe shërbimeve postare	07.06.2010
51	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shkencës dhe teknologjisë	07.06.2010
52	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e transportit	07.06.2010
53	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e bujqësisë	07.06.2010
54	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e arsimit, rinisë dhe sportit	07.06.2010
55	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shëndetësisë	07.06.2010
56	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e mbrojtjes së mjedisit	07.06.2010
57	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e drejtësisë	07.06.2010
58	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e kulturës	07.06.2010
59	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e turizmit	07.06.2010
60	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e menaxhimit të emergjencave	07.06.2010
61	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e rendit dhe sigurisë publike	07.06.2010
62	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e drejtësisë	27.05.2013
63	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e doganave dhe shkëmbimeve tregtare	27.05.2013
64	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e zhvillimit ekonomik	27.05.2013
65	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e administratës publike	27.05.2013
66	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e telekomunikacionit dhe shërbimeve postare	27.05.2013
67	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shkencës dhe teknologjisë	27.05.2013
68	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e transportit	27.05.2013
69	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e bujqësisë	27.05.2013
70	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e arsimit, rinisë dhe sportit	27.05.2013

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e Nënshkrimit
71	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shëndetësisë	27.05.2013
72	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e mbrojtjes së mjedisit	27.05.2013
73	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e drejtësisë	04.04.2016
74	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e doganave dhe shkëmbimeve tregtare	04.04.2016
75	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e zhvillimit ekonomik	04.04.2016
76	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e administratës publike	04.04.2016
77	Marrëveshja bashkëpunimi në fushën e telekomunikacionit dhe shërbimeve postare	04.04.2016
78	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shkencës dhe teknologjisë	04.04.2016
79	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e transportit	04.04.2016
80	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e bujqësisë	04.04.2016
81	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e arsimit, rinisë dhe sportit	04.04.2016
82	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e shëndetësisë	04.04.2016
83	Marrëveshja për bashkëpunim në fushën e mbrojtjes së mjedisit	04.04.2016
84	Marrëveshja teknike për trajnimin e aviacionit ushtarak	13.01.3024
85	Protokolli i bashkëpunimit për përfaqësimin diplomatik	23.04.2024
86	Protokolli zbatimi në diplomacinë kulturore	23.04.2024
87	Marrëveshja e bashkëpunimit për negociatat e anëtarësimit në BE	23.04.2024
88	Ndryshim protokolli i marrëveshjes së bashkëpunimit për sigurinë	02.10.2024
89	Ndryshimi Protokolli për shmangien e tatimit të dyfishtë	02.10.2024
90	Marrëveshje bashkëpunimi në transportin hekurudhor	02.10.2024
91	Marrëveshje bashkëpunimi për ndihmë për fatkeqësi	02.10.2024
92	Bashkëpunimi i përbashkët i Ligës së Basketbollit	02.10.2024
93	Protokolli shtesë për bashkëpunimin shëndetësor (COVID-19)	02.10.2024
94	Grupi pune për fondin mbështetës të Luginës së Preshevës	02.10.2024
95	Marrëveshja e bashkërealizimit të filmave	02.10.2024

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e Nënshkrimit
96	Marrëveshje bashkëpunimi në trashëgiminë kulturore dhe muzeumet	02.10.2020
97	Kalendari i përbashkët kulturor vjetor	02.10.2020
98	Bashkëpunim për korridorin digjital 5G	02.10.2020
99	Bashkëpunimi mbi lëvizshmërisë në punë	02.10.2020
100	Platforma digjitale për arsimin parauniversitar	02.10.2020
101	Grupi i punës për mbështetje në Mal të Zi	04,12.2020
102	Protokolli për përfaqësinë konsullore në Strugë	04,12.2020
103	Marrëveshja e bashkëpunimit në mbrojtje me Sllovenine	18.05.2021
104	Marrëveshja e bashkëpunimit ndërmjet agjencive të statistikave	07.06/2021
105	Lehtësimi i lejeve të qëndrimit të përkohshëm	26/11/2021
106	Rregullat e regjimit të trafikut kufitar lokal	26/11/2021
107	Ndryshimi i Pikës së Përbashkët të Kalimit Kufitar	26/11/2021
108	Ndihma e ndërsjellë juridike në çështjet civile dhe tregtare	26/11/2021
109	Bashkëpunimi bujqësor	26/11/2021
110	Ndërtimi i hekurudhës Durrës-Prishtinë	26/11/2021
111	Marrëveshja e sigurimeve shoqërore	26/11/2021
112	Lehtësirat e ndërsjella në dogana dhe kontrolli i hyrje/daljeve	26/11/2021
113	Njohja e diplomave dhe certifikatave	26/11/2021
114	Bashkëpunimi i trashëgimisë kulturore dhe muzeve	26/11/2021
115	Kalendari i përbashkët kulturor vjetor	26/11/2021
116	Korridori digjital 5G dhe lëvizshmëria në të ardhmen	26/11/2021
117	Bashkëpunimi mbi lëvizshmërisë në punë	26/11/2021
118	Platforma e përbashkët digjitale për arsimin	26/11/2021
119	Bashkëpunimi farmaceutik dhe pajisje mjekësore	26/11/2021
120	Bashkëpunimi ndërkufitar i shërbimit shëndetësor	26/11/2021
121	Regjimi lokal i trafikut kufitar në zonat kufitare	26/11/2021

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e nënshkrimit
122	Bashkëpunimi për gjendjen civile	26.11.2021
123	Deklarata e Ministrave të Drejtësisë	26.11.2021
124	Platforma e informacionit dhe promovimit turistik	26.11.2021
125	Zhvillimi i terminalit LNG Vlorë	26.11.2021
126	Bashkëpunimi i Kërkimit dhe Shpëtimit malor	26.11.2021
127	Grupi i përbashkët i punës për bashkëpunim ekonomik	26.11.2021
128	Aktivitetet e Përbashkëta të Kontrollit Kufitar në Shishtavec-Krushevë	20.06.2022
129	Marrëveshja ndërmjet Ministrisë së Infrastrukturës dhe Energjisë së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës të Republikës së Kosovës për të bashkëfinancuar studimin dhe realizueshmërinë dhe dizajnimin e projektit hekurudhor Durrës-Prishtinë.	20.06.2022
130	Marrëveshja administrative për zbatimin e marrëveshjes sociale ndërmjet Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës.	20.06.2022
131	Protokolli mes Ministrisë së Brendshme të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Brendshme të Republikës së Kosovës për zbatimin e kontrollit të përbashkët kufitar në pikën e përbashkët kufitare Morinë / Kukës (Vërmicë / Prizren).	20.06.2022
132	Marrëveshje bashkëpunimi për zbatimin e programeve mbështetëse për zhvillimin bujqësor dhe rural ndërmjet Ministrisë së Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural të Republikës së Kosovës.	20.06.2022
133	Marrëveshje bashkëpunimi për shkëmbimin e përvojave në proceset teknike mes Ministrisë së Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural të Republikës së Kosovës.	20.06.2022
134	Marrëveshje bashkëpunimi ndërmjet Ministrisë së Arsimit dhe Sportit.	20.06.2022

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e Nënshkrimit
135	Marrëveshje për bashkëpunim në fushën e produkteve farmaceutike dhe pajisjeve mjekësore mes Ministrisë së Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Shëndetësisë të Republikës së Kosovës.	20.06.2024
136	Marrëveshje bashkëpunimi për shërbimin e ndërsjellë shëndetësor ndërkufitar mes Ministrisë e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Shëndetësisë së Republikës së Kosovës.	20.06.2024
137	Protokoll ndërmjet Ministrisë së Brendshme të Republikës së Shqipërisë dhe datës Ministrisë së Punëve të Brendshme të Republikës së Kosovës për regjimin e qarkullimit kufitar vendas në zonat kufitare ndërmjet kufirit shtetëror të Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës.	20.06.2024
138	Memorandum Mirëkuptimi mes Ministrisë së Brendshme të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Punëve të Brendshme të Republikës së Kosovës për bashkëpunim për statusin civil.	20.06.2024
139	Deklaratë e përbashkët e Ministrave të Drejtësisë së Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës.	20.06.2024
140	Marrëveshje bashkëpunimi ndërmjet Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit të Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Industrisë, Sipërmarrjes dhe Tregtisë së Republikës së Kosovës për krijimin e një platforme të përbashkët informative digjitale dhe promovimit të turizmit.	20.06.2024
141	Memorandum Mirëkuptimi për sektorin e energjisë mes Ministrisë së Infrastrukturës dhe Energjisë së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Ekonomisë së Republikës së Kosovës.	20.06.2024
142	Marrëveshja e bashkëpunimit ndërmjet Ministrisë së Infrastrukturës dhe Energjisë së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës së Republikës së Kosovës për vlerësimin e gjendjes aktuale dhe përmirësimin e infrastrukturës rrugore në fshatrat ndërkufitare që lidhin zonat kufitare Shqipëri-Kosovë.	20.06.2024

Nr.	Emri i Marrëveshjes	Data e Nënshkrimit
143	Marrëveshja ndërmjet Ministrit të Shtetit për Rininë dhe Fëmijët e Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sportit të Republikës së Kosovës për bashkëpunim në fushën e rinisë.	20.06.2022
144	Marrëveshje bashkëpunimi ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Kosovës për bashkëfinancimin e një projekti madhor për albanologjinë, përkatësisht enciklopedisë shqiptare.	20.06.2022
145	Memorandum bashkëpunimi ndërmjet Ministrisë së Infrastrukturës dhe Energjisë së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Ekonomisë së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në ndërtimin e terminalit Lungomare të Vlorës.	20.06.2022
146	Marrëveshja ndërmjet Ministrisë së Mbrojtjes së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Mbrojtjes së Republikës së Kosovës për bashkëpunim në operacionet e kërkim-shpëtimit malor dhe detar.	20.06.2022
147	Memorandum Bashkëpunimi ndërmjet Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë së Republikës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Financave, Punës dhe Transfereve të Republikës së Kosovës për krijimin e një grupi të përbashkët pune për bashkimin doganor.	20.06.2022

Marrëveshjet mes Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut

Titulli i Marrëveshjes	Fusha përkatëse
Memorandum Mirëkuptimi dhe Bashkëpunimi në fushën e Financave Publike dhe procesin e anëtarësimit në BE	Shkëmbimi Arsimor
Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet Ministrive të Jashtme për bashkëpunim në trajnimin diplomatik	Shkëmbimi Arsimor
Programi i bashkëpunimit ndërmjet Ministrive të Arsimit dhe Sportit	Shkëmbimi Arsimor
Memorandum bashkëpunimi për redaktim dhe editim në gjuhën shqipe	Shkëmbimi arsimor
Memorandum bashkëpunimi për gjuhën shqipe të shenjave	Shkëmbimi arsimor
Memorandum për bashkëpunim në sektorin e energjisë	Energjia
Marrëveshja për lidhjen rrugore ndërkufitare	Energjia
Memorandum Mirëkuptimi për bashkëpunimin në fushën e mbrojtjes	Energjia
Memorandum për digjitalizimin e shërbimeve konsullore	Energjia
Marrëveshja për task forcat e përbashkëta të sigurisë	Lëndët e para/Prodhimi
Marrëveshje bashkëpunimi për kthimin e ikonave të eksportuara ilegalisht	Lëndët e para/Prodhimi
Bashkëpunimi për transformimin e teknologjisë digjitale	Lëndët e para/Prodhimi
Marrëveshja për delegimin e shërbimeve ndërkufitare të trafikut ajror mbi liqenin e Ohrit	Lëndët e para/Prodhimi
Memorandum bashkëpunimi për politikat sociale dhe mbrojtjen e fëmijëve	Bujqësia e Qëndrueshme
Marrëveshja e bashkëpunimit shëndetësor	Bujqësia e Qëndrueshme
Bashkëpunimi ndërmjet Ministrisë së Ekonomisë së Veriut Maqedonisë dhe Ministrisë së Shtetit për Mbrojtjen e Ndërmarrjeve të Shqipërisë	Bujqësia e Qëndrueshme

Referencat

- https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/
- https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/w/the-identification-of-Inteligjent-specialisation-priority-domains-in-albania.-a-mapping-exercise
- https://s3albania.org
- https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/w/the-identification-of-priority-domains-in-kosovo.-a-mapping-exercise
- https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/north-macedonia
- https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/montenegro
- https://g2g.kryeministria.al/
- https://www.rcc.int/

FUSHA PRIORITARE: ENERGJIA E RINOVUESHME

Masat	Aktiviteti	Institucionet/organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Data e fillimit	Data e përfundimit	Buxheti i parashikuar i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit: Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Burimi i financimit: Buxheti shtesë i parashikuar i shtetit (euro)	Burimi i financimit: Fondet e BE-së (euro)	Burimi i financimit: Kontributet e donatorëve (euro)	Burimi i financimit: Hendeku financiar (euro)	Treguesi i output-it	Objektivi i output-it	Treguesi i rezultatit	Objektivi i rezultatit
Objektivi Strategjik Nr. 1: Promovimi i zhvillimit të projekteve të energjisë diellore dhe të erës për të diversifikuar portofolin e energjisë së rinovueshme, duke shfrytëzuar burimet e bollshme të diellit dhe të erës në Shqipëri për prodhimin e energjisë së pastër.														
Objektivi specifik 1.1 Ritja e investimeve në energjinë e rinovueshme, duke përfshirë liberalizimin e tregut të energjisë.														
M1. Ritja e ndërgjegjësimit për promovimin e investimeve dhe iniciativave për BRE dhe efiçencë të energjisë dhe rritjen e kapaciteteve të investitorëve potencialë të BRE**	A.1 Zhvillimi i një portali unik për qëllime informative për të gjitha investimet dhe nismat për BRE-të dhe efiçencën e energjisë, skemat mbështetëse dhe alternativat e financimit.	MIE, AEE, OSHC	2025	2025	100,000	100,000		-	-	-	Portali I krijuar dhe funksional.	Na	Ritja e përqindjes së investitorëve të trajnuar të BRE si rezultat i iniciativave për ngritjen e kapaciteteve./Numri i fushatave ndërgjegjësuese të kryera për promovimin e investimeve për BRE dhe efiçiencë të energjisë.	35%
	A.2 Disa trajnime që do të kryhen duke adresuar të gjitha segmentet e BRE-ve, duke përfshirë konsumatorët, me fokus të veçantë tek grafi shpërmarrëse	MIE, OSHEE, OSHC	2025	2030	100,000	-	100,000	-			Numri i sesioneve të trajnimit të zhvilluara për segmente të ndryshme të BRE-ve çdo vit/ Numri I pjesëmarrësve në seslone trajnimi, i ndarë sipas gjinisë dhe segmentit të BRE.	20 trajnime të organizuara për të gjithë periudhën. Të paktën 600 investitorë dhe prosumatorë të mundshëm të BRE janë trajnuar, nga të cilët të paktën 300 era.		
	A.3 Organizimi i aktiviteteve në shkolla për promovimin e vlerës mjedisore të BRE.	MIE, MAS	2026	2030	200,000		200,000			-	Numri i ngjarjeve të vetëdijshëm për vlerën mjedisore të përdorimit të burimeve të rinovueshme të energjisë (çdo vit)	40 evente të organizuara për të gjithë periudhën		
	A.4 Zhvillimi i mëtejshëm i të kuptuarit të mjedisit të ri rregullator në nivele të ndryshme, i fokusuar në paketën e re të energjisë dhe tranzicionin e energjisë	MIE, ERE, OSHEE, OST, KESH, AEE	2025	2026	150,000	-	150,000	-		-	Numri i workshop-eve, seminareve ose sesioneve trajnuese të zhvilluara për të shpërndarë informacion mbi mjedisin e ri rregullator dhe paketën e energjisë.	10 trajnime dhe seminare të organizuara për të gjithë periudhën		
M2. Përmirësimi i analizave statistikore dhe të dhënave të BRE	A.1 Investimi në ndërtimin e kapaciteteve të AKBN dhe ERE për përmirësimin e automatizimit të analizës së të dhënave	**Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore/** Enti Rregullator i Energjisë	2025	2025	250,000	0	250,000			-	Numri i stafit të AKBN dhe ERE të trajnuar për përmirësimin e automatizimit të analizës së të dhënave	10 anëtarë të stafit të trajnuar. Siguruar një softuer për përmirësimin e automatizimit të analizës së të dhënave.	Ritja e përqindjes së investitorëve të trajnuar të BRE si rezultat i iniciativave për ngritjen e kapaciteteve./Numri i fushatave ndërgjegjësuese të kryera për promovimin e investimeve për BRE dhe efiçiencë të energjisë.	60%
	A.2 Zhvillimi i një masterplani për ndarjen e zonave me potencial BRE, nëse është e mundur, për çdo teknologji për të tërhequr potencialisht investime për çdo teknologji BRE	MIE,OST, OSSH, Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore	2025	2026	500,000	0	500,000			-	Masterplani për ndarjen e zonave me potencial BRE të përfunduar dhe të publikuar dhe I disponueshëm për të gjithë investitorët potencialë të BRE për të gjitha zonat e zonimit për çdo teknologji BRE	na		
Total SO 1.1					1,300,000	100,000	1,200,000	-	-	-				
Objektivi specifik 1.2 Përmirësimi i procedurave për dhënien e lejeve dhe licencave për kompanitë që operojnë në këtë sektor dhe përmirësimi i kuadrit ligjor dhe rregullator, duke përfshirë zhvillimin e nënrregulloreve dhe udhëzimeve për të lehtësuar zbatimin e ligjeve të lidhura me energjinë														
M1. Promovimi i bashkëpunimit ndërkufitar dhe lehtësimi i procedurave të lejeve.**	A.1 Përfundimi i Memorandumit të Mirëkuptimit me rregullatorët fqinjë për të mundësuar njohjen e licencave shqiptare të energjisë	ERE	2025	2026	NA						Numri i licencave të Njohura Reciprokisht në fuqi	Të paktën 3 MM janë përfunduar	Përmirësimi i efikasitetit të procesit të lejeve: (Matur nga reduktimi i kohës mesatare dhe numrit të hapave të kërkuar për marrjen e lejeve pasi të kenë ndodhur ndryshimet, krahasuar me bazën para nismës.)	20%
	A.2 Identifikimi i akteve që duhet të ndryshohen për të lehtësuar procedurat e lejeve	MIE, OST, OSHEE, MTM, MSHPV, BASHKIA	2025	2026	NA						analizat e kryera	na		
	A.3 Rishikimi i akteve të identifikuara për t'u ndryshuar në A2	MIE, OST, OSHEE, MTM, MSHPV, BASHKIA	2027	2028	NA						Kuadri ligjor dhe rregullator në këtë sektor është përmirësuar	na		
M2. Ritja e likuiditetit brenda tregjeve ALPEX dhe nxitja e bashkëpunimit ndërkufitar	A.1 Prezantimi i produkteve të reja brenda tregjeve ALPEX (brenda ditës etj.). Puna përgatitore për t'u bashkuar me Single Day Ahead Coupling, si një nga parakushtet për përjashtimin e mundshëm nga Mekanizmi i Rregullimit të Kufirit të Karbonit të BE-së	ALPEX	2025	2026	250,000	-	250,000	-		0	Numri i seminareve, seminareve ose sesioneve trajnuese të zhvilluara për të shpërndarë informacion mbi mjedisin e ri rregullator dhe paketën e energjisë.	Prezantimi i tregut të ID dhe të gjitha produkteve të tjera pjesë e Rregullave ALPEX.	Ritja e përqindjes në vëllimin e tregtisë ndërkufitare të energjisë e kryer si rezultat i bashkimit me Single Day Ahead Coupling, duke shfaqur bashkëpunimin e zgjeruar ndërkufitar.	10%
	A.2 ERE për të mundësuar lëshimin e "garancive të origjinës" te standardizuara dhe regjistrit dixhital për administrimin e GO*	ERE	2025	2025	Na						Regjistri dixhital për administrimin e GO operacional.	Treguesi i GO operacional		
Total SO 1.2					250,000	-	250,000	-	-					
Totali I Objektivit Strategjik nr. 1:					1,550,000	100,000	1,450,000	0	0	0				
Objektivi Strategjik Nr. 2: Inkurajimi i përdorimit të teknologjive të përdorimit të mbeturinave në energji, teknologjive inovative dhe burimeve të biomasës për prodhimin e energjisë së pastër, reduktimin e mbetjeve në landfill (vend-grumbullim) dhe promovimin e efikasitetit të burimeve.														
Objektivi specifik 2.1 Inkurajimi i përdorimit të teknologjive të përdorimit të mbeturinave në energji, teknologjive inovative dhe burimeve të biomasës për prodhimin e energjisë së pastër, reduktimin e mbetjeve në landfill (vend-grumbullim) dhe promovimin e ndërgjegjësimit														
M1. Promovimi i përdorimit të biomasës, solare, lëndë djegëse alternative, NG në konsumin e energjisë në industri brenda segmentit të SME-ve.	A.1 Mbështetja e projekteve inovative me qëllim promovimin e përdorimit të biomasës në konsumin e energjisë në industri brenda segmentit të SME-ve (vajlliri, përpunimi I drurit dhe prodhimi fitues).	MIE/MARD/MF	2026	2030	Tbd (stimuj)						Numri i projekteve inovative të mbështetura për përdorimin e biomasës	Deri në 10 projekte të financuara	Reduktimi i përqindjes në shpenzimet e karburantit për serrat (% në vit).	5%
	A.2 Miratimi i një skeme për zëvendësimin e subvencionimit të karburanteve në serra.	MIE/MF/MARD	2025	2026	NA						Numri i serave që marrin subvencione për instalimin e objekteve diellore dhe të biomasës			
	A.3 Krijimi i një Fondi të Gjelbër kombëtar për mbështetjen e projekteve energjetike në nivel territorial që zgjerojnë kapacitetin e përgjithshëm financiar, duke promovuar modele inovative biznesi (PPP, ETS e kështu me radhë) dhe rinvestojnë në transformimin e qëndrueshëm të vendit. Mbështetja e projekteve të inovacionit në teknologjinë e pastër në Bashkitë Shqiptare në Misionin e Tranzicionit Urban (UTM) si përshpejtues i anëtarësimit të Shqipërisë në BE.	MIE, Bashkitë	2025	2030	TBD						Krijimi i Fondit Kombëtar të Gjelbër	Fondi i themeluar		
	A.4 Zëvendësimi i subvencionit të karburantit me NG dhe skema mbështetëse për objektet e BRE (solare dhe biomasë) në serra	MIE/MF/MARD	2027	2030	6,000,000	0	6,000,000	0			Numri i përfituesve të përfituar nga skemat mbështetëse për BRE çdo vit/Reduktimi i emetimeve të gazeve serrë si rezultat i kalimit në objektet e BRE			
Totali i Objektivit Strategjik nr. 2:					6,000,000	-	6,000,000	-	-					
Objektivi strategjik nr. 3: Promovimi i një përzierjeje të larmishme të burimeve të rinovueshme të energjisë dhe teknologjive në zhvillim për të reduktuar varësinë nga një burim i vetëm.														
Objektivi specifik 3.1 Promovimi i masave mbështetëse për integrimin e burimeve alternative të energjisë, efiçencën e energjisë dhe diversifikimin e përzierjes së prodhimit të energjisë elektrike.*														

M1. Promovimi i integrimit dhe investimeve të reja në BRE	A.1 Miratimi i stimujve përmes skemave mbështetëse si dhe për teknologjitë e tjera të BRE (biomasa, era në det, etj.)	MIE	2025	2026	311,520	311,520		0	0	-	Skemat stimuluese të miratuara/Kuadri ligjor në këtë sektor është përmirësuar.	Skemat nxitëse të miratuara	% rritje e kapacitetit të instaluar të BRE në të gjithë sektorët	Rritje me 5% e investimeve në BRE në segmentin e konsumatorëve për shkak të futjes së skemave mbështetëse.
	A.2 Ndryshimi i akteve nënligjore për mundësimin e teknologjive të tjera të BRE-ve brenda segmentit të konsumatorëve	MIE	2025	2026	311,520	311,520		0	0	0	Përqindja e akteve të identifikuara që janë ndryshuar me sukses/Kuadri ligjor në këtë sektor është përmirësuar.	Të paktën 90%		
	A.3 Ankandet për caktimin e masave mbështetëse për pjesën tjetër të teknologjive të BRE-ve, përfshirë biomasën, erën në det të hapur etj. **	MIE	2026	2030	500,000	0			-	500,000	Numri i kontratave të lidhura për BRE.	Të paktën 2 kontrata për secilën teknologji.		
	A.4 Përfundimi i një studimi mbi potencialin e një ekonomie hidrogjenore në Shqipëri	MIE	2025	2026	300,000	0		0	-	300,000	Studimi i kryer	Studimi i përfunduar.		
	A. 5. Partneritet me Misionin e Hidrogjenit të Pastër për inkuadrimin e rrjedhës strategjike të punës në nivel të dedikuar evropian.	MIE	2025	2030	150,000		150,000		-		Qasja në rrjetin e dedikuar evropian			
M2. Transformimi i KESH-it në një qendër prodhimi, diversifikimi i portofolit të tij dhe përfitimi nga transferimi i njohurive.	A.1 Projekt pilot për instalimin e një impianti të biomasës 2 MW, projektin e erës në det të hapur dhe një projekt baterie me 3 MW. KESH do të bëhet promotori i teknologjive të reja të BRE në Shqipëri	KESH	2025	2028	11,000,000	-	11,000,000		-		Projekti i objektit të biomasës, projekti i erës në det të hapur dhe projekti i baterive i zbatuar dhe funksional me sukses./Sasia e energjisë së pastër e gjeneruar nga projektet pilot brenda vitit të parë të funksionimit.	23,000 MWh/vit energji e pastër e prodhuar.	Rritje në përqindje në kapacitetin total të prodhimit të KESH-it nga burimet e BRE-ve si rezultat i projekteve të reja te ruajtjes së biomasës, erës në det të hapur dhe baterive.	Rritje 1% e prodhimit të KESH
	A.2 Rezultati i A.1 te vlerësohet për të mundësuar investimin në këto projekte hibride në shkallë më të madhe	MIE, KESH	2028	2029	100,000	-	100,000		-		Përfundimi i vlerësimit të rezultateve të projektit pilot.			
	A.4 Vendosja e bashkëpunimit me rajonin për projekte dhe investime të përbashkëta ndërkufitare për energjinë e BRE	MIE, KESH	2027	2030	NA						Numri i marrëveshjeve të bashkëpunimit të nënshkruara/të lidhura me partnerët rajonalë për projekte dhe investime të përbashkëta energjitike BRE	Të paktën 2 marrëveshje bashkëpunimi janë lidhur.		
M3. Promovimi i komuniteteve të energjisë dhe projekteve të kërkimit dhe zhvillimit për ndarjen e energjisë, treguesin nga kolegët dhe efikasitetin e energjisë.**	A.1 Nisja e një projekti pilot për krijimin e një komuniteti të energjisë së rinovueshme në një zonë të caktuar dhe lehtësimin e kalimit të energjisë në emetimet zero. Analiza e prodhimit.	MIE, MF, MSHPV, Bashkitë	2026	2029	1,500,000	-	1,500,000		-		Projekti pilot për krijimin e një komuniteti qytetar të energjisë nga burimet e rinovueshme (BRE) i zbatuar.	Krijimi i komunitetit të parë të energjisë së rinovueshme.	Përqindja e përmirësimit në efiçencën e energjisë ose performancën në zonat pilot për shkak të iniciativave K&Zh./ % e projekteve K&Zh të mbështetura	40% përmirësime në efiçencën e energjisë ose performancën 20% projekte R&D të mbështetura
	A.2 Mbështetje për projektet inovative të kërkimit dhe zhvillimit për BRE të shpëndara, teknologjitë efikase të energjisë dhe menaxhimin e kërkesës, duke përfshirë aktorë të katërfishtë spirale	MIE, MAS	2026	2030	Tbd						Numri i projekteve Kërkimore dhe Zhvillimore të financuara	Deri në 15 projekte të financuara.		
M4. Promovimi i efikasitetit të energjisë dhe kursimit të energjisë ne administratën publike	A.1 Zbatimi i një regjistri energjetik të ndërtesave publike për të përcaktuar objektivat e rikualifikimit të energjisë dhe financimin prioritar për ndërhyrjet.*	MIE/AEE	2025	2026	NA			0			Regjistri i energjisë per ndertesat publike i krijuar dhe i zbatuar.	n/a	Ulja ne përqindje e konsumit te energjisë dhe përmirësimi i efiçencës së energjisë në të gjitha ndërtesat e administratës publike si rezultat i zbatimit të politikave të reja	20%
	A.2 Mbështetje për zhvillimin e masave të avancuara dhe në përputhje me BE-në e efikasitetit të energjisë dhe klimës, që mund të filtrojnë të gjitha investimet private	MIE/AEE	2025	2030	150,000		150,000				Masat e avancuara per efikasitetin e energjise dhe klimën, në përputhje me standardet e BE-së, të zhvilluara.	n/a		
	A.3 Miratimi i masave të detyrueshme të efiçencës së energjisë dhe praktikave të kursimit të energjisë dhe investimeve në ndërtesat e administratës publike	MIE/AEE	2026	2027	NA						Masat dhe praktikat e detyrueshme për efikasitetin e energjisë për ndërtesat e administratës publike të miratuara.	n/a		
	A.4 Financimi i projekteve pilot në lidhje me efiçencën e energjisë	MIE/AEE	2027	2030	5,000,000		5,000,000				Numri i projekteve të financuara për efiçencën e energjisë	3 projekte të efiçencës energjetike të financuara për 3 godina krysore të administratës publike		
	A.5 Emërimi i një menaxheri energjie në objektet e administratës publike	MIE/AEE	2025	2025	NA			0			Emërohet menaxher energjetik në objektet e administratës publike.	n/a		
Total SO 3.1					**19,323,039**	**623,039**	**17,900,000**	**0**	**0**	**800,000**				
Objektivi specifik 3.2 Forcimi i partneritetit midis akademisë, bizneseve dhe qeverisë për të kapërcyer hendekun e aftësive dhe për të përmirësuar programet e arsimit dhe trajnimit, duke rishikuar kurrikulat, duke përfshirë ngritjen e aftësive dhe rikualifikimin														
M1. Promovimi i kerkimit dhe studiueve shqiptare. Promovimi i projekteve të BE-së	A.1 Mbështetje financiare për kërkimin shkencor për të inkurajuar studiuesit shqiptarë të kontribuojnë në Marrëveshjen e Gjelbër të BE-së.	MIE,MAS, IAL	2026	2030	2,000,000		2,000,000				Numri i projekteve kërkimore të financuara që kontribojnë në Marrëveshjen e Gjelbër të BE-s	10 projekte të financuara në kuadër të marrëveshjes së gjelbër të BE-së	% Rritje e pjesëmarrjes së studiuesve shqiptarë në projektet e marrëveshjes së gjelbër të BE-së	% Rritje e Pjesëmarrjes së Kërkuesve Shqiptarë në Projektet e BE-së
	A.2 Trajnime për studiuesit për të përmirësuar bashkëpunimin me biznesët.	MIE,MAS, IAL	2026	2030	100,000		100,000				Numri i studiuesve të trajnuar			
M2. Krijimi i Institutit Shqiptar të Ekselencës së Energjisë (AEEI) si një ent i pavarur shtetëror, pjesë e Agjencisë Shqiptare të Inovacionit dhe Ekselencës, duke kapërcyer hendekun e transferimit të njohurive midis industrisë dhe akademisë.	A.1 Krijimi i AEEI-së si përgjegjëse për zbatimin e kërkimit shkencor dhe qasjes inovative në fushën e energjisë, në linjë me ose brenda Agjencisë Shqiptare të Inovacionit dhe Ekselencës.	MIE/MAS/AAIE	2025	2026	NA						AAEI e themeluar dhe funksionale.	na	Efektiviteti i AEEI në tejkalimin e hendekut midis industrisë dhe akademisë, i matur nga projekte të përbashkëta dhe aktivitete kërkimore bashkëpunuese.	Rritja e efektivitetit të AEEI në tejkalimin e hendekut midis industrisë dhe akademisë
	A.2 Zhvillimi i një skeme nxitëse për tërheqjen e ekspertëve dhe shkencëtarëve të lartë, përfshirë ata të diasporës, duke u bërë AEEI pika qendrore e të gjitha përpjekjeve të dekarbonizimit të Shqipërisë.	MIE/MAS/AAIE	2026	2030	NA						Skema tashmë funksionale dhe prodhon rezultate të prekshme.	na		
	A.3 Tërheqja e investimeve të huaja për të mbështetur veprimtarinë e AEEI	AEEI/MIE/MAS/AAIE	2026	2030	Tbd						Shuma e rritur në investimet e huaja			
M3. Rritja e kapaciteteve për BRE dhe efiçencën e energjisë përmes një programi master multidisiplinar si dhe studimeve profesionale.	A.1 Zhvillimi i kurrikulave të trajnimit dhe infrastrukturës për proceset e të mësuarit të vazhdueshëm në lidhje me BRE-të, efiçencën e energjisë, dekarbonizimin, inovacionet e lidhura me teknologjinë dhe tendencat më të fundit	MAS/Akademi/Industri	2026	2030	200,000		200,000				Nr i kurrikulave të AFP-së i rishikuar/Nr i programit master për BRE është në fuqi/Nr i kurrikulës së trajnimit per proceset e vazhdueshme mësimore në lidhje me BRE-të, të partnuara dhe miratuara /Numri i		Përqindja e të diplomuarve të trajnuar në BRE dhe efiçencë të energjisë	0.8
	A.2 Sigurimi i mbështetjes dhe mundësive të shhrytëzimit për financimin dhe hartimin e projekteve inovative në BRE, efiçencën e energjisë, lëvizshmërinë elektronike, kërkimin e aplikuar në AI, mësimin e makinerisë dhe analizën e të dhënave.	MIE/MAS	2026	2030	Tbd						Nr i projekteve inovative të financuara në BRE, efiçenca e energjisë, e-mobiliteti dhe kërkimi i aplikuar në AI-inteligjencën Artificiale, Mësimin e Makinerisë, dhe Analizën e të Dhënave	Të paktën 5 projekte të financuara		
	A.3 Promovimi i bashkëpunimit ndërmjet akademisë, industrisë dhe partnerëve ndërkombëtarë për transferimin dhe ndarjen e teknologjisë në sektorin e energjisë	MIE/MAS	2026	2030	Tbd						Numri i marrëveshjeve të bashkëpunimit ndërmjet akademisë, industrisë dhe partnerëve ndërkombëtarë.	Të paktën 5 marrëveshje bashkëpunimi		
Total SO 3.2					2,300,000	-	2,300,000	-	-					
Totali i Objektivit Strategjik nr. 3:					**21,623,039**	**623,039**	**20,200,000**	-	-	**800,000**				
Objektivi strategjik nr. 4: Mbështetja e infrastrukturës moderne dhe fleksibël të rrjetit dhe ruajtjes së energjisë që mund të trajtojë në mënyrë efikase natyrën e ndryshme të burimeve të energjisë së rinovueshme dhe të mundësojë ndarjen ndërrajonale të energjisë.														
Objektivi specifik 4.1 Investimi në zhvillimin e rrjeteve inteligjente dhe sistemeve të ruajtjes, për të mbështetur rrjetet inteligjente dhe infrastrukturën e ruajtjes së energjisë që mund të trajtojë në mënyrë efikase natyrën e ndryshme të burimeve të energjisë së rinovueshme dhe të mundësojë ndarjen ndërrajonale të energjisë.														
	A.1 Miratimi i një rregulloreje për pajisjet inteligjente të energjisë për të mundësuar ndërveprueshmërinë dhe pjesëmarrjen e tyre në skemat e përgjigjes së kërkesës. Njoftohet i rregullave të balancimit për të mundësuar skemat e anës së kërkesës (VPP) dhe balancimin ndërkufitar.	ERE	2025	2026	50,000	50,000					Rregullorja për pajisjet inteligjente të energjisë në fuqi	n/a		

M1. Lehtësimi i shkëmbimit të BRE-ve në energji elektrike. Promovimi i klientëve aktivë përmes IoT.	A.2 Instalimi i teknologjisë së matësve inteligentë për konsumatorët fundorë, për të qenë aktivisht pjesë e tregut të energjisë elektrike - Projekt pilot për një zonë të caktuar	Operatori i Sistemit të Shpërndarjes	2025	2027	50,000,000		50,000,000				Numri i matësve inteligentë të instaluar për konsumatorët fundorë	Mbi 200,000 matës inteligentë të instaluar	Rritja e angazhimit të përdoruesit fundor në tregun e energjisë elektrike pas installimit të matësve inteligentë.	60%
	A.3 Installimi i teknologjisë së matësve inteligentë për të gjithë konsumatorët fundorë të mbetur, për të qenë aktivisht pjesë e tregut të energjisë elektrike	Operatori i Sistemit të Shpërndarjes	2028	2030	Tbd						Numri i matësve inteligentë të instaluar për konsumatorët fundorë	Të instaluara deri në 1,000,000 metra		
	A.4 Nxitja dhe drejtimi i integrimit në sektorin energjetik të inteligjencës artificiale, masave të sigurisë kibernetike dhe IoT të tjera, për lehtësimin e integrimit të BRE-ve, menaxhimit dhe zhvillimit të sektorit.	MIE,Operatori i Sistemit të Shpërndarjes, OST, AKCESK	2025	2027	Tbd		-				Udhëzimet e ofruara dhe numri i projekteve të mbështetura.			
M2. Prezantimi i ankandeve për zbatimin e projektit të ruajtjes dhe skemës mbështetëse për këto projekte.	A.1 Identifikimi dhe miratimi i akteve ligjore që mundësojnë investime në projekte magazinimi	MIE	2025	2025	250,000				250000		Aktet ligjore të identifikuara dhe miratuara për të mundësuar investime në projektet e ruajtjes në mjet.	n/a	Kapaciteti total i ruajtjes së energjisë i siguruar përmes projekteve të ankandeve, krahasuar me periudhën para ankandit.	100%
	A.2 Fillimi i ankandeve për skemat mbështetëse për projektet e magazinimit	MIE	2026	2030	250,000				250,000		Numri i ankandeve të organizuara / Nr i kontratave të lidhura.			
M3. Rritja e sigurisë së sistemit energjetik nëpërmjet diversifikimit të alternativave të depozitimit të kaskadës së Drinit.	A.1 Kryerja e një Studimi Fizibiliteti dhe VNMS për Hidromagazinimin me Pompa KESH	KESH	2025	2025	800,000				800000		Përfundimi i Vlerësimit të Fizibilitetit dhe Vlerësimit të Ndikimit Mjedisor dhe Social (ESIA) për projektin e Depozitimit të Energjisë me Uji të Nëntë (Pumped Hydro Storage) të	n/a	Rritja e kapacitetit dhe elasticitetit të sistemit energjetik për shkak të shtimit të projektit të depozitimit të hidrocentraleve me pompa, i matur nga reduktimi i deficitit të energjisë së ngarkesës maksimale .	25%
	A.2 Zbatimi i projektit të depozitimit të hidropompave	KESH	2026	2030	Tbd						Filloi zbatimi i projektit të depozitimit të hidropompave.	Projekti i financuar dhe kontrata EPS e lidhur.		
Total SO 4.1					51,350,000	50,000	50,000,000	-	1,300,000		-			
Objektivi specifik 4.2 Rritja e infrastrukturës energjetike, duke përfshirë ndërtimin e qendrave teknologjike (TEC) dhe stacioneve të karikimit për të mbështetur transportin elektrik.														
M1. Stimulimi i projekteve brenda komponentit të lëvizshmërisë elektronike.	A.1 Transpozimi i paketës së marrëveshjes së gjelbër, duke mundësuar tarifimin e automjeteve elektronike	MIE	2025	2025	150,000				150000		Përfundoi LGA për transpozimin e paketës së marrëveshjes së gjelbër./Përmirësimi dhe	n/a	Reduktimi i përqindjes së emetimeve brenda sektorit lokal të transportit publik pas prezantimit të automjeteve elektronike dhe stacioneve të karikimit me energji të rinovueshme.	20%
	A.2 Stimuj për e-automjetet, duke përfshirë transportin publik lokal, stacionet e karikimit të lëvizshëm të Wi-Fi dhe energjisë së rinovueshme për popullatën lokale të një zone të caktuar turistike rurale	MIE, MF, MSHPV, Bashkitë	2026	2027	580,000	0	580,000		0		Numri i automjeteve elektrike të blera /Numri i stacioneve të karikimit celular të energjisë së rinovueshme të instaluara në zonën e caktuar turistike rurale.	Blerja e 15 automjeteve elektronike, një autobusi elektronik dhe 3 stacioneve të karikimit		
	A.3 Promovimi i rezultatit të projektit	MIE, MF, MSHPV, Bashkitë	2027	2030	50,000	0	50,000		0		Numri i aktiviteteve promovuese të kryera për të njoftuar në një rezultatet e projektit të lëvizshmërisë elektronike.	Të paktën 3 aktivitete promovuese kanë përfunduar.		
Total SO 4.2					780,000	0	630,000	0	150,000					
Totali i Objektivit Strategjik nr. 4:					52,130,000	50,000	50,630,000	0	1,450,000					
Objektivi Strategjik Nr. 5: Zbatimi i praktikave të përgjegjshme të menaxhimit të pyjeve, duke përfshirë ripyllëzimin dhe prerjen e qëndrueshme të drurit, për të balancuar përfitimet ekonomike me ruajtjen e mjedisit.														
Objektivi specifik 5.1 Praktika të qëndrueshme të përdorimit të energjisë														
M1. Zbatimi i politikave të menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve.	A.1 Ndryshimi i dokumentit të politikës pyjore shqiptare që synon përdorimin e teknikave efikase të prerjes që minimizojnë mbetjet dhe ndikimin mjedisor dhe për të siguruar mbledhjen dhe përdorimin efikas të mbetjeve të pyjeve, si degët, majat dhe lëvorja e mbetur pas korrjes së drurit.	MTM,Agencia Kombëtare e Pyjeve, MSHPV	2025	2026	Tbd						Dokumentet e politikave pyjore janë ndryshuar për të përfshirë teknikat efikase të prerjes dhe shfrytëzimin e mbetjeve pyjore	n/a	Rritje në përqindje në sipërfaqen e pyjeve të menaxhuara sipas praktikave të qëndrueshme dhe të certifikuara nga standardet e certifikimit të pyjeve	
	A.2 Prezantimi i standardeve të certifikimit të pyjeve për të garantuar menaxhimin e qëndrueshëm të pyjeve	MTM, Agencia Kombëtare e Pyjeve, MSHPV	2026	2027	Tbd						Numri i sipërfaqeve pyjore të certifikuara sipas standardeve të reja të menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve			
	A.3 Nisja e një projekti pilot për zbatimin e certifikimit të pyjeve	MTM, Agencia Kombëtare e Pyjeve, MSHPV	2027	2030	Tbd						Numri i projekteve pilot të iniciuara për zbatimin e certifikimit të pyjeve			
	A.4 Nisja e një projekti pilot për zbatimin e plantacionit të biomasës në sipërfaqe jo pyjore, që përfshin kultivimin e lojeve specifike të pemëve për prodhimin e energjisë.	MTM,Agencia Kombëtare e Pyjeve, MSHPV, MIE	2027	2030	Tbd						Numri i projekteve pilot të iniciuara për mbjetjen e biomasës në zona jopyjore			
Totali i Objektivit Strategjik Nr 5					-	-	-	-	-					
TOTALI					81,303,039	773,039	78,280,000	-	1,450,000	800,000				

* Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen në kuadër të buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor. Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos. Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3

** Objektivat specifikë të shënuar me dy asterikë janë ato që janë përfshirë në Planin e Rritjes (SO3: 4.1.1 Përshtatja me paketën e integrimit të energjisë elektrike për të mundësuar bashkimin e tregut të energjisë elektrike të BE-së dhe Shqipërisë, krijimi i tregut brenda-ditor të energjisë elektrike, operacionalizimi i paketës ne përputhje me planin e integrimit të operatorit të bashkimit të tregut deri në vitin 2025; 4.2.1 Zhvillimi i një plani veprimi të bazuar në sasi për energjinë e rinovueshme: Planifikim për 3 vite në dispozicion; 4.2.2 Zbatimi i Direktivës për Energjinë e Rinovueshme: miratimi i legjislacionit për RES, thjeshtimi i lejeve, krijimi i komuniteteve të energjisë së rinovueshme, operacionalizimi i garancive të origjinës; 4.4.1 Miratimi dhe zbatimi i strategjisë afatgjatë të rinovimit të ndërtesave dhe skemës për efiçencën e energjisë).

FUSHA PRIORITARE : BURIMET NATYRORE - LËNDËT E PARA

Masat	Aktiviteti	Institucionet/organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	ta e fillit	Data e përfundimit	Buxheti i parashikuar i nevojshëm (euro)	Burimi I financimit					Hendeku	Treguesi i output-it	Objektivi i output-	Treguesi i rezultatit	Objektivi i rezultatit
						Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)					
SPECIFIC OBJECTIVE 1: Orientimi i sektorit minerar në Shqipëri për t'u bërë partner strategjik i BE-se dhe një kontribues i vlefshëm në zinxhirin e furnizimit të BE-se me lëndë të para kritike															
M.1. FORCIMI I BASHKËPUNIMIT ME INSTITUCIONET/AKTORËT/ORGANIZATAT E BE-së QË OPEROJNË NË SEKTORIN E LËNDËS SË PARË.	A. 1. Mbështetja e funksionimit të Qendrës Rajonale të Lëndëve të Parë të Institutit Europian të Inovacionit dhe Teknologjisë (EIT) në Elbasan për zbatimin vjetor të planit të saj të veprimit dhe për bashkëpunimin me struktura të tjera lokale të njgjashme të ekosistemit të inovacionit, si Agjencia Kombëtare e Inovacionit dhe Ekselencës.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS o IEA o UMIP o AIDA o AIC	2025	2030	1,480,000	1,440,000			40,000	0	0	Funksionimi i suksesshëm i EIT RM RIC. Memorandumi i Mirëkuptimit i nënshkruar midis EIT RM RIC dhe institucioneve nga ekosistemi	Të paktën 5 MM janë nënshkruar	Shkalla e përafrimit të sektorit të minierave me objektivat e qëndrueshmërisë së BE-së siç përcaktohet në Marrëveshjen e Gjelbër, Aktin Neto Zero të Industrisë dhe Aktin CRM	100%
	A.2. Mbështetja e dialogut ndërmjet partnerëve vendorë dhe evropianë të lëndës së parë të EIT, duke diskutuar çështjet që lidhen me teknologjitë inovative, proceset e automatizimit dhe lajmet shkencore nga sektori. Mbështetja e sinergjisë me BE-në dhe Platformën e Misioneve Globale si rrjet i nivelit të lartë dhe përkatës për të adresuar prioritetin e mëposhtëm të Aktit të BE-së për CRM-të.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS	2025	2030	100,000		0		100,000	0	0	Nr i Dialogëve	1 dialog / vit		
	A.3. Inkurajimi i palëve të interesuara industriale, institucioneve publike, sindikatave, shoqërisë civile, organizatave kërkimore dhe teknologjike dhe investitorëve që operojnë në sektorin e lëndëve të para dhe të avancuara, për t'u anëtarësuar në ERMA (Aleancat Evropiane të Lëndëve të Para).	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o UPT/FGM o NANR o AGS o IEA o UMIP o AIDA	2025	2030	0	0	0		0	0	0	Anëtarësimet e reja të regjistruara në ERMA nga sektorët e synuar (të ndara sipas sektorëve: palët të interesuara industriale, institucione publike, sindikata, shoqëria civile, organizata kërkimore dhe teknologjike dhe investitorë)	6 anëtarësime		
M.2 REFORMIMI I INSTITUCIONEVE DHE OPTIMIZIMI I NDARJES SË PËRGJEGJËSIVE, PËR TË MUNDËSUAR NJË FUNKSIONIM DHE KOORDINIM MË TË MIRË MIDIS TYRE, DUKE FORCUAR KËRKIMIN SHKENCOR, INOVACIONIN DHE EFIKASITETIN NË SEKTORIN E MINIERAVE, ME SYNIM RRITJEN EKONOMIKE DHE ARRITJEN E OBJEKTIVAVE TË PARASHIKUARA NË MARRËVESHJEN E GJELBËR, AKTIN E INDUSTRISË ME EMETIM ZERO DHE AKTIN PËR LËNDËT E PARA KRITIKE (CRM ACT).	A 1. Kryerja e vlerësimit të sektorit dhe ofrimi i ndërhyrjeve të nevojshme për të siguruar harmonizimin e funksionimit ndërmjet institucioneve, ndarjen e përgjegjësive dhe eliminimin e mbivendosjeve dhe/ose fragmentimit, forcimin e kërkimit dhe zhvillimit.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o Universiteti Politeknik i Tiranës o Fakulteti i Gjeologjisë dhe Minierave o NANR o AGS	2025	2026	45,000	45,000	0	9,000	0	0	0	Raporti i vlerësimit hartoi dhe miratoi dispozitat e zbatuara	na	Politikat e zbatuara për të mbështetur reformimin e institucioneve	60%
	A.2 Forcimi i kuadrit aktual ligjor dhe rregullator për të mundësuar bërjen e një partneri strategjik të BE-së në sektorin e lëndëve të para, duke kontribuar në objektivat e aktit CRM. Disa rregullore që veprojnë në sektorin e minierave, mjedisin dhe riciklimin e lëndëve të para, si dhe rregulloret tatimore do të konsiderohen të ndërhyjnë për arritjen e objektivave të aktit CRM.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS	2025	2026	20,000		20,000	10,000	0	0	0	akt rregullore i miratuar në bazë të ligjit CRM	na		
	A.3. Përmirësimi i procedurës për dhënien e lejeve dhe licencave në këtë sektor. Transformimi (diahitalizimi) i shërbimeve të lejeve të kërkimit dhe minierave në plotësisht on-line, duke përfshirë edhe Shërbimin e Hartës së Regjistrit të Minierave, procesin e aplikimit për leje, procesin e rezervimit për leje, zgjatjen e vlefshmërisë së një leje eksplorimi dhe informacion kompensimi. Krijimi i një platforme dixhitale të ndërsjellë për shkëmbimin në kohë reale të të dhënave ndërmjet AKBN-AGS-MIE **	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS	2025	2028	700,000	0	0				700,000	Shërbimet e lejeve minerare të miratuara plotësisht në internet	na		
	A..4 Nisja e fushatave të komunikimit për promovimin e Licencës Sociale për të Operuar(SLO) që synon komunitetet lokale, ku projektet minerare janë në zhvillim e sipër.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS	2025	2026	15,000	15,000	0	3,000	0	0	0	Fushatat e komunikimit janë lançuar	Dy / vit		
M.3 PËRPUTHJA E NJË PROGRAMI KOMBËTAR PËR KËRKIMIN E PËRGJITHSHËM TË SYNUAR PËR LËNDËT E PARA KRITIKE	A 1.Përditësimi i arkivit dixhital të hartës së depozitave minerale me të dhëna të reja në terren.	o AGS	2025	2027	80,000	0	0		0		80,000	Arkivi dixhital i përditësuar dhe rishikuar dhe udhëtime në terren	Të paktën 20 udhëtime në terren	% Rritja e efikasitetit si rezultat i përmirësimeve të bëra në sistemin e arkivit dixhital të depozitave minerale.	up to 30%
	A.2 Zbatimi i rilevimeve gjeokimike gjithëpërfshirëse për mbledhjen e mostrave të reja.	o AGS	2025	2027	80,000	0	0		0		80,000	Numri i mostrave dhe për çdo kampion do të kryhet një grup analizash kimike dhe mineralogjike	Deri në 200.		
	Një 3 Përpunim dhe ripërpunim dixhital I të dhënave të reja dhe historike për prodhimin e hartave parashikuese dhe modeleve 3D.	o AGS	2025	2027	120,000	0	0		120,000	0	0	Përfundoi përpunimi dixhital i të dhënave në terren/ Baza e të dhënave me të dhënat gjeologjike do të përditësohet.	na		
	A.1 Zhvillimi i Strategjisë së re Kombëtare të Minierave, duke inkorporuar strategjinë/gjetjet e 53 dhe në përputhje me direktivat e BE-së. Angazhimi me organizatat e BE-së, organet qeveritare dhe palët e interesit dshtë thelbësor për të siguruar që strategjia të pasqyrojë njohuritë kolektive dhe t'u përmbahet rregulloreve të BE-së.	o AGS	2026	2028	100,000	70,000	0		0		30,000	Hartuar dhe miratuar Strategjia Kombëtare e Minierave	na	Rritja në	

M.4 RISHIKIMI I KUADRIT LIGJOR DHE RREGULLATOR TË SEKTORIT MINERAR NË MBËSHTETJE TË REFORMËS SË TIU.	A.2 Rishikimi i legjislacionit për klasifikimin e inertit të lumit si lëndë e parë me rëndësi parësore në bashkëpunim me Ministrinë e Mjedisit dhe zbatimi i rolit monitorues të AKBN-së për gërminet e inertit nga lumenjtë.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS o MM	2025	2026	10,000	10,000	0	5,000	0	0	0	Legjislacioni i ndryshuar dhe miratuar	na	[illegible] përqindje në normat e pajtueshmërisë midis kompanive minerare me kuadrin ligjor dhe rregullator të përditësuar.	0.6
	A.3 Rishikimi i pagave të punonjësve publikë që parashikojnë sektorin e minierave si prioritet të Qeverisë dhe dispozitat që lidhen me rimbursimin e shpenzimeve për ekspeditat në terren.	o MIE o MinFIN o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS	2025	2026	0	0	0		0	0	0	Miratuar politika e pagave dhe rimbursimit në sektorin minerar	Të paktën 30% e të punësuarve në sektorin e minierave përfitojnë nga rritja e pagave		
M.5 TRAJTIMI I PRAKTIKAVE TË PADREJTA TREGTARE QË LIDHEN ME LËNDËT E PARA DHE RRITJA E ZBATIMIT DHE KONTROLLIT.	A.1 Rishikimi i kornizës ligjore për zbatimin dhe menaxhimin e kontratave për të pasur kontrata të drejta, për t'iu përmbajtur standardeve ndërkombëtare dhe për të siguruar të drejtat dhe detyrimet e të gjitha palëve të përfshira.	o MIE QKB o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS	2025	2026	15,000	15,000	0	7,500	0	0	0	Korniza ligjore e rishikuar dhe e përafruar me standardet ndërkombëtare	na	Stabiliteti i tregjeve të lëndëve të para, i reflektuar në ulje të luhatjeve të çmimeve dhe rritje të parashikueshmërisë së së tregut, si rezultat i vlerësimit të vazhdueshëm të dinamikës dhe tendencave të tregut.	up to 40%
	A.2 Ngritja e mekanizmave për monitorimin e tregjeve të lëndëve të para dhe zbulimi i menjëhershëm i sjelljeve të padrejta.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS	2025	2026	80,000	0	0		80,000			Mekanizmat e monitorimit të tregut janë krijuar dhe plotësisht funksionalë	na		
	A.3 Vlerësimi i vazhdueshëm i dinamikave dhe tendencave të tregut si një mjet thelbësor për mbrojtjen e sektorit nga luhatjet e çmimeve.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o NANR o AGS	2025	2030	200,000	200,000	0	40,000	0	0	0	Raporti vjetor mbi dinamikën e tregut	1 raport/vit		
Totali i Objektivit Specifik 1					3,045,000	1,795,000	20,000	74,500	340,000	0	890,000				
Objektivi specifik 2 Zgjerimi i depozitave ekzistuese minerale dhe eksplorimi i depozitave të reja të mineraleve CRM/SRM															
M.1. PROMOVIMI I APLIKIMEVE TË TEKNOLOGJIVE TË AVANCUARA MBI KËRKIMET.	A.1. Eksplorimi i mineraleve potenciale të depozitave të reja për CRM dhe SRM ose zgjerimi i atij ekzistues, nëpërmjet Studimit Gjeofizik Ajror.	o AGS o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o FGJM o NANR	2025	2027	20,000,000				0		20,000,000	Të dhënat dhe hartat e depozitave potenciale të reja minerale	na	Rritja e rezervave gjeologjike për CRM/SRM	20%
	A.2 Aplikimi për Kërkim dhe Zhvillim të projekteve për testimin dhe zbatimin e teknologjive dhe metodave të reja sipas programeve të BE-së në eksplorimin e depozitave të reja minerale CRM/SRM.* Eksplorimi për lëndët e para CRM/SRM/dhe malira të tjera **	o AGS o MIE o EIT RawMaterials Qendra Rajonale Shqiptare e Inovacionit o FGJM o NANR	2026	2028	450,000	0	0		450,000			Projekti i kërkimit dhe zhvillimit të dorëzuar, inicuar dhe përfunduar për testimin e teknologjive dhe metodave të reja të kërkimit në depozitat minerale CRM/SRM.	Të paktën një në vit		
M.2 EKSPLORIMI I DEPOZITAVE TË REJA POTENCIALE DHE VLERËSIMI I DEPOZITAVE EKZISTUESE, PJESË E LISTËS SË AKTEVE CRM/SRM.	A.1 Eksplorimi për lëndë të para CRM/SRM/dhe malira të tjera. Vlerësimi i rezervave gjeologjike të vlerësuara për grupin e vendburimeve minerale që janë pjesë e listës CRM dhe SRM. Vlerësimi i potencialit për Litium dhe Elemente të Rralla Tokësore (REE) në formacionet e ujërave të kripura, gipsit dhe argjilës. **	o AGS o MIE o EIT RawMaterials Qendra Rajonale Shqiptare e Inovacionit o FGJM o NANR	2025	2027	2,100,000	0	0		2,100,000			Vlerësimi i rezervave gjeologjike të kryer për depozitat minerale CRM/SRM, duke përfshirë vlerësimet e potencialit të Litiumit dhe REE në shëllirë, gips dhe formacione argjilore. (Pajisje laboratorike + analiza + staf - ekspertizë e jashtme - teknologji të reja)	na	% vende eksplorimi të identifikuara si depozita të reja	20%
	A.2 Vlerësimi i vendburimeve të fosfateve dhe fosforiteve që përmbajnë uranium (Fushë Bardhë, Sotirë, Janjar, Bogaz dhe Gusmara.) Vlerësimi i potencialit ekonomik të mineralizimit teletermik për arsenin dhe elementët e shoqëruar në rajonin e Komanit.**.	o AGS o MIE o EIT RawMaterials Qendra Shqiptare Rajonale e Inovacionit o FGJM o NANR	2025	2027	1,800,000	800,000	0	160,000	1,000,000			Përfundoi vlerësimi i depozitave të fosfatit dhe fosforiteve me uranium (pajisje laboratorike + analiza + staf - ekspertizë e jashtme - teknologji të reja)	na		
	A.3 Rivlerësimi i Depozitave Minerale Sipas UNFC për klasifikimin e burimeve minerale në bazë të standardeve evropiane (UNFC). Krijimi i bazave të të dhënave për burime të ndryshme në Shqipëri (burime gjeoenergjetike, ujore ose minerale) sipas UNFC. **		2025	2026	200,000	200,000	0	40,000	0		0	Kategorizimi i UNFC ka përfunduar për të gjitha rezervat gjeologjike. Baza e të dhënave është krijuar	na		
Totali i Objektivit Specifik 2					24,550,000	1,000,000	0	200,000	3,550,000	0	20,000,000				
Objektivi specifik 3: Forcimi i përpunimit të mineraleve, Rritja e efikasitetit të burimeve të pa rinovueshme duke adoptuar teknologji të reja pa mbetje, duke u përpjekur për t'iu afruar modelit të ekonomisë së gjelbër dhe rrethore.															
M .1 FORCIMI I SEKTORIT TË PËRPUNIMIT MINERAL	A.1 Përshtatja e teknologjive inovative dhe miqësore me mjedisin, si proceset e lixiviacionit acid apo bio-lixiviacionit në njerrjen e elementeve të vlefshme, Fe-Ni dhe Ni-Si, përfshirë edhe mbetjet. Inkurajimi i kompanive përmes dy incentivave kryesore: Përjashtim Tatimore ku kompanitë që zbatojnë këto teknika të avancuara do të jenë të kualifikuara për një periudhë përjashtimi tatimor prej 3-5 vitesh, ose duke rritur normën e amortizimit për pajisjet dhe makineritë e përdorura në këto procese në 3.0 ose 4.0. **	o MIE o MinFin o Bashkimi i Prodhuesve të Industrisë Minerare o AIDA o Korporata Shqiptare e Investimeve (AIC)	2025	2030	1,830,000	0	1,830,000	366,000	0	0	0	kompanitë që zbatojnë teknologji inovative dhe miqësore me mjedisin në proceset e njerrjes që marrin përfitime për pushime tatimore ose rritje të normave të amortizimit për pajisjet dhe makineritë.	Të paktën 4	% Rritje e kontributit të vlerës së shtuar të sektorit të përpunimit të mineraleve në Prodhimin e Brendshëm Bruto (PBB)	1%
	A.2. Përmirësimi i mekanizmave për monitorimin e kompanive që operojnë në përpunimin e mineraleve dhe sigurimi i respektimit të dispozitave ligjore.	o NANR o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o AGS	2025	2030	0				0	0	0	Mekanizmi i vendosur për monitorimin e kompanive që operojnë në përpunimin e mineraleve është përmirësuar dhe funksional	na		

	A.3. Integrimi i teknologjive më të avancuara për rritjen e shkallës së rikuperimit të elementeve të vlefshme nga depozitat e varfra të Cr dhe Cu, dhe zbatimi i metodave të reja të parapastrimit në operacionet teknologjike, duka mundësuar skemën e plotë të përpunimit të Cu dhe Cr, me synimin e eksportit të produkteve përfundimtare ose gjysmë përfundimtare të vlerës së lartë nga këto minerale, gjithashtu në bashkëpunim me Albanian Missions HUB për shfrytëzimin dhe bashkimin e burimeve në këtë kuadër. **	o MIE o FGM o AGS o NANR o MinFIN	2025	2030	3,500,000	1,500,000	2,000,000	400,000	0	0	0	Një mekanizëm shtetëror (fond subvencioni) për pagesën/korrpensimin e normës së interesit për kreditë për të gjitha kompanitë që përdorin pajisjet e gjenerimit 3.0 ose 4.0 në vend.	na	(Fond).	
M.2 PROMOVIMI I MODELIT TË EKONOMISË RRETHORE DHE TË GJELBËR NË SEKTORIN MINERAR	A.1. Aplikimi i teknologjive të sensorit në distancë (UAV/drone) për inventarin dixhital dhe krijimin e modeleve 3D për miniera dhe mbetjet teknologjike për ripërdorim dhe ripërpunim.	o MIE o Fakulteti i Gjeologjisë dhe Minierave o AGS o NANR	2025	2026	80,000	80,000	0	40000	0	0	0	Inventarët dixhitalë për mbetjet minerare të përfunduara/ totali i vendeve të mbetjeve minerare të vlerësuara dhe të inventarizuara	100% e totalit të mbetjeve minerare të vlerësuara dhe të shpikura	Reduktimi i volumit të mbetjeve minerare nëpërmjet ripërpunimit, teknologjisë së gjelbër dhe nismave të riciklimit.	0.25
	A.2 Vlerësimi i mbetjeve nga minierat dhe teknologjitë për të gjetur materiale të përshtatshme të riciklueshme për përdorime alternative.	o MIE o FGM o AGS o NANR	2025	2030	200,000	40,000	0	8,000	0		160,000	Vlerësimi i kryer për të identifikuar materialet e riciklueshme nga mbetjet e minierave për përdorime alternative	20% e mbetjeve ekzistuese minerare të vlerësuara		
	A.3 Prezantimi i dispozitave ligjore për rritjen e kompanive që adoptojnë procese/produkte miqësore me mjedisin ose që përdorin lëndë të para dytësore nga mbetjet e minierave në sektorin e ndërtimit, pas verifikimit të pronave në kodin e materialeve të ndërtimit. Promovimi i prokurimit publik të gjelbër dhe qarkor.	o MIE o MinFin o Bashkimi i Prodhuesve të Industrisë Minerare o AIDA o Korporata Shqiptare e	2025	2030	100,000	100,000	0	20000	0	0	0	Dispozitat ligjore të hartuara dhe miratuara/	na		
	A.4 Promovimi i bashkëpunimit në grupimet territoriale të BE-së dhe të misioneve globale elastike ndaj klimës		2025	2030	TBD										
	A.5. Vlerësimi i ujërave nëntokësore në zonat e shfrytëzimit dhe përpunimit të mineraleve, ndikimi në ujërat nëntokësore dhe menaxhimi i tyre. Zbutja e çështjeve mjedisore dhe rrezikqeve për komunitetin përmes rehabilitimit të minierave të mbyllura dhe terenit të ndotur (brownfield).	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o AGS	2025	2030	400,000	80,000	0	16000	0		320,000	Përfunduan vlerësimet e ujërave nëntokësore në të gjitha zonat e identifikuara minerare	100% e ujërave nëntokësore të vlerësuara për të gjitha zonat minerare		
	A 6 Për të inkurajuar kompanitë të miratojnë masa për efiçencën e energjisë dhe të përdorin energjinë e rinovueshme në proceset e tyre të përditshme teknologjike, një nxitje e propozuar përfshin një pushim tatimor 3-5 vjet ose një fond subvencioni për të kompensuar normat e interesit të kredisë. Kjo nismë synon të reduktojë si kostot ashtu edhe emetimet e lidhura me operacionet minerare.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o MIE o MinFin o UMIP o AIDA o AIC	2025	2030	12,000,000	10,000,000	0	2000000	0		2,000,000	Hartuar dhe miratuar një politikë e re stimulimi	na		
Totali i Objektivit Specifik 3					18,110,000	11,800,000	3,830,000	2,850,000	0	0	2,480,000				
Objektivi specifik 4 FUQIZIMI I KAPACITETEVE INFRASTRUKTURORE, SHKENCORE DHE NJERËZORE KËRKIMORE															
M.1 Mbështetja e infrastrukturës së hapur kërkimore për sektorin, duke përfshirë qeverinë, akademinë dhe institucionet kërkimore.	A.1 Investimi për laboratorin qendror të gjeoshkencave, për të promovuar dhe forcuar kërkimin shkencor, bazuar në modelin e infrastrukturës së hapur, si dhe promovimin e njëkohshëm të integrimit të mjeteve dixhitale të avancuara në mësimdhënien universitare.	o MIE o EIT RM RIC Shqipëri o UPT o NANR o AGS o NASRI	2026	2028	2,521,000	0	0		2,521,000	0	0	virtual tools (VR) of advanced digital tools implemented and utilized in HEIs for digital teaching and research in geosciences.	At least 20	Increase in the number of collaborative research projects and publications produced by the sector, including contributions from government, academia, and research institutions	50%
	A.2 Krijimi i një laboratori gjysmë industrial, për testimin e teknologjive të reja të përpunimit të mineraleve.	o NASRI o NANR o UPT/FGM o AGS	2025	2030	1,000,000	0	0		0		1,000,000	semi industrial laboratory	1 laboratory		
	A.3 Krijimi i sistemit dixhital për monitorimin e aktiviteteve minerare në kohë reale nëpërmjet Teknologjive të Vëzhgimit të Tokës, duke përdorur UHV (Drones) dhe imazhin Lidar për modelimin 3D.	o MIE o NANR o ASIG	2026	2030	600,000	200,000			400,000	0	0	The digital system for monitoring the mining activities in real time through Earth Observation Technologies	na		
	A.4 Investimi për ambientet e reja të Laboratorëve të AGS.	o MIE	2025	2030	1,300,000	0	0		0		1,300,000	New building constructed for AGS laboratory.	na		
M.2 FORCIMI I KAPACITETEVE NJERËZORE	A.1 Rishikimi i kurrikulave/hapja e programeve të reja të studimit në përputhje me kërkesat e industrisë në sektorin e lëndëve të para dhe me fokus në teknologjitë në zhvillim (gjeologji, miniera, përpunimi i mineraleve dhe naftës, etj) si pjesë e shkollave të mesme profesionale ose si klasa speciale në gjimnaz. mjediset e shkollave në qarqet ku sektori minerar është më i zhvilluar (Bulqizë, Kukës, Lushnje, Berat).	o MIE MEKI MIE NAVETQ o MASH o IAL o EIT RM RIC Shqipëri	2025	2027	180,000	180,000	0	36,000	0	0	0	Curricula reviewed, opened, curricula aligned with industry standards/ enrollment rate in new programs	At least 3 Curricula reviewed/ One new study programs opened/ 30 % of the curricula alignedds	% increase in the number of students pursuing careers in mining due to grants and scholarships offered for those committing to	20%
	A.2 Rishikimi dhe përditësimi i kurrikulës së studimit dhe programeve të trajnimit në sektorin e lëndëve të para, duke transferuar tek studentët teknologjitë dhe teknikat më të fundit për eksplorim dhe shfrytëzim. Programet e përbashkëta të arsimit master dhe kërkimit do të promovohen nga IAL-të në bashkëpunim me partnerët e BE-së për të rritur ekspertizën në gjeologji, inxhinieri minerare dhe menaxhimin e mjedisit	o EIT RM RIC Shqipëri o MIE o MAS o IAL-t&;	2026	2028	70,000	0	50000		0		20,000	updated curricula and training programs in raw materials sector implemented in HEIs, and at least one joint master education and research programs established with EU partners	At least 4 updated curricula and 2 training programs		
	A.3 Promovimi i profesionistëve të rinj që punojnë në universitete dhe institucione kërkimore shkencore, si dhe i studentëve, bazuar në arritjet e tyre, duke ofruar përkatësisht paga plotësuese, mundësi rritjeje në karrierë dhe bursa për studentët më të mirë.	o MIE o MES o EIT RM RIC Shqipëri o IAL	2025	2030	3,000,000	3,000,000	0	600,000	0	0	0	young professionals and students per year, receiving complementary salaries, career growth opportunities, and scholarships based on their achievements	At least 100		
	A.4 Nxitja e brezit të ri për të ndjekur karrierën në miniera (tërheqja e talenteve) nëpërmjet granteve për bursa për ata që do të kontribuojnë duke punuar në sektor për një periudhë të paracaktuar kohore	o MASR o EIT RM RIC Shqipëri o IAL	2025	2030	180,000	180000	0	36000	0		0	scholarship per year to be granted to students pursuing careers in mining	At least 2 /year		

	A.5 Mbështetja e kursit pasuniversitar të projektuar për specializimet e profilizuara në Minerologji, Mikropaleontologji, Makro-paleontologji, Pertrografi sedimentare, Petrologji, Gjeokimist, Stratigrafi, Tektonike, Gjeofizike (Elektrometri dhe Sizmik)	o EIT RM RIC Shqipëri IAL-të e MAS	2025	2027	87,500	87,500	0	17,500	0	0	0	junior proffesionist to be enrolled in post-university courses specialized in mineralogy, micropaleontology, macro-paleontology, sedimentary petrography, petrology, geochemistry, stratigraphy, tectonics, and geophysics.	At least 10	work in the sector for a predefined period	
	A.6 Sigurimi i pjesëmarrjes në Masterin e Përbashkët Erasmus Mundus, të financuar dhe etiketuar nga EIT Raw Material, për të rritur ekspertizën në gjeologji, inxhinieri minerare dhe menaxhimin e mjedisit.	o EIT RM RIC Shqipëri o MIE o NASRI o IAL	2025	2030	300,000	300,000	0	60,000	0	0	0	students enrolled in the Erasmus Mundus Joint Master program in geology, mining engineering, and environmental management.	At least 10		
	A.7 Mentorimi i brezit të ri nga profesionistët e moshuar dhe të specializuar në sektorin e lëndëve të para dhe ftesa e ekspertëve ndërkombëtarë për të përshpejtuar procesin e transferimit të njohurive. Promovimi i bashkëpunimit ndërmjet institucioneve të arsimit të lartë (HEIs) dhe organizatave/subjekteve që veprojnë në fushën e arsimit/hulumtimit si EIT Raw Materials.	o EIT RM RIC Shqipëri o MIE, o NASRI o IAL	2026	2028	50,000	0	0		0		50,000	Mapping the the junior and senior professional in diaspora; Cretaed a network;	At least 20 mentoring workshops+20 promotions events/activities throughout the year		
Totali I Objektivit Specifik 4					9,288,500	3,947,500	50,000	749,500	2,921,000	0	2,370,000				
TOTALI					54,993,500	18,542,500	3,900,000	3,874,000	6,811,000	0	25,740,000				

3874000

54,993,500

* Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen në kuadër të buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor. Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos. Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3

** Masat/Aktivitetet e shënuara me dy asterikë janë ato që janë propozuar të përfshihen në Planin e Rritjes

FUSHA PRIORITARE: TURIZMI DHE MJEDISI I QËNDRUESHËM DHE I DIVERSIFIKUAR

Matja	Aktiviteti	Institucionet/organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Data e fillimit	Data e përfundimit	Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit: Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku	Treguesi i output-it	Objektivi i output-it	Treguesit e rezultatit	Objektivi i rezultatit
Objektivi Strategjik: Zhvillimi i një sektori turistik dinamik, të larmishëm, në mbarë vendin, gjatë gjithë vitit, që kontribuon në zhvillimin socio-ekonomik të vendit duke promovuar praktika të përgjegjshme dhe duke ruajtur thesaret tona natyrore dhe kulturore për brezat e ardhshëm.															
Objektivi specifik 1. Ruajtja dhe promovimi i vendeve historike dhe kulturore, muzeve dhe traditave të Shqipërisë për të tërhequr individët e apasionuar pas trashëgimisë, duke siguruar që trashëgimia kulturore e Shqipërisë do të ruhet, restaurohet dhe promovohet.															
M1. Ruajtja dhe promovimi i vendeve kulturore, muzeve dhe traditave përmes zbatimit të modeleve të qëndrueshme dhe dixhitalizimit për Turizmin Kulturor	A1. Identifikimi i vendeve kulturore dhe të trashëgimisë duke përfshirë monumentet historike, zonat arkeologjike, peizazhet me rëndësi kulturore dhe praktikat tradicionale dhe përgatitja e një platforme/regjistri ndërveprues të dixhitalizuar.	MEKI, MTM	2025	2028	200,000	200,000			0	0		Numri i vendeve kulturore dhe të trashëgimisë të identifikuara dhe të dokumentuara.	4	M.1 Rritja e shkallës së angazhimit të vizitorëve në vendet kulturore dhe muzetë, e matur nga ndërveprimet me dixhitalizimin. Rritja e normave të angazhimit të vizitorëve në vendet kulturore dhe muzetë, e matur nga ndërveprimet me mjetet e realitetit dixhital dhe të shtuar, shtigjet e përfunduara të trashëgimisë dhe përdorimin e sinjalistikës inteligjente dhe hartat interaktive çdo vit.	40%
	A2. Zhvillimi i një plan veprimi për ruajtjen e vendeve të identifikuara kulturore dhe të trashëgimisë	MEKI, MTM	2026	2030	110,000		110,000		0	0		Numri i vendeve të trashëgimisë kulturore të ruajtura përmes projekteve promovuese	5		
	A3. Përdorimi i teknologjisë moderne si realitet i shtuar , ekranet ndërvepruese dhe udhëzuesit shumëgjuhësh për të përmirësuar përvojën e vizitorëve përmes tregimit dhe interpretimit efektiv në Muze	MEKI, MTM	2025	2030	1,000,000	0	300,000		0	0	700,000	Numri i ekraneve interaktive dhe instalimeve të realitetit të shtuar të vendosura me sukses në muze çdo vit.	20		
	A4. Përdorimi i realitetit të shtuar, (AR) për te përmirësuar përvojën në zonat kulturore nëntokësore.	MEKI, MTM	2025	2030	1,000,000	0	300,000		0	0	700,000	Numri i zonave kulturore nëntokësore të pajisura me përvoja të realitetit të shtuar çdo vit	30		
	A5. Zhvillimi i strategjive të synuara marketingu për promovimin e vendeve kulturore dhe të trashëgimisë, si krijimi i shtigjeve turistike me elemente kulturore dhe historike, krijimi i tregimeve interesante rreth këtyre vendeve dhe përdorimi i kanaleve të ndryshme të marketingut.	MEKI, MTM	2025	2030	100,000	70,000			0	0	30,000	Numri i shtigjeve turistike të zhvilluara dhe të tregtuara me sukses çdo vit, duke nxjerrë në pah vendet kulturore dhe historike.	5		
	A6. Zbatimi i sinjalistikës inteligjente me kode QR për informacion mbi elementët kulturorë dhe historikë.	MEKI	2025	2030	280,000	0			0	280,000	0	Numri i sinjalistikës inteligjente me kode QR të zbatuara për ofrimin e informacionit mbi elementët kulturorë dhe historikë.	60		
	A7. Zhvillimi i një harte inteligjente interaktive me informacion në kohë reale për pikat turistike.	MTM	2025	2028	430,000				0	430,000		Numri i hartave inteligjente të zhvilluara dhe funksionale	20		
	A8. Përdorimi i përvojave të realitetit virtual (VR) për eksplorimin e turizmit në distancë në vende të ndryshme kulturore.	MTM	2025	2030	300,000	300,000			0	0	0	Numri i përvojave VR të zhvilluara dhe të lançuara çdo vit për eksplorimin e turizmit në distancë të vendeve kulturore.	30		
	A9. Përdorimi i survejimit me dron për monitorimin dhe sigurinë e vijës bregdetare në zonat kulturore dhe vendosjen e rregullave dhe udhëzimeve të parta për përdorimin e droneve në këto vende	**Autoriteti i Aviacionit Civil**, MPB	2025	2028	260,000	0	100,000		0	0	160,000	Zbatohet survejimi me dron për monitorimin e vijës bregdetare dhe sigurinë në zonat kulturore	26 zones		
	A10. Naltja e integrimit të teknologjive inteligjente në objektet akomoduese për efiçencën e energjisë në zonat kulturore.	MIE, MTM	2025	2028	500,000		500,000					Numri i objekteve akomoduese në zonat e caktuara kulturore të cilat kanë implementuar teknologji inteligjente për efiçencë të energjisë	500		
	A11. Vendosja e standardeve për të siguruar shërbime me cilësi të lartë në turizmin kulturor dhe të trashëgimisë.	MEKI, MTM	2025	2028	70,000	70,000			0	0	0	Numri i operatorëve të turizmit kulturor dhe të trashëgimisë të certifikuar për të përmbushur standardet e cilësisë së lartë të shërbimit	700		
	A12. Monitorimi dhe vlerësimi rregullisht ndikimin e turizmit në vendet kulturore dhe të trashëgimisë përmes platformës përkatëse	MEKI, MTM	2025	2028	100,000	0	100,000		0	0		Shkalla e kënaqësisë së përdoruesve nga cilësia e shërbimeve në turizmin kulturor dhe të trashëgimisë	1.000.000 turistë të anketuar		
M2. Promovimi i trashëgimisë minerare dhe vendeve të braktisura industriale si vlerë e shtuar për turizmin	A1. Përgatitja e propozimeve për transformimin e minierave dhe zonave industriale të braktisura, të aksesueshme, të sigurta dhe të çojnë vlerat didaktike dhe turistike në atraksione turistike/muze/bodrume vere etj.	MIE, MEKI, MTM	2025	2026	1,720,000	1,720,000			0	0	0	Numri i projekteve të zhvilluara dhe të paraqitura për transformimin e minierave dhe zonave industriale në atraksione turistike çdo vit.	3	M.2 Rritja e të ardhurave nga turizmi i atribuohet vendeve të trashëgimisë.	30%
	A2. Të vlerësohen gjeositet dhe gjeoparqet shqiptare që mund të aspirojnë të shpallen nga UNESCO si zona të mbrojtura të UNESCO-s dhe të përgatiten propozimet përkatëse për UNESCO-n.	MTM, MEKI	2025	2026	200,000	0	100,000		0	0	100,000	Numri i gjeositeve të vlerësuara dhe propozimet e përgatitura të paraqitura në UNESCO çdo vit.	4		
M3 Përdorimi i teknologjive të avancuara për klasifikimin dhe diversifikimin e zonave turistike	A.1 Përgatitja e hartave dixhitale që klasifikojnë dhe projektojnë zonat (mini destinacionet) sipas tipologjisë së produktit turistik (turizëm elitar/turizëm masiv, agroturizëm, turizëm malor, turizëm kulturor, turizëm shëndetësor, turizëm natyror, koncerte, etj.	MEKI, ADF	2025	2028	100,000	100000						Nr. i zonave të klasifikuara sipas kategorive të zhvillimit dhe tipologjive që orientojnë investimet. (a. Hapësirat e identifikuara mirë sipas tipologjisë së produktit turistik. b. Zonat prioritare për zhvillimin e turizmit kulturor që do të përdoren si objektiva për të tërhequr disa lloje investimesh në të ardhmen.)	4	M.3 Rritja e aktivitetit ekonomik të lidhur me turizmin në zonat e klasifikuara dhe të diversifikuara (të matura nga shpenzimet turistike, normat e zënies së hoteleve, etj.).	30%
	A.2 Përgatitja e hartave dixhitale sipas tematikës së turizmit: identifikoni zona specifike të dedikuara për agroturizëm, koncerte, kamping, turizëm kulturor, turizmin shëndetësor, pista/shtigje natyrore/sportive, etj.) që do të përdoren për rregullimin në nivel kombëtar të lejeve sipas zonës dhe për të orientuar investimet përkatëse publike/private bazuar në tipologjinë e zonës.	**ADF**	2025	2028	150,000	150,000						Numri i hartave dixhitale të përgatitura për ndarjen e aktiviteteve kulturore dhe artistike sipas llojit të zonës turistike dhe nivelit të zhvillimit të zonës.	10		
	A.3. Identifikimi dhe përgatitja e shtigjeve turistike (të karakterit natyror, kulturor, kulinar/tradicional, historik) dhe krijimi i një platforme dhe aplikacione dixhitale.	MEKI, MTM, ADF	2026	2030	100,000	100,000						Numri i grupeve të të dhënave për objektivat e ekoturizmit dhe ecjes, krijimi i gjurmëve në hartë, Vlerësimi i kapacitetit mbajtës për numrin e ekoturistëve dhe llojeve të tjera të vizitorëve që do të sigurojë tregues duke e krahasuar me numrin e popullsisë në zona, numrin e tureve që mund të presë një ekodestinacion , etj	20		
Total SO1					**6,620,000**	**2,710,000**	**1,510,000**		**0**	**710,000**	**1,690,000**				
Objektivi specifik 2. Zhvillimi i nënsektorit të Shëndetit dhe Mirëqënies të Turizmit duke shfrytëzuar burimet natyrore dhe terapeutike të Shqipërisë															
	A.1. Promovimi i Shqipërisë si një destinacion i përballueshëm dhe i besueshëm për procedurat mjekësore, si shërbimet dentare, kirurgjia estetike, trajtimet e fertilitetit dhe rehabilitimi	**Ministria e Shëndetësisë**, MTM	2025	2030	700,000	700,000			0	0	0	% Rritje e numrit të pacientëve ndërkombëtarë që kërkojnë procedura mjekësore në Shqipëri	40%		
	A.2. Zhvillimi i partneriteteve me institucionet kryesore mjekësore dhe ofruesit e kujdesit shëndetësor për të ofruar trajtime mjekësore me cilësi të lartë, operacione dhe rehabilitim.	**Ministria e Shëndetësisë**	2025	2027	0	0			0	0	0	Numri i partneriteteve të krijuara me institucionet kryesore mjekësore dhe ofruesit e kujdesit shëndetësor për të ofruar trajtime mjekësore, operacione dhe rehabilitim me cilësi të lartë	15		
	A.3. Bashkëpunimi me ofruesit e kujdesit shëndetësor për programe të integruara përmes marrëveshjeve	**Ministria e Shëndetësisë**	2025	2030	0	0			0	0	0	Numri i marrëveshjeve të partneritetit të nënshkruara me ofruesit e kujdesit shëndetësor	30		

M1. Promovimi i zhvillimit të Turizmit Shëndetësor dhe Turizmit të mirëqënies në Shqipëri	A.4. Sigurimi i praktikave të qëndrueshme të vjetjes për të shmangur zhdukjen e disa bimëve mjekësore	MARD, Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	200,000	200,000						Reduktimi i përqindjes së numrit të llojeve të bimëve mjekësore në rrezik zhdukjeje çdo vit për shkak të përmirësimit të praktikave të vjetjes së qëndrueshme.	30%	M.1 Rritja e të ardhurave të krijuara nga pacientët e huaj që i nënshtrohen Turizmit Shëndetësor dhe Turizmit të mirëqënies në Shqipëri	40%
	A.5. Nxitja e zhvillimit të resorteve terapeutike miqësore me mjedisin dhe praktikave tradicionale të shërimit.	Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	350,000	350,000			0	0	0	Numri i vendpushimeve shëndetësore miqësore me mjedisin të themeluara	10		
	A.6. Zhvillimi i paketave turistike të mirëqenies për të ofruar përvoja unike të mirëqenies që janë të lidhura me kulturën dhe burimet natyrore të Shqipërisë, duke integruar praktikat tradicionale shqiptare të shërimit dhe mjekësinë alternative	MTM, Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	50,000	50,000						Numri i paketave të turizmit të mirëqënies të zhvilluara dhe të shtuara, duke detajuar integrimin e praktikave tradicionale shqiptare të shërimit dhe shfrytëzimin e burimeve natyrore.	10		
	A.7. Nxitja e krijimit të qendrave të spa-ve dhe mirëqënies që përdorin burimet natyrore shqiptare si burime, ujëra të pasura minerale etj.	Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	350,000	350,000			0	0	0	Numri i qendrave të spa dhe mirëqënies të themeluara që përdorin burimet natyrore të Shqipërisë	10		
	A.8. Promovimi i ruajtjes dhe përfshirjen e komunitetit.	Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	280,000	280,000			0	0	0	Numri i projekteve të ruajtjes të inicuara me përfshirjen e komunitetit, duke përcaktuar sasinë e angazhimit dhe pjesëmarrjes së komunitetëve lokale në projektet për ruajtjen e mjedisit.	28		
	A.9. Mbështetja e strukturave turistike që theksojnë qëndrueshmërinë dhe praktikat e ndërgjegjshme për mjedisin, duke tërhequr turistë të ndërgjegjshëm për shëndetin dhe mjedisin përmes paketave dhe strategjive këshilluese.	MTM	2025	2030	500,000		500,000					Numri i strukturave turistike të certifikuara për qëndrueshmërinë dhe praktika të ndërgjegjshme për mjedisin.	500		
	A.10. Krijimi i një marke të fortë që njerr në pah aspektet unike të burimeve natyrore dhe kulturore të Shqipërisë për të tregtuar në mënyrë efektive Shqipërinë si një destinacion për turizmin e shëndetit dhe mirëqenies	MTM, Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	100,000	70,000			0	0	30,000	Numri i partneriteteve strategjike të krijuara me operatorët e turizmit të shëndetit dhe mirëqenies dhe fushatat promovuese të lançuara çdo vit.	20		
	A.11. Organizimi i eventeve të tilla si festivale të mirëqenies, seminare për shëndetin dhe mirëqenien, dhe konferenca për të edukuar njerëzit rreth përfitimeve të turizmit të qëndrueshëm dhe shëndetësor.	MTM, Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	500,000		150,000				350,000	Numri i ngjarjeve të mirëqenies të organizuara çdo vit, duke përfshirë shfrat e pjesëmarrjes së pjesëmarrësve.	500		
M2. Dixhitalizimi dhe zhvillimi teknologjik në kuadrin e turizmit shëndetësor në Shqipëri	A.1. Nxitja e bizneseve të përdorin teknologjinë për krijimin e programeve të personalizuara të mirëqenies.	Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	300,000		300,000					Numri i bizneseve që marrin grante për miratimin e programeve të mirëqenies të bazuara në teknologji	300	Përmirësimi i përvojës së turizmit shëndetësor duke mitur shkallën e kënaqësisë midis turistëve shëndetësorë për shërbimet shëndetësore dixhitale	20%
	A.2. Përditësimi i kuadrit ligjor me dispozita që lejojnë dhe lehtësojnë dixhitalizimin e të dhënave mjekësore dhe zbatimin e shërbimeve të e-health për të përmirësuar efikasitetin dhe përvojën e pacientit. Për më tepër, sigurohuni që këto shërbime shëndetësore dixhitale të jenë të aksesueshme për turistët, duke mitur besimin dhe kënaqësinë e tyre me kujdesin shëndetësor gjatë vizitës, duke mitur kështu atraktivitetin e destinacionit	Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	462,000	462,000			0	0	0	Korniza ligjore e përditësuar për dixhitalizimin e të dhënave të kujdesit shëndetësor dhe vendosjen e shërbimeve të e-health	n/a		
	A.3. Rishikimi i politikave të sigurimit shëndetësor dhe rimbursimit për t'i bërë proceduratë mjekësore më të aksesueshme dhe të përballueshme, veçanërisht për jorezidentët. Ky ndryshim synon të pozicionojë Shqipërinë si një destinacion kryesor për turizmin shëndetësor, duke siguruar që vizitorët të mund të marrin lehtësisht kujdes mjekësor të cilësisë së lartë me çmime konkurruese. Duke thjeshtuar procesin e sigurimit dhe duke ofruar përfitime të qarta për turistët mjekësorë, Shqipëria mund të tërheqë një audiencë globale që kërkon shërbime të shkëlqyera të kujdesit shëndetësor, duke kontribuar me zgjuarsi në rritjen e sektorit të saj të turizmit.	Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	250,000	200,000			0	0	50,000	Rritja vjetore e numrit të turistëve mjekësorë që vizitojnë Shqipërinë, e matur përmes të dhënave spitalore dhe klinikave për pranimin e pacientëve jorezidentë.	30		
	A.4. Futja e dispozitave të nevojshme ligjore për mbrojtjen e të dhënave të pacientëve, në përputhje me standardet ndërkombëtare të mbrojtjes së të dhënave.	Ministria e Shëndetësisë	2025	2030	320,000	320,000			0	0	0	Dispozitat ligjore të prezantuara dhe të zbatuara për mbrojtjen e të dhënave të pacientëve në përputhje me standardet ndërkombëtare të mbrojtjes së të dhënave	n/a		
Total SO2					**4,362,000**	**2,982,000**	**950,000**		**0**	**0**	**430,000**				
Objektivi specifik 3. Turizmi natyror, aventuror dhe rural															
M1. Zhvillimi i turizmit natyror dhe aventuror dhe zgjatja e sezonit turistik	A.1. Inkurajimi i turizmit hiking, aventuror dhe turizmit sportiv për t'i dhënë përparësi praktikave të turizmit të qëndrueshëm	MTM, MARD	2025	2030	110,000	70,000			0	0	40,000	Rritje në përqindje e numrit të vizitorëve që merren me ecje, aventura dhe aktivitete turistike sportive.	10%	M.1 Përmirësimi i normave lokale të punësimit për shkak të sezonevë të zgjatura turistike dhe zhvillimit të turizmit natyror dhe aventuror	25%
	A.2. Forcimi i infrastrukturës digitale në zonat turistike për të përmirësuar lidhjet	MIE	Jul-05	2030	1,000,000		1,000,000					Përmirësimi i infrastrukturës dixhitale në zonat turistike, i matur nga shpejtësia e lidhjes dhe mbulimi.	20%		
	A.3. Nxitja e praktikave që certifikojnë bizneset me standarde ndërkombëtare dhe dixhitalizimi i këtyre praktikave për të lehtësuar procesin dhe për ta bërë atë sa më popullor (P.sh. Flamuri Blu)	MTM	2025	2030	40,000	0	40,000		0	0		Numri i bizneseve të certifikuara me standarde ndërkombëtare për praktikat e turizmit të qëndrueshëm	20		
	A.4. Zhvillimi dhe mbështetja e komuniteteve të destinacioneve të ekoturizmit, duke përfshirë ecjen dhe rualjtjen e jetës së egër, turizmin aventuror dhe sportiv	MTM	2025	2026	1,200,000	0			1,200,000	0	0	% rritje e destinacioneve të ekoturizmit të zhvilluara dhe të mbështetura çdo vit, duke përfshirë shtigje të reja ecjeje, zona të ruajtjes së jetës së egër dhe objekte sportive aventureske.	rritje me 20%		
M2. Zhvillimi i politikave strategjike në turizëm duke përdorur të dhëna	A.1. Krijimi i një baze të dhënash kombëtare statistikore të turizmit (zhvillimi projektin dhe zbatoni	MTM	2025	2030	1,063,300	0			0	389,300	674,000	Një bazë të dhënash kombëtare të turizmit është krijuar dhe zbatuar	1	M2. Rritja e të ardhurave nga turizmi dhe numri i vizitorëve për shkak të politikave strategjike të mbështetura nga të dhënat	20%
	A.2. Përdorni analitë të të dhënave të mëdha për strategjinë e rritjes së turizmit	MFE	2025	2030	70,000	70,000			0	0	0	Numri i planeve strategjike të zhvilluara duke përdorur analitikën e të dhënave të mëdha për rritjen e turizmit çdo vit. Metoda e gjurmimit: Analiza e dokumenteve të planit strategjik, raportet e integrimit nga platformat analitike të të dhënave të mëdha dhe raportet e progresit mbi zbatimin e strategjive turistike të drejtuara nga të dhënat.	2		
	A.3. Zhvillimi i politikave për rritjen e qëndrueshme të turizmit	MTM, OJQ-të dhe organizatat kombëtare	2025	2030	110,000	80,000			0	0	30,000	Numri i politikave të turizmit të qëndrueshëm të zhvilluara dhe të zbatuara çdo vit. Metoda e gjurmimit: Rishikimi i dokumenteve të politikave, raportet vjetore të zbatimit të politikave dhe vlerësimet e ndikimit të këtyre politikave në rritjen dhe qëndrueshmërinë e turizmit.	1		
Total SO3					**3,593,300**	**220,000**	**1,040,000**		**1,200,000**	**389,300**	**744,000**				
Objektivi specifik 4. Promovimi i turizmit rural duke lidhur vizitorët me fermat lokale dhe aktivitetet agroturistike, duke vënë theksin në prodhimin e qëndrueshëm të ushqimit.															

M1. Zhvillimi i Agroturizmit dhe Eksperiencave nga ferma në tryezë	A.1. Inkurajimi i fermave që të hapin dyert për vizitorët dhe t'i angazhojnë ata në aktivitete praktike të tilla si korrja, prodhimi i djathit, mjelja etj. për të diversifikuar aktivitetet në fermë	**MARD,** Studiues, ekspertë, akademi, organizata ndërkombëtare	2025	2028	350,000	0	150,000		0	0	200,000	Numri i fermave që marrin pjesë në programin e agroturizmit arsimor dhe rekreativ, së bashku me numrin e vizitorëve dhe vlerësimet e kënaqësisë së programit çdo vit duke mjaftur një regjistër dixhital ku të gjitha fermat pjesëmarrëse regjistrohen dhe raportojnë numrin e vizitorëve në baza të rregullta (mujore ose tremujore).	35	M.1 Rritje në përqindje e të ardhurave të fituara nga fermerët dhe prodhuesit vendas nëpërmjet shitjeve direkte për turistët dhe pjesëmarrjes në tregjet e fermerëve dhe agrofestivalet.	20%
	A.2. Promovimi i konsumit të prodhimeve vendase, të freskëta, përmes njëjtes së restoranteve/hoteleve për të përdorur produkte vendore dhe mbështetur promovimin e produkteve vendase	MARD, MTM, IAL-të OJQ-të	2025	2027	300,000	0	100,000		0	0	200,000	Numri i restoranteve dhe hoteleve që marrin pjesë në programe që nxisin përdorimin e produkteve lokale	300		
	A.3. Organizoni tregje të rregullta fermerësh dhe agrofestivale ku prodhuesit vendas mund t'u shesin malirat e tyre direkt vizitorëve.		2025	2030	700,000	0	230,000		0	0	470,000	Numri i tregjeve të fermerëve dhe agrofestivaleve të organizuara çdo vit	100		
	A.4. Inkurajoni dhe stimuloni fermat që të adoptojnë praktika të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin.		2025	2030	700,000	0	230,000		0	0	470,000	Numri i fermave të çertifikuara sipas standardeve të praktikave të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin çdo vit.	100		
	A.5. Certifikimi i fermave që plotesojnë kriteret specifike të qëndrueshmërisë për të tërhequr turistë të ndërgjegjshem për mjedisin.		2025	2030	490,000	0	200,000		0	0	290,000	Numri i fermave që arrijnë certifikimin e qëndrueshmërisë çdo vit.	50		
	A.6 Mbështetni zhvillimin e aplikacioneve që lehtësojnë përvojat nga ferma në tryezë për turistët dhe popullsinë shqiptare	**MARD**	2025	2026	400,000	200,000					200,000	Numri i aplikacioneve nga ferma në tryezë të zhvilluara dhe të përdorura në mënyrë aktive nga turistët dhe banorët lokalë çdo vit duke zhvilluar aplikacione nga ferma në tryezë përmes përdoruesve aktivë mujorë, kohëzgjatjeve të sesioneve dhe anketave të kënaqësisë së përdoruesve për të vlerësuar angazhimin dhe efektivitetin.	20		
	A.7 Promovoni organe ndërkombëtare të çertifikuara të dedikuara dhe të orientuara drejt tregut për të certifikuar ofruesit vendas.	**MARD, MTM, IAL, OJQ**	2025	2027	100,000	100,000						Krijimi i një sistemi gjurmimi për të monitoruar numrin e ofruesve vendas që marrin çertifikime nga organe ndërkombëtare të dedikuara çdo vit, duke matur rritjen e ofruesve të certifikuar dhe duke vlerësuar ndikimin në treg të këtyre certifikimeve.	1		
	A.8 Projektimi dhe zhvillimi i një hapësire inovative të bazuar në natyrë "turizëm pune" që përfaqëson markën "made-in-Albania", ku nomadët vendas, dixhitalë dhe turistët mund të bashkohen në një përvojë unike mjedisore dhe socio-ekonomike. Prototipi i parë do të vendoset në Vlorë osa në një bashki tjetër UTM (Misioni i Tranzicionit Urban), më pas do të zgjerohet globalisht për të rihapur markën dhe reputacioninin shqiptar në mbarë botën. Kjo hapësirë do të përfaqësojë një praktikë më të mirë në drejtim të zbutjes dhe përshtatjes klimatike, transformimit rigjenerues të hapësirave dhe ndikimit ESG. Ai do të përfshijë: sistemet inovative të ndërtimit, bujqësisë dhe tregut ushqimor, lëvizshmërinë e qëndrueshme, menaxhimin e ujit dhe mbeturinave, mikpritjen dhe aktivitetet rigjeneruese rekreative (si miréqenia, joga, meditimi, pushimet sportive dhe kështu me radhë).	**MTM, Bashkitë**	2024	2030	15,000,000	0	5,000,000				10,000,000	Prototipi u krijua	1		
M2. Promovimi i turizmit në zonat rurale nëpërmjet lidhjes së turistëve me aktivitetet bujqësore lokale dhe eksperiencat agroturistike, duke njerrë në pah metodat e qëndrueshme të prodhimit të ushqimit.	A.1. Ofrimi i turneve dhe aktiviteteve në ferma që përfshijnë vizitorët në detyra ndërvepruese si mbledhja e të korrave, prodhimi i djathit dhe mjelja, ndër të tjera	**MTM, MARD**	2025	2030	875,000	0	250,000		0	0	625,000	Numri i fermave që ofrojnë turne dhe aktivitete interaktive, të gjurmuara çdo vit për të matur rritjen e ofertave turistike të bazuara në ferma.	70	Rritja e numrit të turistëve që vizitojnë zonat rurale dhe marrin pjesë në aktivitete agroturistike	30%
	A.2. Nxitja e ngrënies nga ferma në tryezë, bazuar në promovimin e konsumit të produkteve të freskëta me burim lokal	MARD, MTM, organizatat ndërkombëtare	2025	2027	875,000	0	250,000		0	0	625,000	Numri i restoranteve dhe hoteleve që marrin pjesë në programin nga ferma në tryezë, i matur çdo vit për të vlerësuar shkallën e adoptimit të iniciativave vendore të burimeve.	1000		
	A.3. Çertifikimi i fermerëve për të hyrë në tregjet e zhvilluara evropiane nëpërmjet njëjtës së tyre për praktika të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin.	**MARD,** OJQ	2025	2030	600,000	0	300,000		0	0	300,000	Numri i fermerëve të çertifikuar çdo vit për të përmbushur standardet e tregut evropian nëpërmjet praktikave të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin.	150		
	A.4. Promovimi i turizmit rural duke lidhur vizitorët me fermat lokale dhe aktivitetet agroturistike, duke theksuar prodhimin e qëndrueshëm të ushqimit	MTM, Ndërinstitucione, Fondacione, Akademi, etj	2025	2028	840,000	840,000			0	0		Rritja e numrit të vizitave të turizmit rural të lidhur me fermat lokale dhe aktivitetet agroturistike çdo vit nga mbledhja e të dhënave përmes anketave të vizitorëve dhe rezervimeve në fermat pjesëmarrëse, dhe monitorimi i rritjes vjetore të regjistrimeve të turistëve në vendet agroturistike.	100		
	A.5. Instalimi i ekraneve për të promovuar turizmin në Shqipëri 24 orë në ditë	MTM, Bashkitë	2025	2030	2,000,000		660,000				1,340,000	Numri i ekraneve të instaluara	40		
	A.6. Përdorimi i platformave dixhitale dhe kanaleve të mediave sociale mund të risë njëjshëm shikueshmërinë e Shqipërisë	MTM, Bashkitë	2025	2030	0							të paktën 7 bashki kanë krijuar platforma dixhitale	7		
	A.7. Organizimi i festivaleve të ndryshme kulturore në zonat rurale	**Ministër I Shtetit për Pushtetin Vendor,** Bashkitë	2025	2030	1,050,000		300,000				750,000	Numri i festivaleve kulturore të organizuara në zonat rurale çdo vit. Metoda e gjurmimit Mbani një kalendar të detajuar të ngjarjeve dhe mbledhni të dhena për pjesëmarrjen për çdo festival për të matur rritjen vjetore të aktiviteteve kulturore të organizuara në zonat rurale.	10		
	A.8. Promovimi dhe zhvillimi i ngjarjeve të produkteve tipike lokale (Dita e Rakisë, Dita e Mollës etj)	**MARD,** Bashkitë	2025	2028	400,000		400,000					Numri i ngjarjeve të produkteve vendore të organizuara çdo vit, si Dita e Rakisë dhe Dita e Mollës. Metoda e gjurmimit Gjurmo frekuencën dhe shkallën e ngjarjeve të produkteve vendore përmes regjistrimeve dhe regjistrimeve të pjesëmarrjes, duke vlerësuar rritjen dhe diversitetin e këtyre ngjarjeve nga viti në vit.	të paktën 2 festivale/vit		
	A.9. Analizimi dhe synimi i tregjeve specifike/të veçanta të turizmit për strategji efektive marketingu	GSTC, Intern Inst, OJQ IAL	2025	2030	240,000	0	100,000		0	0	140,000	Nr i fushatave të marketingut të përshtatura për tregje të veçanta, të matura me numrin e fushatave të synuara të mësura çdo vit. Metoda e gjurmimit: Analizoni të dhënat e fushatës për të vlerësuar nivelet e angazhimit dhe normat e konvertimit në treguet e veçanta të synuara.	10		
	A.1. Promovimi nëpërmjet eventeve të ndryshme për të promovuar kombininin e përvojave agroturistike me vizitat në vendet kulturore dhe historike	MTM, MARD, Ministër I Shtetit për Pushtetin Vendor, Bashkitë	2025	2030	200,000	200,000						Numri i ngjarjeve të organizuara	10 ngjarje/në vit		

M3. Zhvillimi i Bujqësisë në Qëndrueshme	A.2. Futja e lëndëve specifike në programet arsimore që fokusohen në praktikat e qëndrueshme bujqësore, biodiversitetin dhe ruajtjen e metodave tradicionale bujqësore	MARD, MES, IAL	2025	2030	0							Numri i programeve apo lëndëve të reja arsimore të prezantuara që fokusohen në bujqësinë e qëndrueshme, biodiversitetin dhe metodat tradicionale. Metoda e gjurmimit Monitoroni zbatimin dhe regjistrimin e studentëve në këto programe çdo vit për të vlerësuar shtrirjen dhe interesin.	20	M.3 Përmirësimi i vlerësimeve të kënaqësisë së turistëve për institucionet e certifikuara të agroturizmit	20 points
	A.3. Zhvillimi i një marke të forte për agroturizmin shqiptar që mjerr në pah veçantinë e produkteve të saj bujqësore, kuzhinës dhe peizazheve rurale	MARD	2025	2030	700,000				700,000			Numri i markës agroturistike shqiptare të regjistruar. Metoda e gjurmimit: Monitoroni shkallën e adoptimit të markës midis bizneseve vendase dhe njohjen e saj në anketat e tregut për të vlerësuar ndikimin dhe dukshmërinë e saj në promovimin e veçantësë bujqësore të Shqipërisë.	1 markë e regjistruar		
	A.4. Mbështetja e pjesëmarrjes së fermerëve rural dhe organizatave të tyre në panairet ndërkombëtare të unhqimit dhe udhëtimit, si dhe bashkëpunimet me agencitë e udhëtimit	MARD	2025	2030	850,000				850,000			Numri i fermerëve të mbështetur për të marrë pjesë në panaire	1000		
	A.5 Angazhimi i komuniteteve lokale në zhvillimin dhe menaxhimin e aktiviteteve agroturistike	Minister i Shtetit për Pushtetin Vendor, Bashkitë	2025	2030	150,000				150,000			Numri i organizatave të komunitetit lokal të përfshirë në mënyrë aktive në aktivitetet agroturistike çdo vit. Metoda e Gjurmimit: Anketat vjetore të vendeve të agroturizmit për të regjistruar pjesëmarrjen e komunitetit dhe rolet menaxhuese, duke siguruar angazhim dhe kontribut të qëndrueshëm lokal në zhvillimin e turizmit.	100		
	A.6. Vendosja e standardeve të cilësisë dhe certifikimit për institucionet agroturistike për të siguruar eksperienca me cilësi të larté për turistët	MTM, IAL, MARD, OJQ	2025	2030	1,100,000	1,100,000			0	0	0	Numri i stabilimenteve agroturistike që marrin standarde të cilësisë dhe certifikim	200		
M4. Promovimi i turizmit të qëndrueshëm dhe menaxhimit të mjedisit përmes praktikave dhe inovacionit miqësor ndaj mjedisit	A.1 Trajnoni komunitetet dhe bizneset në praktika të qëndrueshme	MTM, IAL, OJQ	2025	2030	360,000	0	120,000		0	0	240,000	Numri i anëtarëve të komunitetit dhe pronarëve të bizneseve të trajnuar për praktika të qëndrueshme çdo vit. Metoda e gjurmimit Të dhënat e frekuentimit të trajnimit, vlerësimet para dhe pas trajnimit dhe anketat vjetore për të matur adoptimin dhe ndikimin e praktikave të qëndrueshme brenda komuniteteve dhe bizneseve.	30	M.4 Përqindja e rënies në gjurmën e përgjithshme të karbonit të aktiviteteve turistike brenda rajonit ose destinacionit, krahasuar me një vit bazë.	20%
	A.2. Zhvilloni modele turistike miqësore me mjedisin dhe mbështesni praktikat e biznesit të gjelbër.	MTM, IAL, OJQ	2025	2030	1,000,000	0	300,000		0	0	700,000	Numri i modeleve të turizmit miqësor ndaj mjedisit të zhvilluara dhe praktikave të biznesit të gjelbër të adoptuar. Metoda e përcjelljes: Anketa dhe raporte vjetore nga bizneset turistike për të vlerësuar zbatimin e praktikave eko-miqësore dhe zhvillimin e modeleve të reja të turizmit të qëndrueshëm.	50		
	A.3. Prezantoni aplikacione për monitorimin e gjurmëve të karbonit të turisteve.	MTM, Bashkí,MIE	2025	2030	1,200,000	0	400,000		0	0	800,000	Numri i shkarkimeve të aplikacioneve dhe përdoruesve aktivë që monitorojnë gjurmën e tyre të karbonit gjatë udhëtimit. Metoda e gjurmimit: Monitoroni statistikat mujore të shkarkimeve të aplikacioneve, përdoruesve aktivë dhe niveleve të angazhimit për të vlerësuar tendencat e adoptimit dhe përdorimit.	200/vit		
	A.4. Forcimi i bashkëpunimit ndërmjet agjencive turistike dhe operatorëve përmes platformave të ndërsjella të komunikimit online për ndërtimin dhe promovimin e paketave turistike miqësore me mjedisin dhe për sezonin më pak të zhvilluar	MTM, Shoqatat e Operatorëve Turistë	2025	2030	1,800,000	1,800,000			0	0		Numri i paketave turistike eko-miqësore të ofruara gjatë sezoneve të ulëta, të regjistruara përmes platformave të komunikimit online. Metoda e gjurmimit: Vlerësoni çdo vit numrin dhe diversitetin e paketave turistike miqësore me mjedisin të promovuara në platforma dhe gjurmoni shkallën e adoptimit midis agjencive dhe operatorëve turistikë	100		
	A.5. Zhvillimi i politikave të qëndrueshme për të promovuar bizneset turistike që fokusohen në prodhimin organik të bazuar në kërkime	IAL, OJQ, Akademi	2025	2030	200,000	0	100,000		0	0	100,000	Numri i bizneseve turistike që miratojnë politika të qëndrueshme dhe angazhohen në prodhimin organik. Metoda e gjurmimit: Monitoroni mënyen vjetore të bizneseve turistike të certifikuara që përfshijnë praktika të qëndrueshme dhe prodhim organik në operacionet e tyre.	20		
	A.6. Investoni në infrastrukturë për ruajtjen e mjedisit.	MIE, bashki	2025	2030	3,076,923	3,076,923			0	0	0	Numri i projekteve të iniciuara për ruajtjen e mjedisit. Metoda e gjurmimit: Gjurmimi vjetor i numrit dhe llojit të projekteve të infrastrukturës së ruajtjes të nisura, duke përfshirë detaje mbi vendndodhjen, shtrirjen dhe shumën e investimit.	60		
	A.7 Zhvillimi i sistemeve të menaxhimit të mbetjeve	MIE, bashki	2025	2030	90,000,000	90,000,000			0	0	0	Numri i sistemeve të menaxhimit të mbetjeve për zonat turistike të zhvilluara	100		
	A.8. Mbështet operatorët turistikë dhe agjencitë turistike për ndërtimin dhe promovimin e paketave turistike miqësore me mjedisin dhe për sezonin e ulët.	MTM, IAL, OJQ	2025	2030	0							Numri i paketave turistike miqësore me mjedisin dhe në sezonin e ulët të ofruara nga operatorët dhe agencitë. Metoda e gjurmimit: Mbledhni të dhena për mënyen vjetore të paketave turistike miqësore me mjedisin dhe sezonin e ulët të regjistruara pranë autoriteteve turistike dhe monitoroni shpërndarjen dhe normat e marrjes së tyre sezonale.	20		
	A.9. Nxitja e praktikave të qëndrueshme turistike që minimizojnë ndikimet negative mjedisore dhe sociale.	MTM, MF, IAL, OJQ	2025	2026	300,000		300,000					Rritja në përqindje e bizneseve turistike që adoptojnë praktika të qëndrueshme të certifikuara çdo vit. Metoda e gjurmimit: Monitoroni numrin e certifikatave të lëshuara për bizneset turistike për praktika të qëndrueshme çdo vit dhe vlerësoni përputhjen e tyre nëpërmjet vlerësimeve të rregullta.	30%		
Totali SO4					**125,856,923**	**97,316,923**	**9,390,000**		**1,700,000**	**0**	**17,450,000**				
Objektivi specifik 5. Zhvillimi i produkteve dhe shërbimeve turistike të veçanta me fokus në kulinari															

M1. Promovimi i kuzhinës së përvojës rurale	A.1.Zhvillimi i një projekti studimi për mundësitë e qëndrimit në fermë ku turistët mund të jetojnë në një fermë funksionale, të marrin pjesë në aktivitete bujqësore dhe të përjetojnë jetën rurale nga afër	MARD, MTM	2025	2030	120,000	0	120,000		0	0		Numri i studimeve të projektit të përfunduara dhe mundësitë e qëndrimit në fermë të krijuara çdo vit. Metoda e gjurmimit: Regjistroni përfundimin e çdo studimi të projektit dhe gjurmoni krijimin e mundësive të reja të qëndrimit në fermë për të matur shkallën e zbatimit dhe reagimet e pjesëmarrësve për vlerësimin e cilësisë.	3	M.1 Rritje në përqindje e numrit të turistëve që marrin pjesë në eksperiencat e kuzhinës rurale, si qëndrime në ferma, turne kulinarie dhe klasa gatimi, krahasuar me një vit më parë.	50%
	A.2.Organizimi i turneve të kuzhinës që lejojnë turistët të eksplorojnë kuzhinat lokale, të vizitojnë tregjet tradicionale dhe të mësojnë rreth përbërësve vendas dhe metodave të gatimit	MTM, MARD	2025	2030	6,000,000	6,000,000			0	0	0	Numri i tureve kulinare të organizuara	60		
	A.3. Kapitalizimi i traditës së prodhimit të verës në Shqipëri duke ofruar turne degustimi të verës që përfshijnë vizita në vreshta dhe bodrumë	MARD, MTM	2025	2030	50,000	0			0	0	50,000	Numri i turneve të degustimit të verës të kryera dhe numri i pjesëmarrësve të përfshirë në këto turne çdo vit. Metoda e gjurmimit: Ruani të dhënat e regjistrimit për çdo turne për të monitoruar përqindjet e pjesëmarrjes dhe përdorni anketat e pjesëmarrësve për të matur kënaqësinë dhe për të mbledhur njohuri për përmirësim të vazhdueshëm.	10		
	A.4. Pritja e festivaleve dhe tregjeve që festojnë produktet dhe traditat bujqësore vendase.	MTM, MEKI, MARD	2025	2030	600,000	600,000			0	0		Numri i festivaleve dhe tregjeve të organizuara që festojnë produktet dhe traditat bujqësore vendase.	10		
	A.5. Krijoni shtigje kulinare që udhëzojnë turistët nëpër rajone të njohura për pjatat, përbërësit ose traditat specifike të kuzhinës.	MTM, MARD	2025	2030	250,000	0	100,000		0	0	150,000	Numri i shtigjeve të kuzhinës të zhvilluara dhe numri i turistëve që marrin pjesë në këto shtigje çdo vit. Metoda e gjurmimit: Përdorni mjetet dixhitale të gjurmimit për të mbledhur të dhëna mbi përdorimin e shtigjeve dhe reagimet e pjesëmarrësve për të vlerësuar popullaritetin dhe kënaqësinë me përvojat e kuzhinës.	25		
	A.6. Ofroni kurse gatimi ku vizitorët mund të mësojnë të përgatisin gatime tradicionale shqiptare.	MARD	2025	2030	300,000	0	100,000		0	0	200,000	Numri i klasave të gatimit të zhvilluara dhe pjesëmarrësve të regjistruar çdo vit. Metoda e gjurmimit: Mbani shënime për oraret e klasave, regjistrimet e pjesëmarrësve dhe reagimet për të monitoruar nivelet e angazhimit dhe kënaqësisë.	1000		
M2. Hulumtimi dhe Zhvillimi i Turizmit Kulinar	A.1. Kryeni kërkime për të kuptuar tendencat e tregut dhe preferencat e turistëve në turizmin e kuzhinës.	MTM, Academi, OJQ	2025	2030	100,000	0	50,000		0	0	50,000	Numri i studimeve kërkimore të kryera për të kuptuar tendencat e tregut dhe preferencat e turistëve në turizmin e kuzhinës.	2	M.2 Rritje në përqindje në adoptimin dhe shfrytëzimin e produkteve dhe përvojave të reja turistike kulinare të zhvilluara nga turistët, krahasuar me ofertat ekzistuese.	40%
	A.2. Inovoni dhe zhvillonë produkte të reja turistike të kuzhinës bazuar në njohuritë kërkimore	MTM, Academi, OJQ	2025	2030	500,000	0	165,000		0	0	335,000	Shkalla e kënaqësisë se turistëve për eksperiencat e kuzhinës në Shqipëri.	Rritje 10% e kulinarisë ose krijimi i 10 produkteve të reja		
	A.3. Ofroni trajnime dhe mbështetje për prodhuesit vendas, shefat e kuzhinës dhe operatorët turistikë për të siguruar përvoja kulinare me cilësi të larte.	MTM, MARD, Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, MEKI, Akademia, OJQ-të,	2025	2030	240,000	0	100,000		0	0	140000	Numri i prodhuesve vendas të trajnuar	300		
	A4. Regjistroni dhe certifikoni produktet tipike lokale (STG)	MARD	2025	2030	50,000	50,000						Numri i produkteve vendase të regjistruara dhe të certifikuara si specialitete tradicionale të garantuara (STG)	50		
Totall SO5					**8,210,000**	**6,650,000**	**635,000**		**0**	**0**	**925,000**				
Objektivi specifik 6. Zhvillimi i aftësive në turizëm dhe bashkëpunim															
M1. Zhvillimi i aftësive të nevojshme për zhvillimin e nën-sektorëve të identifikuar S3 të turizmit	A.1. Krijimi i një institucioni të specializuar të fokusuar në arsimin e larte në studimet e turizmit.	MEKI, MF	2025	2027	5,000,000						5,000,000	Krijohet një institucion i specializuar i fokusuar në arsimin e larte në studimet e turizmit.	1	M.1 Rritje në vlerësimet e kënaqësisë se klientëve dhe reagimet në lidhje me cilësinë e shërbimeve të ofruara nga profesionistët në nënsektorët S3, duke reflektuar aftësi te zgjeruara.	15%
	A.2. Mbështetni ngritjen e aftësive dhe rikualifikimin për të përmirësuar kualifikimet dhe aftësitë e fuqisë punëtore përmes programeve të trajnimit, duke përfshirë trajnimin e vazhdueshëm të stafit të mikpritjes për të ofruar shërbime cilësore.	MTM, MES, MEKI, IAL, OJQ	2025	2027	1,200,000	0			1,200,000	0	0	Numri i programeve të trajnimit të zbatuara për kualifikimin e fuqisë punëtore dhe rritjen e aftësive në sektorin e mikpritjes	12		
	A.3. Rritja për të tërhequr profesionistë të rinj për të punuar në nënsektorët S3 të sektorit të turizmit.	MTM	2025	2028	500,000				200,000		300,000	Numri i programeve nalitëse për të tërhequr profesionistë të rinj për të punuar në nënsektorët S3 të sektorit të turizmit.	50		
M2. Trajnim dhe Përmirësim i Vazhdueshëm në Turizmin Kulturor	A.1. Programet e Angazhimit të Rinisë dhe Zhvillimit të Karrierës në sektorin e turizmit, me fokus në turizmin kulturor.	Ministri i Shtetit për Rininë, MTM, MEKI, IAL	2025	2028	500,000	0	165,000		0	0	335,000	Rritja e shkallës së angazhimit të të rinjve në sektorin e turizmit (të ndara sipas llojit të turizmit)	10%	M.2 Perqindja e individëve që kryejnë programe të vazhdueshme trajnimi në turizmin kulturor, krahasuar me numrin total të pjesëmarrësve të regjistruar.	60%
	A.2. Trajnimi i vendasve si guidierë turistikë, inkurajimi i zhvillimit të akomodimeve dhe restoranteve të drejtuara nga vendasit dhe promovimi i arteve dhe zanateve lokale	MTM, Mnvstri i Shtetit per Rinine	2025	2030	240,000	0	100,000		0	0	140,000	Numri i guidierëve turistikë vendas të trajnuar dhe akomodimeve dhe restoranteve të reja të menaxhuara në vend çdo vit. Metoda e gjurmimit: Monitoroni përfundimin e programeve të trajnimit të udhëtimtarëve turistikë dhe regjistrimin e akomodimeve dhe restoranteve të reja lokale, duke vlerësuar rritjen e shitjeve të arteve dhe artizanatit vendas përmes anketave periodike te tregut.	240		
	A.3. Harta e aftësive të nevojshme dhe zhvillimi i programeve të trajnimit.	NAVETO, MEKI, MTM	2025	2026	300,000	0	100,000		0	0	200,000	Numri i analizave të hartës së aftësive të përfunduara dhe programeve të trajnimit të zhvilluara çdo vit. Metoda e gjurmimit: Gjurmo përfundimin e vlerësimeve të aftësive dhe rritjen e programeve të reja të trajnimit, duke matur shkallën e pjesëmarrjes dhe efektivitetin e programit përmes anketave vjetore dhe aplikimit të aftësive në skenarë realë të punës.	30		
	A.4. Përafrimi i kurrikulave universitare me nevojat e industrisë në këtë sektor	MES, IAL, MF, MTM	2027	2030	0							Planprogramet universitare në studimet e turizmit dhe nevojat e identifikuara të industrisë në sektorin e turizmit kulturor të harmonizuara	n/a		
	A.5. Krijimi i programeve të specializuara arsimore dhe standardeve të trajnimit me cilësi të larte për guidën turistike etj.	MTM, MASH, IAL, NAVETO, MEKI,	2025	2028	300,000	0	100,000		0	0	200,000	Numri i programeve dhe ngjarjeve edukative të organizuara që fokusohen në rëndësinë kulturore dhe historike të vendeve, duke përfshirë seminare, festivale kulturore, ekspozita dhe rishfaqje historike.	10		

	A.6. Krijoni programe edukative dhe organizoni ngjarje që fokusohen në rëndësinë kulturore dhe historike të vendeve, duke përfshirë seminare, festivale kulturore, ekspozita dhe rishfaqje të ngjarjeve historike.	MTM, Bashkitë, Organizatat Ndërkombëtare, IAL-të, OJQ-të	2025	2030	10,000,000	10,000,000			0	0	0	Numri i programeve edukative dhe ngjarjeve kulturore që zhvillohen çdo vit në vendet historike. Metoda e gjurmimit: Mbani një regjistër të detajuar të të gjitha ngjarjeve dhe programeve, duke përfshirë numrat e pjesëmarrësve, rezultatet e komenteve dhe mbulimin mediatik, për të vlerësuar angazhimin dhe ndikimin arsimor.	100		
	A.7. Trajnime të vazhdueshme për sigurimin e cilësisë	MTM, Bashkitë, Organizatat Ndërkombëtare, IAL-të, OJQ-të	2025	2027	240,000	0			0	0	240,000	Numri i sesioneve të trajnimit të kryera çdo vit për sigurimin e cilësisë. Metoda e gjurmimit: Gjurmo dhe raporto numrin e seancave të trajnimit për sigurimin e cilësisë të mbajtura çdo vit, duke vlerësuar kënaqësinë e pjesëmarrësve dhe përmirësimin e aftësive pas trajnimit.	240		
Totall SO6					**18,250,000**	**10,000,000**	**465,000**		**1,400,000**	**0**	**6,415,000**				
TURIZMI I QËNDRUESHËM totali					**166,922,223**	**119,878,923**	**13,990,000**		**4,300,000**	**1,099,300**	**27,654,000**				

Prioriteti horizontal: Ekonomia Blu

M1. Zhvillimi i Ekonomisë Blu dhe Turizmit të Qëndrueshëm Bregdetar	A.1.Përdorni imazhe satelitore dhe AI për planifikimin dhe zhvillimin e ekonomisë blu.	MTM, ASIG, Ministria e Mbrojtjes, AKMC	2025	2030	350,000	350,000			0	0	0	Numri i analizave të imazheve satelitore dhe vlerësimeve të bazuara në AI të kryera çdo vit për planifikimin e ekonomisë blu. Metoda e gjurmimit: Mbani një regjistër të përdorimit të të dhënave satelitore dhe aplikacioneve të modelit të AI, duke monitoruar ndikimin e tyre në saktësinë e planifikimit dhe proceset e vendimmarrjes në zhvillimin e ekonomisë blu.	10	M.1.Rritje në përqindje e kontributit të sektorëve të ekonomisë blu (si peshkimi, akuakultura, turizmi detar, etj.) në PBB-në e përgjithshme. Përmirësimi i aksesueshmërisë dhe komoditeteve në zonat bregdetare, duke rritur përvojën e përgjithshme të vizitorëve dhe duke mbështetur rritjen e turizmit.	1% and 30%
	A.2. Përgatitja e strategjive investuese për aktivitete të qëndrueshme në ekonominé blu.	MTM, SASPAC	2025	2030	115,000	80000			0	0	35000	Publikimi i planeve strategjike të investimeve për aktivitetet e qëndrueshme të ekonomisë blu. Metoda e gjurmimit: Gjurmo zhvillimin dhe njerëzen e strategjive të investimit përmes fazave të dokumentuara të kërkimit, konsultimit me palët e interesuara, formulimit të strategjisë dhe miratimit përfundimtar	2		
	A.3. Hartimi i një plani veprimi për përmirësimin e infrastrukturës, rrjetit të transportit dhe mbulimit të internetit në zonat bregdetare.	MIE, MTM	2025	2030	115,000	80000			0	0	35000	Përfundimi i një plani veprimi gjithëpërfshirës për përmirësimet e infrastrukturës, transportit dhe internetit në zonat bregdetare. Metoda e gjurmimit: Monitoroni etapat e hartimit, angazhimi të palëve të interesuara, miratimit dhe publikimit të planit të veprimit.	2		
	A.4. Monitorimi i mekanizmave inteligentë për të monitoruar të gjithë vijën bregdetare	MoI	2025	2030	280,000	280000			0	0	0	Mekanizëm i zgjuar në vend për të monitoruar vijën bregdetare	n/a		
	A.5. Pajisja e plazheve me tabela sigurie që përmbajnë informacion kyç (Sinjale njoftimi bregdetit (Plazhet)	MTM, MoI	2025	2030	576,923	576,923			0	0	0	Nr. i plazheve të pajisura me tabela sigurie	10		
Ekonomia totale blu					**1,436,923**	**1,366,923**	**0**		**0**	**0**	**70,000**				

FUSHA PRIORITARE: MJEDISI

Objektivi Strategjik: Përmirësimi i Cilësisë së Ajrit Urban

Objektivi specifik 1. Përditësimi i Planit Kombëtar të Menaxhimit të Cilësisë së Ajrit

M1. Përgatitja dhe miratimi i planeve urbane të cilësisë së ajrit për të arritur qëllimet kombëtare	A.1 Rishikimi i Planit Kombëtar të Menaxhimit të Cilësisë së Ajrit për 2025-2030	MTM	2025	2028	143000	0	143000		0	0	0	Hartuar dhe miratuar Plani Kombëtar i Menaxhimit të Cilësisë së Ajrit për 2025-2030.	n/a	Ulja e numrit të problemeve shëndetësore dhe sëmundjeve të lidhura me ndotjen e ajrit, si sëmundjet e frymëmarrjes, problemet kardiovaskulare dhe vdekjet e parakohshme.	20%
	A2. Përgatitja dhe miratimi i planeve vendore për të 9 bashkitë	MTM, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, Bashkitë	2025	2026	225000	0	100,000		0	0	125,000	Numri i bashkive që kanë përgatitur dhe miratuar planet lokale të cilësisë së ajrit	9		
	A.3 Ndërtimi i kapaciteteve të qeverisjes vendore mbi detyrimet e legjislacionit mjedisor.	MTM, Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, Agjencia Kombëtare e Mjedisit (AKM)	2026	2030	54000	0	54,000		0	0	0	% zyrtarë të pushtetit vendor të trajnuar për detyrimet e legjislacionit mjedisor	20%		
M2. Modernizimi dhe përmirësimi i rrjetit të monitorimit	A.1 Rritja e numrit të stacioneve të monitorimit automatik	MTM, NEA	2025	2030	315000	0			0	0	315,000	Numri i stacioneve automatike të monitorimit të cilësisë së ajrit	10	M.2 Përqindja e rritjes në saktësinë dhe besueshmërinë e të dhënave të cilësisë së ajrit të mbledhura përmes rrjetit të përmirësuar të monitorimit, siç vlerësohet përmes krahasimit me matjet referente ose kontrolleve e sigurimit të cilësisë.	15%
	A.2. Monitoroni matjet e qëndrueshmërisë përmes sensorëve të IoT (Internet of Things).	MTM, NEA	2025	2030	300000	0			0	0	300,000	Numri i stacioneve të monitorimit që zbatojnë monitorimin e matjeve të qëndrueshmërisë përmes sensorëve të IoT	10		
	A.3. Trajnimi i stafit të AKM-së për analizat, raportimin dhe prezantimin e të dhënave	MTM, NEA	2025	2027	80000	0			0	0	80,000	Numri i stafit të AKM-së të trajnuar për analiza, raportime dhe paraqitje të të dhënave	100		
	A.4. Zbatoni procedurat e kalibrimit me kalibrator portativ.	MTM, NEA	2025	2030	180000	180,000			0	0	0	Numri i procedurave të kalibrimit të zbatuara me sukses duke përdorur kalibrat portativë çdo vit. Metoda e gjurmimit: Monitoroni dhe regjistroni çdo ngjarje të kalibrimit, duke siguruar dokumentacionin e respektimit procedural dhe saktësinë e kalibrimit.	20		
	A.5. Zhvillimi i parashikimeve afatshkurtra të ndotësve kryesorë.	MTM, NEA	2025	2030	309600	309,600			0	0	0	Numri i parashikimeve të sakta afatshkurtra për ndotësit kryesorë të zhvilluar dhe zbatuar çdo vit. Metoda e gjurmimit: Vlerësoni saktësinë dhe shpeshtësinë e parashikimeve përmes vlerësimeve të rregullta mjedisore dhe reagimeve nga stacionet e monitorimit.	10		
Total SO1					**1,606,600**	**489,600**	**297,000**		**0**	**0**	**820,000**				

Objektivi Strategjik 2. Monitorimi i Trupave Ujore

	A.1 Rritja e numrit të stacioneve të monitorimit	MTM	2025	2026	5000000	0			5000000	0	0	Shkalla e rritjes së stacioneve të monitorimit të cilësisë së ujit.	rritje me 30%		

M1. Rritja e cilësisë së monitorimit	A2. Rritja e treguesve të monitoruar sipas direktivës kornizë të ujit	MTM	2025	2026	250000	250,000			0	0	0	Rritja e numrit të treguesve mjedisorë të monitoruar sipas Direktivës Kuadër të Ujit. Metoda e gjurmimit: Monitoroni zgjerimin e listës së monitorimit çdo vit, duke krahasuar treguesit e rinj të monitoruar çdo vit për të sigunuar vlerësime gjithëpërfshirëse të cilësisë së ujit.	10%	**M.1 Përqindja e rritjes së numrit të trupave ujorë që përmbushin oso tajkalojnë standardet dhe objektivat e cilësisë së ujit, siç përcaktohet nga të dhënat e monitorimit.**	20%
	A.3. Zbatimi i raportimit online të cilësisë së ujërave sipërfaqësore	MTM	2025	2027	785000	785,000			0	0	0	Zbatohet raportimi online për cilësinë e ujërave sipërfaqësore.	n/a		
M2. Rritja e kapaciteteve për monitorim	A.1 Rritja e numrit të treguesve të akredituar në AKM	MTM, NEA	2025	2028	250,000	250,000			0	0	0	Shkalla e rritjes së numrit të treguesve të akredituar në AKM për monitorimin e cilësisë së ujit	20%	M.2 Rritje në përqindje në numrin e trupave ujorë të monitoruar për parametrat kryesorë, krahasuar me mbulimin bazë	30%
	A.2 Promovimi i cilësisë së ujërave ku mund te zhvillohen aktivitete ujore krahas zonave elitare turistike	MTM, NEA	2025	2030	420,000	420,000			0	0	0	Numri i programeve për ndërgjegjesimin e publikut për cilësinë e ujit duke përdorur kodet e ngjyrave të flamurit të krijuar dhe zbatuar	20		
	A.3 Zhvillimi i softuerit për të vlerësuar cilësinë e ujit dhe për të përcaktuar zonat e sigurta të notit bazuar në ngjyrat e flamurit.	MTM, NEA	2025	2027	350,000	350,000			0	0	0	Numri i aplikacioneve softuerike të zhvilluara dhe të vendosura për vlerësimin e cilësisë së ujit dhe shënjimin e zonave të sigurta të notit	30		
Total SO2					**7,055,000**	**2,055,000**	**0**		**5,000,000**	**0**	**0**				
Objektivi specifik 3. Nxitja e industrive inovative															
M1. Përafrimi i kuadrit ligjor me direktivat e BE-së për nxitjen e industrive inovative	A.1 Transpozimi i Direktivës për Emetimet Industriale	MTM	2025	2028	20,615	11,000			0	9,615	0	Transpozimi i suksesshëm i Direktivës së Emetimeve Industriale në legjislacionin kombëtar	n/a	Përmirësimi i qartësisë dhe konsistencës rregullatore, siç dëshmohet nga vlerësimet e efektivitetit të kuadrit ligjor në nxitjen e inovacionit.	30%
	A2. Përshtatni dhe përkthenì teknikat më të mira të disponueshme	MTM	2025	2028	21,415	11,800			0	9,615	0	Numri i teknikave më të mira të disponueshme (BAT) të përshtatura dhe të përkthyera për përdorim në industrinë lokale. Metoda e gjurmimit: Monitoroni përfundimin e përshtatjeve dhe përkthimeve të dokumenteve të BAT duke verifikuar shpërndarjen dhe zbatimin e tyre në industritë përkatëse çdo vit.	2		
	A.3. Promovoni ide ekologjike në industritë përpunuese.	MTM	2025	2028	21,915	12,300			0	9,615	0	Numri i iniciativave eko-miqësore të promovuara në industritë përpunuese	2		
	A. 4 Zbatimi i trajtimit të ujit industrial	MTM	2025	2030	19,770	10,155			0	9,615	0	Numri i impianteve industriale të trajtimit të ujit të zbatuara. Metoda e gjurmimit: Gjurmo përfundimin e instalimeve të impianteve të trajtimit të ujit dhe vlerëso statusin operacional çdo vit për t'u sigurua që ato përmbushin standardet rregullatore.	1		
Total SO3					**83,715**	**45,255**	**0**		**0**	**38,460**	**0**				
Objektivi specifik 4. Përmirësimi i inspektimit															
M1. Rritja e kapaciteteve të organeve inspektuese për lejet mjedisore nëpërmjet përdorimit të teknologjive të avancuara	A.1 Trajnim mbi metodat efektive të inspektimit dhe teknologjitë e reja	MTM, AKM	2025	2030	30,000	30,000			0	0		Numri i inspektorëve të trajnuar në metodat efektive të inspektimit/ metodat e marrjes së mostrave / përdorimin e pajisjeve mobile.	100	M.1 % e inspektorëve me aftësi të përmirësuara në metodat e inspektimit	30%
	A.2 Përdorni teknologji të avancuara për përmirësimin e kohës së inspektimit dhe rritjen e identifikimit të çështjeve/inspektimit	MTM, AKM, Autoriteti i Aviacionit Civil, ASIG	2025	2030	100,000	100,000						Reduktimi i kohës mesatare të inspektimit dhe rritja e çështjeve të identifikuara për cikël inspektimi.	40% ulje e kohës së inspektimit		
	A.3 Trajnimi i inspektorëve për metodat e marrjes së mostrave dhe përdorimin e pajisjeve mobile.	MTM, AKM	2025	2030	30,000	0	30,000		0	0		Numri i inspektorëve të trajnuar në metodat e avancuara të kampionimit dhe përdorimin e pajisjeve mobile. Metoda e gjurmimit: Mbani të dhënat e seslioneve të trajnimit të përfunduara dhe monitoroni zbatimin e aftesive të reja në inspektimet në terren për të vlerësuar efektivitetin e programit të trajnimit.	30 / vit		
	A.4 Bleni pajisje monitoruese për ndotjen industriale.	MTM, AKM	2025	2030	270,000	0	100,000		0	0	170,000	Numri i pajisjeve monitoruese të blera për inspektimin e ndotjes industriale.	2		
Total SO4					**430,000**	**130,000**	**130,000**		**0**	**0**	**170,000**				
Total MJEDISI					**9,175,315**	**4,086,778**	**427,000**		**5,000,000**	**38,460**	**1,060,000**				
TOTAL					**177,534,461**	**125,332,624**	**14,417,000**		**9,300,000**	**1,137,760**	**28,784,000**				

*** Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen brenda buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor. Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos. Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3**

FUSHA PRIORITARE: ZINXHIRI USHQIMOR I SHËNDETSHËM DHE I QËNDRUESHËM

Matja	Aktiviteti	Institucionet/ organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Data e fillimit	Data e përfundimit	Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit						Treguesi i output-it	Objektivi i output-	Treguesit e rezultatit	Objektivi i rezultatit
						Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet donatorëve (euro)	Hendeku				
Objektivi Strategjik: Transformimi i Sektorit të Bujqësisë për të ofruar ushqim të shëndetshëm duke u fokusuar në zhvillimin e zinxhirit të qëndrueshëm ushqimor të bazuar në traditë dhe nxitjen e shtimit të vlerës dhe konkurrencës në treg.															
Objektivi specifik 1.1: Bujqësia e qëndrueshme dhe certifikimi Rritja e qëndrueshmërisë ekonomike të fermave për të trajtuar sfidat aktuale dhe të ardhshme (d.m.th. ndryshimet klimatike) përmes reduktimit të kostos, prodhimit të qëndrueshëm dhe certifikimit															
M1. Rritja e produktivitetit dhe qëndrueshmërisë bujqësore duke zbutur rreziqet nga fatkeqësitë natyrore dhe duke optimizuar përdorimin e burimeve përmes teknologjisë	A.1 Rinovoni zbutjen e fatkeqësive natyrore në bujqësi përmes analitikës parashikuese, inteligjencës artificiale (AI) dhe teknologjisë së dronëve në skemat pilot të sigurimeve. Kjo qasje e avancuar do të përdorte analitikën e të dhënave për parashikimin e saktë të fatkeqësive, AI për vlerësimin e rrezikut dhe dronët për vlerësimin e shpejtë të dëmeve pas katastrofës.	**MARD,** Agjencia për Zhvillimin Bujqësor dhe Rural (AARD)	2025	Annual	200,000		200,000	40,000				Numri i kërkesave të sigurimeve bujqësore të përpunuara duke përdorur vlerësimet me AI-Inteligjencë Artificiale dhe me dron.	100 ferma	M.1 Rritja e rendimentit bujqësor dhe zvogëlimi i humbjeve për shkak të fatkeqësive natyrore: Ky tregues do të masë përqindjen e rritjes së rendimentit të kulturave bujqësore dhe uljen e humbjeve që i atribuohen fatkeqësive natyrore pas zbatimit të skemave pilot të sigurimit dhe teknologjive precize bujqësore.	Të paktën 10% rritje në rendimentet e të korrave
	A.2. Zbatimi i teknologjive precize bujqësore: Mbështetje për adoptimin e GPS dhe teknologjive të avancuara (UAS, Satelite) që lejojnë monitorimin dhe menaxhimin e saktë të nevojave të kulturave dhe tokës, duke reduktuar përdorimin e mbetjeve dhe pesticideve dhe rritjen e rendimentit.	**MARD,** AARD	2025	2029	9,000,000		9,000,000	1,800,000				Numri i Njësive Bujqësore që Adoptojnë Teknologjinë e Bujqësisë Precize	36 vjetore		
	A.3. Ngritja e Qendrës së Teknologjisë së Avancuar të Bujqësisë në Korçë per përmirësimin/rikualifikimin në bujqësi precize dhe adoptimin e teknologjive të avancuara të bujqësisë në Bashkinë e Korçës në bashkëpunim midis palëve të interesuara të helikës së katërfishtë.	**Bashkia Korçë,** IAL (Universiteti i Korçës, Universiteti Bujqësor i Tiranës), MBZHR, shoqata biznesi.	2025	2026	200,000		200,000	40,000				Qendra e themeluar			
M2. Menaxhimi Gjithëpërfshirës dhe Modernizimi i Tokës	A1. Zbatimi i një sistemi gjithëpërfshirës të dokumentacionit të tokës që garanton se çdo parcelë e tokës bujqësore është e regjistruar me saktësi me titujt përfundimtarë të pronësisë. Ky sistem do të përdorë teknologjinë më të fundit gjeohapësinore dhe blockchain për mbajtjen e pandryshueshme të të dhënave, duke rritur qartësinë ligjore dhe duke rritur besimin e investitorëve në pronësinë e tokës bujqësore.	**MARD,** ASHK	2025	2027	600,000		600,000	120,000				Totali ha parcelë toke e dokumentuar duke përdorur teknologji të avancuar	Totali ha i parcelës së tokës e dokumentuar	M.2 Përqindja e tokës bujqësore me titujt të përditësuar dhe të integruar në sistemin e informacionit të tokës	100%
	A2.Zhvilloni dhe zbatoni një ligj premtues për konsolidimin e tokës, duke përdorur analizë të avancuar gjeohapësinore dhe inteligjencë artificiale për të lehtësuar rialokimin strategjik të parcelave të tokës. Ky ligj do të rrisë efikasitetin strukturor dhe produktivitetin e fermave bujqësore duke optimizuar madhësinë dhe konfigurimin e tyre, të udhëhequr nga njohuritë e bazuara në të dhëna që sigurojnë qëndrueshmëri mjedisore dhe qëndrueshmëri ekonomike.	**MARD,** ASHK	2027	2028	-							Ligji i hartuar dhe miratuar	Ligji i hartuar dhe miratuar		
	A.3 Vendosja e teknologjive dixhitale për hartëzimin dhe kategorizimin e tokave bujqësore për të mbështetur vendimmarrjen e informuar në prioritizimin, shfrytëzimin dhe ruajtjen e tokës. Zhvilloni një sistem informacioni për tokën bujqësore që integron dokumentet e pronësisë së tokës, planet e konsolidimit dhe hartat dixhitale të tokës	**MARD,** ASHK, ASIG	2025	2030	1,500,000	1,500,000		300,000				% e Tokës Bujqësore e përpunuar me Sistemin Informativ	100% e tokës 2030		
	A1. Zhvilloni një program gjithëpërfshirës të asistencës financiare dhe teknike që shfrytëzon teknologjitë e fundit bujqësore dhe praktikat e qëndrueshme për të lehtësuar kalimin nga bujqësia konvencionale në atë organike. Kjo nismë do të zgjerojë zonën e bujqësisë organike, duke përfshirë sisteme monitorimi të bazuara në IoT dhe teknika bujqësore precize për të optimizuar përdorimin e burimeve dhe shëndetin e të korrave.	**MARD,** AARD	2025	2027	100,000	100,000		20,000				Numri i fermave që adoptojnë zgjidhje teknologjike dhe marrin certifikim organik (100)	100 ferma	M.3 Rritja e certifikimit organik dhe aksesit në treg për produktet organike (matet me përqindjen e rritjes së numrit të fermave që marrin certifikim organik dhe rritjen e sipërfaqes së tokës së kultivuar me metoda organike.	200 ferma të certifikuara për produkte organike dhe akses në tregjet e produkteve organike. 100 ha të kultivuara me metoda organike

M.3. Zgjeroni bujqësinë organike, rregulloni zinxhirin e furnizimit me ushqim dhe përmirësoni sigurinë dhe cilësinë e ushqimit në përputhje me standardet evropiane, duke nxitur një sektor bujqësor të qëndrueshëm dhe konkurrues.	A.2 Lansimi i një programi novator granti të krijuar për të revolucionarizuar zinxhirët e shkurtër të furnizimit me ushqime. Kjo nismë do të promovojë në mënyrë aktive përhapjen e produkteve hiper-lokale me zero kilometra, duke reduktuar ndjeshëm gjurmën e karbonit të lidhur me transportin dhe duke rritur qëndrueshmërinë ekonomike lokale.	MARD, AARD	2025	2030	36,900,000	8,400,000		1,680,000	28,500,000			Numri i bizneseve që prodhojnë produkte me zero kilometra në vit pas marrjes së granteve	160 përfitues		
	A.3 Prezantoni një platformë mbështetëse dixhitale që ndihmon fermerët në marrjen e certifikimit Global G.A.P. , përmes aplikacioneve të thjeshta dhe udhëzimeve në kohë reale, duke i ngritur kështu produktet e tyre në standardet e njohura ndërkombëtarisht të cilësisë dhe sigurisë.	MARD, AARD	2025	2030	200,000			-			200,000	Numri i fermerëve që marrin çertifikimin Global G.A.P. çdo vit nëpërmjet platformës së mbështetjes dixhitale.	10 përfitues çdo vit		
	A.4. Përforcimi i kapaciteteve profesionale të punonjësve të agropërpunimit nëpërmjet trajnimit për HACCP	MARD, AARD	2025	2030	300,000	300,000		60,000				Numri i punonjësve të agropërpunimit të trajnuar në HACCP çdo vit.	327 punonjës të trajnuar		
	A.5 Përmirësimi i kapaciteteve të analizave në nivel kombëtar për të ofruar analiza të certifikuara për prodhuesit që zgjerojnë aktivitetin në nivel rajonal për vendet fqinje, duke ngritur një Laborator Rajonal në Korçë për Analizën dhe Çertifikimin e Produkteve Bujqësore, duke zbatuar standardet e cilësisë dhe proceset e certifikimit të BE-së.	MARD, Bashkia Korçë	2025	2026	160,000		160,000	32,000				Laboratori Rajonal në Korçë i themeluar dhe funksional			
	A.6. Prezantoni teknologji moderne si blockchain për gjurmueshmëri, aplikacione celulare për shitje direkte nga fermeri te konsumatori dhe zgjidhje inovative të ruajtjes për të ruajtur cilësinë e produkteve organike dhe me zinxhir të shkurtër.	MARD, AARD	2026	2028	500,000		500,000	100,000				Numri i prodhuesve bujqësorë që adoptojnë blockchain për gjurmueshmëri, Aplikacionet e shitjeve celulare në vend dhe funksionale Zgjidhje inovative të ruajtjes.			
	A.7 Krijimi i një rrjeti qendrash ushqimore, konkretisht pesë qendra kyçe, për të lehtësuar lidhjen midis prodhuesve në shkallë të vogël dhe sektorit HORECA (Hotele, Restorante dhe Catering), duke siguruar një furnizim të qëndrueshëm te produkteve vendore për këto biznese.	MARD, AARD	2025	2027	2,000,000			-			2,000,000	Numri i qendrave ushqimore të krijuara dhe funksionale	Numri i qendrave ushqimore të krijuara dhe funksionale		
M4. Rritja e konkurrencës dhe orientimi drejt tregut të sektorit agroushqimor	A.1 Skema mbështetëse për metodat e reja të monitorimit teknologjik si përdorimi i mikroçipëve dhe sensorëve për monitorim	MARD, AARD	2025	2030	42,000,000	12,000,000		2,400,000	30,000,000			Numri i enteve agroushqimore që adoptojnë teknologji të reja dhe praktika të	540 ente agroushqimore	M.4 Numri i fermave bujqësore që kanë zbatuar monitorimin e ri teknologjik dhe praktikat efikase të burimeve	100 ferma
	A.2 Nxitja e investimeve inovative për përdorimin efikas dhe miqësor ndaj mjedisit të tokës, ujit dhe energjisë në sera	MARD, AARD	2025	2030	42,000,000	12,000,000		2,400,000	30,000,000			Numri i serrave që zbatojnë teknologji me efikasitet energjetik dhe mjedisor te qëndrueshëm çdo vit	1000 ferma		
	A.3. Krijoni programe përshpejtuesish të teknologjisë bujqësore që inkurajojnë inovacionin duke lidhur startup-et e teknologjisë me fermerët dhe investitorët	MARD, qendrat rajonale të ekstensionit bujqësor	2025	2030	300,000	300,000		60,000				Numri i partneriteteve të formuara midis startupeve të teknologjisë, fermerëve dhe investitorëve çdo vit përmes programit përshpejtues.	1 program kombëtar, 300 pjesëmarrës nga fermerë, përpunues mbledhës		
M.5 Përmirësimi Teknologjik për Qëndrueshmërinë Bujqësore	A.1. Investim në sisteme të avancuara të zgjuara të ujitjes për të optimizuar përdorimin e ujit, duke rritur efikasitetin e ujit dhe duke mbështetur bujqësinë e qëndrueshme.	MARD	2025	2027	26,800,000			-		26,800,000		Numri i sistemeve të avancuara të ujitjes dhe stacioneve agro-meteorologjike të zbatuara	12800 ha zonë pilote	M.5 Përmirësimi i efiçencës së burimeve natyrore nëpërmjet teknikave inovative të ujitjes dhe rritjes së qëndrueshmërisë financiare të fermerëve (Rritja e aksesit në kredi për fermerët)	Ujitja në vend për 12800 Ha 220 fermerë kanë marrë kredi
	A.2. Stacione të avancuara agro-meteorologjike: platformë dixhitale për bujqësi inteligjente	MARD	2025	2027	500,000			-		500,000		Numri i stacioneve të avancuara agro-meteorologjike të vendosura dhe funksionale në të gjithë rajonet bujqësore, duke ofruar të dhëna në kohë reale të aksesueshme përmes platformës dixhitale	2000 ha zonë pilote		
	A.3. Skema kombëtare e instrumenteve financiare (garanci sovrane)	MARD	2025	2027	10,000,000	10,000,000		2,000,000				Numri i bizneseve bujqësore që marrin mbështetje financiare në bazë të skemës së garancisë sovrane çdo vit.	2200 njësi		
	A.1. Grant për instalimin (start-up) të fermerëve të rinj	MARD	2025	2030	80,000,000	80,000,000		16,000,000				Shkalla e adoptimit të teknologjive të avancuara bujqësore nga fermerët e rinj	Numri i fermerëve të rinj të mbështetur 800 në vit	Rritje në përqindje në normat e punësimit dhe filimit të biznesit midis pjesëmarrësve të programit brenda një viti nga përfundimi i trajnimit.	Deri në 4000 pjesëmarrës të programit të punësuar/angazhuar në start up

M.6. Mbështetja e fermerëve të rinj dhe transferimi i teknologjisë	A.2. Programet e mentorimit që lidhin fermerët e rinj dhe me përvojë: Krijoni programe formale ku fermerët me përvoje udhëzojnë hyrjet e reja, duke lehtësuar transferimin e njohurive dhe aftësive.	MARD, qendrat rajonale të ekstensionit bujqësor	2025	2030	300,000	300,000		60,000				Numri i çifteve të mentorimit të krijuar çdo vit midis fermerëve me përvojë dhe atyre të rinj.	1 program kombëtar, 100 pjesëmarrës nga fermerë të rinj			
	A.3. Zhvillimi i kurrikulave të trajnimit mbi teknologjinë e avancuar bujqësore për fermerët, studentët dhe punëtorët në Qendrën e Teknologjisë së Avancuar të Bujqësisë në Korçë, duke krijuar partneritete me institucionet arsimore dhe bizneset për të ofruar trajnime praktike, të orientuara nga tregu dhe matjen e suksesit të programit nëpërmjet normave të punësimit të pjesëmarrësve dhe sipërmarrjes.	MARD, MASH, MEKI, Bashkia Korçë, Universiteti Korçë	2025	2027	100,000		100,000	20,000				Numri i pjesëmarrësve që përfundojnë programet e trajnimit çdo vit në Qendrën e Teknologjisë së Avancuar të Bujqësisë.				
M.7. Zhvillimi i grupimeve bujqësore	A1. Përmirësimi i ligjit për bashkëpunimin bujqësor dhe grupimin	MARD, AARD	2025	2026	-			-				Ligji i hartuar dhe miratuar	Ligji i hartuar dhe miratuar	Rritja e numrit të Kooperativave Bujqësore dhe Grupimeve të Regjistruara	4 grupime	
	A.2. Programe grantesh të synuara që mbështesin në mënyrë specifike formimin dhe zgjerimin e grupimeve bujqësore në sektorë kyç si ullinjtë, frutat dhe perimet. Këto grante do të kenë prioritet iniciativat që demonstrojnë qasje inovative ndaj prodhimit, qëndrueshmërisë dhe zgjerimit të tregut.	MARD, AARD	2025	2030	600,000	600,000		120,000				nr i grupimeve të krijuara	60 prodhues të mbështetur			
	A.3. Transformimi i Dhomës Bujqësore për të vepruar si një platformë qendrore për grupimet bujqësore, duke lehtësuar integrimin e produkteve dhe shkëmbimin e praktikave më të mira. Kjo platformë do të mbështesë gjithashtu krijimin e etiketave rajonale dhe transferimin e teknologjisë midis anëtarëve të grupit, duke rritur dukshmërinë dhe konkurrencën e produkteve bujqësore rajonale në nivel global	MARD, qendrat rajonale të ekstensionit bujqësor	2025	2030	80,000	80,000		16,000				Numri i grupimeve bujqësore që përdorin në mënyrë aktive platformën dhe numri i etiketave rajonale të krijuara çdo vit përmes Dhomës Bujqësore.	6 dhoma pilote			
Totali për objektiv inspecifik 1.1					**254,340,000**	**125,580,000**	**10,760,000**	**27,268,000**	**88,500,000**	**27,300,000**	**2,200,000**					
Objektivi specifik 1.2: Përpunimi i ushqimit dhe produktet me vlerë të shtuar																
M.1 Investime për rritjen e objekteve të përpunimit dhe tregtimin e produkteve agro-ushqimore dhe peshkore	A.1 Forcimi i zinxhirit të vlerës së agro-industrisë duke investuar në përmirësimin e teknologjive të përpunimit, ruajtjes dhe paketimit të ushqimit me investime të synuara	MARD, AARD	2025	2030	40,000,000	28,000,000		5,600,000	12,000,000			Rritja e kapacitetit përpunues të objekteve agro-industri, magazinimit dhe teknologjive të paketimit	70 përfitues	M/1 Zgjerimi i pjesës së tregut, vlera e shtuar dhe shtrirja e produkteve agro-ushqimore dhe të peshkimit të përpunuara në tregjet vendase dhe ndërkombëtare.	Të paktën 70 agropërpunues që aplikojnë teknologji inovative	IPARD III
	A.2. Kuadri rregullator për të zbatuar kushtet mjedisore për investimet agro-industriale për të zbutur ndikimin klimatik duke përfshirë teknologjitë inovative që reduktojnë gjurmët e karbonit dhe përdorimin e energjisë	MARD, AARD	2025	2030	-			-				Kuadri rregullator në fuqi	10 000			
	A.3.Zbatimi i një skeme kombëtare mbështetëse për të katalizuar përparimet teknologjike në ferma dhe njësi përpunuese, duke vënë theksin tek praktikat e qëndrueshme.	MARD, AARD	2025	2029	9,700,000	3,000,000		600,000	6,700,000			Numri i fermave dhe njësive përpunuese që adoptojnë teknologji të reja përmes skemës mbështetëse	35 në vit			IPARD III
	A.4.Subvencionimi i investimeve private në zgjidhjet e energjisë së rinovueshme për fermat dhe përpunuesit agro-ushqimor duke rritur vetë-mjaftueshmërinë dhe qëndrueshmërinë e energjisë përmes njohjes së shpenzimeve	MARD, AARD	2025	2029	-			-				rritja e adoptimit të energjisë së rinovueshme midis fermave dhe përpunuesve agro-ushqimor që rezulton nga investimet në zgjidhjet e energjisë së rinovueshme.	40 njësi			IPARD III
	A. 5. Rritja e produkteve cilësore vendase duke miratuar etiketat e produkteve të territorit	MARD	2025	2030	-			-				Numri i etiketave të miratuara çdo vit.	4 etiketa produktesh në vit			
	A.6 Ofroni kontrata shërbimi dhe mbështetje të drejtpërdrejtë financiare për shërbimet këshillimore të fermave për të përmirësuar produktivitetin dhe inovacionin bujqësor	MARD, AARD	2025	2030	1,000,000	300,000		60,000	700,000			Numri i kontratave të dhëna për shërbime këshillimore për fermat	25 000 fermerë			IPARD III
	A.7. Transformoni 'Portalì i Fermerit' në një treg dixhital gjithëpërfshirës për të kapërcyer hendekun midis agro-prodhuesve, shitësve me pakicë dhe konsumatorëve, duke përmirësuar kështu aksesin në treg dhe dukshmërinë e produktit.	MARD, AARD	2025	2030	100,000	100,000		20,000				Shndërroni Portalin e Fermerit në një treg dixhital deri në vitin 2026 duke përfshirë 60 produkte. Zgjerimi i gamës së produkteve duke përfshirë të gjitha produktet bujqësore dhe blegtorale deri në vitin 2030	1 treg virtual			
	A.1. Zbatimi i protokolleve të thjeshta për Praktikat e Mira Bujqësore dhe Mjedisore (GAEP), duke thjeshtuar pajtueshmërinë dhe duke përmirësuar qëndrueshmërinë ekologjike përgjatë operacioneve bujqësore	MARD, AARD	2025	2030	80,000	80,000		16,000				Miratimi i protokolleve ndërkombëtare Nr i fermave që kanë arritur certifikimin GAEP.	100 ferma	M2 Përqindja e rritjes së produktivitetit të bujqësisë duke aplikuar matjet e qëndrueshmërisë	Rritje 30 % e produktivitetit te bujqësisë	

M.2. Praktikat inovative dhe të qëndrueshme bujqësore dhe mbarështuese	A.2. Vendosni teknologji precize të blegtorisë duke përdorur sisteme të bazuara në sensorë për të monitoruar shëndetin e kafshëve, për të optimizuar oraret e të ushqyerit dhe për të përmirësuar mirëqenien e përgjithshme të kafshëve dhe produktivitetin e fermës.	MARD, AARD	2025	2030	9,000,000	3,000,000		600,000	6,000,000			Numri i fermave që adoptojnë teknologjitë e blegtorisë precize	36 ferma në vit			IPARD III
	A.3. Përvetësoni teknologji të avancuara të menaxhimit të plehut organik që konvertojnë mbetjet në bioenergji dhe kompost me cilësi të lartë, duke minimizuar ndikimin mjedisor dhe duke gjeneruar rrjedha të reja të ardhurash përmes praktikave të qëndrueshme	MARD, AARD	2025	2030	3,000,000	100,000		20,000	2,900,000			Numri i përdoruesve aktivë (prodhues, shitës me pakicë dhe konsumatorë) të regjistruar në tregun dixhital çdo vit.	12 në vit			IPARD III
	A.4. Ndërtoni laboratorë më të avancuar të dedikuar për të garantuar sigurinë ushqimore dhe përputhshmëri me standardet e BE-së, duke përmirësuar kontrollin e cilësisë dhe sigurinë e produkteve bujqësore	MARD, AARD	2025	2028	20,300,000			-		20,300,000		Numri i Laboratorëve të Ndërtuar	6 laboratorë të rinj 1000 analiza të reja			WB
	A.5. Promovoni shkëmbimin e njohurive dhe përmirësoni kërkimin shkencor brenda sektorit bujqësor duke krijuar një Sistemi të Njohurive dhe Informacionit Bujqësor (AKIS), duke rritur bashkëpunimin dhe inovacionin	MARD, IAL	2025	2030	500,000	500,000		100,000				AKIS i themeluar dhe funksional	AKIS i themeluar dhe funksional			
M3. Transferimi i njohurive dhe inovacionit në sektorin e bujqësisë dhe zhvillimin rural	A.1. Nisja e një programi afatgjatë për të krijuar qendra bujqësore modele që shërbejnë si qendra të transferimit të teknologjisë, duke shfaqur praktikat më të mira dhe inovacionet më të fundit në	MARD, AARD	2025	2030	300,000	300,000		60,000				Numri i fermave që përdorin qendrat bujqësore	50 ferma në vit	M.3 Rritja e përqindjes në adoptimin e praktikave, teknologjive dhe metodologjive inovative bujqësore midis fermerëve dhe palëve të interesuara bujqësore	Rritje 20 % e adoptimit të teknologjive të reja	
	A.2. Krijoni një program mbështetës që vepron si një inkubator për të rinjtë e diplomuar në sektorin e bujqësisë, duke ofruar burime, mentorim dhe mundësi investimi për sipërmarrjet fillestare	MARD, AARD	2025	annual	250,000	250,000		50,000				Rritja dhe qëndrueshmëria e sipërmarrjeve fillestare bujqësore që rezultojnë nga programet mbështetëse dhe iniciativat e inkubacionit.	50 ish studentë			
	A.3 Ndërmarrja e një reforme të institucioneve ekzistuese të transferimit të teknologjisë bujqësore për të përmirësuar shpërndarjen e teknologjive dhe praktikave të reja, duke rritur shtrirjen dhe ndikimin e tyre	MARD	2025	2025	-			-				Kuadri rregullues në fuqi	5 institucione			
	A.4 Krijimi i një Qendre Kombëtare Kërkimore për Shkencat e Peshkimit në Shqipëri e dedikuar për avancimin e bioteknologjisë detare, peshkimit të qëndrueshëm dhe praktikave të akuakulturës	MARD, AARD	2025	2030	200,000	200,000		40,000				Krijohet Qendra Kombëtare Kërkimore për Peshkimin	1 qendër e krijuar			
	A.5. Kryeni një rishikim dhe përditësim gjithëpërfshirës të kurrikulave të AL në disiplinat bujqësore për t'u përshtatur më mirë me kërkesat aktuale të tregut dhe tendencat e ardhshme të punës	MES, MARD	2025	2030	-			-				Shkalla e përafrimit të kurrikulave të arsimit të lartë në disiplinat bujqësore me kërkesat aktuale të tregut dhe tendencat e ardhshme të punës.	Shkalla e përafrimit të kurrikulave të arsimit të lartë në disiplinat bujqësore me kërkesat aktuale të tregut dhe tendencat e ardhshme të punës.			
Gjithsej për një objektiv specifik 1.2					**84,430,000**	**35,830,000**	**-**	**7,166,000**	**28,300,000**	**20,300,000**	**-**					

Objektivi specifik 1.3 Peshkimi dhe Akuakultura e Qëndrueshme

M1. Nxitja e një ekuilibri midis rritjes ekonomike dhe ruajtjes së mjedisit brenda sektorit detar, duke siguruar qëndrueshmëri dhe inovacion afatgjatë në industritë e peshkimit, turizmit dhe akuakulturës.	A1. Zbatimi i një Skeme Kombëtare që ofron grante për modernizimin dhe rinovimin miqësor ndaj mjedisit të fiotave të peshkimit, me synimin për të rritur efikasitetin dhe qëndrueshmërinë pa shtuar përpjekjet e peshkimit	MARD, MTM	2025	2030	1,200,000	1,200,000		240,000				Numri i anijeve të peshkimit të përmirësuara me teknologji dhe praktika miqësore me mjedisin.	100 varka mbi 12 metra (200.000 euro/vit)	Rritja e numrit të operacioneve të qëndrueshme detare të certifikuara me standarde mjedisore	25%
	A2. Dhënia e granteve për të stimuluar ekonominë blu, duke u përqendruar në turizmin e qëndrueshëm detar dhe eko-inovacionin. Konkretisht, ofroni grante shtetërore prej 50% për të subvencionuar investimet në koshat inteligjentë të riciklimit për peshkimin, për të diversifikuar përfitimet ekonomike dhe për të ruajtur ekosistemet detare	MARD, MTM, MEKI	2025	2030	100,000			-	100,000			Numri i projekteve të financuara çdo vit që kontribuojnë në turizmin e qëndrueshëm detar dhe ruajtjen e ekosistemeve detare.	15 Grante të ndara / vit		
	A3. Grante për modernizimin e pajisjeve të akuakulturës: Ofroni stimuj financiarë për adoptimin e teknologjive të reja, si pajisje të automatizuara për ushqyerje dhe mbledhje, të cilat mund të përmirësojnë efikasitetin dhe të reduktojnë kostot e punës.	MARD,	2025	2030	300,000	300,000		60,000				Numri i operacioneve të akuakulturës që marrin grante modernizimi për adoptimin e pajisjeve të automatizuara të ushqimit dhe korrjes			

	A4. Zhvillimi i sistemeve të qëndrueshme të akuakulturës në det të hapur: Mbështetni krijimin e operacioneve të akuakulturës në det të hapur që mund të përdorin trupa uji më të thellë dhe më pak të populluar, duke reduktuar ndikimin mjedisor në zonat bregdetare dhe duke mundësuar kultivimin e një game më të gjerë speciesh.	MARD,	2025	2030	300,000	300,000		60,000				Numri i operacioneve të reja te akuakulturës në det të hapur të krijuar duke përdorur trupa ujorë më të thellë dhe më pak të mbushur me njerëz.				
Totali për objektivin specifik 1.3					**1,900,000**	**1,800,000**	**-**	**360,000**	**100,000**	**-**	**-**					
Objektivi specifik 1.4 Prodhimi i bimëve aromatike mjekësore, vajrave dhe ekstrakteve																
M1. Drejtimi i sektorit MAP drejt konkurrencës, qëndueshmërisë dhe elasticitetit global duke integruar strategji teknologjike, arsimore dhe mjedisore	A1. Lançimi i një skeme programi grantesh për të financuar përmirësimet teknologjike për mbledhësit dhe përpunuesit në sektorin e Bimëve Mjekësore dhe Aromatike (MAP), duke rritur efikasitetin dhe cilësinë e	MARD, AARD	2025	2030	4,500,000	1,500,000		300,000	3,000,000			Nr i mbledhësve dhe përpunuesve të MAP të mbështetur përmes granteve	5 njësi	Shkalla e adoptimit të teknologjive dhe praktikave të qëndrueshme brenda sektorit MAP,	50%	IPARD III
	A2. Krijimi i një sistemi standard sigurie cilësore për të siguruar që produktet vendase të përmbushin standardet ndërkombëtare, duke rritur shitshmërinë e tyre në treg.				-			-								
	A3. Zbatimi i një skeme mbështetëse që subvencionon koston e marrjes së certifikimit Global G.A.P. për prodhuesit e MAP, me synimin për të ngritur praktikat bujqësore në standarde ndërkombëtare.	MARD, AARD	2025	2030	300,000	300,000		60,000				Nr i prodhuesve dhe përpunuesve të MAP në përputhje me standardet dhe certifikatat e njohura të cilësisë	10 përfitues vjetorë			
	A4. Nxitja e prodhimit të produkteve përfundimtare brenda kompanive.	MARD, AARD	2025	2027	50,000			-	50,000			Numri i kompanive që prodhojnë produkte përfundimtare	të paktën 2 kompani deri në vitin 2027			
	A5. Mbështetja e krijimit të grupeve ndërmjet kompanive MAP.	MARD, AARD	2025	2027	10,000		10,000	2,000				Nr i grupeve të krijuara	të paktën 1 grup			
	A6. Zhvillimi i një programi trajnimi për punonjësit e njësive të agropërpunimit që të aftësohen në sistemet e Pikave Kritike të Kontrollit të Analizës së Rreziqeve (HACCP), në praktikat më të mira të kultivimit, përfshirë metodat organike, duke siguruar sigurinë ushqimore dhe kontrollin e cilësisë.	MARD, AARD	2025	2030	300,000	150,000		30,000			150,000	Numri i punonjësve të trajnuar (100)	100 punonjës të trajnuar			
	A7. Krijimi i fermave model për demonstrimin e praktikave inovative të bujqësisë brenda sektorit MAP, duke inkurajuar adoptimin e teknologjive bujqësore të qëndrueshme dhe të përparuara.	MARD	2025	2030	90,000	60,000	30,000	18,000				Krijimi i fermave model	2 ferma model/vit			
	A8. Promovimi i kërkimit, zhvillimit dhe adoptimit të teknologjive të qëndrueshme për tharjen, si sistemet diellore ose me biomasë, duke ofruar opsione më efikase energjetike dhe jo të dëmshme për mjedisin për përpunimin e MAP.	MARD	2025	2030	200,000	200,000		40,000				Numri i përpunuesve MAP që kanë adoptuar teknologji të qëndrueshme tharjeje si pjesë e operacioneve të tyre të përpunimit në 20 njësi	20 njësi			
Totali për objektivin specifik 1.4					**5,450,000**	**2,210,000**	**40,000**	**450,000**	**3,050,000**	**-**	**150,000**					
1.5. Forcimi i agroturizmit dhe zhvillimit të biznesit në zonat rurale																
M.1. Zhvillimi i turizmit rural dhe agroturizmit dhe përmirësimi i kushteve të jetesës në zonat rurale	A.1. Grantet e drejtpërdrejta për sipërmarrjet inovative të agroturizmit që shfrytëzojnë specialitetet lokale, duke nxitur tregje të veçanta dhe turizmin eksperiencial të lidhur me produktet dhe traditat unike bujqësore të rajonit	MARD, AARD	2025	2030	28,000,000	5,000,000		1,000,000	23,000,000			Numri i sipërmarrjeve të agroturizmit që përfitojnë grante për shfrytëzimin e specialiteteve lokale dhe nxitjen e tregjeve të veçanta (100 ferma)	100 ferma	Rritja e numrit të turistëve që vizitojnë objektet e agroturizmit rural që kanë integruar infrastruktura inovative ose kanë prezantuar oferta të reja eksperimentale	60%	IPARD III
	A.2 Krijimi i një programi granti për subjektet agroturistike që specializohen në përvoja unike të vizitorëve me cilësi të lartë, duke kombinuar kulturën lokale me treginin dixhital dhe menaxhimin inteligjent të objekteve	MARD, AARD		2030	750,000	750,000		150,000				Numri i njësive të turizmit rural të mbështetur	100 njësi turistike rurale			
	A.3. Investoni në infrastrukturën e zgjuar rurale që përputhet me pikat e forta rajonale dhe me kërkesën, të tilla si rrjetet inteligjente të energjisë, mjetet bujqësore të aktivizuara me IoT dhe rrjetet dixhitale me shpejtësi të lartë	Agjencia e Pushtetit Vendor për Pagesat	2025	2030	16,000,000	4,800,000		960,000	11,200,000			investimet e reja	90 investime të reja			IPARD III
	A.4. Përshtatni qasjen LEADER ndaj zhvillimit rural duke integruar strategji inteligjente specializimi, duke inkurajuar projekte që përfitojnë nga njohuritë lokale dhe inovacioni dixhital M5 IPARD III	MARD, AARD	2025	2030	6,000,000	1,500,000		300,000	4,500,000			Numri i projekteve të zhvillimit rural të mbështetur në qasjen e përshtatur LEADER	10 grupe drejtuese (2027)			
Totali për objektivin specifik 1.5					**50,750,000**	**12,050,000**	**-**	**2,410,000**	**38,700,000**	**-**	**-**					
Total					**396,870,000**	**177,470,000**	**10,800,000**	**37,654,000**	**158,650,000**	**47,600,000**	**2,350,000**					

*Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen brenda buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor. Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos. Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3

FUSHA PRIORITARE NDËRSEKTORIALE: Zhvillimi i Arsimit – Nxitja e Inovacionit dhe Gatishmëria e Fuqisë Punëtore, përmes Dixhitalizimit dhe Modernizimit të Kurrikulës.

Matja	Aktiviteti	Institucionet/organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Data e fillimit	Data e përfundimit	Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Source of funding: Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku	Treguesi i output-it	Objektivi i output-it	Treguesit e rezultatit	Objektivi i rezultatit
Objektivi Strategjik: Transformimi i Arsimit dhe Zhvillimit të Fuqisë Punëtore për të Mbështetur Tranzicionin Dixhital dhe të Gjelbër të Shqipërisë															
Objektivi specifik 1: Forcimi i bashkëpunimit ndërmjet akademisë, biznesit, qeverisë dhe shoqërisë civile (HELIKA E KATËRFISHTË-QUADRUPPLE HELIX) për të rritur inovacionin dhe gatishmërinë e fuqisë punëtore.															
Masa 1. Rritja e bashkëpunimit ndërmjet institucioneve arsimore dhe sektorit të biznesit **	A.1 Kryerja e vlerësimeve të thelluara të programeve aktuale të praktikave dhe mësimit në vendin e punës për të identifikuar mundësitë e përmirësimit.	**MAS**,MEKI, IAL, AKSHP, NAVETQ, Këshilli Ekonomik Kombëtar (NEC), Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2025	na							Përfundimi dhe publikimi i një raporti të plotë vlerësimi mbi programet aktuale të praktikave dhe mësimit në vendin e punës, duke identifikuar mangësitë dhe mundësitë për përmirësim.	n/a	M.1 Shkalla e punesimit te te diplomuarve si rezultat i bashkepunimit mes akademisë dhe biznesit: përqindja e të diplomuarve nga institucionet arsimore pjesëmarrëse që sigurojnë punësim brenda fushës së tyre të studimit në sektorin e biznesit brenda gjashtë muajve nga diplomimi	30% rritje
	A.2 Krijimi i mundësive të reja për praktika dhe punë praktike në terren brenda programeve të studimeve (rishikimi i kurrikulave ekzistuese ose licencimi i programeve të reja studimi), që përmbushin standardet e vendosura nga Agjencia e Sigurimit të Cilësisë së Shqipërisë (ASCAL), duke siguruar përvoja mësimore me cilësi të lartë. Garantimi, përmes rishikimit të kornizës ligjore, përfshirjen e vërtetë të komunitetit të biznesit në përgatitjen e kurrikulave dhe të biznesit/organizatat në zhvillimin dhe sigurimë e cilësisë së kurrikulave edukative.	**MAS**, MEKI, NEC, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, Institucionet e Arsimit të Lartë, AQAPE, ASCAL	2025	2027	55,000	35,000	20,000	11,000		0	Numri i praktikave të reja dhe punësimeve në terren të krijuara në kuadër të programeve të studimit që plotësojnë standardet ASCAL	7 programe të reja praktike		
	A.3 Prezantimi i stimulimeve për bashkëpunimin ndërmjet institucioneve të arsimit të lartë (HEIs) dhe sektorit të biznesit, veçanërisht në lehtësimin e praktikave dhe punës praktike në terren, duke u bazuar në punësimin e ardhshëm të studentëve në fushën e specializimit të diplomës.	**MAS**, MF, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2026	2028	75,000		75,000			0	Numri i marrëveshjeve të bashkëpunimit të lidhura ndërmjet IAL-ve dhe bizneseve për lehtësimin e praktikave dhe punës praktike në terren	10 marrëveshje/vit		
	A.4 Zbatimi i një sistemi dinamik monitorimi për të vlerësuar efektivitetin dhe ndikimin e programeve të praktikave dhe mësimdhënies, duke përfshirë mekanizma feedback-u nga të gjithë palët e përfshira, duke përfshirë treguesit kryesorë të performancës dhe metrikat e suksesit, për të garantuar përmirësimin e vazhdueshëm dhe përputhshmërinë me nevojat e ndryshueshme të industrisë.	**MAS, NEC**,IAL-te, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2028	50,000		50,000	10,000		0	Sistema e monitorimit e krijuar që ofron azhurnime tremujore mbi përparimin e programeve të praktikave dhe mësimit në vendin e punës.	n/a		
	A.5 Nxitja dhe mbështetja e shkollave të dyfishta të Arsimit dhe Trajnimit Profesional (AFP) që kombinojnë mësimin tradicional në klasë me trajnimin praktik dhe praktik për punë për të ofruar një përvojë arsimore gjithëpërfshirëse.	**MEKI**,Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2029	200,000		200,000	40,000		0	Rritje 20% në regjistrimet në sistemin e dyfishtë të AFP-së deri në vitin 2027, mbështetur nga raporti vjetor i progresit dhe strategjitë e rregullimeve bazuar në reagimet e industrisë; Numri i shkollave të dyfishta të AFP-së të mbështetura që kombinojnë mësimin tradicional në klasë me trajnimin praktik dhe praktik për punë	Rritje 20% në regjistrimet në sistemin e dyfishtë të AFP-së dhe 30 shkolla të dyfishta të AFP-së të mbështetura		
	A.6 Organizimi i kurseve online brenda platformës Albrain në bashkëpunim ndërmjet IAL-ve dhe sektorit të biznesit, ku përfshihen profesionistë të diasporës, ku është e mundur, për përmirësimin dhe rikualifikimin	**NEC**, IAL, MEFA, MEKI, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2027	30,000				30,000	0	**Numri i kurseve online në platformën Albrain në bashkëpunim mes IAL-ve dhe sektorit të biznesit**	Organizimi i të paktën 20 kurseve online në vit.		
	A.7 Nxitja dhe mbështetja e bashkëpunimit midis akademisë dhe komunitetit të biznesit për të organizuar forume biznesi dhe panaire inovacioni, duke synuar ngushtimin e hendekut midis arsimit dhe industrisë dhe rigjallërimin e diplomacisë ekonomike	**MEKI**,NEC, NAES,Ministria e Arsimit dhe Sportit Institucionet e Arsimit të Lartë	2025	2027	30,000		30,000	6,000		0	Numri i forumeve të biznesit dhe panaireve të inovacionit të organizuara në bashkëpunim me akademinë dhe komunitetin e biznesit	2 forume biznesi / vit ose 6 gjithsej		
	A.8 Rishikimi i kuadrit ligjor për të futur stimuj, si përfitimet tatimore, programet e njohjes, për investimet e biznesit në arsim dhe kërkime të fokusuara në prioritetet e S3 dhe që angazhohen në mënyrë aktive në aktivitete arsimore, dhe kuadrin ligjor për krijimin e Fondit të Aftësive	**MEKI**,MAS, IAL, MF, NASRI, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC, MIE, MTM, MARD	2026	2028	na						Kuadri ligjor i përditësuar deri në vitin 2025 Numri i bizneseve që marrin përfitime tatimore ose njohje për investime në arsim dhe kërkime të fokusuara në prioritetet S3	n/a		
Masa 2. Sigurimi i procesit të vazhdueshëm të EDP	A1. Rishikimi i kuadrit ligjor për të parashikuar futjen e qasjes nga poshtë lart dhe procesit të PZHE-së për projektligjin, strategjitë dhe procesin e përgatitjes së akteve kryesore nënligjore.	**Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, DPMO**, NEC, MEKI	2025	2026	na							Korniza ligjore e përditësuar deri në vitin 2026	n/a	M.2 Niveli i angazhimit të aktorëve të spirales së dyfishtë në Procesin EDP: (Ky tregues do të masë shkallën e pjesëmarrjes aktive nga aktorët e katërfishtë spirale (qeveria, akademia, industria dhe shoqëria civile) në Procesin e Zbulimit Sipërmarrës.)	70% angazhim
	A2. Prezantimi i procesit të monitorimit dhe kornizës institucionale për të parashikuar zbatimin e qasjes nga poshtë lart dhe procesit të PZHE-së	**Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, DPMO**, NEC, MEKI	2025	2025	na							Raporti Vjetor i Monitorimit për efektivitetin e zbatimit të procesit të PZH-së deri në TM1 2026, çdo vit për procesin e PZH-së (duke treguar angazhimin dhe aktivitetin e aktorëve të heliksit të katërfishtë)	6 Raportet e Monitorimit		
	A3. Nxitja e iniciativave/projekteve që parashikojnë përfshirjen e palëve të interesuara të helikës së katërfishtë	**Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, DPMO**, NEC, MEKI	2025	2027	150,000		150,000	30,000		0	nr i 5 projekteve të reja-mbështetur përmes granteve të iniciuara nga iniciativa të përbashkëta (të paktën 2 nga aktorët e heliksit të katërfishtë) në bashkëpunim me donatorët/partnerët ndërkombëtarë.	Të paktën 5 projekte të reja/vit		

Masa 3. Krijimi i Qendrave Rajonale në universitete nëpër bashkësi të ndryshme, duke filluar me një projekt pilot në Korçë, për të transformuar Universitetin në një qendër rajonale inovacioni. Kjo nismë synon të promovojë rritjen inteligjente dhe të veprojë si një pikë referimi për shndërrimin e universiteteve rajonale në qendra të	A1. Kryerja e një rishikimi të gjithanshëm të strukturës organizative të Universitetit të Korçës për ta përpunthur me strategjitë rajonale të rritjes inteligjente dhe prioritetet S3.	Universiteti i Korçës, Bashkia Korçë, Ministria e Arsimit dhe Sportit	2025	2025	20,000						20,000	Plani i ristrukturimit i përfunduar, duke ofruar rekomandime specifike për përmirësimin e përputhshmërisë organizative me prioritetet e S3.	n/a	M3. Universiteti i Korçës funksionon si qendër Inovacioni dhe përdoret si model për universitete të tjera	4 universitete rajonale përsërisin modelin e Universitetit të Korçës
	A2. Rishikoni kuadrin ligjor për të lehtësuar integrimin e teknologjive të avancuara në mësimdhënie, punë në terren dhe praktika	Ministria e Arsimit dhe Sportit	2025	2026	na							Ndryshimet ligjore të miratuara nga mesi i viti 2026, duke mundësuar adoptim më të madh të teknologjive inovative në programet akademike	n/a		
	A3. Zhvillimi i programeve të përbashkëta të diplomave me universitetet e BE-së dhe përfshirja në Aleancat e Universiteteve Evropiane	Ministria e Arsimit dhe Sportit, Universiteti i Korçës	2026	2027	na							Lançimi i të paktën tre programeve te përbashkëta diplomash deri në vitin 2027. Pjesëmarrje aktive në Aleancat e Universiteteve Evropiane.	të paktën 3 programe të përbashkëta të diplomës		
	A4. Krijoni një kuadër bashkëpunimi me universitetet me bazë në Tiranë për programe të përbashkëta studimi, kërkimore dhe inovacioni	Universiteti Korçë, Ministria e Arsimit dhe Sportit, Bashkia Korçë	2026	2028	na							Formalizimi i marrëveshjeve me të paktën tre universitete në Tiranë deri në vitin 2027. Programet e përbashkëta të lançuara dhe të zbatuara efektivisht.	Të paktën 3 marrëveshje me universitetet e Tiranës		
Totali për Objektivin specifik 1					**610,000**	**35,000**	**525,000**	**97,000**	**30,000**	**0**	**20,000**				
Objektivi specifik 2. Përmirësimi i programit të të mësuarit gjatë gjithë jetës për të nxitur një fuqi punëtore elastike dhe fleksibël përmes rikualifikimit dhe përmirësimit të aftësive të punëtorëve, duke marrë parasysh sfidat e paraqitura nga ekonomia rrethore dhe inteligjenca artificiale															
Masa 1. Forcimi i politikave për të siguruar të mësuarin gjatë gjithë jetës dhe mikro-kredencialet për të vërtetuar rrugët e ndryshme edukative dhe zoterimin e aftësive, dhe zhvillimi i një kornize gjithëpërfshirëse për certifikimin e aftësiva kombëtare dhe bashkëpunimin me biznesin.	A.1 Rishikimi i kuadrit ligjor për t'u përafruar me zhvillimet e reja në TNA, duke përfshirë rishikimin e VKM-së për të mësuarit gjatë gjithë jetës për të prezantuar konceptin e mikrokredencialeve në përputhje me Rekomandimin e BE-së për një qasje evropiane ndaj mikrokredencialeve për të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe punësueshmërinë, dhe për t'u përshtatur me fleksibilitetin më të fundit dhe njohjen e zhvillimeve të ndryshme të të mësuarit.	MEKI, MAS, NAVETQ	2025	2026	na							amendamentet ligjore ose politikat e paraqitura për të inkorporuar mikrokredencialet në programet e të mësuarit gjatë gjithë jetës.	n/a	M.1 Rritja e përqindjeve të regjistrimit dhe përfundimit të programeve të të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe kurseve mikrokredenciale:	40% rritje
	A.2 Prezantimi i dispozitave ligjore për prezantimin e kategorive të profesionistëve bazuar në kompetencat/njohuritë/aftësitë e tyre bazuar në përvojat e mëparshme të suksesshme. Siguroni dispozita për mekanizmat e lidhur duke përfshirë njohjen e të mësuarit të mëparshëm dhe përvojës së punës, të mësuarit nga praktikat më të mira dhe përvojat e mëparshme	MEKI,NAVETQ, NAES	2027	2029	na							Krijimi i një sistemi kombëtar për të paktën 3 profesione specifike përtej atyre të rregulluara;	n/a		
	A.3 Rishikimi i kuadrit ligjor për porositë profesionale në përputhje me direktivën e BE-së 36/2005 CE dhe harmonizimi i dispozitave për profesione të ndryshme të rregulluara dhe vendosja e rendit profesional të Arkitektëve dhe Inxhinierëve në përputhje me Direktivën 36/2005 CE për Njohjen e Profesionistëve Kualifikimet.	MEKI, MAS, MIE, MSHMS	2025	2026	na							Korniza ligjore e përditësuar dhe harmonizimi i kuadrit ligjor për urdhrat profesionale me direktivën e BE-së 36/2005 deri në vitin 2025 dhe vendosja e një urdhri profesional për Arkitektët dhe Inxhinierët që është në përputhje me direktivën deri në vitin 2026.	n/a		
Masa 2. Promovimi i një kuadri bashkëpunues për ngritjen e aftësive dhe rikualifikimin, partnerët me sektorin e biznesit **	A.1 Krijimi dhe inkurajimi i trajnimeve në vendin e punës dhe mësimit të kombinuar me përvojë praktike për të siguruar përputhshmërinë me nevojat e industrisë.	MEKI, NAES	2025	2027	50,000		50,000	10,000				Krijimi i të paktën 5 programeve të reja trajnimi në vendin e punës çdo vit që integrojnë përvojën praktike në përputhje me nevojat e industrisë, me vlerësime vjetore mbi efektivitetin e programeve dhe përputhshmërinë me industrinë.	të paktën 5 programe të reja trajnimi në vend të punës në vit	M.2 Përqindja e bizneseve në sektorët prioritarë të identifikuar që kanë miratuar programet e reja të përmirësimit dhe rikualifikimit në kuadrin e tyre të trajnimit	20%
	A.2 Përgatitja e modeleve dhe udhëzimeve të kurrikulës për aftësimin dhe rikualifikimin, duke synuar sektorë jetikë për rritjen ekonomike kombëtare, të tilla si fushat prioritare S3 dhe duke prezantuar, kur është e mundur, konceptet e ekonomisë rrethore dhe inteligjencës artificiale	MEKI,NAVETQ, MAS, MIE, MBZHR, MTM, NAVETQ, NAES	2025	2026	na							Numri i modeleve të kurrikulës dhe udhëzimeve të zhvilluara dhe zbatuara për përmirësimin dhe rikualifikimin në fushat prioritare S3, duke përfshirë konceptet e ekonomisë rrethore dhe të inteligjencës artificiale.	6 modele të reja kurrikulare		
	Totali për Objektivin specifik 2				**50,000**	**0**	**50,000**	**10,000**	**0**	**0**					
Objektivi specifik 3. Modernizimi i Kurrikulës në të gjitha nivelet për të pajisur me mire Shqipërinë për tranzicionin dixhital dhe të gjelbër, dhe për forcimin e specializimit të ekonomisë kombëtare ne fushat prioritare S3 dhe rritjen e aftësive shkencore dhe teknologjike ne te gjitha nivelet**															
Masa 1. Rishikimi i programeve të arsimit parauniversitar për t'u përgjigjur më mirë nevojave të tregut aktuale dhe të ardhshëm, duke siguruar që studentët të jenë të pajisur me aftësitë dhe njohuritë përkatëse për fuqinë punëtore në zhvillim.	A.1 Kryerja e një vlerësimi të plotë të kurrikulës aktuale parauniversitare me pjesëmarrje të gjerë të aktorëve të heliksit të katërfishtë, duke përfshirë mësuesit dhe prindërit për të identifikuar nevojat konkrete për ndryshime dhe modernizim.	MAS, AQAPE, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2025	80,000						80,000	Përfundimi i një vlerësimi me një raport që detajon nevojat për modernizim dhe ndryshime, me pjesëmarrjen e mësuesve, prindërve dhe përfaqësuesve të industrisë dhe komunitetit	n/a	M.1 Përqindja e studentëve të diplomuar që zotërojnë aftësi dhe njohuri që përputhen me kërkesat e tregut aktual dhe në zhvillim ose % e studentëve që janë të gatshëm për fuqi punëtore pas diplomimit.	80%
	A.2 Përfshirja e lëndëve praktike dhe/ose moduleve që kanë si qëllim zhvillimin e aftësive në kulturën e punës, mbrojtjen e mjedisit, qytetari aktive, dhe që lehtësojnë ndërveprimin me mjedisin e punës dhe forcojnë partneritetin me sektorin e biznesit.	MAS, AQAPE, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2026	na							Numri i programeve arsimore që përfshijnë lëndë dhe module praktike të fokusuara në kulturën e punës, mbrojtjen e mjedisit, qytetarinë aktive dhe partneritetet e sektorit të biznesit	të paktën 3 programe të reja		
	A.3 Prezantimi i kurrikulave të reja kur është e nevojshme, dhe sigurimi që ato ekzistuese të përfshijnë gjetjet nga Analiza e Nevojave të Kualifikimeve të Aftësive (SQNA), duke marrë parasysh qasjen STEM, dhe duke siguruar përputhshmërinë me fushat prioritare të S3 dhe balancën e përmbajtjes dhe numrit të orëve midis lëndëve për të optimizuar rezultatet e të mësuarit të studentëve, si dhe lëndët specifike për rajonin në kurrikula, që reflektojnë nevojat lokale të fuqisë punëtore dhe specializimin rajonal, me fokus në temat e lidhura me punën.	MAS, AQAPE, IAL, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2026	na							Prezantimi deri ne vitin 2026 i kurrikulave të reja që integrojnë gjetjet nga SQNA, përputhen me fushat prioritare të S3 dhe optimizojnë rezultatet e të mësuarit dhe orët e mësimdhënies, me rishikime vjetore për të siguruar përputhshmërinë me tregun lokal të punës.	6 kurrikula të reja		
	A.4 Rishikimi i tekseve shkollore parauniversitare, bazuar në praktikat më të mira dhe përvojat e mëparshme.	MAS, AQAPE, IAL	2025	2026	200,000		200,000	40,000				Tekstet shkollore parauniversitare të rishikuara dhe përditësuara deri në vitin 2026 për të përfshirë praktikat më të mira, me kontributin e aktorëve të arsimit dhe industrisë.	n/a		

	A.5 Zbatimi i kurrikulës së përditësuar dhe mbështetja e mësuesve me materiale për të pasqyruar ndryshimet në kurrikulë.	**MAS**, AQAPE,	2027	2030	200,000						200,000	Numri i mësuesve të trajnuar dhe të pajisur me materiale të përditësuara për të pasqyruar ndryshimet në kurrikul	100 mësues		
	A.6 Zhvillimi i programeve të trajnimit gjithëpërfshirës për mësuesit mbi metodologjitë efektive të mësimdhënies dhe zbatimin e kurrikulave të përditësuara ose të reja të prezantuara	**MAS**, AQAPE, IAL	2025	2026	na							Zhvillimi i të paktën 5 programeve të reja gjithëpërfshirëse të trajnimit të mësuesve mbi metodologjitë efektive të mësimdhënies.	të paktën 5 programe të reja gjithëpërfshirëse të trajnimit të mësuesve		
	A.7 Zhvillimi i një sistemi gjithëpërfshirës stimulimi për performancën e shkollave dhe mësuesve me përfitime dhe struktura të shpërblimeve të bazuara në performancën, duke përfshirë dhënien e kredive të buta, opsionet për pension të parakohshëm, duke përfshirë angazhimin dhe arritjet e tyre në aktivitetet jashtëshkollore, rezultatet e performancës së nxënësve të tyre në AQF të larta Nivelet e /EQF, si dhe pjesëmarrjen dhe suksesin e tyre në garat kombëtare dhe ndërkombëtare.	**MAS**, MEKI, AQAPE, IAL	2025	2025	80,000						80,000	Krijimi i një sistemi stimujsh të bazuar në performancë për shkollat dhe mësuesit, duke përfshirë përfitime, kredi të buta dhe mundësi të pensionit të parakohshëm, me vlerësime vjetore të ndikimit në angazhimin e mësuesve dhe arritjet e studentëve.	n/a		
Masa 2. Rritja dhe diversifikimi i aftësive gjuhësore për të përmbushur kërkesat e tregut të punës.	A.1 Rritja e numrit të studentëve që mësojnë gjuhë të huaja, me fokus gjuhën italiane, për t'u përgjigjur kërkesave të tregut të punës dhe për të forcuar lidhjet kulturore.	**MAS**, AQAPE, IAL, MEFA (marrëveshja ndërqeveritare AL-IT)	2025	2027	500,000		500,000	100,000			0	% rritje e numrit të studentëve që ndjekin kurse të gjuhës së huaj në shkolla, me fokus në gjuhën italiane	50 shkolla	M2. Përqindja e të diplomuarve me njohuri të shumë gjuhëve që përmbushin kërkesat e tregut të punës	30%
	A.2 Rishikimi i legjislacionit për të lehtësuar hapjen e degëve të shkollava të huaja që mësojnë në gjuhën e tyre të huaj, duke siguruar përshkueshmërinë e kurrikulës për studentët që lehtësojnë familjet e diasporës që kthehen në Shqipëri dhe promovojnë ndërkombëtarizimin.	**MAS**, AQAPE, MEFA (marrëveshja ndërqeveritare AL-IT)	2025	2025	na							Përfundimi i rishikimit legjislativ deri në vitin 2025 së bashku me një raport analitik për të thjeshtuar krijimin e degëve të shkollave të gjuhëve të huaja.	n/a		
	A.3 Lejimi i aksesit më të gjerë të popullsisë shqiptare në kanale televizive italiane për të përmirësuar aftësitë gjuhësore dhe për të rritur ndërgjegjësimin mbi traditën, kulturën dhe bashkëpunimin ekonomik.	**Radio Televizioni Shqiptar**,MEFA, MEKI (marrëveshja ndërqeveritare AL-IT)	2025	2025	na							Televizioni italian transmetohet në të gjithë territorin	na		
	A.4 Përfshirja e gjuhëve të huaja në kopshte për fëmijët e moshës 3-6 vjeç, duke krijuar një bazë të hershme për aftësitë shumëgjuhësho.	**MAS**,AQAPE, Bashkitë, Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, IAL	2025	2027	na							Prezantimi i programit të gjuhës angleze në të gjitha kopshtet për të vendosur zhvillimin e hershëm të aftësive shumëgjuhësho.	50 kopshte		
	A.5 Angazhimi i komunitetit të profesionistëve të huaj në Shqipëri për të marrë pjesë aktive në aktivitete që rxisin një mjedis multikulturor dhe rrisin aftësitë gjuhësore.	**MEFA**,MPB, MAS, IAL, MEKI (marrëveshja ndërqeveritare AL-IT)	2025	2027	150,000		150,000	30,000			0	Krijimi i një programi vjetor që integron profesionistë të huaj në një rrjet kombëtar për të organizuar aktivitete gjuhësore dhe kulturore të udhëhequra nga komuniteti çdo vit.	të paktën 10 aktivitete gjuhësore dhe kulturore të udhëhequra nga komuniteti ne vit.		
Masa 3. Rishikimi i programeve edukative dhe ambienteve universitare për t'u përgjigjur me mirë nevojave të tregut aktuale dhe të ardhshëm, duke siguruar që studentët të jenë të pajisur me aftësitë dhe njohuritë përkatëse për fusjinë punëtore në zhvillim.	A.1 Harmonizimi i kurrikulave të arsimit të lartë për të siguruar vazhdimësinë nga arsimi parauniversitar për të adresuar boshllëqet e njohurive midis dy sistemeve dhe për të adresuar nevojat për aftësi në fushat prioritare S3	**MAS**, IAL, AQAA, AQAPE,	2025	2027	80,000		80,000	16,000			0	1, Një raport analitik për harmonizimin e kurrikulave të arsimit të lartë me standardet parauniversitare dhe fushat prioritare S3 deri në vitin 2025 2, Kurrikulet e harmonizuara deri në vitin	n/a	M3. Rritja e shkallës në të cilën aftësitë dhe njohuritë e të diplomuarve në universitet përputhen me kërkesat specifike të tregut të punës brenda fushave prioritare S3	40%
	A.2 Përfshirja e sistemit/koeficientëve të shkollave të mesme që do të përdoren për një përzgjedhje të përmirësuar të bazuar në merita të studentëve që hyjnë në Arsimin e Larte	**MAS**, IAL, AQAPE,	2025	2025	10,000						10,000	Për vitin akademik 2025-2026, hartohet dhe zbatohet një sistem përzgjedhjeje bazuar në merita me koeficientë të rinj.	n/a		
	A.3 Rishikimi i kurrikulave të trajnimit të mësuesve për të siguruar përputhjen me rishikimet në kurrikulat e arsimit parauniversitar	**MAS**, IAL, AQAA, AQAPE,	2025	2027	TBD							Rishikimi dhe përditësimi i kurrikulave të trajnimit të mësuesve përfundoi	n/a		
	A.4 Rishikimi i akteve nënligjore për të harmonizuar me ligjin në AL dhe për të lejuar përshtatjen e kurrikulave me nevojat e tregut të punës.	**MAS**, IAL, AQAA, CES, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2026	n/a							Aktet nënligjore të rishikuara dhe të përafruara me ligjin e AL për të rritur përgjigjen kurrikulare ndaj nevojave të tregut të punës, duke përfshirë reagimet nga anketat vjetore të industrisë.	n/a		
	A.5 Përfshirja dhe inkurajimi i kurseve të specializuara afatshkurtra në partneritet me biznese të përshtatura për kërkesat specifike të tregut të punës.	**MAS**, IAL, AQAA, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2027	200,000		200,000	40,000				Të paktën 5 kurse afatshkurtëra/vit/dornen prioritar S3	Të paktën 5 kurse afatshkurtra/vit		
	A.6 Përmirësimi i infrastrukturës laboratorike në IAL.	**MAS**,IAL-të	2025	2027	500,000						500,000	Të paktën 10 laboratorë të rinj janë përmirësuar dhe njoftur në IAL	Të paktën 10 laboratorë të rinj		
	A.7 Përditësimi i kuadrit ligjor dhe vendosja e standardeve të licencimit dhe sigurimit të cilësisë që kërkojnë që universitetet të përfshijnë përfaqësues të sektorit të biznesit në zhvillimin, rishikimin dhe vlerësimin e kurrikulave, forcimin e lidhjeve me sektorin e biznesit dhe ngritjen e bordeve këshillimore në IAL, duke përfshirë përfaqësues të sektorit të biznesit	**MAS**, IAL, AQAA, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2026	na							Kuadri ligjor i përditësuar Numri i universiteteve duke përfshirë përfaqësues të sektorit të biznesit në proceset e zhvillimit, rishikimit dhe vlerësimit të kurrikulave. Numri i bordeve këshillimore të ngritura pranë IAL-ve me përfaqësues të sektorit të biznesit	8 Universitetet duke përfshirë sektorin e biznesit në zhvillimin e kurrikulave. 5 borde këshillimore të ngritura pranë IAL-ve me përfaqësues të sektorit të biznesit		
	A.8 Rishikimi i aktit nënligjor që përcakton ngarkesat mësimore për personelin akademik për të përfshirë kërkimin dhe inovacionin dhe kontributin institucional, pjesëmarrjen në projekte kombëtare dhe ndërkombëtare, patenta, etj, përmirësimin e cilësisë së arsimit dhe kërkimit në IAL dhe ndërkombëtarizimin dhe partneritetin në projekte.	**MAS**,IAL, AQAA, NASRI	2025	2025	na							Rishikimi dhe zbatimi i një akti nënligjor të rishikuar që llogarit kontributet e stafit akademik në kërkime, inovacione dhe projekte.	n/a		
	A.9 Rishikimi i dispozitave të VKM-së që përcaktojnë sektorët prioritarë për të siguruar përafrimin me fushat prioritare S3 dhe përfshirjen e programeve të studimit të mësuesve në fushat prioritare bazuar në analiza specifike ad hoc.	**MAS**,IAL-të,	2025	2025	na							Krysrja e një rishikimi gjithëpërfshirës të dispozitave të VKM-së deri në TM4 2025 për t'u lidhur me domenet S3,	n/a		

Masa 4. Profilizimi i IAL-ve bazuar në nevojat e zhvillimit rajonal	A.1 Kryerja e një studimi për të identifikuar nevojat kryesore kombëtare rajonale të tregut të punës me fokus në prioritetet S3 dhe specializimin e rajonit përkatës në Shqipëri, që duhet të adresohen nga universiteti përkatës. Analizoni transformimin e universiteteve dhe identifikoni hapat e nevojshëm për t'i përafruar ato me nevojat e zhvillimit rajonal	**MAS**, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, NEC, MTM, MIE, MARD, IAL.	2025	2025	45,000		45,000				0	Raporti i detajuar i studimit të nevojave të tregut të punës i përgatitur deri në vitin 2025	n/a	M.4 ,Përqindja e të diplomuarve të punësuar në fushën e tyre të studimit brenda qarkut	60%
	A.2 Rishikimi i skemave të financimit dhe granteve për IAL-të për të noltur programet e studimit në përputhje me prioritetet e vendit.	**MAS,**IAL-të, Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, NEC,	2027	2028	20,000		20,000				0	Rishikimi i skemave të financimit dhe granteve	n/a		
	A.3 Krijimi i një rrjeti të diplomuarish për të ofruar mentorim, mbështetje financiare, lidhje me industrinë, ndërkombëtarizim dhe mundësi për projekte të përbashkëta dhe për të forcuar zyrat e operatorëve brenda universiteteve për të mbështetur më miré studentët dhe të diplomuarit dhe për të zhvilluar një program të avancuar për të gjurmuar studentët, duke mbështetur universitetet në monitorim dhe rritjen e rezultateve të studentëve dhe përparimin në karrierë.	**MAS,**IAL-të, Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC,	2025	2026	80,000						80,000	Krijimi i një rrjeti të diplomuarish plotësisht operacional, së bashku me identifikimin në hartë të shqiptarëve të suksesshëm në Diasporë.	n/a		
	A.4 Rishikimi i kuadrit ligjor për të lejuar aksesin në administratën publike të kandidatëve që zotërojnë të gjitha llojet e kualifikimeve të arsimit të larté, duke përfshirë nivelin 5 AQF/EQF.	**Ministri I Shtetit për Administratën Publike dhe Kundër Korrupsionit,**MAS;	2026	2028	10,000	5,000			N/A		5000	Rishikimet ligjore përfunduan	n/a		
	A.5 Krijimi i një platforme dixhitale për mbledhjen dhe standardizimin e të dhënave të arsimit të larté në bashkëpunim me Institutin e Statistikave (INSTAT).	**INSTAT;**MAS,IAL-të;	2028	2030	100,000						100,000	Një platformë dixhitale në internet e krijuar për mbledhjen e të dhënave të AL deri në vitin 2030	n/a		
Masa 5. Modernizimi gjithëpërfshirës i kurrikulave të AFP-së dhe sistemit të AFP-së bazuar në nevojat e tregut të punës dhe specializimet e ardhshme të S3	A.1 Kryerja e rregullt SQNA dyvjeçare për të siguruar që oferta e kurrikulave të përputhet me progresin në nevojat e tregut të punës, duke siguruar që ofertat arsimore t'i përgjigjen përparimeve teknologjike dhe ndryshimeve ekonomike brenda vendit.	**MEKI**, NAVETQ, NAES, MAS, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2030	120,000		120,000		-	-	0	SQNA Bienale e realizuar deri në vitin 2030 me të paktën 10 takime/vit të organizuara	të paktën 10 takime/ne vit	M5. Përqindja e të diplomuarve të AFP-së të punësuar në fusha që lidhen me trajnimin e tyre brenda 1 viti nga diplomimi.	70%
	A.2 Rishikimi dhe përditësimi periodik i listës së profesioneve, për të siguruar që ajo pasqyron kërkesën reale për aftësi dhe kualifikime, duke rritur mundësitë e punësimit në fushën e specializimit të diplomës.	**MEKI**, NAVETQ, MAS, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC	2025	2030	n/a				-	-		Lista e profesioneve të rishikohet dhe përditësohet çdo dy vjet duke u shoqëruar me një dokument raportues.	të paktën 3 dokumente raportuese		
	A.3 Rishikimi/përditësimi i kurrikulave dhe programeve të trajnimit VET, bazuar në SQNA, duke siguruar që ato pasqyrojnë nevojat për aftësi dhe kualifikime në përputhje me fushat prioritare të S3. Përshtatja e ofertës VET për të përmbushur nevojat specifike të çdo rajoni, duke siguruar që kërkesat e tregut të punës rajonal të trajtohen siç duhet dhe studentët të jenë të pajisur me aftësitë më të kërkuara në lokalitetin e tyre. Gjithashtu, inkorporimi dhe theksimi i trajnimit për aftësitë dixhitale në të gjitha programet VET për të siguruar që nxënësit të jenë të përgatitur për ekonominë globale në rritje e dixhitalizuar	**MEKI**, NAVETQ, Ofruesit e AFP-së, Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, Ministri i Shtetit për Qeverisjen Vendore, NEC,	2025	2027	n/a				-	-		Përditësuar kurrikulën e AFP-së dhe programet e trajnimit për to pasqyruar gjetjet e SQNA. Është përgatitur një raport mbi përditësimin e kurrikulës së AFP-së. Është përgatitur të paktën një modul i ri mbi aftësitë dixhitale në programet e AFP-së.	të paktën 2 module		
	A.4 Rishikimi i strukturës së kurrikulave në AAP dhe arsimin e përgjithshëm parauniversitar për të lejuar përshkueshmëri më të miré midis të dy sistemeve **	**MEKI,**NAVETQ, MAS, AQAPE	2025	2027	100,000	-	100,000	20,000	-		0	Një rishikim strukturor është përfunduar për të rritur përshkueshmërinë e kurrikulës së AFP-së dhe arsimit të përgjithshëm parauniversitar.	n/a		
	A.5 Përmirësimi i instrumenteve dhe shërbimeve të udhëzimit dhe orientimit në karrierë në ofruesit e AFP-së me fokus te nxënësit e shkollës së mesme të ulët **	**MEKI;**Ofruesit e MAS, NAES, AAP	2025	2027	120,000	-	120,000	24,000	-		0	Një plan mbi orientimin në karrierë; një udhëzues për arsimin profesional % e nxënësve në shkollën e mesme të ulët që marrin këshilla për karrierë	100% e nxënësve të klasës 8-9 te shkollave te mesme te ulëta marrin kështilla për karriere/vit		
	A.6 Projektimi dhe pilotimi i modeleve të kampusit të AFP-së që zbatojnë praktikat më të mira dhe standardet më të larta për ofrimin e AFP-së, duke përfshirë grante dhe mbështetje për studentët që vijnë nga zonat rurale duke prezantuar një koncept të ri të mbështetjes sociale për familjet në nevojë që përmirësojnë aksesin në arsim	**MEKI**, NAVETQ, NAES Minister i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, Minister i Shtetit për Pushtetin Vendor, NEC,	2025	2026	450,000		450,000		-		0	nr i modeleve të kampuseve të AFP-së me objekte të rishkrukturuara (konvikte, laboratorë, laboratorë/ferma aplikative) Numri i studentëve nga zonat rurale që marrin grante dhe mbështetje sociale për të rritur aksesin në arsim në kampuset e AFP-së	2 modele kampuse të AFP-së të përmirësuara me objekte të reja. 50 studentë marrin 1000 Euro grante/vit		
	A.7 Zbatimi i modeleve të suksesshme të kampusit të AFP-së duke zgjeruar këtë koncept të ri	**MEKI**, NAVETQ, NAES Minister i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, Minister i Shtetit për Pushtetin Vendor, NEC,	2027	2030	1,600,000		1,600,000		-	-	0	Modelet e AFP-së të zbatuara në shkolla të tjera të AFP-së në vend	8 shkolla të AFP-së		
	A.8 Përmirësimi i përdorimit të infrastrukturës së shkollave publike për të zgjeruar disponueshmërinë e programeve të AFP-së, veçanërisht në rajonet/komunat me një kërkesë të larté për trajnim profesional me fokus në prioritetet S3	**MEKI**, MAS, NAVETQ, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, NEC, EIT Qendra rajonale e Inovacionit të lëndëve të para/MIE, MTM, MARD	2025	2026	200,000	-	200,000	40,000	-		0	Numri i shkollave publike të ripërcaktuara ose të përmirësuara për të ofruar programe të AFP-së në rajone/bashkí me kërkesa të larta për trajnim profesional.	të paktën 20 shkolla publike u ripërcaktuan duke ofruar programe të AFP-së		

	A.9 Nxitja e kompanive që investojnë në krijimin e një mjedisi pune pozitiv dhe stimujve sociale për punonjësit e tyre në fushat të lidhura me S3	**Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit**,NEC, MTM, MIE, MARD, MF	2025	2027	150,000	-	150,000	30,000	-			Numri i kompanivë që marrin stimuj për zbatimin e iniciativave pozitive të mjedisit të punës dhe stimujve sociale për punonjësit në fushat e lidhura me S3	të paktën 10 kompani/vit		
	A.10 Forcimi i bashkëpunimit me biznesin duke i përfshirë në përgatitjen e kurrikulave/dhe programeve të trajnimeve në vendin e punës dhe vlerësimin e tyre të cilësisë së cilësisë.	**MEKI**, NAVETQ, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC,	2026	2028	n/a	-			-			Numri i bizneseve të përfshira në përgatitjen dhe vlerësimin e sigurimit të cilësisë së kurrikulave dhe programeve të trajnimit në vendin e punës	10 punëtori; të paktën 5 takime;		
Masa 6. Krijimi i granteve dhe stimujve inovativë për shkollat dhe nxënësit në arsimin parauniversitar duke siguruar rezultate më të mira studimi, rezultate më të mira në konkurse, duke rritur pjesëmarrjen e tyre në iniciativat miqësore me komunitetin dhe mjedisin, dhe zhvillimin e talenteve	A1. Përfshirja e një sistemi të ri grantesh/stimujsh për të gjithë studentët e arsimit parauniversitar për nxitjen e rezultateve më të mira të studentëve, talenteve, rezultateve me të mira në gara, kontributit në riciklimin dhe nismave miqësore me mjedisin, angazhimin e komunitetit, etj	**MAS**, AQAPE, MTM, Ministër Shteti për Rininë	2025	2027	200,000	-	200,000		-		0	Numri i nxënëseve të arsimit parauniversitar që marrin grante ose stimuj për arritjet akademike, talentet, rezultatet e konkursit, kontributet në riciklimin dhe nismat miqësore me mjedisin dhe angazhimin e komunitetit	50 studentë/vit	M6. përqindjet e pjesëmarrjes në projekte komunitare dhe miqësore me mjedisin,	40%
	A.2 Rishikimi i kuadrit ligjor për të lejuar rritjen e autonomisë për shkollat	**MAS**	2025	2025	n/a				-	-		Kuadri ligjor i përditësuar	na		
	A.3 Vendosja e marrëveshjeve ndërmjet shkollave, bizneseve dhe OJQ-ve që janë të angazhuara në mënyrë aktive në riciklimin dhe menaxhimin e mjedisit për të nxitur bashkëpunimin dhe për të krijuar iniciativa riciklimi	**MAS**, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC, MTM, Ministër i Shtetit për Rininë	2025	2026	n/a				-			nr i marrëveshjeve të reja me shkollat, bizneset dhe OJQ-të	Të paktën 20 marrëveshje të reja me shkollat, biznese dhe OJQ		
	A.4 Përfshirja e stimujve për shkollat dhe bizneset që marrin pjesë aktive në iniciativat e riciklimit duke vendosur objektiva të qarta dhe të matshme për nismat e riciklimit	**MAS**, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC, MTM, Ministër i Shtetit për Rininë	2025	2025	85,000	-	85,000		-		0	nr i sesioneve informative; nr. 10 punëtori; nr i konkurseve;	na+M60:M68		
	A.5 Organizimi i konkurseve ndërmjet studentëve/shkollave për të njohur dhe shpërblyer përpjekjet më efektive dhe inovative në riciklim.	**MAS**, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC, MTM, Ministër i Shtetit për Rininë	2025	2028	100,000	-	100,000	20,000	-		0	nr i garave/vit; nr i studentëve të mbështetur për ide të reja	Të paktën 5 konkurse/vit; mbështetja e të paktën 5 studentëve ide të reja/vit;		
	A.6 Nisja e një fushate gjithëpërfshirëse të ndërgjegjësimit të publikut për skemën e re të granteve/stimujve dhe për të promovuar rëndësinë e riciklimit, duke shfaqur përfshirjen e të gjithë aktorëve të përfshirë.	**Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit**,MAS, NEC, MTM, Ministër Shteti për Rininë	2025	2028	120,000		120,000	24,000	-		0	Nr i sesioneve informative për ndërgjegjësimin e publikut; Një fushatë në media sociale;	Të paktën 20 sesione informative për ndërgjegjësimin e publikut/vit		
	A.7 Ofrimi i kuponeve dhe çmimeve për inovacion për studentët që krijojnë zgjidhje kreative dhe me ndikim për riciklimin dhe qëndrueshmërinë mjedisore, duke inkurajuar një kulturë inovacioni dhe ndërgjegjësimi mjedisor tek brezi i ri.	**Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit**,MAS, NEC, MTM, Ministër i Shtetit për Rininë	2025	2030	150,000	-	150,000	30,000	-		0	Numri i kuponave të inovacionit	50 kupona inovacioni / vit		
Totall për Objektivin Specifik Nr.3					**5,650,000**	**5,000**	**4,590,000**	**414,000**	**-**	**-**	**1,055,000**				
Objektivi Specifik Nr.4: Ndryshimi i prirjes drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë, duke e bërë tërheqëse për ta që të qëndrojnë në zonat rurale dhe të angazhohen në zhvillimin rural**															
Masa 1. Nxitja e të rinjve për të kontribuar në zhvillimin inteligjent rural në të ardhmen duke forcuar sistemin arsimor dhe duke zhvilluar shërbime të orientuara nga të rinjtë	A.1. Përditësimi dhe përmirësimi i aktit nënligjor (VKM nr.666/2019, i përditësuar) për mbështetjen financiare për nxënësit e arsimit parauniversitar dhe familjet e tyre në përputhje me fushat prioritare S3.	**MAS**,Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor,	2026	2028	n/a				-		0	Rregullorja e përditësuar	n/a	M. 1. Rritje në përqindje e pjesëmarrjes së të rinjve në iniciativat e zhvillimit rural dhe shërbimet e orientuara nga të rinjtë	50%
	A.2. Zhvillimi i një skheme stimujsh/grantesh për të mbështetur studentët parauniversitarë që të studiojnë në VET në lëndë të nevojshme për zhvillimin inteligjent të komunitetève të tyre.	**MEKI**,Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor,	2025	2030	600,000	-	600,000	120,000	-			Nr i studentëve parauniversitarë që përfitojnë grante në të gjithë Shqipërinë;	100 nxënës të arsimit parauniversitar		
	A.3. Bërja e aksesueshme për studentët/nxënësit në zona të largëta, wi-fi, broadband dhe shërbime udhëtimi inteligjente që mbështesin lidhjen e tyre..	**MIE/NAIS**,MAS	2026	2029	150,000	-	150,000		-			Krijimi i një sistemi inteligjent për mbështetjen e internetit	50 shkolla		
	A.4. Zhvillimi i një skeme bonusesh financiare për studentët që kthehen në punë në zonat e tyre të origjinës për një periudhë të paracaktuar kohore pas përfundimit të studimeve të nivelit AFP/AL.	**MEKI, MAS**; Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, AKSHP	2025	2029	400,000		400,000	80,000	-			nr i studentëve të mbështetur (duke ofruar një bonus prej 2000 euro / secili)	40 studentë/vit		
	A.5. Hartimi i një skeme për mbështetjen e të rinjve të talentuar në të gjitha fushat, përfshirë sportin dhe artin për pjesëmarrje në ekipet kombëtare dhe akademi (p.sh. Akademia e Dyrrahut, etj.) në bashkëpunim me Federatat Sportive.	**MAS; Ministri i Shtetit për Rininë;NAES**, Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, Bashkia Durrës; Federata e Sportit;	2025	2029	300,000	-	300,000	60,000	-			nr i Mbështetur me burse	të paktën 50 studentë/vit		

	A.6. Nisja e një programi që promovon shkëmbimet rinore midis të rinjve shqiptarë që banojnë në Shqipëri dhe atyre në diaspore, dhe financon programe rinore rurale verore/dimërore me akses për shqiptarët dhe bashkëmoshatarët e tyre jashtë vendit	**Ministri i Shtetit për Rininternë;**MEFA,Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor,	2026	2029	100,000	-			-	100,000		Harta e rrjetit të diasporës shqiptare; nr i memorandumeve të nënshkruara; nr i studentëve të mbështetur përmes programit të shkëmbimit	Të paktën 5 MM; Të paktën 50 studentë/vit të mbështetur përmes programit të shkëmbimit		
Masa 2. Rritja e ofertës arsimore dhe infrastrukturës për arsimin e përgjithshëm parauniversitar dhe AAP **	A.1 Krijimi i një portali aplikimi dixhital duke përdorur blockchain për transaksione transparente dhe të sigurta, duke siguruar shpërndarje efikase të granteve dhe stimujve për studentët, nxënësit dhe familjet në zonat e synuara.	**MAS, MEKI**	2025	2026	100,000	-	100,000	20,000	-			Krijimi i një platformë dixhitale	n/a	M/2 Shkalla e përfshirjes së studentëve në programet e stimulueara,	70%
	A.2 Zbatimi i një sistemi dixhital të bazuar në performancë për të shpërblyer mësuesit që punojnë në zona të caktuara me paga shtesë, duke përdorur analizat e të dhënave për të vlerësuar ndikimin dhe kontributet e tyre.	**MAS,**MEKI	2025	2026	50,000	-	50,000	10,000	-			Një raport; Krijimi i një sistemi dixhital të bazuar në performancë;	n/a		
	A.3 Lançimi i një aplikacioni për angazhimin e të diplomuarve për të bashkuar ish-studentët, duke nxitur bashkëpunimin dhe mbështetur shkollat përmes fushatave dixhitale për mbledhje fonde, mentorimi të talenteve dhe bursa për studentët e talentuar.	**MAS;**Ministri i Shtetit për Rinininë,	2025	2026	100,000	-	100,000	20,000	-			Hartografia e të diplomuarve; Krijimi i një aplikacion celular për bashkëpunimin e të diplomuarve	1 Aplikacion celular		
	A.4 Krijimi i një platforme në distancë për klasa të përbashkëta, duke lehtësuar mësimdhënien virtuale që përfshin mësues të nivelit të lartë nga zonat urbane, duke përmirësuar arsimin cilësor në zonat rurale dhe bashkëpunimet midis shkollave urbane dhe rurale, duke ofruar përmbajtje ndërvepruese, sesione të drejtpërdrejta dhe forume.	**MAS,**Ministri i Shtetit për Rinininë; Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor,	2025	2026	100,000	-	100,000		-			Krijimi një platformë online	1 platformë online		
	A.5. Prezantimi i një skeme bursash të financuara plotësisht, duke përfshirë edhe shpenzimet e jetesës, ushqimit dhe shkollës në kampuset për studentët e AFP-së, pasi angazhohen të kthehen në punë në zonën e tyre të origjinës për një periudhë të paracaktuar pas diplomimit.	**MEKI,**Ministri i Shtetit për Rinininë; Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor,	2025	2026	300,000	-	300,000	60,000	-			Skema e miratuar dhe në vend nr e bursave të financuara plotësisht	50 studentë/vit (shpenzimet mesatare mujore rreth 500 euro/student)		
	A.6 Krijimi i një platforme virtuale të aksesueshme për studentët dhe mësuesit në sistemin parauniversitar që përmban libra shkollorë dixhitalë, kurse gjuhësore, turne virtuale kulturore, akses në informacione dhe materiale për lendët shkollore, konkurse online, akses në numrat e dedikuar emergjencash për dhunën në familje dhe urgjenca mjekësore, kurse passhkollore për zhvillimin e talenteve dhe sistemin e rezervimit, etj. Integrimi i një platforme gjithëpërfshirëse të mësimit elektronik për arsimin dhe trajnimin e përgjithshëm parauniversitar dhe profesional. Programe (VET), që përfshijnë module interaktive, vlerësime dhe laboratorë virtualë.	**MAS**, MEKI	2025	2026	1,600,000	-			-		1,600,000	Lançimi i një platformë virtuale deri në TM4 2026 që ofron burime arsimore gjithëpërfshirëse, shërbime mbështetëse emergjente dhe programe zhvillimi./ Platforma e krijuar dhe funksionale	1 platformë virtuale		
	A.7 Prezantimi i një paketë dixhitale të AFP-së që përfshin module të specializuara të mësimit elektronik, simulime praktike dhe një program mentorimi në internet. (brenda platformës virtuale)	**MEKI,**NAVETQ	2025	2026	200,000	-	200,000	40,000	-			Miratimi dhe prezantimi paketa e AFP-së	n/a		
Masa 3. Ndërtimi i kulturës së inovacionit drejt rritjes inteligjente, të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse në shkolla dhe midis brezave të rinj që synon rritjen e talenteve dhe parandalimin e emigrimit të tyre	A.1 Krijimi dhe mbështetja e qendrave të inovacionit, laboratorëve fab dhe të gjallë, inkubatorëve dhe përshpejtuesve që ofrojnë burime, mentorim dhe financim për sipërmarrësit e rinj, veçanërisht duke u fokusuar në zonat rurale. Zbatoni platforma dixhitale për bashkëpunim dhe shkëmbim njohurish	**MEKI,**Ministri i Shtetit për Rinininë; Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, Agjencia e ekselencës dhe inovacionit	2025	2027	1,100,000	-			-		1,100,000	nr i sesioneve informative; nr i qendrave të inovacionit	Të paktën 20 sesione informative; Të paktën 2 qendra inovacioni	% rritje në numrin e nismave dhe projekteve të drejtuara nga studentët që demonstrojnë të menduarit inovativ dhe kontribuojnë në një rritje inteligjente dhe të qëndrueshme	40%
	A.2 Zhvillimi i platformave online për sipërmarrësit e rinj që të shfaqin produktet dhe shërbimet e tyre në nivel lokal dhe kombëtar, duke nxitur aksesin në treg, dukshmërinë dhe mundësitë e rrjetëzimit dhe promovimin e produkteve Made in Albania.	**MEKI,**Ministri i Shtetit për Rinininë; Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit,	2025	2026	100,000	-			-		100,000	Krijimi i një platformë	1 platformë		
	A.3 Kryerja e konkurseve të rregullta duke u fokusuar në gjenerimin e ideve novatore në fusha si mbrojtja e mjedisit dhe zgjidhjet dixhitale. Përdorni platforma dixhitale për paraqitje dhe vlerësim, duke angazhuar studentë dhe profesionistë të rinj në propozimin dhe zhvillimin e zgjidhjeve kreative.	**MEKI,**MTM,MIE,Ministri i Shtetit për Rinininë; Agjencia e Ekselencës dhe Inovacionit,	2025	2028	100,000	-			-		100,000	nr i konkurseve;	Të paktën 10 konkurse		
	A.4 Përdorimi i televizioneve dhe mediave sociale për fushata ndërgjegjësimi mbi rritjen e qëndrueshme, mbrojtjen e mjedisit dhe përparimet dixhitale. Inkorporimi i përmbajtjeve interaktive, dokumentarëve dhe postimeve informuese për të edukuar publikun dhe për të nxitur inovacionin.	**MEKI, MIE, MTM,MAS**	2025	2027	70,000	-	70,000	14,000	-			nr i fushatave në mediat sociale nr i kampanjave televizive	Të paktën 20 kampe në media sociale, të paktën 5 kampanje televizive		
	A.5 Zbatimi i iniciativave në terren që përfshijnë të rinjtë në përpjekje për njasjtjen e mjedisit, si mbjellja e drurëve, pastrimi i zonave dhe projekte të qëndrueshme komunitare.	**Ministri i Shtetit për Rinininë,**MTM	2025	2028	30,000	-	30,000	6,000	-			nr i iniciativave të reja që mbështesin ideë e reja	15 iniciativa të reja që mbështesin ide të reja		

	A.6 Krijimi dhe promovimi i aplikacioneve mobile që mundësojnë qytetarët, veçanërisht të rinjtë, të raportojnë abuzimet me hedhjen e mbeturinave dhe çështje të tjera mjedisore, duke rritur angazhimin e komunitetit dhe duke ofruar te dhëna në kohë reale për trajtimin e shqetësimeve mjedisore.	**Ministri i Shtetit për Rininë**,MTM, MAS	2026	2029	100,000	-			-	100,000		Një aplikacion celular i vendosur dhe i promovuar	1 aplikacion celular		
	A.7 Zhvillimi i politikave dhe programeve që krijojnë një kontekst të favorshëm për brezat e rinj për të qëndruar dhe për të kontribuar në rritjen inteligjente të Shqipërisë. Kjo përfshin stimuj për bizneset fillestare, inovacionin dhe praktikat e qëndrueshme.	**Ministri i Shtetit për Rininë**,Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit,	2026	2029	n/a	-			-			Politikat e zhvilluara dhe miratuara	n/a		
	A.8 Nisja e informacionit publik nëpërmjet përditësimit dhe mirëmbajtjes së portalit S3 për shtyrjen e kurrikulave dhe mundësive të punësimit të lidhura me fushat e specializimit S3, duke kontribuar gjithashtu në tejkalimin e hendekut midis nevojave të arsimit dhe industrisë.	**Ministri i Shtetit për Rininë**, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, MIE, MTM, MARD	2025	2030	50,000	-			-	50,000		Portali S3 përditësohet dhe mirëmbahet rregullisht	n/a		
Totali për Objektivin specifik 4					**5,550,000**	**0**	**2,400,000**	**430,000**	**0**	**250,000**	2.900.000				
TOTALI					**11,860,000**	**40,000**	**7,565,000**	**844,000**	**30,000**	**250,000**	3.975.000				

*** Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen në kuadër të buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor. Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos. Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3**

Kombëtare të Kualifikimeve";

SO4: "Avanconi aftësitë dixhitale dhe shkrim-leximin për të rinjtë")

FUSHA PRIORITARE NDËRSEKTORIALE: INFRASTRUKTURA DHE LIDHJA DIXHITALE

Matja	Aktiviteti	Institucionet/organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Data e fillimit	Data e përfundimit	Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit						Treguesi i output-it	Objektivi i output-it	Treguesit e rezultatit	Objektivi i rezultatit
						Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku				
Objektivi Strategjik: Optimizimi i Infrastrukturës dhe Lidhjes Dixhitale për të Rritur Efiçencën Ekonomike															
Objektivi specifik 1.1: Përparimi i Zhvillimit të Infrastrukturës dhe Përmirësimi i Lidhjes përmes Investimeve Strategjike dhe Përditësimeve Teknologjike															
M1. Reduktimi i hendekut dixhital dhe ofrimi i shërbimeve gjithëpërfshirëse të broadband	A1. Përgatitja e dizajnit konceptual dhe operacional për zhvillimin e broadband në zonat rurale.	MIE	2025	2026	70,000	20,000	50,000					Dizajni konceptual dhe operacional i përgatitur	n/a	Përqindja e 'zonave të bardha' të synuara që kanë akses në shërbimet me broadband.	50% e zonave të bardha të synuara që kanë akses në shërbimet broadband.
	A.2. Përditësimi i FS për zhvillimin e broadband në zonat rurale në tetë qarqe: Shkodër, Kukës, Dibër, Korçë, Gjirokastër, Fier, Vlorë;	MIE, AKEP	2025	2027	150,000	70,000	80,000	30,000				Studim i përditësuar i fizibilitetit për zhvillimin e broadband në zonat rurale	n/a		
	A3. Investimet në fibrat optike në 'zonat e bardha' (zona aktualisht pa shërbime broadband), duke siguruar që këto zona të kenë akses në lidhje të besueshme dhe me shpejtësi të lartë në internet.	MIE, AKEP	2026	2030	1,220,000	220,000	1,000,000					Investimet në 'zonat e bardha' me fibër të re optike që ofrojnë internet me shpejtësi të lartë janë zbatuar	të paktën 2 Investime në 'zonat e bardha' me fibër të re optike që ofron internet me shpejtësi të lartë		
M2. Përmirësimi i infrastrukturës së të dhënave dhe mbledhjes së të dhënave **	A1. Investimi në krijimin e qendrave të të dhënave dhe mjeteve të avancuara për mbledhjen, përpunimin dhe analizën e të dhënave për të mbështetur politikëbërjen e bazuar në dëshmi në fushat prioritare S3	MECI, MIE	2025	2030	1,500,000		1,500,000	300,000				Krijuar 3 qendra të dhënash (një për çdo fushë prioritare S3)	Krijohen 3 qendra të dhënash	Shkalla e përmirësimit në përdorimin e të dhënave, shërbimet e të dhënave, produktet e të dhënave, burimet e të dhënave.	90% përmirësim
	A2. Zhvillimi i standardeve dhe praktikave ndërkombëtare për të siguruar të dhëna me cilësi të lartë dhe të besueshme për marrjen e vendimeve dhe formulimin e strategjisë në fushën dixhitale.	MIE, MECI	2025	2026	500,000		100,000	20,000			400,000	Standardet ndërkombëtare të zhvilluara dhe të miratuara	Janë zhvilluar dhe miratuar 2 standarde ndërkombëtare		
	A3. Zbatimi i projekteve pilot duke përfshirë rastet e përdorimit të të dhënave të mbledhura në fushat prioritare	MIE, MECI	2026	2017	200,000		50,000	10,000			150,000	Janë zhvilluar dhe zbatuar 4 raste pilot	Janë zhvilluar dhe zbatuar 4 raste pilot		
M.3 përmirësimi i shërbimeve dixhitale në transportin publik.	A.1. Zhvillimi i uebit dhe i aplikacioneve në iteneraren e transportit publik në kohë reale	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE), Njësitë e Qeverisjes Vendore (NJQV)	2025	2026	80,000		25,000	5,000			55,000	Shërbimet në web dhe aplikacion për itineraret e transportit publik në kohë reale u lançuan	1 ueb dhe 1 aplikacion i zhvilluar	M.3 Shkalla në të cilën informacioni për udhëtimet në kohë reale behet i disponueshëm për publikun përmes shërbimeve në internet dhe aplikacioneve. / Përqindja e projekteve të shërbimeve digjitale (informacioni për itineraret në kohë reale, sistemet e biletave elektronike, ERTMS) që janë	50%
	A.2 Zbatimi i biletave elektronike për transportin publik	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE), Njësitë e Qeverisjes Vendore (NJQV)	2025	2027	250,000		250,000	50,000				Sistemi i biletave elektronike i prezantuar dhe funksional për 1 qytet pilot	1 sistem elektronik biletash për 1 qytet pilot		
	A.3. Zhvillimi i kurrikulave të trajnimit për stafin e transportit publik	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE), Njësitë e Qeverisjes Vendore (NJQV)	2026	2027	200,000		70,000				130,000	Stafi i transportit publik të trajnuar sipas kurrikulave të reja	të paktën 500 staf të transportit publik të trajnuar sipas kurrikulave të reja		
	A.4. Fushata sensibilizuese per promovimin e shërbimeve dixhitale në transportin publik	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE), Njësitë e Qeverisjes Vendore (NJQV)	2026	2027	300,000		100,000				200,000	Janë realizuar 3 fushata sensibilizuese	Janë realizuar 3 fushata sensibilizuese		

	A.5 Miratimi i legjislacionit përkatës për kornizat dhe standardet e ITS për rrugët në përputhje me Acquis të BE-së dhe implementimi i sistemeve të mbledhjes së të dhënave të trafikut dhe sistemeve të informacionit të përdoruesve të rrugës **	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE), Njësitë e Qeverisjes Vendore (NJQV)	2025	2027	0			0				Miratimi i suksesshëm i legjislacionit për kornizat e SIM-it dhe fillimi i zbatimit të fazës së parë	n/a	përfunduar dhe funksionojnë plotësisht. / Ndryshimi në nivelet e ndërgjegjësimit publik dhe shkallën e kënaqësisë lidhur me shërbimet digjitale të transportit publik	
	A.6 Miratimi i legjislacionit përkatës për kornizat dhe standardet e ITS për hekurudhat në përputhje me Acquis të BE-së **	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE), Njësitë e Qeverisjes Vendore (NJQV)	2025	2027	0			0		0		Miratimi i suksesshëm i legjislacionit për kornizat e ITS dhe fillimi për hekurudhat	n/a		
	A.7 Zhvillimi i Sistemit Evropian të Menaxhimit të Trafikut Hekurudhor ERTMS	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë (MIE), Njësitë e Qeverisjes Vendore (NJQV)	2026	2028	200,000		200,000					ERTMS Sistemi Evropian i Menaxhimit të Trafikut Hekurudhor i zhvilluar dhe funksional	1 sistem i zhvilluar dhe funksional		
Buxheti total për objektivin specifik 1.2.					**4,670,000**	**310,000**	**3,425,000**	**415,000**	**0**	**0**	**935,000**				

Objektivi specifik 1.2. Reduktimi i kohës së përpunimit për transportuesit, agjencitë detare, transportuesit e mallrave dhe kompanitë logjistike për të përmirësuar operacionet dhe për të rritur efikasitetin.

M1. Shërbimet Ri-inxhinierimit të ofruara nga Agjencitë Publike për Transportuesit, Agjencitë Detare, Transportuesit dhe kompanitë Logjistike	A.1 Rishikim i përbashkët i procesit të biznesit në zonat portuale nga agjencitë publike bazuar në rrjedhën e punës së përdoruesit	**MECI; Ministria e Financave;**Dogana Shqiptare; MIE, Autoritetet Portuale	2025	2025	600,000		300,000				300,000	Përfundimi i një rishikimi të procesit të biznesit që çon në rritjen e efikasitetit në zonat portuale	n/a	Përmirësimi i shpejtësisë dhe saktësisë së ofrimit të shërbimeve për palët e interesuara si rezultat i drejtpërdrejtë i proceseve të riprodhuara dhe udhëzimeve të reja	60% e shërbimeve përmirësohen në efikasitetin në kohë dhe saktësinë e ofrimit të shërbimit;
	A.2 Krijimi i udhëzimeve të reja për transportuesit, agjencitë detare, shpeditorët dhe kompanitë logjistike	**MECI, Ministria e Financave;**Dogana Shqiptare; Autoritetet Portuale	2025	2025	500,000		250,000				250,000	Publikimi dhe zbatimi i udhëzimeve të reja për operacionet logjistike	n/a		
M.2 Automatizimi dhe Dixhitalizimi i Procedurave Doganore dhe Logjistike për përdoruesit e Portit	A.1 Zhvillimi i një plani dixhitalizimi dhe automatizimi per shërbimet që lidhen me eksportuesit dhe importuesit	**MECI; Ministria e Financave;**Dogana Shqiptare; Autoritetet Portuale;	2025	2025	100,000		100,000			0		Miratimi zyrtar dhe fillimi i planeve të dixhitalizimit dhe automatizimit për shërbimet e eksportuesit dhe importuesit	n/a	Reduktimi mesatar i kohës së nevojshme për proceset e zhdoganimit pas zbatimit të shërbimeve dixhitale.	50% ulje në kohën e nevojshme për procesin e zhdoganimit;
	A.2 Zbatimi i shërbimeve dixhitale dhe të automatizuara për eksportuesit dhe importuesit	**MECI; Ministria e Financave;**Dogana Shqiptare; Autoritetet Portuale; AKSHI	2025	2030	1,500,000		1,500,000	300,000				Shërbime të reja dixhitale dhe të automatizuara të përdorura nga importuesit dhe eksportuesit	të paktën 30 eksportues dhe importues përdorin shërbimet e reja dixhitale dhe të automatizuara;		
Buxheti total për objektivin specifik 1.2.					**2,700,000**	**0**	**2,150,000**	**300,000**	**0**	**0**	**550,000**				
Buxheti total					**7,370,000**	**310,000**	**5,575,000**	**715,000**	**0**	**0**	**1,485,000**				

* Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen në kuadër të buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor. Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos. Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3

** Objektivat specifike të shënuara me dy asterikë janë ato që janë përfshirë në Planin e Rritjes (SO1: "Pajtohuni me Rregulloren e Identitetit Dixhital" dhe "Përditësoni Kuadrin për Rezistencën Kibernetike")

FUSHA PRIORITARE NDËRSEKTORIALE: Fuqizimi i të rinjve dhe ruajtja e talentit

Matja	Aktiviteti	Institucionet/organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Data e fillimit	Data e përfundimit	Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit					Treguesi i output-it	Objektivi i output-it	Treguesit e rezultatit	Objektivi i rezultatit
						Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku				
Objektivi Strategjik nr. 1: Zhvillimi i kapaciteteve rinore dhe ruajtja e kapitalit njerëzor për të nxitur rritjen në Shqipëri														
Objektivi specifik 1.1 Përmbysja e prirjeve të të rinjve drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale duke rritur cilësinë e shërbimeve publike të ofruara dhe duke e bërë tërheqëse për të rinjtë qëndrimin në Shqipëri dhe angazhimin në zhvillimin rural.														
M1. Forcimi i mundësive për punësimin, punësimin dhe sipërmarrjen e të rinjve përmes Garancisë për Rininë dhe politikave të ngjashme, dhe përmirësimi i programeve dhe shërbimeve që ofrojnë mbështetje për lëvizshmërinë e të rinjve dhe bashkëpunimin midis tyre brenda vendit dhe jashtë tij.	A.1 Krijimi i një platforme "Rinia për të Rinjtë", duke rritur punësueshmërinë e të rinjve, duke nxitur sipërmarrjen dhe duke promovuar punësimin e të rinjve dhe duke mundësuar përmirësimin e shkrim-leximit dixhital duke u fokusuar në zonat e largëta dhe rurale.	**Ministri i Shtetit për Rininë**,Agjencia Kombëtare e Rinisë, MEKI; NAES;	2025	2029	180,000			180,000			1. Platforma e krijuar dhe funksionale deri në vitin 2025 2. Numri i të rinjve të mentoruar në përvetësimin e aftësive të punësimit	1. na 2. 5000 përdorues aktivë të platformës brenda vitit të parë dhe të paktën 500 të mentoruar çdo vit	Përmirësimi i mbështetjes së të rinjve për punësimin, lëvizshmërinë, sipërmarrjen dhe bashkëpunimin brenda shtetit dhe më gjerë	Na
	A.2 Krijimi i një stimuli për pjesëmarrje në tregun e punës për të rinjtë dhe punëtorët që janë larg qendrave të mëdha të punësimit dhe nuk janë të përfshirë në aktivitete punësimi.	**Ministri i Shtetit për Rininë**,Agjencia Kombëtare e Rinisë, MEKI; NAES; MF	2025	2029	16,650	16,650					Numri i aktiviteteve të zhvilluara për të inkurajuar pjesëmarrjen në tregun e punës të të rinjve që nuk përfshihen në aktivitete punësimi.	24 aktivitete në vit në secilën nga zyrat e punës në Shqipëri		
	A.3 Krijimi i këndeve dixhitale të informacionit për të rinjtë (info-points) në të gjitha bashkitë duke përdorur tabela inteligjente dhe pajisje dixhitale.	**Ministri i Shtetit për Rininë**,Agjencia Kombëtare e Rinisë, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor	2025	2029	31,000	31,000					Nr. i komunave që krijojnë këndе rinore	61 bashki		
	A.4 Analizat e lëvizshmërisë së të rinjve që punojnë larg shtëpisë për të ndihmuar në parashikimin e masave mbështetëse për transportin publik ndërqytetës dhe rishikimin e kuadrit ligjor për të përmirësuar dispozitat për rimbursimin e biletave për të rinjtë nën moshën 29 vjeç kur ata janë të punësuar pranë vendlindjes së tyre.	**Ministri i Shtetit për Rininë**,Agjencia Kombëtare e Rinisë, MF	2025	2026	na						1. Raporti i përgatitur me rekomandime deri në vitin 2025 2. Korniza ligjore e përmirësuar	n/a		
M2. Inovacioni dhe përmirësimi i kujdesit parësor shëndetësor dhe shërbimet e urgjencës në zonat rurale/turistike duke i pajisur ato	A1. Krijimi i një harte GIS të shërbimeve ekzistuese të kujdesit shëndetësor dhe farmaceutik në të gjithë vendin për të planifikuar një shpërndarje më të mirë dhe efikase dhe akses të këtyre shërbimeve në zonat rurale	MHSP, ASIG	2025	2025	200,000		200,000			0	Harta e GIS në vend dhe plani i zbatimit i përgatitur	n/a	Rritje në përqindje e aksesit në kohë në shërbimet e kujdesit shëndetësor parësor në zonat rurale dhe turistike	Pajisja e objekteve të kujdesit shëndetësor parësor rural/turistik me teknologji te avancuar, duke arritur
	A2. Krijimi i 6 modeleve të ndryshme të qendrave të integruara të kujdesit shëndetësor në zonat rurale/turistike të pajisura me teknologji të avancuara si telemjekësia për të ofruar akses në distancë për specialistët mjekësorë dhe për të përmirësuar ofrimin e kujdesit shëndetësor.	MHSP, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, MTM	2025	2025	2,400,000		2,000,000			400,000	Modelet e krijuara	n/a		
	A3. Zbatimi i 6 modeleve në pjesën tjetër të zonave rurale (rreth 200-220).	MHSP, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, MTM	2025	2027	6,000,000		5,500,000			500,000	Shkalla e zbatimit të modeleve të reja në zonat rurale	6 modele		
	A4. Zbatimi i një platformë shkëmbimi dixhitale interaktive për qendrat e integruara të kujdesit shëndetësor që lidhin mbështetjen e profesionistëve qendror të kujdesit shëndetësor në Internet, qendrën e urgjencës shëndetësore, shërbimin farmaceutik (farmacitë) dhe lidhjen virtuale	MHSP, MIE	2025	2025	300,000		30,000			270,000	Platforma e vendosur dhe funksionale	n/a		

me teknologji të avancuara dhe shërbime integruese dhe me fuqi punëtore/profesionistë të specializuar shëndetësorë	A5. Ofrimi i lidhjes me internet me shpejtësi të lartë për qendrat dhe subjektet e integruara të kujdesit shëndetësor , pjesë e platformës së shkëmbimit virtual.	MHSP, MIE	2025	2025	90,000		90,000			0	IHC i pajisur me lidhje interneti me shpejtësi të lartë	20 qendra pilot dhe 200 qendra të krijuara më pas	zonat rurale dhe turistike pas zbatimit të teknologjive të avancuara dhe shërbimeve të integruara.	mundësi me shërbime të avancuara të kujdesit shëndetësor dhe akses në kohë
	A6. Pajisja e qendrave të integruara të kujdesit shëndetësor me pajisjet e nevojshme	MHSP	2025	2025	2,000,000		1,500,000			500,000	IHC i pajisur	220 qendra të pajisura		
	A7. Krijimi i një bashkëpunimi me Autoritetin Postar Shqiptar për dërgimin e medikamenteve dhe mostrave biologjike dhe implementimi i teknologjisë me dron për dërgesat urgjente dhe me kosto efektive.	MHSP, Autoriteti i Postës Shqiptare, Aviacioni Civil	2025	2026	0					0	Marrëveshja e nënshkruar	n/a		
	A8. Trajnimi i profesionistëve të vendosur në zona të largëta për të përdorur teknologjitë e avancuara të ofruara për qendrat e kujdesit shëndetësor të integruara.	MHSP, Posta Shqiptare, Aviacioni Civil, IAL	2025	2025	330,000		100,000		100,000	130,000	Numri i profesionistëve të kujdesit shëndetësor të vendosur në distancë të trajnuar me sukses në përdorimin e afte të teknologjive të avancuara të ofruara për qendrat e integruara të kujdesit shëndetësor	200 profesionistë shëndetësorë të trajnuar		
M3. Mbështetja e fuqisë punëtore/profesionistëve të specializuar shëndetësorë në zonat rurale	A1. Nxitja e profesionistëve shëndetësorë për të punuar në këto fusha përmes bonusit të pagave, akomodimit dhe kredive të buta, rimbursimeve të udhëtimit, mundësive për zhvillimin e karrierës	MHSP, MASH, MF	2025	2028	2,000,000		2,000,000			0	Numri i profesionistëve shëndetësorë të tërhequr për të punuar në zonat rurale për shkak të masave nxitëse, duke përfshirë bonuset e pagave, mbështetjen e akomodimit, kredite e buta dhe rimbursimet e udhëtimit.	50 persona çdo vit	% rritje e fuqisë punëtore të specializuar shëndetësore të punësuar në zonat rurale	25 % Rritja e numrit të fuqisë punëtore/profesionistëve të specializuar shëndetësorë në zonat rurale
	A2. Ofrimi i avantazheve për zhvillimin e karrierës për profesionistët e shëndetësisë që punojnë për një numër minimal vitet në zona rurale, përmes specializimeve jashtë shtetit pas përfundimit të periudhës, grante për studime të mëtejshme/specializim, etj.	MHSP, MASH, MF	2025	2028	500,000		500,000			-	skema e mbështetjes e krijuar brenda 2025 deri në 2026 50% e stafit te IHC mori avantazhe deri në 2027 75% e stafit te IHC mori avantazhe deri në 2028 100% e stafit te IHC mori avantazhe	50 persona çdo vit		
M4. Rigjallërimi i jetëve sociale dhe kulturore në zonat rurale duke përdorur teknologjitë inteligjente	A1. Kombinimi i përvojave tradicionale dhe inovative për të zhvilluar aktivitete të ndryshme kulturore dhe turistike për të ringjallur zonat rurale përmes festivaleve, shfaqjeve, përvojave që kombinojnë teknologjitë inovative dhe krijimin e artizanatit tradicional.	MTM, MEKI, Ministër Shteti për Rininë, Ministër Shteti për Pushtetin Vendor	2025	2030	1,000,000		1,000,000			-	Numri i aktiviteteve të ndryshme kulturore dhe turistike të zhvilluara në zonat rurale,	10 ngjarje në vit	Përmirësimi i kënaqësisë së komunitetit rural dhe cilësia e perceptuar e jetës, mirëqenia e përgjithshme, ndjenja e identitetit kulturor dhe kënaqësia me aktivitetet sociale dhe kulturore të disponueshme duke rigjallëruar jetën sociale dhe kulturore përmes integrimit të teknologjive	1. 30% rritje e aksesit në aktivitete kulturore dhe sociale 2. të paktën 50% qendra kulturore të pajisura me teknologji inteligjente në komunitetet rurale
	A2. Hartimi i planeve vjetore për ngjarjet kulturore të promovuara përmes mediave sociale dhe të financuara nga njësitë e qeverisjes vendore dhe qendrore në bashkëpunim me aktorë të tjerë dhe Shoqërinë Civile.	MTM, MEKI, Ministër Shteti për Rininë, Ministër Shteti për Pushtetin Vendor	2025	2030	300,000	300,000				-	Numri i planeve vjetore të miratuara	7 plane vjetore, një në vit		
	A3. Promovoni ndjenjën e komunitetit duke organizuar evente artistike dhe muzikore duke u fokusuar në të dyja eventet dhe duke përfshirë aty ku është e mundur talente të reja të rritura në nivel lokal.	Ministri i Shtetit për Rininë, MTM, MEKI, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor	2025	2030	10,203	3,000	7,203			-	Numri i ngjarjeve kulturore që zhvillohen çdo vit	4 ngjarje për qark me një kosto prej 20000 euro për 6 vjet		

	A4. Rigjallërimi i hapësirave publike me teknologji dixhitale, duke prezantuar koncepte të jetesës inteligjente dhe duke përditësuar vendet kulturore lokale me teknologji të avancuara.	Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor,MEKI, MIE, MTM	2025	2027	1,500,000		1,500,000			-	Shtrirja e rivitalizimit e arritur në hapësirat publike nëpërmjet integrimit të teknologjive dixhitale	të paktën 50 qendra të mbështetura	inteligjente.	
Totali për Objektivin specifik 1					**16,857,853**	**350,650**	**14,427,203**	**180,000**	**100,000**	**1,800,000**				
Objektivi specifik 1.2. Përparimi i zhvillimit të talenteve dhe zhvillimit holistik të të rinjve, duke mbështetur dhe zbatuar një gamë të plotë programesh amatore sportive, arti, artizanati dhe aktiviteteve jashtëshkollore.														
M1. Zbatimi i një programi gjithëpërfshirës të zhvillimit të talenteve duke prezantuar një gamë të larmishme kursesh jashtëshkollore pas shkollës për t'u kuldesur për	A1. Zbatimi i kontrolleve vjetore të talenteve në shkollat fillore duke krijuar një bazë të dhënash dixhitale dhe një platformë me të dhënat e vlerësimit dhe mundësitë e ndjekjes. Zhvillimi i kurrikulave kuadër për kurset jashtëshkollore, duke përfshirë një sistem të standardizuar vlerësimi, gara në nivele të ndryshme dhe aktivitete të ndryshme, mundësinë për t'u vlerësuar nga studentët dhe prindërit, vlerësimin e njohurive dhe aftësive. Ofrimi i mundësisë për studentët e identifikuar si të talentuar për të ndjekur kurse jashtëshkollore pas shkollës. Përdorimi i platformave dixhitale për të përshtatur kurset sipas talenteve dhe interesave të caktuara, duke siguruar mësimdhënie të specializuar dhe mundësi për zhvillim të mëtejshëm.	MASY, MASH	2025	2030	71,430		20,000			51,430	1, Platforma dixhitale e bazës së të dhënave në funksion, duke përfshirë një sistem të standardizuar vlerësimi 2. Përqindja e studenteve të vlerësuar për talent 3. % e studenteve të rinj të talentuar të identifikuar dhe pjesëmarrës në kurse jashtëshkollore 4, Numri i kurseve kornizë të ofruara 5, Numri i konkurseve dhe aktiviteteve të zhvilluara	1, na 2, 95% e nxënësve të shkollave 9-vjeçare vlerësuan 3, 5% e talenteve te rinj te identifikuar nga nxënësit vlerësuan 4, të paktën 50 kurse jashtëshkollore ofruan 5. Të paktën 1 konkurs për secilin kornizë kursesh jashtëkurrikulare/vit	Përparimi në nivel kombëtar në sistemet e mbeshtetjes së talenteve, programet e shkëmbimit të studentëve dhe funksionalitetin e shkollës, i matur nga angazhimi i shtuar i komunitetit dhe i të	na
	A2. Rishikimi i ngarkesës së punës për mësuesit dhe sigurimi i fleksibilitetit për t'i angazhuar ata në aktivitete jashtëshkollore duke balancuar angazhimin e tyre me pagat (i lidhur me masën në Planin e Veprimit për Arsimin).	MASH, MASY	2025	2026	10,000			10,000		-	aktet nënligjore rishikuan sigurimin e një ekuilibri midis ngarkeses së mësuesve në mësimdhënie dhe në aktivitetet jashtëshkollore dhe sigurimin e fleksibilitetit në angazhimin e tyre	na		
	A3. Përdorimi i platformave dixhitale për të përshtatur kurset për talente dhe interesa specifike, duke siguruar udhëzime të specializuara dhe mundësi zhvillimi të mëtejshëm.	MASY, MASH	2025	2030	500,000		50,000			450,000	1. Numri i kurseve të përshtatura duke përdorur platforma dixhitale 2. Numri i niveleve të angazhimit të studentëve në mësimdhënie të specializuar	1. të paktën 100 lëndë 2. të paktën 2000 studentë		
	A4. Ngritja e qendrave të talenteve ndërshkollore, si nivell i dytë i programit JOM, për zbulimin dhe zhvillimin e talenteve duke përditësuar qendrat e fëmijëve dhe rinisë duke ndjekur modele të ngjashme me shtëpinë e pionierit / modeli "Abergo Difusso".	MASY, MASH	2025	2027	9,000,000		2,200,000		6,800,000	-	• Numri i qendrave të talenteve të ndërtuara dhe ngritura	12 qendra rajonale me degë në 50 zona kryesore urbane dhe rurale.		

talentet dhe interesat e ndryshme që identifikohen që në moshë të re përmes skemave kombëtare.	A5. Dhënia e autonomisë të shtuar shkollave dhe ofrimi i mbështetjes për organizimin e rrjeteve të të diplomuarve. Përdorimi i platformave dixhitale për të nxitur angazhimin e komunitetit dhe për të mobilizuar burime për iniciativa të zhvillimit të talenteve nga alumni, donatorët, prindërit dhe burime të tjera.	MASH, MASY	2025	2027	1,500,000		1,500,000			-	1. % e shkollave me autonomi të rritur 2. % e shkollave që kanë krijuar rrjete alumni dha/ose kanë mobilizuar burime për zhvillimin e talenteve	1. 60% deri në 2025, 90% deri në 2026, 100% deri në 2027 2. 60% deri në 2025, 90% deri në 2026, 100% deri në 2027	diplomuarve, duke nxitur një ndjenjë të qëndrueshme të përkatësisë dhe mbështetjes ndër breza.	
	A6.Prezantimi i një sistemi shpërblimesh me prime ose grante të veçanta për studentët ose nxënësit që shkëlqejnë dhe fitojnë konkurse kombëtare ose ndërkombëtare në fusha të ndryshme, duke inkurajuar dhe njohur talentet e tyre të jashtëzakonshme	MASY, MASH	2025	2030	30,613		30,613			-	Numri i studentëve në nivel kombëtar që marrin prime ose grante për çdo aktivitet jashtëshkollor (50 aktivitete jashtëshkollore)	10 studentë që marrin premi/grante për çdo aktivitet jashtëshkollor çdo vit (gjithsej 3000 studentë marrin prime/grante)		
	A7. Zgjerimi i mundësive të zhvillimit të talenteve duke krijuar laboratorë të lëvizshëm të autobusëve të degëve TUMO dhe duke ofruar shpenzime udhëtimi dhe sigurime për studentët pjesëmarrës nën 18 vjeç, duke siguruar akses në vendndodhje të centralizuara për aktivitete dhe seminare për ndërtimin e aftësive	MASH, MMS, Bashkia Tiranë, TUMO, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor	2025	2027	825,000		700,000			125,000	Numri i degëve të lëvizshme të TUMO-s të ngritura dhe laboratorët e lëvizshëm të autobuseve të vendosur dhe funksionalë (duke përfshirë të gjitha kostot operative, pagat e mësuesve dhe transportin)	Krijohen 5 degë që mund të ndryshojnë vendndodhje (mobile)		
	A8. Sigurimi i pjesëmarrjes së plotë të Shqipërisë në Erasmus+, duke krijuar Agjencinë Erasmus+. Lehtësimi i përvojave ndërkombëtare të arsimit dhe shkëmbimit kulturor duke ofruar mundësi të plota mobiliteti në kuadër të programit Erasmus+, duke rritur zhvillimin e përgjithshëm të talenteve	MASH	2025	2027	3,000,000		30,000	2,700,000		270,000	Agjencia Erasmus+ e krijuar (Tarifa përafërsisht për krijimin e një Agjencie Erasmus+ - do të konfirmohet me BE-në).	na		
Totali për Objektivin specifik 1.2					**14,937,043**	**0**	**4,530,613**	**2,710,000**	**6,800,000**	**896,430**				
Totali Objektivit 1					**31,794,896**	**350,650**	**18,957,816**	**2,890,000**	**6,900,000**	**2,696,430**				

* Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen në kuadër të buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor. Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos. Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3

FUSHA PRIORITARE NDËRSEKTORIALE: Përfshirja e Diasporës - Forcimi i Kapitalit Njerëzor, Teknologjisë dhe Kulturës.

Matja	Aktiviteti	Institucionet/organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Data e fillimit	Data e përfundimit	Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit						Treguesi i output-it	Objektivi i output-it	Treguesit e rezultatit	Objektivi i rezultatit
						Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet donatorëve (euro)	Hendeku				
Objektivi strategjik: Përfshirja e Diasporës dhe emigrantëve në të gjitha aspektet e zhvillimit inteligjent dhe dixhital në Shqipëri që çon në një proces më efektiv të integrimit në BE															
Objektivi specifik 1.1 Eksportiza e diasporës jep një kontribut efektiv në gjenerimin e zhvillimit të kapitalit njerëzor veçanërisht në Shqipërinë rurale															
M1. Nxitja e kthimit të talentave, profesionistëve dhe shqiptarëve të suksesshëm nga diaspora	A.1 Ndërtimi i platformës dixhitale gjithëpërfshirëse si një qendër e vetme për kthimin dhe investimet e diasporës, duke ofruar informacione, shërbime dhe burime të dëgjueshëm dhe dixhitale ndërveprues dhe burime dixhitale me qëllim lehtësimin e ndërveprimit dhe integrimin e tyre në ekosistemin e biznesit shqiptar	MEFA, MASH, MBZHR, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, IAL-te, Dhoma e Biznesit të Diasporës	2025	2026	1,000,000		1,000,000	200,000		0		Platforma efektive dhe në përdorim gjatë viti 2026	n/a	M.1 Përqëndrimi e individëve të talentuar, profesionistëve dhe shqiptarëve të suksesshëm që janë kthyer në Shqipëri nga diaspora.	Rritje 20% e numrit të kthimeve
	A.2 Zbatimi i një programi të qëndrueshëm të mbështetjes financiare për kompanitë, i krijuar posaçërisht për të inkurajuar rekrutimin e studiuesve dhe punonjësve shumë të aftë nga jashtë, si dhe për startup-et dhe iniciativat që përfshijnë diasporën në zhvillimin ekonomik të Shqipërisë. Përdorimi i një proces aplikimi dixhital për transparencë dhe efikasitet dhe përdorimi platformat në Internet për të përmirësuar aplikacionet, për të nxitur njëtëzimin dhe për të mbështetur projekte inovative	MEKI,Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, Unioni i Prodhuesve, MEFA	2025	2028	22,200,000		22,200,000	4,440,000		0		Numri i studiuesve ose profesionistëve dhe punëtorëve shumë të aftë të punësuar përmes programit nga një proces dixhital transparent dhe të mbështetur në procesin e kthimit të tyre	400 studiues ose profesionistë shumë të aftë punësuan 2000 punëtorë të punësuar përmes këtij programi		
	A.3. Zhvillimi i një programi stimulues për profesionistët e diasporës që kthehen në Shqipëri, duke ofruar përfitime të përshtatura dhe paketat mbështetëse për të lehtësuar riperfshirjen e tyre dhe kontributin në forcën punëtore lokale.	MEFA, MARD, MF, MEKI, Ministër Shteti për Pushtetin Vendor	2025	2028	3,550,000	2,000,000	1,500,000	700,000			50,000	Programet e stimujve të zhvilluara.	20-50 persona / vit.		
	A.4 Zbatimi i një programi mbështetës për investimin e diasporës në domenet prioritare S3, i mbështetur nga fushatat e synuara dhe platformat online për të tërhequr investime nga diaspora si në nivel kombëtar ashtu edhe në zonat e tyre përkatëse të origjinës	MEFA, MF, MEKI, MARD, Ministër Shteti për Pushtetin Vendor	2025	2028	1,000,000		1,000,000	200,000		0		suksesi i programit mbështës për investimet e diasporës në fushat prioritare S3, i matur me numrin dhe vlerën e investimeve të bëra nga anëtarët e diasporës, të gjurmuara përmes regjistrimeve të programeve dhe aktiviteteve të dokumentuara të investimeve	Sigurohi një minimum prej 5 milionë eurosh në investime të diasporës në fushat prioritare S3 brenda viti të parë të zbatimit të programit mbës, me të paktën 30% të investimeve të drejtuara drejt projekteve në zonat përkatëse të origjinës së diasporës.		
	A.5 Krijimi i një skeme financimi të diasporës për mbështetjen e investimeve në komunitetet e zonës së tyre të origjinës, bazuar në nevojat e identifikuara nga konsultimet e hapura të komunitetit, duke përdorur platforma online për të mbledhur të dhëna dhe për të siguruar shpërndarje efektive të burimeve (IOM).	MEFA, MF, MARD, MEKI, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor , Ministër, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, IOM	2025	2028	400,000		400,000	80,000		0		1. Të numërojë konsultimet me komunitetin për nevojat në çdo komunitet dhe të kontribuojë në krijimin e skemës së financimit. 2. Skema e financimit e krijuar dhe funksionale	1. 122 konsultime (61 komuna x 2 konsultime 2. na		
	A.6. Mbështetja e finalizimit dhe përmirësimi platformës AIBrain për të lehtësuar komunikimin me helikë të katërfishtë përmes një qasjeje inovative, duke përfshirë edhe diasporën, duke nxitur bashkëpunimin, dialogun, projektet e përbashkëta, start up-et, etj. Zhvillimi i aplikacioneve për IOS android	Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit,Unioni i Prodhuesve, NEC, MAS, MEFA, MEKI, LIFE	2025	2026	250,000		100,000	20,000		150,000		Platforma e finalizuar / numri i përdoruesve	1000 në vit		
	A.7 Krijimi i një regjistri dixhital të diasporës për gjurmim dhe komunikim efikas. Platforma online siguron informacion të saktë dhe të përditësuar, duke përmirësuar përpjekjet e koordinimit dhe angazhimit	MEFA	2025	2026	200,000		200,000	40,000		0		Regjistri u krijua	n/a		
	A.8 Nxitja e qarkullimit të trurit dhe eksportizës/kontributit të diasporës nga vendi i qëndrimit të diasporës, duke njëlëj njohuri dhe afësi në tregun shqiptar duke mundësuar gjithashtu ide dhe inovacione të reja, transferimin e njohurive, partneritete të reja dhe projekte të përbashkëta, si një vlerë e shtuar në inovacion, ekosistemin dhe mbytjen e boshllëqeve për njohuri dhe aftësi	MEFA, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit,Unioni i Prodhuesve, NEC, MAS, IAL, MEKI, JETA	2025	2028	200,000		200,000	40,000		0		Numri i fushatave në mediat sociale dhe platformat dixhitale.	Kampe dy-javore çdo muaj të dytë gjatë viti të parë		
Totali					28,800,000	2,000,000	26,600,000	5,720,000	0	150,000	50,000				
Objektivi specifik 1.2 Promovimi i zhvillimit teknologjik bazuar në kontributin dhe kërkimin e diasporës për të stimuluar rritjen ekonomike															
	A.1. Organizimi i një konference virtuale kombëtare "Diaspora për Zhvillim" për të lidhur komunitetet e diasporës me rajonet e pazhvilluara në Shqipëri.	MEFA,Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, MBZHR	2025	2026 occurs bi-annually	400,000	400,000		80,000			0	Pjesëmarrës në konferencë nga diaspora. Numri i sesioneve të konferencës Numri i iniciativave të paraqitura	400 - 500 pjesëmarrës		

M1. Krijimi i një programi për Zhvillimin e Diasporës 4 (D4D) që mbështet zhvillimin njerëzor dhe përfshirjen e diasporës dhe komuniteteve të migrantëve në zhvillimin e zonave ku mungon inovacioni dhe mungon ekspertiza teknologjike	A.2 Zhvillimi i një sistemi hartografik dixhital për të identifikuar diasporën në lidhje me fushat prioritare të S3 për zhvillim. Krijoni një platformë interaktive online për të katalaguar aftësitë, ekspertizën dhe interesat e tyre në fushat/përdorimin përkatës të Truft të A1.	MEFA,Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, MTM, MBZHR, MIE, Dhoma e Biznesit të Diasporës	2025	2027	200,000	100,000	100,000	40,000			0	Zhvillimi i një baze të dhënash të gjallë të ekspertëve të diasporës bujësore. Numri i njerëzve që marrin pjesë në konferencat e diasporës lidhur me bujësinë	400 - 500 eksperte regjistrohen çdo vit		
	A.3 Hartimi i një skeme kombëtare të vizitave të profesorëve/lektuesve nga diaspora/migrantët në fushat prioritare, duke i përfshirë ata në programet e mësimdhënies universitare dhe në përgatitjen e programeve aslnkëzore pas-sekondare të kualifikimeve, duke përdorur metoda hibride të angazhimit, duke përfshirë diahitale dhe balë për balë takime dhe aktivitete.	MEFA,MASH; IAL-të	2025	2028	40,000	20,000	20,000	8,000			0	Një rrjet kombëtar për profesorët e diasporës; Më të shumti	10 takime në vit; të paktën 10 seminare/né vit		
	A.4 Krijimi i një fondi kombëtar për të financuar zhvillimin e planeve inovative të veprimit komunal për përfshirjen e diasporës dhe komuniteteve të migrantëve në NHM, teknologjì, bujqësi, akuakulturë, biegtarì, bletarì, etj. Komunat konkurrojnë për financimin që është i hapur në 6-10 bashkì çdo vit. (GIZ)	MEFA, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC, MTM, MARD, MIE, IAL.	2025	2030	5,000,000			0	5,000,000		0	Numri i planeve të veprimit të zhvilluara Numri i projekteve të identifikuara	10 plane veprimi në vit të miratuara me vendim të këshillit bashkiak	1, Numri i projekteve të iniciuara në kuadër të Programit të Zhvillimit të Diasporës 4 (D4D) në zonat ku mungojnë inovacioni dhe ekspertiza teknologjike 2, Përqindja e rritjes në inovacionin lokal dhe ekspertizën teknologjike në zonat e mbështetura nga Programi i Zhvillimit Diaspora 4 (D4D).	1, 12 projekte 2, 25% brenda 3 viteve të ardhshme.
	A.5. Hartimi në formatin GIS, i qasshëm dixhitalisht për publikun global, i projekteve prioritare dhe fushave të lidhura me projektet dhe ndërhyrjet prioritare/emergjente të identifikuara në planet e veprimit të bashkive. Zhvillimi i një pasaporte GIS për secilin projekt, duke përfshirë kërkesat për financim, e cila bëhet e qasshme përmes faqes zyrtare të Internetit/kanaleve të mediave sociale të secilës bashkì.	MEFA, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC, MTM, MARD, MIE, IAL.	2025	2027	200,000	100,000	100,000	40,000				Numri i pasaportave të projektit GIS të zhvilluara Niveli i përdorimit të informacionit GIS.	122 pasaporta (61 bashkì e 2 pasaporta)		
	A.6. Zhvillimi i një moduli në ALBRAIN që përshkruan projektet dhe ndërhyrjet teknologjike që kërkojnë mbështetje nga komunitetet e diasporës dhe emigrantëve. Aplikacioni mundëson angazhimin, angazhimin dhe financimin e projekteve.	MEFA, Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, NEC,	2025	2027	50,000		50,000	10,000				Moduli i zhvilluar brenda ALBRAIN	n/a		
M2. Nxitja e krijimit të fuqisë punëtore të diasporës	A.1 Mbështetja e familjeve dhe individëve të diasporës që kthehen në Shqipëri me kredi të buta për rizhvillim dhe arsimim të fëmijëve. Lejoni aksesin për aplikacionet përmes një platforme virtuale që lehtësون apllikimin e lehtë, ofron kështilla financiare të personalizuara dhe gjurmon shlyerjen përmes një portali në internet.	MEFA, MARD, MEKI, Ministër Shtetì për Rinimë, MASH, MF	2025	2028	6,000,000	3,000,000	3,000,000	1,200,000			0	Numri i familjeve dhe individëve që kthehen çdo vit.	20-30 familje kthehen çdo vit.		
	A.2 Lehtësimi i procedurave dhe barrës burokratike për njohjen e diplomës dhe arsimit parauniversitar të pjesëshëm për nxënësit që transferohen në Shqipëri me familjet e tyre nepërmjet rishikimit të kuadrit ligjor, zhvillimit të një ndërfaqe/portali mbajtur për përdoruesit me udhëzime hap pas hapi dhe një manual për aplikime për të udhëhequr dhe lehtësuar njohjen e diplomave dhe arsimit të pjesëshëm parauniversitar (CIMEA)	MASHMEFA,	2025	2025	200,000		200,000	40,000			0	Procedurat e thjeshtuara.	n/a		
	A3. Ofrimi i kurseve kaluese për nxënësit që transferohen në sistemin arsimor shqiptar. Përdorimi i elementëve multimedialë, përmbajtjes interaktive dhe vlerësimeve për të lehtësuar kalimin pa probleme, duke lejuar që nxënësit të katojnë në klasën përkatëse pa pengesa.	MASHMEFA,	2025	2030	1,200,000		1,000,000	200,000			200,000			Përqindja e rritjes së numrit të anëtarëve të fuqisë punëtore të diasporës që kthehen në zonën e tyre të origjinës për shkak të iniciativave mbështëse.	70%
	A4. Rishikimi i kuadrit ligjor për të lejuar hapjen e shkollave me programe arsimore të huaja për të lejuar transferimin e lehtë nga sistemet e arsimit parauniversitar të huaj dhe për të lehtësuar njohjen.	MASHMEFA,	2025	2025	20,000		20,000	4,000			0	1. Numri i kurseve dhjitale të zhvilluara 2. numri i studentëve dërfitues Korniza ligjore e rishikuar dhe ndryshimet e cbatuara, pas studimit rishikues.	1. 100 kurse çdo vit nga klasa 1 - deri në klasën e 12, të paktën 1 për lëndë n/a		
	A5. Zbatimi i një platforme të bazuar në blockchain për njohjen automatike të kualifikimeve të Arsimit të Larët (HE), duke përdorur teknologji të avancuara për të verifikuar kredencialet akademike, duke thjeshtësuar procesin e internacionalizimit dhe duke reduktuar përyjesjet manuale, në mënyrë të sigurt dhe efikase (CIMEA).	MASH, IAL	2025	2026	50,000		50,000	10,000			0	Platforma e krijuar	n/a		
	A1. Nisni fushata të synuara televizive dhe media sociale për të angazhuar komunitetin e diasporës. Zhvilloni përmbajtje informative dhe tërheqëse që nxjerr në pah mundësitë, aktivitetet kulturore dhe përdëtesimet, duke siguruar një prani të qëndrueshme dhe interaktive në Internet.	MEFA,RTSH, AMA, MTM	2025	2028	260,000		200,000	40,000			60,000	Numri i fushatave në mediat sociale dhe platformat dixhitale. Nr. të përmbajtjeve dhe transmetimeve informative	kampinge dyjavore dymujore për dy vitet e para		
	A2. Krijimi i një kanali të ri televiziv, RTSH Diaspora, i krijuar posaçërisht për të përmbushur nevojat dhe interesat e komunitetit të diasporës. Përdoreni këtë kanal si një platformë të dedikuar për informacion, argëtim dhe angazhim në komunitet.	RTSH, AMA, MEFA	2025	2026	2,000,000		2,000,000	400,000			0	U krijua kanali televiziv. Të dhënat e shikueshmërisë	n/a		
	A3. Vendosja e marrëveshjeve për transmetimin e RTSH Diasporës dhe RTSH 1 në vende të tjera me populsi të konsiderueshme të diasporës shqiptare. Sigurimi i aksesit më të gjerë përmes partnerizëteve me transmetuesit ndërkombëtarë	RTSH, AMA, MEFA	2025	2028	0			0				Numri i marrëveshjeve të përfunduara. Numri i platformave që transmetojnë kanale në gjuhën shqipe.	2 marrëveshje në vit		

M3. Rritja e informacionit për diasporën mbi mundësitë, stimujt për angazhimin/kthimin e tyre në Shqipëri dhe investimi në njohuritë e gjuhës dhe kulturës shqipe për brezin e ri të diasporës.	A4. Zhvillimi dhe zbatimi i fushatave ndërgjegjësuese që inkurajojnë brezin e ri të familjeve të diasporës për të mësuar gjuhën shqipe. Përdorni RTSH Diaspora dhe RTSH 1 të transmetuara në vende të tjera, platforma dixhitale, media sociale dhe burime online për të ofruar mundësi për të mësuar gjuhë.	RTSH, AMA, MEFA, MAS, Ministër Shteti për Rininë	2025	2028	200,000		100,000	20,000			100,000	Krijimi i kursit të gjuhës Numri i fushatave në mediat sociale dhe platformat dixhitale.	kampe javore çdo javë të parë të çdo muaji gjatë dy viteve të para. Përgatitja e 5 kurseve të gjuhës brenda dy viteve të para.	Përmirësimi i angazhimit të diasporës dhe normave të kthimit në Shqipëri, siç dëshmohet nga rritja e ndërgjegjësimit dhe përdorimi i stimujve, shoqëruar me rritjen e investimeve në gjuhën shqipe dhe njohuritë kulturore tek brezi i ri i diasporës.	Deri në fund të vitit 2028, të arrihet një rritje prej 70% e angazhimit të diasporës dhe normave të kthimit në Shqipëri, shoqëruar me një rritje prej 30% të pjesëmarrjes së brezit të ri të diasporës në programet e gjuhës shqipe dhe të njohurive kulturore".
	A5. Krijimi i kampeve verore, skautizmi dhe dimërore që bashkojnë të rinj nga diaspora, komunitetet lokale dhe turistët që vizitojnë Shqipërinë. Këto kampe do t'u ofrojnë pjesëmarrësve mundësinë për të mësuar gjuhën, kulturën dhe traditat shqiptare duke shijuar bukurinë e natyrës dhe peizazheve tona përmes përvojave unike. Qëllimi është të tërheqë të rinjtë nga diaspora në vendin e tyre të origjinës, të forcojë lidhjet mes të rinjve shqiptarë brenda dhe jashtë vendit dhe të përmirësojë përvojën turistike të të rinjve me njohuri të reja dhe perspektiva të ndryshme. Zhvillimi i modeleve për kampet verore në Vlorë dhe kampet malore/skauterike në qarkun e Dibrës, me synimin për të riprodhuar këto modele në rajone të tjera.	MTE,MEFA Bashkia Vlorë, Bashkia Dibër, Ministri i Shtetit për Pushtetin Vendor, MASH, MBZHR	2025	2027	300,000			0			300,000	nr i kampeve modele verore dhe dimërore numri i kampeve verore dhe dimërore në vend	2-4 modele		
	A6. Lehtësimi i marrëveshjeve qeveritare që garantojnë mësimin e gjuhës shqipe si opsion i gjuhës së dytë/tretë në shkollat e vendeve me një numër të madh të diasporës shqiptare. Përdorni kanale diplomatike dhe platforma online për koordinim	MASH, MEFA, Ministër i Shtetit për Rininë	2025	2028	2,400,000		2,400,000	480,000			0	Numri i marrëveshjeve të përfunduara. Numri i institucioneve arsimore që ofrojnë mësimin e gjuhës shqipe. (mbështetje për 40 mësues me një angazhim vjetor me kohë të pjesshme prej 12000 EUR për person në vit)	2 marrëveshje shtetesh në vit; 40 mësues janë trajnuar dhe kanë paguar paga me kohë të pjesshme për shërbimet e mësimdhënies.		
	A7. Krijimi i platformave hibride për mësimin e gjuhës shqipe në shkollat publike dhe private jashtë vendit ku ka përqendrim të emigrantëve/diasporës shqiptare. Përdorni burime online dhe offline, duke ofruar përvoja të arritshme dhe ndërvepruese të të mësuarit	MASH, MEFA, Ministër i Shtetit për Rininë	2025	2028	200,000		200,000	40,000			0	Platforma e finalizuar / numri i përdoruesve	1 platformë, 500 përdorues aktivë çdo vit		
	A8. Krijimi i një rrjeti katedrash të studimeve/gjuhës shqipe në Institucionet e Arsimit të Lartë (IAL) në vende të ndryshme. Përdoreni këtë rrjet si një dritare për të përhapur njohuritë mbi studimet, gjuhën dhe kulturën shqiptare përmes kërkimeve bashkëpunuese, aktiviteteve dhe platformave dixhitale, të bazuara në projekte.	MASH, IAL, Akademia e Shkencave, MEFA	2025	2028	1,000,000		500,000	100,000			500,000	Rrjeti i krijuar Nr. të projekteve të përfunduara	10 projekte çdo vit financohen përkatësisht me 20 - 30 mijë euro.		
M4. Anëtarët e Diasporës mbështesin ruajtjen e kulturës dhe angazhohen në mbështetjen e komunitetit	A1. Krijimi i një kalendari vjetor të aktiviteteve që festojnë diasporën dhe kontributin e saj në ruajtjen e kulturës	MEFA, MEKI, MTM	2025	2027	1,500,000		1,500,000	300,000			0	Numri i aktiviteteve që zhvillohen çdo vit. [Përzgjedhja e një komune çdo vit për të pritur aktivitetet e festimit të diasporës në domenet prioritare S3 (S3 - Kryeqyteti i Vitit i Diasporës)]	6 aktivitete/vit në kryeqytet për diasporën. 3 aktivitete/vit në bashkitë e tjera	Rritje në përqindje në kontributet financiare të anëtarëve të diasporës drejt nismave të përbashkëta që synojnë ruajtjen e kulturës dhe mbështetjen e komunitetit	Rritje prej 25% në pjesëmarrjen dhe mbështetjen e anëtarëve të diasporës ndaj nismave të përbashkëta për ruajtjen e kulturës dhe angazhimin e komunitetit
	A.2. Ngritja e projektit "Adopto një shkollë/kopsht/njësi shëndetësore/ qendër kulturore apo një objekt tjetër lokal" përmes të cilit pjesëtarët e diasporës në bashkëpunim me komunat lokale mbështesin komunitetet e zonave të tyre të origjinës.	MEFA, MASH, Ministër Shteti për Rininë, Ministër Shteti për Pushtetin Vendor	2026	2030	500,000			0			500,000	nr i projekteve infrastrukturore të zhvilluara të zgjedhura për t'u financuar me konkurs kombëtar	3 - 6 projekte infrastrukturore të mbështetura nga ky projekt /vit		
Totali					21,720,000	3,620,000	11,440,000	3,012,000	5,000,000	0	1,660,000				

Objektivi specifik 1.3 Rritja e kapaciteteve teknologjike dhe sipërmarrëse përmes angazhimit të diasporës

M1. Zhvillimi i një qendre trajnimi teknologjik për të shfrytëzuar aftësitë, njohuritë dhe ekspertizën nga diaspora dhe për t'i sjellë ato në komunitete përmes punëdhënieve dhe iniciativave të mentorimi.	A1. Krijimi i një objekti trajnimi teknologjik duke përdorur një strukturë të përshtatshme shtetërore, duke e miratuar atë për akomodimin e seminareve dhe iniciativave të mentorimit.	MEFA,MAS, MEKI,	2025	2027	1,500,000		1,000,000	200,000	500,000		0	1. Krijimi i qendrës së trajnimit dhe kalendari i trajnimit duke përfshirë aktivitete specifike të kampeve verore/dimërore me ekspertizë nga diaspora) 2. Ekspertiza e ofruar	1. 50 poste trajnimi në objektin e trajnimit 2. ekspertizë e ofruar në 8-10 fusha të ndryshme të prioriteteve të S3.	Krijimi dhe funksionimi i një objekti trajnimi teknologjik, i matur me numrin e anëtarëve të diasporës të përfshirë në mënyrë aktive si trajnerë, mentorë ose lehtësues të seminareve, duke kontribuar me aftësitë, njohuritë dhe ekspertizën e tyre për të fuqizuar komunitetet	Krijimi dhe funksionalizimi i objektit të trajnimit teknologjik, duke siguruar angazhimin aktiv të të paktën 20 anëtarëve të diasporës si trajnerë, mentorë ose lehtësues të seminareve brenda vitit të parë të funksionimit
	A2. Organizimi i aktiviteteve për mbledhjen e fondeve në bashkëpunim me Fondin Shqiptar të Zhvillimit, duke synuar komunitetin e diasporës, për të mbledhur fonde për të mbështetur ngritjen e ambienteve të trajnimit, duke përfshirë infrastrukturën dhe pajisjet e trajnimit.	MEFA,MARD, Minister i Shtetit për Pushtetin Vendor, MEKI, MASH, FSHZH, AKSHI	2025	2026	50,000		50,000	10,000			0	Shuma e fondeve të mbledhura	7 aktivitete për mbledhjen e fondeve në vit		
	A3. Zhvillimi i një kalendari trajnimi gjithëpërfshirës që përcakton orarin dhe përmbajtjen e punëdhëniesh dhe iniciativave mentorimi. Përfshirja e ekspertizës nga diaspora në planifikim dhe ekzekutim, duke siguruar një gamë të ndryshme aftësish dhe transferimi njohurish.	MEFA,MARD, Minister i Shtetit për Pushtetin Vendor, MEKI, MASH, FSHZH, AKSHI	2026	2026	10,000	10,000		2,000			0	Kalendari i trajnimit në vend	n/a		
M2. Zhvillimi dhe zbatimi i kurrikulës së transferimit të teknologjisë brenda fushave prioritare S3, i lehtësuar nga objektet e arsimit dhe aftësimit profesional, me përfshirje dhe kontribut aktiv nga komunitetet e diasporës në ofrimin e zgjidhjeve inovative për zhvillim.	A1. Zbatimi i një modeli të kurrikulës së transferimit të teknologjisë në një qendër të përshtatshme të Arsimit dhe Formimit Profesional (AFP) në fushën prioritare S3. Vlerësoni aftësitë dhe burimet e objektit për të përshtatur kurrikulën.	MEKI, NAVETQ, MEFA, MES, MARD, MTM, MIE	2025	2026	50,000		50,000	10,000			0	Modeli i krijuar/vlerësuar kapacitetet	n/a	Përqindja e objekteve të arsimit dhe aftësimit profesional që zbatojnë me sukses kurrikulën e transferimit të teknologjisë brenda fushave prioritare S3, me raste të dokumentuara të pjesëmarrjes aktive dhe kontributeve novatore nga komunitetet e diasporës drejt zgjidhjeve zhvillimore.	të paktën 70%
	A2. Bashkëpunimi me ekspertizën e diasporës dhe shfrytëzoni mbështetjen e Erasmus Plus për të zhvilluar një kurrikulë për transferimin e teknologjisë. Përafrimi kurrikulës me strategjitë e llimit të trurit, duke theksuar zgjidhjet novatore për zhvillim.	MEKI, NAVETQ, MEFA, MES, MARD, MTM, MIE	2025	2026	100,000		100,000	20,000			0	nr. i lëndëve kurrikulare për transferimin e teknologjisë	15 - 20 kurrikula të lëndëve të miratuara nga NAVETEQ		
	A3. Zbatimi i modelit në qendrat e AFP-së	MEKI, NAVETQ, MEFA, MES, MARD, MTM, MIE	2026	2027	0			0				Numri i qendrave të AFP-së me kurrikulë të transferimit të teknologjisë aktive	3 qendra në vit		
M3. Është krijuar një fond për	A1. Krijimi i një skeme mbështetëse për nxitjen e iniciativave të agro-prodhimit të diasporës në zonat rurale dhe kthimin e punëtorëve/migrantëve të specializuar nga diaspora në sektorin agroushqimor, duke u fokusuar në krijimin e vendeve të punës në sektorin agroushqimor dhe veçanërisht në zonat rurale.	MARD,MEKI, MEFA, Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, MTM	2025	2030	2,500,000		2,000,000	400,000			500,000	Skema e mbështetjes e krijuar / numri i iniciativave të mbështetura çdo vit	Janë zhvilluar 10 iniciativa në formen e sipërmarrjeve të mesme	Krijimi i një fondi për	Krijimi i fondit të

A1. Lehtësimi krijimi nga njësitë prej agrosipërmarrjen për të shfrytëzuar burimet profesionale të diasporës dhe për t'i angazhuar ato në mënyrë efektive në sektorin agro-ushqimor	A2. Zgjerimi i mbështetjes për ngritjen e sipërmarrjeve bashkëpunuese dhe bizneseve të vogla të udhëhequra nga diaspora në zonat që përjetojnë migrimin më të lartë, duke synuar të kthejnë tendencat e migrimit duke lidhur rajonet që përballen me sfida buljësore ose mjedisore me projekte zhvillimi.	MARD,MEKI, MEFA, Ministër I Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, MTM	2025	2030	2,500,000		2,500,000	500,000			0	Numri i sipërmarrjeve të krijuara kooperativë	Janë zhvilluar 10 nisma në formën e kooperativave/sipërmarrjeve të mesme	agrosipërmarrjen, i matur me numrin e profesionistëve të diasporës të angazhuar në sektorin agro-ushqimor përmes kontributeve financiare dhe përfshirjes aktive në iniciativat përkatëse.	agrosipërmarrjes dhe sigurimi i angazhimit aktiv të të paktën 50 profesionistëve të diasporës në sektorin agroushqimor brenda viti të parë të zbatimit të tij, dhe radhazi 100/vit.
	A3. Lehtësimi i krijimit të sipërmarrjeve sociale që promovojnë eko-turizmin, duke shfrytëzuar kontributin dhe angazhimin e diasporës. Zbatimi i skemave Brain Gain/Brain Circulation për të tërhequr profesionistë dhe ekspertë të diasporës, duke kontribuuar në zhvillimin e qëndrueshëm rural.	MARD,MEKI, MEFA, Ministër I Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, MTM	2025	2030	1,500,000		1,000,000	200,000			500,000	Numri i sipërmarrjeve sociale të themeluara	Janë zhvilluar 10 iniciativa në formën e bizneseve sociale		
Totali për Objektivin specifik 2					8,210,000	10,000	6,700,000	1,342,000	500,000	0	1,000,000				
Totali për Objektivin 1					58,730,000	5,630,000	44,740,000	10,074,000	5,500,000	0	2,710,000				

* Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen në kuadër të buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor. Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos. Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3

FUSHA PRIORITARE NDËRSEKTORIALE: Përparimi i Kërkimit dhe Inovacionit për Rritje Inteligjente

Matja	Aktiviteti	Institucionet /organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Data e fillimit	Data e përfundimit	Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit						Treguesi i output-it	Objektivi i output-it	Treguesit e rezultatit	Objektivi i rezultatit	Matja
						Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku					
Objektivi Strategjik nr. 1: Sigurimi i transformimit të Kërkimit dhe Inovacionit përmes Inovacionit Dixhital dhe përparimit teknologjik dhe sigurimi i ekselencës në kërkimin shkencor dhe rezultatet e inovacionit.																
Objektivi i Përcaktuar 1.1: Shfrytëzimi i ekspertizës kolektive, burimeve dhe perspektivave të të gjithë palëve të interesuara nga qeveria, industria, akademia dhe shoqëria brenda quadruple helix (heliksit të katërfishtë), duke promovuar një qasje sinergjike që krijon një ekosistem inovacioni dinamik dhe efektiv, duke rezultuar në përparime të qëndrueshme dhe me ndikim.																
M1. Përforcimi i sistemve të kërkimit përmes inovacioneve dixhitale dhe teknologjike si në nivel politikash ashtu edhe në nivel praktik	A.1 Miratimi i ligjit për kërkimin shkencor që adreson sfidat dhe nevojat për transformimin e sektorit të kërkimit në Shqipëri, duke siguruar kuadrin ligjor dhe duke nxitur bashkëpunimin midis palëve të interesuara të heliksës së katërfishtë	**MAS**, NASRI, ministri i Shtetit për Sipërmarrjen, MEKI, MIE, MARD, MTM	2025	2025	0	0					0	Miratohet ligji për kërkimin shkencor	n/a	M.1 Përqindja e rritjes së projekteve kërkimore dhe efikasitetit për shkak të zbatimit të risive dixhitale dhe teknologjike në sistemin e kërkimit.	40%	
	A.2 Përmirësimi dhe forcimi i rrjetit NCP për programet e Bashkimit Evropian dhe krijimi i një mekanizmi vlerësimi gjithëpërfshirës për të vlerësuar rezultatet e performancës së tyre	**MAS**, NASRI,	2025	2026	60,000		60,000	12,000			0	Numri i NCP-ve të trajnuar për programet e BE-së	6 trajnime			
	A.3 Mbështetja e platformës me shumë nivele dhe shumë palësh të BE-së dhe Misioneve Globale në Shqipëri, si hapësirë bashkëpunimi për bashkëpunimin shumëniveleësh dhe ndërsektorial që synon zbatimin e S3, duke mundësuar një rrjetë territoriale novatore dhe të qëndrueshme dhe plotësimin e hendeku i industrisë me tregun e vetëm të BE-së		2025	2030	480,000		430,000				50,000	Mbështetje e siguruar për platformën me shumë nivele	n/a			
	A.4 Nxitja/inkurajimi i angazhimit aktiv të universiteteve dhe ndërmarrjeve në nismat, bashkëpunimet dhe projektet e Bashkimit Evropian. Zgjerojnë asistencën për përgatitjen e projektit të SASPAC për të përfshirë universitetet dhe për të ndihmuar bizneset në aplikimin për projektet e Bashkimit Evropian	**SASPAC**, MAS, IAL, NEC, ministri i shtetit për sipërmarrjen dhe klimën e biznesit	2025	2028	150,000				40,000		110,000	Numri i aplikimeve për projekte të BE-së nga universitetet dhe bizneset e mbështetura	100			
	A.5 Mbështetja e kurseve të trajnimit cilësor dhe të certifikuara për shkrimin dhe menaxhimin e projekteve të BE-se	**SASPAC**, MAS, IAL, NEC, min e shtetit për sipërmarrjen dhe klimën e biznesit	2025	2027	160,000				160,000		-	Numri i stafit universitar të trajnuar nga SASPAC për përgatitjen e projekteve	400 staf universiteti (20 aktivitete)			
	A.6 Rivlerësimi dhe përditësimi i kuadrit ligjor për të permirësuar proceset burokratike si për projektet kombëtare ashtu edhe për ato të Bashkimit Europian. Thjeshtoni mekanizmat e raportimit për projektet e BE-së duke krijuar një sistem raportimi online për Njësinë Qendrore të Financave dhe Kontratave (CFCU)	**MEKI**, SASPAC, NASRI, MAS, IAL, NEC, min e shtetit për sipërmarrjen dhe klimën e biznesit	2025	2025	100,000						100,000	Numri i proceseve burokratike të racionalizuara dhe kornizat ligjore të përditesuara për projektet kombëtare dhe të BE-së Numri i projekteve të BE-së që përdorin sistemin e raportimit të sapokrijuar në internet për Njësinë Qendrore të Financave dhe Kontratave (CFCU)	n/a			
	A.7 Miratimi dhe zbatimi i Kartës Evropiane për Kërkuesit	**NASRI**, MAS,	2025	2026	na							Miratimi i Kartës Evropiane për Kërkuesit	n/a			
	A.8 Rivlerësimi dhe përditësimi i kuadrit ligjor për të vlerësuar dhe përcaktuar sasinë e përpjekjeve dhe produktivitetit të kërkimit në institucionet e Arsimit të Larte (IAL)	**MAS**, NASRI, IAL	2025	2025	na							Kuadri ligjor i përditesuar Numri i IAL-ve që raportojnë sasinë e përpjekjeve kërkimore dhe matjeve të produktivitetit sipas kuadrit të ri ligjor.	n/a			
	A.9 Zbatimi i një skeme shpërblimi që ofron përfitime financiare dhe mundësi përparimi në karrierë për kërkuesit që sigurojnë me sukses projektet e Bashkimit Evropian dhe prokurojnë mbështetje financiare për institucionet e tyre.	**MAS**, NASRI, IAL	2025	2027	300,000.00						300,000	% shuma e përfituar nga studiues të programit. Rishikimi i akteve nënligjore për avancim në karrierë	1% e projektit të BE-së të siguruara përfituar nga studiuesit. Rregulloret e rishikuara			

	A.10 Prezantimi i dispozitave që mbështesin dhe inkurajojnë investimet e sektorit privat në kërkimin dhe inovacionin, zbutjen dhe përshtatjen e klimës si një prioritet kyç i BE-së	MEKI, NASRI, MAS, IAL, NEC, min e shtetit për sipërmarrjen dhe klimën e biznesit	2025	2026	na							Paraqiten dispozita ligjore	n/a		
Totali për objektivin specifik 1					1,250,000	0	490,000	12,000	200,000	0	560,000				
Objektivi i Përcaktuar 1.2: Përcaktimi i një kornize mbështetëse specifike për proceset e transferimit të teknologjisë (vertikale dhe horizontale) duke "forcuar lidhjet ndërmjet aneës së furnizimit me teknologji, adoptuesve të teknologjisë dhe ofruesve të shërbimeve mbështetëse ndërmjetësuese".															
M1. Rritja e roli institucional dhe aftësive të brendshme të agjencive shtetërore si AIDA dhe të tjera për rritjen e pjesëmarrjes shqiptare në aktivitete ndërkombëtare për të nxitur rrjetëzimin, mbështetjen e produkteve "Made in Albania" dhe integrimin në zinxhirët globalë të vlerave të sektorëve prioritarë të S3.	A.1 Mbështetja e trajnimeve për punonjësit e agjencive/enteve shtetërore për përmirësimin e rrjeteve për kompanitë shqiptare që prodhojnë produkta "Made in Albania"	AIDA, AIC, MEKI, MTM, MARD	2025	2027	30,000		30,000	6,000				Numri i trajnimeve për punonjësit e agjencive/enteve shtetërore	1 trajnim / vit	Rritja e pjesëmarrjes shqiptare në aktivitetet ndërkombëtare për të nxitur rrjetëzimin, mbështetjen e produkteve "Made in Albania" dhe integrimin në zinxhirët e vlerave globale.	30%
	A.2. Mbështetja e sipërmarrjeve shqiptare në integrimin në zinxhirët e vlerave ndërkombëtare, duke theksuar veçanërisht sektorët prioritarë strategjikë S3	AIDA, AIC, MEKI, MTM, MARD	2025	2027	200,000		200,000	40,000				Numri i sipërmarrjeve shqiptare të integruara në zinxhirët ndërkombëtarë të vlerës në sektorët me prioritet strategjik S3.	të paktën 20		
	A. 3 Mbështetja e sipërmarrjeve shqiptare në transformimin e tyre të gjelbër dhe dixhital sipas rregulores evropiane të ESG-së, me një program transformimi të përshtatur dhe një rrjet të drejtuar nga AI që ndjek progresin dhe ndikimin e tyre në ESG	AIDA, MEKI, MTM, MARD	2025	2030	14,000,000		200,000				13,800,000	Programi i përshtatur i transformimit në fuqi			
	A. 4 Mbështetja e lidhjes së studiuesve shqiptarë me misionet e BE-së dhe ato globale (që synojnë kërkimin dhe inovacionin më të afërt me prioritetet në nivel lokal dhe kombëtar), për fokusimin e aktiviteteve të tyre në zgjidhjet konkrete të nevojshme për një transformim të shëndoshë të qëndrueshëm të vendit.	AIDA, MEKI, MTM, MARD	2025	2030	280,000		280,000					Kërkuesit Shqiptarë pjesë e rrjetit të BE-së dhe Misioneve Globale	n/a		
	A.5. Rritja e mundësive të rrjetëzimit dhe lehtësimi i përfshirjes së kompanive shqiptare në panairet ndërkombëtare	AIDA, AIC, MEKI, MTM, MARD	2025	2027	500,000		500,000	100,000				Numri i kompanive shqiptare që marrin pjesë në panairet ndërkombëtare	100		
	A.6. Rigjallëroni qasjet ndaj diplomacisë ekonomike	AIDA, AIC, MEFA, MEKI, MTM, MARD	2025	2026	300,000		300,000	150,000				Numri i iniciativave të reja ose të rigjallëruara të diplomacisë ekonomike të zbatuara	6 aktivitete		
	A.7. Promovimi dhe mbështetja e partneriteteve strategjike, marrëveshjeve, bashkëpunimeve dhe shkëmbimit të njohurive ndërmjet enteve publike vendase dhe ndërkombëtare, me qëllim lehtësimin e transferimit të teknologjisë dhe ekspertizës në zhvillimin dhe vendosjen e teknologjive inovative	AIC, AIDA, MEKI, MTM, MARD	2025	2027	200,000		200,000	40,000				Numri i partneriteteve strategjike, marrëveshjeve dhe bashkëpunimeve të krijuara ndërmjet subjekteve publike vendase dhe ndërkombëtare	20		
	A.8 Mbështetja e aktiviteteve të avokimit dhe lobimit në kuadrin e potencialit të lartë të BE-së dhe Platformës së Misioneve Globale, me syminin për të shfrytëzuar burimet e Misioneve për zbatimin e projekteve përkatëse në S3	AIDA, MEKI, MTM, MARD	2025	2030	250,000		250,000					Aktivitetet e mbështetura në kuadër të BE-së dhe Misioneve Globale	ns		
M.2 Zhvillimi nga universitetet dhe organet kërkimore të aktiviteteve të Misionit të Tretë, duke përfshirë mbështetjen për spin-offs, dhe krijimin e një rrjeti kombëtar të ndërmjetësve të inovacionit si Qendrat e Inovacionit Industrial, Parqet Teknike dhe Grupet, ku palët e interesuara të heliksit të katërfishtë mund të bashkëpunojnë në mënyrë të qëndrueshme.	A.1 Mbështetja e partneritetit midis universiteteve dhe sektorit të biznesit për të krijuar spin-off dhe qendra për zhvillim, kërkim dhe inovacion, duke përfshirë pjesëmarrës nga heliksi i katërfishtë.	MAS, MEKI, IAL	2025	2027	20,000		20,000	4,000				Numri i nënprodukteve dhe qendrave të inovacionit të krijuara	3 nënprodukte të paktën 1 qendër inovacioni dhe 1 i lidhur ngushtë me BE-në dhe Misionet Globale që tërheqin burimet e Inovacionit Klimatik dhe sigurojnë një ndikim të gjerë territorial	Ndjekja e rritjes së nënprodukteve të suksesshme dhe krijimit dhe qëndrueshmërisë së	
	A.2 Mbështetja e krijimit të qendrave industriale të inovacionit	MEKI. Min Shteti për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2027	200,000		200,000	40,000				Numri i qendrave të inovacionit industrial të krijuar	të paktën 1		
	A.3 Krijimi i Teknoparkut të parë me fokus TIK Durana	AIC, MEKI	2025	2027	11,500,000		1,500,000				10,000,000	Krijohet Parku Teknologjik	n/a		
	A.4 Krijimi i Zonës Ekonomike dhe Kulturore (ZEK)	AIC, MEKI	2025	2029	tbd							Krijohet Zona e Lirë Ekonomike dhe Kulturore	n/a		
	A.5 Krijimi i Teknoparkut dhe kampusit universitar në Tiranë	AIC, Bashkia Tiranë, IAL, MAS	2025	2028	tbd							Krijohet teknoparku dhe kampusi universitar në Tiranë	n/a		
	A.6 Kryerja e një ekzaminimi dhe përditësimi gjithëpërfshirës të legjislacionit që rregullon parqet teknologjike dhe TEDA-t.	AIC, MEKI	2025	2026	na							Legjislacioni i përditësuar dhe miratuar	n/a		

	A.7 Prezantimi i dispozitave në ligjin për kërkimin shkencor që lejon ngritjen e qendrave të ekselencës dhe lehtësون pjesëmarrjen dhe bashkëpunimet ndërkombëtare në qendrat ndërkombëtare/rajonale të ekselencës	Agjencia e Inovacionit dhe Ekselencës, MEKI, MAS, NASRI	2025	2025	na							Dispozitat e paraqitura dhe miratuara	n/a	ndërmjetësve të inovacionit si Qendrat e inovacionit industrial, Parqet Teknike dhe Grupimet. Vlerësimi i efektivitetit të bashkëpunimit ndërmjet palëve të interesuara të helikës së katërfishtë: akademia, industria, qeveria dhe shoqëria civile. Mbledhja e të dhënave për numrin dhe rritjen e nënprodukteve, zhvillimin dhe suksesin operacional të qendrave dhe grupimeve të inovacionit, dhe shtrirjen e bashkëpunimit të palëve të interesuara përmes anketave, raporteve financiare dhe vlerësimeve cilësore.	
	A.8 Krijimi i qendrës së ekselencës në nanoteknologji në një qendër inovacioni në Berzhitë	MAS, MEKI, Bashkia Tiranë, Agjencia e Inovacionit dhe Ekselencës	2025	2028	60,000,000		10,000,000	2,000,000	50,000,000		-	Themelimi i qendrës së ekselencës në nanoteknologji	n/a		70%
	A.9 Krijimi i Qendrës Rajonale të Ekselencës për Shkencë Biomarine në Vlorë.	MAS, MEKI, Bashkia Vlorë, Agjencia e Inovacionit dhe Ekselencës	2025	2028	20,000,000		6,000,000	1,200,000	14,000,000		-	Qendra Rajonale e Ekselencës për Shkencë Biomarine e krijuar në Vlorë	n/a		
	A.10 Lehtësimi i zhvillimit të qendrave të reja të EIT (Instituti Europian i Inovacionit dhe Teknologjisë) KIC në Shqipëri, duke i dhënë përparësi atyre që përputhen me prioritetet strategjike S3	MEKI, Agjencia e Inovacionit dhe Ekselencës, MIE, MARD, MTM	2025	2028	n/a						0	procedurat dhe politikat rregullatore të hartuara për të lehtësuar ngritjen e qendrave të KIC të EIT (Instituti Europian i Inovacionit dhe Teknologjisë) në përputhje me prioritetet strategjike S3	n/a		
	A.11 Mbështetja e njëtë të bërthamave të inovacionit në administratën publike	Agjencia e Inovacionit dhe Ekselencës, Ministër i Shtetit për Administratën Publike DAP	2025	2025	30,000					30,000	0	Numri i programeve për ndërtimin e kapaciteteve dhe burimeve të ofruara për bërthamat ekzistuese të inovacionit në administratën publike	2 trajnime		
	A.12 Mbështetja për krijimin e grupimeve në zonat prioritare S3	MEKI, MIE, MTM, MARD, MAS, NASRI	2025	2027	100,000	100,000		20,000			0	Nr i grupimeve të krijuara	te paktën 3 grupe		
	A.13 Rishikimi i kuadrit ligjor për të mbështetur krijimin e grupimeve dhe përfshirja e dispozitave në ligjin për kërkimin shkencor	MAS, MEKI, NASRI	2025	2025	10,000					10,000		dispozitat ligjore të rishikuara dhe të përditësuara për të mbështetur krijimin e grupimeve	n/a		
M.3 Sigurimi i qasjes me të lehtë në Shërbimin e Biznesit Intensiv të Njohurive (KIBS) dhe përputhje me e mirë e kerkesës së NVM-ve për inovacion dhe rritja e shpërndarjes së inovacioneve teknologjike nëpër sektorë dhe territor	A.1 Krijoni një platformë të centralizuar në internet që u ofron NVM-ve akses në Shërbimet e Biznesit Intensiv të Njohurive (KIBS). Kjo platformë do të ofrojë një drejtori gjithëpërfshirëse të ofrueseve të shërbimeve, burimeve dhe mjeteve për të mbështetur SME-të në gjetjen e partnerëve dhe shërbimeve të duhura të inovacionit.	MEKI, AIDA, Ministre e Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2026	50,000		50,000	10,000				Platforma e themeluar Numri i NVM-ve të regjistruara dhe duke përdorur në mënyrë aktive platformën KIBS për mbështetjen e inovacionit.	të paktën 30 NVM	Rritje në përqindje në NVM-të që përdorin Shërbimet e Biznesit Intensiv të Njohurive (KIBS)	60%
	A.2. Organizimi i aktiviteteve të rregullta të përputhjes së inovacionit, të tilla si seminare dhe sesione njëtëzimi, ku NVM-të mund të takohen me ofruesit e KIBS-it, të mësojnë rreth inovacioneve teknologjike dhe të eksplorojnë mundësitë e bashkëpunimit. Këto aktivitete duhet të jenë specifike për sektorin dhe të mbulojnë rajone të ndryshme për të siguruar pjesëmarrje të gjerë.	MEKI, AIDA, Ministre e Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2030	120,000		120,000	24,000				Numri i aktiviteteve të organizuara për përputhjen e inovacionit dhe numri i NVM-ve pjesëmarrëse në këto aktivitete	1 aktivitet/vit		
Totali SO1.2					197,790,000	100,000	19,850,000	3,610,000	64,000,000	40,000	23,800,000				
Objektivi specifik 1.3 Përcaktimi i një kuadri të shëndoshë politikash industriale/inovative me qëllim të krijimit të një klime të favorshme biznesi për kompanitë për të zhvilluar kërkimin dhe inovacionin															
M.1 Rishikimi i skemave ruktësë që synojnë promovimin e fushave prioritare të S3 me masa ndërhyrëse specifike dhe duke futur dispozita që mbështesin investimet e sektorit privat në kërkimin dhe inovacionin.	A.1. Krijimi e një rishikimi dhe vlerësimi të detajuar të skemave aktuale stimulues që synojnë fushat prioritare S3, duke përfshirë sëto të parashikuara në plan e veprimit. Kjo do të shërbejë si bazë analizimi e efektivitetit të masave ekzistuese, identifikimin e boshllëqeve dhe barrierave dhe mbledhjen e reagimeve nga palët e interesuara në	MEKI,MF	2025	2026	20,000		20,000	10,000				Rishikimi i skemave ruktësë dhe gjenerimi i raporteve të vlerësimit.	n/a	Rritja e investimeve të sektorit privat në kërkim dhe inovacion brenda fushave prioritare të S3, e matur si përqindje e investimeve totale në këto fusha krahasuar me vitin bazë.	20%
	A2. Bazuar në gjetjet e vlerësimit, hartoni dhe zbatoni programe të reja ruktësë të përshtatura posaçërisht për të inkurajuar investimet e sektorit privat në kërkime dhe inovacione brenda fushave prioritare S3. Kjo mund të përfshijë stimuj tatimorë, grante, subvencione dhe mundësi partneriteti publiko-privat.	MEKI,MF	2026	2030	500,000		500,000					Programi i zhvilluar dhe lancular. Numri i kompanive private qe investojnë në kërkime dhe inovacione duke përdorur programin ruktës	10 biznese/vit		
M.2 Miratimi i politikave fiskale të qëndrueshme	A.1 Krijimi i një platforme për investimet e huaja "Connect Albania".	MEKI,AIDA	2025	2027	200,000	200,000		40,000			160,000.00	Platforma e krijuar dhe funksionale.	n/a	Matja e rritjes së investimeve të huaja në aktivitetet e kërkimit dhe zhvillimit (R&D) - si një ndryshim në përqindje	30%
	A.2 Lehtësimi për tërheqjen e investimeve të huaja	MEKI,AIDA, AIC	2025	2027	20,000	20,000		4,000			16000	Numri i marrëveshjeve me investitorët	8		

M.3 Percaktimi i një kuadri legjislativ dhe rregullator të përafruar me standardin e BE-së dhe që mund të inkurajojë investimet nga kompanitë vendase dhe investimet e huaja dhe zhvillimin e grupimeve	A.1 Hartimi dhe miratimi i dokumentit për Politikën Industriale	MEKI,MIE	2025	2026	-							Miratohet dokumenti për politikën industriale	n/a	Rritja e numrit të investimeve të reja vendase dhe të huaja në sektorët e synuar,
	A.2. Organizimi i një seri seminaresh konsultimi me palët e interesuara që përfshijnë përfaqësues nga kompanitë vendase, investitorë të huaj, ekspertë ligjorë dhe agjenci qeveritare përkatëse. Qëllimi është të mbidhen të dhëna dhe rekomandime për përafrimin e kornizës legjislative dhe rregullatore me standardet e BE-së. Bazuar në reagimet dhe praktikat më të mira, hartoni një kuadër gjithëpërfshirës legjislativ dhe rregullator që inkurajon investimet.	MEKI, AIDA, Ministre e Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2030	100,000						100,000	Numri i seminareve konsultative me palët e interesuara të zhvilluara. Është hartuar dhe shqyrtuar draft dokumenti i kornizës legjislative dhe rregullative.	20 seminare		
M.4 Thjeshtim i fortë i procedurave për filimin e investimeve të biznesit	A.1. Krijimi i një portali online me një ndalesë që integron të gjitha procedurat e nevojshme për filimin e një investimi biznesi. Ky portal duhet të ofrojë një proces të thjeshtuar për regjistrimin e biznesit, licencimin, lejet dhe kërkesat e tjera rregullatore, duke e bërë më të lehtë për investitorët të kryejnë të gjithë hapat e nevojshëm në një vend.	MEKI, AIDA, Ministre e Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2026	50,000			-			50,000	U krijua portali online me një ndalesë për regjistrim dhe licencim	n/a	Reduktimi i kohës mesatare dhe numrit të hapave të nevojshëm për filimin e një biznesi, i matur para dhe pas zbatimit të procedurave të thjeshtuara.	
	A.2. Hartoni dhe zbatoni një proces miratimi të shpejtë për investimet e biznesit, veçanërisht për sektorët e identifikuar si prioritete strategjike. Kjo mund të përfshijë ngritjen e ekipeve të dedikuara për të trajtuar aplikacionet me shpejtësi, duke reduktuar kohën e pritjes për miratime dhe duke ofruar udhëzime dhe mbështetje të qarta për aplikantët.	MEKI,MF, AIDA, Ministre e Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	2025	2027	-							procesi i miratimit të shpejtë për investimet e biznesit të projektuara dhe të zbatuara	n/a		të paktën 50%
M.5 Prezantimi i një paketë mjetesh politikash për të mbështetur biznestë në aksesin e fondeve publike të dedikuara për Kërkim dhe Zhvillim, duke përfshirë krijimin e platformave informative dhe një strategjie të dedikuar komunikimi	A.1. Krijimi një platformë informative online që ofron informacion të plotë mbi mundësitë e financimit publik kushtuar kërkimit dhe inovacionit (R&I). Kjo platformë duhet të përfshijë udhëzime mbi procedurat e aplikimit, kriteret e përshtatshmërisë, afatet dhe informacionin e kontaktit për ndihmë të mëtejshme. Ai gjithashtu duhet të paraqesë histori suksesi dhe praktika më të mira për të inkurajuar më shumë biznese të aplikojnë.	MAS,NASRI, MEKI	2025	2026	50,000						50,000	Krijimi i platformës online . Numri i bizneseve të regjistruara dhe që përdorin në mënyrë aktive platformën online	të paktën 50 biznese	Rritja e numrit të bizneseve që aksesojnë me sukses financimin publik per kërkimin dhe inovacionin	
	A2. Zhvillimi dhe ekzekutimi i një strategjie komunikimi të dedikuar për të rritur ndërgjegjësimin në lidhje me fondet publike të disponueshme të BE-së për R&I. Kjo strategji duhet të përfshijë organizimin e webinareve, seminareve dhe sesionveve informative, si dhe shfrytëzimin e mediave sociale, buletineve dhe mjeteve të tjera të marketingut dixhital për të arritur një audiencë të gjerë të aplikantëve të mundshëm.	MAS,NASRI, MEKI	2025	2027	80,000		16,000				80,000	Numri i webinareve, seminareve dhe sesioneve informative, mediave sociale dhe buletineve, mjeteve të marketingut dixhital	20		30%
M.6 Forcimi i kuadrit rritës për R&I drejtuar drejt futjes ndërsektoriale të praktikave dhe proceseve miqësore me mjedisin dhe të qëndrueshëm dhe drejt adoptimit të zgjidhjeve teknologjike dixhitale, si në sektorin privat ashtu edhe në atë publik	A.1 Mbështetja zgjidhje inovative që mundësojnë dhe zhvillojnë procese dhe teknologji miqësore me mjedisin	MTM, MEKI	2025	2027	150,000		150,000	30,000				Numri i proceseve dhe teknologjive miqësore me mjedisin e zhvilluar dhe zbatuar.	të paktën 5 biznese në vit marrin grante për zhvillimin e teknologjive të reja	Rritja e numrit të subjekteve të sektorit privat dhe publik që adoptojnë praktika eko-miqësore dhe të qëndrueshme dhe zgjidhje teknologjike dixhitale	
	A.2 Nxitja e adoptimit të teknologjive të avancuara dhe inovative, së bashku me zgjidhjet dixhitale, për të rritur efikasitetin e procesit, automatizimin dhe qëndrueshmërinë mjedisore, duke tejkaluar gjithashtu kapitalin e kufizuar njerëzor dhe fuqinë punëtore	MIE, MTM, MEKI	2025	2027	3,000,000		3,000,000	600,000				Numri i bizneseve që adoptojnë teknologji të avancuara dhe inovative.	të paktën 10 biznese/vit		
	A3 Mbështetja e zhvillimit të grupimeve ekonomike territoriale për rezistencën ndaj klimës (CResCCo) në kuadrin e BE-së dhe Misioneve Globale. Çështja Shqiptare CresCCo do të zgjerohet më pas në nivel BE dhe global si një praktikë e avancuar e agregimit publik-privat në nivel territorial që mundëson elasticitetin e ESG.	MEKI,MTE	2025	2030	4,000,000		1,000,000				3,000,000	Nr i grupimeve territoriale	të paktën 3 grupime territoriale		
	A.4 Krijimi i programeve të dhënies së çmimeve për idetë dhe proceset inovative brenda administratës publike	Ministri i Shtetit për Administratën Publike,MEKI	2025	2027	75,000		75,000	15000				Numri i çmimeve për ide dhe procese novatore brenda administratës publike.	5 çmime / vit		
	A.5 Nxitja e patentave të reja të regjistruara në Shqipëri	DPPI, MEKI	2025	2028	120,000		120,000	24,000				Numri i patentave të reja të regjistruara çdo vit.	të paktën 5 patenta të reja/vit		

	A.6 Nxitja e kompanive që investojnë në R & I dhe ato që investojnë në kërkim dhe arsim	MEKI, MAS	2025	2027	1,500,000		1,500,000	300,000				numri i kompanive të sektorit privat të stimuluara për investime në K&I dhe kërkime dhe arsimim.	të paktën 20 biznese/vit		50%
	A.7 Zbatimi i një sistemi çmimesh të niveleve për shkencëtarët që publikojnë në revista të njohura, ku shpërblimet rriten me faktorin e ndikimit të revistës, duke filluar nga ato me një faktor ndikimi më shumë se 3	MAS, NASRI	2025	2027	200,000		200,000	40,000				Numri i çmimeve të dhëna shkencëtarëve bazuar në faktorin e ndikimit të publikimit.	të paktën 10 çmime / vit		
	A.8 Rishikimi i kuadrit ligjor për të lehtësuar procedurat burokratike për projektet kombëtare dhe të BE-së	MEKI, MAS, NASRI	2025	2026	-							Ndryshimet ligjore dhe rregullatore të zbatuara për të thjeshtuar procedurat e projektit.	n/a		
	A.9 Zbatimi i lëndëve të reja kurrikulare të fokusuara në legjislacionin për teknologjitë e avancuara në programet universitare, duke vënë theksin në zbatimin praktik të këtyre teknologjive.	MAS, IAL, ASCAL,	2025	2026	30,000		30,000	15,000			- 45,000	Numri i lëndëve të reja kurrikulare të futura në programet universitare.	10 kurrikula të reja në vit		
	A.10 Nxitja e kërkimit në lidhje me aplikimin e teknologjive të reja	MAS, NASRI, IAL	2025	2027	300,000						-	Numri i projekteve kërkimore të financuara në lidhje me teknologjitë e reja	të paktën 3 projekte		
	A.11 Mbështetja për transferimin e njohurive dhe ofron programe trajnimi të fokusuara në përqafimin dhe zbatimin e avancimeve të reja teknologjike	MAS, NASRI, IAL	2025	2027	100,000		100,000	20000			(120,000)	Numri i personave që ndjekin programet e trajnimit të kryera	100 personal/vit		
	A.12 Mbështetja e partneriteteve strategjike, marrëveshjeve, bashkëpunimeve dhe shkëmbimeve ndërmjet subjekteve publike në Shqipëri dhe enteve ndërkombëtare për të lehtësuar transferimin e njohurive dhe teknologjisë, theliësore për zhvillimin dhe zbatimin e teknologjive inovative.	MAS, MEKI, NASRI, IAL	2025	2027	150,000		150,000	30000			(180,000)	Numri i partneriteteve, marrëveshjeve, bashkëpunimeve dhe shkëmbimeve ndërmjet subjekteve publike në Shqipëri dhe subjekteve ndërkombëtare të mbështetura	të paktën 5 marrëveshje partneriteti		
TOTALI PO 1.3					10,645,000	220,000	6,845,000	1,144,000	-	-	3,111,000				

Objektivi i Përcaktuar 1.4: Shfrytëzimi i teknologjive të avancuara, përfshirë AI, imazhe satelitore dhe të dhëna nga UAV, për të nxitur inovacionin, për të përmirësuar proceset e marrjes së vendimeve dhe për të vlerësuar potencialin shkencor dhe inovativ, duke integruar të dhëna statistikore të cilësisë së lartë për të monitoruar dhe përmirësuar efektivisht prioritetet e Strategjisë së Specializimit Inteligjent (S3).

M.1 Lehtësimi i adoptimit dhe integrimit të përgjegjshëm të sistemeve/vemijeve ajrore pa pilot (UAS/UAV) duke siguruar përputhshmërinë rregullatore dhe nxitjen e inovacionit në përputhje me prioritetet e Specializimit Inteligjent	A.1 Miratimi dhe zbatimi i një kuadri ligjor për regjistrimin dhe funksionimin e Sistemeve/Mjeteve Ajrore Pa pilot (UAS/UAV) që përputhet me standardet e Bashkimit Evropian, shoqëruar me një rishikim gjithëpërfshirës të kodit të aviacionit	Autoriteti i Aviacionit Civil,MM	2025	2026	NA							kuadri ligjor i miratuar	n/a	përqindja e industrive që raportojnë integrim të suksesshëm dhe përdorim inovativ të UAS çdo vit.	
	A.2 Krijimi i objekteve të dedikuara të testimit për vendosjen dhe vlerësimin e teknologjive dhe programeve në zhvillim	Autoriteti i Aviacionit Civil,Universiteti Politeknik i Tiranës, Kompanitë e përfshira në prodhim UAV/UAS, Drejtoria e pergjithshme e patentave	2025	2026	tbd next year after a first evaluation							identifikimi i vendndodhjes, ndërtimi i objekteve, testimi i pajisjeve pjesë e objektit zhvillon dhe miraton metodologjinë e testimit, Objektet e krijuara të testimit	n/a		
	A.3 Krijimi i një akademie të specializuar të dedikuar për ofrimin e trajnimeve në funksionimin dhe përdorimi i UAS/UAV	Autoriteti i Aviacionit Civil, Universitet Politeknik, MASH MEKI	2025	2026	400,000		400,000	200,000				nr. i organizatave te certifikuara dhe te mbikeqyrura në përputhje me rregullat në fuqi ne fuqi. Krijimi i Akademisë Lëshimi i licencave të para për operatorët UAV/UAS	të paktën 3 organizata te certifikuara		
	A.4 Fillimi i një proces regjistrimi për UAS/UAV dhe zhvillonë një platformë gjithëperfshirëse të aksesueshme për te gjithë operatorët UAS/UAV për planifikimin dhe menaxhimin e operacioneve UAS/UAV	Autoriteti i Aviacionit Civil, MIE Albcontroll, MM, MPB	2025	2026	1,500,000		1,500,000					platforma në vend dhe funksionale	n/a		
	A.5 Zhvillimi i hartës së rrezikut që përcakton zonat e sigurta (të gjelbra) dhe të kufizuara (të kuqe) për operacionet me dron.	Autoriteti i Aviacionit Civil	2025	2026	-							të gjitha zonat e gjelbra dhe të kuqe të identifikuara, të miratuara dhe të integruara në platformë	n/a		
	A.6 Prezantimi i fushatave për të edukuar publikun rreth rreziqeve dhe avantazheve te mundshme qe lidhen me përdorimin e droneve dhe teknologjive te tjera te avancuara	Autoriteti i Aviacionit Civil, MIE, MES, MEKI	2025	2030	250,000		150,000				100000	nr i UAS/UAV i regjistruar deri ne vitin 2027 nr i UAS/UAV i regjistruar deri ne vitin 2030	te paktën 500 UAS/UAV te regjistruara deri ne vitin 2027 te paktën 750 UAS/UAV te regjistruara deri ne vitin 2031		

	A.7 Kryerja e një rivlerësimi dhe rishikimi gjithëpërfshirës të ligjit për privatësinë për të përfshirë konsideratat që lidhen me përdorimin e teknologjive të avancuara.	**Autoriteti i Aviacionit Civil**, Komisioner për të drejtën e informacionit dhe privatësisë së të dhënave	2025	2027	60,000				60000			Studim mbi nevojat për ndryshimin e legjislacionit bazuar në praktikat më të mira Legjislacioni i përditësuar dhe miratuar	n/a		30%
	A.8 Paraqitja e dispozitave për vendosjen e gjobave për përdorimin jo të duhur të UAS/UAV dhe teknologjive të tjera të sofistikuara.	**Autoriteti i Aviacionit Civil**	2025	2025	-							Kodi i aviacionit shqiptar i ndryshuar duke përfshirë procedurat për zbatimin e qartë të identifikuar	n/a		
	A.9 Prezantimi dhe zbatimi i masave ligjore për të mbrojtur zonat e ndjeshme si aeroportet, duke përfshirë dispozitat për përgjimin e UAS/UAV të paautorizuar ose të paregjistruar	**Ministria e Mbrojtjes**,Autoriteti i Aviacionit Civil, Albcontrol, MIE, Autoritetet e Aeroporteve	2025	2027	-							masat ligjore të vendosura dhe të miratuara	n/a		
	A.10 Lehtësimi i përpjekjeve bashkëpunuese ndërmjet agjencive qeveritare, universiteteve dhe institucioneve të tjera të trajnimit dhe kërkimit dhe zhvillimit, për trajnimin, certifikimin dhe kërkimin dhe zhvillimin e UAS/UAV, duke i miratuar këto institucione si ofrues zyrtarë të trajnimit dhe K&Zh	**Autoriteti i Aviacionit Civil**, IAL, MASH, MEKI, NAVETQ	2025	2028	300,000		60,000	12000	240000			Nr i bashkëpunimeve të realizuara	të paktën 6 bashkëpunime të realizuara		
	A.11 Ofrimi i stimujve si për sektorin publik ashtu edhe për atë privat për zhvillimin dhe adoptimin e teknologjive të avancuara, duke përfshirë sistemet që kundërshtojnë UAS/UAV, dhe integrimin e të dhenave që rrjedhin nga UAS/UAV dhe burimet satelitore	**MIE**, MEKI, Autoriteti i Aviacionit Civil, Autoriteti i Mbrojtjes Civile, MM, MBZHR, MTE, MHSP, MPB, Autoriteti Postar	2025	2030	3,000,000					3000000		nr e subjekteve të mbështetura	të paktën 50		
M.2 Rritja e përdorimit të teknologjive të avancuara dhe AI për monitorimin proaktiv mjedisor dhe gatishmërinë ndaj fatkeqësive, duke synuar mbrojtjen e komuniteteve dhe ekosistemeve, dhe për vendimmarrje të përmirësuar dhe planifikim të informuar të zhvillimit duke u fokusuar në prioritetet S3	A.1 Ofrimi i mbështetjeve teknike për analizën e kostos dhe marketingun e shërbimeve dhe produkteve që rrjedhin nga teknologjitë e avancuara, duke iu përmbajtur direktivës së BE-së për ofrimin pa pagesë të të dhënave me vlerë të madhe	**Autoriteti Shtetëror për Informacioninin Gjeohapësinor (ASIG)**	2025	2025	200,000				200,000			analiza e kostos së realizuar dhe marketingu i shërbimeve dhe produkteve	n/a		
	A. 2 Zhvillimi i një mjeti teknologjik për menaxhimin e trafikut që funksionon si demonstrues i sistemit në kuadër të BE-së dhe misioneve globale. Ai mbledh një gamë të gjerë të dhënash socio-ekonomike të dobishme për të mundësuar një politikëbërje të bazuar nga të dhënat dhe zhvillimin e emetimeve	**Autoriteti Shtetëror për Informacioninin Gjeohapësinor (ASIG)**,MIE	2025	2025	500,000		250,000			250000		Mjetet teknike	të paktën në 3 qytete të mëdha dhe 2 destinacione turistike		
	A.3 Prezantimi i një paketë gjithëpërfshirëse shërbimesh dhe produktesh si për sektorin publik ashtu edhe për atë privat, duke shfrytëzuar imazhet e marra nga teknologjitë më të fundit si satelitët, UAS/UAV-të dhe kamerat dshitale 360 grade. Përdorni fuqinë e AI për të analizuar imazhet satelitore, duke parashikuar ndryshime demografike në zonat rurale dhe të banuara. (Ky aplikacion inovativ do të ofrojë njohuri të zbatueshme, duke udhëhequr vendimet e ardhshme të zhvillimit, si ngritja e shkollave, qendrave mjekësore, zyrave postare dhe shërbimeve financiare. Duke optimizuar investimet e shtetit publik, ne synojmë të përmirësojmë cilësinë e jetës për banorët.)	**ASIG**,MBZHR, MTM	2025	2029	8,000,000		1,000,000	200,000	7,000,000			1. nr. i produkteve dhe shërbimeve 2.fushata ndërgjegjësuese	1,200 produkte dhe shërbime, 4. 15 fushata ndërgjegjësimi		
	A.4 Zhvillimi i mësimit të makinerisë dhe AI si në SAR ashtu edhe në imazhin optik satelitor Kombinimi i dy sensorëve për të përmirësuar cilësinë e aplikacioneve ekzistuese dhe të ardhshme të sensorëve në distancë (dmth. në industri të shumta, etj.). Deformime ne siperfaqen e tokes, rreshqitje. Deformime te ndertesave ne zonat urbane me kalimin e kohes	**ASIG**,AIE, SDIC - qendra e inovacionit të sigurisë dhe mbrojtjes	2026	2027	10,000,000		2,000,000		8,000,000			zbatimin e sistemit	n/a	Rritja e zbatimit të AI dhe zgjidhjeve të avancuara teknologjike për monitorimin e	40%

	A.5 Evolucioni i Integruar i Lëvizshmërisë Ajrore të qytetit inteligjent me rezultate prototip: Urban Digital Twin për projektimin dhe planifikimin e lëvizshmërisë intermodale, Shërbime të reja ajrore të ofruara nga operacionet e fluturimit	ASIG,MIE, Bashkia Tiranë, Ministër Shteti për Pushtetin Vendor	2025	2026	4,000,000		1,000,000	200,000		3,000,000		Urban Digital Twin për projektimin dhe planifikimin e lëvizshmërisë intermodale, Shërbimet inovative ajrore te ofruara nga operacionet e fluturimit	n/a	mjedisit dhe gatishmërinë ndaj fatkeqësive,	
	A.6 Krijimi i Akademisë GIS (për ekspertë publikë dhe privatë) për të rritur përdorimin e platformave GIS dhe të dhënave të mbledhura përmes mjeteve të AI, me qëllim të përforcimit të përfitimeve shoqërore	ASIG,Universiteti Politeknik i Tiranës/ Universiteti i Tiranës, MASH	2026	2027	2,000,000		1,000,000			1,000,000		Krijohet Akademia GIS	n/a		
	A.7 Prezantimi i lëndëve që mundësojnë mësimin e legjislacionit për teknologjitë e avancuara në programet e studimit në universitete që lidhen me aplikimin e	MAS, Universiteti Politeknik i Tiranës/ Universiteti i	2025	2026	100,000		100,000	20,000.00				nr i lëndeve të futura në kurrikulat e programeve të studimit	të paktën 2 lëndë të reja të prezantuara		
	A.8 *Faza 1.*Përmirësimi i Gjeoportalit Kombëtar me veçori të reja nëpërmjet një infrastrukture të miré-projektuar, duke lejuar përdorimin e inteligjencës gjeohapësinore (GEOINT). Krijimi i një sistemi efikas dhe të integruar që siguron akses të hapur në infrastrukturën e informacionit gjeohapësinor (SKZHI) për përdorues të ndryshëm, në përputhje me standardet e direktivës INSPIRE, praktikat më të mira ndërkombëtare dhe vendore. Kjo rrisë do të mbështesë të gjithë sektorët e ekonomisë, duke përfshirë turizmin, mjedisin dhe bujqësinë, duke ofruar informacion thelbesor gjeohapësinor.*Faza 2.* Përdorni teknologjitë e AI dhe GEOINT (inteligjencën Gjeohapësinore) duke përdorur imazhe satelitore, droni/UAV dhe kapje me kamera 360 gradë për të rrajtur pyjet dhe zonat e gjelbra, duke mbrojtur këto ekosisteme nga ndërhyrjet njerëzore dhe për të siguruar shëndetin e tyre afatgjatë. Integrimi i teknologjive të fundit do të mundësojë monitorim në kohë reale dhe perqasje në kohë ndaj	ASIG, MTM, MARD	2027	2028	1,000,000					1,000,000		Gjeoportali kombëtar i përmirësuar	n/a		
M.3 Prezantimi i të dhënave statistikore cilësore për të vlerësuar potencialin shkencor dhe inovativ dhe për të monitoruar progresin e prioriteteve të S3	A.1 Ndërmerr hapat e nevojshëm për të eksploruar burimet e mundshme për mbledhjen e të dhënave statistikore mbi potencialin shkencor dhe inovativ të Shqipërisë dhe për të dhënat e nevojshme për tabelën e rezultateve të inovacionit të BE-së	INSTAT, MAS, IAL, AKKSHI	2025	2030	200,000				200000			Numri i treguesve të prodhuar për të patur një performancë më të mirë në EIS, (24/ 32) tregues.	24 nga 32 indikatorë Përmirësimi i sondazhit tradicional		30%
	A.2 Përmirësimi i kuadrit ligjor për të garantuar disponueshmërinë e informacionit statistikor nga të dhënat private dhe palë të ndryshme të interesuara, (vendosja e detyrimit ligjor për subjektet për të raportuar të dhënat e kërkuara në INSTAT duke siguruar privatësinë dhe konfidencialitetin, për të caktuar një pikë kontakti përgjegjëse për raportimi i të dhënave),	INSTAT	2025	2030	100,000					50,000	50,000	Kuadri ligjor i përmirësuar	n/a		
	A.3 Zgjerimi i gamës së treguesve që rrjedhin nga burime të ndryshme administrative për të përmirësuar ofrimin e statistikave zyrtare. Kjo përfshin rishikimin e kuadrit ligjor ekzistues, ekzekutimin e marrëveshjeve të shkëmbimit të të dhënave përmes memorandumeve të mirëkuptimit dhe trajnimin e stafit për vlerësimin e cilësisë së të dhënave dhe përdorimin efektiv të këtij informacioni.	INSTAT	2025	2030	100,000					50,000	50,000	1, nr i treguesve 2, kuadri ligjor i përditësuar 3, Nr i MM 4. Numri i stafit të trajnuar	60 MM 300 staf të trajnuar		
	A.4 Zhvillimi i një sistemi dixhital të avancuar për mbledhjen dhe menaxhimin efikas të të dhënave statistikore	INSTAT	2025	2030	365,000					100,000	265,000	Numri i moduleve të zhvilluara, Sistemi i saktësisë së futjes së të dhënave është vendosur	3 module, 98% saktësi, 99,5% kohë pune	Rritja e grumbullimit të metrikave specifike për inovacionin, si numri i patentave të paraqitura, licencat teknologjike të dhëna për të matur potencialin e inovacionit në lidhje me prioritetet S3	
	A.5 Përmirësimi i grupeve të aftësive dhe aftësive për aplikimin e teknologjive dhe metodologjive të fundit, duke përfshirë inteligjencën artificiale dhe mësimin e makinerive	INSTAT	2025	2030	145,000					45,000	100,000	Numri i sesionave të trajnimit të kryera Pjesëmarrësit e trajnuar Organizimi i infrastrukturës	10 seanca, 10 pjesëmarrës		
	A.6 Kryerja e një analize të plotë të koleksioneve/të dhënave të INSTAT-it duke u fokusuar në prioritetet strategjike të S3	INSTAT	2025	2030	200,000					100,000	100,000	Të dhënat e analizuara	N/A		

	A.7 Rivlerësimi dhe ndryshimi i legjislacionit për të lehtësuar krijimin e njësive statistikore dhe zhvillimin e programeve të studimit të nivelit master, si dhe të kurseve të të mësuarit afatshkurtër dhe të përjetshëm, që synojnë trajnimin e punonjësve në njësitë statistikore. Krijimi i njësive të dedikuara statistikore në të gjitha ministritë, agjencitë përkatëse qeveritare dhe universitetet. Kjo iniciative përfshin zhvillimin e programeve të specializuara të trajnimit për stafin në këto njësi, formulimin e udhëzimeve gjithëpërfshirëse për mbledhjen, përpunimin dhe shpërndarjen e të dhënave dhe ofrimin e mbështetjes për zhvillimin e politikave bazuar në evidenca empirike.	INSTAT, të gjitha ministritë, agjencitë përkatëse qeveritare dhe universitetet.	2025	2030	100,000					50,000	50,000	1, Legjislacioni i rishikuar 2, Njësitë statistikore të krijuara në çdo ministri, agjencitë përkatëse qeveritare dhe universitetet 3, Numri i programeve të trajnimit të zhvilluara 4, përgatitja e udhëzimeve gjithëpërfshirëse për mbledhjen, përpunimin dhe shpërndarjen e të dhënave	Njësitë statistikore krijuan 5 module trajnimi mbi statistikat zyrtare me 300 pjesëmarrës		
	A.8 Përmirësimi i shkrim-leximit statistikor për grupet e përzgjedhura të synuara duke ofruar trajnime të përshtatura se si të kuptojnë, interpretojnë dhe përdorin në mënyrë efektive të dhënat statistikore. Për më tepër, zhvilloni udhëzime miqësore për përdoruesit për të ndihmuar në interpretimin më të qartë të informacionit statistikor.	INSTAT	2025	2030	250,000						250,000	1, Numri i trajnimeve të organizuara të përshtatura 2, u hartuan udhëzime miqësore për përdoruesit			
Totall SO 1.4					32,770,000	0	7,460,000	632,000	500,000	20,395,000	4,415,000					
Objektivi specifik 1.5 Inteligjenca artificiale, dixhitalizimi dhe siguria kibernetike për rritje inteligjente																
M.1 Lehtësimi i zhvillimit dhe adoptimit të përgjegjshëm të teknologjive të AI për të gjeneruar vlerë të shtuar për ekonomitë, mjedisin dhe shoqërinë	A.1 Mbështetja/nxitja e zhvillimit dhe adoptimit të teknologjive të AI që gjenerojnë vlerë të shtuar për ekonomitë, mjedisin dhe shoqërinë	MEKI,MIE	2025	2027	1,500,000		1,500,000	300000				Numri i projekteve të AI të mbështetur	5 projekte / vit	Rritja e numrit të sektorëve dhe organizatave që adoptojnë teknologjitë e AI me përgjegjësi,		
	A.2 Zbatimi i teknologjive të inteligjencës artificiale në procesin e prokurimit publik	APP,AKSHI	2025	2027	TBD		TBD					UA e zbatuar në proceset e prokurimit publik	n/a			
	A.3 Kryerja e një rivlerësimi të plotë dhe përditesimi i udhëzimeve ligjore për të akomoduar përdorimin e UA në proceset e prokurimit publik, në përputhje me standardet e Bashkimit Evropian. Kjo duhet të bazohet në një përkufizim të qartë dhe të nivelit të rrezikut të AI, të kategorizuar në nivele të larta, të kufizuara dhe minimale të rrezikut, duke vendosur interesin, sigurinë dhe privatësinë e përdoruesit fundor si një prioritet absolut.	APP	2025	2025	100,000		100,000					Kuadri ligjor i miratuar dhe zbatuar	n/a			40%
M.2 Mbështetja e transferimit të njohurive, partneritetet dhe trajnimet në AI dhe adresimin e çështjeve të etikës së AI	A.1 Konceptimi dhe ofrimi i programeve të studimit të bazuara në AI në IAL, duke hartuar dhe zbatuar një politikë/program kombëtar të IA	MAS, MEKI, IAL, MIE, ASCAL	2025	2026	120,000	0	120,000	24000				Numri i studentëve të regjistruar në studimet e AI	të paktën 50	Shkalla e pjesëmarrjes në programet e trajnimit të AI, duke përfshirë kurse online, certifikime dhe seminare të specializuara. - Numri i profesionistëve të AI që kanë përfituar trajnimin e etikës në lidhje me teknologjitë e AI.		40% te paktën 30
	A.2 Krijimi i një Bordi Kombëtar të UA me qëllim që të bashkohen përpjekjet dhe kontributi nga industria, akademia dhe publiku i gjerë dhe të adresohen çështjet që lidhen me Etikën e IA	MEKI, MAS, IAL, MIE	2025	2025	20,000		20,000	4000				U themelua Bordi Kombëtar i UA	n/a			
	A.3 Futja e koncepteve të Etikës për përdorimin e AI në kurrikulen e arsimit parauniversitar, duke filluar nga fazat e hershme arsimore	MAS, MEKI, ASCAP, MIE	2025	2026	10,000						10000	kurrikulat parauniversitare të përditësuara	n/a			
	A.4 Zhvillimi i udhëzimeve etike dhe programe trajnimi që synojnë integrimin e përgjegjshëm të AI në kërkim dhe arsim	MAS, MEKI, IAL, MIE	2025	2026	130,000				130000			Udhëzimet etike për UA të zhvilluara dhe të shpërndara Nr i programeve të trajnimit të zhvilluara	4 programe trajnimi			
	A.5 Futja e dispozitave ligjore gjithëpërfshirëse brenda ligjit për shkencën për të trajtuar konsideratat etike që kanë të bëjnë me zhvillimin dhe vendosjen e sistemeve të inteligjencës artificiale (AI), duke përfshirë dispozita për të kufizuar plagjiaturën në kërkimin	MAS, MEKI, IAL, MIE	2025	2025	-							janë miratuar dispozita të reja ligjore që trajtojnë etikën e AI	n/a			
M.3 Forcimi gjithëpërfshirës i kuadrit të sigurisë kibernetike të Shqipërisë, duke siguruar qëndrueshmëri ndaj kërcënimeve kibernetike dhe duke promovuar bashkëpunimin.	A.1 Zbatimi i një ligji të detajuar për sigurinë kibernetike për të forcuar kuadrin e përgjithshëm të sigurisë kombëtare	AKSK	2025	2025	-	0			0	0	0	1, siguria kibernetike e zbatuar 2, Nr i neneve të paraqitura dhe nr i akteve nënligjore të miratuara	52 Nene + 18 Akt nënligji	Reduktim në përqindje në numrin e sulmeve kibernetike të suksesshme kunder infrastrukturës kritike dhe institucioneve publike çdo vit		
	A.2 Zgjerimi i gamës së sektorëve të rregulluar nga AKSK për të arritur një mbulim më të gjerë të mbrojtjeve të sigurisë kibernetike	AKSK	2025	2025	-				0	0	0	Nr i operatorëve te perfshire ne mbulimin e sigurisë kibernetike nga AKCESK	250 Operatorë			

ndërtimin e kapaciteteve dhe inovacionin në fushën e sigurisë kibernetike	A.3 Kryerja e një studimi për të vlerësuar fizibilitetin e krijimit të një Skeme Kombëtare të Certifikimit, duke përdorur një Trup të Vlerësimit të Konformitetit për të vlerësuar shërbimet e operatorëve	AKSK	2025	2027	50,000	0			0	10000	40000	Studimi u finalizua. Nr i operatorëve të vlerësuar për konformitetin	10 operatorë	
	A.4 Krijimi dhe zbatimi i protokolleve të avancuara të sigurisë kibernetike për shërbimet kritike dhe jetike, duke shfrytëzuar Qendrën Operative të Sigurisë Kombëtare (SOC) dhe krijimin e një ekipi të gjuetisë së kërcënimeve të dedikuara për identifikimin dhe zbutjen e kërcënimeve kibernetike	AKSK	2025	2025	25,000,000	0			19000000	6000000		1, Krijimi dhe zbatimi i protokolleve të avancuara të sigurisë kibernetike për shërbimet kritike dhe jetike 2, nr. i operatorëve të trajnuar	151 operatorë	
	A.5 Përditësimi i metodologjisë për identifikimin e infrastrukturave kritike dhe thelbësore, duke siguruar përafrimin me standardet e Bashkimit Evropian.	AKSK	2025	2025	-	0			0	0	0	metodologjia e përditësuar	n/a	
	A.6 Zbatimi i një arkitekture të sigurisë kibernetike me tre nivele në Shqipëri, duke përcaktuar qartë rolet dhe përgjegjësitë midis CSIRT Kombëtare, CSIRT Sektoriale dhe Operator CSIRT	AKSK,Banka e Shqipërisë, AKEP, MIE, MASH, MHSP, MTM	2025	2029	95,000,000	60,000,000.0			-	35,000,000.0	-	Arkitektura e sigurisë kibernetike me tre nivele në vend	n/a	
	A.7 Përmirësimi i respektimit të standardeve të sigurisë kibernetike duke zbatuar kundërmasa operacionale, administrative dhe teknike, së bashku me iniciativat për ndërtimin e kapaciteteve	AKSK	2025	2027	45,000,000	35,000,000.0				10,000,000.0	-	Kundërmasat operative, administrative dhe teknike te vendosura dhe numri i operatorëve te trajnuar	250 Operatorë	
	A.8 Nisja e një Forum Kibernetik të Diasporës për te nxitur praktikat me te mira në sigurinë kibernetike, duke perfshirë trajnime, fushata ndërgjegjësimi, ndarjen e përvojave, mbështetjen gjatë sulmeve kibernetike dhe koordinimin e konferencave dhe seminareve	AKSK	2025	2025	-	-			-	-	-	lancimi i forumit te diaspo	n/a	
	A.9 Forconi partneritetet vendase dhe ndërkombëtare duke krijuar platforma për bashkëpunim të përmirësuar me organizata te tilla si FIRST, CRI dhe te tjera	AKSK	2026	2027	5,000,000	5,000,000.0			0,	-	-	1, Platformat ne vend 2, nr i marrëveshjeve/bashkëpunimit	50 marrëveshje/bashkëpuni me ndërkombëtare dhe 150 me institucione te brendshme	
	A.10 Zhvillimi i një program trajnimi kibernetik për të kapercyer hendekun e aftësive te sigurisë kibernetike brenda te gjitha infrastrukturave kritike dhe thelbësore ne te gjithë Shqipërinë	AKSK	2025	2027	10,000,000	5,000,000.0			-	5,000,000.0	-	u zhvillua një program trajnimi kibernetik	na	70%
	A.11 Riparimi i arsimit për sigurinë kibernetike në te gjitha nivelet, nga arsimi fillor deri te ai i larte, ne bashkëpunim me institucionet e arsimit te larte te BE-së. Kjo përfshin trajnimin e edukatorëve, rivlerësimin e kurrikulave ne te gjithë sistemin arsimor dhe krijimin e një programi kombëtar te te mesuarit gjatë gjithë jetës ne sigurinë kibernetike per operatorët ne infrastrukturat kritike brenda sektorit publik dhe privat.	AKSK,MA, Ministri i Shtetit për Rinine	2025	2029	10,000,000	5,000,000.0			-	5,000,000.0	-	1, nr. i arsimtarëve te trajnuar 2, rivlerësuan kurrikulat ne te gjithë sistemin arsimor 3, krijuan një program kombëtar te te mesuarit gjatë gjithë jetës ne sigurinë kibernetike	300 edukatorë te trajnuar	
	A.12 Krijimi i një grup ekspertesh te sigurisë kibernetike te nxjerra nga e gjithë Infrastruktura e Informacionit Kritik (CII) dhe Infrastruktura e Informacionit te Rëndësishëm (III)	AKSK,MIE, MSHP, MF, MTM, MEKI, Ministër Shteti për Pushtetin Vendor, MASH, AKSHI, IAL,	2025	2027	-	-			-	-	-	Themelimi i një grupi ekspertësh te sigurisë kibernetike	na	
	A.13 Krijimi i një qendre kërkimi dhe zhvillimi ne fushën e sigurisë kibernetike qe angazhon te gjithë palët e interesuara perkatese. Kjo qendër do te fokusohet ne kërkimin dhe analizën e te dhenave te madha duke perdorur te dhena nga Qendrat Operacionale te Sigurisë Kombëtare dhe Sektoriale (SOC) dhe do te lehtesojë kërkimin e doktoraturës mbi modelet e sigurisë kibernetike për te parandaluar përshkallëzimin e sulmeve.	AKSK Sistemi Arsimor	2027	2029	5,000,000	-				5,000,000.0	-	themelimi i qendrës së kërkimit dhe zhvillimit ne fushën e sigurisë kibernetike	na	

	A.14 CERT-të kombëtare dhe qeveritare janë plotësisht funksionale në përputhje me kërkesat e NIS2 dhe arrijnë të paktën statusin 'të akredituar' në TF CSIRT Trusted Introducer.	AKSK GOV	2026	2026	1,000,000	-			1,000,000.0	-	-	CERT-të kombëtare dhe qeveritare janë plotësisht funksionale në përputhje me kërkesat e NIS2 dhe arrijnë të paktën statusin e 'akredituar' në TF CSIRT Trusted Introducer.	n/a		
	A.15 Kornizat e prezantuara nga përafrimi NIS2 (korniza CVD, kuadri i menaxhimit të krizave), janë të vendosura dhe plotësisht funksionale	AKSK	2025	2025	100,000	-			100,000.0	-	-	Kornizat e prezantuara nga shtrirja NIS2 në vend dhe plotesisht funksionale	na		
	A.16 Miratimi i ligjit për identifikimin dhe shërbimet e besuara	AKSK	2025	2025	-	-			-	-	-	ligji i miratuar	na		
M.4 Përshpejtimi i transformimit dixhital në ndërmarrje	A1. Skema e granteve të bashkëfinancimit për zgjidhjet dixhitale të personalizuara të dedikuara të kompanive jo-TIK në prioritetet S3 që prezantojnë zgjidhje dixhitale të avancuara/inovative drejt një nivelit të lartë automatizimi dhe dixhitalizimi të proceseve	MF, Min për Sipërmarrje, MECI	2025	2030	3,000,000		2,000,000.0	400,000.0			1,000,000.0	nr i kompanive jo-TIK në prioritetet S3 / vit që kanë zbatuar me sukses zgjidhjet dixhitale dhe raportojnë një nivel më të lartë të automatizimit të procesit./Numri i kompanive jo-TIK që marrin grante	5/vit	Rritja ne perqindje e numrit te ndermarrjeve qe miratojne automatizimin, dixhitalizimin e proceseve dhe adoptimin e pagesave dixhitale si rezultat i aktiviteteve te zbatuara si bashkepunimi me startup-et dhe akademine, promovimi i tregtisë elektronike dhe përdorimi i sistemeve dixhitale te portofolit elektronik.	20% rritje
	A2. Platformë bashkëpunimi me bizneset filestare për të marrë zgjidhje inovative për transformimin dixhital përmes teknologjive të avancuara	MF, Min për Sipërmarrje, MECI	2025	2028	50,000	50,000.0		10,000.0				Platforma e krijuar dhe funksionale	n/a		
	A3. Bashkëpunim me akademinë për të siguruar mbështetje teknike për personalizimin dhe zbatimin e zgjidhjeve dixhitale.	MF, MIE, MECI, IAL	2025	2030	50,000		16,500.0	3,300.0			33,500.0	nr i projekteve të zgjidhjeve dixhitale të zbatuara nga kompanitë në vit në bashkëpunim me institucionet akademike	5		
	A5. Kryerja e fushatave për të promovuar përdorimin e bazës së të dhënave të hapura midis bizneseve dhe institucioneve akademike.	MECI	2026	2027	50,000		50,000.0	10,000.0				Numri i fushatave të organizuara	5		
	A6. Zbatimi i një portofoli dixhital per shërbimet elektronike publike, në përputhje me standardet e BE-se, duke pilotuar si pjesë e Portofolit të Identitetit Dixhital të shërbimeve elektronike publike, të paktën 10 shërbime elektronike publike	MF, MECI, AKSHI	2025	2026	6,000,000	6,000,000.0		1,200,000.0				Adoptimi i portofolit elektronik dixhital midis përdoruesve të shërbimeve publike deri në dhjetor 2026.	n/a		
	A7. Përgatitja e Planit të Veprimit dhe Udhërrëfyesit për tregtinë elektronike ne Shqipëri	MECI, Dhoma	2025	2025	50,000	50,000.0						Plani i Veprimit dhe Udhërrëfyesi për tregtinë elektronike të përgatitur dhe zbatuar	n/a		
	A8.Mbështetja për zhvillimin e rasteve studimore, projekte pilot mbi zgjidhjet e tregtisë elektronike dhe pagesat dixhitale	MECI, MIE, Dhomat	2025	2027	50,000					50,000.0		Numri i rasteve studimore/pilot projektesh te zhvilluara	5		
	A9. Fushata ndërgjegjësuese për zgjidhjet e tregtisë elektronike dhe pagesat dixhitale	MECI, Dhoma	2025	2027	200,000		100,000.0				100,000.0	Fushata për tregtinë elektronike u zbatua	4 aktivitete		
M.2. Rritja e Kornizave Institucionale dhe Rregullatore për Transformimin Dixhital duke Drejtuar Politikat dhe Promovimin e Inovacionit	A1. Kryerja e një vlerësimi gjithëperfshirës te kuadrit aktual ligjor dhe regullator për të identifikuar fushat që kërkojnë përditësime ose rregullore te reja për të mbështetur inovacionin teknologjik dhe transformimin dixhital.	MIE, NAIS, MECI	2025	2025	10,000						10,000.0	Vlerësimi u finalizua	n/a	Rritja e ritmeve te rritjes ne sektorët ku AI dhe teknologjitë dixhitale janë integruar	30%
	A2. Zhvillimi i propozimeve për reforma ligjore që lehtësojnë rritjen dhe zhvillimin e sektorit te teknologjisë	MIE, NAIS, MECI	2025	2025	-	NA						Hartimi i paketave te reformave ligjore	n/a		
	A3. Hartimi i një kuadri ligjor specifik që lehtëson formimin dhe funksionimin e grupeve te biznesit, veçanërisht ne sektorë me potencial te lartë si TIK, teknologjia e gjelbër dhe startup-et inovative.	MECI, MIE, AKSHI, Min per Sipërmarrje	2025	2026	-							Krijimi i suksesshëm i një kuadri ligjor te favorshëm për formimin e grupeve te biznesit ne TIK, teknologjinë e gjelbër dhe startup-et	n/a		
	A4. Identifikimi i sektorëve ku AI dhe teknologjitë dixhitale mund te integrohen ne mënyrë me efektive për te nxitur rritjen dhe konkurrencen.	MECI, AKSHI, MIE, Dhoma	2025	2025	-		NA					Raporti me sektorët e identifikuar te identifikuar me plane vepruese për AI dhe integrimin e teknologjisë dixhitale	n/a		
Totali SO 1.5					207,490,000	116,100,000	3,906,500	1,951,300	20,230,000	66,060,000	1,193,500				
TOTALI					359,945,000	116,420,000	18,551,500	7,349,300	84,930,000	86,493,000	33,079,500				

* Aktivitetet të cilat janë shënuar me NA ose 0 në kolonën e buxhetit do të financohen në kuadër të buxheteve të miratuara të subjekteve të përfshira dhe si të tilla nuk do të kenë ndonjë ndikim të drejtpërdrejtë buxhetor.
Aktivitetet të cilat janë të shënuara me TBD janë ato aktivitete që nuk janë raportuar me një buxhet specifik në planin e veprimit duke pasur parasysh se kanë nevojë për studime paraprake për përcaktimin e detajuar të kostos.
Buxheti i tyre do të rishikohet në planin e përditësuar të buxhetit të parashikuar 1 vit nga miratimi i S3
** Objektivat specifike të shënuara me dy asterikë janë ato që janë përfshirë në Planin e Rritjes (SO1: "Forcimi i Mjedisit Kombëtar R+I" dhe o "Nxitja e Inovacionit dhe Specializimit Inteligjent";

Aktivitetet dhe ndërhyrjet e fushës kryesore	Objektivi/Aktiviteti	Institucionet/organizatat e përfshira (drejtuesi me shkronja të zeza)	Periudha e zbatimit	Estimated budget needed	Foreseen for 2025
Fusha 1: Energjia e Rinovueshme dhe Burimet Natyrore					
Shqipëria e Gjelbër përmes Forumit të Tranzicionit të Energjisë së Rinovueshm	Paraqitja e evolucionit dhe iniciativat e zbatuara në tranzicionin e energjisë së gjelbër.	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, Operatorët e Sektorit Privat	Janar 2025 - Dhjetor 2030	90,000	18000
Rezistenca ndaj klimës dhe energjia e gjelbër – E ardhmja?	Fushatë Kombëtare Informative me shkollat		Janar 2025 - Dhjetor 2030	70,000	14000
Inovacion në Hackathon nga mbeturinat në energji (një çdo vit)	Gjeneratat e ardhshme dhe palët e interesuara të orientuara nga biznesi në rritjen e tregut të përdorimit të menaxhimit të mbetjeve për energji të pastër		Janar 2025 - Dhjetor 2030	100,000	20000
Konferenca e Minierave të Qëndrueshme dhe Lëndëve të Para (një çdo vit)	Promovimi i praktikave të përgjegjshme të nxjerrjes dhe përpunimit dhe integrimi i Shqipërisë në zinxhirin e furnizimit të BE-së.	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë; Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	Janar 2025 - Dhjetor 2030	90,000	18000
Simpoziumi për Ruajtjen e Mjedisit	Edukimi mbi rëndësinë e biodiversitetit dhe ekosistemeve në planifikimin dhe zhvillimin ekonomik. Vlerësimet e ndikimit	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit; Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Qershor 2027	70,000	14000
Dizajnimi i përmbajtjes dixhitale për mediat sociale për të promovuar iniciativa të reja në fushën e energjisë së rinovueshme dhe burimeve natyrore	Infografikë, fletë të dhënash, fletëpalosje me dizajne të përshtatura për komunikim dhe shpërndarje në mediat sociale	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	40,000	
Një seri podkastesh të prodhuara për fushën/nënfushat kryesore të shpërndara në kanalet e komunikimit S3	Podcast-i do të përgatitet dhe shpërndahet në një listë të dedikuar në kanalin Youtube të S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	70000	
Paraqitjet televizive në shfaqje dhe media specifike televizive	Lehtësimi i pjesëmarrjes në shfaqje televizive në bazë të kërkesës ose të kërkuara nga ekipi i S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	0	
Pjesëmarrja në diskutimet në panel mbi mediat me fokus zhvillimin ekonomik.	Lehtësimi i pjesëmarrjes në shfaqje televizive në bazë të kërkesës ose të kërkuara nga ekipi i S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	0	
Fusha 2: Turizmi i qëndrueshëm dhe i larmishëm					
Festivali i Trashëgimisë Kulturore Shqiptare - çdo vit	Theksimi i trashëgimisë dhe traditat e pasura kulturore të Shqipërisë për të tërhequr turistë dhe për të ruajtur pasuritë kulturore.	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit; Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Qershor 2028	150,000	30000
Harta e Sektorit të Agroturizmit në Shqipëri (publikim/aplikacion celular/zhvillim i pla	Ofrimi i promovimeve dhe lehtësimeve për sektorin, duke synuar rritjen e interesit brenda dhe jashtë vendit.	Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural	Shtator 2025 - Qershor 2027	70,000	
"Eksperienca nga ferma në tryezë" - 3 Konferenca Kombëtare	Rritja e interesit për turistët në Shqipëri dhe përdorimi i potencialit të kuzhinës vendase kanë shfaqur nevojën për të ndërtuar një qasje të re për të rritur potencialin e prodhimit vendas nga fermerët duke garantuar gjithashtu shitjen e tyre të furnizimit me ushqim për ofertën turistike. Adresimi i nevojave të fermerëve vendas dhe bizneseve të agroturizmit.	Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural; ministritë e linjës; Bashkitë	Janar 2025-dhjetor 2030	90,000	18000
Përmbajtja dixhitale për komunikimin në media online shpërndahet periodikisht me qëllim informimin e publikut dhe audiencës specifike të identifikuar	Produkte të dizajnuara të përshtatura, infografikë, fletë të dhënash, fletëpalosje që dizajnohen për komunikim dhe shpërndarje në mediat sociale	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	40000	
Një seri podkastesh të prodhuara për shpjegimin e prioriteteve dhe nevojave të sektorit.	Podcast-i do të përgatitet dhe shpërndahet në një listë të dedikuar në kanalin Youtube të S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	70000	
Paraqitjet televizive në shfaqje dhe media specifike televizive	Lehtësimi i pjesëmarrjes në shfaqje televizive në bazë të kërkesës ose të kërkuar nga ekipi i S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	0	
Fusha 3: Zinxhiri ushqimor i qëndrueshëm					
Samiti i Përpunimit të Ushqimit dhe Inovacionit - 2 aktivitete	Nxitni inovacionin në përpunimin e ushqimit dhe shtimin e vlerës dhe theksoni investimet ndërsektoriale.	Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural	Janar 2025-dhjetor 2030	40,000	8000
Adresimi i efekteve të ndryshimeve klimatike në bujqësi përmes inovacionit (të paktën 3 vizita shkëmbimi rajonal në BB dhe Evropë)	Teknologjia mund të mbrojë investimet private bujqësore të fermerëve duke përfshirë teknologjitë e reja në procesin e punës dhe duke eksploruar këto mundësi përmes rrjeteve dhe shkëmbimeve.	Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural	Janar 2025-dhjetor 2030	90,000	18000
Workshop i Qëndrueshëm i Peshkimit dhe Akuakulturës - 3 seminare	Edukimi mbi praktikat e qëndrueshme në peshkim dhe akuakulturë - vizioni 2030.	Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural; Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Janar 2025-dhjetor 2030	70,000	
Përmbajtjet dixhitale për komunikim në media online shpërndahen periodikisht me qëllim informimin e publikut dhe audiencës specifike të identifikuar.	Produkte të dizajnuara të përshtatura, infografikë, fletë të dhënash, fletëpalosje që dizajnohen për komunikim dhe shpërndarje në mediat sociale	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	40000	
Një seri podkastesh të prodhuara për shpjegimin e prioriteteve dhe nevojave të sektorit dhe fushës.	Podcast-i do të përgatitet dhe shpërndahet në një listë të dedikuar për luajtje në kanalin Youtube të S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	70000	
Paraqitjet televizive në emisione të veçanta televizive dhe media që lidhen me këtë fushë për të promovuar nismat e reja të ndërmarra	Lehtësimi i pjesëmarrjes në shfaqje televizive në bazë të kërkesës ose të kërkuara nga ekipi i S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	0	

Promovimi i burimeve të vendit nëpërmjet rasteve të identifikuara të suksesit dhe të vizualizuara në emisione të caktuara televizive të angazhuara me sektorin për të promovuar sektorin agrokulturor dhe aftësitë për të kontribuar në fuqizimin e ekonomive lokale dhe familjeve fermere	Lehtësimi i pjesëmarrjes në shfaqje televizive në bazë të kërkesës ose të kërkuara nga ekipi i S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	50000	
Kapitali Njerëzor / Kërkim & Inovacion / Konkurrueshmëri					
Katër seminare	Përmirësimi aftësive, përhapja e njohurive dhe nxitja e një kuptim më të thellë të temave të rëndësishme për Kapitalin Njerëzor dhe R&I.	Ekipi S3 ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	40,000	
Aktivitete të rrjetëzimit dhe bashkëpunimit - 3 Hackathon-e	Takimet e industrisë që lidhin studiuesit me drejtuesit e biznesit. Aktivitete të rrjetëzimit ndërsektorial për të inicuar një qasje bashkëpunuese.	Ekipi S3; Ministri i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	90,000	
Rrëfime	Platforma Dixhitale e Rrëfimit; Seri Podcast-esh; Webinare interaktive; Seritë e Dokumentarëve	Ekipi S3 ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	60,000	
Konferenca Kombëtare e Zhvillimit të Aftësive - 3 konferenca	Diskutoni dhe promovoni strategji për rritjen e aftësive dhe zhvillimit të talenteve në industri të ndryshme përmes fjalimeve kryesore, diskutimeve në panel, seminareve dhe sesioneve të rrjetëzimit	Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit, Ministria e Arsimit dhe Sportit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	70,000	
Emisioni televiziv RTSH 3 për të tërhequr angazhimin e diasporës	Shfaqje televizive e dedikuar për tërheqjen e diasporës dhe inkurajimin e programeve të kthimit	Ekipi S3 ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	100,000	
Organizimi i ekspozitës dhe panaireve për Produktet Made in Abania - 2 Ekspo	Promovoni Produktet të prodhuara në Shqipëri në tregun europian dhe atë botëror	Ekipi S3 ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2031	200,000	
Përmbajtja dixhitale për komunikimin në media online shpërndahet periodikisht me qëllim informimin e publikut dhe audiencës specifike të identifikuar.	Produkte të dizajnuara të përshtatura, infografikë, fletë të dhënash, fletëpalosje që dizajnohen për komunikim dhe shpërndarje në mediat sociale	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	40000	
Një seri podkastesh për të rritur ndërgjegjësimin për Kapitalin Njerëzor / Kërkimin dhe Inovacionin / Konkurrueshmërinë, Lidhshmërinë Dixhitale dhe Ekonominë Blu dhe të Gjelbër.	Podcast do të prodhohet dhe shpërndahet në një listë të dedikuar për luajtje në kanalin Youtube të S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	70000	
Fushata dixhitale në promovimin e mundësive në Shqipëri për të rinjtë dhe inovacionin.	Produkte me dizajne të përshtatura, infografikë, fletë të dhënash, fletëpalosje që dizajnohen për komunikim dhe shpërndarje në mediat sociale	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	60000	
Një aktivitet i përshtatur në TUMO për të rritur njohuritë e të rinjve dhe grupeve të interesuara të synuara për rëndësinë e gjithëpërfshirjes së inovacionit në zbatimin e start-up-eve, ideve të reja të biznesit dhe kontributit të instrumenteve efektive kërkimore.	Aktivitete komunikimi në terren	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	50000	
Dita e Hapjes së Shkollës (aktivitet informativ)	Shkollat e identifikuara që përballen me vështirësi për shkak të më pak nxënësve të regjistruar do të rrisin ndërgjegjësimin për dixhitalizimin dhe kontributin e teknologjisë në komunitetin dhe angazhimin lokal. Një shkollë për çdo rajon të vendit (AL) do të shërbejë si model për të treguar se ndryshimi është i mundur.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	30000	
Pjesëmarrja në emisione televizive në seritë e planifikuara të emisioneve kushtuar arsimit.	Lehtësimi i pjesëmarrjes në shfaqje televizive në bazë të kërkesës ose të kërkuar nga ekipi i S3.	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	0	
Histori suksesi të qytetarëve, veçanërisht të rinjve, familjet e të cilëve janë kthyer në vend pas migrimit, të angazhuar në sektorë të ndryshëm të Domaineve Ndërsektoriale, duke synuar promovimin e mundësive të Shqipërisë në procesin e fitimit të trurit.	Artikuj dhe tregime në ueb S3 - 5 çdo vit	Ekipi i Komunikimit S3	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	40000	
Lidhja dixhitale					
Samiti i Transformimit Dixhital	Paraqitni përparimet në shërbimet dhe infrastrukturën dixhitale dhe diskutoni tendencat e ardhshme. Nëpërmjet adresave kryesore, diskutimeve në panel, ekspozitave të teknologjisë dhe mundësive të rrjetëzimit.	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Mars 2026 - Qershor 2026	50,000	
Seria Kombëtare Hackathon mbi risitë dixhitale - 3 Hackathon	Inkurajoni inovacionin në shërbimet dixhitale duke bashkuar zhvilluesit, projektuesit dhe sipërmarrësit. Përmes konkurseve të kodimit, seancave të mentorimit dhe prezantimeve të projekteve	Ministër i Shtetit për Sipërmarrjen dhe Klimën e Biznesit, S3 Team ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	90,000	
Ekonomia blu dhe jeshile					
Simpoziumi i Ekonomisë Blu	Diskutoni përparimet më të fundit në ekonominë blu përmes Prezantimeve, diskutimeve në panel dhe ekspozitave të teknologjisë	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit; Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural	Janar 2025 - Dhjetor 2030	40,000	8000
Iniciativat e angazhimit:					

3-5 aktivitete publike çdo vit për të diskutuar përfitimet dhe për të mbledhur komente mbi strategjinë S3.	Mbani të informuar palët e interesuara mbi progresin dhe përfitimet e iniciativave të S3	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Janar 2025 - Dhjetor 2030	250,000	50000
Kryeni sesione të rregullta në internet për të mbajtur të informuar dhe përfshirë palët e interesuara (3-5 seanca online në vit).	Mbani të informuar palët e interesuara mbi progresin dhe përfitimet e iniciativave të S3	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Janar 2025-dhjetor 2030	40,000	8000
Inkurajoni palët e interesuara të ndajnë përvojat dhe njohuritë e tyre përmes artikujve dhe rasteve studimore.	Ndarja e njohurive dhe historive të suksesit	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Janar 2025-dhjetor 2030	15,000	3000
Përmirësimi i kanaleve dhe mjeteve të komunikimit					
Ridizajnimi i faqes në internet	Përmirësoni faqen e internetit të S3 Albania për përmirësimin e përvojës së përdoruesit dhe ofrimit të përmbajtjes, duke përfshirë aftësitë dygjuhëshe.	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Mars 2025	10,000	
Krijimi i një ekipi komunikimi S3	Ekipi i Komunikimit S3 me të paktën 2-3 ekspertë me kohë të pjesshme për të koordinuar aktivitetet e komunikimit të S3	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Janar 2025-dhjetor 2030	70,000	14000
Zgjerimi dhe mirëmbajtja e mediave sociale (shkrimi i përmbajtjes, etj.)	Optimizoni kanalet ekzistuese (Facebook, Instagram, LinkedIn) dhe hapni të reja (X, Threads, YouTube, TikTok) për të arritur një demografi më të gjerë.	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	60,000	
Bashkëpunimet mediatike	Përdorimi i rregullt i mediave tradicionale dhe online për të shpërndarë lajme, përditësime dhe histori suksesi, transmetim televiziv Smart Albania	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	120,000	
Zhvillimi i përmbajtjes					
Përmbajtja vizuale	Do të krijohen banderola dhe infografikë dixhitalë për të shfaqur arritjet dhe përfitimet e strategjisë S3.	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Qershor 2025 - Dhjetor 2030	10,000	2000
Tregimi i tregimeve	Prodhoni 10 podkaste dhe 10 video dëshmi për të ndarë histori suksesi frymëzuese dhe për të angazhuar komunitetin.	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	60,000	
Marrëdhëniet me Publikun	Zhvilloni dhe shpërndani artikuj PR dhe opinione nga ekspertë për të theksuar sukseset kritike.	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2025	40,000	
Bashkëpunimet dhe Partneritetet					
Angazhimi i mediave lokale	Angazhoni mediat lokale në debate dhe diskutime publike rreth strategjisë S3.	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	60,000	
Informimi ndërkombëtar	Eksploroni mundësitë për artikuj të veçantë në buletinin e Komisionit Evropian dhe bashkëpunimet me platforma si EurActiv.	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	20,000	
Aktiviteti i mbylljes:					
Ky aktivitet është një ekspozitë në shkallë të gjerë e krijuar për të nxjerrë në pah sektorët kyç të identifikuar në Strategjinë e Specializimit Inteligjent të Shqipërisë dhe për të nxitur bashkëpunimin dhe investimet. Ngjarja do të synojë të nxisë një frymë inovacioni dhe bashkëpunimi që përputhet me qëllimet e Strategjisë së Specializimit Inteligjent të Shqipërisë, duke shfaqur gjithashtu trashëgiminë e pasur kulturore të vendit dhe potencialin për rritje në të ardhmen.	Një aktivitet i rëndësishme për të shënuar miratimin e strategjisë dhe për të shfaqur vizionet e ardhshme dhe hapat e ardhshëm të S3 Albania	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Tetor 2025 - Nëntor 2025	100,000	
Pajisjet dhe përmbajtje vizuale					
PR dhe materiale vizuale	Sigurohuni që materialet promovuese dhe përmbajtja dixhitale të planifikohen dhe shpërndahen gjatë gjithë kohëzgjatjes së strategjisë S3: - Mallrat e markës (p.sh. stilolapsa, çanta, fletore, disqe USB) të shpërndara në ngjarje. - Broshura dhe fletushka informative. - Përmbajtje dixhitale (p.sh., infografikë, video) të shpërndara përmes platformave online.	S3 Ekipi ose Njësia e Re, Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit	Shtator 2025 - Dhjetor 2030	90,000	
Totali				3,285,000	243000

Prioritet : Energji		Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit					
			Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku
Objektivi Strategjik Nr. 1: Promovimi i zhvillimit të projekteve të energjisë dielltore dhe të erës për të diversifikuar portofolin e energjisë së rinovueshme, duke shfrytëzuar burimet e mjaftueshme të dielli dhe të erës në Shqipëri për prodhimin e energjisë së pastër.	Objektivi specifik 1.1 .Rritja e investimeve në energjinë e rinovueshme, duke përfshirë liberalizimin e tregut të energjisë	1,300,000	100,000	1,200,000	40,000	-	-	-
	Objektivi specifik 1.2 Rritja e procedurave për lëshimin e lejeve dhe licencave për kompanitë që operojnë në këtë sektor dhe përmirësimi i kuadrit ligjor dhe rregullator, duke përfshirë zhvillimin e nënrregulloreve dhe udhëzimeve për të lehtësuar zbatimin e ligjeve të lidhura me energjinë	250,000	-	250,000	-	-	-	-
Total		**1,550,000**	**100,000**	**1,450,000**	**40,000**	**-**	**-**	**-**
Objektivi Strategjik Nr. 2: Inkurajimi i përdorimit të teknologjive nga mbeturinat në energjí, teknologjive inovative dhe burimeve të biomasës për prodhimin e energjisë së pastër, reduktimin e mbetjeve në landfill dhe promovimin e efikasitetit të burimeve.	Objektivi specifik 2.1 Inkurajimi i përdorimit të teknologjive nga mbeturinat në energji, teknologjive inovative dhe burimeve të biomasës për prodhimin e energjisë së pastër, reduktimin e mbetjeve në landfill dhe promovimin e ndërgjegjësimit?	6,000,000	-	6,000,000	-	-	-	-
Total		**6,000,000**	**-**	**6,000,000**		**-**	**-**	**-**
Objektivi strategjik nr. 3: Promovimi i një përzierjeje të larmishme të burimeve të rinovueshme të energjisë dhe teknologjive në zhvillim për të reduktuar varësinë nga një burim i vetëm.	Objektivi specifik 3.1 Promovimi i masave mbështetëse për integrimin e burimeve alternative të energjisë dhe efiçencën e energjisë dhe diversifikimin e përzierjes së prodhimit të energjisë elektrike	19,323,039	623,039	17,900,000	-	-	-	-
	Objektivi specifik 3.2 Forcimi i partneritetit midis akademisë, biznesive dhe qeverisë për të kapërcyer hendekun e aftësive dhe për të përmirësuar programet e arsimit dhe trajnimit, duke rishikuar kurrikulat, duke përfshirë njohjen e aftësive dhe rikualifikimin	2,300,000	-	2,300,000	-	-	-	-
Total		**21,623,039**	**623,039**	**20,200,000**		**-**	**-**	**800,000**
Objektivi strategjik nr. 4: Mbështetja e infrastrukturës moderne dhe fleksibël të rrjetit dhe ruajtjes së energjisë që mund të trajtojë në mënyrë efikase notrvën e ndryshme të burimeve të energjisë së rinovueshme dhe të mundësojë ndarjen ndërrajonale të energjisë.	Objektivi specifik 4.1 Investimi në zhvillimin e rrjeteve inteligjente dhe sistemeve të ruajtjes, për të mbështetur rrjetet inteligjente dhe infrastrukturën e ruajtjes së energjisë që mund të trajtojë në mënyrë efikase notrvën e ndryshme të burimeve të energjisë së rinovueshme dhe të mundësojë ndarjen ndërrajonale të energjisë	51,330,000	50,000	50,000,000	-	-	-	
	Objektivi specifik 4.2 Përmirësimi i infrastrukturës energjetike, duke përfshirë ndërtimin e qendrave teknologjike (TEC) dhe stacioneve të karikimit për të mbështetur transportin elektrik	780,000	-	630,000	-	-	-	
Total		**52,130,000**	**50,000**	**50,630,000**	**-**	**-**	**1,450,000**	
Objektivi Strategjik Nr. 5 Zbatimi i praktikave përgjegjëse të menaxhimit të pyjeve, duke përfshirë ripyllëzimin dhe prerjen e qëndrueshme të drurit, për të balancuar përfitimet ekonomike me ruajtjen e mjedisit.	Objektivi specifik 5.1 Praktikat e përdorimit të qëndrueshëm të energjisë	tbd	-	-	-	-	250,000	
Total								
Energjia TOTALE		**81,303,039**	**773,039**	**78,280,000**	**40,000**	**-**	**1,450,000**	**800,000**
Energjia TOTALE (%)			**0.95%**	**96.28%**			**1.78%**	**0.98%**

Prioriteti: Bujqësia dhe Siguria Ushqimore		Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit					
			Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku
Transformimi në Sektorin e Bujqësisë për të ofruar ushqim të shëndetshëm duke u fokusuar në zhvillimin e zinxhirit të qëndrueshëm ushqimor të bazuar në traditë dhe për të rritur shtimin e vlerës dhe konkurrencën në treg.	Objektivi specifik 1.1 Bujqësia e qëndrueshme dhe certifikimi Rritja e qëndrueshmërisë ekonomike të fermave për të trajtuar sfidat aktuale dhe të ardhshme (ndër. ndryshimi i klimës) reduktimi i plotë i kostos, prodhimi i qëndrueshëm dhe certifikimi	254,340,000	125,580,000	10,760,000	27,268,000	88,500,000	27,300,000	2,200,000
	Objektivi specifik 1.2 Përpunimi i ushqimit dhe produktet me vlerë të shtuar	84,430,000	35,830,000	-	7,166,000	28,300,000	20,300,000	-
	Objektivi specifik 1.3 Peshkimi dhe Akuakultura e Qëndrueshme	1,900,000	1,800,000	-	360,000	100,000	-	-
	Objektivi specifik 1.4 Prodhimi i bimëve aromatike mjekësore, vajrave dhe ekstrakteve	5,450,000	2,210,000	40,000	450,000	3,050,000	-	150,000
	Objektivi specifik 1.5 Forcimi i agroturizmit dhe zhvillimit të biznesit në zonat rurale	50,750,000	12,050,000	-	7,410,000	38,700,000	-	-
TOTALI i Bujqësisë dhe Sigurisë Ushqimore		**396,870,000**	**177,470,000**	**10,800,000**	**37,654,000**	**158,650,000**	**47,600,000**	**2,350,000**
TOTALI i Bujqësisë dhe Sigurisë Ushqimore (%)			**44.72%**	**2.72%**		**39.98%**	**11.99%**	**0.59%**

Prioriteti: Lidhja dixhitale		Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit					
			Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku
Optimizoni dixhitalin dhe lidhjen për të rritur efikasitetin ekonomik	Objektivi specifik 1.1 Përparimi i zhvillimit të infrastrukturës dhe rritja e lidhjes përmes investimeve strategjike dhe përmirësimeve teknologjike	4,670,000	310,000	3,425,000	415,000	0	0	935,000
	Objektivi specifik 1.2 Reduktimi i kohës së përpunimit për transportuesit, agjencitë doganore, transportuesit e mallrave dhe kompanitë logjistike për të përmirësuar operacionet dhe për të rritur efikasitetin.	2,700,000	0	2,150,000	300,000	0	0	550,000
TOTALI i Lidhjes dixhitale		**7,370,000**	**310,000**	**5,575,000**	**715,000**	**-**	**-**	**1,485,000**

TOTALI i Lidhjes dixhitale (%)			4.21%	75.64%		0.00%	0.00%	20.15%
Prioriteti: Lëndët e para		Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit					
			Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku
ORIENTIMI I SEKTORIT MINERAL TË SHQIPËRISË PËR TË BËHET PARTNER STRATEGJIK I BE-së DHE NJË KONTRIBUTOR I VLERËM NË ZINXHIRIN KRITIK TË FURNIZIMIT TË LËNDËVE TË PARA TË BE-së	Objektivi specifik 1: Orientimi i sektorit minerar të Shqipërisë për t'u bërë partner strategjik i BE-së dhe një kontribues i vlefshëm në zinxhirin kritik të furnizimit me lëndë të parë të BE-së	3,045,000	1,795,000	20,000	74,500	340,000	0	890,000
	Objektivi specifik 2 Zgjerimi i depozitave ekzistuese minerale dhe eksplorimi i depozitave të reja të mineraleve CRM/SRM	24,550,000	1,000,000	0	200,000	3,550,000	0	20,000,000
	Objektivi specifik 3: Forcimi i përpunimit të mineraleve, Rritja e efikasitetit të burimeve të pa rinovueshme duke adoptuar teknologji të reja po mbetje, duke u përqëjkur për çiu afruar modelit të ekonomisë së gjelbër dhe rrethore.	18,110,000	11,800,000	3,830,000	2,850,000	0	0	2,480,000
	Objektivi specifik 4 : Fuqizimi i infrastrukturës, kapaciteteve kërkimore shkencore dhe njerëzore	9,288,500	3,947,500	50,000	749,500	2,921,000	0	2,370,000
TOTALI i Lëndëve të para		**54,993,500**	**18,542,500**	**3,900,000**	**3,874,000**	**6,811,000**	**-**	**25,740,000**
TOTALI Lëndëve të para (%)			**33.72%**	**7.09%**		**12.39%**	**0.00%**	**46.81%**
Prioriteti : Turizëm / Mjedis / Ekonomi blu		Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit					
			Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku
Objektivi Strategjik: Zhvillimi i një sektori turistik dinamik, të larmishëm, në mbarë vendin, gjatë gjithë vitit, që kontribuon në zhvillimin socio-ekonomik të vendit duke promovuar praktika të përgjegjshme dhe duke ruajtur thesaret tona natyrore dhe kulturore për brezat e ardhshëm.	Objektivi specifik 1. Ruajtja dhe promovimi i vendeve historike dhe kulturore, muzeve dhe traditave të Shqipërisë për të tërhequr entuziastët e trashëgimisë, duke siguruar që trashëgimia kulturore e Shqipërisë do të ruhet, restaurohet dhe promovohet. Z	6,620,000	2,710,000	1,510,000	0	0	710,000	1,690,000
	Objektivi specifik 2. Zhvillimi i nënsektorit të Turizmit të Shendetit dhe Mirëqenies duke perfituar nga burimet natyrore dhe terapeutike te Shqipërisë	4,362,000	2,982,000	950,000	0	0	0	430,000
	Objektivi specifik 3. Turizmi natyror, aventuror dhe rural	3,593,300	220,000	1,040,000	0	1,200,000	389,300	744,000
	Objektivi specifik 4: Promovimi i turizmit rural duke lidhur vizitorët me fermat lokale dhe aktivitete agroturistike, duke theksuar prodhimin e qëndrueshëm të ushqimit	125,856,923	97,316,923	9,390,000	0	1,700,000	0	17,450,000
	Objektivi specifik 5: Zhvillimi i produkteve dhe shërbimeve turistike të veçanta me fokus në kulinari	8,210,000	6,650,000	635,000	0	0	0	925,000
	Objektivi specifik 6. Zhvillimi i aftësive në turizëm dhe bashkëpunim	18,280,000	10,000,000	465,000	0	1,400,000	0	6,415,000
Zhvillimi i Ekonomisë Blu dhe Turizmit të Qëndrueshëm Bregdetar		1,436,923	1,366,923	0	0	0	0	70,000
TOTALI i Turizmit		**168,359,146**	**121,245,846**	**13,990,000**	**-**	**4,300,000**	**1,099,300**	**27,724,000**
Objektivi Strategjik: Përmirësimi i Cilësisë së Ajrit Urban	Objektivi specifik 1. Përditësimi i Planit Kombëtar të Menaxhimit të Cilësisë së Ajrit	1,606,600	489,600	297,000	-	-	-	820,000
	Objektivi Strategjik 2. Vlerësimi i Trupave Ujore	7,055,000	2,055,000	-	-	5,000,000	-	-
	Objektivi specifik 3. Nxitja e industrive inovative	83,715	45,255	-	-	-	38,460	-
	Objektivi specifik 4. Përmirësimi i inspektimit	430,000	130,000	130,000	-	-	-	170,000
TOTALI i Mjedisit		**9,175,315**	**2,719,855**	**427,000**	**-**	**5,000,000**	**38,460**	**990,000**
TOTALI i Turizmit dhe Mjedisit		**177,534,461**	**123,965,701**	**14,417,000**	**-**	**9,300,000**	**1,137,760**	**28,714,000**
TOTALI i Turizmit dhe Mjedisit (%)			**69.83%**	**8.12%**		**5.24%**	**0.64%**	**16.17%**
Prioriteti: Arsimi		Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)	Burimi i financimit					
			Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku
Transformimi i arsimit dhe zhvillimit të fuqisë punëtore për të mbështetur tranzicionin dixhital dhe të gjelbër në Shqipëri	Objektivi specifik 1. Forcimi i bashkëpunimit: midis akademisë, biznesevë, qeverisë dhe shoqërisë civile (QUADRUPPLE HELIX) (Helikë e katërfishtë) për të rritur inovacionin dhe qëndrueshmërinë e fuqisë punëtore	610,000	35,000	525,000	97,000	30,000	0	20,000
	Objektivi specifik 2. Përmirësimi i programit të të mësuarit gjatë gjithë jetës për të nxitur një fuqi punëtore elastike dhe të shkathët përmes rikualifikimit dhe përmirësimit të aftësive të punëtorëve, duke marrë parasysh sfidat e paraqitura nga ekonomia rrethore dhe inteligjenca artificiale	50,000	0	50,000	10,000	0	0	0
	Objektivi specifik 3. Modernizimi i kurrikulës në të gjitha nivelet për të pajisur me mirë Shqipërinë për tranzicionin dixhital dhe të gjelbër dhe për forcimin e specializimit të ekonomisë kombëtare në fushat me përparësi S3 dhe rritjen e aftësive shkencore dhe teknologjike në të gjitha nivelet.	5,650,000	5,000	4,590,000	414,000	0	0	1,055,000
	Objektivi specifik 4. Përmbysja e prirjes drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale nga të rinjtë, duke e bërë tërheqëse për të rinjtë qëndrimin në zonat rurale dhe angazhimin në zhvillimin rural.	5,550,000	0	2,400,000	430,000	0	250,000	2,900,000
TOTALI i Arsimit		**11,860,000**	**40,000**	**7,565,000**	**951,000**	**30,000**	**250,000**	**3,975,000**
TOTALI i Arsimit (%)			**0.34%**	**63.79%**		**0.25%**	**2.11%**	**33.52%**
		Buxheti i	Burimi i financimit					

Prioriteti: Ruajtja e talenteve		llogaritur i nevojshëm (euro)	Buxheti i Shtetit (euro)	Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)	Parashikuar për 2025 (euro)	Fondet e BE-së (euro)	Kontributet e donatorëve (euro)	Hendeku
Zhvillimi i kapaciteteve rinore dhe ruajtja e kapitalit njerëzor për të nxitur rritjen në Shqipëri	Objektivi specifik 1.1 Përmbysja e prirjeve të të rinjve drejt emigrimit dhe braktisjes së zonave rurale duke rritur cilësinë e shërbimeve publike të ofruara dhe duke e bërë tërheqëse për të rinjtë qëndrimin në Shqipëri dhe angazhimin në zhvillimin rural.	16,857,853	350,650	14,427,203	2,955,571	180,000	100,000	1,800,000
	Objektivi specifik 1.2 Përparimi i zhvillimit të talenteve dhe zhvillimit holistik të të rinjve, me një theks të veçantë tek vajzat e reja, duke mbështetur dhe zbatuar një sërë programesh amatore sportive, arteve, arteve dhe artizanatit dhe aktiviteteve jashtëshkollore.	14,937,043	-	4,530,613	906,123	2,710,000	6,800,000	896,430
TOTALI i Ruajtjes së talenteve		**31,794,896**	**350,650**	**18,957,816**	**3,861,693**	**2,890,000**	**6,900,000**	**2,696,430**
TOTALI Ruajtjes së talenteve (%)			**1.10%**	**59.63%**		**9.09%**	**21.70%**	**8.48%**
Prioriteti: Kërkimi dhe Inovacioni		**Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)**	**Burimi i financimit**					
			Buxheti i Shtetit (euro)	**Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)**	**Parashikuar për 2025 (euro)**	**Fondet e BE-së (euro)**	**Kontributet e donatorëve (euro)**	**Hendeku**
Sigurimi i transformimit të Kërkimit dhe Inovacionit përmes inovacionit dixhital dhe avancimit teknologjik dhe sigurimi i përsosmërisë në rezultatet e kërkimit shkencor dhe inovacionit.	Objektivi specifik 1.1 Shfrytëzimi i ekspertizës kolektive, burimeve dhe perspektivave të të gjithë aktorëve të qeverisë, industrisë, akademisë dhe shoqërisë brenda heliksit të katërfishtë, duke promovuar një qasje sinergjike duke krijuar një ekosistem dinamik dhe efektiv inovacioni që rezulton në përparime të qëndrueshme dhe me ndikim	1,250,000	0	490,000	12,000	200,000	0	560,000
	Objektivi specifik 1.2 Përcaktimi i një kornize specifike mbështetëse për proceset e transferimit të teknologjisë (vertikale dhe horizontale) duke forcuar lidhjet midis anës së ofertës së teknologjisë, adoptuesve të teknologjisë dhe ofruesit të shërbimit mbështetës ndërmjetësues	107,790,000	100,000	19,850,000	3,610,000	64,000,000	40,000	23,800,000
	Objektivi specifik 1.3 Përcaktimi i një kuadri të shëndoshë politikash industriale/inovative me qëllim të krijimit të një klime të favorshme biznesi për kompanitë për të zhvilluar kërkimin dhe inovacionin	10,645,000	220,000	6,845,000	1,144,000	0	0	3,111,000
	Objektivi specifik 1.4 Përdorimi i teknologjive të avancuara, duke përfshirë AI, imazhet satelitore dhe të dhënat UAV, për të nxitur inovacionin, për të përmirësuar proceset e vendimmarrjes dhe për të vlerësuar potencialin shkencor dhe inovativ, duke integruar të dhëna statistikore me cilësi të lartë për të monitoruar dhe përmirësuar Strategjinë e Specializimit Inteligjent (S3) prioritetet në mënyrë efektive	32,770,000	0	7,460,000	632,000	500,000	20,395,000	4,415,000
	Objektivi specifik 1.5 Inteligjenca artificiale, dixhitalizimi dhe siguria kibernetike për rritje inteligjente	207,490,000	116,100,000	3,906,500	1,951,300	20,230,000	66,060,000	1,193,500
TOTALI i Kërkimit dhe Inovacionit		**359,945,000**	**116,420,000**	**38,551,500**	**7,349,300**	**84,930,000**	**86,495,000**	**33,079,500**
TOTALI i Kërkimit dhe Inovacionit (%)			**32.34%**	**10.71%**		**23.60%**	**24.03%**	**9.19%**
Prioriteti: Diaspora		**Buxheti i llogaritur i nevojshëm (euro)**	**Burimi i financimit**					
			Buxheti i Shtetit (euro)	**Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)**	**Parashikuar për 2025 (euro)**	**Fondet e BE-së (euro)**	**Kontributet e donatorëve (euro)**	**Hendeku**
Shfrytëzimi i ekspertizës së diasporës dhe avancimit teknologjik për zhvillim të qëndrueshëm	Objektivi specifik 1.1 Ekspertiza e diasporës jep një kontribut efektiv në gjenerimin e zhvillimit të kapitalit njerëzor veçanërisht në Shqipërinë rurale	28,800,000	2,000,000	26,600,000	5,720,000	0	150,000	50,000
	Objektivi specifik 1.2 Ekspertiza e diasporës jep një kontribut efektiv në gjenerimin e zhvillimit të kapitalit njerëzor veçanërisht në Shqipërinë rurale	21,720,000	3,620,000	11,440,000	3,012,000	5,000,000	0	1,660,000
	Objektivi specifik 1.3 Rritja e kapaciteteve teknologjike dhe sipërmarrëse përmes angazhimit të diasporës	8,210,000	10,000	6,700,000	1,342,000	6,700,000	0	1,000,000
TOTALI Diasporës		**58,730,000**	**5,630,000**	**44,740,000**	**10,074,000**	**11,700,000**	**150,000**	**2,710,000**
TOTALI i Diasporës (%)			**9.59%**	**76.18%**		**19.92%**	**0.26%**	**4.61%**
Komunikimi S3		**3,285,000**						**3,285,000**
	TOTALI	**1,183,685,896**	**443,501,890**	**222,786,316**	**64,518,993**	**274,311,000**	**143,982,760**	**104,834,930**
	in % of total		37.47	50.23		23.17	12.16	8.86

Prioriteti	% e financimit total të S3	Buxheti i parashikuar i nevojshëm (euro)	Burimi I financimit									
			Totali i parashikuar në Buxhetin aktual të Shtetit (euro)		Buxheti shtesë i parashikuar i shtetit (euro)		Fondet e BE-së (euro)		Kontributet e donatorëve (euro)		Hendeku (euro)	
			Vlera	%	Vlera	%	Vlera	%	Vlera	%	Hendeku (euro)	%
Energjia e Rinovueshme	6.9	81,303,039	773,039	0.95%	78,280,000	96.28%	-		1,450,000	1.78%	800,000	0.98%
Lëndët e para	4.6	54,993,500	18,542,500	33.72%	3,900,000	7.09%	6,811,000	12%	-	0.00%	25,740,000	46.81%
Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm	33.5	396,870,000	177,470,000	44.72%	10,800,000	2.72%	158,650,000	40%	47,600,000	11.99%	2,350,000	0.59%
Turizëm i qëndrueshëm dhe i larmishëm	15.0	177,534,461	123,965,701	69.83%	14,417,000	8.12%	9,300,000	5%	1,137,760	0.64%	28,714,000	16.17%
Arsimi	1.0	11,860,000	40,000	0.34%	7,565,000	63.79%	30,000	0%	250,000	2.11%	3,975,000	33.52%
Ruajtja (Mbajtja) e talenteve	2.7	31,794,896	350,650	1.10%	18,957,816	59.63%	2,890,000	9%	6,900,000	21.70%	2,696,430	8.48%
Kërkimi dhe Inovacioni	30.4	359,945,000	116,420,000	32.34%	38,551,500	10.71%	84,930,000	24%	86,495,000	24.03%	33,079,500	9.19%
Përfshirja e Diasporës	5.0	58,730,000	5,630,000	9.59%	44,740,000	76.18%	11,700,000	20%	150,000	0.26%	2,710,000	4.61%
Lidhja Dixhitale	0.6	7,370,000	310,000	4.21%	5,575,000	75.64%	-	0%	-	0.00%	1,485,000	20.15%
Komunikimi S3	0.3	3,285,000									3,285,000	100%
Totali S3		**1,183,685,896**	**443,501,890**	37.5%	**222,786,316**	18.8%	**274,311,000**	23.2%	**143,982,760**	12.2%	**104,834,930**	8.9%

Shtojca 6. Plani i Komunikimit të S3 në Shqipëri

Plani i komunikimit përshkruan objektivat dhe metodologjitë për të promovuar në mënyrë efektive strategjinë S3, duke siguruar një kuptim të gjerë dhe mbështetje në disa sektorë. Përqendrimi është në sigurimin që mesazhet thelbësore dhe arritjet e strategjisë të komunikohet në mënyrë efektive me të gjitha palët e interesuara, si në nivel kombëtar ashtu edhe ndërkombëtar.

Objektivat dhe qëllimet

Për t'u siguruar që plani ynë i komunikimit të jetë strategjik dhe me ndikim të lartë, ne kemi përshkruar objektivat dhe qëllimet specifike që do të drejtojnë qasjen tonë. Këto objektiva dhe qëllime janë projektuar për të rritur ndërgjegjësimin, për të nxitur angazhimin dhe për të nxitur suksesin e strategjisë S3 ndërmjet palëve të ndryshme.

Objektivat e komunikimit:

- Rritja e ndërgjegjësimit për strategjinë S3 mes të gjitha palëve të interesit.
- Nxitja e angazhimit dhe pjesëmarrjes në nismat S3.
- Të promovojë përfitimet dhe sukseset e strategjisë S3 për publikun dhe partnerët ndërkombëtarë.
- Të promovojë aktivitetet e Planit të Veprimit S3 duke komunikuar rregullisht aktivitete dhe nismat e ndryshme të ndërmarra në kuadër të S3.

Ky plan komunikimi bazohet në tre shtylla kryesore:

1. **Analiza e audiencës**

Për të komunikuar në mënyrë efektive strategjinë S3, është vendimtare të kuptohen dhe të trajtohen nevojat e grupeve të ndryshme të audiencës. Çdo grup kërkon mesazhe të përshtatura për të përcjellë dhe kuptuar objektivat e strategjisë. Analiza jonë e audiencës fokusohet në identifikimin e audiencës primare dhe sekondare dhe interesat dhe rolet e tyre specifike në strategjinë S3.

Audienca primare:

- **Organet qeveritare:** Politikëbërësit kryesorë dhe entet rregullatoreqë luajnë njërol vendimtar në zbatimin dhe mbështetjen e strategjisë S3.
- **Bizneset e sektorit privat:** Kompanitë dhe sipërmarrësit që mund të përfitojnënga mundësitë novatore dhe rritja ekonomike e nxitur nga strategjia S3.
- **Akademia dhe Institucionet Kërkimore:** Institucione të arsimit të lartë, qendra kërkimore dhe institucione arsimore që nxisin kërkimin dhe inovacionin dhe ofrojnë kapitalin e nevojshëm njerëzor për iniciativat S3.
- **Shoqëria civile:** Organizatat e shoqërisë civile dhe OJQ-të që veprojnë në fushat e prioritetit S3.

Audienca sekondare:

- Publiku i përgjithshëm
- Partnerët ndërkombëtarë dhe organizatat
- Media

Duke identifikuar dhe kuptuar këto audienca prioritare, ne mund të hartojmë mesazhe specifike dhe të përdorim kanalet e duhura të komunikimit për të angazhuar në mënyrë efektive çdo grup dhe për të siguruar suksesin e strategjisë S3.

2. Mesazhet kyçe

Komunikimi efektiv rreth Strategjisë së Specializimit Inteligjent të Shqipërisë (S3) do të nisë me zhvillimin e mesazheve të synuara. Hartimi i mesazheve që kanë ndikim në segmente të veçanta të popullsisë do të jetë vendimtare për ilustrimin e përfitimeve të drejtpërdrejta të S3, të tilla si mundësitë ekonomike të zgjeruara, novacioni dhe rritja specifike e sektorit. Komunikimet e përshtatura që i përshtaten interesave unike të palëve të interesit— pronarët e bizneseve, komuniteti dhe institucioneve arsimore, ose politikëbërësit— do të sigurojnë që objektivat e strategjisë të kuptohen dhe vlerësohen qartë. Kjo metodë do të rrisë rëndësinë e mesazhit për audienca të ndryshme dhe do të rrisë potencialin e angazhimit aktiv dhe mbështetjes për nismat S3.

Themeli i përpjekjeve tona të komunikimit do të ndërtohet mbi një **mesazh kyç** që përmbledh thelbin e strategjisë S3. Ne do të zhvillojmë mesazhe të përshtatura nga ky mesazh për të trajtuar interesat dhe nevojat specifike të grupeve të ndryshme të palëve të interesit.

Mesazhi kryesor: "Strategjia e Specializimit Inteligjent të Shqipërisë: Nxitja e inovacionit, qëndrueshmërisë dhe rritjes ekonomike"

Për të arritur në mënyrë efektive audiencat tona të ndryshme, ne kemi hartuar mesazhe të përshtatura drejtpërdrejt me shqetësimet dhe interesat unike të çdo grupi të helikës së katërfishtë:

Mesazhet respektive:

- **Bizneset:** "Zbuloni mundësi të reja për inovacion dhe rritje nëpërmjet nismave S3"
- **Institucionet publike:** "Zbuloni se si S3 po nxit rritjen e qëndrueshme dhe prosperitetin për Shqipërinë nëpërmjet nismave novatore të sektorit publik"
- **Akademia:** "Bashkëpunimi në projektet e fundit të kërkimit dhe zhvillimit në kuadër të S3 në partneritet të ngushtë me sektorin e Biznesit"
- **Shoqëria civile:** "Angazhimi me nismat S3 për të nxitur zhvillimin dhe inovacionin e qëndrueshëm të bazuar në komunitet"

Për ta bërë komunikimin tonë më efektiv, ne gjithashtu do të krijojmë mesazhe novatore dhe bindëse për sektorët kryesorë në kuadër të strategjisë S3. Këto mesazhe do të nxjerrin në pah kontributin unik të çdo sektori në qëllimet e përgjithshme tëstrategjisë.

Mesazhe inovative dhe angazhuese:

- **Energjia e ripërtëritshme dhe burimet natyrore:**
  - "Shfrytëzimi i fuqisë së inovacionit për të krijuar një të ardhme të qëndrueshme energjetike për Shqipërinë"
  - Avancimi i Sektorit të Lëndëve të Para të Shqipërisë me Inovacionet e Gjelbërta"
  - Përshtatja e praktikave të menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve që balancojnë rritjen ekonomike me ruajtjen e ambientit përmes ripyllëzimit të përgjegjshëm dhe shfrytëzimit të qëndrueshëm të drurit.
- **Turizmi i qëndrueshëm dhe i larmishëm:** "Përjetoni ndërthurjen unike të traditës dhe inovacionit në sektorin e larmishëm të turizmit në Shqipëri".
- **Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm:** "Zbuloni se si praktikat novatore në bujqësi po transformojnë industrinë ushqimore tëShqipërisë".

Fusha ndërsektoriale:

- **Zhvillimi i kapitalit njerëzor:** 'Rritja e aftësive, talenteve dhe njohurive për njëforcë punëtore të përgatitur për zhvillimin kombëtar'
- **Lidhja Dixhitale:** 'Futja në treg e Shërbimeve Digjitale me Infrastrukturë të Avancuar dhe Proçese të Rregulluara për një të Nesërme të Lidhur'
- **Ekonomia Blu dhe e Gjelbër për Tranzicionin e Gjelbër:** 'Inovacione të Gjelbra: Nxitja e Qëndrueshmërisë Ambientale dhe Rritjes Ekonomike'
- **Përfshirja e Diasporës:** 'Shfrytëzimi i Fuqisë së Komunitetit Global për Zhvillimin dhe Inovacionin Kombëtar'
- **Ruajtja e Talenteve:** 'Krijimi i Mundësive dhe një Mjedisi Nxitës për të Mbajtur më të Mirët dhe më të Talentuarit në Vend'
- **Konkurrenca, Inovacioni dhe Kërkimi:** 'Nxitja e një kulture Inovacioni dhepërsosmërie për të nxitur konkurrencën kombëtare dhe përparimin e kërkimit shkencor'

Duke kombinuar një mesazh të fortë thelbësor me mesazhe të përshtatura dhe novatore, ne do të komunikojmë në mënyrë efektive përfitimet dhe mundësitë e strategjisë S3 për një gamë tëgjerë tëpalëve të interesit, duke nxitur më shumë mirëkuptim, angazhim dhe mbështetje për rrugën e Shqipërisë drejt rritjes dhe zhvillimit të qëndrueshëm.

3. Mjetet dhe kanalet e komunikimit

Miratimi i një plani shpërndarës me shumë kanale do të jetë një metodë vendimtare për të siguruar që përfitimet e S3 të komunikohen në mënyrë tërësore. Kjo do të përfshijë përdorimin e mediave tradicionale dhe moderne, të tilla si televizioni dhe radio, mediat online dhe përfshirja e rëndësishme e platformave dhe instrumenteve të mediave sociale për të shpërndarë gjerësisht informacionin. Plani do të garantojë shtrirje të gjerë në të gjithë demografinë dhe vendndodhjet e ndryshme gjeografike duke përdorur kanale të ndryshme komunikimi. Elementë interaktivë si webinar-ët dhe

trasmetime live Q&A (pyetje dhe përgjigje) do të pasurojnë më tej komunikimin, duke ofruar një platformë për dialog dhe angazhim të drejtpërdrejtë dhe duke i bërë nismat S3 më të arritshme dhe më të kuptueshme për publikun.

Media tradicionale:

- Njoftime për shtyp dhe konferenca për media
- Intervista në TV dhe radio
- Reklamat në shtyp në gazetat kryesore

Media digjitale:

- Mediat sociale: Përditësime të rregullta në Facebook, Instagram, LinkedIn dhe kanalet e sapo lançuara në YouTube dhe TikTok.
- Faqja e internetit: Përvoja e përmirësuar e përdoruesit dhe dorëzimi i përmbajtjes dygjuhëshe. Një faqe interneti e dedikuar për S3 është krijuar në https://s3albania.org/, në dispozicion në shqip dhe anglisht. Kjo faqe interneti ofron informacion të plotë lidhur me procesin S3, duke përfshirë të dhëna mbi të gjitha takimet e kryera, lajmet, ngjarjet e fokusuara në S3, dhe dokumentet përkatëse me interes për palët e interesit. Përveç kësaj, çdo institucion i lidhur me Komitetin Ndërministror S3 ka inkorporuar një dritare për S3 në faqet e tyre përkatëse, të lidhura me faqen e dedikuar të internetit S3.
- Përditësime mujore mbi aktivitetet dhe përparimin e S3.
- Arritjet Ndërkombëtare: Eksploroni mundësitë për artikuj të veçantë në buletinin e Komisionit Evropian dhe bashkëpunime me platforma si EurActiv.

Aktivitetet dhe Angazhimi:

- Konferencat vjetore S3: Nxjerrja në pah e arritjeve kryesore dhe planeve.
- Seminare rajonale: Angazhimi i palëve të interesuara vendase në diskutimet rreth nismave S3.
- Webinar-e online: Sesione interaktive me ekspertë dhe të interesuar.

Programet e medias:

- **Televizioni dhe Radio:**
    - Tre episode në programin "Auditor Arsimi" në Radiotelevizionin Kombëtar Shqiptar (RTSH).

- Një transmetim televiziv në A2Biznes (Ora News TV).
- Një seri emisionesh lajmesh në rrjete të ndryshme televizive, të aksesueshme nëpërmjet lidhjeve në faqen "Lajme" të faqes së internetit S3.

- **Programi Javor Televiziv:** Duke filluar nga Janari 2024, një program televiziv në Radiotelevizionin Publik Shqiptar (RTSH) të titulluar "Smart Albania: My Country, My Success" (Shqipëria Inteligjente: Vendi im, Suksesi im),transmetuar çdo javë në *prime time* në RTSH1. Ky program, i organizuar në bashkëpunim me ekipin kombëtar S3, synon të informojë publikun rreth profesionistëve të suksesshëm në Shqipëri dhe të diskutojë mundësitë për sipërmarrje dhe rritje profesionale, duke përfshirë ekspertë nga palët e interesit nga helika e katërfishtë. Ai trajton gjithashtu ruajtjen e kapitalit njerëzor dhe talentit brenda vendit. Ky program është planifikuar të vazhdojë gjatë periudhës së zbatimit të Strategjisë S3 duke u zgjeruar në fusha të ndryshme që lidhen me prioritetin S3.

Pajisje dhe materiale promocionale:

- Mallrat e markës (p.sh., stilolapsa, çanta, fletore, disk i jashtëm USB) të shpërndara ne evente.
- Broshura informative dhe fletushka.
- Përmbajtje digjitale (p.sh., infografikë, video) të shpërndara përmes platformave online.

Afati kohor

I gjithë cikli i aktiviteteve për promovimin e Strategjisë së Specializimit Inteligjent të Shqipërisë (S3) është planifikuar në përputhje me të gjithë palët e interesit gjatë viteve 2024-2030.

Këto evente dhe produkte komunikimi të propozuara janë projektuar për të angazhuar palë të ndryshme të interesit nga qeveria, industria, shoqëria civile dhe publiku, duke nxitur një mirëkuptim më të thellë dhe angazhim më thelbësor ndaj objektivave S3 të Shqipërisë.

- **Q3 2024:** Përmirësoni kanalet e faqeve të internetit dhe të mediave sociale.
- **Q4 2024:** Konferenca e parë vjetore S3 (paralel me një konferencë donatorësh) dhe workshop-et rajonale.
- **2025-2030:** Buletini i vazhdueshëm mujor, njoftimet tremujore për shtyp dhe konferencat vjetore.

Aktivitetet e propozuara

Plani i komunikimit për Strategjinë e Specializimit Inteligjent (S3) në Shqipëri përfshin një sërë eventesh dhe ndërhyrjesh të fokusuara, të cilat synojnë të promovojnë aktivitetet dhe objektivat e strategjisë për prioritete të ndryshme. Plani përfshin një kombinim forumesh, fushatash, konkurse programimi, konferenca dhe workshop-e të projektuara për të angazhuar palët e interesit, për të rritur njohuritë dhe për të nxitur inovacionin.

Aktivitetet e propozuara publike të renditura më poshtë bazohen në fushat prioritare të strategjisë S3 të Shqipërisë.

- **Fusha 1: Energjia e ripërtëritshme dhe burimet natyrore**

Shqipëria e Gjelbër përmes Forumit të Tranzicionit të Energjisë së Rinovueshme

Objektivi: Prezantoni evolucionin dhe nismat e zbatuara në tranzicionin e energjisë së gjelbër në Shqipëri dhe eksploroni mundësi të reja.

Ndryshimet klimaterike dhe energjia e gjelbër – E ardhmja?

Objektivi: Fushata Kombëtare e Informimit me shkollat dhe mësuesit që synojnë të rrisin njohuritë mbi efektet e dëmshme, rolin e shkollave në menaxhimin e pasojave dhe rritjen e angazhimit të të rinjve në këtë çështje.

Inovacioni në Programimin e Energjisë nga Mbetjet

Objektivi: Të frymëzojë dhe mobilizojë zgjidhje novatore për shndërrimin e mbetjeve në energji duke bashkuar mendjet krijuese, ekspertët e industrisë dhe palët e interesit në një garë programimi bashkëpunues, duke synuar zhvillimin e teknologjive dhe praktikave të qëndrueshme që trajtojnë sfidat e menaxhimit të mbetjeve dhe nxisin qëndrueshmërinë e mjedisit.

Konferenca e Qëndrueshme e Minierave dhe Materialeve të Para

Objektivi: Të promovojë praktikat përgjegjëse të nxjerrjes dhe përpunimit dhe të integrojë Shqipërinë në zinxhirin e furnizimit të BE-së.

Simpoziumi për ruajtjen e mjedisit

Objektivi: Edukoni mbi rëndësinë e biodiversitetit dhe ekosistemeve në planifikimin dhe zhvillimin ekonomik—vlerësimet e ndikimit.

Risi në programin e kthimit të mbetjeve në energji

Objektivi: Gjeneratat e ardhshme dhe palët e interesit të orientuara drejt biznesit do të zgjerojnë tregun e menaxhimit të mbetjeve për energjinë e pastër duke gjeneruar ide dhe qasje të reja për transformimin e mbetjeve në energji të pastër.

- **Fusha 2: Turizmi i qëndrueshëm dhe i larmishëm**

Festivali i Trashëgimisë Kulturore Shqiptare

Objektivi: Theksoni trashëgiminë dhe traditat e pasura kulturore të Shqipërisë për të tërhequr turistët dhe për të ruajtur pasuritë kulturore.

Hartografimi i Sektorit të Agroturizmit të Shqipërisë (publikim/aplikacion mobil/zhvillim i platformës web)

Objektivi: Të nxisë dhe lehtësojë sektorin, duke synuar rritjen e interesit brenda vendit dhe atij ndërkombëtar.

*"Përvojat me produktet bio **(Farm-to-Table Experiences)**" - 3 Konferenca Kombëtare*

Objektivi: Rritja e interesit për turistët në Shqipëri dhe përdorimi i potencialit kulinar vendas kanë shfaqur nevojën për të ndërtuar një qasje të re për të rritur potencialin e prodhimit vendas nga fermerët duke garantuar gjithashtu shitjen e tyre të ofertës ushqimore për ofertën e turizmit dhe adresimin e nevojave të fermerëve vendas dhe bizneseve agro-turizëm.

- **Fusha 3: Zinxhiri ushqimor i shëndetshëm dhe i qëndrueshëm**

Samiti i Përpunimit të Ushqimit dhe Inovacionit

Objektivi: Nxitja e novacionit në përpunimin e ushqimit dhe rëndësia e investimeve ndërsektoriale.

Adresimi i efekteve të ndryshimeve klimatike në bujqësi nëpërmjet inovacionit (vizitat rajonale të shkëmbimit në Ballkanin Perëndimor dhe Evropë)

Objektivi: Teknologjia mund të mbrojë investimet private të fermerëve nga bujqësia duke përfshirë teknologjitë e reja në procesin e punës dhe duke eksploruar këto mundësi nëpërmjet rrjetëzimit dhe shkëmbimit.

Panairi i Qëndrueshëm i Peshkimit dhe Akuakulturës

Objektivi: Informoni dhe edukoni mbi praktikat e qëndrueshme në peshkim dhe akuakulturë - vizioni 2030.

Fushat ndërsektoriale - Kapitali Njerëzor / Kërkimi dhe Inovacioni / Konkurenca, Lidhja Digjitale dhe Ekonomia Blu dhe e Gjelbër

Si pjesë e kësaj Strategjie Komunikimi, është planifikuar të integrohen aktivitete promovuese për strategjinë në përgjithësi dhe nisma specifike promovuese dhe informative që fokusohen në kapitalin njerëzor, kërkimin dhe inovacionin, konkurencën, lidhjen digjitale dhe ekonominë blu.

Workshop-e dhe seminare

Objektivi: Të zgjerojë aftësitë, të përhapë njohuritë dhe të nxisë një kuptim më të thellë të temave për Kapitalin Njerëzor dhe R&I (Hulumtimi dhe Inovacioni), të nxisë angazhimin e diasporës nëpërmjet shfaqjeve të ndryshme televizive, si dhe të nxisë konkurrencën e Produkteve vendase *Made in Albania* (Prodhuar në Shqipëri) nëpërmjet Panaireve.

Rrjetëzimi, Gara e Programimit dhe Aktivitetet e Bashkëpunimit

Objektivi: Takimet e industrisë që lidhin studiuesit me drejtuesit e biznesit. Aktivitetet e rrjetëzimit ndër-sektorial për të filluar një qasje bashkëpunuese.

"Bëje për vendin tënd" - Aktivitet letrar

Objektivi: Ky aktivitet letrar do të paraqesë aftësitë e kapitalit njerëzor dhe do të sjellë histori modelesh suksesi individual jashtë vendit.

Iniciativat e angazhimit:

- **Aktivitetet publike:** Organizimi i 3-5 aktiviteteve publike çdo vit për të diskutuar mbi përfitimet e S3 dhe për të mbledhur komente nga diskutimet.

- **Seanca online:** Seanca të rregullta online për të mbajtur palët e interesit të informuara dhe të përfshira.
- **Artikuj të Palëve të Interesit dhe Studime Rasti:** Inkurajimi i palëve të interesit për të shkëmbyer përvojat dhe njohuritë e tyre.

Përmirësimi i kanaleve dhe mjeteve të komunikimit:

- **Rindërtimi i Faqes së Internetit:** Përmirësimi i Faqes së Internetit S3 Albania për një përvojë më të mirë përdoruesi dhe mundësi dygjuhëshe.

- **Zgjerimi i Mediave Sociale:** Optimizimi dhe zgjerimi i kanaleve të mediave sociale

- **Bashkëpunimet me Media:** Përdorimi i mediave tradicionale dhe online për të shpërndarë lajme dhe histori suksesi
- **Zhvillimi i Përmbajtjes:** Krijimi i banerëve digjitalë, infografikëve, podkasteve dhe dëshmive me video për të treguar arritjet e S3.

Bashkëpunimet dhe partneritetet:

- **Angazhimi i mediave vendase:** Angazhimi i mediave vendase në debatet publike rreth strategjisë S3

- **Shtrirja ndërkombëtare:** Eksplorimi i mundësive për artikuj ndërkombëtarë dhe bashkëpunime

Eventi përmbyllës:

- **Ekspozitë mbi Sektorët Kryesorë të S3:** Një event në shkallë të gjerë për të theksuar sektorët kyç, për të nxitur bashkëpunimin dhe për të promovuar Strategjinë e Specializimit Inteligjent të Shqipërisë.

Një përmbledhje në nivel të lartë e kategorive të buxhetit dhe aktiviteteve është përfshirë në Planin e Veprimit, duke detajuar buxhetet e parashikuara, institucionet përgjegjëse, periudhat e zbatimit dhe objektivat specifikë të çdo eventi dhe nisme të propozuar. Kjo ofron një ndarje të plotë për të mbështetur planifikimin dhe zbatimin efektiv të strategjisë së komunikimit.

Monitorimi dhe vlerësimi

Plani i komunikimit për promovimin e S3 do të përfshijë gjithashtu një mekanizëm të fuqishëm për feedback për të inkurajuar angazhimin aktiv të komunitetit. Ofrimi i mundësive për feedback do të lejojë palët e interesuara të shprehin shqetësimet e tyre, të sugjerojnë përmirësime dhe të ndihen të angazhuar në procesin e zhvillimit, duke ndihmuar në ndërtimin e besimit dhe krijimin e një ndjenje përkatësie mbi projektet vendase. Kjo qasje pjesëmarrëse do të ndihmojë në përmirësimin e planit në bazë të inputeve reale dhe do të thellojë angazhimin e komunitetit për zbatimin e suksesshëm të S3.

Treguesit kryesorë të performancës (KPIs):

- Niveli i angazhimit në rrjetet sociale

- Trafiku i faqes së internetit dhe metrikat e përdoruesve

- Mbulimi mediatik dhe citimet në shtyp

- Feedback-u i palëve të interesuara dhe normat e pjesëmarrjes

Mekanizmat e feedback-ut:

- Sondazhe të rregullta dhe formularë feedback-u në aktivitete dhe platforma online.

- Seanca të drejtpërdrejta për feedback me palët kryesore të interesuara.

Konkluzion

Ky plan komunikimi ofron një qasje të qartë dhe të strukturuar për promovimin e strategjisë S3 të Shqipërisë. Plani synon të ndërtojë mbështetje të gjerë dhe të sigurojë zbatimin me sukses të nismave S3 duke angazhuar palët e interesuara dhe publikun nëpërmjet mesazheve të synuara dhe kanaleve të shumta.

ANEKSI 7 – Lista e Shkurtesave

AIE - Agjencia Inovacionit dhe Ekselencës
AZHBR - Agjencia për Zhvillimin Bujqësor dhe Rural
FSHZH - Fondi Shqiptar i Zhvillimit
AEE – Agjencia për Efiçiencën e Energjisë
AI - Inteligjenca Artificiale
AIC – Korporata Shqiptare e Investimeve
AIDA – Agjencia Shqiptare e Zhvillimit të Investimeve
AKBN – Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore
AKCESK – Autoriteti Kombëtar për Sigurinë Kibernetike
AKEP – Autoriteti i Komunikimeve Elektronike dhe Postare
AKKSHI – Agjencia Kombëtare për Kërkimin Shkencor dhe Inovacionin
AKSHI – Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit
ALPEX – Bursa Shqiptare e Energjisë
AMA – Autoriteti i Mediave Audiovizive
APP – Agjencia e Prokurimit Publik
AR - Realitet i Shtuar
ASCAL - Agjencia e Sigurimit të Cilësisë në Arsimin e Lartë
ASHK - Agjencia Shtetërore e Kadastrës
ASIG - Autoriteti Shtetëror për Informacionin Gjeohapësinor
PPB - Politika e Përbashkët Bujqësore
TK - Trashëgimia Kulturore
TTK - Turizmi i Trashëgimisë Kulturore
CRM – Lëndë të para kritike
CT - Turizmi Kulturor
DAP – Departamenti i Administratës Publike
SMD - Sistemet e Menaxhimit të Destinacionit
EAFRD - Fondi Evropian për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural
EAGF - Fondi Evropian i Garancisë Bujqësore
EDP - Procesi i Zbulimit/Identifikimit përmes Sipërmarrjes
EnCS - Sekretariati i Komunitetit të Energjisë
ERDF - Fondi Evropian për Zhvillimin Rajonal
ERE – Enti Rregullator i Energjisë
ERMA - Aleanca Evropiane e Lëndëve të Para
ERT - Turizmin Rural EuroCluster
ESCO - Aftësitë, Kompetencat, Kualifikimet dhe Profesionet Evropiane
ESF+ - Fondi Social Evropian +
ESIA - Vlerësimi i Fizibilitetit, dhe Vlerësimi i Ndikimit Mjedisor dhe Social
ETF - Fondacioni Evropian i Trajnimit
EU - Bashkimi Evropian
GO - Garanci të Origjinës
GPs Applications - Aplikacionet e Sistemeve të Pozicionimit Global
IAL - Institucion i Arsimit të Lartë
TSH - Turizmi Shëndetësor
TIK - Teknologjia e Informacionit dhe Komunikimit

INSTAT – Instituti i Statistikave të Shqipërisë
IoT - Interneti i Gjërave
ONM – Organizata Ndërkombëtare për Migracionin
KESH – Korporata Elektroenergjetike Shqiptare
NJQV - Njësitë e Qeverisjes Vendore
MBZHR – Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural
MAS – Ministria e Arsimit dhe Sportit
MEKI – Ministria e Ekonomisë, Kulturës dhe Inovacionit
MEPJ – Ministria për Evropën dhe Punët e Jashtme
MF – Ministria e Financave
MIE – Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë
MM – Ministria e Mbrojtjes
MSHMS – Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale
MSHRF – Ministër i Shtetit për Rininë dhe Fëmijët
MSHPV – Ministër i Shtetit për Pushtetin Vendor
PBA – Programi Buxhetor Afatmesëm
MTM – Ministria e Turizmit dhe Mjedisit
AKPA – Agjencia Kombëtare për Punësim dhe Aftësim
AKSHI – Autoriteti Kombëtar për Shoqërinë e Informacionit
AKKSHI – Agjencia Kombëtare për Kërkimin Shkencor dhe Inovacionin
AKAFPK – Agjencia Kombëtare e Arsimit, Formimit Profesional dhe Kualifikimeve
KEK – Këshilli Ekonomik Kombëtar
PKRA - Planet Kombëtare për Rimëkëmbjen dhe Qëndrueshmërinë
TNR - Turizmi Natyror dhe Rural
OSHEE – Operatori i Shpërndarjes së Energjisë Elektrike
OST – Operatori i Sistemit të Transmetimit
SMP - Sistemet e Menaxhimit të Pronës
R & D - Kërkim dhe Zhvillim
BER – Burime të Energjisë së Rinovueshme
LP – Lëndë të para
FRQ – Faciliteti i Rimëkëmbjes dhe Qëndrueshmërisë
TR - Turizmi Rural
RTSH – Radiotelevizioni Shqiptar
SASPAC - Agjencia Shtetërore e Programimit Strategjik dhe Koordinimit të Ndihmës
TQD - Turizmi i Qëndrueshëm dhe i Diversifikuar
NSH - Ndërmarrjet Shtetërore
TQ – Turizmi i Qëndrueshëm
SNT - Samiti Ndërkombëtar i Turizmit
QTER - Qendra për Teknologji Edukative për të Rinjtë
OKB – Organizata e Kombeve të Bashkuara
ATP - Arsimi dhe Trajnimi Profesional
RV - Realitet Virtual